

ДЖОН Р. ТОЛКИН

НЕДОВЪРШЕНИ
ПРЕДАНИЯ

БЕЛЕЖКА

В различни части на тази книга се наложи текстовете на автора и на редактора да бъдат отбелязани по различен начин, тъй като степента на редакторска намеса не навсякъде е еднаква. В основния текст авторът е отпечатан почти навсякъде с по-едър шрифт; ако се налага намеса на редактора, това става с по-дребен шрифт и по-широко ляво поле. Но в "Историята на Галадриел и Келеборн", където редакторският текст преобладава, по-тесните редове отбелязват речта на автора. В приложенията, а също така и в завършека на "Анарион и Ерендис", озаглавен По-нататъшен ход на разказа, с дребен шрифт са отпечатани и двата вида текстове, като цитатите от автора се отбелязват с по-широко поле.

Бележките към текста в приложенията са дадени под линията; личните авторски забележки навсякъде се отбелязват с "Бел. авт."

УВОД

Когато поеме отговорност за писменото наследство на един починал автор, човек се изправя пред трудно разрешими проблеми. В подобно положение някои биха предпочели да не предоставят за публикуване абсолютно никакви материали, освен може би произведения, които са били напълно завършени преди смъртта на автора. От пръв поглед подобен подход би могъл да изглежда най-правилен спрямо непубликуваните ръкописи на Дж. Р. Р. Толкин; крайно критичен и взискателен към собственото си творчество, самият той не би и помислил да позволи отпечатването даже на най-завършените разкази от тази книга без множество допълнителни поправки.

От друга страна ми се струва, че характерът и целите на творческия му замисъл поставят в особено положение дори и отхвърлените лично от него истории. За мен беше изключено "Силмарилион" да остане в неизвестност въпреки недовършеното състояние на ръкописа и въпреки многократно обявяваните, макар и до голяма степен неосъществени намерения на баща ми да го преработи; след дълги колебания се реших да представя творбата не като историческо изследване под формата на сбор от противоречиви текстове, обединени чрез коментар, а като цялостно и завършено произведение. В настоящата книга повествованията имат съвсем друг характер: общо погледнати, те не представляват едно цяло и книгата е просто сборник от текстове, свързани с Нуменор и Средната земя, които силно се различават по форма, цел, степен на завършеност и време на написване (както и по собствената ми намеса в тях). Но макар и не толкова силни, доводите в полза на тяхното публикуване не се различават принципно от онези, оправдаващи според мен отпечатването на "Силмарилион". Тия читатели, които не биха желали да пропуснат разказа как Мелкор и Унголиант гледат от върха на Хиярментир надолу към "ливадите и полята на Явана, позлатени от високата пшеница на боговете"; как първият лунен изгрев на запад хвърля дълги сенки пред армията на Финголфин; как Берен се спотайва във вълчи облик под трона на Моргот; или как сред гората Нелдорет изведнъж лумва сиянието на разкрития Силмарил - тия читатели, вярвам, ще открият, че несъвършенството на формата отстъпва пред мощния глас на Гандалф (тук го чуваме за последен път), когато старият вълшебник се подиграва с надменния Саруман при събирането на Белия съвет през 2851 година, или когато след края на Войната

за Пръстена разказва в Минас Тирит как е решил да изпрати джуджетата на знаменитото гостуване в Горбодън; пред възправянето на морския владетел Улмо над вълните край Винямар; пред Маблунг Дориатски, спотаен "като полска мишка" под разрушения мост на Нарготронд; или пред гибелта на Исилдур в тинестите плитчини на Андуйн.

Много от текстовете в този сборник представляват разширен разказ за събития, описани по-кратко или поне споменати на други места; още в самото начало трябва да кажа, че голяма част няма да бъде оценена по достойнство от ония читатели на "Властелинът на Пръстените", които смятат историческата структура на Средната земя за средство, а не за цел и следят само хода на разказа, тъй че не изпитват склонност към по-задълбочено проучване, не желаят да научат как са били организирани Роханските конници и изобщо не се интересуват от Друаданските горяни. Баща ми в никакъв случай не би ги упрекнал за това. В едно свое писмо от март 1955 година, малко преди отпечатването на третия том от "Властелинът на Пръстените", той казва:

Вече съжалявам, че обещах приложения! Защото според мен тяхната поява в орязан и сбит вид не ще задоволи никого - или поне мен; а както личи от писмата, които получавам (в изумително количество), не ще задоволи и читателите, харесващи подобни неща - за мое учудване те се оказаха твърде голямо мнозинство; колкото до ония, които харесват книгата единствено като "героична романтика" и смятат "загадъчната далечина" за обикновен литературен трик, то те чисто и просто ще пренебрегнат приложенията.

Днес съвсем не съм сигурен, че най-правилната насока беше да разглеждам цялата работа като една безкрайна игра - във всеки случай това се оказва вредно за мен с цялото си пагубно привличане. Навярно именно такъв е истинският (макар и странен) ефект на една история, основана върху извънредно подробни и задълбочени географски, хронологически и езиковедски разработки, наричани от мнозина "чиста информация" или просто "премъдрост".

Една година по-късно той отново споделя в писмо:

... макар че мнозина, също като вас, настояват за карти, други държат не толкова на местоположението, колкото на геоложките подробности; мнозина изискват публикуването на елфическа граматика, фонетика и подбрани текстове; някои пък питат за елфическите мерни единици... Музикантите искат мелодии и нотна писменост; археолозите - керамика и металургия; ботаниците - най-точно описание на растения като малорн, еланор, нифредил, алфириин, малос и симбелмине; историците - подробности за обществената и политическа структура на Гондор; а просто любознателните питат какво ли не: за Коларите, за Харад, за произхода на джуджетата, за Мъртвите, за Беорнингите и за липсващите двама вълшебници (от общо петима).

Но както и да се погледне на този въпрос, за мнозина, включително и за мен, има нещо далеч по-ценно от обикновеното задоволяване на любопитство във възможността да узнаят, че Нуменорецът Веантур довел в Сивите заливи своя кораб "Ентулесе" (тоест "Завръщане") с пролетните ветрове на шестстотната година от Втората епоха; че Исилдур погребал баща си Елендил Високи върху сигналния хълм Халифириен; че Черният конник, когото зърнали хобитите в мъгливия здрач отвъд Сала при Фукови оврази, е бил Хамул, предводителят на Духовете на Пръстена от Дол Гулдур... или дори това, че безплодието на дванайсетия гондорски крал Таранон (споменато в едно от

приложенията към "Властелинът на Пръстените") е свързано със загадъчните котки на кралица Берутиел.

Съставянето на тази книга бе трудно и крайният резултат е донякъде компромисен. Всички повествования са "недовършени" - не само повече или по-малко, но и в различен смисъл на думата, тъй че всяко изискваше специфичен подход; за подробностите ще спомена, когато му дойде времето, а тук бих привлякъл вниманието ви само към някои най-общии особености.

Най-важният въпрос е този за "съвместимостта", който отлично проличава в раздела, озаглавен "Историята на Галадриел и Келеборн". Това е "недовършено предание" в пълния смисъл на думата - не просто разказ с внезапно изчезващ край както "За Туор и пристигането му в Гондолин", не и поредица от откъси както "Кирион и Еорл", а първична нишка от историята на Средната земя, която никога не е получила пълна яснота, камо ли завършена писмена форма. Включването на непубликувани повествования и откъси по тази тема неминуемо изисква още от самото начало разказът да се приеме не като твърда, самостоятелно съществуваща реалност, която авторът "преразказва" (в ролята на преводач и редактор), а като идея, подлежаща на растеж и развитие в неговото съзнание. След като авторът вече е престанал да публикува лично своите творби, предварително избистрени чрез собствената му задълбочена самокритика и множество уточнения, всяко ново познание за Средната земя, откривано в недовършените му произведения, често ще влиза в сблъсък с онова, което смятаме за "познато"; при подобни случаи новите елементи, вмъкнати във вече готовата сграда, допринасят не толкова за самата история на един измислен свят, колкото за историята на неговото създаване. В настоящата книга приех този принцип още от първия ред; и ако не броим някои дребни подробности, например размествания и съкращения (там, където твърдото придържане към ръкописа би довело до объркване или би изисквало прекалено подробни обяснения), не съм правил никакви промени в името на съвместимостта с вече публикувани творби, а само съм посочвал някои противоречия и варианти. Именно поради това "Недовършени предания" дълбоко се различава от "Силмарилион", където моята първична, макар и не единствена цел като редактор бе да постигна външна и вътрешна еднородност; с изключение на няколко изрично упоменати случая, приемам "Силмарилион" за също тъй твърда основа, както и произведенията, публикувани лично от баща ми - без да взимам предвид безбройните "самоволни" намеси при подбора на един или друг вариант по време на редактирането.

По съдържание книгата е изцяло повествователна (или описателна) - изключил съм от нея всички ръкописи за Средната земя и Аман, които имат философски или тълкувателен характер, а там, където все пак се появяват подобни теми, съм се старал да не ги задълбочавам. За удобство на читателя избрах опростена структура, като разделих текстовете на части, съответстващи на трите епохи, макар че между тях неизбежно възниква наслагване, както например в легендата за Амрот и нейното обсъждане в "Историята на Галадриел и Келеборн". Четвъртата част е приложение и може би се налага да обясня нейното присъствие в една книга, озаглавена "Недовършени предания", тъй като откъсите в нея представляват обобщени есета почти без елементи на "разказ". Например разделът за Друедаините бе включен заради историята на "Верния камък", която е само малка част от него; а той пък на свой ред ме принуди да включа раздели за Истарите и Палантирите, тъй като те (особено първите) привлякоха любопитството на мнозина читатели и тази книга ми се стори най-подходящото място да изложи каквото има за казване.

Може би на места обясненията и бележките изглеждат претрупани, но както ще видите, там, където са струпани най-гъсто, (като например в "Гибел сред Перуникови поля"), това е дело не толкова на редактора, колкото на автора, който в последните години от творчеството си бе склонен да пише по този начин, обединявайки няколко различни теми чрез взаимосвързани допълнения. Навсякъде съм се старал да изтъкна изрично кои от тях са редакторски и кои не.

При съставянето на книгата съм изхождал от предположението, че читателят е добре запознат с вече публикуваните творби на баща ми (особено "Властелинът на Пръстените"), тъй като противното щеше да наложи едно недопустимо разширяване на редакторската роля, която и без това би се сторила на мнозина прекалено раздута. Позволих си обаче да включа кратки определения почти навсякъде в Списъка на имената, чрез които да спестя на читателя постоянното ровене из други издания. Ако някъде съм допуснал прекалена лаконичност или неволна двусмислица, то книгата на Робърт Фостър "Пълен пътеводител из Средната земя" ще ви бъде чудесен справочник, както лично открих при честата ѝ употреба.

Следват някои предварителни библиографски бележки за отделните глави.

ЧАСТ ПЪРВА

I

За Туор и пристигането му в Гондолин

Баща ми често казваше, че от всички предания за Първата епоха най-напред е съчинил "Падането на Гондолин" и досега не съм открил нищо, което да опровергава това му твърдение. В едно писмо от 1964 година той съобщава, че започнал да пише "просто от скука по време на болничния отпуск през 1917", а по други поводи е споменавал 1916 или и двете години - 1916-17. В писмо до мен, датиращо от 1944 година той споделя: "Изпървом започнах да пиша ["Силмарилион"] в претъпканите армейски бараки, кънтящи от звуците на грамофони"; и наистина някои стихове, в които се появяват Седемте имена на Гондолин, са надраскани върху гърба на листове с уставни положения за "разпределението на отговорностите в пехотния батальон". Най-ранният ръкопис все още съществува под формата на две малки ученически тетрадки; текстът е изписан набързо с молив, а след време по-голямата част е била повторена с мастило и многократно поправяна. Въз основата на този текст майка ми (вероятно през 1917) е съставила белова; но беловата на свой ред е била съществено преработена през период, който не мога да определя с точност - може би през 1919-20, когато баща ми работи в Оксфорд като сътрудник по съставянето на академичното издание "Нов английски речник". През пролетта на 1920 той е поканен да прочете свое произведение в Есеистичния клуб към неговия колеж ("Екзитър") и това се оказва "Падането на Гондолин". Все още са съхранени записките на онова, което е смятал да каже като встъпление към "есето" си. В тях той се извинява, че не е успял да напише литературно-критична статия и продължава: "Поради това се наложи да потърся нещо вече написано и в пълното си отчаяние се натъкнах на тази легенда. Разбира се, до днес тя не е виждала бял свят... От известно време

в съзнанието ми расте (или по-скоро се изгражда) цялостен цикъл от събития във въображаемата страна Елфиния. Успях набързо да надраскам част от епизодите... Тази легенда не е от най-добрите, но единствено нея съм редактирал изцяло и макар че работата далеч не е приключила, имам смелостта да я прочета на глас."

Легендата за Туор и изгнаниците от Гондолин (както е озаглавена най-ранните ръкописи) остава недокосната дълги години, макар че по някое време, вероятно между 1926 и 1930 година, баща ми е написал съкратен и сбит вариант, за да го включи в "Силмарилион" (между другото, заглавието "Силмарилион" се появява за пръв път в негово писмо до "Обзървър" от 20 февруари 1938); съкратеният вариант пък е бил значително променен, за да съвпадне с развитието на идеите в други глави от книгата. Много по-късно той започва да работи върху коренно различен разказ, озаглавен "За Туор и падането на Гондолин". По всяка вероятност това е станало през 1951 година, когато "Властелинът на Пръстените" беше завършен, но почти нямахме надежди за публикуването му. Дълбоко променена по стил и съдържание, ала все пак съхранила множество елементи от историята, написана още в младежките му години, легендата "За Туор и падането на Гондолин" е имала за цел да пресъздаде до най-дребни подробности събитията, концентрирани в кратката 23-та глава на публикувания "Силмарилион"; за жалост обаче ръкописът стига само до момента, когато Туор заедно с Воронве прекрачва последната порта и вижда Гондолин отвъд долината Тумладен. Липсват каквито и да било сведения за причината, поради която ръкописът е бил прекъснат.

Именно този текст привеждам в настоящата книга. За да избегна недоразуменията, промених заглавието на "За Туор и пристигането му в Гондолин", тъй като в него не се споменава нищо за гибелта на града. Както всички ръкописи на баща ми, легендата имаше множество варианти, а в един кратък откъс (пътуването на Туор и Воронве към отвъдния бряг на река Сирион) се срещаха и няколко противоречиви версии; това наложи незначителна редакторска намеса.

Тук стигаме до удивителния факт, че единственият пълен разказ за престоя на Туор в Гондолин, сватбата му с Идрил Келебриндал, раждането на Еарендил, измяната на Маеглин, падането на града и страданията на бегълците - една история, която заема централно място в представата за Първата епоха - е написан от баща ми още в младежките му години. Няма съмнение обаче, че онова (иначе великолепно) повествование не подхожда за включване в тази книга. То е написано в извънредно архаичния стил, който баща ми използва по онова време и съдържа редица идеи, влизащи в противоречие с публикуваните вече произведения "Властелинът на Пръстените" и "Силмарилион". Мястото му е при другите откъси от най-ранната фаза на митотворчеството, тоест в сборника "Книга на изгубените легенди"; само по себе си то представлява изключителен интерес за читателя, който желае да узнае как се е зародила Средната земя, но ако изобщо бъде публикувано, ще се нуждае от сложни и подробни коментари.

II

Разказ за децата на Хурин

В много отношения развитието на легендата за Турин Турамбар представлява най-заплетеното и сложно повествование от цялата история на

Първата епоха. Както в преданието на Туор и падането на Гондолин, разказът се връща към самото начало и може да бъде открит както под формата на ранно белетристично произведение (една от "Изгубените легенди"), така и като недовършена дълга поема. Но за разлика от по-сетнешния "разширен вариант" на "Туор", баща ми е успял да доведе преработката на "Турин" почти до края. Тя е озаглавена "Нарн и Хин Хурин"; именно нея съм включил в тази книга.

Трябва обаче да посоча, че далеч не всички части от разширения вариант на повествованието са достигнали завършена или поне изяснена форма. Финалният откъс (от завръщането на Турин в Дор-ломин до неговата гибел) е претърпял само незначителни редакторски промени, докато първият раздел (до бягството на Турин от Дориат) се нуждаеше от много подборки и поправки, а на места се наложиха и леки съкращения, тъй като оригиналните текстове са откъслечни и несвързани. Но централната част на разказа (Турин сред разбойниците, калпавото джудже Мим, областта Дор Куартол, гибелта на Белег от ръката на Турин и животът на Турин в Нарготронд) представляваше далеч по-сериозна редакторска задача. В нея "Нарн" е най-недовършен и на места се срещат само набързо нахвърляни записки за възможното развитие на историята. Когато баща ми прекрати работата върху тази част, тя все още беше в процес на развитие; съкратеният вариант, който публикувах в "Силмарилион", трябваше да изчака и да бъде заменен от истинския "Нарн". При подготовката на "Силмарилион" за печат няха друг избор, освен да съставя главата за Турин до голяма степен именно от тези материали, които са изключително сложни в своята разнообразност и взаимна обвързаност.

За първата част на този централен раздел, както и за началото на престоя на Турин при Мим върху Амон Руд, успях да сглобя от съществуващите материали цялостен разказ, съвместим с останалите части (с едно-единствено изключение, за което споменавам в бележка 12 към главата); ала оттам нататък, чак до пристигането на Турин при Ивринския водопад, сметнах подобен подход за неуместен. На това място пропуските в историята са прекалено големи и могат да бъдат запълнени само с откъси от публикувания "Силмарилион"; но в приложението към главата съм цитирал отделни фрагменти от тази част на проекта за разширено повествование.

В третия раздел на "Нарн" (след завръщането на Турин в Дор-ломин) едно сравнение със "Силмарилион" би разкрило редица сближения и дори пълна идентичност на описанието, докато в първия раздел има два обширни пасажа, които изключих от настоящия текст (виж забележки 1 и 2 към главата), тъй като те са съвсем леко променени варианти на съответните пасажи от "Силмарилион". Подобни препокривания и взаимни връзки между двете творби могат да бъдат обяснени по различни начини и от различни гледни точки. Баща ми страстно обичаше да преразказва една и съща история в сбити и разширени форми; но някои части просто не се нуждаят от разширение, тъй че би било излишно да променям отделни думи, така да се каже "от любов към изкуството". Погледнато от друга страна, по онова време, когато разказът все още е бил мъгляв и цялостната му структура е лежала нейде далече в бъдещето, всеки отделен откъс би могъл да изпробва своето място в общата история. Но обяснение можем да дирим и на друго ниво. Легенди като тази за Турин Турамбар са били сътворени под формата на балади още в дълбока древност - в дадения случай става дума за поемата на Дирхавел "Нарн и Хин Хурин" - и отделни фрази или дори цели откъси (особено в моментите на върховна словесна изразителност, като предсмъртното обръщение на Турин към неговия меч) биха могли да бъдат запазени в оригиналния си вид от онези, които по-късно са съставяли сбитата история на Древните дни (какъвто е и

замисълът на "Силмарилион").

ЧАСТ ВТОРА

I

Описание на остров Нуменор

Макар че тук текстовете са по-скоро описателни, отколкото повествователни, включих откъси от бащиния ми разказ за Нуменор, особено що се отнася до природните особености на острова, тъй като те изясняват преданието за Анарион и Ерендис. Този разказ със сигурност е съществувал през 1965 година и вероятно е написан малко по-рано.

Прерисувах картата от една набързо надраскана скица на баща ми - очевидно единствената, която някога е правил. Включил съм само названията, съществуващи в оригиналната рисунка. Освен това на нея близо до Андуние (в западна посока) има още едно пристанище; името му се разчита трудно, но съм почти сигурен, че е Алмаида. Доколкото знам, то не се споменава никъде другаде.

II

Алдарион и Ерендис

Сред всички откъси от настоящия сборник тази история е оставена в най-недовършен вид и на места изискваше толкова значителна редакторска преработка, че започнах да се съмнявам дали изобщо е уместно да я включа. Но понеже представлява особен интерес като отделна история (за разлика от летописите), оцеляла от дългите векове на Нуменор преди неговата гибел (описана в "Акалабет") и по своето съдържание е уникална за цялостното творчество на баща ми, стигнах до убеждението, че ще е грешка да я изключа от сборника "Недовършени предания".

За да бъде разбрана необходимостта от подобна редакторска намеса, трябва да обясня, че при съставяне на повествованието баща ми често използваше "сюжетни схеми", обръщайки педантично внимание на точните дати, тъй че тези схеми донякъде напомнят откъси от летописни хроники. В дадения случай разполагам с не по-малко от пет такива схеми, които значително се различават по своята пълнота относно едно или друго събитие, а на места влизат в сериозни противоречия не само относно подробностите, но и в най-широки линии. Но при тях винаги личи стремежът да се превърнат в чист разказ, особено чрез включването на кратки пасажки с пряка реч; а в петата и последна схема на преданието за Анарион и Ерендис разказвателният елемент е застъпен толкова силно, че текстът заема шейсет ръкописни страници.

Това придвижване от начупения аналитичен стил в сегашно историческо време към цялостно повествование обаче се развива извънредно плавно при разработката на отделните схеми; в най-ранните части на разказа преработих голяма част от материала, опитвайки да му придам поне известна еднородност. Това пренаписване беше изцяло въпрос на стил и никъде не съм променял смисъла или въвеждал странични елементи.

Последната схема на първичния текст е озаглавена "Сянката на Сянката - разказ за моряшката съпруга; и разказ за кралицата пастирка". Ръкописът се прекъсва внезапно и досега не съм открил обяснение защо го е изоставил баща ми. През януари 1965 е направено машинописно копие, завършващо на същото място. Съществуват още две машинописни страници, които смятам за най-късно съставени; очевидно това е началото на текст, който би трябвало да стане завършен вариант на цялото предание и от него съм черпил материал там, където историята става най-неясна. Озаглавен е "Индис и Кириамо "Моряшката съпруга" - предание от древния Нуменоре, което описва първата мъла за Сянката".

В края на този разказ поместих откъслечните сведения за по-нататъшния развой на преданието.

III

Потомците на Елрос - кралете на Нуменор

Макар че по форма представлява чисто описание на династията, включих този текст, защото е важен документ за историята на Втората епоха, а голяма част от съществуващия материал относно епохата намира място в текстовете и коментарите на тази книга. Ръкописът е в отлично състояние, след като данните за кралете и кралиците на Нуменор са били многократно поправяни (понякога с не съвсем ясна цел). Постарах се да приведа тук последния вариант. В текста се срещат няколко дребни хронологични загадки, но от друга страна чрез него могат да бъдат изяснени някои привидни грешки в приложенията към "Властелинът на Пръстените".

Родословното дърво за по-ранните поколения потомци на Елрос е взето от няколко взаимно свързани таблици, създадени по едно и също време с обсъждането на закона за наследяване на властта в Нуменор. Някои по-рядко употребявани имена са били променяни - например Вардилме се среща и като Вардилие, а Явиен като Явие. Смятам, че в родословното дърво съм използвал най-достоверните варианти.

IV

Историята на Галадриел и Келеборн

Тази част на книгата се различава от останалите (освен от ония в Част четвърта) по това, че не представлява цялостен текст, а по-скоро есе от обединени цитати. Тази форма бе наложена от самата същност на материалите; както се изяснява в развоя на есето, историята на Галадриел не може да бъде нищо друго, освен история на бащините ми постоянно променящи се идеи и "недовършеният" характер на преданието в дадения случай не засяга само един отделен ръкопис. Ограничих се само с представяне на непубликуваните творби по тази тема, избягвайки каквото и да било обсъждане на по-широки въпроси, свързани с развоя на събитията; всеки друг избор би повлякъл след себе си разглеждане на цялостната връзка между Валарите и елфите, започвайки от първоначалното решение Елдарите да бъдат призовани във Валинор (както е описано в "Силмарилион") и още редица странични теми, по които баща ми е оставил множество ръкописи, нямащи нищо общо с целта на тази книга.

Историята на Галадриел и Келеборн е толкова тясно преплетена с други легенди и предания - за Лотлориен и Горските елфи, за Амрот и Нимродел, за Келебримбор и сътворяването на Всевластните пръстени, за войната срещу Саурон и намесата на Нуменор - че не може да се разглежда откъснато и по този начин в основния текст и петте му приложения се обединяват буквално всички непубликувани материали за историята на Средната земя през Втората епоха (като на места неминуемо бива засегната и Третата). В "Разказ за годините", който е отпечатан в приложение Б към "Властелинът на Пръстените", се казва: "Мрачни бяха тия години за хората в Средната земя, ала и славни за Нуменор. Оскъдни и кратки са писмените сведения за тогавашните събития, а датите им често остават неясни". Ала дори и тия оскъдни сведения, оцелели от "мрачните години", са се променяли заедно с растежа и развитието на бащините ми идеи; не съм се опитвал да изглаждам съществуващите противоречия, а само ги изтъквам и привличам вниманието на читателя към тях.

Без съмнение при наличието на противоречиви варианти не винаги би трябвало да се придържаме единствено към въпроса кой от тях е съчинен по-рано; а баща ми като "автор" или "разказвач" не винаги може да бъде различен от "летописец" на древни предания, пресекли епохите под различни форми и чрез различни хора (когато Фродо се среща с Галадриел в Лориен, вече са минали над шейсет века откакто тя е напуснала разрушения Белерианд, за да избяга на изток отвъд Сините планини). "За всичко туй се разказва едно или друго, ала кое е вярното, знаят единствено Мъдреците, що отдавна не са между нас."

През последните си години баща ми се занимаваше много с етимологията на имената и названията в Средната земя. В тези крайно противоречиви съчинения често се преплитат легенди и исторически елементи; но тъй като са странично разклонение от основната му филологическа цел и я засягат само мимоходом, наложи се да направя значителни съкращения. Именно затова тази част от книгата до голяма степен представлява сбор от кратки цитати, като други подобни откъси съм добавил в приложенията.

ЧАСТ ТРЕТА

I

Гибел сред Перуникови поля

Този разказ е от "късните" - поради липса на точна дата мога само да кажа, че спада към последния период от бащиното ми творчество за Средната земя и мястото му е по-скоро при "Кирион и Еорл", "Сраженията край Бродовете на Исен", "Друедаините" и филологическите есета, цитирани в "Историята на Галадриел и Келеборн", отколкото при ръкописите от времето около и след публикуването на "Властелинът на Пръстените". Съществуват два варианта: цялостна машинописна чернова (очевидно от ранния етап на съчиняване) и машинописна белова с множество поправки, която се прекъсва в момента, когато Елендур приканва Исилдур да избяга. За редакторската ръка тук почти не е имало работа.

II

Кирион и Еорл или дружбата между Гондор и Рохан

Според мен тези откъси датират от времето на "Гибел сред Перуникови поля", когато баща ми силно се интересуваше от древната история на Гондор и Рохан; без съмнение те е трябвало да се превърнат в части от цялостен разказ, описващ най-подробно онова, което е изложено откъслечно и накратко в приложение А към "Властелинът на Пръстените". Материалът е в начален етап на съставяне, много разхвърлян и изпълнен с противоречиви варианти, преминаващи в набързо надраскани и на места съвсем нечетливи бележки.

III

Походът към Еребор

В едно свое писмо от 1964 година баща ми споделя:

Разбира се, съществуват множество неизяснени връзки между "Хобитът" и "Властелинът на Пръстените". Повечето от тях бяха написани или поне нахвърляни, но по-късно отпаднаха, за да не претоварвам лодката - например изследователските пътешествия на Гандалф, взаимоотношенията му с Арагорн и Гондор, цялостното придвижване на Ам-гъл до укриването му в Мория и тъй нататък. Между другото, бях описал най-подробно какво се е случило всъщност преди посещението на Гандалф при Билбо и идването на "неочакваните гости" - така, както е видял събитията самият Гандалф. Този разказ трябваше да намери място при един дълъг разговор в Минас Тирит след като всичко е свършило; наложи се обаче да отпадне и само го представих накратко в приложение А, където съм прескочил неприятностите на Гандалф с Торин.

В тази книга помествам разказа на Гандалф. Сложните проблеми с текста са изложени в приложението към главата, където привеждам и откъси от по-ранен вариант.

IV

Гонитбата на Пръстена

Много е писано по събитията от 3018 година на Третата епоха, известни от "Разказ за годините" и речта на Гандалф пред Съвета на Елронд; очевидно в цитираното по-горе писмо се имат предвид именно тези писания. Събрах ги под заглавието "Гонитбата на Пръстена". Ръкописите са много разхвърляни (нещо типично за творчеството на баща ми) и в текста на главата съм се постарал да обясня тяхното състояние; но би трябвало още сега да повдигна въпроса за времето на появата им (защото вярвам, че всички те - включително третата част, озаглавена "Относно Гандалф, Саруман и Графството" - датират от един и същ период). Написани са след отпечатването на "Властелинът на Пръстените", защото има бележки, свързани с определени страници от книгата; но по датите на някои събития се различават от посоченото в "Разказ за годините". Несъмнено обяснението е, че са били писани след излизането на

първия том, но все още преди появата на третия, в който са приложенията.

V

Сраженията край Бродовете на Исен

Заедно с описанието за военната организация на Рохиримите и включената в приложението история на Исенгард, тази глава спада към късните творби, подложени на суров исторически анализ; по отношение на текста тя не представляваше особена трудност и е недовършена само в буквалния смисъл на думата.

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА

I

Друедаините

Към края на своя живот баща ми разкри редица подробности за Дивите хора от Друаданския лес в Анориен и статуите на Пукелите край пътя за Черноден. Приведеното тук описание, разказващо за живота на Друедаините в Белерианд през Първата епоха и съдържащо историята на "Верния камък", е извлечено от дълъг, несвързан и недовършен ръкопис, посветен преди всичко на взаимната връзка между езиците в Средната земя. Както ще види читателят, Друедаините е трябвало да се включат отново в историята на по-сетнешните епохи; но поради липса на достатъчно сведения, това изобщо не се споменава в публикувания "Силмарилион".

II

Истарите

Скоро след приемането на "Властелинът на Пръстените" за печат бе предложено в края на третия том да има подробен указател и изглежда, че баща ми е започнал работа по него през лятото на 1954, след като първите два тома влязоха в печатницата. Той засяга въпроса в едно свое писмо от 1956 година: "Трябваше да бъде съставен списък на имената, който чрез етимологично тълкуване щеше да осигури доста широк речник на елфическия език... Няколко месеца работих по него и се справих с първите два тома (това бе основната причина за забавянето на третия), докато стана ясно, че размерите и цената ще бъдат просто разоряващи."

Всъщност указател за имената се появява едва във второто издание на "Властелинът на Пръстените" през 1966 година, но оригиналната чернова на баща ми е съхранена до днес. От нея извлякох плана за моя списък на имената към "Силмарилион" с превод на всички названия и кратки бележки, а освен това (и там, и в тази книга) част от преводите и буквалния текст на някои "обяснения". Оттам идва и очеркът за Истарите, с който започва този раздел - един откъс, свършено несъвместим с останалата част на указателя, макар че е типичен за начина, по който често работеше баща ми.

За другите цитати в този раздел съм посочил, доколкото е възможно, сведения за времето на тяхното написване.

Ш

Палантирите

За второто издание на "Властелинът на Пръстените" (1966 г.) баща ми нанесе съществени поправки в глава 11 на III книга ("Палантирът"), а във връзка с тях се наложиха и промени в глава 7 на V книга ("Кладата на Денетор"), макар че тези корекции се появиха едва при второто отпечатване на преработеното издание през 1967 година. Тази част от настоящата книга е извлечение от записките за палантирите, свързани с въпросните поправки; аз само ги обединих в един цялостен очерк.

* * *

Картата на Средната земя

Първоначално имах намерение да включа в тази книга картата, която придружава "Властелинът на Пръстените", като добавя към нея някои допълнителни названия; но след дълги размисли ми се стори, че ще е по-добре да изкопирам оригиналната карта и да използвам случая, за да поправа някои дребни грешки (не е по силите ми да се заема с по-едрите). Показаната територия е намалена, но при това са изчезнали само Умбарските заливи и нос Форочел*. Така получих възможността да използвам по-едър шрифт и да постигна много по-голяма яснота.

[* Днес вече не се съмнявам, че водната площ, отбелязана в оригиналната карта като "Леден залив Форочел", всъщност е само малка част от залива (наричан "огромен" в приложение А към "Властелинът на Пръстените"), който се е простира далече на североизток - северният и западният бряг са оформени от големия нос Форочел, чийто безименен връх се появява върху оригиналната карта. В една от бащините ми скици северният бряг на Средната земя описва дълга дъга на изток-североизток, като най-северната точка се намира на около седемстотин мили над Карн Дум.]

Включени са всички съществени наименования, които се срещат в тази книга, но липсват във "Властелинът на Пръстените", като например Лонд Даер, Друваит Иаур, Едхелонд, Плитчините, Сивоструй; добавени са и някои, които би трябвало да съществуват в оригиналната карта, например реките Харнен и Карнен, Ануминас, Източен предел, Западен предел, Ангмарски планини. Към погрешно усамотения Рудаур добавих Кардолан и Артедаин, а край далечния северозападен бряг посочих остров Химлинг, който се среща в една от скиците на баща ми. Химлинг е ранната форма на названието Химринг (високият хълм, върху който в "Силмарилион" Феаноровият син Маедрос изгражда своята крепост) и макар фактът да не е засяган никъде, изглежда ясно, че връхът на Химринг е останал над водите, които залели Белерианд. Западно от него има по-голям остров, наречен Тол Фуин - вероятно най-високата част на Таур-ну-Фуин. По принцип, макар и не винаги, съм предпочитал синдаринските названия (когато ги има), но посочвам и преводното название, ако е често използвано. Може да се отбележи, че отбелязаната в оригиналната карта "Северна пустош" почти несъмнено е трябвало да съответства на Фородваит*.

[* Фородваит се среща във "Властелинът на Пръстените" само веднъж (в приложение А) при споменаването за древните обитатели на Северните земи, чиито потомци са Снежните хора от Форочел; но синдаринската дума (г)ваит се използва както за области, така и за тяхното население (за сравнение виж Енедваит). В една от скиците на баща ми Фородваит изрично се превежда като "Северна пустош", а в друга - като "Северни земи".]

Сметнах за желателно да отбележа по цялата му дължина Големия път, свързващ Арнор и Гондор, макар че линията му от Едорас до Бродовете на Исен не е напълно изяснена (както и точното местоположение на Лонд Даер и Едхелонд).

И накрая бих подчертал, че пълното запазване на стила и подробностите (ако изключим шрифта и някои добавки) в картата, която лично аз начертах доста набързо преди двайсет и пет години, съвсем не означава твърда увереност в нейното съставяне и изпълнение. Отдавна съжалявам, че баща ми не я замени с друга, съставена лично от него. Но така или иначе, въпреки всичките си недостатъци и грешки тя се превърна в "истинската карта" и баща ми винаги я използваше като първооснова (при което не пропускаше случай да изтъкне слабите ѝ страни). Няколкото скици, които той рисува лично и от които се ръководех, вече са историческа част от сътворяването на "Властелинът на Пръстените". Поради това сметнах за най-уместно да запазя оригиналната си карта, тъй като тя поне представя с приемлива достоверност бащиния ми замисъл.

БЕЛЕЖКА НА ПРЕВОДАЧА

За съжаление произведенията на Дж. Р. Р. Толкин са издавани у нас откъслечно и без система. Едва отскоро издателство "Абагар" се зае с амбициозната задача да представи на българския читател цялостното творчество на този мъдър и талантлив автор.

В своята редакторска работа Кристофър Толкин често цитира откъси от различни творби на баща си, като посочва и точна страница. За да направя същото, в момента разполагам единствено със споменатите вече епизодични издания, а именно:

"Хобитът" (в превода заглавието е променено на "Билбо Бегинс") - издателство "Народна младеж", 1979.

"Властелинът на Пръстените" - издателство "Народна култура", 1990-1991.

"Силмарилион" - издателство "Абагар", 1995.

Не се съмнявам, че в бъдеще първите две книги ще се появят в нови, по-добри и по-пълни издания. Още повече, че поради редица причини навремето "Властелинът на Пръстените" излезе без приложенията, които представляват съществен интерес за любителите на толкиновото творчество. Затова искам предварително да се извиня на бъдещите читатели, които ще открият, че посочените от мен страници не съвпадат с текста на онези книги, които те (но, уви, не и аз) имат в своята библиотека.

Любомир Николов

ЧАСТ ПЪРВА

ПЪРВАТА ЕПОХА

I

ЗА ТУОР И НЕГОВОТО ПРИСТИГАНЕ В ГОНДОЛИН

Риан, съпругата на Хуор, живеела при Хадоровия род, ала когато до Дорломин стигнала мълвата за Нирнает Арноедиад, а още нямало вести за нейния съпруг, тя обезумяла от скръб и се залутала самотна из пущинака. Там щяла да загине, ако не ѝ се били притекли на помощ Сивите елфи. Защото едно тяхно племе обитавало планините на запад от Митримското езеро; натам я отвели и там родила син в края на Скръбната година.

И рекла Риан на елфите:

- Нека го наречем Туор, понеже туй име избра баща му, преди войната да ни раздели. Моля ви от сърце, укрийте го и се грижете за него; защото предчувствам, че велико добро ще донесе това дете както за елфи, тъй и за хора. А аз тръгвам да диря съпруга си Хуор.

Жал обзела елфите; а един от тях на име Анаел, който единствен от цялото племе се бил завърнал подир Нирнает, рекъл на Риан:

- Уви, лейди, знайно е вече, че Хуор е загинал заедно с брат си Хурин; и според мен костите му лежат в огромната могила от мъртъвци, що орките струпаха наред бойното поле.

Щом чула туй, Риан станала и напуснала домовете на елфите, прекосила земите на Митрим, стигнала най-подир до Хауд-ен-Нденгин сред пустинята Анфауглит и легнала там, за да издъхне. А елфите наистина се погрижили за мъжката рожба на Хуор и малкият Туор израснал между тях; и бил той красив и златокос като бащиния си род, станал силен, снажен и храбър, а елфите го научили на толкоз умения и премъдрости, че не отстъпвал дори на Едаинските принцове от блажените времена, преди злото да дойде на север.

Ала с всяка отминала година животът на някогашните хитлумски обитатели - и елфи, и хора - ставал все по-опасен и тежък. Защото, както е казано другаде, Моргот нарушил дадената дума пред източните пришълци и им отказал тучните земи на Белерианд, за които копнеели, а вместо туй прокудил тия зли люде към Хитлум и там повелил да живеят. Макар повече да не обичали Моргот, те продължавали да му служат от страх и ненавиждали елфите; презирали оцелелите от Хадоровия род (най-вече старци, жени и невръстни деца), потискали ги, взимали насила жените им, заграбвали земи и имоти, а юношите поробвали. Орките бродели на воля по ония земи, преследвали последните елфи из техните планински укрития и мнозина пленници откарвали на робски труд в мините под Ангбанд.

Тогаз Анаел отвел оредялото си племе към Андротските пещери и там живели сред опасности и несгоди додето Туор навършил шестнайсетата си година, та станал силен и умел в боя с топор и лък по обичая на Сивите елфи; и понеже пламтяло сърцето му от разказите за страданията на неговия народ, възжелал мъст срещу орките и пришълците. Но Анаел го възпрял.

- Усещам, че далече отгук е твоята съдба, сине Хуоров - рекъл той. - А

тия земи не ще се изтръгнат от сянката Морготова, додето не рухне самият Тангородрим. Затуй решихме най-сетне да ги напуснем и да поемем към Юга; с нас ще дойдеш и ти.

- Но как да се изтръгнем от вражеската мрежа? - запитал Туор. - Мнозина сме и сигурно ще ни забележат.

- Не ще пресечем страната открито - казал Анаел, - и ако съдбата ни се усмихне, ще стигнем до тайния път, наричан Анон-ин-Гелид, сиреч Нолдорската порта; защото именно онзи народ я е изградил в древните времена на Тургон.

Чувайки това име, Туор изтръпнал, без да знае защо; и взел да разпитва за Тургон.

- Той е син на Финголфин - рекъл Анаел - и днес всички го смятат за Върховен крал на Нолдорите подир гибелта на Фингон. Защото той още е жив и всява страх сред Морготовите слуги - успя да се спаси от пагубната сеч на Нирнает, докато баща ти Хуор и Хурин от Дор-ломин бранеха Сирионските проходи зад гърба му.

- Тогава ще тръгна да диря Тургон - отвърнал Туор, - защото той сигурно ще ми помогне в името на старата дружба.

- Невъзможно - възразил Анаел. - Укрита е неговата крепост от очите на елфи и люде, та дори ние не знаем где се намира. Сред Нолдорите може би някои знаят пътя натам, ала никому не биха го разкрили. И все пак ако желаеш да поговориш с тях, стори каквото ти предлагам; защото в далечните южни заливи може да срещнеш странници от Потайното кралство.

Тъй елфите напуснали Андротските пещери и Туор тръгнал с тях. Ала враговете дебнели наоколо и скоро забелязали похода им; още преди да навлязат навътре в равнината, връхлетяла многобройна войска от орки и източни пришълци, та ги разпръснала надлъж и шир в падащия здрач. Но войнствен огън лумнал в сърцето на Туор и макар още да бил момче, не пожелал да побегне, а завъртял топора, както някога сторил баща му и дълго се борил, съсичайки мнозина от нападателите; накрая обаче цялата сган се струпала върху него, та го пленили и отвели пред пришълеца Лорган. А този Лорган бил вожд на източните племена и претендирал за власт над Дор-ломин като Морготов васал; и взел Туор за свой роб. Горчив и тежък бил животът в неволя; защото Лорган с превелика наслада тормозел Туор като потомък на древни владетели и се мъчел да прекърши гордостта на Хадоровия род. Но Туор намерил в душата си мъдрост - търпеливо понасял всички несгоди и подигравки, дебнейки своя час; тъй подир време участта му поолекнала малко и поне не гладувал като мнозина други несретници сред робите на Лорган. Защото бил силен и сръчен, а Лорган хранил добитъка си добре, додето е млад и може да работи.

Но подир тригодишно робуване Туор най-сетне зърнал надежда за бягство. Вече бил израсъл почти напълно - по-едър и пъргав от който и да било сред източните пришълци; и когато веднъж го пратили заедно с други роби на работа из горите, той ненадейно се хвърлил върху стражите, съсякъл ги с брадвата и избягал към хълмовете. Напразно го преследвали с хрътки пришълците; защото всички кучета на Лорган му били приятели и колчем го срещнали, почвали да се умилкват, а сетне по негова заповед хуквали обратно към къщи. Тъй се завърнал най-сетне в Андротските пещери и заживял там самичък. Мрачен и без дружина, четири години се крил като разбойник по бацините си земи; а името му всявало страх, понеже често бродел надалеч и посичал всеки източен пришълец, когото срещнал. Тогаз обявили за главата му голяма награда; обаче дори с многоброен отряд не дръзвали да припарят до неговото убежище, тъй като се бояли от елфите, та дори и от пустите пещери,

където били живели. Ала въпреки туй разказват, че пътешествията му не били за отмъщение; Туор неуморно дирел Нолдорската порта, за която някога му разказал Анаел. Не я намерил, защото не знаел къде да търси, а малобройните елфи, що още се скитали из планините, не били чували за нея.

Разбирал Туор, че ако и съдбата да го закриля, дните на всеки разбойник са преброени - кратки са те и без надежда. Пък и не желал навеки да живее като дивак сред безлюдните хълмове, а сърцето му страстно жадувало за велики дела. В туй, казват, проличала мощта на Улмо. Защото той сбирал вести за всичко, що ставало из Белерианд и всеки поток, слизащ през Средната земя към Великото море, бил негов вестносец, както в едната посока, тъй и в другата; а и все още съхранявал древната дружба с Кирдан и корабостроителите от устието на Сирион(1). А по онова време Улмо следял най-зорко съдбините на хората от Хадоровия род, понеже отдавна им бил отредил велики дела в премъдрите си замисли за подпомагане на Изгнаниците; и добре знаел за злочестините на Туор, тъй като Анаел и мнозина от неговото племе били успели да избягат от Дор-ломин и подир време стигнали до Кирдан.

Тъй се случило, че един ден в началото на годината (двайсет и третата след Нирнает) Туор седял до извора, що бликал край входа на неговата пещера; и гледал на запад към мъгливия залез. И изведнъж в сърцето му пламнало желание да стане и да върви, без да изчаква нито миг.

- Днес напускам тия сиви земи на мъртъвците от моя народ - провикнал се той - и тръгвам да диря съдбата си! Но накъде да поема? Дълго търсих Портата, а още не съм я открил.

Тогава взел в ръце арфата, що винаги носел със себе си, понеже бил надарен музикант, и без страх запял с ясен глас из пущинака стара елфическа песен за ободряване на сърцата. И както пеел, изворът край нозете му бликнал дважд по-буйно, та прелял и потокът се втурнал стремглаво надолу по каменистия хълм. Разбрал Туор, че туй е поличба, мигом се изправил на нозе и тръгнал подир водата. Тъй слязъл от високите Митримски хълмове и поел през северните равнини на Дор-ломин; а потокът все растял и Туор го следвал на запад, додето след три дни зърнал в далечината дългите сиви хребети на Еред Ломин, които по ония места се простирали на север и юг, засланияйки недостъпното Западно крайбрежие. В нито едно свое пътешествие не бил стигал Туор до тези възвишения.

С приближаването към планините местността ставала все по-неравна и камениста, не след дълго почнала и да се изкачва под нозете му, а потокът навлязъл в дълбоко каменно русло. Но когато взел да се спуска здрачът на третия ден от похода, Туор стигнал до скална стена и в нея зеел отвор като сводеста арка; там изчезвал потокът. Отчаял се Туор, та промълвил:

- Значи всуе е била тая надежда! Поличбата от хълмовете ме доведе само до мрачна дупка наред земята на враговете.

С натежало сърце седнал той между скалите по стръмния бряг на потока и не склопил очи през цялата черна и мразовита нощ; защото още бил месец Сулиме и нямало ни полъх от пролетта по ония северни земи, а хладните ветрове веели откъм Изтока.

Ала когато първите бледи лъчи на изгряващото слънце заиграли из далечните мъгли над Митрим, Туор дочул гласове и като погледнал надолу, зърнал изумен как двама елфи газят през плитката вода; изкачили се те по изсечени в камъка стъпала, а Туор се изправил и ги повикал. Мигом измъкнали

елфите лъскави мечове и налетели към него. Тогаз забелязал, че са с плащове сиви, ала ризници носят отдолу; и се зачудил, понеже с яркия плам в очите си били по-красиви, но и по-страшни от всички други елфи, що бил срещал преди. Гордо изчакал да наближат; ала щом видели, че е сам и не вдига оръжие, а ги приветства с елфически слова, двамата прибрали мечовете и му отвърнали любезно. И единият рекъл:

- Ние сме Гелмир и Арминас от народа на Финарфин. А ти не си ли от древните Едаини, що обитаваха тия места преди Нирнает? Не ще и дума, според мен трябва да си от рода на Хадор и Хурин; златото в косите ти те издава.

А Туор отговорил:

- Да, Туор се наричам, син Хуоров, внук на Галдор и правнук на Хадор; но сега най-сетне желая да напусна тая страна, гдето съм безроден и преследван като див звяр.

- Тогаз - рекъл Гелмир, - ако наистина си решил да избягаш и да намериш заливите на Юга, то нозете вече са те повели по правия път.

- Тъй си мислех и аз - отвърнал Туор. - Защото последвах един внезапно избликнал извор от хълмовете до тукашното коварно русло. Ала сега не знам накъде да завия, след като водите изчезват в мрака.

- През мрак често се стига до светлината - рекъл Гелмир.

- И все пак доколкото е възможно, човек предпочита да крачи под слънцето - възразил Туор. - Но щом сте от онзи народ, кажете ми, ако знаете, къде е Нолдорската порта. Отдавна я търся - още откакто ми спомена за нея моят осиновител Анаел от Сивите елфи.

Тогава елфите се разсмели и казали:

- Свърши се твоето дирене; защото ние току-що минахме през Портата. Ето я пред теб! - И посочили скалната арка, където навлизал потокът. - Ела! През мрака ще стигнеш до светлина. Ще насочим нозете ти по правия път, ала не можем да те придружим по-нататък; защото ни пращат с важна заръка към земите, които напуснахме.

- И не бой се - добавил Гелмир. - Величава съдба е изписана върху челото ти и тя ще те отведе далече от този край, та дори и далече от Средната земя, ако не ме лъже сърцето.

Тогава Туор последвал Нолдорите надолу по стъпалата и тримата нагазили в студената вода, та достигнали сянката отвъд каменната арка. А там Гелмир извадил една от ония лампи, с които се славели Нолдорите; защото те били сътворени още в древния Валинор и ни вода, ни буря можела да ги угаси, а щом се смъкнело покривалото им, блесвала ясна синкава светлина от пламък, пленен в кристала(2). Щом елфът я вдигнал над главата си, Туор различил, че оттук водата изведнъж се втурва надолу по гладък и полегат тунел, но покрай скалното русло са изсечени стъпала, слизащи към непрогледния мрак отвъд лъчите на лампата.

Когато стигнали до подножието на бързея, тримата се озовали под кънтящ каменен свод, където водата с грохот падала отвисоко, а сетне минавала под втора арка и чезнела в нов тунел. Край водопада Нолдорите спрели и се сбогували с Туор.

- Сега трябва да се върнем и да бързаем по пътя си - рекъл Гелмир, - защото черни облаци са надвиснали над Белерианд и велики дела се задават.

- Нима е ударил час Тургон да излезе на бой? - запитал Туор.

При тия слова двамата елфи го изгледали с почуда.

- Туй са дела на Нолдорите, а не на синовете човешки - отвърнал Арминас. - Що знаеш ти за Тургон?

- Малко - рекъл Туор. - Знаем само, че с помощта на баща ми се е спасил

от Нирнает и че в потайната му твърдина още е жива надеждата на Нолдорите. Сам не разбирам защо, ала тръпне сърцето ми, колчем изрека неговото име. И ако зависеше от мен, бих предпочел него да диря, вместо да поема по този мрачен и страховит път. Освен ако туй е тайният път към Тургоновите чертози.

- Знае ли някой? - отвърнал елфът. - Скрити са както Тургоновите чертози, тъй и пътищата нататък. Не знам къде са, макар че отдавна ги търся. Ала дори и да знаех, не бих споделил нито с теб, нито с когото и да било сред хората.

Но Гелмир добавил:

- И все пак съм чувал, че Властелинът на водите е благосклонен към твоя род. Ако той е решил да те отведе при Тургон, ще стигнеш там, накъдето и да се отправиш. Върви сега по пътя, който ти сочи бликналата вода, и не бой се! Не ще крачиш дълго из мрака. Сбогом! И не мисли, че срещата ни е била случайна; защото по тия земи все още много неща се случват по волята на Обитателя на дълбините. Анар калува тиелианна!(3)

С тия думи Нолдорите се обърнали и поели обратно нагоре по дългото стълбище; а Туор стоял неподвижно, додето светлината на тяхната лампа изчезнала и той останал самичък сред непрогледния мрак и грохота на водопада. Сетне сбрал цялата си храброст, опрял лява ръка о каменната стена и поел пипнешком напред - изпървом бавно, ала след туй все по-бързо, защото постепенно привикнал с мрака и не срещал никакви препятствия. Сторило му се, че вървял тъй безкрайно дълго, гнетяла го умора, а не желал да почива сред чернотата на тунела, но ето че най-сетне зърнал нейде далече напред светлинка; и като забързал напред, излязъл сред тесен процеп между високи скали, където пътят продължавал покрай буйния поток под лъчите на златния залез. Защото Туор бил попаднал в дълбока клисура с високи отвесни стени, водеща право на запад; от безоблачното небе пред него залязващото слънце огрявало клисурата и обливало скалите с огнени езици, а речните води блестели като злато, додето се пенели и разливали по искрящите камъни.

С надежда и радост продължил Туор през тая дълбока долина и скоро открил пътека покрай южната стена, където тесният бряг бил равен и песъчлив. А когато паднала нощ и от реката не се виждало почти нищо, освен отразения звезден блясък в дълбоките вирове, той легнал да си почине; защото не изпитвал страх край тия води, в които бликала мощта на Улмо.

Призори продължил напред без да бърза. Слънцето изгряло зад гърба му, сетне залязло пред него и там, където реката се пенела между канарите или внезапно политала в стръмни водопади, сутрин и вечер играели пъстроцветни дъги. Затуй нарекъл тази клисура Кирит Ниниах.

Тъй вървял бавно напред цели три дни, пиел от хладните води, ала не усещал потребност от храна, макар в реката да имало безброй риби, що блестели като злато и сребро, или пък пъстреели в множество цветове досуш като дъгите из пияната над тях. А на четвъртия ден руслото се разширило и бреговете му станали по-ниски и полегати; реката обаче задълбавала все по-надолу и ускорявала ход, понеже от двете ѝ страни се извисявали дълги хълмове и нови притоци се изливали към Кирит Ниниах в искрящи водопади. Дълго седял там Туор, загледан към въртопите из течението и слушал безкрайния ромон на водите, чак додето отново настанала нощ и по черните небесни друмища над него засияли прохладните бледи звезди. Тогава надигнал глас през шума на реката, плъзнал пръсти по струните на арфата и гласът му се слял с нежния звън, та отекнал от камъка и отразен многократно, полетял над нощните хълмове, за да изпълни тия пусти земи с човешка музика под

звездите. Защото макар да не знаел, Туор бил стигнал до Кънтящите планини на Ламот около залива Дренгист. Там в древни времена бил слязъл на суша Феанор и гласовете на неговите бойци се били разлели над северните брегове като могъща гълчава преди първия изгрев на Луната(4).

Смаяно млъкнал Туор и песента бавно заглъхнала сред планините, додето настанала тишина. И сред тишината дочул от висините да долита странен крясък. Изпървом си рекъл: "Глас на призрак ще да е туй", сетне решил: "Не, навярно самотно зверче се жалва из пущинака"; а като чул тоя звук още веднъж, помислил: "Сигурно писка сред мрака незнайна птица". Скръб безмерна усещал в гласа, ала въпреки туй закопнял да го слуша и да върви подир него, без сам да знае накъде го зове.

На следващото утро чул същия глас над главата си и като погледнал нагоре, зърнал три могъщи бели птици да летят през клисурата срещу западния вятър и силните им криле засияли в лъчите на изгряващото слънце, докато минавали над него с печални крясъци. Тъй видял за пръв път морските чайки, приятелки на Телерите. Изправил се Туор да ги последва, но за да разбере накъде летят, първо се изкатерил по скалата отляво и когато застанал на върха, мощният западен вятър го облъхнал в лицето, та разпилял дългите му коси. С пълни гърди поел той свежия въздух и рекъл:

- Туй ободрява като глътка прохладно вино.

Ала не знаел, че вятърът иде право от Великото море.

Отново тръгнал Туор напред да дири чайките, ала вече вървял високо над реката; а стените на клисурата взели отново да се сближават и ето че стигнал до теснина, изпълнена с грохота на течаща вода. И като погледнал надолу, смаял се от онуй, що зърнал; бесен прилив прииждал отдолу нагоре по теснината, та се сблъсквал с напора на реката и мощна вълна, увенчана с разпокъсана от вятъра пяна, се издигала като стена чак до върха на скалите. Сетне реката отстъпвала назад и вълната нахлувала с рев по нейното русло, заливайки цялата клисура с дълбоки води, из които тътнели като гръмотевици откъртени канари. Тъй писъкът на чайките спасил Туор от гибел сред прилива, който бил много висок по това време на годината, а бурният морски вятър му давал още по-страшна мощ.

Слисал се Туор от гнева на непознатата водна стихия, та завил в южна посока и не достигнал дългите брегове на залива Дренгист, а още няколко дни се лутал из гола и камениста местност; морски ветрове я облъхвали непрестанно и заради туй всички растения, било то треви или храсталаци, се скланяли накъм Изтока. Тъй Туор постепенно навлязъл в Невраст, где някога бил живял Тургон; и накрая изневиделица (понеже скалните зъбери по морския бряг били по-високи от склоновете зад гърба му) достигнал черните канари по края на Средната земя и зърнал Великото море, безбрежния Белегаер. А в този час слънцето потъвало отвъд пределите на света като огромно пожарище; стоял Туор сам-самичък върху канарата с прострени напред ръце и в сърцето му бликал неудържим копнеж. Казват, че той пръв от синовете човешки достигнал Великото море и никой освен Елдарите не е изпитвал тъй силно копнежа по необятната шир.

Дълги дни останал Туор в Невраст и харесал ония земи, понеже планините ги пазели откъм север и изток, а близостта на морето ги дарявала с по-мек и топъл климат от хитлумските равнини. Отдавна бил свикнал да живее като самотен ловец из пущинака, тъй че не страдал от липса на храна; пролетта се разпуквала из Невраст и наоколо безспирно се леели гласовете на птици -

както ония, що обитавали в безчетно множество по морските брегове, тъй и ятата от мочурищата из низините около Линаевен; ала безлюдно било по онова време, та ни елф, ни човек нарушавал с вик или песен покоя на равнината.

Стигнал Туор чак до голямото езеро, ала водите били недостъпни поради мочурищата и тръстиковите гъсталаци, що ги обграждали отвсякъде; затуй скоро им обърнал гръб и се върнал към бреговете, понеже Морето го влечало тъй силно, че не желяел да остава задълго там, где не се чувал шумът на прибоя. И по крайбрежието открил най-напред следи от древни обиталища на Нолдорите. Защото сред високите, изваяни от морето канари на юг от Дренгист имало множество закътани заливчета с бели пясъчни плажове между лъскави черни скали и Туор неведнъж забелязвал, че в камъка са изсечени стъпала; а край вълните намирал полуразрушени пристани от грамадни каменни блокове, до които някога били хвърляли котва елфическите кораби. Дълго се задържал по ония места и гледал вечно променливото море, докато наоколо бавно отминавала пролетта, подир нея се търкулнало и лятото, здрач паднал над Белерианд и приближила съдбовната есен за Нарготронд.

А птиците може би усещали отдалече идващата свирепа зима(5); ония от тях, що отлитат на юг, взели да се събират по-рано от друг път, а другите, що вият гнезда на север, почнали да се връщат в Невраст. И един ден, както седял на брега, Туор чул шум и свистене на мощни криле, а като повдигнал глава, видял как клин от седем бели лебеда се носи бързо на юг. Ала щом стигнали над него, те описали кръг, после внезапно слезли надолу и с мощен плясък кацнали сред вълните.

Обичал Туор тези птици, които познавал от мъгливите езера на Митрим; а освен туй лебедът бил символ на Анаел и неговия народ. Станал тогава да ги поздрави и се провикнал към тях с радост и почуда, защото никога не бил виждал тъй едри и величави птици; ала те плеснали с криле и надали дрезгави крясъци, сякаш му били сърдити и искали да го прогонят от бреговете. Сетне шумно литнали над водата и профучали покрай главата му, та напорът на мощните им криле го облъхнал като бурен вятър; и в широк кръг се издигнали нагоре из въздуха, а сетне отминали на юг.

Тогава Туор извикал:

- Ето още една поличба, че предълго съм се забавил по тия места.

Изкатерил се тутакси върху канарата и оттам съзрял как лебедите крѳжат из висинето; но щом трѳгнал на юг да ги последва, те бързо отлетели.

Цели седем дни вървял Туор на юг покрай вълните и всяка сутрин призори го събуждал плясък на криле откъм небето, а през деня лебедите отлитали надалеч, та трябвало да ги догонва. А скалите наоколо ставали все по-ниски и върховете им се покривали с дебел слой плодородна почва; на изток се появили гори, нагиздени в жълта есенна премяна. Но отпред се приближавала мощна верига от хълмове, които преграждали пътя му и отивали на запад, за да се слоят с подножието на могъщ връх - мрачна кула с шлем от облаци, стъпила върху яка гранитна основа над зеления плащ на равнините, навлизащи далече навътре в морето.

Тия сиви хълмове били всъщност западните предпланини на Еред Ветрин по северната граница на Белерианд, а над тях се издигал връх Тарас, най-западният по онези земи, чиято беловласа глава моряците съзирали отдалеч, щом приближавали към простосмъртните брегове. През отдавна отминали дни под неговите стръмни склонове бил живял Тургон сред чертозите на Винямар, най-древното каменно творение на Елдарите в тая изгнаническа страна. Запустял, ала запазен, все още се извисявал дворецът върху обширни тераси, гледащи

към морето. Вековете не го сломили, а Морготовите слуги минали покрай него, без да усетят; ала дъжд, вятър и слани набраздили стените му, а по зидовете и каменните плочи на покривите израснали буйни гъсталаци от бледозелени треви, що черпели влага от соления морски въздух и се вкопчвали във всяка пукнатина.

Най-сетне Туор стигнал до останките на запустял път, минал по него между високи могили и килнати каменни колони, а когато денят взел да гасне, отпред се появил древният чертог с просторни, високи зали. Нямаło в сенките нито следа от зло или заплаха, но го обзело страхопочитание като си помислил за ония, що някога обитавали там, а сетне заминали незнайно накъде - горделивият и безсмъртен, ала обречен народ на задморските странници. И досущ като тях, отправил взор към безкрая отвъд блясъка на нестихващите вълни. После се обърнал и видял, че лебедите са кацнали върху най-високата тераса и чакат пред западните двери на чертога; размахвали криле и му се сторило, че го канят да влезе. Тогава Туор се изкачил по широкото стълбище, гъсто обрасло с диви цветя и треви, минал под могъщата арка и навлязъл в сенките на Тургоновия дом; и накрая достигнал грамадна колонна зала. Колкото и величав да изглеждал чертогът отвън, дважд по-прекрасен и необятен му се сторил отвътре, та от трепетен възторг не смеел дори да разбуди ехо сред пустотата. Нищо не различавал сред полумрака, само в източния край зърнал трон върху висок подиум и се отправил на пръсти към него; ала стъпките му по древните плочи прокънтяли като удари на съдбата и ехото се понесло далече напред из проходите между колоните.

А когато застанал в здрача пред величествения трон и видял, че целият е изсечен от камък и изписан със странни знаци, залязващото слънце се изравнило с един висок прозорец върху западния фронтон и светъл лъч паднал върху стената пред него, та хвърлил ярки отблясъци като от полиран метал. Видял тогава смаяният Туор, че на стената зад трона висят щит, ризница, шлем и ножница с дълъг меч. Ризницата блестяла, сякаш току-що изкована от самородно сребро, а слънчевият лъч я покривал със златни искрици. Ала странен му се сторил щитът по форма, понеже бил заострен и дълъг; и върху него на синьо поле било изобразено бяло лебедово крило. Проговорил тогава Туор и гласът му дръзко отекнал под свода:

- Туй е поличба да взема тия доспехи, а заедно с тях и участта, що ми носят(6).

Взел щита и с изненада открил, че е далеч по-удобен и лек, отколкото изглеждал; защото се оказал изработен от дърво, ала изкусните елфически ковачи го били покрили с тънки, но здрави метални плочки, що пазели от гнилоост и тлен.

Надянал тогава Туор блестящата ризница, сложил шлема върху главата си и препасал меча; черни били ножницата и поясът, украсени със сребърни закопчалки. Тъй излязъл въоръжен от Тургоновите чертози и застанал на сред терасите на Тарас под кървавото вечерно зарево. Нямаło кой да го види как се вира на запад, заблестял в сребриото и златно, та и сам не разбрал, че в този миг изглежда като някой от Западните Властелини или като баща на кралете човешки отвъд Морето, какъвто наистина му било отредено да бъде(7); ала щом взел тия оръжия, променил се Туор, син Хуоров, и сила велика пламнала в неговото сърце. И докато слизал надолу от портите, преклонили се лебедите пред него и всеки отскубнал по едно голямо перо от крилото си, та ги поднесли в дар, проточвайки ниско шии по каменните плочи пред нозете му; а той взел седемте пера и щом ги вдянал в гребена на шлема, тутакси литнали

лебедите, устремили се накъм север сред вечерното зарево и повече не ги видял.

Усетил Туор, че пак го влече морският бряг и слязъл по дълго стълбище към широкия бряг по северния край на нос Тарас; и слизайки видял как слънцето бавно потъва в огромен черен облак, що бил изпълзял иззад притъмняващото море; ставало студено и наоколо се надигал странен шепот, сякаш идела буря. А Туор стоял на брега и слънцето мъждукало като гаснещ огън, затулен от идващата небесна заплаха; и му се сторило, че огромна вълна надига снага в далечината и се задава към сушата, ала изумлението го удържало на място, та останал там неподвижен. Право към него идвала вълната, увенчана с мъгли и сенки. Ала щом наближила, внезапно подвила хребет и се разбила на дълги пенести струи; а там, където била преди малко, останала да се тъмнее пред идващата буря нечия жива, безмерно висока и величава снага.

Преклонил се Туор смирено, понеже изпървом помислил, че вижда пред себе си могъщ владетел. Висока корона носел той, сякаш изваяна от сребро, и под нея падали дълги коси, що искрели като морска пяна сред здрача; а когато отметнал сивия плащ, що го обгръщал като мъгла, съзрял Туор, че е облечен с лъскава ризница, плътно прилепнала като люспите на огромна риба и с тъмнозелена дреха, пръскаща проблясъци и искри от морски огън, докато крачел бавно срещу брега. Тъй Обитателят на Дълбините, когото Нолдорите наричат Улмо, Властелин на Водите, се явил пред Туор, син Хуоров от Хадоровия род сред вълните край Винямар.

Не стъпил той на брега, а останал до колене във водата и оттам заговорил, ала тъй ярка била светлината в очите му и тъй мощно кънтял гласът, що идвал сякаш от корените на света, че обзет от страх Туор се хвърлил ничком върху пясъка.

- Изправи се Туор, сине Хуоров! - рекъл Улмо. - Не бой се от моя гняв, макар че отдавна те виках, без да ме чуеш; а когато най-сетне потегли, дълго се бави по пътя насам. Още напролет трябваше да си тук; виж, вече иде лютата зима откъм земите на Врага. Знай, бързина е потребна днес и ще трябва да променя лекия път, що ти предвиждах. Защото съветите ми останаха неизслушани(8), зло страховито се прокрадва към Сирионската долина и вражи войски вече стоят между теб и целта ти.

- А каква е целта ми, Владетелю? - запитал Туор.

- Онази, що сърцето ти дири открай време - отвърнал Улмо. - Да откриеш Тургон и да видиш потайния град. Защото вече си се облякъл като мой вестоносец с доспехите, що нявга повелих да ти приготвят. Ала сега ще трябва да минеш през сенки и смъртни заплахи. Наметни се затуй с този плащ и нито за миг не го разгръщай, преди да достигнеш края на пътя.

И Туор сякаш видял как Улмо разперва своята сива мантия, та замята крайчето върху него, а щом го покрило, то се превърнало в широк плащ, с който можел да се обвие от глава до пети.

- Тъй ще крачиш, обгърнат в моята сянка - рекъл Улмо. - Ала не губи време, защото тя не ще изтрае дълго сред земите на Анар и Мелкоровите огньовете. Приемаш ли заръката?

- Приемам я, Владетелю - отвърнал Туор.

- Тогава ще вложи слова в устата ти, та да ги отнесеш на Тургон - рекъл Улмо. - Но най-напред ще те науча на много неща, що ни простосмъртен човек не е чувал до днес, ни дори и най-могъщите между Елдарите.

И заговорил Улмо за Валинор и неговото помръкване, за бягството на

Нолдорите, за Прокобата на Мандос и укриването на Блаженото царство.

- Ала виж! - добавил той. - В ризницата на Прокобата (както я наричат земните чедя) винаги има слаба брънка, а в стените ѝ се намира пролука - чак до самия завършек, който вие наричате Край. Затова додето ме има, глас потаен ще носи съвети и светлина ще сияе там, где е отредено мрак да царува. И макар в дните на мрака да изглежда, че отхвърлям волята на своите братя, Западните Властелини, туй всъщност е моята длъжност сред тях, отредена ми още преди Светът да съществува. Ала Прокобата е могъща и сянката на Врага се разраства; а аз губя сили капка по капка, та вече в Средната земя не съм нищо друго, освен потаен шепот. Пресъхват водите, устремени към Запада, а в изворите им блика отрова и властта ми отстъпва от земната твърд; слепи и глухи са елфи и люде за мен поради могъществото Мелкорово. А Прокобата на Мандос вече е устремена към своя завършек, за да рухнат всички творения на Нолдорите и надеждите им да се разсипят в праха. Едничка надежда остава - онази, що не чакат и не се готвят за нея. И тая надежда е в теб; защото тъй съм избрал.

- Та нима не ще се възправи Тургон срещу Моргот, както вярват всички Елдари? - запитал Туор. - И що очакваш от мене, Владетелю, ако ида сега при Тургон? Вярно, готов съм да тръгна по бащиния си път и да заста на краля в тежък час, ала не ще помогне кой знае колко един простосмъртен сред мнозината храбри бойци от Върховния народ на Запада.

- Щом съм решил теб да пратя, сине Хуоров, то недей да се съмняваш, че има защо, ако и да носиш един-единствен меч. За вечни времена ще запомнят елфите доблестта на Едаините и ще се питат с почуда отде взимат храброст да жертват тъй охотно живота си, който е толкоз кратък на тая земя. Ала не само заради твоята доблест те пращам, а искам да отнесеш на света надежда, що сам не подозираш и да разпалиш светлина, която ще разсече мрака.

Докато говорел Улмо тия слова, далечният шепот на бурята прераснал в мощен рев, налетял вятър и небето почерняло; а плащът на Властелина се развял като облак.

- Върви сега - рекъл Улмо, - та да не те погълне Морето. Защото Осе се подчинява на Мандос и гняв го е обзел заради Прокобата.

- Да бъде волята ти - отвърнал Туор. - Но ако избегна Прокобата, какви слова да предам на Тургон?

- Ако стигнеш при него - казал Улмо, - то словата сами ще изникнат в ума ти и устата ти ще изрече каквото желая. Говори и не бой се! Подир туй постъпи както повелява доблестта в сърцето ти. Не се разделяй с плаща, защото той ще те пази. А от гневната стихия на Осе ще ти изпратя спътник, та да те води напред - да, с теб ще крачи последният моряк от последния кораб, заминал да дири далечния Запад чак додето изгрее Звездата. Тръгвай сега към сушата!

Сетне отекнал гръм и мълния лумнала над морето; и Туор зърнал Улмо да се възправя наред вълните като сребърна кула, обляна във вихрен пламък. Викнал тогава сред воя на вятъра:

- Тръгвам, Владетелю! Ала сърцето ми вечно ще копнее за Морето.

А Улмо надигнал огромен рог и с дъха си изтръгнал от него могъща песен, пред която воят на вятъра бил като тих полъх над спокойно планинско езеро. И щом я чул Туор, усетил как го обгръща и цял го изпълва, та бреговете на Средната земя сякаш изчезнали и съзрял във величаво видение всички води на света - от тънките струйки дълбоко в земята до далечните устия на реките, от плажовете и заливите до необятните простори. Видял как бушува Великото море, изпълнено със странни създания чак до здрачните

дълбини, където сред вечен мрак къртят гласове, носещи ужас за простосмъртните. С вездесъщия взор на Валарите зърнал безбрежната шир да лежи неподвижна под златното око на Анар, да искри под виторогата Луна или да се разбива на гневни грамади срещу Сенчестите острови(9), а нейде още подалече, отвъд безброй левги и почти недостъпна за окото, видял огромна планина, що се издигала като облак до невъобразими висоти, а в подножието ѝ блестели дългите вълни на прибоя. И докато се напрягал да чуе звука на тия далечни вълни и да различи по-ясно вълшебната светлина, песента изведнъж секнала и той останал да стои под грохота на бурята, а разклонена мълния раздрала небесата над него. Изчезнал бил Улмо, а морето бушувало и бесните вълни на Осе препускали срещу скалните стени на Невраст.

Побягнал Туор от морската ярост и едва смогнал да се изкатери до високите тераси; защото вятърът го блъскал към канарите с такава сила, че щом се добрал догоре, рухнал на колене. Подирил тогава убежище в празните, мрачни зали и цяла нощ седял върху каменния трон на Тургон. Дивият напор на бурята разтърсвал дори колоните и на Туор му се струвало, че вихърът е изпълнен със стенания и безумни кръсъци. Ала понеже бил уморен, от време на време заспивал и в съня си срещал множество видения, от които в паметта му се съхранило само едно: остров видял с висока планина по средата, а зад нея слънцето вече залязвало и сенки плъзвали из небето; но над острова греела самотна и ярка звезда.

След това видение Туор се унесъл в дълбока дрямка, а додето се разсъмне, бурята вече била отминала, влачейки черните облаци към далечния Изток. Най-сетне той се събудил в сивия предутринен здрач, станал от високия трон и както вървял през сумрачната зала, видял, че я изпълват безброй морски птици, подгонени от стихията; и излязъл навън, докато далече на запад звездите бледнеели пред идващия ден. Тогава съзрял, че през нощта могъщи вълни били навлезли далече навътре в сушата, надхвърляйки с гребените си най-високите канари, та дори терасите пред чертога били осеяни с купища водорасли. Слязъл Туор до най-ниската тераса и като погледнал надолу, видял сред обломките и камъните в нейното подножие да се подпира на стената един елф, наметнат с подгизнал сив плащ. Безмълвен бил той и се взирал над опустошения бряг към дългите хребети на вълните. Покой царувал наоколо и не се чувал друг звук, освен грохота на прибоя.

Както стоял и гледал безмълвната сива фигура, Туор изведнъж си припомнил словата на Улмо, та едно непознато име самичко дошло на устните му и се провикнал:

- Добре дошъл, Воронве! Чаках те.(10)

Извърнал се тогава елфът, вдигнал глава и като срещнал пронизващия поглед на морскосивите му очи, Туор разбрал, че е от благородното племе на Нолдорите. Но страх и изумление проличали в погледа, щом съзрял Туор да се извисява на стената над него, загърнат в плащ като сянка, изпод която прозирала искрящата елфическа ризница върху гърдите му.

Миг стояли така и всеки от тях се мъчел да разчете лицето на другия, а сетне елфът станал и ниско се преклонил пред нозете на Туор.

- Кой си ти, владетелю? - запитал той. - Дълго се борих с безмилостното море. Каж ми, станало ли е нещо велико, откакто напуснах сушата? Рухна ли Сянката? Излезе ли на бой Потайният народ?

- Не - отвърнал Туор. - Сянката приижда, а Потайните още се крият.

Дълго мълчал Воронве, без да го изпуска от поглед.

- Но кой си ти? - запитал отново. - Преди дълги години напусна моят народ тия места и оттогава никой не се е заселвал тук. Сега усещам, че

въпреки одеждите не си от тях, както помислих изпървом, а от рода човешки.

- Тъй е - рекъл Туор. - А ти не си ли последният моряк от последния кораб, що потеглил към Запада от Заливите на Кирдан?

- Да - отговорил елфът. - Аз съм Воронве, син на Аранве. Ала не разбирам откъде знаеш името и участта ми.

- Знам ги, защото снощи говорих с Владетеля на Водите - отвърнал Туор - и той каза, че ще те спаси от гнева на Осе и ще те прати насам, за да ми бъдеш водач.

Провикнал се тогава Воронве със страх и трепет:

- Разговарял си с Всемогъщия Улмо? Виждам, велика е твоята доблест и славна съдба те очаква! Но накъде да те вода, владетелю? Защото сигурно си крал сред людете и мнозина очакват твоего слово.

- Не, беглец от робство съм аз - рекъл Туор - и самотен изгнаник сред пущинака. Но имам вест за Тургон, владетеля на Потайното кралство. Знаеш ли по кой път да го открия?

- В днешните мрачни дни мнозина станаха роби и изгнаници, макар да имат славно потекло - отвърнал Воронве. - За мен си владетел човешки по право. Но и да беше най-знатен сред своя народ, пак не би имал право да дириш Тургон и напразно ще хабиш сили. Дори да те отведе пред самите му порти, не ще можеш да влезеш.

- За друго не моля, освен да ме отведеш до тия порти - рекъл Туор. - Там Прокобата ще се пребори със Замисъла на Улмо. Ако ли Тургон не ме приеме, свършена ще е моята задача и Прокобата ще надделее. А колкото до правото ми да диря Тургон, знай, че аз съм Туор, син на Хуор и сродник на Хурин - имена, които Тургон не ще забрави. Освен туй го диря по повеля на Улмо. Нима е забравил Тургон за онзи, що му каза някога: Помни, че последната надежда на Нолдорите идва откъм Морето? И още: Когато заплахата наближи, от Невраст ще дойде пратеник да те предупреди(11). Аз съм онзи, който трябва да дойде и затуй облякох доспехите, що някога са ми приготвили.

Сам се смяял Туор, като чул какво изрича, понеже дотогава не знаел словата, с които Улмо изпроводил Тургон от Невраст, както впрочем не ги знаел и никой друг, освен Потайния народ. А дважд повече се смяял Воронве; но само извърнал глава и с въздишка погледнал Морето.

- Уви! - промълвил той. - Не исках да се завръщам натам. И сред морската шир неведнъж съм се заричал, ако някога стъпя на суша, да заживея в покой далече от Сянката на Севера - при Кирдан край Заливите, или може би сред прекрасните поля на Нан-татрен, где пролетта е по-сладка и от сърдечен копнеж. Но ако злото се е разраснало додето странствах по вълните и наближава сетният час, значи трябва да бъда при своя народ. - Обърнал се пак към Туор и рекъл: - Ще те отведе до потайните порти; защото само безумец би оспорил заръката на Улмо.

- Щом е тъй, тръгваме заедно, както той повелява - казал Туор. - Но недей да скърбиш, Воронве! Чуй, от дън душа ти вещая, че дълъг път ще те отведе надалече от Сянката и надеждата ти ще се завърне към Морето(12).

- И твоята също - рекъл Воронве. - Ала сега трябва да му обърнем гръб и да побързаме.

- Да - съгласил се Туор. - Но накъде ще ме поведеш и колко дълъг е пътят? Не трябва ли първо да се замислим как ще вървим из пущинака и ако целта е далече, как ще преживеем зимата без подслон и стряха?

Ала Воронве не пожелал да разкрие нищо за пътя.

- Ти познаваш силата на синовете човешки - рекъл той. - Колкото до

мен, аз съм от Нолдорите; дълъг трябва да е гладът и люта зимата, та да погубят сродника на ония, що прекосиха Пукащите ледове. Мислиш ли, че иначе бихме могли да се борим безброй дни със солената морска пустиня? И не си ли чувал за пътния хляб на елфите? Още нося онова, що всички моряци пазят до последния миг. - И той показал под плаща си запечатана кесия, прикрепена към пояса му. - Нито вода, нито буря може да му навреди, додето печатът е здрав. Ала трябва да го съхраним за най-тежък час; а не се съмнявам, че като изгнаник и ловец ще съумееш да намираш друга прехрана поне докато настане зима.

- Може би - отвърнал Туор. - Ала не всички земи са безопасни за лов, макар че дивечът е по-изобилен от когато и да било. А освен туй ловците пътуват по-бавно.

След това Туор и Воронве се приготвили за тръгване. Освен доспехите от тронната зала, Туор взел и малкия си ловджийски лък; а копието си, върху което било изписано името му с елфически руни от Севера, закачил на стената, за да се знае кой е минал оттам. Воронве нямал други оръжия, освен един къс меч.

Преди да е напреднал денят, двамата напуснали някогашния чертог на Тургон и Воронве повел Туор да пресекат дългия нос западно от стръмните склонове на Тарас. Там някога минавал пътят от Невраст за Бритомбар, ала сега от него оставала само зелена пътека между древни обрасли могили. Тъй стигнали до Белерианд и северните области на Фалас; и като завили на изток, намерили укритие под мрачните склонове на Еред Ветрин, където легнали да отпочинат додето настанал здрач. Защото макар че още било далече до древните обиталища на Фалатримите, Бритомбар и Егларест, сега по тия места живеели орки и цялата област гъмжала от съгледвачи на Моргот - боял се той от корабите на Кирдан, що понякога идвали да нападат бреговете и да се срещат с бойни отряди, дошли от Нарготронд.

Дълго разговаряли Туор и Воронве, докато седели, загърнати в плащовете си като безплътни сенки под хълмовете. И Туор разпитвал най-вече за Тургон, ала Воронве не желяел да говори за тия неща и вместо туй разказвал за селищата на остров Балар и за Лисгард - тръстикова страна край устието на Сирион.

- Множат се там редиците на Нолдорите - рекъл той, - понеже все повече елфи от различни племена бягат нататък, изплашени от Моргот или изтощени от битки. Но аз доброволно напуснах своя народ. Защото едва след Браголах и разкъсването на Обсадата около Ангбанд се загнезди в сърцето на Тургон съмнение, че Моргот може да се окаже прекалено могъщ. През онази година той за пръв път изпрати свои бойци да излязат през скритата порта - само малцина, натоварени с тайна задача. Слязоха те по Сирион до бреговете край устието и там изградиха кораби. Но не постигнаха нищо, освен че се добраха до големия Баларски остров и построиха самотни селища, далеч от властта на Моргот. Защото Нолдорите не са надарени с уменията да строят кораби, що биха устояли задълго в борбата срещу вълните на Белегаер Велики.(13) Ала по-късно Тургон чу за нашествието във Фалас и за разрухата на древните пристанища на Корабостроителите, що сега са пред нас; и когато узна, че Кирдан е спасил остатъците от своя народ и отплавал на юг към Баларския залив, тогава отново изпрати вестоносци. Не чак толкоз отдавна бе туй, и все пак в спомените изглежда като най-дългата част от живота ми. Защото съм млад на години, та бях избран сред кралските пратеници. Роден съм тук, в Средната земя. Майка ми произхождаше от Сивите елфи, що живеят във Фалас, и

беше сродница на самия Кирдан - през първите години на Тургоновото царуване племената в Невраст не са били тъй разделени, както днес - и от нейния народ съм наследил моряшко сърце. Затова станах един от избраниците, тъй като целта ни бе да потърсим помощ от Кирдан Корабостроителя, та поне един от нас да стигне до Западните Властелини с послание и молба за помощ, преди всичко да бъде загубено. Но се забавих по пътя. Защото дотогава не познавах много от областите на Средната земя, а тъкмо напролет пристигнахме в Нан-татрен. Омайно красива е тая страна, Туор, както сам ще откриеш, ако някога нозете те поведат надолу по южните пътища край Сирион. Там всеки може да се изцели от копнежа по морето, освен ако самата Съдба е повелила друго. Улмо там е само покорен слуга на Явана и земята ражда същинска съкровищница от прекрасни творения, що сърцето дори не може да си представи сред суровите хълмове на Севера. На онова място Нарог се влива в Сирион и водите им вече не бързат, а текат величаво и бавно сред пищни ливади; а около сияйната река перуниките са като разцъфнала гора и тревата е обсипана с цветя като безценни камъни, като камбанки, като червено-златисти пламъци, като купища пъстри звезди сред зелен небосвод. Ала най-прекрасни от всичко са върбите на Нан-татрен, бледозелени или сребристи под гальовния вятър, а шепотът на безбройните им листа е като магическа песен - ден и нощ отлитаха незабелязани, докато стоях и ги слушах, нагазил до колене в тревата. Омаян бях там, та забравих Морето в сърцето си. Бродех и давах имена на непознати цветя, или лежах, унесен в сладка дрямка сред птичите песни и бръмченето на пчели и мушици; и до днес бих живял там блажено, забравяйки за рода си, за корабите на Телерите и мечовете на Нолдорите, ала съдбата ми повели друго. Или може би тъй бе решил сам Повелителя на Водите; защото силна е неговата власт по ония земи. Хрумна ми един ден да изплета сал от върбови клонки и да плавам по лъчезарната гръд на Сирион; сторих го и така свърши всичко. Защото както бях насред реката, налетя внезапен вихър и ме понесе надолу към Морето. Тъй стигнах при Кирдан последен от вестоносците; и от седемте кораба, що строеше по молба на Тургон, само един още не беше завършен. Всички други отплаваха към Запада и вече не се завърнаха, нито пък чухме вест за тях. Ала соленият морски въздух отново разбуди в гърдите ми копнежа на майчиния род, та горещо обикнах вълните и учех моряшките умения тъй бързо, сякаш просто ги преоткривах в ума си. А когато последният и най-могъщ от корабите бе готов за път, аз жадувах да тръгна с него и си казвах: "Ако са верни словата на Нолдорите, то далече на запад има ливади, пред които Върбовата страна бледнее. Там царува вечна, негаснеща пролет. И може би аз, Воронве, ще успея да стигна до ония земи. А дори и да не успея, по-добре да се скитам из морската шир, отколкото под Сянката на Севера." И не се боях от нищо, защото няма на света води, що биха потопили кораб, построен от Телерите. Но Великото море е страховито, сине Хуоров; и мрази то Нолдорите, защото тегне над него Прокобата на Валарите. Има там неща по-страшни, отколкото да потънеш в бездната и да загинеш - има ненавист, самота и безумие; ужас от вятър, бури, безмълвие и сенки, сред които чезнат сетни надежди и всеки живот угасва. По зловещи и странни брегове се плискат вълните, а пътят минава край безброй острови, натежали от страх и заплахи. Не ще помрача сърцето ти, сине на Средната земя, с разказ за седемгодишните си страдания из Великото море, докато плавах от Севера чак до далечния Юг, без да достигна Запада. Защото Западът е затворен за нас. Най-сетне, изтощени от черно отчаяние и смъртна умора, ние възвихме назад и побягнахме от съдбата, що тъй дълго ни бе щадила, само за да удари дваждж по-жестоко. Защото в мига, когато съзряхме връх на хоризонта и се провикнах: "Вижте!

Ето Тарас и земите на моето детство", вятърът се надигна и заприиждаха откъм Запада тежки буреносни облаци. Сетне вълните ни подгониха като живи твари, изпълнени с люта злоба, а отгоре удариха мълнии; и когато разбитият кораб се превърна в безполезна черупка, морето налетя с дива ярост. Но както виждаш, аз бях пощаден; защото си припомням, че една вълна налетя по-могъща, ала и по-спокойна от другите, та ме обгърна и вдигна от кораба и ме понесе върху плещите си чак до брега, а там ме остави на сушата и се оттегли назад през канарите като огромен водопад. Замаян от бурята, останах да седя неподвижно, додето пристигна ти. Още ме мъчи страх и горчиво скърбя за изгубените приятели, с които тъй дълго пътувахме надалеч от простосмъртните земи. - Воронве въздъхнал, после продължил тихичко, сякаш сам си говорел: - Ала безмерно ярки бяха звездите там, до края на света, когато от време на време се разкъсваха мрачните облаци по западния небосвод. И не знам дали виждахме само облаци чак докъдето поглед стига, или, както твърдыха някои, съзирахме и планините Пелори над изгубените плажове на нашия древен дом. Далече, безкрайно далече са те и не вярвам някой от тукашните земи да ги зърне отново.

После Воронве замлъкнал; падала нощ и в небето засияли бели, студени звезди.

Не след дълго Туор и Воронве станали, обърнали гръб на морето и поели по дългия път през мрака; малко може да се разкаже за това пътешествие, понеже сянката на Улмо закриляла Туор, та никой не ги забелязал докато вървели от залез до изгрев през гори, камънаци, ливади и мочурища. Но въпреки туй двамата крачели боязливо - далеч от пътищата на елфи и люде, а още по-далеч от нощните ловци на Моргот, що умеели да виждат и в тъмнината. Воронве избирал пътеките, а Туор послушно го следвал. Не задавал излишни въпроси, но забелязал, че вървят все на изток покрай високите планини, без да се отклоняват на юг - и това го учудило, понеже вярвал, както вярвали почти всички елфи и хора, че Тургон живее далеч от сраженията на Севера.

Бавно напредвали те през тъмата и здрача сред пущинак и безпътица, а лютата зима се задавала неумолимо откъм Морготовото царство. Даже на завет под хълмовете вятърът бил мразовит и свиреп, а скоро снегът се натрупал на преспи по възвишенията, виелици налетели през проходите и засипали гората Нуат още преди да опадат докрай съсухрените ѝ листа(14). Затуй макар да били тръгнали още преди средата на месец Нарквелие, лютите слани на Хисиме ги заварили край изворите на Нарог.

Там спрели в сивия утринен здрач след една изтощителна нощ; и Воронве отчаяно се огледал, обзет от скръб и страх. Някога по тия места блестяло прекрасното Ивринско езеро в огромно каменно ложе, изваяно от водите, а наоколо се гушела сред хълмовете гориста долина, ала сега виждал само осквернена пустош. Дърветата били изкоренени или опожарени; ръбовете на каменното ложе били разбити и водите на Иврин се разливали като безплодно мочурище из това опустошение. Сега цялата долина не била нищо друго, освен хаос от замръзнали блата и дъх на тлен се носел като гнусна мъгла над земята.

- Уви! Нима злото е стигнало чак дотук? - провикнал се Воронве. - Някога тия места бяха далече от заплахите на Ангбанд; ала явно Моргот протяга пръсти все по-напред.

- Всичко е както ми каза Улмо - отвърнал Туор. - В изворите блика отрова и властта ми отстъпва от водите на земната твърд.

- Ала злобата тук - рекъл Воронве - е била по-могъща от тая на орките.

Страх витае над това място. - И той дълго оглеждал бреговете на блатото, докато изведнъж спрял и пак се провикнал: - Да, страшна беда е дошла!

Размахал ръка към Туор и когато се приближил, Туор видял дълбока бразда, която се отдалечавала на юг, а от двете ѝ страни, ту размазани, ту отпечатани дълбоко и стегнати от сланата, личали отпечатъци от грамадни ноктести лапи.

- Гледай! - рекъл Воронве и лицето му било пребледняло от страх и ненавист. - Неотдавна тук е бил Великия червей на Ангбанд, най-скверното от всички вражи изчадия! Закъсняла е вече нашата вест за Тургон. Трябва да бързаме.

Още преди да довърши, от гората долетял вик и двамата застинали неподвижно като сиви камъни. Вслушали се, но викът бил далечен и скръбен; сторило им се, че повтаря едно и също име, сякаш някой търсел изгубен приятел. И докато стояли, измежду дърветата излязъл висок мъж, цял облечен в черно и с дълъг меч в ръката; смаяли се, защото и острието на меча било черно, но по ръбовете искрял хладен пламък. Скръб била изписана по лицето му, а когато съзрял опустошеното езеро, той се провикнал печално:

- Иврин, Фаеливрин! Гвиндор и Белег! Тук някога се изцелих. Ала вече никога не ще отпия от влагата на покоя.

После бързо се отправил на север, сякаш бягал от потеря или трябвало час по-скоро да изпълни важна заръка и двамата още дълго го чували да крещи: Фаеливрин, Финдуилас! чак додето гласът му заглъхнал из горските дебри(15). Но не знаели, че Нарготронд вече е паднал и че този мъж е Турин, син Хуринов, наричан още Черния меч. Тъй само за един-единствен миг през целия им живот се кръстосали пътищата на двамата сродници Турин и Туор.

Когато Черния меч отминал, Туор и Воронве продължили още малко напред, макар че вече бил настанал ден; защото ги мъчел споменът за скръбта на непознатия, а гледката на оскверненото езеро им се струвала непоносима. Но не след дълго потърсили укрытие, понеже над цялата местност тегнело предчувствие за беда. Сънят им бил кратък и неспокоен; подир пладне небето притъмняло и завалял сняг, а през нощта настанал свиреп мраз. От този ден нататък преспи и ледове сковали без милост земята, та се запомнило за векове как Лютата зима цели пет месеца държала Севера в плен. Жестоко страдали от студа двамата пътници и се бояли да не би снегът да разкрие следите им на дебнещите врагове, или да пропаднат в коварно прикрита яма. Девет дни се борили с безпътищата все по-мъчително и бавно, а Воронве леко кривнал на север, та прекосили трите притока на Теиглин; след това пак завил, изоставяйки планинското подножие, и предпазливо продължил на изток, додето отминали Глитуи и стигнали до река Малдуин, която била замръзнала до дъно(16).

Тогава Туор рекъл на Воронве:

- Лют мраз настана и смъртта вече витае над мен, ако не и над теб.

Защото наистина ги грозяла гибел - отдавна не намирали никаква храна из пущинака и елфическият хляб бил на привършване; вече едва се държали на нозе от студ и умора.

- Уви, попаднали сме в капан между Прокобата на Валарите и Злобата на Влага - отвърнал Воронве. - Нима се спасих от морските бездни само за да легна мъртъв под снежен саван?

А Туор запитал:

- Колко път ни остава още? Най-сетне трябва да ми разкриеш тайната, Воронве. Право ли ме водиш и накъде точно? Защото ако трябва да напрегна

сетни сили, бих искал да знам дали това ще помогне.

- Водих те право, доколкото позволяваха опасностите - отговорил Воронве. - Знай, че макар малцина да вярват в това, Тургон все още живее в най-северната област от земите на Елдарите. Вече приближаваме. Ала дори да летяхме направо като птиците, пак щяха да ни остават още много левги; тепърва ни предстои да пресечем Сирион, а за да стигнем дотам, навярно ще трябва да минем през страховити заплахи. Защото скоро ще наближим древния път, що някога водеше от Минас Тирит на крал Финрод до Нарготронд(17). Оттам минават слугите на Врага и там ще дебнат най-зорко.

- Мислех се за най-крепък сред хората - рекъл Туор - и неведнъж съм понасял негодите на суровата планинска зима; но тогава имах пещера и огън, а сега се съмнявам дали ще намеря сили да продължа изнурен и гладен в лютия мраз. Ала нека не губим надежда, додето още можем да крачим.

- Друг избор не ни и остава - рекъл Воронве, - освен да легнем тук и да подирим снежната гибел.

И през целия този ден двамата с мъка се гътрили напред, смятайки вражата заплаха за по-незначителна от сигурната смърт сред замръзалия пущинак; но колкото по-напред отивали, толкова по-малко ставал снегът, защото сега се спускали на юг към Сирионската долина и планините на Дорломин оставали далече зад тях. Сред падащия здрач най-сетне забелязали пътя в подножието на стръмен горист склон. Изведнъж дочули гласове и като надникнали предпазливо измежду дърветата, зърнали долу червеникава светлина. Група орки били спрели на лагер на сред пътя и се гушели около буен огън.

- Гурт ан Гламхот! - промърморил Туор(18). - Сега е време мечът да излезе изпод плаща. Готов съм да срещна гибелта заради този огън, а дори и месо от орки ще ми се види същинско пиршество.

- Не! - възразил Воронве. - Сега само плащът ще ни помогне. Трябва или да подминеш огъня, или да забравиш за Тургон. Тази банда не е самичка сред пущинака - не съзират ли простосмъртните ти очи други огънове на север и юг? Вдигнем ли врява, цяла армия ще налети срещу нас. Чуй ме, Туор! Законите на Потайното кралство забраняват да пристъпваш към скритите порти, ако те гонят врагове; и ни гибел, ни дори повелята на самия Улмо ще ме накара да наруша тази забрана. Разбуниш ли орките, тутакси ще те напусна.

- Нека живеят тогава - отвърнал Туор. - Но дано да доживея деня, когато не ще се налага да пълзя потайно край шепа орки като пребито псе.

- Идвай тогава! - рекъл Воронве. - Да не се бавим в излишни спорове, инак ще ни надушат. Следвай ме!

После той се промъкнал между дърветата на юг, по посока на вятъра, докато изминали половината път до следващия огън на орките. Там спрял и дълго се слушвал.

- Не чувам движение по пътя - рекъл той, - но не знаем що може да се спотайва из сенките. - Отново се взрял към мрака, потръпнал и промърморил: - Зло се носи из въздуха. Уви! Натам е земята, която дирим, натам е и надеждата за живот, ала смъртта ни прегражда пътя.

- Смъртта е навсякъде - отвърнал Туор. - Но вече нямам сили да обикалям. Тук трябва да пресека, или да загина. Ще уповам в плаща на Улмо, а с края му ще прикрия и теб. Сега аз ставам водач!

С тия думи той се промъкнал досами пътя. После крепко прегърнал Воронве, загърнал го в диплите на сивия плащ на Властелина на Водите и прекрачил напред.

В нощта царувала тишина. Само студеният вятър въздишал, облъхвайки древния път. Сетне изведнъж и той замлъкнал. За миг Туор усетил някаква промяна из въздуха, сякаш злокобният полъх от Морготовите земи бил секнал за малко и лек ветреца откъм Запада донесъл неясен спомен за морето. Като понесена от вятъра сива мъгла двамата минали по каменния път и навлезли в горичката от източната му страна.

Изневиделица нейде съвсем наблизко отекнал див крясък и от покрайнините на пътя му отвърнали дрезгави викове. Пискливо засвирил рог, раздал се тропот на тичащи нозе. Но Туор продължавал напред. В плен бил научил достатъчно от езика на орките, за да разбере, че са ги чули и надушили, но не ги забелязват. Започвала потеря. Влачейки Воронве, той отчаяно се затърлил нагоре по стръмен склон, обрасъл с прешип и боровинки сред ниски брези и калини. Когато достигнали върха, двамата спрели, слушайки как долу орките крещат и с пукот газят из храсталака.

Наблизко имало канара, която се извисявала сред гъсталак от пирен и къпини, а под нея тъмнеела тясна дупка, каквато подгонен звяр би избрал, за да се спотаи в нея с надеждата да заблуди потерята, или поне да опре гръб в скалата и да продаде скъпо живота си. Туор дръпнал Воронве към черната сянка и двамата легнали един до друг под сивия плащ, дишайки тежко като изтощени лисици. Не си казали нито дума; целите се били превърнали в слух.

Крясъците на потерята почнали да заглъхват; защото орките не смеели да навлязат дълбоко в горите и само обикаляли нагоре-надолу по пътя. Предпочитали да изтърват някой и друг беглец, отколкото да се сблъскат с разузнавачи или въоръжени противникови отряди; понеже Моргот бил разположил стража край пътя не заради Туор и Воронве (за които все още не знаел нищо), нито пък заради някой друг пришълец откъм Запада, а защото се боял, че Черния меч може да избяга и да освободи пленниците от Нарготронд, довеждайки помощ от Дориат.

Нощта отминавала и над пустите земи отново се възцарила зловеща тишина. Изтощен и безсилен, Туор дремел под плаща на Улмо; Воронве обаче бил пропълзъл настрани и стоял безмълвен и неподвижен като камък, дебнейки в сенките със зоркия си елфически поглед. Призори той събудил спътника си и като подал глава навън, Туор видял, че времето е поомекнало и черните облаци са се оттеглили. В кървавите лъчи на изгрева зърнал далече напред върховете на непознати планини, озарени от слънчевия блясък.

Тогаво Воронве тихо продумал:

- Алае! Еред ен Ехориат, еред е-мбар нин!(19)

Защото знаел, че виждат Пръстените планини, що служели за крепостна стена на Тургоновото кралство. Долю от източната им страна, в дълбока и сенчеста долина, лежал прекрасният Сирион, възпят в безброй песни; а по-нататък, обгърнати в мъгла, сиви земи се изкачвали плавно от реката към стръмните хълмове в подножието на планините.

- Нататък е Димбар - рекъл Воронве. - Как ми се иска да бяхме там!

Защото рядко дръзва вражески крак да стъпи по ония земи. Или поне тъй беше, докато мощта на Улмо още имаше власт над Сирион. Но сега може би всичко е променено(20) ... освен заплахите на реката - тя е дълбока и бърза, та дори за Елдар би било опасно да я пресече. Ала виждам, че съм те водил добре; ето там блести бродът Бритиах, а малко по-южно през реката минава и древният Източен път, що някога идваше чак от Тарас. Днес никой не дръзва да мине по него, освен ако го тласка отчаянието - ни елф, ни човек или орк, понеже пътят води към Дунгортеб и страховитите земи между Горгорот и Пояса на Мелиан; и отдавна е запустял, та остава от него само неясна пътека сред

бурени и трънаци(21).

Погледнал Туор накъдето му сочел Воронве и в далечината зърнал неясен проблясък като от водно огледало под мимолетните лъчи на изгрева; ала отвъд тъмнеели мрачни грамади, където величавият Бретилски лес се изкачвал към далечното плато. След малко двамата предпазливо се спуснали в долината, докато достигнали древния път, който слизал откъм кръстопътя в покрайнините на Бретил, където пресичал шосето за Нарготронд. Тогава Туор видял, че са приближили Сирион. Тук стръмните брегове се раздалечавали и сред каменистата низина(22) реката се разливала в широки плитчини, огласяни от ромона на бързото течение. Малко по-нататък водите отново се събирали, прорязвали си дълбоко корито към гората и чезнели в далечината сред гъста, непрогледна мъгла; защото макар Туор да не знаел, там били северните предели на Дориат, обгърнати в сянката отвъд Пояса на Мелиан.

Туор искал веднага да се втурне към брода, ала Воронве го удържал с думите:

- Не бива да преминаваме Бритиах посред бял ден, преди да сме сигурни, че не ни гони потеря.

- Трябва ли тогаз да седим тук и да гнием? - рекъл Туор. - Защото такава сигурност не ще имаме додето трае Морготовото царство. Ела! Нека да продължим напред под сянката на плаща на Улмо.

Воронве още се колебаел и погледнал през рамо на запад; но пътят зад тях бил безлюден и царувала тишина, нарушавана само от ромона на водите. Вдигнал глава и съзрял небето сиво и пусто, без нито една птица. После лицето му изведнъж грейнало от радост и той се провикнал:

- Добре! Враговете на Врага все още бдят над Бритиах. Орките не ще ни последват тук; под сянката на плаща можем да минем без колебания.

- Нещо ново ли видя? - запитал Туор.

- Слаб е взорът на простосмъртните люде! - рекъл Воронве. - Виждам Орлите от Крисаегрим и те идват насам. Вгледай се по-внимателно.

Тогава Туор се загледал; и скоро зърнал във висинето три могъщи птици с размахани криле да идват откъм облачните корони на далечните планини. Бавно слизали те, описвайки широки кръгове, сетне внезапно се спуснали като камъни над двамата пътници; но преди Воронве да ги извика, орлите стремително описали широк завой и полетели на север покрай реката.

- Сега да вървим - рекъл Воронве. - Ако е имало орки наблизко, вече са забили носове в земята и ще лежат чак докато орлите отминат надалече.

Двамата бързо се спуснали по дългия склон и прекосили Бритиах, като тук-там минавали съвсем на сухо по купища речни камъчета и никъде не нагазили по-дълбоко от коляното. Водата била бистра и много студена, а на места ледена кора покривала плитчините там, където течението губело сила между камъните; ала никога, дори и през Лютата зима, когато паднал Нарготронд, смъртоносният дъх на Севера не успял да замрази докрай Сирион(23).

Отвъд брода стигнали до овраг, оставен сякаш от пресъхнала река; изглеждало, че в древни времена го е издълбал мощен поток, идващ на юг откъм склоновете на Ехориат, за да се влее в Сирион сред каменистата низина на Бритиах.

- Не се надявах, ала най-сетне пристигаме! - извикал Воронве. - Гледай! Тук е устието на Сухата река и по нея трябва да тръгнем(24).

Навлезли в оврага, а той завивал на север и понеже натам склоновете се извисявали, скоро отвесните му стени се издигнали тъй далече над главите на двамата пътници, че в здрача Туор се препъввал сред камъните по неравното

дъно.

- Не е милостив този път - промълвил той - към грохнали от умора люде.
- И все пак това е единственият път към Тургон - отвърнал Воронве.
- Чудя се тогаз - рекъл Туор, - как тъй входът му стои открит и без охрана. Очаквах да видя величава порта с могъща стража.
- И нея ще видиш тепърва - рекъл Воронве. - Туй е само началото. Път го нарекох, ала за повече от триста години по него са минали само шепа доверени вестоносци и откакто дойде насам Потайният народ, Нолдорите хвърлят цялото си умение, за да го укрят. Открит бил, казваш? Щеше ли да го разпознаеш, ако нямаше водач от Потайното кралство? Или щеше да го сметнеш за дело на бури и потоци из пущинака? А забрави ли за Орлите, които видяхме? Те са от ятото на Торондор, що преди Моргот да бе станал прекомерно могъщ, виеше гнезда на връх Тангородрим, а след гибелта на Финголфин се пресели в Тургоновите планини(25). Те единствени освен Нолдорите знаят къде е Потайното кралство и пазят небето над него, макар че до ден днешен нито един слуга на Врага не е посмял да лети насам; освен туй носят на краля вести за всяка жива твар наоколо. Ако бяхме орки, не се съмнявай, че вече щяхме да бъдем безмилостно заловени и хвърлени отвисоко върху острите зъбери.

- Не се съмнявам - рекъл Туор. - Но се чудя дали вестта за нашето идване няма да стигне до Тургон преди нас. И само ти можеш да кажеш дали ще е добра вест или зла.

- Нито добра, нито зла - отвърнал Воронве. - Защото дори и да не ни чакат, не можем да минем през Охраняваната порта незабелязано; а стигнем ли дотам, стражата и сама ще разбере, че не сме орки. Ала за да минем отвъд, това не е достатъчно. Защото ти още не подозираш, Туор, каква заплаха ни чака. Не ме упреквай за онова, що може да стане; и дано прояви своята мощ Властелинът на Водите! Защото само с тая надежда се съгласих да те водя, а ако тя не се сбъдне, гибелта ни ще е по-неминуема, отколкото сред ледения пущинак.

Но Туор отговорил:

- Не бързай да викаш злото. Гибелта сред пущинака е сигурна; а в смъртта пред портата още не вярвам въпреки всичките ти слова. Води ме напред.

Още дълго се влачили те по камънаците на Сухата река, додето накрая загубили сетни сили, а вечерта изпълнила с мрак дълбоката клисура; тогава се изкатерили по източния склон и излезли сред високите хълмове, струпани в подножието на планините. И като вдигнал глава, Туор видял, че тия планини не приличали на нито една от онези, що бил виждал дотогава; склоновете им били като отвесни стени, струпани една връз друга, та заприличвали на многоетажни крепостни кули. Но денят вече гаснел и сиви мъгли обгръщали земите наоколо, а над Сирионската долина падала сянка. Тогава Воронве го отвел до една плитка пещера, обърната към пустите стръмнини на Димбар и там се укрили да отпочинат; изяли последните трохи от запасите си и зъзнали от студ, но не успели да заспят въпреки умората. Тъй привечер на осемнайсетия ден от месец Хисиме, който бил трийсет и седмият ден на тяхното пътешествие, Туор и Воронве стегнали до непристъпните стени на Ехориат и прага на Тургон, а мощта на Улмо ги опазила както от Прокобата, така и от вражата злоба.

Когато първите сумрачни проблясъци на зората пробили мъглите над Димбар, двамата пак слезли в Сухата река и не след дълго клисурата завила

на изток, лъкатушейки вече през самите планински склонове; право пред тях имало стръмен склон, обрасъл с непроходими трънаци, над които се издигала на шеметни висоти отвесна скална стена. Пресъхналото речно корито навлизало в бодливия гъсталак, където все още тегнели непрогледни нощни сенки; тук двамата спрели, защото тръните слизали почти до дъното на клисурата и настръхналите им клони се сплитали в плътен и толкова нисък свод, че Туор и Воронве често трябвало да пълзят като диви зверове, що се промъкват в леговището си.

Ала когато накрая след много мъки стигнали до самото подножие на канарата, там зеел отвор на тунел, издълбан в коравата скала от водите, които някога бликали откъм сърцето на планината. Влезли и вътре нямало светлина, но Воронве уверено крачел напред, а Туор го следвал с ръка върху рамото му и леко привеждал глава, защото сводът бил нисък. Дълго вървели слепешком, стъпка по стъпка, додето най-сетне усетили, че скалата под нозете им вече е равна и чиста от каменни отломки. Тогава спрели да си отдъхнат и се ослушали. Въздухът бил приятен и свеж, а наоколо се усещало обширно пространство; но в мрака царувала пълна тишина, та не чували дори звън на водни капки. На Туор му се сторило, че Воронве е разколебан, затуй прошепнал:

- Къде е Охраняваната порта? Да не би вече да сме я минали?

- Не - рекъл Воронве. - Ала се чудя, защото е странно който и да било посетител да стигне дотук, без да го спрат. Боя се от нападение в мрака.

Но шепотът разбудил задрямалото ехо и словата им се засилили многократно, та полетели под свода и покрай невидимите стени, шушнейки и мърморейки като десетки плахи гласове. И докато звуците бавно попивали в камъка, Туор дочул как откъм мрака някой заговорил на елфически езици - първо прозвучал Върховният език на Нолдорите, от който не разбирал ни дума; сетне разпознал езика на Белерианд, макар словата да звучали странно, сякаш онзи, що ги изричал, бил отдавна разделен от своя народ(26).

- Стойте! - заповядал гласът. - Не мърдайте! Инак ще загинете, все едно дали сте врагове или приятели.

- Приятели сме - отвърнал Воронве.

- Тогава сторете каквото нареждаме - рекъл гласът.

Ехото отново заглъхнало. Двамата стояли неподвижно и на Туор му се сторило, че минали дълги минути, а в сърцето му се наливал страх, какъвто не бил изпитал пред нито една друга заплаха по тежкия път. Сетне се раздал шум от стъпки, който сред просторната пещера прераснал в грохот, сякаш тълпа тролове трополяла из мрака. Изведнъж припламнал елфически фенер и яркият лъч паднал върху Воронве, ала Туор не виждал нищо, освен ослепителна звезда в тъмнината; и разбрал, че докато този лъч е насочен към него, не ще може нито да побегне назад, нито да се втурне напред.

За момент останали така на показ, после гласът се обадил отново:

- Разкрийте лицата си!

Воронве отметнал качулката и лицето му засияло в лъча, строго и изящно като изваяно от камък; смаял се Туор от неговата хубост. После елфът гордо изрекъл:

- Не знаете ли кого виждате? Аз съм Воронве, син на Аранве от Финголфиновия род. Или вече са ме забравили по родните земи след няколко кратки години? Пътувах далече отвъд пределите на Средната земя, ала още помня гласа ти, Елемакил.

- Ако си Воронве, значи помниш и законите на тази страна - отвърнал гласът. - По кралска повеля си излязъл и имаш право да се завърнеш. Но не и

да водиш чужденец със себе си. С тая постъпка губиш всичките си права и трябва да бъдеш отведен като пленник пред краля, та той да отсъди. Колкото до чужденеца, стражата сама избира дали да бъде пленен или посечен. Доведи го насам, за да реша.

Тогава Воронве повел Туор към светлината и от мрака наоколо им излезли мнозина Нолдори, облечени в лъскави ризници и с голи мечове в ръцете. А предводителят на стражата Елемакил, който държал лампата, дълго се взирал в пришълците.

- Не очаквах това от теб, Воронве - рекъл той. - Отдавна сме приятели. Защо тогава ме тласкаш към тъй жесток избор между закона и дружбата? Непростимо би било да доведеш насам без позволение дори някой от другите Нолдорски родове. Ала ти си разкрил тайния път на простосмъртен човек - познах го по очите. А щом знае тайната, вече никога не ще излезе на свобода; и като чуждоземец, що е дръзнал тук да навлезе, дължен съм да го погубя, та ако ще и да ти е най-скъп приятел.

- По широкия свят, Елемакил, стават странни неща и понякога не по своя воля приемаме тежки задачи - отвърнал Воронве. - По един начин тръгва странникът, по друг се завръща. Каквото съм сторил, сторих го по повеля далеч по-могъща от закона на стражата. Кралят единствен може да съди мен и онзи, когото вода.

Тогава Туор заговорил, без повече да се бои:

- Дойдох с Воронве, син на Аранве, защото Владетелят на Водите ми го избра за водач. За тази цел бе избавен той от яростта на Морето и Прокобата на Валарите. Защото нося за сина Финголфинов заръка от Улмо и нему единствено ще я кажа.

Подир тия слова Елемакил с почуда се вгледал в Туор.

- Кой си ти? - запитал той. - И откъде пристигаш?

- Аз съм Туор, син на Хуор от Хадоровия род и сродник на Хурин, а съм чувал, че тия имена още се помнят в Потайното кралство. От Невраст идвам през безброй заплахи, за да ви търся.

- От Невраст ли? - възкликнал Елемакил. - Казват, че откакто го напусна нашият народ, никой не се е заселвал там.

- Вярно казват - отвърнал Туор. - Студени и пусти са чертозите на Винямар. И все пак оттам пристигам. Отведете ме сега при оногова, що нявга е построил тия чертози.

- Не е в моя власт да отсъждам по тъй важни дела - рекъл Елемакил. - Затуй ще ви отведа на светло, където може би ще се разкрие още нещо, а сетне ще ви изпратя при Пазителя на Голямата порта.

После той изрекъл заповедни слова и двамина снажни бойци застанали пред Туор и Воронве, а още трима отзад; и командирът на стражата ги извел от пещерата на Първата охрана по коридор, който изглеждал съвсем прав. Дълго вървели по гладък каменен под, додето в далечината проблеснала бледа светлина. Тъй най-сетне стигнали до висока арка с две могъщи колони, изсечени в скалата, а между тях висяла грамадна решетка от дебели греди, покрити с прекрасна дърворезба и скрепени с железни клинове.

Щом Елемакил я докоснал, тя безшумно се издигнала и групата продължила напред; и Туор видял, че навлизат в пропаст, каквато никога не бил виждал, та дори не можел и да си въобрази, въпреки дългите си скиталчества из дивите планини на Севера; защото пред Орфалх Ехор даже и величавата клисура Кирит Ниниах приличала на плитка вадичка. Тук през древните войни в началото на света самите Валари били разкъсали могъщите планини и страховитият процеп имал гладки, сякаш изсечени с брадва стени, що се

издигали нагоре до шеметни висини. Там нейде се мержелеело късче небе и на неговия син фон стърчали черни канари и остри зъбери - далечни, ала корави и жестоки като върхове на копия. Тъй безкрайно високи били тия непристъпни стени, че зимното слънце не можело да надникне над тях и макар утрото да било в разгара си, над планинските върхове блещукали звезди, а долу царувал сумрак, разсейван само от бледите лъчи на лампи край стръмния път. Защото дъното на пропастта рязко се издигало накъм изток и отляво, край речното русло, Туор видял широк път, покрит с каменни плочи, що се издигал нагоре и чезнел сред сенките.

- Минахме Първата врата, наричана още Дървената порта - рекъл Елемакил. - Ето го пътя. Да побързаме.

Туор нямал представа колко дълъг е този път и когато поел напред, умората го налегнала като мрачен облак. Мразовит вятър свистял над канарите и той се загърнал по-плътно с плаща.

- Студен вятър вее откъм Потайното кралство - рекъл.

- Да, така е - отвърнал Воронве. - На чужденец би му се сторило, че от гордост бойците на Тургон са станали немилостиви. Дълъг и тежък изглежда пътят през Седемте порти за гладните и изморените.

- Ако не бе толкоз суров законът ни, отдавна да са проникнали тук завистта и омразата, та да ни погубят - продумал Елемакил. - И ти добре го знаеш. Ала не сме безмилостни. Тук нямаме храна, а за пришествие е забранено да минава назад през веднъж пресечена порта. Затуй потърпете малко и при Втората врата ще ви олекне.

- Добре - рекъл Туор и тръгнал напред, както му били наредили. Подир малко извърнал глава и видял, че го следват само Елемакил и Воронве.

- Стража вече не е потребна - отвърнал Елемакил на неизречената му мисъл. - От Орфалх няма бягство или завръщане ни за елф, ни за човек простосмъртен.

Тъй продължили стръмно нагоре - ту по дълги каменни стълбища, ту по лъкатушни пътища в сянката на шеметните канари, додето на около половин левга от Дървената порта Туор видял, че огромна стена прегражда пропастта от край до край, а от двете ѝ страни се издигат могъщи каменни кули. Пътят достигал висока арка в стената, ала изглеждало сякаш зидарите са я преградили с една-единствена грамадна каменна плоча. Когато наближили, тъмната полирана повърхност заблестяла под лъчите на бяла лампа, закачена над входа.

- Ето Втората врата, наречена Каменната порта - рекъл Елемакил.

После той пристъпил напред и леко натиснал плочата. Тя бавно се завъртяла около скрита ос, докато се обърнала с ръб към тях и освободила пътя от двете страни; а като преминали, озовали се в просторен двор, където стояли мнозина въоръжени стражи със сиви одежди. Никой не изрекъл дума, но Елемакил повел спътниците си към една зала под северната кула; там ги оставили да починат и им донесли храна и вино.

- Оскъдна може да изглежда трапезата - рекъл Елемакил на Туор. - Ала ако словата ти се потвърдят, ще бъдеш възнаграден пребогато.

- Стига ми и толкоз - отвърнал Туор. - Слаб ще е духом онзи, комуто трябва по-добро изцеление.

И наистина, от елфическата храна и вино се ободрил дотолкова, че скоро сам настоял да продължат.

Не след дълго стигнали до още по-висока и крепка стена, а в нея била вградена Третата врата, наречена Бронзовата порта - грамаден двукрилен

портал, покрит с бронзови плочи и щитове, по които имало изсечени безброй изображения и загадъчни знаци. На стената над трегера се издигали три квадратни кули, облицовани от горе до долу с листов мед, която по някакво чудо на ковашкото изкуство си оставала вечно лъскава и блестяла като пламък в лъчите на червените лампи, подредени като факли по цялата стена. Все тъй безмълвно тримата минали през портата и в двора отвъд нея видели още по-голям отряд от стражи с ризници, що сияели мътно като гаснеща жарава; а остриетата на топорите им били червени. Синдари от Невраст били почти всички пазители на тая порта.

Сега предстояла най-трудната част от пътя, защото в средата на Орфалх склонът ставал още по-стръмен и докато се изкачвали по него, Туор зърнал само мрачни стени да се извисяват чак докъдето поглед стига. Най-сетне наближили Четвъртата врата - Портата от Изписано желязо. Висока и черна била стената, без нито една лампа по нея. Четири железни кули я увенчавали и между двете вътрешни имало величава фигура на орел от ковано желязо, изобразяваща как самият крал на небесата Торондор се спуска върху планински връх. Но както стоял пред тази порта, Туор с почуда усетил, че сякаш гледа през плетеница от стъбла и клони на вековечни дървета към поляна, огреяна от блед лунен светлик. Защото светлината долитала през сложния филигран на вратата, изкован във формата на дървета с могъщи корени и извити клони, отрупани с листа и цветове. А когато минал оттатък, разбрал как е възможно това - дебелият врата имала не една, а три решетки една зад друга, разположени тъй, че който идвал по средата на пътя, ги виждал сплетени в една обща картина.

Но прозиращата светлина се оказала дневна, понеже вече се били изкачили високо над низините, откъдето тръгнали, и отвъд Желязната порта пътят ставал почти равен. Нещо повече, били отминали най-високите зъбери на Ехориат и сега планинските върхове слизали стръмно надолу към вътрешните хълмове, а пропастта се разширявала и стените ѝ ставали по-полегати. Бяла снежна мантия покривала плещите на планината и отразена от нея, небесната светлина заприличвала на лунно сияние сред искрящи мъгли.

Прекосили редицата на Железните стражи, които стояли отвъд Портата; черни били техните плащове, ризници и дълги щитове, а на лицето си всеки имал маска със забрало във формата на орлов клюн. Сега Елемакил минал отпред, а двамата го последвали през бялото дневно сияние; и Туор видял край пътя трева, сред която блещукали като звезди белите цветчета на уилос, наричани още Вечен спомен, що не признават сезони и не вехнат(27); тъй с почуда и радост в сърцето стигнал до Сребърната порта.

Стената на Петата врата била изградена от бял мрамор, ниска и широка, а парапетът над нея представлявал сребърна плетеница, разпъната между пет големи мраморни кълба; и там стояли множество стрелци, облечени в бяло. Самата порта имала формата на лунен сърп, изработен от сребро и неврастки бисери; а над нея, върху средното мраморно кълбо, се издигало изображение на Бялото дърво Телперион, изваяно от сребро и малахит, с цветове от едри баларски перли(28). Отвъд Портата сред обширния двор, покрит с плочи от бял и зелен мрамор, стояли стрелци със сребърни ризници и белоперести шлемове - по сто от двете страни. Елемакил превел Туор и Воронве през безмълвните им редици и стъпили върху дълъг бял път, що водел право към Шестата врата; а зелената морава наоколо ставала все по-широка и между белите звезди на уилос цъфтели безброй по-дребни цветчета като златни очи.

Тъй стигнали до Златната порта, последна от древните врати на Тургон, сътворени преди Нирнает; и тя наподобявала Сребърната порта, само че

стената била от жълт мрамор, а кълбата и парапетът - от червено злато; и кълбата били шест, а между тях върху златна пирамида се издигало изображение на Слънчевото дърво Лаурелин, обсипано с дълги гроздове цветя от топаз, закачени на златни вериги. Самата врата била украсена с лъчисти златни дискове, наподобяващи слънцето, между други накити от гранати, топази и жълти диаманти. В двора зад нея били строени триста стрелци с дълги лъкове, позлатени ризници и високи златисти пера върху шлемовете; и големите им кръгли щитовете червенеели като пламък.

Слънчевите лъчи вече огрявали пътя пред тях, защото хълмовете от двете страни били ниски и зелени чак до заснежените върхове; и Елемакил побързал напред, понеже приближавали Седмата врата, наречена Великата или Стоманената порта - нея издигнал Маеглин след завръщането си от Нирнает, за да прегради цялата ширина на Орфалх Ехор.

Нямало там стена, ала от двете страни се издигали в небето кръгли седеметажни кули с много прозорци и всеки етаж бил по тесен от предишния, а най-отгоре завършвали с кулички от блестяща стомана; и между тях се простирала могъща стоманена решетка, що не се поддавала на ръжда и искряла със студен бял блясък. Седем големи стоманени колони имало там, дебели и високи като стройни дървета, ала завършващи с люти шипове, по-остри от игла; и имало седем напречни греди от стомана, а между колоните гъстеели още седем пъти по седем стоманени пръта с широки остриета като на копия. А по средата, над централната колона, се извисявало могъщо изображение на кралския шлем на Тургон - короната на Потайното кралство, инкрустирана с елмази.

Ни врата, ни проход съзирал Туор в този страховит стоманен плет, ала когато се приближил, между решетките бликнала насреща му ослепителна светлина. А Елемакил продължавал напред и сякаш нямало врата, за да се отвори от допира му; но когато ударил един от прътите, цялата ограда зазвъняла като арфа с безброй струни и ясни мелодични звуци се понесли от кула до кула.

Мигом от кулите изскочили конници и пред тия от северната яздел водач върху бял жребец; скочил той от седлото и с широка крачка се отправил към новодошлите. Висок и благороден бил Елемакил, ала още по-снажен и величав бил Ектелион Бистроструйни, Повелител на фонтаните и Пазител на Голямата порта по онова време(29). В сребро бил облечен цял, а върху сияйния му шлем имало стоманен шип, завършващ с елмазно острие; и когато подал щита си на оръженосеца, по него бликнали искри от кристалите, що го покривали като капки роса.

Поздравил го Елемакил и казал:

- Виж, вода ти Воронве Аранвион, който се завръща от Балар; а ето и един чужденец, когото той е довел насам и който иска да говори с краля.

Тогава Ектелион извърнал глава към Туор, а той се заметнал с плаща си и останал неподвижен; и на Воронве му се сторило, че мъгла обгръща Туор и снагата му расте, та върхът на неговата качулка се издигнал над шлема на елфическия владетел като могъща морска вълна, връхлитаща към бреговете. А Ектелион впил яския си поглед в Туор и подир дълго мълчание бавно продумал(30):

- Ти достигна Последната порта. Знай, че нито един чужденец, що мине през нея, вече не ще излезе назад, освен през дверите на смъртта.

- Не предизвиквай съдбата! Защото ако пратеникът на Властелина на Водите мине през тези двери, то и всички в това кралство ще го последват. Повелителю на фонтаните, не възпирай оногова, що носи вест от Властелина на

Водите!

Тогава Воронве и всички наоколо пак се взрели смаяно в Туор, изумени от самите слова и гласа, що ги изричал. И на Воронве му се сторило, че чува могъщ глас, ала долитащ от безкрайно далече. А Туор сам се слушал и сякаш някой друг говорел през устните му.

Дълго мълчал Ектелион, загледан в Туор и бавно се изписало по лицето му страхопочитание, като че в сивата сянка на тургоновия плащ съзирал далечни видения. После се поклонил, отстъпил към решетката и щом положил ръце върху нея, портата се разтворила от двете страни на Коронованата колона. Тогава Туор минал през нея, стигнал до зелена поляна с изглед към далечната долина и оттам съзрял Гондолин сред белите снегове. И тъй бил омаян, че дълго не можал да откъсне взор; защото най-сетне срещал видението от своите мечти и копнежи.

Тъй стоял и не изричал ни дума. Безмълвно се възправяли от двете му страни бойците на Гондолин; сред тях имало представители от пазителите и на седемте порти, но вождовете и командирите яздели сиви и бели коне. И докато гледали Туор с почуда, плащът му се свлякъл и той застанал пред тях, облечен в могъщите доспехи от Невраст. А мнозина сред тия бойци били видели с очите си как сам Туор окачва доспехите на стената зад Високия трон във Винямар.

Тогава Ектелион най-сетне изрекъл:

- Друго доказателство не е необходимо; и дори туй, че се назовава син на Хуор, вече е незначително пред явната истина - сам Улмо ни го изпраща.(31)

БЕЛЕЖКИ

1 В "Силмарилион" на стр. 251 е казано, че след като пристанищата в Бритомбар и Егларест били опустошени една година подир Нирнает Арноедиад, оцелелите елфи от Фалас отплавали заедно с Кирдан към Баларския остров "и там изградили убежище за всички, които тепърва можело да пристигнат; защото все още отбранявали част от брега около устието на Сирион и там имали множество бързи и леки кораби, укрити из тесните заливи и буйните тръстикови гъсталаци".

2 За сините лампи на елфите от Нолдорско потекло се споменава и другаде, макар че не ги срещаме в публикувания текст на "Силмарилион". В по-ранните варианти на преданието за Турин нарготрондският елф Гвиндор, който избягва от Ангбанд и бива намерен от Белег в гората Таур-ну-Фуин, притежава една от тези лампи (тя може да се види в илюстрацията към тази среща, нарисувана от баща ми); според първата версия лампата на Гвиндор се преобръща и проблесналият лъч пада върху лицето на Белег, разкривайки кого е убил Турин. В една своя бележка към историята на Гвиндор баща ми ги нарича "Феанорови лампи", чиято тайна не познават даже Нолдорите; описва ги като "кристали, закачени в мрежа от изящни верижки и излъчващи от ядрото си негаснещо синьо сияние".

3 "Да грее слънце над твоя път." - В много по-краткия вариант, който е отпечатан в "Силмарилион", липсват подробности относно стигането на Туор до Нолдорската порта и не се споменава за елфите Гелмир и Арминас. Те обаче се появяват в преданието за Турин ("Силмарилион", стр. 273) като пратеници, донесли в Нарготронд предупреждението на Улмо; там е казано, че били от

рода на Финарфиновия син Ангорд, но подир Дагор Браголах живеели на юг при Кирдан Корабостроителя. В разширения вариант на разказа за тяхното идване в Нарготронд, Арминас язвително подхвърля, че Турин не може да се мери със своя сродник Туор, при което споменава за среща с последния "из пущинаците на Дор-ломин"; виж края на "Нарн и Хин Хурин".

4 В "Силмарилион", стр. 92-93, е казано, че когато по тия места Моргот и Унголиант се вкопчват в борба за Силмарила "Надал тогаз Моргот вик ужасяващ и отекнал гласът му из планините. И отпосле оная местност била наречена Ламот, защото ехото от писъка му останало в нея завинаги, тъй че провикнел ли се някой там, разбуждал еката и цялата пустош между хълмовете и морето се изпълвала с глъчка като от безброй отчаяни гласове". Тук обаче е изложена доста по-различната идея, че всеки звук в тази област се засилва сам по себе си; същата мисъл личи съвсем ясно и от началото на глава 13 на "Силмарилион", където (в един съвсем близък по смисъл пасаж) "докато Нолдорите стъпвали на пясъка, виковете им отлетели към хълмовете и тъй се засилили, че сякаш безброй могъщи гласове закрепцели над бреговете на Севера". Изглежда, че според едната "легенда" Ламот и Еред Ломин (Кънтящите планини) са получили името си от съхранения отчаян писък на Моргот в борбата му с Унголиант; според другата пък тези названия просто отразяват характера на звуците в онази област.

5 За сравнение виж в "Силмарилион", стр. 277: "А Турин бързал на север през опустошените земи между Нарог и Теиглин и Лютата зима идвала насреща му; защото през оная година паднал сняг още в края на есента, а пролетта била късна и мразовита."

6 В "Силмарилион" на стр. 154 е казано, че когато се появява пред Тургон във Винямар и му заръчва да тръгне към Гондолин, Улмо завършва речта си с думите:

- Прочее, може и тъй да се случи, че проклятието на Нолдорите да те открие там подир време и измяната да надигне глава сред твоите чертози. Огън ще те заплаши тогава. Но ако наистина наближи тази заплаха, чак от Невраст ще дойде пратеник да те предупреди и чрез него над огън и разруха ще се роди нова надежда за елфи и хора. Затуй остави в този дом меч и доспехи, та в бъдни години той да ги намери и тъй да го познаеш без страх от измама.

Обяснил още Улмо от какъв вид и размери да бъдат шлемът, ризницата и мечът, оставени в чертозите.

7 Туор е баща на Еарендил, чийто син Елрос Тар-Миниатур става пръв крал на Нуменор.

8 Това вероятно е намек за предупреждението на Улмо, донесено в Нарготронд от Гелмир и Арминас; виж приложението към "Нарн и Хин Хурин".

9 Най-вероятно Сенчестите острови са всъщност Омагъосаните острови, които се описват в глава 11 на "Силмарилион", "пръснати като мрежа от север на юг из Сенчестите морета" при Укриването на Валинор.

10 За сравнение виж "Силмарилион", стр. 251-252: "А когато Тургон чул за това [след Нирнает Арноедиад], пак пратил вестоносци към устието на

Сирион и подирил помощ от Кирдан Корабостроителя. По негова молба Кирдан изградил седем бързи кораба и те отплавали към Запада; ала повече не дошли вести а тях, освен за последния. Моряците на този кораб дълго се борили с вълните, додето накрая изгубили надежда и поели обратно, но пред самите брегове на Средната земя ги посрещнала свирепа буря; Улмо обаче спасил един моряк от гнева на Осе и вълните го изхвърлили на брега в Невраст. Този моряк се наричал Воронве и бил един от ония, що Тургон изпратил от Гондолин." Виж също така "Силмарилион", стр. 309.

11 В глава 15 на "Силмарилион" точните думи на Улмо гласят: "Помни, че истинската надежда на Нолдорите лежи на запад и идва откъм Морето" и "Но ако наистина наближи тази заплаха, чак от Невраст ще дойде пратеник да те предупреди".

12 В "Силмарилион" не се споменава нищо за по-нататъшната съдба на Воронве след неговото завръщане в Гондолин заедно с Туор; но в първоначалния вариант ("За Туор и изгнаниците от Гондолин") той е между ония, които успяват да се спасят след гибелта на града - както личи и от пророчеството на Туор.

13 Виж "Силмарилион", стр. 200: "[Тургон] вярвал също, че с края на Обсадата започва поражението на Нолдорите, ако не им дойде помощ отвън; и тайно изпратил отряди от Гондолиндрими до устието на Сирион и Баларския остров. Там те изградили кораби и отплавали към далечния Запад да търсят Валинор и помолят Валарите за прошка и помощ; от птиците морски подирили напътствие и съвети. Но морето било бурно и необятно, сенки и магии тегнели над вълните, а Валинор бил укрит. Затуй нито един от пратениците на Тургон не се добрал до Запада - мнозина изчезнали и само шепа се върнали обратно."

В един от "съставните текстове" на "Силмарилион" се казва, че макар Нолдорите да "не владеели уменията на корабостроители и всички изградени от тях ладии скоро потъвали или отстъпвали пред ветровете", все пак след Дагор Браголах "Тургон винаги поддържал тайно убежище на Баларския остров" и когато след Нирнает Арноедиад самият Кирдан напуснал Бритомбар и Егларест заедно с оцелелите от своя народ, за да се отправи към Балар, "там се заселили при пратениците на Тургон". Но тези подробности отпаднаха от повествованието и поради това в публикувания текст на "Силмарилион" не се споменава за заселването на елфи от Гондолин по бреговете на Баларския остров.

14 Гората Нуат не се споменава в "Силмарилион" и не е отбелязана в картата към тази книга. Простира се е на запад от горното поречие на Нарог към извора на река Ненинг.

15 Виж "Силмарилион", стр. 270: "Финдуилас, дъщерята на крал Ородрет, веднага разбрала кой е [Гвиндор] и го посрещнала сърдечно, защото го обичала преди Нирнает Арноедиад, а и Гвиндор толкова обичал нейната хубост, че я нарекъл Фаеливрин, що означава слънчев блясък по езерото Иврин."

16 Река Глитуи не се споменава в "Силмарилион", но е отбелязана на картата, макар и без име - като приток, който се влива в Теиглин малко по-северно от Малдуин.

17 За този път се споменава в "Силмарилион", стр. 264: "... древният път, който следвал дългото дефиле на Сирион, минавал край острова, където някога Финрод бил издигнал кулата Минас Тирит, пресичал земите между Малдуин и Сирион, а сетне през Бретилския лес достигал до Теиглинските бродове."

18 "Смърт на Гламхотите!" Макар че не се среща в "Силмарилион" или "Властелинът на Пръстените", това е най-често употребяваното название на орките в Синдаринския език. Означава "креслива орда" или "войска на шумотевицата"; за сравнение виж името на меча на Гандалф - Гламдринг, както и названието Тол-ин-Гаурхот - Остров на (войската на) върколаците.

19 Ехориат - Пръстеновите планини около равнината на Гондолин. Еред е-мбар нин - планините на моя дом.

20 В "Силмарилион", стр. 257, Белег от Дориат казва на Турин (няколко години преди времето на настоящия разказ), че орките са изградили път през Анахския проход и "Димбар, който доскоро живееше в мир, бавно пада под властта на Черната ръка".

21 По този път Маеглин и Ардел избягват към Гондолин, преследвани от Еол ("Силмарилион", глава 16); по-късно по него тръгват Келегорм и Куруфин след изгонването им от Нарготронд (пак там, стр. 223). Единствено в настоящия текст се споменава, че пътят е продължавал на запад към стария чертог на Тургон във Винямар под връх Тарас; на картата този път е отбелязан само до северозападните покрайнини на Бретил, където се слива с древния южен път за Нарготронд.

22 Названието Бритиах е производно от думата брит, означаваща морски или речни камъчета. Среща се също в името на реката Бритон и залива Бритомбар.

23 За този текст съществува и паралелен вариант, който обаче почти сигурно е бил отхвърлен в полза на по-късната версия. В него пътниците не минават през Бритиах, а достигат Сирион на няколко левги северно от брода. "С мъка се добрали до речния бряг и там Воронве възкликнал:

- Виж какво чудо! Добро и зло вещае то едновременно. Сирион е замръзнал, макар че нито една легенда не разказва за подобно нещо откакто Елдарите са дошли по тия земи. Тъй ще можем да минем отвъд и да спестим дългия път, за който вече нямаме сили. Ала тъй може да са минали и други, или да дойдат подире ни."

Двамата безпрепятствено минават по леда на реката и "тъй мъдростта на Улмо обърнала вражата злоба в тяхна полза, понеже пътят се съкратил и когато вече не им оставала ни сила, ни надежда, Туор и Воронве стигнали най-сетне до Сухата река в подножието на планините".

24 За сравнение виж "Силмарилион", стр. 153: "Но дълбоко под планините имало проход, издълбан още в мрачните епохи на света от потоците, що изтичали, за да се вляят в Сирион; тъкмо този проход открил Тургон, минал по него до зелената равнина между планините и видял сред нея да се издига хълм като остров от корав и гладък камък; защото в древни времена долината била дъно на огромно езеро."

25 Никъде в "Силмарилион" не се споменава за време, когато орлите са виели гнезда на връх Тангородрим. В глава 13 (стр. 133) Манве "пратил могъщия народ на Орлите да се засели по непристъпните върхове на Севера и да бди зорко над крепостта на Моргот"; а в глава 18 (стр. 193) Торондор връхлетял стремглаво от своето царство сред върховете на Крисаегрим", за да спаси тялото на Финголфин от поругаване пред портите на Ангбанд. Виж също така "Властелинът на Пръстените", книга 3, глава 4: "... стария Торондор, що някога, в младите дни на Средната земя, градял гнездата си по недостъпните върхари на Околните планини". По всяка вероятност идеята за гнездата на Торондор върху Тангородрим, която се среща и в ранния вариант на Силмарилион, по-късно е била изоставена.

26 В "Силмарилион" не се споменава нищо конкретно за езика на елфите от Гондолин; този откъс обаче подсказва, че някои от тях са използвали във всекидневието си Върховния език (наричан още староелфически или Куенийски). В една по-късно написана езиковедска разработка се казва, че староелфическият бил често употребяван в Тургоновия род и Еарендил свикнал с него още от детството си, но "за по-голямата част от народа на Гондолин той се превърнал в книжовен език, а във всекидневието си служели със Синдаринския както всички останали Нолдори". Виж също така "Силмарилион", стр. 161: след повелята на Тингол "за своето всекидневие Изгнаниците възприели Синдаринския език, а Върховното слово на Запада се употребявало единствено при срещи насаме между най-благородните Нолдори. И все пак то оцеляло като език на премъдрите книги навсякъде, където живеел този народ."

27 Това са същите цветя, които покриват в изобилие погребалните могили на роханските крале край Едорас и чието име Гандалф споменава на рохиримски език - симбелмине, тоест Вечен спомен "защото цъфтят през всички сезони и растат само там, където мъртвите намират покой". ("Властелинът на Пръстените", книга 3, глава 6) Елфическото название уилос се среща само в този откъс, но можем да го намерим и в Амон Уилос - така се превежда на Синдарински език староелфическото име Ойолосе ("Вечна белота" - така наричат елфите планината на Манве). В "Кирион и Еорл" е дадено още едно елфическо име на това цвете - алфирин.

28 В "Силмарилион" на стр. 109 е казано, че Тингол щедро възнаграждавал джуджетата от Белегост с перли. "Перлите му давал Кирдан, понеже ги имало много из плитчините край Баларския залив."

29 Ектелион Бистроструйни се споменава в "Силмарилион" като един от военачалниците на Тургон, които охраняват фланговете на гондолинската войска при оттеглянето ѝ покрай Сирион след Нирнает Арноедиад; по-късно е описана схватката му с предводителя на Балрозите Готмог, в която двамата се съсичат до смърт.

30 Тук привършва грижливо написаният, макар и многократно поправян ръкопис. Останалата част от разказа е надраскана набързо върху късче хартия.

31 Тук повествованието свършва окончателно и остават само някои набързо нахвърляни записки, очертаващи по-нататъшния развой на разказа:

Туор пита за името на Града и в отговор чува седем имена. (За отбелязване е несъмнено преднамереният факт, че името Гондолин не се използва в разказа чак до момента, когато Туор вижда града - дотогава срещаме само названието Потайното кралство или Потайният град.) Ектелион заповядва да бъде даден сигнал и от кулите на Голямата порта засвирват тръби, чиято песен отеква сред хълмовете. След дълга тишина чуват как в далечината отговарят тръби от стените на града. Довеждат коне (сив кон за Туор) и групата тръгва към Гондолин.

Тук е трябвало да последва описание на Гондолин и стълбищата към високата площадка пред голямата градска порта; на могилите (тази дума е неясна) от малорни, брези и вечнозелени дървета; на Фонтанния площад, Кралската кула над аркада с множество арки, Кралския чертог и знамето на Финголфин. След това, за да поздрави Туор, се появява самият Тургон "поснажен от всички други Чеда на света освен Тингол" с бяло-златист меч в ножница от слонова кост. Маеглин е застанал отдясно на трона, а кралската дъщеря Идрил седи отляво; и Туор трябва да изрече посланието от Улмо или "на всеослушание", или "в залата за съвети".

Други откъслечни записки сочат, че е трябвало да има описание на Гондолин, както го вижда Туор отдалече; че плащът на Улмо трябва да изчезне, когато Туор изрича посланието пред Тургон; че ще бъде обяснено защо Гондолин няма кралица; и че когато Туор за пръв път съзира Идрил, или малко по-късно, трябва да бъде подчертано, че в живота си е виждал твърде малко жени. Повечето жени и деца от племето на Анаел в Митрим са били изпратени на юг; а като роб Туор е виждал само дивите и горделиви жени на източните пришълци, които се отнасяли с него като с животно, или нещастните робини, работещи непосилно още от детство и към които е изпитвал само жалост.

Може да се отбележи, че по-късното споменаване за малорни в Нуменор, Линдон и Лотлориен не потвърждава, макар и да не отхвърля идеята, че през Древните дни тия дървета са процъфтявали в Гондолин (виж "Описание на остров Нуменор") и че съпругата на Тургон, Еленве, е загинала отдавна при прекосяването на Хелкараксе ("Силмарилион", стр. 106).

II

НАРН И ХИН ХУРИН

Разказ за децата на Хурин

Детството на Турин

Хадор Златокоси бил владетел на Едаините и скъп приятел на Елдарите. До сетния си ден той служил вярно на Финголфин, който му дал обширни земи в оная област на Хитлум, наречена Дор-ломин. Дъщеря му Глоредел се омъжила за Халдир, син Халмиров, владетел на людете от Бретилския лес; на същия празник синът му Галдор Високи се венчал с Халмировата щерка Харет.

Галдор и Харет имали двамина синове - Хурин и Хуор. Макар да бил с три години по-голям, Хурин не израснал висок като мъжете от своя род; в това приличал на майка си, но по всичко останало бил като дядо си Хадор -

белолик, русокос, с крепка снага и пламенен дух. Ала пламъкът в гърдите му горял равномерно, укротяван от силна воля. Сред всички люде от Севера той познавал най-добре замислите на Нолдорите. Брат му Хуор бил снажен и нямало по-висок мъж между Едаините, освен сина му Туор, нито по-бърз бегач; но ако надбягването било дълго и тежко, Хурин се прибирал пръв, защото до самия край бягал също тъй бързо, както и в началото. Голяма обич свързвала двамата братя и рядко се разделяли на младини.

Хурин взел за жена Морвен, щерка на Барагунд, който пък бил син на Бреголос от Беоровия род; и тъй се сродил с Берен Едноръки. Морвен била висока и тъмнокоса, а заради прекрасното лице и искрящия поглед хората я наричали Еледвен, що значи елфическо сияние; но по нрав често била горделива и строга. Скърбите на Беоровия род нажалявали сърцето ѝ, защото след разрухата на Дагор Браголах била избягала от Дортонион и живеела като изгнаница в Дор-ломин.

Първородният син на Хурин и Морвен се наричал Турин и бил роден в онази година, когато Берен пристигнал в Дориат и открил Тинголовата щерка Лутиен Тинувиел. Сегне Морвен родила на Хурин дъщеря и я нарекли Урвен; но всички, които я познавали в нейния кратък живот, предпочитали името Лалаит, що означава смях.

Хуор пък се венчал за Риан, братовчедката на Морвен; тя била дъщеря на Белегунд, син Бреголосов. За зла участ се била родила в тия тежки времена, защото имала нежно сърце и не обичала нито лова, нито войната. Отдавала обичта си на дивите цветя и дървета, а освен туй пеела и съчинявала песни. Само от два месеца била омъжена за Хуор, когато той заминал с брат си за Нирнает Арноедиад и повече не го видяла(1).

В годините след Дагор Браголах и гибелта на Финголфин, злокобната сянка на Моргот ставала все по-мрачна. Ала през четиристотин шейсет и деветата година от завръщането на Нолдорите в Белерианд сред елфи и люде се зародила надежда, защото плъзнала мътва за подвизите на Берен и Лутиен и посрамването на Моргот върху собствения му трон в Ангбанд, а някои дори твърдели, че Берен и Лутиен още са живи или са се завърнали от смъртта. Пак през онази година доблестните цели на Маедрос били почти почти достигнати - с обединени сили Елдари и Едаини отблъснали атаката на Моргот и изхвърлили орките от Белерианд. Тогава започнало да се говори за бъдни победи и разплата за Дагор Браголах, когато Маедрос щял да поведе обединената войска, да погребне навеки Моргот под земята и да запечата дверите на Ангбанд.

Ала по-мъдрите все още тръпнели от тревога, че Маедрос твърде рано разкрива растящата си сила и че Моргот ще има предостатъчно време да крои козни против него. "Ново зло ще се излюпи в Ангбанд и то толкова, каквото ни елфи, ни люде могат да си представят" - казвали те. И сякаш за да потвърди словата им, през есента на онази година под оловните небеса налетял лош вятър откъм Севера. Нарекли го Злия дъх, понеже разнасял незнайна болест; мнозина измрели от нея из северните земи, граничещи с Анфауглит - най-вече невръстни деца от човешкия род.

В онази година Турин, син Хуринов, бил едва петгодишен, а сестра му Урвен била навършила три през пролетта. Когато тичала из тревите, косата ѝ се жълтеела като диво цвете, а смехът ѝ звънтял като песента на веселото поточе, що припкало надолу по хълма край стените на бащиния ѝ дом. Името му било Нен Лалаит, та покрай него всички в семейството нарекли и детето Лалаит, понеже сърцата им се изпълвали с радост колчем Урвен била до тях.

Ала Турин не срещал подобна обич. Той имал тъмна коса като майка си, а и по нрав щял да прилича на нея; защото не бил весел и рядко продумвал, макар че отрано се научил да говори и винаги изглеждал по-възрастен от годините си. Трудно забравял неправди и подигравки; но в гърдите му пламтял и бащиният огън, та понякога избухвал внезапно и люто. А тъй като бил и жалостив, скърбите и страданията на всяка жива твар можели да го трогнат до сълзи; в туй също приличал на баща си, понеже Морвен била сурова както към другите, тъй и към себе си. Турин я обичал, защото разговаряла с него открито и просто; баща си виждал рядко, тъй като Хурин често потеглял на дълги походи заедно с войската на Финголфин, що пазела източните предели на Хитлум, а когато се завръщал, бързата му реч, изпълнена със странни слова, шеги и двусмислици обърквала и безпокояла Турин. По онова време цялата топлина от сърцето му принадлежала на неговата сестричка Лалаит; ала рядко играл с нея и предпочитал да я пази скришом, гледайки как тича през треви или горички и пее песнички, съчинени от децата на Едаините в ония древни времена, когато словата още били свежи по устните им.

- Прекрасна като елфическо чедо е Лалаит - казал веднъж Хурин на Морвен, - ала и по-недълготрайна, уви. Но може би тъкмо туй я прави още по-прекрасна или по-скъпа за сърцата ни.

А Турин чул тия думи и дълго мислил над тях, но не можал да ги проумее. Защото не бил виждал елфически деца. По онова време нито един от Елдарите не живеел из бащините му земи, та момчето ги било виждало само веднъж - когато крал Фингон с мнозина от своите приближени пресякъл Дорломин и минал по моста над Нен Лалаит, цял облечен в бяло и сребристи.

Ала още преди да си отиде годината, бащините слова се оказали прави; защото Злия дъх стигнал до Дорломин и Турин се разболял, та дълго лежал в постеля с треска и черни кошмари. А когато оздравял, защото му било писано да оцелее и отново се налял с жизнена сила, попитал за лалаит. Но бавачката му отвърнала:

- Не говори вече за Лалаит, сине Хуринов; а колкото до сестра ти Урвен - питай майка си за нея.

И когато Морвен дошла при него, Турин рекъл:

- Вече не съм болен и желая да видя Урвен; но защо не бива да я наричам Лалаит?

- Защото Урвен е мъртва и заглъхна смехът в този дом - отговорила тя. - Но ти си жив, сине на Морвен; жив е и Врагът, който ни стори това.

Повече не се опитала да утеши нито него, нито себе си; защото посрещала скърбите с мълчание и твърдо сърце. Ала Турин се нажалил открито и взел арфата да съчини печална песен; а като не успял, строшил я, излязъл и с протегнати накъм Севера юмруци извикал:

- Осквернителю на Средната земя, дано да те видя лице срещу лице и да те обезобразя както стори моят владетел Финголфин.

После цяла нощ горчиво плакал насаме и повече никога не изрекъл пред Морвен името на сестра си. Само към един приятел се обърнал по онова време и нему разкрил своята скръб сред опустялата къща. Този приятел се наричал Садор, прислужник в дома на Хурин; хром бил, та никой не му обръщал внимание. Някога работел като дървар, ала по грешка или несръчност посякъл дясното си стъпало, та цялата му нога изсъхнала; и Турин го наричал Лабадал, що означава "Куцокрак", но Садор не се дразнел от прозвището, понеже било дадено от жалост, а не за присмех. Той работел в стопанските пристройки - поправял разни дреболии за къщата, тъй като бил умел дърводелец; и за да му спести ходенето, Турин тичал да донесе едно или

друго, а понякога тайно откъвал някой инструмент или парче дърво, ако смятал, че ще е потребно на неговия приятел. Тогава Садор се усмихвал, но му заръчвал да върне даровете на място.

- Раздавай с широка ръка, ала само онуй, що е твое - казвал той.

И се мъчел както може да отвърне на детската обич, дялкайки дървени фигурки на хора и животни; но Турин най-много обичал приказките му, защото Садор бил младеж по времето на Дагор Браголах и често се връщал към спомена за своите кратки дни на мъжка сила преди да осакатее.

- Велика битка е било, тъй казват, сине Хуринов. През онази година бедата ме откъсна от горската работа; ала не се бих в Браголах, инак щях да получа по-славна рана. Защото закъсняхме и вече нямаше що да сторим, освен да носим погребалното ложе на стария господар Хадор, който падна, защитавайки крал Финголфин. След туй отидох войник и дълги години бях в Ейтел Сирион, могъщата крепост на елфическите крале; или поне сега ми се струват дълги, тъй като в сивите дни отподире няма що да се мери с тях. В Ейтел Сирион бях, когато Черния крал ни нападна, а дядо ти Галдор беше там кралски наместник. Той загина в оная битка; и видях как баща ти пое властта и командването, макар едва да бе възмъжал. Огън, казват, имало в него, що нажежавал меча в десницата му. Подир него тръгнахме всички и изтласкахме орките в пясъците; и от онзи ден не дръзнаха пак да се покажат под стените ни. Но уви! Преситих се на битки, понеже бях пролял потоци от кръв; и ме пуснаха да се върна в горите, за които копнеех. Там най-сетне получих рана; защото онзи, що бяга от участта си, може някой ден да открие, че само е избрал по-пряка пътека.

Тъй говорел Садор, когато момчето поотраснало; а Турин взел да задава въпроси, на които старецът се затруднявал да отговори, мислейки, че някой по-близък трябва да го направи. И един ден Турин го попитал:

- Вярно ли думаше баща ми, че Лалаит е като елфическо чедо? И какво имаше предвид, като казваше, че е по-недълготрайна?

- Прав бе - отвърнал Садор, - защото в невръстни години чедата на елфи и люде изглеждат съвсем еднакво. Ала чедата човешки израстват по-бърже и младостта им скоро отминава; такава е нашата участ.

Тогава Турин пак запитал:

- А що е участ?

- За участта човешка - рекъл Садор - трябва да питаш някой по-мъдр от Лабадал. Но както го разбирам аз, ние бързо се изморяваме и умираме; а за зла беда мнозина срещат смъртта дори и по-рано. Ала елфите не се изморяват и не умират, освен от най-тежки злочестини. Изцеляват се те от рани и скърби, що биха погубили човека; а някои казват, че дори и когато загубят телата си, пак се завръщат. С нас не е така.

- Значи Лалаит няма да се завърне? - запитал Турин. - Къде е отишла?

- Няма да се завърне - рекъл Садор. - А къде е отишла, никому не е известно; или поне аз не знам.

- Винаги ли е било така? Или може би над нас тегне някакво проклетие на Проклетия крал, нещо като Злия дъх?

- Не знам. Мрак лежи зад нас и малко предания са дошли от него. Бащите на нашите бащи може да са имали какво да кажат, ала не са го изrekli. Дори имената им тънат в забрава. Планините стоят между нас и живота, който са напуснали, бягайки от незнайно какво.

- Страх ли ги е било? - запитал Турин.

- Може и тъй да е - отвърнал Садор. - Може да сме избягали от страха пред Мрака, само за да открием, че и тук той е пред нас и няма накъде да

бягаме, освен в Морето.

- Вече не се страхуваме - рекъл Турин, - или поне не всички. Баща ми не знае що е страх и никога не ще узнае; ако не мога да съм като него, ще бъда като майка си - ще се боя, ала няма да го показвам.

Тогава Садор усетил, че Туриновите очи не са като очи на дете и си помислил: "Скръбта закалява храбрите души", ала на глас изрекъл:

- Сине на Хурин и Морвен, не е по силите на Лабадал да гадае що ще стане с душата ти; но рядко и на малцина ще разкриваш какво се крие в нея.

Турин му отвърнал:

- Може би е по-добре да не казваш какво желаеш, ако не можеш да го имаш. А желая, Лабадал, да бъда един от Елдарите. Тогава Лалаит би могла да се завърне, макар и отдалеч, а аз щях да я чакам. Порасна ли, ще отида да воювам за елфическия владетел също като теб, Лабадал.

- Много можеш да научиш от елфите - рекъл Лабадал и въздъхнал. - Те са красив, вълшебен народ и притежават власт над сърцата човешки. Ала въпреки туй понявга си мисля, че по-добре би било да не бяхме ги срещали, та да крачим по скромните земни друмища. Защото те вече са древни по мъдрост, горди и издръжливи. В тяхната светлина ние помръкваме, или изгаряме прекомерно бързо, а човешката участ ни наляга още по-тежко.

- Но баща ми ги обича - възразил Турин - и не е щастлив без тях. Той казва, че почти всичко, което знаем, сме го научили от тях и тъй сме станали по-достоеен народ; казва още, че людете, пристигнали наскоро иззад Планините, не са кой знае колко по-добри от орките.

- Вярно е - отговорил Садор, - поне за някои измежду нас. Ала стръмният път е мъчителен, а отвисоко лесно се пада.

По онова време Турин бил почти осемгодишен - през месец Гваерон по летоброенето на Едаините, в годината, що никога не ще се забрави. Сред възрастните вече се говорело за сбиране на оръжия и могъщи армии, но мълвата още не стигала до Турин; а Хурин добре познавал храбростта и съдържания език на Морвен, та често разговарял с нея за плановете на елфическите крале и за туй, какво може да стане, ако успеят или се провалят. Сърцето му преливало от надежда и твърдо вярвал в крайната победа; защото му се струвало невъзможно да има в Средната земя сила, способна да повали блясъка и мощта на Елдарите.

- Те са виждали Светлината на Запада - казвал той - и в края на краищата Мракът трябва да побегне пред лицата им.

Морвен не му възразявала, понеже щом била с Хурин, щастливият край изглеждал несъмнен. Ала в нейния род също познавали елфическите премъдрости и тя си казвала на ум: "И все пак не са ли напуснали Светлината, не са ли днес лишени от нея? Може би Властелините на Запада са ги прокудили от мислите си; а тогаз как биха могли дори и Първородните да победят един от Всеомогъщите?"

Сякаш нямало у Хурин Талион и сянка от подобни съмнения; ала през едно пролетно утро на онази година той се събудил от неспокойна дрямка и през целия ден бил като мрачен облак; а вечерта рекъл внезапно:

- Когато ме призават, Морвен Еледвен, ще те оставя да пазиш наследника на Хадоровия род. Кратък е човешкият живот и много беди го заплашват дори в мирно време.

- Винаги е било така - отвърнала тя. - Но какво се спотайва в словата ти?

- Сигурно ще да е само обикновена предпазливост - рекъл Хурин, ала

изглеждал разтревожен. - Обаче който гледа открито напред, трябва да вижда едно: че нещата не ще останат такива, каквито бяха. Сблъсъкът ще е жесток и едната страна трябва да рухне. Ако паднат елфическите крале, тогава зло ще сполети и Едаините; а ние сме най-близо до Врага. Но дойде ли бедата, не ще ти кажа: "Не се страхувай!". Защото ти се боиш единствено от онова, що заслужава страх и при това не губиш надежда. Ала ще ти кажа: "Не чакай!". Ще се върна когато мога, но не ме чакай! Бягай на юг колкото се може по-бързо; а дойда ли, ще те открия, дори ако трябва да претърся цял Белерианд.

- Белерианд е обширен и няма в него домове за изгнаници - рекла Морвен. - Накъде да бягам и кого да взема със себе си - мнозина или шепа избрани?

Дълго мислил Хурин и накрая продумал:

- Иди при майчиния ми род в Бретил. Дотам са около трийсет левги по птичи полет.

- Как могат да ни помогнат людете, ако наистина дойдат зли времена? - запитала Морвен. - Беоровият род вече падна. Рухне ли и Хадоровият род, в какви дупки ще се укрива малобройният Народ на Халет?

- Вярно, малцина са те и неуди, ала не се съмнявай в тяхната доблест - отвърнал Хурин. - Къде другаде виждаш надежда?

- Не говориш за Гондолин - рекла Морвен.

- Не говоря, защото туй име нивга не е минавало отвъд устните ми - казал Хурин. - И все пак вярно е онова, що си чувала: някога бях там. Ала ти признавам сега откровено, както никому другиму: не знам къде е.

- Но се досещаш и според мен доста точно - добавила Морвен.

- Може и тъй да е - рекъл Хурин. - Но додето сам Тургон не ме освободи от клетвата, не бих споделил догадките си дори и с теб; тъй че напразно би търсила. А ако ли проговоря за свой срам и позор, най-много да стигнеш до заключена порта; защото до мига, когато Тургон тръгне на бой (а за подобно нещо не се говори и няма надежда скоро да стане), никой не ще влезе в Потайното кралство.

- Щом в твоя род няма надежда - рекла Морвен - и щом приятелите ти отказват помощ, значи трябва сама да решавам; и сега ми хрумна мисъл за Дориат. Според мен най-последен от всички прегради ще устои Поясът на Мелиан; а в Дориат не ще пренебрегнат гост от Беоровия род. Нима не съм сродница на краля? Нали баща ми е внук на Брегор, също като Берен, син Барахиров.

- Сърцето ми не клони към Тингол - възразил Хурин. - Не ще види крал Фингон помощ от него; и сам не знам каква сянка обгръща духа ми, колчем помисля за Дориат.

- Моята душа пък помръква щом се спомене за Бретил - отвърнала Морвен. Тогава Хурин изведнъж се разсмял и рекъл:

- Ето че седнахме да спорим за неуловими неща и сенки от лоши сънища. Не ще дойде бедата; а ако все пак ни сполети, тогава всичко зависи от твоята храброст и мъдрост. Стори каквото ти повелява сърцето; само недей да се бавиш. А ако постигнем победа, елфическите крале са решили да възстановят всички владения на Беоровия род; и велико наследство ще се падне на нашия син.

През тая нощ Турин в полусън сякаш усетил как майка му и баща му стоят край леглото и го гледат със свещи в ръце; ала не успял да зърне лицата им.

В утрото на туриновия рожден ден Хурин подарил на сина си елфически кинжал с дръжка и ножница в сребристо и черно; и рекъл:

- Наследнико на Хадоровия род, ето ти дар за празника. Ала внимавай! Люто е острието, а стоманата служи само на онзи, що я владее. Би срязала ръката ти също тъй лесно, както и всякое друго нещо. - После вдигнал Турин върху масата, целунал го и добавил: - Ето че вече ме надвишаваш по ръст, сине на Морвен; скоро наистина ще си толкоз висок. И дойдат ли тия дни, мнозина ще се боят от кинжала ти.

Тогава Турин избягал от стаята и се усамотил, а в сърцето му греела топлина като пръв слънчев лъч над замръзналата земя. Повтарял си бащините слова: наследник на Хадоровия род; но и други слова му дошли на ум: "Раздавай с широка ръка, ала само онуй, що е твое". Изтичал при Садор и се провикнал:

- Лабадал, днес ми е празник, рожденият ден на наследника на Хадоровия род! Затуй ти нося подарък. Ето нож тъкмо какъвто ти трябва; с него можеш дори и косъм на две да срежеш.

Смутил се Садор, понеже знаел, че Турин сам е получил кинжала тази сутрин; ала сред людете се смятало за оскърбление да откажеш дар от чиято и да било десница. Затуй отговорил тържествено:

- От щедър род произхождаш, сине Хуринов. Нищо не съм сторил, за да заслужи подобен подарък и едва ли ще го заслужи в малкото дни, що ми остават; но ще сторя каквото мога. - А когато изтеглил кинжала от ножницата, добавил: - Щедър дар е наистина - острие от елфическа стомана. Отдавна ми липсваше допирът до нея.

Скоро Хурин забелязал, че Турин не носи кинжала и го запитал дали не се е изплашил от предупреждението. А Турин отговорил:

- Не, но го подарих на Садор дърводелеца.

- Нима пренебрегваш бащиния си дар? - запитала Морвен.

- Не - отговорил Турин, - но обичам Садор и ми е жал за него.

Тогава Хурин продумал:

- С право си подарил и трите неща, Турин: обич, жалост, а кинжалът е най-дребният дар.

- Макар че не вярвам Садор да го заслужава - добавила Морвен. - Сам се е осакатил от некадърност и бави важната работа, защото прахосва време за дреболии, които никой не му е възложил.

- Въпреки туй бди жалостива - отвърнал Хурин. - Честна ръка и вярно сърце могат да сбъркат; а тогаз раната е по-люта, отколкото ако враг я нанесе.

- Сега обаче ще трябва да чакаш за друг кинжал - рекла Морвен на Турин. - Тъй подаръкът ще е истински, защото го правиш за своя сметка.

Все пак Турин забелязал, че насетне към Садор се отнасяли по-благоклонно, а той се захванал да изработи голям трон за владетеля на дома.

Дошло едно ясно утро през месец Лотрон, когато Турин изведнъж се събудил от песента на тръби; и като изтичал на прага, зърнал в двора да се тълпят хора на коне или спешени, всички с пълно бойно снаряжение. Застанал сред тях, Хурин говорел с бойците и раздавал команди; и Турин разбрал, че още същия ден ще потеглят за Барад Ейтел. Тук била само охраната и свитата на Хурин, но трябвало да се явят всички мъже от страната. Някои вече били заминали с чичо му Хуор; мнозина други щели да застигнат по пътя владетеля на Дор-ломин и да последват знамената му към кралския сбор.

Тогава Морвен се сбогувала с Хурин, без да рони сълзи; и рекла:

- Ще пазя каквото ми повери - и онуй, що вече имаме, и другото, що

тепърва ще дойде.

А Хурин й отговорил:

- Сбогом, владетелко на Дор-ломин; тръгваме днес с такава надежда, каквато нивга до днес не сме видели. Нека мислим, че наред лютата зима празникът ще е по-весел от всякога, а подир нея ще дойде пролет без страх и тревоги! - Сетне вдигнал Турин на рамо и викнал към бойците: - Покажете на Хадоровия наследник как блестят мечовете ви!

И слънцето заблестяло по остриетата, когато петдесет меча изхвъркнали от ножниците и в двора отекнал бойният вик на Едаините от Севера: Лахо калад! Дрего морн! Пламни, светлина! Бягай, нош!

Тогава Хурин най-сетне възседнал коня и златното му знаме се развяло, а тръбите отново запели в утрото; и тъй Хурин Талион потеглил за Нирнает Арноедиад.

А Морвен и Турин останали на портата, додето вятърът им донесъл отдалече неясния звук на самотен рог - знак, че Хурин е отминал билото на хълма и вече не вижда дома си.

Разговорът между Хурин и Моргот

Много песни и много предания са сътворили елфите за Нирнает Арноедиад, Битката на Неизброимите сълзи, в която загинал Фингон и паднал покосен цветът на Елдарите. Ако всички се преразкажат, цял живот не би стигнал да се изслушат(2); но сега ще разкажем що сполетяло Хурин, син Галдоров, владетел на Дор-ломин, когато най-сетне край потока Ривил бил заловен жив по заповед на Моргот и отведен в Ангбанд.

Отвели Хурин пред Моргот, понеже Врагът знаел от своите съгледвачи и чрез черните си изкуства, че този човек е приятел с краля на Гондолин; и първо се опитал да го прекърши с очите си. Но Хурин още не се поддавал на страх и устоял. Затуй Моргот повелил да бъде окован и подложен на бавни мъчения; а подир време дошъл при него и му предложил да излезе на воля или да получи слава и власт като пръв Морготов пълководец, ако само разкрие где е твърдината на Тургон и каквото още знае за плановете на краля. Ала Хурин Непреклонни му се присмял с такива слова:

- Сляп си ти, Моргот Бауглир и сляп ще останеш навеки, тъй като виждаш единствено мрака. Не знаеш що завладява сърцата човешки, а и да знаеше, не би могъл да го дадеш. Само глупец приема дар от Моргот. Ти първо платата взимаш, а сетне отказваш обещаното; и ако ти кажа каквото ме питаш, не ще получа друго, освен смъртта.

Разсмял се Моргот и отвърнал:

- За смърт тепърва ще молиш.

Сетне отвел Хурин при могилата Хауд-ен-Нирнает, що била струпана съвсем наскоро и над нея още витаело смъртно зловоние. А като стигнали върха, наредил му да погледне на запад, към Хитлум, и да помисли за жена си, детето и другите близки.

- Защото сега те са в мои владения - рекъл Моргот - и зависят от моята милост.

- Няма милост в теб - отговорил Хурин. - Ала чрез тях не ще се добереш до Тургон, тъй като те не знаят неговите тайни.

Гняв обзел тогава Моргот, та извикал:

- Но ще се добера до теб и твоя проклет род; и ако ще цял от стомана

да си, пак ще се прекършиш пред моята воля.

Взел един дълъг меч, що лежал наблизко и го прекършил пред очите на Хурин, та едно късче се впило в лицето му; ала Хурин не трепнал. Тогаз Моргот прострял дългата си ръка към Дор-ломин и проклел Хурин, Морвен и всичките им потомци с такива слова:

- Гледай! Сянката на мисълта ми ще тегне над тях гдето и да отидат, а омразата ми ще ги преследва до края на света.

Ала Хурин отвърнал:

- Всеу говориш. Не можеш ни да ги видиш, ни да владееш съдбата им отдалече - поне додето запазваш тая телесна форма и още жадуваш да бъдеш видим владетел на света.

Тогава Моргот се обърнал към него и рекъл:

- Глупец си ти, дребен сред людете, а те пък са най-дребни сред всички словесни твари! Виждал ли си Валарите, мерил ли си мощта на Манве и Варда? Знаеш ли докъде стига тяхната мисъл? Или си въобразяваш, че мислят за теб и ще те защитят отдалече?

- Не знам - отвърнал Хурин. - Ала може и тъй да стане, ако пожелаят. Защото дорде съществува Арда, не ще слезе от трона Върховния владетел.

- Ти го каза - рекъл Моргот. - Аз съм Върховния владетел - Мелкор, пръв и най-могъщ сред Валарите, що съществуваха преди света и го сътвориша. Сянката на замислите ми обгръща Арда и бавно, но сигурно преклонява всичко в нея към моите цели. Ала над всички, които обичаш, мисълта ми ще тегне като съдбовен облак додето рухнат в мрак и погибел. Гдето и да отидат, зло ще се надига. Каквото и да изрекат, беда ще навличат със словата си. Всяка тяхна постъпка ще се обръща насреща им. Ще умират без надежда, проклинайки както живота, тъй и смъртта.

Но Хурин му отвърнал:

- Забрави ли кому говориш? В древни времена си изрекъл подобни неща пред дедите ни; ала ние избягахме от твоята сянка. А сега те познаваме, понеже срещнахме лица, що са виждали Светлината и чухме гласове, що са приказвали с Манве. Имало те е преди Арда, ала и други е имало; и не си я сътворил ти. Нито си най-могъщ; понеже сам за себе си прахосваш своята сила и всеу се мъчиш да изпълниш с нея пустотата в душата си. Не си нищо друго, освен избягал роб на Валарите и веригата им още те чака.

- Добре си научил уроците на своите господари - рекъл Моргот. - Ала детинските им познания не ще ти помогнат сега, когато те всички избягаха надалеч.

- Още нещо ще ти река накрая, робе Моргот - казал Хурин - и то не идва от познанията на Елдарите, а самичко избликна в сърцето ми. Не си повелител на людете и никога не ще бъдеш, та дори цялата Арда и Менел да паднат под твоя власт. Отвъд Кръговете на Света не ще преследваш ония, които отхвърлят твоята воля.

- Не ще ги преследвам - отвърнал Моргот, - защото отвъд Кръговете на Света е само Нищото. Но навсякъде другаде никой не ще ми избяга, освен ако предпочете пустотата.

- Лъжеш - рекъл Хурин.

- Сам ще видиш и ще признаеш, че не лъжа - казал Моргот.

И като върнал Хурин в Ангбанд, сложил го върху каменен трон над Тангородрим, от който се виждало чак до земите на Хитлум и Белерианд. Приковал го там с цялата си магическа сила; а после отново го проклел и наложил властта си над него, та да не може ни да помръдне, ни да умре докато сам Моргот го освободи.

- Остани сега тук - рекъл му, - и гледай земите, където отчаяние и безброй беди ще сполетят ония, що най-много обичаш. Ти дръзна да ми се присмееш и да оспориш силата на Мелкор, Повелител на съдбините на Арда. Затуй от днес нататък с моя взор ще виждаш и с моите уши ще чуваш и нищо не ще е укрито от теб.

Бягството на Турин

Само трима мъже успели най-подир да се завърнат в Бретил по страшните пътища на Таур-ну-Фуин; и когато Хадоровата дъщеря Глоредел узнала за гибелта на Халдир, скръбта я отнесла в гроба.

В Дор-ломин не пристигнали вести. Обезумяла от тревоги, Хуоровата съпруга Риан избягала сред пущинака; ала там ѝ помогнали Сивите елфи от Митрим и когато родила сина си Туор, те го взели под своя закрила. А Риан отишла до Хауд-ен Нирнает, легнала наврѣх могилата и издъхнала.

Морвен Еледвен останала в Хитлум и скърбяла безмълвно. Синът ѝ Турин едва бил навършил осем години, а тя чакала ново дете. Тежки дни настанали за нея. Тълпи от източни пришълци нахлули в страната, тормозели хората от Хадоровия род, отнемали им всички имоти и ги поробвали. От земите на Хурин отвели всички, що можели да работят или да служат по някакъв друг начин, дори невръстните момчета и момичета, а старците посекали или ги прокудили да мрат от глад из пущинака. Ала още не смеели да вдигнат ръце срещу владетелката на Дор-ломин или да я прогонят от дома ѝ; защото сред тях се носела мълва, че е опасна вещица и си има вземане-даване с белите демони - тъй наричали елфите, понеже ги ненавиждали, но страхът им бил по-силен от омразата(3). Поради тая боязън избягвали планините, където мнозина Елдари намерили убежище, особено из южните области на страната; и след грабежите и безчинствата пришълците пак се оттеглили на север. Защото Хуриновият дом се намирал в югоизточния край на Дор-ломин и планините били наблизко; потокът Нен Лалаит извираше от подножието на Амон Дартир, по чийто склон минавал стръмен проход. През него най-храбрите можели да прекосят Еред Ветрин и покрай изворите на Глитуи да слязат в Белерианд. Ала за туй още не знаели ни източните пришълци, ни дори самият Моргот; защото докато траела властта на Финголфин, цялата онази страна била укрита от Врага и нито един негов слуга не смеел да навлезе там. Вярвал той, че Еред Ветрин е непристъпна преграда както срещу бягство от север, тъй и срещу атака от юг; и наистина, за всяка твар, стъпваща по земята, нямало друг проход между Серех и далечния запад, където Дор-ломин се преливал в Невраст.

Тъй се случило, че подир първото нашествие Морвен била оставена на мира, макар че зли люде върлували из околните гори и било опасно да се излиза далеч от къщи. Под закрилата на Морвен все още оставал Садор дърводелецът заедно с неколцина други старци и старици, а също и Турин, когото не пускала отвъд оградата. Но имението на Хурин скоро западнало и макар да работела от тъмно до тъмно, Морвен изпаднала в нищета и от глада я спасявала единствено помощта, що ѝ изпращала тайно Хуриновата сродница Аерин; защото някой си Брода от източните пришълци я бил взел насила за своя съпруга. Горчиви били тия подаяния за Морвен, ала ги приемала заради Турин и още нероденото дете, а най-вече защото, както сама казвала, всичко идвало от нейния имот. Понеже тъкмо този Брода заграбил имуществото, добитъка и хората от Хуриновото имение и откарал всичко в собственото си жилище. Той бил храбър боец, но нямал власт сред своя народ, преди да

пристигне в Хитлум; и търсейки мощ и богатство, решил да завладее земи, които другите пришълци пренебрегвали. Видял Морвен само веднъж, когато дошъл да разграби дома ѝ; ала ужас велик го обзел пред нея. Сторило му се, че поглежда в безмилостните очи на някой от белите демони, та затреперал от страх да не би зло незнайно да го сполети; затуй нито посмял да разграби дома ѝ, нито открил Турин, инак кратък щял да бъде животът на наследника на истинския владетел.

Брода поробил Сламените глави, както наричал людето от Хадоровия род, и ги пратил да строят дървен дворец сред полето на север от Хуриновия дом; държал робите си зад ограда като добитък, ала слабо ги охранявал. А между тях неколцина не прекланяли глави и дори с риск за живота си били готови да подпомогнат Владетелката на Дор-ломин; и чрез тях до Морвен тайно стигали новини от страната, макар че нямало надежда в словата им. Аерин обаче била взета не за робиня, а като съпруга на Брода, защото в свитата му имало малко жени и нито една от тях не можела да се мери с дъщерите на Едаините; а той се надявал да превърне областта в свое владение и желаел наследник, комуто да я остави.

Не говорела Морвен пред сина си за онуй, що се случило и що можело тепърва да ги сполети; а той се боял да наруши с въпроси мълчанието ѝ. Когато пришълците за пръв път се появили в Дор-ломин, Турин запитал майка си:

- Кога ще се завърне баща ми да пропъди тия грозни крадци? Защо не си идва?

Морвен отговорила:

- Не знам. Може да е загинал или хванат в плен; а може и да е прокуден надалеч, та няма как да се върне през вражия пръстен, що ни обгражда.

- Тогава мисля, че е загинал - рекъл Турин, ала не заплакал пред майка си, - защото ако беше жив, никой не би го удържал да се върне и да ни помогне.

- Не вярвам нито в едното, нито в другото, сине мой - отвърнала Морвен.

Минавало време и все повече натежавало сърцето на Морвен от страх за сина ѝ Турин, наследник на Дор-ломин и Ладрос; защото не виждала друга надежда за него, освен скоро да стане роб на източните пришълци. Тогаз си припомнила разговора с Хурин и мисълта ѝ пак се насочила към Дориат; и накрая решила ако е възможно, тайно да прати Турин при крал Тингол с молба за убежище. И докато седяла и размишлявала как да го стори, ясно дочула в мислите си гласа на Хурин: Бързай! Не ме изчаквай! Ала вече ѝ приближавало време за раждане, а пътят бил тежък и опасен - колкото повече хора тръгнали, толкоз по-малка надежда щели да имат за бягство. А сърцето все още я залъгвало с напразни надежди; в дъното на душата си предчувствала, че Хурин не е мъртъв и сред безсънните нощни часове се ослушвала да долови стъпките му, или пък денем ѝ се причувало откъм двора цвиленето на неговия жребец Арох. Нещо повече, макар че вече скланяла да повери другиму грижите за сина си, както било обичайно по онова време, още не можела да пребори гордостта си и сама да моли някого за милостиня, пък бил той и крал. Затуй не послушала гласа на Хурин и тъй се заплела първата нишка от Туриновата съдба.

Докато Морвен стигне до това решение, вече приближила есента на Скръбната година и трябвало да побърза; защото времето за пътуване

привършвало, а се бояла, че ако изчака зимата да отmine, Турин може да бъде отведен в робство. Източните пришълци се навъртали около оградата и наблюдавали дома ѝ. Един ден се престрашила и каза на Турин:

- Баща ти не се завръща. Значи трябва да заминеш и то час по-скоро. Така би желал той.

- Да заминем? - възкликнал Турин. - Че къде ще отидем? Отвѣд Планините ли?

- Да - отвърнала Морвен, - на юг отвѣд Планините. На юг - само там още може да има надежда. Ала не казах ние, сине мой. Ти трябва да заминеш, а аз да остана.

- Не мога да тръгна сам! - възразил Турин. - Няма да те изоставя. Защо да не заминем заедно?

- Аз не мога - рекла Морвен. - Но не ще тръгнеш сам. Ще пратя с теб Гетрон, а може би и Гритнир.

- Няма ли да пратиш Лабадал? - запитал Турин.

- Не, защото Садор е хром - отвърнала Морвен, - а пътят ще бъде тежък. Тъй като си мой син и настанаха мрачни дни, не ще те залъгам: може да загинеш по този път. Зимата приближава. Ала останеш ли, чака те по-страшна участ - да бъдеш роб. Ако искаш подир години да бъдеш истински мъж, събери храброст и върши каквото ти казвам.

- Но тъй ще те изоставя само със Садор, слепия Рагнир и старите жени - рекъл Турин. - Не казваше ли баща ми, че аз съм наследник на Хадоровия род? Наследникът трябва да остане в Хадоровия дом, за да го защитава. Сега съжалявам, че не задържах онзи кинжал!

- Прав си, наследникът трябва да остане, ала не може - каза Морвен. - Вярвам, че някой ден ще се завърне. А сега бъди храбър. Стане ли по-зле, ще те последвам, стига да мога.

- Но как ще ме откриеш сред пущинака? - запитал Турин; изведнѣж сърцето му не издържало и той заплакал открито.

- Ако се вайкаш, други твари ще те открият преди мен - отвърнала майка му. - Знам накъде отиваш, та ако стигнеш дотам и останеш, мога да те намеря. Защото те пращам при крал Тингол в Дориат. Нима предпочиташ по-скоро да бъдеш роб, отколкото кралски гост?

- Не знам - отвърнал Турин. - Нямам представа що е роб.

- Отпращам те, за да не го научиш - рекла Морвен. После застанала пред момчето, дълго го гледала в очите, сякаш се мъчела да разгадае някаква тайна и накрая добавила: - Трудно е, сине мой. И не само за теб. За мен е трудно в тежките дни да избира най-доброто. Ала върша онуй, що смятам за правилно; инак защо ще се разделям с най-скъпото, що ми остана?

Повече не разговаряли; смут и скръб изпълнили Туриновото сърце. На сутринта той отишъл при Садор, който цепел дърва за огрев, а дървата им били малко, защото не смеели да излизат из гората; старецът тъкмо се подпирал на патерицата и гледал недовършения трон на Хурин, захвърлен в един ъгъл.

- Дойде и неговият ред - промълвил той, - защото в днешните дни трябва да мислим само за най-насъщното.

- Не бързай да го цепиш - рекъл Турин. - Може баща ми скоро да се завърне и тогава ще се зарадва като види какво си направил додето го нямаше.

- Лъжовните надежди са по-опасни от страховете - отвърнал Садор - и няма да ни стоплят през зимата. - Той опипал дърворезбата по трона и въздъхнал. - Само съм си прахосвал времето, макар че ми беше приятно. Но

всяко нещо е недълготрайно; и комай радостта от труда си остава единствено важна. А сега по-добре да ти върна подаръка.

Турин протегнал ръка, ала веднага я отдръпнал.

- Подарък не се взима обратно - възразил той.

- Нали е мой, защо да не го дам комуто си искам? - запитал Садор.

- Дай го комуто искаш - отвърнал Турин, - само не и на мен. Ала защо ще го даваш?

- Нямам надежда да го използвам за достойни дела - рекъл Садор. - В идните дни не ще има друго за Лабадал, освен робски труд.

- Що е роб? - запитал Турин.

- Предишен човек, към когото се отнасят като към добитък - отговорил Садор. - Хранят го само за да живее, живее само за да работи, работи само поради страх от болка и смърт. А понякога тия грабители раздават болка и смърт просто за собствено удоволствие. Чувал съм, че избират най-бързоногите и ги преследват с псета из пущинака. Те са научили от орките много повече, отколкото ние от Прекрасния народ.

- Сега разбирам - продумал Турин.

- Тъжно е, че трябва да разбереш подобни неща в тъй ранна възраст - рекъл Садор; сетне видял странното изражение на Турин и запитал: - Какво разбираш?

- Защо ме отпраща майка ми - отговорил Турин и в очите му избили сълзи.

- А! - възкликнал Садор и тихичко си промълвил: - Ала защо тъй късно? - После се обърнал към Турин. - Чини ми се, че не е за сълзи тая новина. Ала знай, че не бива да говориш за майчините си планове нито на Лабадал, нито комуто и да било. В днешно време всички стени и огради имат уши - уши, що не растат на почтени глави.

- Но аз трябва да поговоря с някого! - рекъл Турин. - Винаги съм споделял с теб. Не искам да те напусна, Лабадал. Нито пък да напусна този дом и майка си.

- Ала ако не го сториш - възразил Лабадал, - скоро ще дойде винаги краят на Хадоровия род, сигурно вече разбираш това. Лабадал не иска да си тръгваш; но Садор, верният слуга на Хурин, ще бъде по-щастлив, когато Хуриновият син се изтръгне от лапите на пришълците. Е, няма как, трябва да се сбогуваме. Сега ще вземеш ли моя кинжал като прощален подарък?

- Не! - рекъл Турин. - Майка ми казва, че отивам при елфите, при краля на Дориат. Там сигурно ще си намеря и по-хубави неща. Ала не ще мога да ти изпратя подаръци, Лабадал. Ще бъда надалеч и съвсем сам.

После Турин се разплакал, но Садор му рекъл:

- Ехей! Къде е Хуриновият син? Не чак толкоз отдавна го чух да казва: Порасна ли, ще отида да воювам за елфическия владетел.

Тогава Турин преглътнал сълзите и отвърнал:

- Много добре; щом такива слова е изрекъл Хуриновият син, трябва да удържи на тях и да си замине. Но винаги когато казвам, че ще сторя едно или друго, нещата изглеждат съвсем различни щом дойде време да изпълнявам. Сега съжалявам. Вече ще трябва да внимавам какво изричам.

- Да, така ще е най-добре - рекъл Садор. - Мнозина дават подобен съвет, ала малцина го изпълняват. Нека оставим на мира бъдните дни. И сегашният ни е премного.

Скоро Турин се подготвил за пътешествието, сбогувал се с майка си и тайно потеглил заедно с двама спътници. Но когато му рекли да се обърне и

да погледне бащиния си дом, болката от раздялата го пронизала като меч, та се провикнал:

- Морвен, Морвен, кога ще те видя отново?

А Морвен както стояла на прага, чула този вик да отеква из гористите хълмове и впила до болка пръсти в рамката на вратата. Туй била първата истинска скръб на Турин.

В началото на следващата година Морвен родила дъщеря и я нарекла Ниенор, що означава ридание; ала по туй време Турин вече бил далече. Дълъг и тежък бил пътят му, защото властта на Моргот се простирала из цялата страна; но имал за водачи Гетрон и Гритнир, които били млади по времето на Хадор и сега въпреки преклонната си възраст оставали доблестни мъже, а освен туй познавали добре местността, понеже някога често пътували из Белерианд. Тъй благодарение на съдбата и собствената си храброст прехвърлили Сенчестите планини и като се спуснали към Сирионската долина, навлезли в Бретилския лес; и най-подир, грохнали от страхове и умора, стигнали границите на Дориат. Ала там се залутали в мрежите и лабиринтите на кралицата и бродили безцелно из непроходимите дебри, додето храната им свършила. Били само на косъм от гибелта, защото откъм Севера се задавала студена зима; ала съдбата пазела Турин за по-тежки страдания. Както лежали отчаяни и безсилни, чули песен на рог. Белег Крепколък ловувал по ония места, понеже живеел край самите граници на Дориат и се славел като най-опитен следотърсач на своето време. Чул той виковете им и се запътил натам, а като нахранил и напоил странниците, узнал имената им и откъде идват, та го обзела жал и почуда. Още от пръв поглед харесал Турин, тъй като момчето имало красотата на майка си и очите на баща си, а освен туй било крепко и силно.

- Какъв дар би си пожелал от крал Тингол? - запитал го той.

- Искам да бъда боец от неговата конница, та да препусна срещу Моргот и да отмъстя за баща си - отвърнал Турин.

- Може и тъй да стане, като пораснеш след някоя и друга година - рекъл Белег. - Защото макар че си още малък, в теб личи храбрият мъж, достоен да бъде син на Хурин Непреклонни.

А името на Хурин било почитано във всички елфически кралства. Затуй Белег охотно станал водач на странниците и ги поканил в хижата, където живеел по онова време заедно с други ловци; там се подслонили, докато чакали пратеник да отнесе вестта до Менегрот. А когато дошло известие, че Тингол и Мелиан ще приемат Хуриновия син и неговите пазители, Белег ги повел по тайни пътеки към Потайното кралство.

Тъй Турин стигнал до големия мост над Есгалдуин и минал през портите на Тинголовия чертог; и като дете зяпнал пред чудесата на Менегрот, които дотогава не бил виждал друг простосмъртен, освен Берен. Тогава Гетрон изрекъл пред Тингол и Мелиан посланието на Морвен; а Тингол го изслушал благосклонно и взел Турин върху коляното си в чест на Хурин, най-могъщ сред людете и неговия сродник Берен. И които видели това, се поразили, понеже то означавало, че Тингол осиновява Турин; а по онуй време било нечувано елфически благородник, та камо ли крал, да вземе човешко чедо. После Тингол изрекъл:

- Тук, сине Хуринов, ще бъде твоят дом; и през целия ти живот, ще те почитат като мой син, ако и да си човек. Мъдрост ще получиш, недостъпна за мярката на простосмъртните и елфически оръжия ще докосват ръцете ти. Може да дойде ден, когато ще извоюваш отново бащините си владения в Хитлум, ала

дотогава живеят тук, обичан от всички.

Тъй заживял Турин в Дориат. За известно време с него били и двамата му пазители Гетрон и Гритнир, макар че копнеели да се завърнат при своята господарка в Дор-ломин. Сетне старост и болести надвили Гритнир, та останал при Турин додето издъхнал; Гетрон обаче си тръгнал и Тингол пратил отряд бойци да го упътват и охраняват, а по тях предал вест за Морвен. Най-сетне стигнали до Хуриновия дом и когато Морвен узнала, че Турин е приет с почести в чертозите на Тингол, скръбта ѝ понамаляла; освен туй елфите носели богати дарове от Мелиан и поканата да тръгне с тях към Дориат. Защото Мелиан била мъдра и предвидлива, та се надявала тъй да отбегне злото, зародено в черните замисли на Моргот. Но Морвен не пожелала да напусне дома си, понеже по нрав оставала все тъй горделива; а и Ниенор била още невръстно пеленаче. Затуй благодарила на елфите и ги отпратила, като им подарила последните си златни дреболии, за да прикрие в каква бедност е изпаднала; заръчала им още да отнесат на Тингол Хадоровия шлем. А Турин ден подир ден очаквал завръщането на пратениците; и когато се завърнали сами, той избягал в гората и заридал; защото знаел за поканата на Мелиан и се надявал Морвен да пристигне. Туй била втората скръб на Турин.

Когато пратениците предали отговора, Мелиан се затрогнала и опечалила, понеже усещала мислите на Морвен; и разбрала, че не ще бъде избегнато лесно онуй, що предугаждала.

Шлемът на Хадор попаднал в Тинголовиите ръце. Този шлем бил от сива стомана със златни инкрустации и гравирани около тях победни руни. Магическа сила пазела носителя му от смъртоносни рани, понеже всеки меч се трошал в него и всяка стрела отскачала. Изработен бил от ногродския майстор Телчар, чиито творения се славели по цялата Средна земя. Имал забрало (като ония, с които джуджетата закривали очите си в ковачниците) и лицето на онзи, що го наденел, вдъхвало страх в душите на враговете, а в същото време било опазено от стрели и огън. Върху гребена предизвикателно се издигало позлатено изображение на главата на дракона Глаурунг; защото шлемът бил изработен скоро след първото му излизане от Морготовите порти. Хадор, а и Галдор подир него, често го носели на война; и гордост обземала душите на хитлумските бойци, щом го зърнели сред битката, та се провиквали: "Поблестен е Драконът на Дор-ломин от златния червей на Ангбанд!".

Ала всъщност този шлем не бил изкован за човек, а за Азагал, владетеля на Белегост, който през Скръбната година загинал в схватка с Глаурунг(4). Азагал го дарил на Маедрос като отплата за дето спасил живота и съкровищата му, когато орките го били нападнали от засада край Пътя на джуджетата в Източен Белерианд(5). По-късно Маедрос го пратил на Фингон, с когото често разменял дружески дарове, тъй като не забравял как Фингон пропъдил Глаурунг обратно в Ангбанд. Ала освен Хадор и сина му Галдор в цял Хитлум никой друг нямал тъй яка шия и плещи, че да носи с лекота джуджешкия шлем. Затуй Фингон го подарил на Хадор заедно с властта над Дор-ломин. За зла беда Галдор бил без шлема, когато отбранявал Ейтел Сирион, понеже при внезапния шурм на врага изтичал гологлав към крепостната стена и една от стрелите на орките го пронизала право в окото. Колкото до Хурин, той не обичал да го носи и казвал: "Предпочитам да гледам враговете с истинското си лице". Ала все пак смятал шлема за едно от най-скъпите родови съкровища.

Дълбоко под Менегрот Тингол имал складове, пълни с безброй несравними оръжия: ризници с форма на рибени люспи и блестящи като езеро под луната; мечове и топори, щитове и шлемове, изковани от самия Телчар и неговия

учител, стария Гамил Зирак, както и от още по-изкусни елфически майстори. Защото бил получил в дар предмети, идващи от Валинор и изработени от сръчните ръце на Феанор, с когото никои не ще се мери додето свят светува. Ала приел Хадоровия шлем с такава радост, сякаш съкровищницата му била празна и от сърце изрекъл:

- Горди глави имаха предците Хуринови, що носеха този шлем.

После му хрумнало нещо, та призовал Турин и казал, че Морвен праща на сина си славен дар, наследство от неговите деди.

- Вземи сега Драконовата глава на Севера - рекъл Тингол, - и я носи с чест, когато настане време.

Но Турин още бил прекалено малък, за да повдигне шлема и не му обърнал внимание поради скръбта в сърцето си.

Турин в Дориат

През детските си години в Дориат Турин бил непрестанно под надзора на Мелиан, макар че рядко я виждал. Но имало едно девойка на име Нелас, която живеела из горите; и по заръка на Мелиан тя следвала Турин колчем се запътел из пущинака и често го срещала там, сякаш случайно. Много узнал Турин от Нелас за пътищата и живите твари на Дориат, а освен туй тя го учела на Синдарински език, както се говорел в древното кралство - старинен, изискан и богат с прекрасни слова(6). Всичко туй за известно време го развеселило, додето над душата му паднала друга сянка и детската дружба отминала като пролетно утро. Защото Нелас не ходела в Менегрот и за нищо на света не искала да навлезе под каменните сводове; тъй че когато детството взело да си отива и Турин насочил мисли към мъжките подвизи, срещите им ставали все по-редки и накрая съвсем престанали. Ала тя все още дебнела да го зърне скришом(7).

Девет години живял Турин в чертозите Менегрот. Ала сърцето и мислите му непрестанно се връщали към съдбата на неговите близки и понякога получавал вести от тях. Защото когато било възможно, Тингол пращал вестоносци при Морвен, а тя връщала по тях новини за сина си; тъй Турин узнал, че сестра му Ниенор расте и хубавее като цвете сред мрачния Север и че участва на Морвен вече не е толкоз окаяна, както преди. Сам той бързо растял и станал напет и снажен сред людете, а силата и храбростта му се прославили из Тинголовото кралство. През ония години узнал много премъдрости, понеже охотно слушал предания за древните времена; и станал замислен и немногословен. Белег Крепколък често идвал в Менегрот и водел Турин на далечни походи, за да го учи на следотърсачество, стрелба с лък и (което най му допадало) боравене с меч; но в изкусните занаяти не бил много сръчен, понеже трудно овладявал собствената си сила, та често се случвало с рязък замах да повреди каквото е подхванал. И в други области съдбата сякаш не била благосклонна към него, тъй че нерядко замислите му се проваляли и не постигал желаното; трудно намирал приятели, защото не бил весел по дух и рядко се смеел, а над младостта му тегнела сянка. Ала все пак заслужил обич и уважение от ония, що го познавали, а всички останали му отдавали почит като на кралски син.

Но имало един, който завиждал на тая почит и завистта му растяла с възмъжаването на Турин; наричал се Саерос, син Итилборов. Той бил от ония Нандори, дето намерили убежище в Дориат след гибелта на своя владетел Денетор върху хълма Амон Ереб по време на Първата белериандска битка. Тези

елфи живеели предимно в Арториен, между Арос и Келон в източната част на Дориат, бродейки понякога из дивите земи отвъд Келон; и нямало дружба между тях и хората, откакто Едаините прекосили Осирианд и се заселили в Естолад. Саерос обаче дълго живял в Менегрот и спечелил уважението на краля; а по нрав бил горделив и се отнасял високомерно с всички, които смятал за по-ниски по ранг и заслуги от него. Сприятелил се с песнопоеца Даерон(8), понеже сам бил надарен певец; хората обаче не му допадали, а най-силна неприязън изпитвал към рода на Берен Ерхамион.

- Нима е разумно - казал той - да допускаме по нашите земи още някой от онзи окаян народ? Не ни ли стигат бедите, що първият навлече на Дориат?

Затуй гледал Турин накриво и злословел за всяка негова постъпка; ала умело прикривал злобата си с лукави слова. Срещнел ли Турин насаме, заговарял високомерно и пренебрежително; а Туриновото търпение се изчерпвало, макар че дълго отвръщал с мълчание на злословието, понеже Саерос бил кралски съветник и един от най-високопоставените благородници в Дориат. За беда мълчанието му само раздраждало Саерос още повече.

В годината, когато Турин навършил седемнайсет, скръбта му се подновила, защото вестите от Дор-ломин ненадейно секнали. Напоследък мощта на Моргот непрестанно растяла и вече цял Хитлум се намирал под неговата сянка. Той несъмнено знаел много за близките на Хурин и дотогава не ги тормозел само за да изпълни черните си замисли; ала сега пак заради същите планове разположил зорка стража из всички проходи на Сенчестите планини, та само със смъртен риск можело да се влезе или излезе от Хитлум, а орките върлували по горното поречие на Сирион и около изворите на Нарог и Теиглин. Тъй настанало време, когато вестоносците на Тингол не се завърнали и той решил да не изпраща други. Защото мразел поданиците му да излизат извън охраняваните граници и тъкмо с туй най-силно бил показал своята благосклонност към Хуриновия род - че по опасните пътища пратил вестоносци при Морвен в Дор-ломин.

Натежало от скръб сърцето на Турин, защото не знаел каква нова беда се задава и се боял, че може зло да е сполетяло Морвен и Ниенор; и дълги дни седял мълчаливо, мислейки за упадъка на Хадоровия род и людете от Севера. Най-сетне станал и тръгнал да дири Тингол; открил го да седи с Мелиан в сянката на Хирилорн, огромния бук край Менегрот.

Смаяно се вгледал Тингол в Турин, защото вместо любимия си доведен син зърнал сякаш непознат човек - висок, тъмнокос, с дълбоко хлътнали и пронизателни очи сред бялото лице. Тогава Турин помолил да му дадат щит, ризница и меч, а освен туй поискал Драконовия шлем на Дор-ломин; и кралят приел молбата му с такива слова:

- Давам ти място сред моите мечоносци, защото усещам, че мечът ще бъде твое оръжие. И ако желаш, с тях можеш да тръгнеш на бойно кръщение по границите.

Но Турин отвърнал:

- Отвъд пределите на Дориат ме влече сърцето; не за отбрана копнея, а за атака срещу Врага.

- Тогаз ще трябва да тръгнеш сам - рекъл Тингол. - Във войната срещу Ангбанд управлявам войската си както сметна за добре, сине Хуринов. Не предвиждам да пратя въоръжени отряди извън Дориат ни в близко, ни в подалечно бъдеще.

- Ала ти си свободен да вървиш накъдето поискаш, сине на Морвен - добавила Мелиан. - Поясът на Мелиан не възпира ония, що са тръгнали с наше позволение.

- Освен ако се вслушаш в съвета ми - рекъл Тингол.
- Какъв е твоят съвет, господарю? - запитал Турин.
- По снага изглеждаш истински мъж - отговорил Тингол, - ала всъщност тепърва има да чакаш мъжката зрялост. Дойде ли това време, може би ще послушаш дълга към своя род; но едва ли има надежда един-единствен човек да стори срещу Мрачния владетел нещо друго, освен до сетния миг да помага на елфическите владетели в тяхната отбрана.

А Турин възразил:

- Моят сродник Берен е сторил повече.
- Заедно с Лутиен - рекла Мелиан. - Но не подобава да говориш толкова дръзко пред бащата на Лутиен. Мисля, че не тъй възвишена е съдбата ти, сине на Морвен, макар за добро или зло да се преплита с нашата участ. Сам от себе си се пази, инак бедата те чака. - И като помълчала малко, отново продумала: - Върви сега, сине наш; и помни съвета на краля. А станеш ли истински мъж, не вярвам да останеш задълго при нас в Дориат. Ако в идните дни не забравиш словата на Мелиан, туй ще е за твое добро: бой се от жегата и студа в сърцето си.

Тогава Турин се поклонил ниско пред тях и си тръгнал. Не след дълго надянал Драконовия шлем, взел оръжия и заминал към западните предели, за да се присъедини към елфическите бойци, що непрестанно воювали там с орките и всички други гнусни слуги на Моргот. Тъй още преди да се бил разделил докрай с юношеските години, доказал своята сила и доблест; и помнейки злочестините на близките си, препускал начело във всяка храбра атака, та цял се покрил с белези от стрелите и кривите мечове на орките. Ала съдбата го пазела от гибел; и от горите плъзнала мътва далеч извън границите на Дориат, че Драконовият шлем на Дор-ломин отново излиза на бой. Чувайки тая вест, мнозина мъвлели с почуда: "Да не би духът на Хадор или Галдор Високи да се е завърнал от смъртта; или пък Хурин Хитлумски да е избягал най-сетне от бездънните ями на Ангбанд?".

По онуй време един-единствен сред граничните бойци на Тингол бил помогъщ от Турин - Белег Куталион; и двамата крачели рамо до рамо във всяка опасна мисия далеч из горите.

Тъй отминали три години и през това време Турин рядко се връщал в Тинголовите чертози; вече нехаел за дрехите и външността си, та косата му се сплъстила, а над ризницата намятал протрит и петносан от дъждовете плащ. Ала на третото лято, когато бил вече двайсетгодишен, пожелал да си почине, а и оръжията му се нуждаели от грижите на ковач; една вечер пристигнал в Менегрот и отишъл в трапезната зала. Тингол не бил там, понеже през лятото двамата с Мелиан обичали да бродят из зелените дебри. Уморен и замислен, Турин седнал на масата, без да избира; за беда се озовал сред благородниците на кралството и заел тъкмо мястото, определено за Саерос. А Саерос влязъл след малко и се разгневил, мислейки, че Турин е постъпил тъй от гордост и за да го предизвика; а още повече се ядосал, като видял, че вместо да укорят натрапника, другите го приемат сърдечно.

Отначало Саерос също се престорил на добродушен и отишъл да седне срещу Турин.

- Рядко ни радва с присъствието си този защитник на границите - рекъл той - и с радост отстъпвам любимото си място срещу честта да поговоря с него.

И още дълго говорил с Турин, разпитвайки за вести от границите и битките из пущинака; ала макар словата да изглеждали любезни, подигравката

в гласа му била неприкрита. Не издържал тогава Турин, погледнал го и изведнъж усетил горчилката на изгнанието; и въпреки светлините и звънкия смях из елфическите чертози, в мислите си се върнал към Белег и воинския живот сред горите, а подир туй още по-надалеч - към Морвен и бащиния му дом в Дор-ломин; навъсил се от мрачните мисли и не отвърнал на Саерос. А онзи, като помислил туй за знак на неприязън, престанал да удържа гнева си; извадил златен гребен, хвърлил го на масата пред Турин и рекъл:

- Човече от Хитлум, ти несъмнено си дошъл набързо на тая трапеза, та можем да ти простим съдрания плащ; ала поне не оставяй главата си занемарена като къпинов гъсталак. А и ако разкриеш ушите си, може би ще чуваш по-добре какво ти се говори.

Нищо не казал Турин, само отправил очи към Саерос и в тъмните им дълбини заблестели искри. Но Саерос пренебрегнал предупреждението и отвърнал с презрителен поглед, изричайки на всеослушание:

- Ако мъжете от Хитлум изглеждат тъй диви и грозни, то какви ли ще да са жените по ония земи? Да не би да търчат из горите като безсловесни твари, облечени само с косите си?

Грабнал тогава Турин един бокал, запокитил го право в лицето му и Саерос рухнал назад с тежка рана; сетне Турин извадил меч и щял да се нахвърли върху му, ако не го бил удържал Маблунг ловеца, който седял до него. А Саерос станал, изплюл върху масата кървава хрчка и продумал с разкъсани устни:

- Докога ще даваме подслон на тоя Воз-горянин?(9) Кой повелява тук тази вечер? Кралските закони наказват строго ония, що злоупотребяват с гостоприемството; а за изваждане на меч в чертозите най-меката присъда е вечно изгнание. Извън чертога ще ти отговоря, Воз-горянино!

Ала щом Турин зърнал кръвта върху масата, главата му охладняла; и като се изтръгнал от хватката на Маблунг, безмълвно напуснал залата.

Тогаво Маблунг рекъл на Саерос:

- Какво те прихваща тая вечер? За свадата сам си виновен; и може би кралят ще отсъди, че разбитата уста е заслужена отплата за злобния присмех.

- Ако онуй недоносче има някакви жалби, нека тича да се оплаква на краля - отвърнал Саерос. - Ала изваждането на меч в тази зала не може да се оправдае с каквото и да било. Стори ли онзи Воз-горянин същото и навън, ще го убия.

- Не бъди чак толкоз уверен - рекъл Маблунг; - ала който и да загине, туй ще е истинско зло, по-достойно за Ангбанд, отколкото за Дориат и само нови беди ще поникнат от него. Искрено вярвам, че някаква сянка се е протегнала тази вечер откъм Севера да ни докосне. Внимавай, Саерос, сине Итилборов, да не би в своята гордост да изпълниш Морготовата воля и не забравяй, че си от Елдарите.

- Не го забравям - отвърнал Саерос; ала не усмирил гнева си и цяла нощ мислил за оскърблението, а злобата му растяла.

На сутринта, когато Турин напуснал Менегрот и се запътил към северните предели, Саерос го причакал в засада и ненадейно връхлетял изотзад с гол меч в едната ръка и щит в другата. Но Турин, привикнал да бъде нашрек из пущинака, зърнал атаката с крайчеца на околото си, та отскочил настрани, бързо извадил меч и се завъртял срещу врага.

- Морвен! - провикнал се той. - Сега оскърбителят ти ще плати за подигравките!

С един удар разцепил щита на Саерос и мечовете им подхванали светкавична борба. Ала Турин дълги години бил усвоявал суровите бойни

уроци, та станал бърз като елф, само че много по-силен. Скоро надделял в схватката и като наранил десницата на врага, вече го държал в своя власт. Стъпил тогава върху меча, който Саерос изпуснал и казал:

- Саерос, чака те дълъг бяг, та одеждите само ще пречат; стигат ти и косите.

После изведнъж го повалил, смъкнал му дрехите и Саерос се изплашил, усещайки силата на Турин. Но Турин го оставил да се изправи и викнал:

- Бягай! И ако не си по-бърз от елен, с меча ще те подкарвам изотзад.

С диви вопли за помощ хукнал Саерос из пущинака; а Турин тичал подире му като хрътка, та накъдето и да свърнел, все усещал отзад острието на меча.

Воплите на Саерос привлекли мнозина към тая гонитба и те се втурнали подир двамата, ала само най-бързите не изостанали. Най-отпред тичал Маблунг и смут го обземал, защото макар да не одобрявал снощните подигравки, спомнял си поговорката: "зло, събудено призори, до вечерта се превръща в Морготова радост"; а освен туй елфите смятали за непочтено да посрамват когото и да било без съд и присъда. Никой не знаел тогава, че Саерос пръв нападнал Турин и искал да го погуби.

- Спри, Турин, спри! - провикнал се той. - Туй е оркско дело сред горските дебри!

Ала Турин отвърнал:

- Оркско дело сред дебрите за оркски слова в чертога!

И пак се втурнал подир Маедрос; а онзи вече не се надявал на помощ и като мислел, че смъртта го гони по петите, тичал слепешком напред, додето стигнал ръба на дълбока клисура между скалите, по която течал един приток на Есгалдуин, а отсрещният бряг бил далече дори за еленов скок. Обзет от ужас, опитал Саерос да я прескочи; но не успял да се закрепил на другия бряг и с крясък рухнал назад, та загинал върху голяма скала сред потока. Тъй свършил животът му в Дориат; и дълго щял да го държи Мандос в чертозите си.

Взрял се Турин надолу към бездиханното тяло на сред потока и си помислил: "Нещастен глупец! Оттук нататък щях да го пусна да се завърне в Менегрот. А сега ме очерни с вина незаслужена". Обърнал се с мрачен взор към Маблунг и другите, що наближили и спрели до него на ръба. Подир дълго мълчание Маблунг продумал:

- Уви! Ела сега с нас, Турин, защото в такова дело сам кралят трябва да отсъди.

Но Турин възразил:

- Ако кралят съдеше справедливо, би ме обявил за невинен. Ала не беше ли този тук негов съветник? Може ли справедлив крал да си избере приятел с лукаво сърце? Отхвърлям както законите, тъй и присъдата му.

- Не са мъдри тия слова - рекъл Маблунг, макар че от сърце съжалявал Турин. - Нима ще станеш доброволен изгнаник? Моля те да се завърнеш с мен като приятел. Има и други свидетели. Когато кралят узнае истината, навярно ще ти прости.

Но на Турин му били омръзнали елфическите чертози, а се боял, че може да го затворят; затуй рекъл на Маблунг:

- Отхвърлям молбата ти. Не искам от крал Тингол прошка за каквото и да било; и сега отивам там, където властта му не ще ме достигне. Имате само два избора: да ме пуснете или да ме убиеете, ако такъв е законът ви. Защото сте малцина, за да ме хванете жив.

По погледа му разбрали, че казва истината и го оставили да си върви; а Маблунг промълвил:

- Стига ни и една гибел.

- Не съм я желал, но и не скърбя за нея - отвърнал Турин. - Нека Мандос му отсъди каквото е заслужил; и ако някога пак се завърне в земите на живите, дано да бъде по-мъдър. Сбогом!

- Щом това желаеш, върви си с мир! - рекъл Маблунг. - Ала тръгнеш ли, не се надявам на добро. Сянка е легнала на сърцето ти. Дано при следващата ни среща не се окаже по-мрачна.

Вместо отговор Турин им обърнал гръб и се отправил незнайно накъде.

Разказват, че когато Турин не се завърнал към северните предели на Дориат и нямало вести от него, сам Белег Крепколък отишъл в Менегрот да го дири; и с натежало сърце узнал що е сторил Турин и как е избягал. Не след дълго Тингол и Мелиан се завърнали в чертога, понеже лятото отминавало; а когато узнал какво се е случило, кралят веднага отишъл в тронната зала на Менегрот и сбрал всички свои съветници и благородниците от Дориат.

Всичко било проучено и разказано най-подробно, чак до прощалните слова на Турин; накрая Тингол въздъхнал и рекъл:

- Уви! Как се е прокраднала тази сянка в моето кралство? Смятах Саерос за верен и мъдър; ала да беше жив, щеше да познае гнева ми, понеже злонамерен е бил присмехът му и смятам него за отговорен във всичко станало край трапезата. Дотук Турин има моята прошка. Ала посрамването на Саерос и гонитбата до смърт са още по-черни деяния, тъй че не мога да ги отмина с лека ръка. Те издават жестоко и горделиво сърце. - Тук Тингол дълго мълчал и най-сетне изрекъл със скръб: - Неблагодарен храненик е той и прекомерно надменен за човешката си участ. Как да приютя оногова, що презира мен и моя закон, как да му простя, ако не се разкайва? Затуй ще прокудя Турин, син Хуринов, от Дориатското кралство. Ако пожелае да влезе, нека бъде доведен на съд при мен; и вече не е мой син додето не помоли за прошка в нозете ми. Ако някой тук смята това за несправедливо, нека говори.

Тогава в залата настанала тишина и Тингол вдигнал ръка да обяви присъдата за произнесена. Но в този момент Белег дотичал отвън и се провикнал:

- Господарю, мога ли да говоря?

- Късно идваш - рекъл Тингол. - Не беше ли поканен заедно с другите?

- Тъй е, господарю - отвърнал Белег, - ала се забавих; търсех някого.

Най-сетне вода свидетел, когото трябва да изслушаме преди присъдата.

- Бях призовал всички, що имат нещо да кажат - рекъл кралят. - Какво би могло да промени словата на ония, които изслушах досега?

- Сам ще решиш като го чуеш - казал Белег. - Изпълни тази моя молба, ако съм заслужил благоволение от теб.

- Заради теб ще я изпълня - рекъл Тингол.

Тогава Белег излязъл и довел за ръка девойката Нелас, която живеела из горите и никога не идвала в Менегрот; а тя се стъписала от грамадната колонна зала с каменен свод и от множеството очи, вперени в нея. И когато Тингол ѝ повелил да говори, рекла:

- Господарю, аз седях на едно дърво...

Ала след туй се запънала от трепет пред краля и не могла да изрече нищо повече. А той се усмихнал и казал:

- И други са вършили същото, но не са считали за потребно да ми разкажат.

- Тъй е - отвърнала тя, окуражена от неговата усмивка. - Дори самата Лутиен! През онова утро си мислех за нея и за човека Берен.

Нищо не казал Тингол, само престанал да се усмихва и зачакал Нелас да продължи.

- Защото Турин ми напомня за Берен - изрекла тя най-сетне. - Чувала съм, че били сродници и туй личало, ако се вгледаш по-близо.

Не изтърпял Тингол и я прекъснал:

- Може и тъй да е. Ала Турин, син Хуринов, стори презряно дело и вече не ще го виждаш, та да обсъждаш родословието му. Защото сега ще изрека присъдата.

- Повелителю! - викнала тя. - Изтърпи още малко и ме остави преди туй да довърша. Седях на едно дърво, за да зърна Турин докато минава по пътя; и видях как Саерос изскочи от гората с щит и меч, та го нападна изневиделица.

При тази вест из залата се надигнал ропот; и кралят вдигнал десница с такива слова:

- По-сериозно свидетелство носиш, отколкото очаквах. Внимавай какво изричаш; защото тук се решава човешка съдба.

- Тъй рече и Белег - отвърнала тя - и само затуй се осмелих да дойда тук, та Турин да не бъде осъден несправедливо. Той е храбър, но и милостив. Двамата се сражаваха, господарю, додето Турин отне на Саерос щита и меча; ала не го съсече. Затуй не вярвам, че е желал смъртта му. А ако и да посрами Саерос, то срамът беше заслужен.

- Тук аз отсъждам - рекъл Тингол. - Ала онуй, що казваш, ще ме ръководи. - После разпитал Нелас най-подробно; накрая се обърнал към Маблунг и продумал: - Странно, че Турин не ти е разказал нищо.

- И все пак тъй беше - отвърнал Маблунг. - Ако бе проговорил, с други слова щяхме да се простим.

- И друга ще е присъдата ми сега - рекъл Тингол. - Чуйте! Каквато и вина да носи Турин, опрощавам я, понеже виждам, че е бил оскърбен и предизвикан. И тъй като са верни словата му, че мой съветник е сторил подобна злина, не искам да моли за прошка, а сам ще го диря навсякъде; и ще го призова да се завърне с почести в моя чертог.

Ала когато присъдата била произнесена, Нелас изведнъж заридала.

- Къде да го намерим? - запитала тя. - Той напусна земите ни, а светът е широк.

- Ще го търсим - отвърнал Тингол.

После кралят станал от трона, а Белег извел Нелас от Менегрот и рекъл:

- Не плачи; защото ако Турин още е жив и броди нейде в изгнание, ще го намеря, та дори всички други да не успеят.

На другия ден Белег отишъл при Тингол и Мелиан и кралят му рекъл:

- Дай ми съвет, Белег; защото съм наскърбен. Приех Турин за свой син и такъв ще остане навеки, освен ако сам Хурин се завърне от сенките да си го вземе. Не искам да се говори, че несправедливо е бил прокуден из пущинака, затуй с радост ще го приема обратно; обичах го от сърце.

А Белег отговорил:

- Ще търся Турин додето го намеря и ако е възможно, ще го доведа в Менегрот; защото и аз го обичам.

После тръгнал да обикаля надлъж и шир Белерианд през безброй заплахи, дирейки напразно вести от Турин; и зимата отминала, а подир нея и пролетта.

Турин между разбойниците

Тук разказът пак се завръща към Турин. Смятайки, че е престъпник и

кралят ще го преследва, той не отишъл при Белег на северните граници, а се отправил на запад, тайно напуснал Охраняваното кралство и стигнал до горските дебри южно от Теиглин. Преди Нирнает Арноедиад там живеели множество хора, разделени на малки общини; повечето били от Народа на Халет, но нямали общ владетел и се прехранвали с лов, скотовъдство и земеделие, като отглеждали свине из дъбовите гори и обработвали малки парчета разчистена земя. Но сега почти всички били изтребени или избягали към Бретил и над областта тегнел страхът от орки и разбойници. Защото по онова пагубно време се лутали мнозина бездомни и отчаяни люде - жертви на битки и опустошение; и някои се отдавали на злодеяния из пущинака. Лете ловували и сбирали храна както могат; ала през зимата, щом ги налегнел гладът, ставали страшни като вълци и ония, що още опазвали домовете си, ги наричали Гаурваит, тоест вълчи хора. Петдесетина от тях се били сбрали в шайка, която върлувала из горите отвъд западните предели на Дориат; и си заслужили ненавист почти колкото орките, понеже сред тях имало коравосърдечни изгнаници, мразещи собствения си род. Най-суров бил някой си Андрог, прокуден от Дор-ломин заради убийство на жена; други също идвали от онзи край: старият Алгунд - най-възрастният от цялата шайка, който бил избягал от сраженията на Нирнает Арноедиад, и главатарят на шайката Форвег - рус мъж с тревожен блясък в очите, едър и храбър, ала забравил доблестните нрави на Едаините от Хадоровия род. Тия разбойници вечно били нащрек и когато почивали, разполагали стража наоколо, а щом тръгнели на път, пращали напред разузнавачи; затуй щом Турин се залутал из тяхната област, бързо го усетили. Проследили го и склучили обръч наоколо; и както излизал на полянката край един бистър поток, ненадейно се озовал обкръжен от мъже с обтегнати лъкове и голи мечове в ръцете.

Тогава Турин спрял, но не проявил страх.

- Кои сте вие? - запитал той. - Мислех, че само орки нападат людете от засада; ала виждам, че съм грешил.

- И пагубно си грешил - отвърнал Форвег, - защото тия места са наши и никому не разрешаваме да броди по тях. На нарушителите отнемаме живота, ако не могат да се откупят.

Разсмял се Турин и рекъл:

- Не ще видите откуп от един престъпник и изгнаник. Падна ли мъртъв, можете да ме претърсите, ала скъпо ще ви струва да се уверите, че говоря истината.

И все пак смъртта му изглеждала неминуема, понеже десетки стрели чакали само словото на главатаря; и нито един от враговете не стоял толкоз близо, че Турин да се хвърли с меч срещу него. А Турин като видял няколко камъка в потока пред нозете си, внезапно приклепнал; и в този миг един разбойник, разгневен от словата му, пуснал стрела. Ала тя минала над Турин, а той рипнал, та запратил камъка по стрелеца със страховита сила и точност; и онзи рухнал с разцепен череп.

- Жив може да съм ви по-полезен от тоя клетник - рекъл Турин и като се обърнал към Форвег, добавил: - Ако ти си главатар тук, не би трябвало да разрешаваш стрелба без твоя команда.

- Наистина не разрешавам - отвърнал Форвег, - ала той си получи заслуженото. Взимам те вместо него, стига да слушаш по-добре.

Тогава двамата разбойници възразили; единият се казвал Улрад и бил приятел на убития.

- Странен е тоя начин за влизане в шайката - викнал той, - като убиеш един от най-добрите.

- Не безпричинно - отвърнал Турин. - Но елате, щом искате! Готов съм да застана и срещу двама ви с оръжие или с голи ръце.

После сам тръгнал насреща; но Улрад отстъпил и не пожелал да се бие. Другият захвърлил лъка и огледал Турин от глава до пети; и този човек бил Андрог от Дор-ломин.

- Не мога с теб да се меря - рекъл той. - А мисля, че и никои друг не може. Идвай с нас, мен ако питаш. Ала странно изглеждаш; личи, че си опасен. Как ти е името?

- Неитан се наричам, що значи онеправдан - отговорил Турин.

И оттогава насетне разбойниците го наричали Неитан; ала макар да им казал, че е пострадал от неправда (и охотно приемал словата на други, що твърдели същото), не разкривал нищо повече за досегашния си живот и дом. Все пак личало, че отвисоко е паднал - не носел нищо, освен оръжията си, ала те били изковани от елфически майстори. Скоро спечелил всеобщо уважение, тъй като бил силен и храбър, освен туй по-добре познавал горите, а и не бил алчен и не мислел за себе си, та взели да му се доверяват; ала в същото време се бояли от него заради внезапните изблици на неразбираема ярост. Гордостта го възпирала да се завърне в Дориат, а в Нарготронд не приемали никого подир гибелта на Фелагунд. Дребните люде от Народа на Халет презирал, а в Дор-ломин не смеел да отиде, понеже ония места гъмжали от врагове, пък и си мислел, че за сам човек няма надежда да прекоси проходите на Сенчестите планини. Затуй заживял сред разбойниците, тъй като с други хора по-лесно понасял негодите из пущинака; а понеже искал да живее и не можел непрестанно да враждува с тях, рядко опитвал да усмири злодеянията им. Ала понякога в душата му се разбуждали срам и жалост, та ставал опасен в гнева си. Тъй дочакал края на годината и преживял гладната зима, додето дошъл топъл полъх и настанала пролет.

А в горите южно от Теиглин, както вече бе казано, няколко човешки общини все още оцелявали с тежък труд, страхове и упорство. Макар да не изпитвали ни обич, ни жал към Гаурваитите, през лютата зима те късали от залька си и слагали храна там, където разбойниците можели да я намерят; тъй се надявали да избегнат нападения на прегладнелите злодеи. Ала от птиците и зверовете получавали повече благодарност, отколкото от разбойниците, и не даровете ги спасявали, а кучетата и високите огради. Защото около земите на всеки чифлик имало здрави плетове, а къщите били защитени с ровове и стобори от остри колове; между чифлиците имало утъпкани пътеки и при нападение хората можели да повикат помощ с роговете си.

Когато дошла пролетта, за разбойниците станало опасно да се навъртат около домовете на горяните, които можели да се съберат за хайка; и Турин се чудел защо Форвег не ги отвежда нейде по-надалеч. Повече дивеч и по-малко опасности имало на юг, където вече не живеели хора. Един ден Турин забелязал, че Форвег и приятелят му Андрог са изчезнали; запитал къде са, ала другите се разсмели.

- Сигурно са отишли нейде по своя си работа - рекъл Улрад. - Скоро ще си дойдат и тогава потегляме. Набързо, може би; защото голям късмет ще имаме, ако тия двамата не разбунят кошера.

Слънцето греело и младите листа се раззеленявали; отвратен от мизерния разбойнически лагер, Турин тръгнал да броди надалеч из гората. Неволно си припомнил Потайното кралство и сякаш чувал имената на цветята в Дориат да отекват като слова от полузабравен древен език. Ала внезапно дочул писъци и от лешниковия гъсталак изскочила млада жена; личало, че е изплашена до смърт, а дрехите ѝ били раздрани; и както бягала, препънала се и рухнала

задъхана на земята. Тогава Турин се втурнал към лещака с гол меч и съсякъл преследвача, що търчал подир нея; и едва в този миг видял, че туй е Форвег.

Но както стоял и гледал смаяно кръвта по тревата, от гъсталака изскочил Андрог и също се спрял изумен.

- Лоша работа, Неитан! - провикнал се той и изтеглил меча си.

Ала Турин вече се бил опомнил и го попитал:

- А къде са орките? Сигурно сте ги надбягали, за да помогнете на тая клетница.

- Орки ли? - рекъл Андрог. - Глупец! И ти се наричаш разбойник. Няма друг закон за разбойника, освен онуй, що желае. Гледай си работата, Неитан, и не се меси в чуждата.

- Тъй ще сторя - отвърнал Турин. - Ала днес пътищата ни се пресичат. Остави тая жена на мен, иначе ще последваш Форвег.

Андрог се разсмял и рекъл:

- Щом е тъй, прави каквото желаеш. Зная, че сам не мога с теб да се меря; ала другите може да погледнат убийството с лошо око.

Тогава жената се изправила на нозе и положила ръка върху рамото на Турин. Взряла се в кръвта, после погледнала Турин и в очите ѝ блеснала радост.

- Убий го, благородни човече! - рекла тя. - Убий и него! А после ела с мен. Предоволен ще е баща ми Ларнах, ако донесеш главите им. Щедра награда е давал той за две "вълчи глави".

Но Турин запитал Андрог:

- Далече ли е домът ѝ?

- На около миля оттук - отвърнал онзи, - в един укрепен чифлик. Тя се моташе извън оградата.

- Бягай бързо тогава - обърнал се Турин към жената. - И кажи на баща си да те пази по-добре. Ала нито заради него, нито за когото и да било на света бих отрязал главите на своите събрата. - После прибрал меча и рекъл на Андрог: - Хайде! Да се връщаме. Ако искаш да погребеш главатаря си, ще трябва сам да го сториш. И побързай, защото скоро може да дойде потеря. Не забравяй да вземеш оръжията му.

Без повече думи Турин поел през гората, а Андрог гледал подир него навъсен, сякаш се мъчел да разгадае гатанка.

Когато Турин се завърнал в лагера на разбойниците, заварил ги смутени и неспокойни; защото прекалено дълго се били задържали на едно място близо до охраняваните чифлици и сега роптаели срещу Форвег.

- Играе си със съдбата за наша сметка - казвали те, - и други ще трябва да плащат за неговите удоволствия.

- Тогава си изберете нов главатар! - рекъл Турин, като застанал пред тях. - Форвег вече не може да ви предвожда, понеже е мъртъв.

- Откъде знаеш? - запитал Улрад? - И ти ли си търсил мед от същия кошер? Пчелите ли го ужилиха?

- Не - отвърнал Турин. - Стигаше и едно жило. Аз го съсякох. Но пощадих Андрог и той скоро ще се завърне.

После разказал какво се случило, укорявайки всички, що вършели подобни дела; и докато още говорел, Андрог се завърнал с оръжията на Форвег.

- Виж, Неитан! - провикнал се той. - Няма потеря. Може би тя се надява пак да те срещне.

- Ако ме взимаш на подбив - рекъл Турин, - ще съжаля, че не ѝ дадох главата ти. Разказвай сега и не губи време.

Тогава Андрог откровено разказал какво се случило.

- Ала сега се питам по каква работа беше там Неитан - рекъл накрая. - Не по нашата, чини ми се. Защото когато пристигнах, вече бе съсякъл Форвег. На жената това ѝ допадна, та му предложи да тръгне с нея, ако ни отсече главите. Но той не пожела и я пропъди; затуй не разбирам какво толкоз имаше против главатаря. На мен ми пощади живота, за което съм благодарен, макар и да не проумявам.

- След такива слова недей да ми говориш, че си бил от Хадоровия род - отсякъл Турин. - На Улдор Проклети ще да си сродник и би трябвало да потърсиш служба в Ангбанд. Чуйте ме сега! - викнал той към всички. - Ето какъв избор предлагам. Или ще ви бъда главатар наместо Форвег, или ме пуснете да си вървя. Но ако искате да ме убиеете, то опитайте си късмета! Ще се бия додето падна мъртъв... или поваля всички ви.

Тогава мнозина грабнали оръжията, ала Андрог се провикнал:

- Не! Главата, що Неитан пощади, не е чак толкоз празна. Сбием ли се, мнозина ще загинат без полза, додето повалим най-добрия боец между нас. - И той се разсмял. - Както го приехме в шайката, тъй ще е и сега. Той убива, за да разчисти място. Може и днес да е за добро, както първия път; току-виж ни повел към нещо по-свястно от туй да се скитаме около хорските бунища.

А старият Алгунд добавил:

- Той е най-добрият сред нас. Навремето и ние бихме сторили същото, стига да имахме смелост; ала много неща сме забравили. Може би Неитан най-сетне ще ни върне в родния дом.

При тия слова на Турин му хрумнало, че ако очовечи разбойниците, може би с тяхна помощ ще успее да извоюва свое свободно владение. Ала само погледнал Алгунд и Андрог, а после отвърнал:

- В родния дом, казваш? Високи и студени са Сенчестите планини, що ни преграждат пътя. Отвъд тях чакат племената на Улдор и легионите на Ангбанд. Ако ли седем пъти по седем мъже не се плашат от всичко туй, ще ви поведе нататък. Ала колко ли път ще изминем, преди да паднем мъртви?

Всички замлъкнали. Тогава Турин продумал отново:

- Приемате ли ме за главатар? Ако е тъй, най-напред ще ви поведе из пущинака, далеч от човешките селища. Там може да ни потръгне, а може и да е по-зле; ала поне не ще срещнем ненавист от собствения си народ.

Тогава всички, които били от Хадоровия род, се сбрали наоколо и го обявили за свой главатар; волю-неволю се съгласили и другите. И Турин веднага ги повел надалеч от ония места(10).

Много вестоносци прашал Тингол да дирят Турин из Дориат и околните земи; ала през цялата тази година дирили напразно, понеже никой не можел да предположи, че е тръгнал с банда разбойници и врагове човешки. Когато настанала зима, всички освен един се завърнали при краля. Само Белег продължавал да търси Туриновите следи из пущинака.

Ала в Димбар и по северните граници на Дориат нещата тръгнаха зле. Драконовият шлем вече не излизал на бой, нямало го и Крепкия лък; и Морготовите слуги се окопитили, та непрестанно растяла както бройката, тъй и дързостта им. Зимата дошла и отминала, а напролет скверните твари подновили нападенията - нахлули в Димбар и страх обзел людете от Бретил, понеже злото вече гъмжало по всичките им граници освен южната.

Вече ставало почти година откак изчезнал Турин, а Белег продължавал да търси, макар вече да губел надежда. В странстванията си стигнал далече на север, чак до бродовете на Теиглин и там дочул вест за нов набег на орките

от Таур-ну-Фуин, та се върнал обратно и случаят го довел при горяните малко след като Турин напуснал онези места. Тъй чул странната мълга, що се носела между тях. Снажен и величав човек или елфически воин, разказвали те, се появил от гората, съсякъл един Гаурваит и спасил дъщерята на Ларнах.

- Личеше си, че е благороден - потвърдила тя пред Белег, - с горди и ясни очи, що едва благоволиха да ме погледнат. Ала въпреки туй нарече вълчите хора свои събрата и не пожела да погуби другия, що стоеше наблизко. А онзи знаеше името му и го нарече Неитан.

- Можеш ли да отгатнеш тая гатанка? - обърнал се Ларнах към елфа.

- Уви, мога - рекъл Белег. - Говорите за човека, когото търся.

Не разкрил на горяните нищо повече за Турин; но ги предупредил, че откъм север прииждат зловещи орди.

- Скоро орките ще дойдат да дойдат да съсипят тия места и то с такава сила, че няма надежда да ги отблъснете - казал им той. - Тази година най-сетне ще трябва да се простите с живота или свободата си. Бягайте към Бретил, додето е време!

После Белег бързо се отправил да подири леговището на разбойниците и следи, по които да разбере накъде са заминали. Скоро ги открил; ала Турин имал няколко дни преднина и водел шайката бързо, понеже се боял от потеря на горяните, а освен туй използвал цялото си умение, за да заблуди или обърка преследвачите. Рядко се задържали по две нощи на един бивак и почти не оставяли следи от минаването си. Поради туй Белег напразно ги търсил. Воден от знаци, що само той можел да разчита и от слухове за минаващи хора сред дивите твари, с които умеел да говори, той често приближавал целта си, но когато я откривал, бивакът неизменно се оказвал изоставен; защото разбойниците били нащрек ден и нощ, а щом дочуели някой да приближава, тутакси тръгвали пак на път.

- Уви! - въздишал Белег. - Прекалено добре съм обучил сина човешки на следотърсаческото изкуство! И елфически отряд не би могъл да се укрива по-добре.

А разбойниците усетили, че ги дебне някакъв неуморен и невидим преследвач, от когото не можели да се откъснат; и ги обзела тревога(11).

Не след дълго опасенията на Белег се сбъднали - орките нахлули през Бритиах и тъй като Хандир от Бретил сбрал всичките си люде и ги отблъснал, те отминали да дирят плячка на юг, през Теиглинските бродове. Мнозина горяни били послушали съвета на белег и пратили челядта си да подири убежище в Бретилския лес. Жените, децата и тяхната охрана минали навреме през Бродовете, та се спасили; но въоръжените мъже, що идвали подир тях, налетели на орките и се завързала неравна битка. Само малцина успели да си пробият път и да достигнат Бретил, всички останали били съсечени или пленени; а орките разграбили чифлиците и ги опожарили. После веднага завили обратно на запад, търсейки пътя, понеже искали час по-скоро да се завърнат към Севера с пляката и пленниците.

Ала разбойническите разузнавачи скоро ги усетили; и макар да нехаели за пленниците, пляката разбудила тяхната алчност. Турин смятал за твърде опасно да се разкриват през орките, без да знаят броя им; разбойниците обаче не го послушали, защото страдали от недоимък сред пущинака и вече роптаели срещу новия главатар. Затуй като си взел един-единствен спътник на име Орлег, Турин тръгнал да проследи орките; за свой заместник оставил Андрог и му заръчал да държи шайката в укритие.

Нашествениците били много повече от разбойниците, но се намирали в

област, където орките рязко дръзвали да нахлуят, а освен туй знаели, че отвъд пътя се простира Охраняваната равнина Талат Дирнен, над която зорко бдели бойци и съгледвачи от Нарготронд; и страхът ги правел предпазливи, та разузнавачите им се промъквали из горите от двете страни на въоръжените орди. Тъй били открити Турин и Орлег, защото докато си почивали, трима разузнавачи се натъкнали на скривалището им; и макар да убили двама, третият избягал с крясъци: Голуг! Голуг! А туй било името, с което ангбандските твари наричали Нолдорите. Тутакси навред из гората плъзнали безшумно пълчища орки. Виждайки, че няма надежда за спасение, Турин решил поне да заблуди преследвачите и да ги отведе надалеч от бивака на своите хора; и понеже по крясъка Голуг! разбрал, че се боят от нарготрондските съгледвачи, двамата с Орлег побягнали на запад. Ала потерята бързо ги настигала, та както и да лъкатушели, най-сетне били принудени да излязат от гората; но на открито врагът ги съзрял веднага и докато пресичали пътя, Орлег паднал под дъжд от стрели. Елфическата ризница обаче спасила Турин и той избягал към отвъдния пушинак; а там, благодарение на бързината и следотърсаческите си умения, се откъснал от преследвачите из далечни и непознати области. Тогава орките се изплашили, че може да ги нападнат елфите от Нарготронд, затуй изклали пленниците и бързо поели обратно към Севера.

Когато отминали три дни, а Турин и Орлег още не се завръщали, някои от разбойниците поискали да напуснат пещерата, където се укривали; Андрог обаче не се съгласил. И докато спорели разгорещено, пред тях изведнъж се изправила фигура, облечена в сиво. Белег най-сетне ги бил намерил. Задавал се без оръжие, с протегнати напред длани, ала всички разбойници стреснато скочили на нозе, а Андрог се промъкнал изотзад и метнал примка около него, та стегнал здраво ръцете му.

- Ако не приемате гости, трябваше да сте по-бдителни - рекъл Белег. - Защо ме посрещате тъй? Идвам като приятел и търся приятел. Чух, че го наричате Неитан.

- Няма го тук - отвърнал Улрад. - Но откъде знаеш името му, ако не си ни дебнал отдавна?

- Отдавна ни дебне - рекъл Андрог. - Тъй е сянката, що се влачи подире ни. Може би сега ще узнаем истинската му цел.

После заръчал да вържат Белег за едно дърво край пещерата; и когато елфът бил омотан с въжета от глава до пети, разбойниците взели да го разпитват. Но на всичките им въпроси Белег отговарял едно и също:

- Приятел съм на Неитан още откакто го срещнах за пръв път в гората, а тогава той беше невръстно дете. Търся го само от обич и за да му донеса добра вест.

- Хайде да го заколим, та да се отървем веднъж завинаги - гневно предложил Андрог; и погледнал с възделение към големия лък на Белег, понеже самият той бил стрелец.

Но някои по-мекосърдечни му възразили, а Алгунд рекъл:

- Главатарят може скоро да се завърне; и тогава ще има да съжالياваш, като узнае, че е загубил наведнъж и приятел, и добра вест.

- Не вярвам на приказките на този елф - рекъл Андрог. - Той е съгледвач, пратен от краля на Дориат. Ако наистина носи вест, трябваше да ни я каже; а ние щяхме да преценим дали заради нея да му пощадим живота.

- Ще изчакам главатаря ви - отвърнал Белег.

- Ще стоиш вързан, додето проговориш - рекъл Андрог.

Тогава по заповед на Андрог разбойниците оставили вързания Белег без храна и вода, а после седнали да пируват наблизко; ала той не казал нито дума. Когато отминали още два дни, всички се разгневили, а ги обземал и страх, та искали час по-скоро да напуснат тия места; повечето вече били склонни да погубят елфа. Привечер се сбрали около него и Улрад донесъл главня от огъня пред пещерата. Но в този момент Турин се завърнал. Приблизил се тихомълком, както му бил обичаят, спрял в сянката зад кръга от хора и под червената светлина на главнята зърнал измъченото лице на Белег.

Сякаш копие го пронизало право в сърцето и бликнали от очите му сълзи като капки от внезапно разтопен скреж. Втурнал се напред към дървото и викнал:

- Белег! Белег! Как се появи тук? И защо стоиш вързан?

Срязал веднага въжетата около приятеля си и Белег рухнал в прегръдките му.

Скръб и ярост обзели Турин, когато узнал от хората си какво се е случило; ала най-напред трябвало да се погрижи за Белег. Докато вършел това, мислел си за досегашния живот из горите и малко по малко гневът се насочил срещу самия него. Защото често се случвало разбойниците да погубват хора, хванати близо до тяхното свърталище или причакани от засада по пътя, а той не ги възпирал; и често сам им говорел срещу крал Тингол и Сивите елфи, тъй че негова била вината да се отнасят с тях като с врагове. Тогава с болка на сърце се обърнал към своите хора и рекъл:

- Жестоки бяхте и то без нужда. Досега никога не сме измъчвали пленници; ала тъй е - като орки живяхме и в орки се превърнахме. Безплодни и незаконни бяха всичките ни деяния, само на себе си служехме и подхранвахме ненавист в сърцата си.

Но Андрог възразил:

- Та кому да служим, ако не на себе си? Кого да обичаме, щом всички ни ненавиждат?

- Аз поне вече не ще вдигна ръка срещу елфи и люде - рекъл Турин. - Предостатъчно слуги си има Ангбанд. Ако други не пожелаят да споделят моя обет, сам ще тръгна.

Тогава Белег отворил очи и надигнал глава.

- Не ще си сам - промълвил той. - Сега вече мога да изрека добрата вест. Не си изгнаник и името Неитан не ти подхожда. Ако си имал вина, тя е опростена. От година насам те търсят надлъж и шир, за да се върнеш с почести на кралска служба. Прекалено отдавна ни липсва Драконовият шлем.

Но Турин не се зарадвал от тая вест и дълго седял умислен; защото подир словата на Белег отново натегнала сянка в сърцето му.

- Нека отmine нощта - рекъл накрая. - Тогава ще реша. Тъй или иначе, утре ще трябва да напуснем това скривалище; защото не всички ни дирят с добри намерения.

- Че кой ли ни желае доброто? - промърморил Андрог и хвърлил злобен поглед към Белег.

Както всички древни елфи, Белег бързо се възстановявал от преживени несгоди, та на сутринта вече бил добре и рекъл на Турин:

- Повече радост очаквах от вестта, що ти донесох. Нали не ще откажеш да се завърнеш в Дориат?

И по всякакви начини умолявал Турин да тръгне с него; ала колкото повече настоявал, толкова по-упорит ставал Турин. Все пак младежът разпитал най-подробно за присъдата на Тингол. Белег му разказал каквото знаел и

накрая Турин промълвил:

- Значи Маблунг наистина ми е бил приятел, както си мислех някога.

- По-скоро приятел на истината - отвърнал Белег, - а това в крайна сметка излезе най-добро. Но защо, Турин, не си му казал как те е нападнал Саерос? Ако не бе премълчал, другояче щяха да тръгнат нещата. И - добавил той, гледайки разбойниците, налягали край входа на пещерата - щеше до днес да носиш гордо шлема си, вместо да изпаднеш дотук.

- Може и тъй да е, ако наричаш това "падение" - рекъл Турин. - Но станалото - станало; а думите ми засягат на гърлото. Още преди да ми бе задал въпрос, в очите му имаше упрек за деяние, що не бях извършил. Горделиво беше човешкото ми сърце, както казва вашият елфически крал. И още е горделиво, Белег Куталион. Не ще ми позволи да се завърна в Менегрот и да търпя жалостиви погледи като съгрешило хлапе, дирещо прошка. Не прошка ми се полага, а извинение. Пък и отдавна вече не съм хлапе, а корав мъж, достоен за рода си и закален от съдбата.

Смутил се тогава Белег и запитал:

- Щом е тъй, как ще постъпиш?

- Ще скитам на воля - отговорил Турин. - Върви си с мир, тъй ми рече Маблунг на прощаване. Мисля, че прошката на Тингол не се разпростира и върху тия мои събрата по участ; но ако те не се разделят с мен сега, и аз не ще ги изоставя. Обичам ги по моему, (От преводача: много ти се моля, любезний коректоре, не слагай тук омразната дума "посвоему", само задраскай тази забележка. Ако си чак толкова непреклонен, сложи "по свой начин".) та дори и най-лошите между тях. Те са от моя народ и във всекиго има зрънце добро, що може някой ден да покълне. Мисля, че ще застанат зад мен.

- С различни очи гледаме ти и аз - рекъл Белег. - Опиташ ли се да ги отклониш от злото, те ще ти изменят. Съмнявам се във всички, а най-много в един от тях.

- Та как може елф да прецени човека? - възразил Турин.

- Както преценява всяко деяние, независимо кой го извършва - отвърнал Белег, но не казал нищо повече за злобата на Андрог, комуто най-вече дължал преживените мъки; защото усещал мрачното настроение на своя приятел и се боял, че Турин няма да му повярва, а туй ще накърни старата дружба и ще тласне Турин обратно към злото.

- Значи искаш да скитаеш на воля, приятелю - продължил той. - Какво ще рече туй?

- Ще водя своите хора и ще воювам както аз си знам - отговорил Турин. - Ала поне в едно съм се променил: разкайвам се за всеки удар, що не беше насочен срещу общия Враг на люде и елфи. А най-силно желая да бъдеш до мен. Остани!

- Ако остана до теб, туй ще от обич, но не и от разум - рекъл Белег. - Вещае сърцето ми, че трябва да тръгнем заедно към Дориат.

- И все пак не ще се завърна там - казал Турин.

Тогава Белег пак взел да го увещава да се завърне на служба при крал Тингол, разказвайки колко отчаяно се нуждаят от неговата сила и доблест по северните граници на Дориат; споменал му и за новите набези на орките от Таур-ну-Фуин, които слизали към Димбар през Анахския проход. Ала всички слова били напразни и накрая той рекъл:

- Корав мъж се наричаш, Турин. Да, корав си и непреклонен. Ала сега идва мой ред. Ако наистина искаш Крепколък да е до теб, търси ме в Димбар; защото натам се завръщам.

Замълчал Турин и дълго се борил с гордостта, що не му давала да се

завърне; и мрачно се взирал назад в отминалите години. Сетне изведнъж се изтръгнал от унеса и рекъл на Белег:

- Ти спомена за една елфическа девойка. Много ѝ дължа за навременната намеса пред краля; ала въпреки туй не си я припомням. Защо ли ме е причаквала на пътя?

Тогава Белег го изгледал странно и отвърнал:

- Вярно, защо ли? Приятелю мой, нима винаги си живял със задрямали чувства и ум? Та нали като момче се разхождаше с Нелас из горите на Дориат.

- То бе отдавна - рекъл Турин. - Или поне тъй ми се струва и мъгла закрива всичко в моето детство... освен спомена за бащиния дом в Дор-ломин. Но защо съм се разхождал с елфическа девойка?

- Може би заради онуй, на което е могла да те научи - отвърнал Белег. - Уви, сине човешки! И други скърби има в Средната земя освен твоята; има и рани, що не са от оръжие. Вече почвам да вярвам, че не е бивало да се срещат елфи и люде.

Турин не казал нищо, само се взрял в лицето на Белег, сякаш искал да разгадае словата му. А Нелас от Дориат повече не го видяла и сенките им се разделили навеки(12).

БЕЛЕЖКИ

В уводна бележка, съществуваща в няколко различни версии, се казва, че макар да е съчинена на елфически език и да използва множество елфически източници, особено от Дориат, баладата "Нарн и Хин Хурин" е дело на човешкия поет Дирхавел, който живял край Сирионските заливи по времето на Еарендил и там събрал всички разкази за Хадоровия род, както от хора, така и от елфи - бегълци от Дор-ломин, Нарготронд, Гондолин и Дориат. В друг вариант на бележката се твърди, че самият Дирхавел произхожда от Хадоровия род. През целия си живот той сътворил единствено тази най-дълга от всички балади на Белерианд, но Елдарите я ценели много високо, защото Дирхавел използвал езика на Сивите елфи, който владеел отлично. Баладата е съчинена в стила, наречен Минламед тент / естент и по форма напомня нарн (епичен разказ в стихове, но без мелодия). Дирхавел загинал при атаката на Феаноровите синове срещу Сирионските заливи.

1 На това място в "Нарн и Хин Хурин" е вмъкнат откъс, описващ престоя на Хурин и Хуор в Гондолин. Той се основава изцяло върху историята, разказана в един от "съставните текстове" на "Силмарилион" - до такава степен, че се превръща в обикновен вариант и реших да не го повтарям. Може да бъде открит в "Силмарилион", стр. 198-199.

2 Тук в текста на "Нарн и Хин Хурин" е включен откъс, разказващ за Нирнает Арноедиад. Съкратих го по причините, посочени в по-горната бележка; виж "Силмарилион", стр. 244-250.

3 В друг вариант на текста изрично се споменава, че Морвен наистина поддържала връзки с Елдарите, които имали скривалище в планините недалеч от нейния дом. "Ала и те не могли да ѝ донесат вести. Никой не бил видял Хурин да пада мъртъв.

- Той не беше с Фингон - казвали елфите, - заедно с Тургон го изтласкаха на юг, но ако част от неговите бойци са оцелели, трябва да са

избягали подир гондолинската армия. Ала кой знае? Орките струпаха всички загинали на могила и дори някой да дръзне да иде до Хауд-ен-Нирнает, диренето ще е напразно."

4 Заслужава си това описание на Хадоровия шлем да бъде сравнено с носените от джуджетата по време на Нирнает Арноедиад "грозни маски, за да плашат врага", които "им помогнали да устоят срещу драконите" ("Силмарилион", стр. 247). По-късно, когато излиза на бой от Нарготронд, Турин носи джуджешка маска "и щом зърнели тая маска, враговете бягали презглава" (пак там, стр. 271). Виж също така Приложението към "Нарн и Хин Хурин".

5 Никъде другаде не се споменава за нападение на орките в Източен Белерианд, при което Маедрос да е спасил Азагал.

6 На друго място баща ми отбелязва, че езикът в Дориат, особено този на краля и благородниците, е бил дори по Туриново време много по-древен от диалектите, говорени из останалите области; а също така, че според наблюденията на Мим (макар това да не се среща в съхранените записки за Мим) единственото, от което не успял да се отърве Турин въпреки цялата си неприязън към Дориат, била речта, усвоена там през детските му години.

7 В полето на един от ръкописите е добавена бележка: "Във всички женски лица търсел той лицето на Лалаит".

8 В един от вариантите на този текст Саерос се посочва като сродник на Даерон, а в друг като негов брат; тези текстове обаче вероятно са по-ранни.

9 Воз-горянин - "горски дивак"; виж забележка 14 към "Друедаините".

10 В един вариант на тази част от разказа Турин обявява пред разбойниците истинското си име; при това твърди, че като наследствен господар и съдия на хората от Хадоровия род е имал право да посече Форвег, който бил родом от Дор-ломин. Тогава старият разбойник Алгунд, който след Нирнает Арноедиад избягал надолу покрай Сирион, казва, че Туриновите очи отдавна му напомняли за някого и едва сега разпознавал в него сина на Хурин.

"- Ала той бе по-нисък, дребен за своя род, макар че огън пламтеше в жилите му; и имаше златисто-червени коси. Ти си тъмнокос и снажен. Като се вгледам, виждам майка ти в теб; тя беше от Беоровия род. Питам се каква ли съдба я е сполетяла.

- Не знам - рекъл Турин. - Няма вести от Севера."

В този вариант именно разкритието, че Неитан всъщност е Турин, син Хуринов, кара разбойниците от Дор-ломин да го приемат за главатар.

11 Най-късно написаните варианти на тази част от разказа сочат, че след като става главатар, Турин отвежда разбойниците си надалеч от домовете на горяните по южния бряг на Теиглин, а малко по-късно пристига Белег; географските подробности обаче са неясни и съществуват противоречия в описанието на тяхното придвижване. С оглед на по-нататъшния развой на историята се налага да предположим, че са останали в Сирионската долина и не са били много далече от познатата област, когато орките нападнат домовете

на горяните. В един експериментален вариант те се насочват на юг и стигат до областта "над Аелин-уиал и Сирионските мочурища"; но тъй като разбойниците започват да недоволстват от тази "неприветлива страна", Турин решава да тръгнат обратно към горите южно от Теиглин, където ги е срещнал за пръв път. Подобна версия напълно съвпада с цялостното повествование.

12 В "Силмарилион" разказът продължава (на стр. 258-260) със сбогуването на Белег и Турин, странното предчувствие на Турин, че съдбата ще го отведе към Амон Руд, завръщането на Белег в Менегрот (където получава меча Англахел от Тингол и лембас от Мелиан) и заминаването му на бой срещу орките в Димбар. Пропуснал съм този текст, тъй като не съществуват други варианти.

За джуджето Мим

След раздялата с Белег (а туй било през второто лято след бягството на Турин от Дориат)(13) нещата тръгнали зле за разбойниците. Дъждовете дошли преждевременно, а незапомнени пълчища орки се спуснали откъм севера и по древния Южен път през Теиглин, та върлували навсякъде из горите по западната граница на Дориат. Нямало за разбойниците ни отдих, ни покой и от ловци все по-често се превръщали в плячка.

Една нощ, докато се спотайвали в мрака, без да палят огън, Турин пак се замислил за живота си и му се сторило, че може да го промени към по-добро. "Трябва да открия сигурно убежище, рекъл си той, и да опазя своите хора от глад и студ." На сутринта повел шайката надалеч от Теиглин и Дориатските граници - към места, по които никога не били стъпвали. След три дни път спрели в западните покрайнини на горите, що растели из Сирионската долина. Там местността ставала гола и суха, отивайки постепенно нагоре към високите чукари.

Не след дълго се случило тъй, че докато падал сивият здрач на един дъждовен ден, Турин и хората му се укривали в гъсталак от зеленики; по-нататък започвала гола поляна където поотделно или накуп се валяли едри канари. Нито звук не се чувал, освен тихия дъждовен шепот в листака. Ненадейно един от пазачите се провикнал и когато разбойниците скочили на нозе, зърнали покрай камъните да се прокрадват три прегърбени фигури в сиви наметки. Всяка от тях мъкнела претъпкана торба, ала въпреки туй се движели бързо.

Турин им викнал да спрат, а разбойниците се втурнали напред като хрътки; но странните фигури продължили да бягат и макар че Андрог ги обсипал със стрели, две от тях изчезнали в мрака. Третата се оказала побавна или по-натоварена, та изостанала; скоро десетки ръце я сграбчили, повалили и притиснали към земята, макар че се борела и хапела като див звяр. Ала Турин дотичал и сгълчал своите хора.

- Що сте хванали тук? - запитал той. - И бива ли да сте толкоз свирепи? Та то е дребно и престаряло. С какво може да ни навреди?

- Хапе - рекъл Андрог и показал окървавената си ръка. - Орк ще да е, или нещо друго от тоя гнусен род. Да го убием!

- Тъй му се пада, задето ни разочарова - добавил друг, които бил взел торбата. - Вътре няма нищо, освен коренаци и камъчета.

- Не - рекъл Турин, - брадато е. - Май ще се окаже чисто и просто джудже. Пуснете го да поговорим.

Тъй Мим джуджето навлязъл в Разказа за децата на Хурин. Защото щом го пуснали, той се хвърлил на колене пред Турин и замолил да му пощадят живота.

- Стар съм - рекъл - и беден. Чисто и просто джудже, както сам казваш, а не орк. Мим се наричам. Не им позволявай, господарю, да ме погубят без причина, както биха сторили орките.

Съжалил го Турин от сърце, ала отвърнал строго:

- Беден изглеждаш, Мим, макар да е странно туй за едно джудже; но според мен ние сме още по-бедни - люде без подслон и без приятели. Ако ти кажа, че сред тия несгоди никого не щадим само от жалост, то какъв откуп ще ни предложиш?

- Не знам какво желаеш, господарю - предпазливо отвърнал Мим.

- В днешните тежки времена не искаме много! - рекъл Турин и хвърлил печален взор наоколо, а дъждът се стичал в очите му. - Само безопасен приют, та да не спим из влажните гори. Сигурно имаш подобно място.

- Имам - отговорил Мим, - но не мога да го предложа за откуп. Твърде съм стар, за да живея под открито небе.

- Може и да не старееш вече - рекъл Андрог, пристъпвайки към него с нож в здравата си ръка. - В туй поне знам как да ти помогна.

- Господарю! - провикнал се Мим, ни жив, ни умрял от страх. - Загубя ли живота си, вие пък губите жилището; защото не ще го откриете без Мим. Не мога да го отстъпя, ала мога да ви приютя. Сега там има много повече свободно място, отколкото някога; мнозина си отидоха завинаги.

И той се разплакал.

- Животът ти е пощаден, Мим - рекъл Турин.

- Поне додето се доберем до бърлогата му - подхвърлил Андрог.

Ала Турин се завъртял към него и рекъл:

- Ако Мим без измама ни отведе в своя дом и ако този дом е добър, с туй откупува живота си; и никой от моите хора не ще го погуби. Кълна се.

Тогавя Мим прегърнал Турин през коленете и продумал:

- Мим ще ти бъде приятел, господарю. Изпървом по гласа и словата те взех за елф; ала ти си човек и тъй е по-добре. Мим не обича елфите.

- Къде е тая твоя къща? - запитал Андрог. - Дано да е добра, щом ще трябва Андрог да я споделя с джудже. Защото Андрог не обича джуджетата. Неговият род идва от изтока и не е донесъл добри спомени за тия грозни твари.

- Ще прецените какъв е домът ми, когато го видите - рекъл Мим. - Но по пътя ще ви трябва светлина, непохватни люде. След време ще дойда да ви отведа.

- Не, не! - възразил Андрог. - Нали не ще позволиш това, главатарю? Инак повече няма да видим дъртия негодник.

- Вече притъмнява - рекъл Турин. - Нека ни остави нещо като залог. Да задържим ли торбата ти и товара в нея, Мим?

Ала при тия слова Мим отново рухнал на колене, обзет от тревога.

- Ако Мим смяташе да ви излъже, то нима ще се върне заради някаква си вехта торба, пълна с корени? - възкликнал той. - Пак ще дойда. Пуснете ме да си вървя с багажа!

- Няма - рекъл Турин. - Щом не искаш да се разделяш с торбата, ще трябва да останеш при нея. Може би една нощ под дъжда ще те накара на свой ред да ни пожалиш.

Ала и той както мнозина други забелязал, че Мим смятал товара си за

много по-ценен, отколкото изглеждал на пръв поглед.

Отвели старото джудже до своя неприветлив бивак, а то през цялото време мърморело на някакъв странен език, сякаш натегнал от древна омраза; ала когато вързали краката му, изведнъж млъкнало. А ония, които били на стража, цяла нощ го виждали да седи безмълвно и неподвижно като камък, само безсънните му очи блестели и шарели насам-натам из мрака.

Призори дъждът престанал и вятър разтръскал короните на дърветата. Утрото дошло по-ярко, отколкото от много дни насам и топъл полъх откъм Юга разчистил ведро синьо небе около изгряващото слънце. Мим седял неподвижен и ням; тежките му клепачи били отпуснати и утринните лъчи го разкривали прегърбен и съсухрен от старост. Турин се изправил, погледнал го и рекъл:

- Вече е светло.

Тогава Мим отворил очи и посочил въжетата около нозете си; а когато го развързали, изрекъл свирепо:

- Глупци, запомнете едно! Никога не връзвайте джудже. То не ще ви прости. Не искам да умра, но заради туй, що сторихте, в сърцето ми пламти люта омраза. Сега съжалявам за обещанието.

- Аз обаче не съжалявам - отвърнал Турин. - Ти ще ме отведеш в дома си. Дотогава няма да говорим за смърт. Такава е моята воля.

Той се взрял властно в очите на джуджето и Мим не могъл да устои; малцина имали силата да се преборят с погледа на Турин, когато бил гневен или твърдо желаел нещо. Скоро пленникът извърнал глава и станал на нозе.

- Следвай ме, господарю! - промълвил той.

- Добре! - рекъл Турин. - А сега ще добавя едно: разбирам твоята гордост. Може да умреш, ала вече няма да те връзваме.

Тогава Мим ги отвел към мястото, където го заловили и посочил на запад.

- Там е моят дом! - рекъл той. - Сигурно често сте го виждали, защото е висок. Шарбхунд го наричахме, преди елфите да променят всички названия.

И всички видели, че сочи към Голия хълм Амон Руд, от чиято гола глава пущинакът се разкривал на много левги наоколо.

- Виждали сме го, но не отблизо - рекъл Андрог. - Та как може да има там безопасно убежище, вода или каквото и да било от онуй, що ни е потребно? Така си и знаех, че ще ни измамиш. Кой се крие на връх?

- Широкият обзор може да се окаже по-добър от спотайването - възразил Турин. - А от Амон Руд се вижда надлъж и нашир. Добре, Мим, ще дойда да видя какво ни предлагаш. Колко време ще е потребно за нас, непохватните люде, докато стигнем дотам?

- Цял ден, чак до смрачаване - отвърнал Мим.

Бандата поела на запад и начело вървял Турин заедно с Мим. Когато напуснали горите, тръгнали по-предпазливо, ала цялата местност била безмълвна и пуста. Отминали купищата канари и почнали да се изкачват; защото Амон Руд се издигал в източния край на високи бърда, които разделяли долините на Сирион и Нарог, та дори каменното му подножие било нависоко. Неравният му източен склон се изкачвал плавно нагоре към хребетите сред редки горички от брези, калини и прастари трънливи дървета, впили корени в скалата. Около подножието на Амон Руд растели гъсталаци от аеглос; ала стръмната му сива глава била гола, само червен серегон покривал скалите като мантия(14).

Когато следобедът отминал, разбойниците приближили подножието на хълма.

Сега идвали откъм северната страна, защото така ги водел Мим и лъчите на залязващото слънце падали върху короната на Амон Руд, а всичкият серегон тъкмо бил разцъфнал.

- Гледайте! Кръв има по този връх - промълвил Андрог.

- Все още не - рекъл Турин.

Слънцето чезнело и из долчинките се сбирал здрач. Сега хълмът се извисявал отпред и разбойниците се зачудили защо е потребен водач при толкова ясна цел. Ала когато Мим ги повел напред и взели да се катерят по последните стръмни склонове, разбрали, че той следва някаква тайна пътека, отбелязана с древни знаци. Сега лъкатушели насам-натам и накъдето и да погледнели, виждали мрачни дерета и пропасти или стръмни надолнища към скалисти пушинаци с дълбоки ями и пукнатини, закрити от трънки и къпини. Без водач щели да се лутат по тия места дни наред, докато намерят верния път.

Най-сетне достигнали по-стръмно, ала и по-открито място. През сенките на стари калини навлезли във висок гъсталак от аеглос, където из здрача се носел сладостен аромат(15). Сетне изведнъж им се изпречила отвесна и гладка каменна стена, чезнеща нейде нагоре в сумрака.

- Туй ли е портата на твоя дом? - запитал Турин. - Казват, че джуджетата обичали камъка.

И той пристъпил по-близо, за да не се опита Мим да ги изиграе накрая.

- Не на дома, а на двора - отвърнало джуджето.

После Мим завил наляво покрай подножието на канарата и след двайсетина крачки внезапно спрял; и Турин видял, че води и ветрове, или пък умели ръце са изваяли там пукнатина с такава форма, че две скални гънки се прихлупвали една друга и между тях имало пролука, водеща наляво. Входът бил закрит от дълги висящи растения, вкоренени в скалата отгоре, а отвътре се изкачвала стръмна каменна пътека, чезнеща в мрака. Влажна и хлъзгава била, защото отнейде капела вода. Един подир друг разбойниците поели по нея. Горе пътеката пак завила на юг и през трънлив гъсталак ги извела на равна зелена морава, по която продължавала напред към сенките. Тъй пристигнали в дома на Мим, наречен Бар-ен-Нибин-ноег(16), за който споменавали само най-древните предания в Дориат и Нарготронд и където дотогава не бил стъпвал човешки крак. Ала нощта падала бързо, откъм изток изгрели звезди и все още не се различавало как е устроено това странно място.

Амон Руд имал корона - грамаден масив като остра каменна шапка с гол и плосък връх. Откъм северния край се издавала равна и почти квадратна площадка, неразличима отдолу; защото зад нея се извисявал като стена самият връх, а на запад и изток слизали стръмни пропасти. Само откъм север, както били дошли, можели да я достигнат ония, що знаели пътя(17). След пукнатината пътеката скоро навлизала в гъсталак от недорасли брезички около бистро езерце в каменно ложе. Подхранвал го извор, бликащ в подножието на близката скална стена и водите преливали като бяла нишка по плитък улей в западния ръб на площадката. Зад дръвчетата близо до извора, между две грамадни канари, имало пещера. На пръв поглед изглеждала съвсем плитка, с нисък назъбен свод; ала по-навътре била разширена и продължена дълбоко под хълма от бавните ръце на калпавите джуджета през дългите години, когато това племе живяло тук в мир с горските Сиви елфи.

Сред падащия здрач Мим повел разбойниците покрай езерцето, в което се отразявали бледи звезди сред сенките на брезови вейки. Пред входа на

пещерата спрял и се поклонил на Турин.

- Влез - рекъл - в Бар-ен-Данвед, Дома на откупа; защото тъй ще се нарича от днес нататък.

- Може би - отвърнал Турин. - Първо ще го огледам.

Влязъл навътре след Мим, а като видели, че не се бои, подир него тръгнали всички, дори и Андрог, който най-малко се доверявал на джуджето. Скоро се озовали в непрогледен мрак; ала Мим плеснал с ръце и иззад ъгъла проблеснала светлинка - от коридора в дъното излязло друго джудже с малка факла в ръката.

- Ха! - възкликнал Андрог. - Тъй си и мислех, че не съм го улучил.

Но Мим бързо разменил с новодошлия няколко думи на странен, грубоват език и сякаш стреснат или разгневен от чутото, хукнал напред и изчезнал по коридора. Тогава Андрог предложил веднага да го последват.

- Да нападнем! - рекъл той. - Тук може да има цяло гъмжило, ала са дребни.

- Само трима са, мисля - отвърнал Турин и без да чака поел напред, докато разбойниците бавно се точели подир него, опипвайки граповите стени.

Коридорът имал множество остри завои, ала най-сетне отпред мътно проблеснала светлинка и излезли в тясна, висока зала, огряна от мъждиви лампи, висящи под свода на изящни верижки. Мим не бил там, но гласът му се чувал и като тръгнал нататък, Турин открил врата в дъното на залата. Надникнал през нея и зърнал Мим коленичил на пода. До него безмълвно стояло джуджето с факлата; а на каменно ложе край отсрещната стена лежало трето.

- Хим, Хим, Хим! - стенело старчето и си скубело брадата.

- Не всичките ти стрели са отишли нахалост - рекъл Турин на Андрог. - Ала този път май си улучил за зла беда. Твърде лесно пускаш стрелите; но едва ли ще доживееш да се научиш на мъдрост. - После тихичко влязъл и като застанал зад Мим, запитал: - Каква е бедата, Мим? Аз владея донякъде целителските изкуства. Мога ли да ти помогна?

Мим извърнал глава и в очите му трептели червени пламъчета.

- Не, освен ако можеш да върнеш времето назад и да отсечеш жестоките ръце на своите люде - отвърнал той. - Този тук е синът ми, пронизал от стрела. Вече не ще да ни чуе. Издъхнал е по залез слънце. Вързахте ме, та не можах да му помогна.

Отново избликнала жалост в Туриновото сърце като вода от скален извор.

- Уви! - промълвил той. - Ако можех, бих върнал назад оная стрела. Сега този дом с право ще се нарича Бар-ен-Данвед, Дом на откупа. Защото независимо дали живеем тук или не, ще се смятам за твой длъжник; и ако някой ден се сдобия с богатство, ще платя откуп в тежко злато за твоя син като знак за дълбока скръб, ако и да знам, че с туй не ще облекча сърцето ти.

Тогава Мим се изправил и дълго гледал Турин.

- Чух те - продумал той накрая. - Говориш като знатно джудже от древните времена; затова съм тъй изумен. Сега сърцето ми претръпна, макар и да няма утеха за него. Ще платя обещания откуп - ако желаеш, можеш да живееш в този дом. Ала едно ще добавя: онзи, що прати пагубния изстрел, нека пречупи лъка и стрелите си и ги положи в нозете на моя син; и вече никога да не похваща стрела или носи лък. Стори ли го, от собствения си лък ще загине. С туй проклятие го обвързвам.

Когато чул тия слова, Андрог се изплашил; и макар да не му било по сърце, прекършил лъка и стрелите си и ги положил в нозете на мъртвото джудже. Но докато излизал от стаята, хвърлил злобен поглед към Мим и

промърморил:

- Разправят, че проклятието на джудже никога не умирало; ала и човешкото често си идва на място. Той пък дано умре със стрела в гърлото!(18)

Тази нощ спали в залата, ала сънят им бил неспокоен, тъй като из цялата пещера отеквал плачът на Мим и другия му син Ибун. Така и не разбрали кога е свършила жалбата; когато най-сетне се събудили, джуджета били изчезнали, а стаята им била затворена с голям камък. Денят отново бил ясен и под лъчите на утринното слънце разбойниците се измили в езерцето и си приготвили оскъдна трапеза.

Докато се хранели, Мим изникнал пред тях, поклонил се на Турин и рекъл:

- Няма го вече и всичко свърши. Сега лежи при дедите си и можем да се завърнем към живота, що ни остава, макар да се боя, че кратки ще бъдат дните ни. Харесва ли ти домът на Мим? Платен ли е откупът и приема ли се?

- Приема се - отвърнал Турин. - Колкото до живота ни тук, изглежда, че ще сме в безопасност; ала все пак трябва да си набавяме храна и други неща. Как ще излизаме; и още по-важно - как ще се връщаме?

За тяхна тревога Мим се разсмял гърлено.

- Да не би да се боиш, че сте последвали паяк в мрежата му? - рекъл той. - Мим не яде човеци! А дори и паяк трудно би се разправил с трийсет оси наведнъж. Гледай, всички сте въоръжени, а аз стоя срещу вас с голи ръце. Не, ти и аз ще си поделяме всичко: дом, храна, огън, а може би и други блага. Вярвам, че за свое добро ще пазите дома ми в тайна даже и след като научите входовете и изходите. Подир време ще опознаете всичко. А дотогава ще се осланяте на Мим и сина му Ибун.

Турин се съгласил и благодарил на Мим, а повечето от хората му били доволни; защото под утринното слънце в разгара на лятото жилището изглеждало чудесно. Само Андрог възроптал.

- Колкото по-скоро станем тук истински господари, толкова по-добре - рекъл той. - Никога досега не сме задържали пленник, що питае омраза към нас.

През целия ден почивали, почиствали оръжията и поправяли снаряжението си; защото имали храна поне още за ден-два, а и Мим добавил нещичко. Услужил им с три големи готварски гърнета и дърва за огъня; после донесъл пълна торба и рекъл:

- Боклук има вътре. Дори за кражба не става. Само диви корени.

Ала когато ги сготвили, корените се оказали вкусни почти като хляб; и разбойниците се зарадвали, защото отдавна жадували за хляб, който можели да си набавят само чрез кражба.

- Дивите елфи не ги познават; Сивите елфи не са ги открили; горделивците от задморските земи са прекалено изтънчени, за да копаят - рекъл Мим.

- Как им е името? - запитал Турин.

Мим го погледнал с бялото на очите си и отвърнал:

- Няма друго име, освен на джуджешкия език, който не споделяме с чужденци. И не учим людете как да ги намират, защото те са алчни и безогледни, та биха брали наред, додето погубят и последното стръкче; а сега ги подминават, бродейки из пущинака. Нищо друго не ще узнаете от мен; ала мога да ви давам колкото искате, стига да бъдете любезни и да се

въздържате от кражби. - Сетне пак се разсмял гърлено и добавил: - Много са ценни. В гладна година струват по-скъпо от злато, защото могат да се сбират накуп, както правят катериците - и ние се запасяваме още щом почнат да зреят първите корени. Ала глупци сте, ако наистина мислехте, че не бих се лишил от един-единствен товар, за да спася живота си.

- Чух те - рекъл Улрад, който бил надникнал в торбата след залавянето на Мим. - И все пак ти не искаше да го изоставиш, та сега ми е още по-чудно.

Мим се обърнал и го изгледал мрачно.

- Ти си от ония глупци, които никой не жали напролет, ако умрат през зимата - рекъл той. - Бях дал дума и затуй трябваше да се завърна, искам или не искам, с торба или без нея, пък нека лъжливите и вероломни люде си мислят каквото щат! Ала не обичам да изоставям своето, та било то и само вехто ремъче от обувка. Мислиш ли, че не помня, че и твоите ръце бяха между ония, що ме омотаха с въжета и тъй ми попречиха да разменя прощални слова със сина си? От днес нататък не ще те броя, когато раздавам земния хляб от склада си и ако все пак го ядеш, то ще е по благоволение на твоите другари, а не по моя воля.

После Мим си тръгнал; а Улрад, който се бил свил изплашено пред неговия гняв, подхвърлил зад гърба му:

- Ама че надути приказки! И все пак дъртакът криеше и други неща в торбата - със същата форма, само че по-твърди и тежки. Може би из пущинака има и още туй-онуй, дето елфите не са го открили, а людете не бива да узнаят!(19)

- Може би - рекъл Турин. - Но поне в едно не излъга джуджето - че те нарече глупец. Защо трябваше да изричаш мислите си? Ако любезните слова ти пресядат на гърлото, то мълчанието ще е по-полезно за всички ни.

Денят отминал спокойно и никой от разбойниците не пожелал да излезе навън. Турин дълго се разхождал по зелената морава на площадката от ръб до ръб; гледал на изток, запад, север и се дивял колко надалеч стига взорът сред чистия въздух. Колчем погледнел на север, съзирал Бретилския лес със зеления връх Амон Обел по средата и сам не знаел защо взорът му все се стреми натам; всъщност сърцето му предпочитало северозападната посока, където отвъд безбройни левги му се струвало, че различава в небесното подножие Сенчестите планини, стените на неговия роден край. Но привечер Турин гледал на запад към залеза, докато червеното слънце бавно потъвало в мъглите над далечните брегове и долината на Нарог чезнела в дълбоки сенки.

Тъй започнал престоят на Турин, син Хуринов, в дома на Мим, наречен Бар-ен-данвед, що означава Дом на откупа.

За историята на Турин от неговото идване в Бар-ен-Данвед до падането на Нарготронд виж "Силмарилион", стр. 262-278 и Приложението към "Нарн и Хин Хурин".

Завръщането на Турин в Дор-ломин

Накрая, изнурен от бързането и дългия път (защото бил изминал четирийсет левги без нито миг отдиш), с първите зимни слани Турин стигнал до Ивринските езера, що някога му дарили изцеление. Ала сега те били просто замръзнало мочурище и вече не можел да пие от тях.

Оттам стигнал до проходите за Дор-ломин(20); а от Севера идвали снегове и лют студ, та пътищата били опасни и тежки. Макар да бил минал по тази пътека преди цели двацет и три години, тя оставала отпечатана в сърцето му - толкоз болка и скръб усещал при всяка крачка подир раздялата с Морвен. Тъй най-сетне се завърнал в страната на своето детство. Безрадостна и пуста изглеждала тя сега, а рядко срещаните хора били груби и негостоприемни; говорели недодялания език на източните пришествници, а древното слово оставяли само за робите и враговете.

Затуй Турин вървял предпазливо и безмълвно, с ниско спусната качулка и накрая стигнал до дома, що търсел. Пуст и мрачен бил той и наоколо нямало жива душа; защото Морвен била избягала, а пришествецът Брода (онзи, който насила взел за съпруга Хуриновата сродница Аерин) разграбил дома й, взимайки всички слуги и каквото оставало от имуществото. Дворецът на Брода се издигал най-близо до стария дом на Хурин и изтощен от дългия път и скръбта, Турин се отправил нататък да дири подслон; и наистина го намерил, понеже Аерин все още се мъчела да поддържа старото гостоприемство. Настанили Турин край огъня заедно със слугите и неколцина скитници, мрачни и дрипави като него; и той запитал какво ново има по този край.

При тия слова всички замлъкнали и някои се отдръпнали настрани, гледайки странника боязливо. Ала един стар скитник с патерица рекъл:

- Ако трябва да говориш на стария език, добри човече, говори го тихо и не питай за новини. Нима желаш да бъдеш пребит като бунтар или обесен като шпионин? Защото както те гледам, може да си и едното, и другото. А туй значи - добавил той шепнешком, свеждайки глава към ухото на Турин, - че си от нявгашните благородници, що дойдоха тук заедно с Хадор, преди да настанат вълчите времена. Има сред нас и такива, макар че днес са жалки просяци или роби и без добрината на господарката Аерин никога не биха видели огън и топла вечеря. Откъде идваш и какви вести дириш?

- Имаше една господарка на име Морвен - отговорил Турин - и преди много години живях в нейния дом. След дълго скиталчество пак наминах там да подиря подслон, ала не заварих ни огън, ни люде.

- Тъй е повече от година - отвърнал старецът. - Ала и люде, и огън се срещаха рядко в този дом още от времето на жестоката война; защото, както навярно знаеш, тя беше от древния народ - вдовица на нашия господар Хурин, син Галдоров. Не посмяха да я докоснат обаче, защото им вдъхваше страх; прекрасна и горда бе като кралица, преди скръбта да помрачи lika й. Вещица я наричаха и страняха от нея. Вещица - на новия език туй значи "приятелка на елфите". Но въпреки страха я ограбиха. Двете с дъщеря й щяха да гладуват, ако не беше господарката Аерин. Казват, че тя им помагала тайно и затуй често търпяла побоища от своя натрапен съпруг, грубиянина Брода.

- Значи повече от година - рекъл Турин. - Мъртви ли са, или поробени? Или може би орки са я нападнали?

- Никой не знае със сигурност - отговорил старецът. - Но тя изчезна с дъщеря си; а Брода ограби каквото беше останало. Даже кучетата прибра, а слугите пороби, само неколцина тръгнаха по просяка като мен. Дълги години съм служил на нея и на благородния господар. Садор Хромия ми е името - някога една проклета секира ме лиши от крак сред горите, инак днес и аз щях да лежа във Великата могила. Добре си спомням деня, когато отпратиха Хуриновото момче и колко плака то тогава; а сетне дълго рида и тя. Казват, че заминало за Потайното кралство. - При тия думи старецът прехапал език, огледал Турин подозрително и добавил: - Изкуфял съм вече и дрънкам глупости. Не ми обръщай внимание! Но макар че е приятно да си побъбря с

човек, що говори древния език както в добрите времена, днешните дни са тежки и трябва да внимаваме. Не всички красиви слова идват от чисто сърце.

- Вярно - рекъл Турин. - Мрачно е сърцето ми. Ала ако се боиш, че съм шпионин на Севера или изтока, значи не си помъдрял за тия дълги години, Садор Лабадал.

Старецът го погледнал втрещено; сетне продумал с треперещ глас:

- Ела навън. Там е студено, но безопасно. Ти говориш прекалено високо, а аз твърде много в този дом на пришълците.

Когато излезли на двора, той се вкопчил в плаща на Турин.

- Казваш, че тук си живял преди много години. Господарю Турин, сине Хуринов, защо се завърна? Най-сетне прогледна моят взор и те чуха ушите ми; имаш глас досущ като баща си. Ала единствен малкият Турин ме наричаше с името Лабадал. Не от зло сърце - по онуй време бяхме щастливи приятели. Що дири тук сега? Малцина останахме; стари сме и без оръжие. По-щастливи от нас са ония във Великата могила.

- Не съм дошъл тук за битка - отвърнал Турин, - макар че словата ти ме карат да се замисля, Лабадал. Ала това ще почака. Дойдох да търся владетелката Морвен и Ниенор. Не ме бави, казвай каквото знаеш.

- Малко е то, господарю - рекъл Садор. - Те си заминаха тайно. Между нас плъзна мътва, че са повикани от господаря Турин; защото не се съмнявахме, че е станал велик през тия години - крал или пълководец в някоя южна страна. Обаче сега виждам, че едва ли е така.

- Да, не е така - отговорил Турин. - Бях благородник в южна страна, ала сега съм скитник. И не съм ги повикал.

- Тогава не знам що да ти кажа, господарю - рекъл Садор. - Но господарката Аерин несъмнено ще знае. Тя бе посветена във всички планове на майка ти.

- Как да стигна до нея?

- Това не знам. Дори ако някак успеем да й пратим вест, с много страдания ще трябва да заплати, бъде ли хваната как си шушука на прага с окаян скиталец от низвергнатия народ. А просяк като теб не може да тръгне направо из чертога към нейните покои - стори ли нещо подобно, пришълците мигом ще го пребият, а може и по-лошо да му се случи.

Тогава Турин гневно извикал:

- Значи не можело да тръгна през дома на Брода, без да ме пребият? Ела да видим!

С тия думи той излязъл в коридора, отметнал качулката и разблъсквайки всички по пътя си, поел с широка крачка право към трапезната зала, където седели Брода, съпругата му и други знатни пришълци. Неколцина се втурнали да го хванат, ала той ги повалил и се провикнал:

- Никой ли не командва в този дом, или само орки живеят тук? Къде е господарят?

Побеснял от яд, Брода се изправил и рекъл:

- В този дом аз съм господар.

Ала преди да продължи, Турин го прекъснал:

- Значи не си се научил на гостоприемство, каквото имаше в тази страна преди теб. Туй ли е днес мъжката храброст - да пращаш слуги с тояги срещу сродниците на жена си? Защото съм сродник на лейди Аерин и имам работа с нея. Ще ме поканиш ли, или сам да вляза?

- Заповядай - рекъл Брода и се навъсил; а Аерин пребледняла.

Тогава Турин пристъпил към трапезата, спрял и се поклонил.

- Прости ми, лейди Аерин - рекъл той, - че така нахълтвам при теб; но

работата не търпи отлагане и отдалеч доход заради нея. Търся Морвен, владетелката на Дор-ломин и нейната дъщеря Ниенор. Ала къщата им е пуста и разграбена. Що можеш да ми кажеш?

- Нищо - отвърнала Аерин, примряла от страх, понеже Брода я гледал втренчено. - Нищо освен туй, че тя си замина.

- Не ти вярвам - рекъл Турин.

Тогава Брода скочил на нозе, изчервен от пиянска ярост.

- Стига толкоз! - креснал той. - Нима ще търпя жена ми да бъде обвинявана пред мен в лъжа от един просяк, що говори на робски език? Няма никаква владетелка на Дор-ломин. Колкото до Морвен, тя бе от робския народ и избяга, както прави всеки роб, ако не го наглеждат. Побързай да сториш същото, додето не съм заръчал да те провесят на някое дърво!

Изтеглил Турин черния си меч, хвърлил се напред, сграбчил Брода за косата и дръпнал назад главата му.

- Никой да не помръдва - рекъл, - инак тая глава ще хвъркне от раменете! Лейди Аерин, пак бих те помолил за прошка, ако вярвах, че този негодник поне веднъж ти е сторил добро. Говори сега, без да се бавиш. Не съм ли Турин, владетел на Дор-ломин? Трябва ли да ти заповядам?

- Заповядай ми - отвърнала тя.

- Кой разграби дома на Морвен?

- Брода - отговорила Аерин.

- Кога избяга тя и накъде?

- Преди година и три месеца - рекла Аерин. - Господарят Брода и други пришълци от Изтока я тормозеха немилосърдно. Отдавна беше поканена да отиде в Потайното кралство; и най-сетне тръгна натам. Защото по онова време доблестта на Черния меч от Юга бе освободила тамошните земи от злото; ала сега се говори, че бил загинал. Тя се надяваше да открие там своя син. Ала като те виждам тук, боя се, че всичко е тръгнало накриво.

А Турин избухнал в горчив смях.

- Накриво ли? - провикнал се той. - Да, всичко върви накриво - коварно и подло като козните на Моргот!

И изведнъж цял се разтресъл от черен гняв; защото в този миг очите му се разтворили, паднали сетните нишки от магията на Глаурунг и той осъзнал с какви лъжи е бил измамен.

- Нима бях подведен, та да дойда тук и да умра в безчестие, докато можех поне да загина храбро пред портите на Нарготронд? - запитал Турин. И му се сторило, че от нощта край двореца долитат писъците на Финдуилас. - Дори да умра тук, не ще да съм първият! - провикнал се той. После сграбчил Брода и с цялата нечовешка сила на своето отчаяние и гняв, вдигнал потисника и го разтръскал като псе. - Морвен от робския народ ли рече? Ти, син на подлеци, крадец, роб на робите!

И подир туй запокитил Брода с главата напред през собствената му маса срещу другите пришълци, що се надигали, за да нападнат Турин.

При падането вратът на Брода се строшил, а Турин рипнал след него и съсякъл още трима, които се криели под масата, понеже били без оръжие. Из залата се надигнал шум. Пришълците искали да се нахвърлят срещу Турин, ала наоколо се сбрали мнозина старци от Дор-ломин - дълги години били те безропотни слуги, ала сега с гневни кръсъци се вдигнали на бунт. Пламнала жестока битка и макар че робите се изправили срещу мечове и кинжали само с готварски ножове и каквото друго им попаднало под ръка, множество жертви рухнали и от двете страни, додето Турин се присъединил към тях и посякъл последните пришълци.

После подпрял гръб на една колона да си почине и огънат на яростта му се превърнал в пепел. Ала старият Хадор пропъзлял до него и го прегърнал през коленете, понеже бил смъртно ранен.

- Дълго очаквах този час, три пъти по седем години, че и повече - продумал той. - Ала сега бягай, бягай, господарю! Бягай и не се завръщай без армия. Те ще вдигнат цялата област срещу теб. Мнозина успяха да се измъкнат. Бягай, инак тук ще ти бъде краят. Сбогом!

После се отпуснал на пода и издъхнал.

- Истина изрече той в предсмъртния си миг - рекла Аерин. - Ти узна каквото търсеше. Тръгвай сега, без да се бавиш! Ала най-напред иди при Морвен да я утешиш, инак ще смятам за непостимо всичко, що стори тук. Защото колкото и окаян да бе моят живот, ти ми навлече гибел с тая безумна ярост. Още преди да отmine нощта, пришълците от Изтока ще си отмъстят на всички, що са били в двореца. Прибързани са делата ти, сине Хуринов, сякаш още си онуй дете, което познавах.

- А ти си слаба по дух, Аерин, дъще Индорова, както едно време, когато те наричах "лелю" и всяко псе можеше да те изплаши - рекъл Турин. - За по-милосърден свят си била създадена. Хайде, ела! Ще те отведе при Морвен.

- Навън снегът е натрупал повече от човешки бой - отвърнала тя. - Смъртта ми е неминуема и с теб, и с дивите пришълци. Вече не можеш да промениш стореното. Върви! Останеш ли, само ще бъде още по-зле и Морвен ще се лиши от сина си. Върви, умолявам те!

Тогава Турин се поклонил ниско пред нея, обърнал се и напуснал двореца на Брода; а всички бунтовници, които още имали сили, тръгнали подир него. Избягали към планините, защото неколцина сред тях познавали пущинака и сега благославяли падащия сняг, що засипвал следите им. Затуй макар скоро да ги подгонила потеря с множество люде, коне и хрътки, бегълците успели да се доберат до южните хълмове. А като погледнали назад, зърнали пурпурна светлина нейде далече из ония места, що били напуснали.

- Подпалили са двореца - рекъл Турин. - Защо ли им е трябвало?

- Те ли? Не, господарю, според мен тя го е сторила - възразил някой си Асгон. - Онзи, що стиска меч, често смята търпението за покорство. А тя стори много добрини за нас, макар че скъпо й струваха. Не бе малодушна по сърце и търпението й най-сетне е свършило.

Някои от най-издръжливите, които можели да устоят на зимните студове, останали с Турин и по закътани пътеки го отвели до едно планинско убежище - пещера, известна само на неколцина бегълци и разбойници; вътре имало скрити запаси от храна. Там изчакали снегът да спре, после го изпроводили до един рядко използван проход, водещ на юг към Сирионската долина, докъдето снеговете не били стигнали. На това място се разделили.

- Сбогом, владетелю на Дор-ломин - рекъл Асгон. - Ала не ни забравяй. Сега ще ни преследват като диви зверове; а подир твоето идване вълчийт народ ще стане още по-жесток. Затуй върви и не се завръщай, освен ако доведеш войска, за да ни избавиш. Сбогом!

Пристигането на Турин в Бретил

Слизал Турин надолу към Сирион и дълбоко се двоумял. Защото му се струвало, че докато преди се разкъсвал в избора между две печални възможности, сега изниквала трета - зовът на неговия поробен народ, върху който само бил навлякъл нови страдания. Една-едничка утеха имал: че без

съмнение Морвен и Ниенор отдавна са стигнали в Дориат и пътят им е бил разчистен чрез подвизите на Черния меч от Нарготронд. И си рекъл на ум: "Дори да бях дошъл по-рано, можех ли да ги отведа на по-сигурно място? Рухне ли Поясът на Мелиан, значи всичко е свършено. Не, тъй ще е по-добре; защото където и да живея, моят гневлив и прибързан нрав хвърля сянка наоколо. Нека ги пази Мелиан! А аз ще ги оставя засега да живеят спокойно и безметежно."

И едва сега, когато вече било прекалено късно, тръгнал Турин да дири Финдуилас, бродейки из горите под склоновете на Еред Ветрин, подивял и боязлив като звяр; дълго дебнал в засада около пътищата на север от Сирионския проход. Ала бил закъснял, защото дъждове и снегове изличили всички дири. А когато слязъл надолу покрай Теиглин, се натъкнал на хора от Народа на Халет, които живеели в Бретилския лес. Войната била покосила мнозина от тяхното племе, а оцелелите обитавали потайно селище зад висока ограда върху Амон Обел сред горските дебри. Наричали го Ефел Брандир; защото Брандир, син Хандиров станал техен вожд след гибелта на баща си. Самият Брандир бил хром още от детството си, та не ставал за боец; освен туй имал кротка душа и предпочитал зелените гори пред хладната стомана, а от всички премъдрости най-много обичал познанията за треви и дървета.

Но някои от горяните все още преследвали орките по своите граници; и тъй станало, че когато Турин достигнал ония места, чул шума на битка. Побързал нататък и като се промъкнал предпазливо между дърветата, зърнал групичка хора, обкръжени от орки. Те се отбранявали отчаяно, опрели гърбове в няколко дървета, които растели наред една поляна; ала орките били много и без чужда помощ людете нямали надежда за спасение. Затуй Турин се прикрил в гъсталака и взел да тропа и шумно да троши клони, а после се провикнал гръмогласно, сякаш водел цяла войска:

- А! Ето ги най-сетне! Всички след мен! Сечете наред!

Чувайки тия слова, слисаните орки се озърнали, а Турин тогава се хвърлил напред, размахвайки ръце, сякаш за да прикани някого подир себе си и острието на Гуртанг блестяло като пламък в десницата му. Твърде добре познавали орките този меч, та още преди да го достигне, те се разпръснали и побягнали. Тогава горяните се втурнали към Турин и заедно изтласкали враговете в реката; само шепа орки се добрали до отвъдния бряг.

Накрая спрели на брега да си починат и Дорлас, предводителят на горяните, рекъл:

- Бърз си в борбата, благородни човече; ала твоите люде нещо се бавят.

- Не - отвърнал Турин, - толкоз сме неразделни, че тичаме заедно като един човек.

Тогава бретилците се размели и рекли:

- Е, такъв човек и сам да е, струва колкото цяла войска. Голяма благодарност ти дължим. Но кой си и шо дириш тук?

- Само си върша работата, а тя е да съсичам орки - отговорил Турин. - Където ги има, там съм и аз. Наричат ме Бездомен горянин.

- Тогава ела да живееш при нас - рекли те. - Защото ние живеем в горите и имаме нужда от твоя занаят. Ще бъдеш добре дошъл!

А Турин ги погледнал странно и рекъл:

- Нима има все още люде, шо биха търпели да помрачавам дома им? Само че, скъпи приятели, още не съм изпълнил своята скръбна задача - да намеря Финдуилас, щерка на Ородрет от Нарготронд, или поне да узная вести за нея. Уви! Много седмици минаха откак бе отвлечена от Нарготронд, ала въпреки туй

трябва да продължа да я дирия.

Тогава те го погледнали с жалост и Дорлас отвърнал:

- Недей да я дириш. Защото един отряд орки дойде от Нарготронд към Теиглинските бродове и ние отрано ги усетихме - вървяха съвсем бавно, защото водеха множество пленници. Тогава решихме да дадем своя скромнен принос във войната и причакахме орките с всички стрелци, що успяхме да съберем, като се надявахме да спасим част от пленниците. Но уви! Още щом ги нападнахме, гнусните орки съсякоха всички пленени жени; а дъщерята на Ородрет приковаха с копие за едно сухо дърво.

Застинал Турин, като че тия слова му нанесли гибелна рана.

- Откъде знаеш? - запитал той.

- Знам, защото тя ми го каза преди да умре - отвърнал Дорлас. - Огледа ни, сякаш очакваше да види някого, после рече: "Мормегил. Кажете на Мормегил, че Финдуилас е тук". Нищо друго не каза. Но заради сетните й слова я погребяхме там, където издъхна. Вече от месец насам лежи под зелена могила край Теиглин.

- Отведете ме там - рекъл Турин.

Отвели го до една могилка край Теиглинските бродове. Там Турин рухнал и мрак го обгърнал, та горяните помислили, че е мъртъв. Но Дорлас се взрял в неподвижното тяло, а сетне се обърнал към своите люде и рекъл:

- Късно дойде! Жестока бе съдбата към него. Ала вижте - пред нас лежи сам Мормегил, славният пълководец от Нарготронд. По меча трябваше да го познаем, както разбраха орките.

Защото славата на Черния меч от Юга се носела надлъж и шир чак до най-глухите горски усои.

Затуй горяните с благоговение вдигнали Турин и го отнесли в Ефел Брандир; а Брандир излязъл да ги посрещне и се зачудил що за носилка влачат. Тогава дръпнал завивката, та съзрял лика на Турин, син Хуринов; и черна сянка паднала на сърцето му.

- О, жестоки люде от Народа на Халет! - провикнал се той. - Защо отблъснахте десницата на смъртта от този човек? С много мъки и труд сте донесли насам сетното проклятие за нашето племе.

Но горяните отвърнали:

- Не, туй е Мормегил от Нарготронд(21), могъщ боец и страховит враг на орките; оцелее ли, ще ни бъде от помощ. А и да не оцелее, биваше ли да оставим човек, поразен от скръбта, да се валя като леш край пътя?

- Тъй е, не биваше - продумал Брандир. - Съдбата го е пожелала.

После взел Турин в собствения си дом и дълго се грижил за него.

А когато Турин най-сетне се изтръгнал от мрака, вече идвала пролетта; и като се събудил, зърнал слънчеви лъчи по зелените пъпки. Тогава се събудила в него и храбростта на Хадоровия род, та се надигнал и си рекъл: " Всичките ми дела и отминали дни бяха мрачни и пропити от зло. Ала настава нов ден. Тук ще заживея в мир и ще се отрека от род и име; тъй ще оставя сянката зад гърба си, или поне не ще я хвърлям върху ония, които обичам."

Затова си избрал ново име и се нарекъл Турамбар, което на езика на Върховните елфи означавало Повелител на съдбата; заживял сред горяните и като спечелил обичта им, помолил ги да забравят предишното му име и да го смятат за роден в Бретилския лес. Ала не забравил докрай старите сметки с Морготовите слуги; и често ходел да гони орките заедно с неколцина храбри мъже, макар че туй не се нравело на вожда. Защото Брандир се надявал да опази народа си чрез смирение и потайност.

- Няма го вече Мормегил - казвал той, - ала внимавайте да не би

храбростта на Турамбар да навлече страховита мъст върху Бретил!

Затуй Турамбар скътал черния си меч на тайно място и вече не го носел на бой, а предпочитал да борави с лък и копие. Но не позволявал орките да пресекат Теиглинските бродове или да се приближават до могилата, където почивала Финдуилас. Хауд-ен-Елет било наречено онова място, що означава могила на елфическата девойка, и скоро орките взели да изпитват такъв ужас от него, че го заобикаляли отдалече. А Дорлас рекъл на Турамбар:

- От името се отказа, ала си оставаш Черния меч; и не е ли вярна мълвата, че той е син на Хурин от Дор-ломин и повелител на Хадоровия род?

А Турамбар отговорил:

- Тъй съм чувал и аз. Но ако си ми приятел, моля те да не го повтаряш.

13 Турин избягва от Дориат през лятото; есента и зимата прекарва с разбойниците, а през пролетта на следващата година убива Форвег и става главатар. Описаните тук събития се развиват през следващото лято.

14 За растението аеглос, тоест "снеготрън", се казва, че е било като прешип, но по-високо и с бели цветове. Аеглос се нарича и копието на Гил-галад. Серегон, тоест "каменна кръв", е бил от рода на растението, наречено тлъстига; имал е наситено червени цветове.

15 Това напомня за прешиповите храсти с жълти цветове, които Фродо, Сам и Ам-гъл срещат в Италиен - те са "престарели и високи, отдолу суховати и дългнести, но по-горе гъсти", тъй че хобитите могат "да крачат изправени под тях по дълги закътани пътеки"; цветовете им "лъщяха в сумрака и пръскаха лек сладостен аромат" ("Властелинът на Пръстените", книга 4, глава 7).

16 Другаде Синдаринското име на калпавите джуджета е дадено като Ноегит Нибин (например в "Силмарилион", стр. 262) или Нибин-Ногрим. Споменатите малко по-горе "високи бърда, които разделяли долините на Сирион и Нарог", често се срещат под името Бърда на Нибин-ноег (или варианти на същото название).

17 Високата канара, където Мим превежда разбойниците по пукнатина, която нарича "порта на двора", е била (по всяка вероятност) откъм северната страна на площадката; скалите на изток и запад очевидно са непристъпни.

18 Проклятието на Андрог се среща и в друга форма: "Дано от липса на лък да загине". Както е известно, Мим загива от меча на Хурин пред портите на Нарготронд ("Силмарилион", стр. 299).

19 Загадката на другите предмети в торбата на Мим остава неизяснена. Освен тук, единственото споменаване за тях е в една набързо надраскана бележка, която наемква, че вътре е имало златни кюлчета, и че Мим е търсел "древни съкровища от изоставен дом на джуджета близо до плоските камъни". Без съмнение това са споменатите няколко страници по-рано канари, разхвърляни поотделно или накуп на мястото, където бива заловен Мим. Но никъде не се намират сведения каква роля е трябвало да изиграе това съкровище в историята на Бар-ен-Данвед.

20 В главата "Бягството на Турин" се казва, че проходим по склона на Амон Дартир е бил единственият проход "между Серех и далечния запад, където Дор-ломин се преливал в Невраст".

21 Според историята, разказана в "Силмарилион" (стр. 280), предчувствието за зло обзема Брандир, след като чува вестите "що му донесъл Дорлас" и следователно (поне така изглежда) след като узнава, че човекът върху носилката е Черния меч от Нарготронд, за когото се носят слухове, че е син на Хурин от Дор-ломин.

Пътешествието на Морвен и Ниенор към Нарготронд

Когато си отишла Лютата зима, в Дориат пристигнали нови вестии от Нарготронд. Защото неколцина, що били успели да се спасят от набега и да преживеят някак зимните студове из пущинака, пристигнали най-сетне да дирят убежище при Тингол и граничните бранители ги отвели пред краля. И някои казвали, че цялата вражеска войска се е оттеглила на север, а други - че Глаурунг още се спотайва в чертозите на Фелагунд; трети твърдели, че Мормегил е загинал, а четвърти - че е омагьосан от дракона и стои там като каменна статуя. Но в едно всички били съгласни: че преди края в Нарготронд се разбрало кой е Черния меч - сам Турин, син на Хурин от Дор-ломин.

Скръб и страх обзели тогаз Морвен и Ниенор; и Морвен рекла:

- В туй съмнение си личи пръстът на Моргот. Няма ли как да разберем истината, та да знаем твърдо, че ни е сполетяло най-лошото?

А Тингол също желяел да узнае повече за съдбата на Нарготронд и вече си бил наумил да прати нататък неколцина, що умеели да се движат потайно, ала вярвал, че Турин наистина е загинал или омагьосан без надежда за избавление, а сърцето му се късало като мислел за мига, когато Морвен ще го узнае със сигурност. Затуй й рекъл:

- Опасни са тия дела, владетелко на Дор-ломин и трябва да се обмислят. Току-виж подобни съмнения наистина се окажат Морготово дело, целящо да ни тласне към прибързани постъпки.

Но от скръб Морвен сякаш била загубила разсъдък и се провикнала:

- Прибързани ли, господарю? Ако синът ми броди гладен из горските дебри, ако линее в окови, ако тялото му лежи непогребано, тогава наистина ще побързам. Тръгвам да го диря, без да губя нито час.

- Владетелко на Дор-ломин - рекъл Тингол, - едва ли би пожелал подобно нещо синът Хуринов. Той би решил, че тук си по-добре опазена, отколкото където и да било другаде - тук, под грижите на Мелиан. От името на Хурин и Турин те призовавам да не бродиш сама сред черните заплахи на днешните страшни дни.

- Не си опазил Турин от заплахите, а сега ме възпираш да ида при него - викнала Морвен. - Под грижите на Мелиан, казваш! Да, като пленница на Пояса. Дълго се колебах, преди да дойда насам, а сега съжалявам, че го сторих.

- Не, владетелко на Дор-ломин - отвърнал Тингол, - щом говориш така, знай едно: Поясът е отворен. Свободна дойде насам; свободна си и да останеш... или да си вървиш.

Тогаз мълчаливата Мелиан продумала:

- Не си тръгвай оттук, Морвен. Верни слова изрече: туй съмнение е от

Моргот. Тръгнеш ли, покоряваш се на неговата воля.

- Страхът от Моргот не ще ме удържи да изпълня повелята на кръвта - отвърнала Морвен. - А ако наистина се боиш за мен, господарю, то дай ми спътници от бойците си.

- Не мога да ти заповядвам - рекъл Тингол. - Ала над бойците си имам пълна власт. Пращам ги там, където сам реша.

Нищо повече не изрекла Морвен и заридала; после напуснала кралските покои. Скръб натежала в сърцето на Тингол, понеже му се струвало, че Морвен е обезумяла; и запитал Мелиан дали не ще може да я удържи със своята сила.

- Много мога да сторя срещу прииждащото зло - отвърнала тя. - Ала нямам власт против волята на ония, що искат да си отидат. Туй зависи само от теб. Ако желаш да я удържиш, ще трябва да го сториш насила. Ала може би все още има начин да промениш решението ѝ.

А Морвен отишла при Ниенор и рекла:

- Сбогом, дъще Хуринова. Тръгвам да диря сина си, или поне вести за него, тъй като тук никой не иска да стори друго, освен да се бави, додето стане твърде късно. Чакай ме тук и дано да се завърна.

Тогава Ниенор, обзета от страх и тревоги, поискала да я удържи, но Морвен не отговорила нищо и отишла в покоите си; а когато настанало утро, взела кон и потеглила.

Тингол обаче бил повелил никой да не я възпира или съпровожда открито. Но щом поела на път, свикал отряд от най-опитните и храбри гранични бранители начело с Маблунг.

- Бързо тръгнете след нея - рекъл им той, - ала тъй, че да не ви забележи. Но когато навлезе в пущинака, покажете се, ако я заплаши опасност; не се ли завърне и тогава, пазете я както можете. Искам обаче неколцина от вас да отидат напред и да разузнаят колкото е възможно повече.

Тъй Тингол изпратил по-голям отряд, отколкото възнамерявал отначало и между бойците имало десет конници с резервни коне. те последвали Морвен, а тя се отправила на юг през Регион и стигнала до бреговете на Сирион над Здрачните езера; там спряла, понеже реката била пълноводна и бърза, та не знаела как да я пресече. Затуй бойците трябвало да се разкрият и Морвен ги запитала:

- Да не би Тингол да иска да ме възпре? Или най-сетне се престраши да ми прати помощта, що отказа преди?

- И едното, и другото - отвърнал Маблунг. - Няма ли да се завърнеш?

- Не - казала тя.

- Тогава съм длъжен да ти помогна - рекъл Маблунг, - макар и против волята си. Дълбок и пълноводен е тук Сирион, та крие смъртна заплаха и за човек, и за звяр.

- Тогава ме прехвърли на отвъдния бряг по начина, който използва народът ви - рекла Морвен, - иначе ще се опитам да преплувам дотам.

Волю-неволю, Маблунг я отвел до Здрачните езера. Там, между обраслите с тръстики дерета по източния бряг, имало скрити и охранявани лодки и салове; защото чрез тях Тингол пращал вестоносци при своите близки в Нарготронд(22). Изчакали да падне нощ и да изгреят звезди, после прекосили реката сред бледите мъгли преди разсъмване. И докато червеното слънце изгрявало иззад Сините планини, а свежият утринен вятър налетял да разкъса мъглите, отрядът се изкачил по западния бряг и напуснал Пояса на Мелиан. Снажни елфи от Дориат били всички бойци, наметнати със сиви плащове над ризниците. Морвен ги гледала от сала как крачат беззвучно, ала изведнъж

възкликнала и посочила към последния в отминаващата колона.

- Откъде дойде този? - запитала тя. - Трийсет дойдохте при мен. Трийсет и един слизате на брега!

Тогава другите се обърнали и видели, че зората блести по буйни златисти коси - защото това била Ниенор с отметната от вятъра качулка. Тъй се разкрило, че тя била последвала бойците и се присъединила към тях в тъмното, преди да прекосят реката. Смут ги обзел, а най-много се стреснала Морвен.

- Върни се, върни се! Повелявам ти! - викнала тя.

- Щом Хуриновата съпруга може да следва зова на кръвта, въпреки всички съвети - рекла Ниенор, - значи туй е позволено и за дъщеря му. Ридание си ме нарекла, ала не ще ридая сама за баща, брат и майка. Но от всички, що споменах, единствено теб познавам и обичам над всичко друго. Не се ли боиш, не ще се уплаша и аз.

И наистина, не личал страх ни в гласа, ни в постъпките ѝ. Снажна и крепка изглеждала; защото била висока както всички от Хадоровия род и тъй, облечена в елфически одежди, не се различавала от стражите, бидейки по-дребна само от най-могъщите сред тях.

- Що си решила да сториш? - запитала Морвен.

- Да дойда където отиваш - отвърнала Ниенор. - Избирай сама. Можеш да ме върнеш обратно и да останем на сигурно място под грижите на Мелиан; защото е неразумно да се отхвърлят съветите ѝ. Или пък да знаеш, че тръгнеш ли срещу опасностите, с теб ще бъда и аз.

Защото всъщност Ниенор била дошла най-вече с надеждата, че от страх и обич към нея майка ѝ ще се завърне; а Морвен наистина се двоумяла.

- Едно е да отхвърлиш съвет - рекла тя, - а съвсем друго да престъпиш майчината заръка. Връщай се!

- Не! - възразила Ниенор. - Вече отдавна не съм дете. Имам собствена воля и разум, макар досега да не се бяха сблъскали с твоите. Идвам с теб. Предпочитам да е към Дориат, понеже почитам неговите управници; ако ли не - тогава на запад. Всъщност ако изобщо някоя от нас тръгне напред, туй би трябвало да съм аз, в разцвета на силите си.

Тогава Морвен съзряла Хуриновото упорство в сивите очи на Ниенор; и се разколебала, ала нямала сили да превъзмогне гордостта и не желала (въпреки разумните слова) да се върне подир дъщеря си като оглупяла и капризна старица.

- Продължавам напред, както съм го решила - рекла тя. - Идвай и ти, ала туй ще е против моята воля.

- Тъй да бъде - отвърнала Ниенор.

Тогава Маблунг рекъл на своя отряд:

- Истина е, че не поради липса на храброст, а от безразсъдство носи Хуриновият род скръб за всички останали. Тъй беше дори с Турин; ала близките му изглеждаха по-разсъдливи. Сега всички са като обезумели и това не ми се нрави. От гонитбата на Вълка не съм се боял тъй, както от тази задача на краля. Що да сторим?

А Морвен, която тъкмо слизала от сала и приближила към него, чула последните му слова и отвърнала:

- Върши каквото ти повели кралят. Търси вести за Нарготронд и Турин. Заради туй сме тръгнали всички заедно.

- Ала пътят е дълъг и опасен - рекъл Маблунг. - Ако продължите по-нататък, ще трябва да яхнете коне и да се движите между ездачите, без да се отделяте нито за миг.

И тъй, когато съвсем се развиделило, те поели напред бавно и предпазливо, та напуснали тръстиките и върбалаците и стигнали до мрачните гори, що покривали по-голямата част от южната равнина пред Нарготронд. Цял ден се движили право на запад, без да чуят и зърнат нищо из пущинака; защото цялата местност била безмълвна и на Маблунг му се струвало, че някакъв неотдавнашен страх тегне над нея. По същия път бил минал Берен преди години и тогава из цялата гора се спотайвали очи на преследвачи; ала сега целият нарогски народ бил изчезнал, а орките като че ли все още не върлували толкова далече на юг. Тази нощ спрели на лагер сред дивото усое, без да палят огън.

През следващите два дни продължили напред и привечер на третия ден след Сирион прекосили равнината и наближили източния бряг на Нарог. Тъй силна тревога обзела Маблунг тогава, че помолил Морвен да спрат. Но тя се разсмяла и рекла:

- Ти комай с радост би се отървал от нас. Скоро и туй ще стане. Ала трябва да ни изтраеш още малко. Прекалено далече сме стигнали, за да се поддадем тъкмо сега на страха.

Тогава Маблунг се провикнал:

- Замайни сте вие двете, замаяни и безразсъдни. Не помагате, а ни пречите в търсенето на вести. Чуйте ме сега! Имах заръка да не ви спирам насила; ала кралят ми повели и да ви пазя. Само едно мога да сторя сега. Ще ви пазя. Утре ще ви отведа до близкия Хълм на съгледвачите Амон Етир; там ще останете под охрана и не ще мръднете нито крачка напред, докато аз заповядвам тук.

А Амон Етир се наричала една огромна могила, която някога по заповед на Фелагунд била издигната с много труд на една левга от портите на Нарготронд. Цялата била обрасла с гори, само върхът оставал гол, та да разкрива обзор във всички посоки към околните области и към пътищата, що водели до големия нарготрондски мост. Малко преди пладне отрядът достигнал хълма и се изкатерил по него откъм източната страна. И като погледнал оттам към Фаротското плато, що се издигало кафяво и голо отвъд реката(23), Маблунг зърнал с острия си елфически поглед терасите на Нарготронд върху стръмния западен бряг, а зад тях като черна дупчица в скалната стена зеела Фелагундовата порта. Ала не дочул никакъв звук, нито пък зърнал следи от вражеска войска или от дракона, освен пожарището покрай портите, останало още от деня на нападението. Всичко изглеждало тихо и мирно под бледите слънчеви лъчи.

Тогава Маблунг, както вече бил казал, заповядал на десетимата конници да пазят Морвен и Ниенор върху хълма и да не мърдат оттам до неговото завръщане, освен ако ги връхлети голяма заплаха; а случела ли се беда, трябвало да обкръжат Морвен и Ниенор и да бягат колкото се може по-бързо на изток към Дориат, пращайки напред вестоносец да дири помощ.

Сетне Маблунг взел останалите двацет бойци и се промъкнал предпазливо надолу по склона; а щом стигнали до равнината на запад, където дърветата били редки, всички се разпръснали и с дързост, но предпазливо продължили един по един да се прокрадват към брега на Нарог. Самият Маблунг избрал средния път към моста, ала когато стигнал до него, видял, че е разрушен; и долу в дълбоката клисура реката била придошла от дъждовете, та се пенела с грохот и рев около рухналите камъни.

Но Глаурунг се спотайвал там, в сянката на големия коридор, що водел навътре от разрушените порти, и отдавна бил усетил съгледвачите, макар че

едва ли имало в Средната земя други очи, способни да ги различат. Остър бил скверният му взор, по-остър от този на орлите, а и надалеч виждал по-добре от елфите; затуй разбрал, че неколцина са останали да изчакат върху голия връх на Амон Етир.

И докато Маблунг се промъквал между скалите, търсейки път да прекоси буйната река по рухналите камъни от моста, Глаурунг връхлетял изневиделица, бълвайки огромни огнени езици и пропълзлял надолу в реката. Мигом се раздало оглушително съскане и бликнали облаци пара, та Маблунг и неговите бойци, които се спотайвали наблизко, били обгърнати в непрогледни изпарения и гнусно зловоние; и повечето избягали напосоки към Хълма на съгледвачите. Но докато Глаурунг прекосявал Нарог, Маблунг се отдръпнал настрани, залегнал под една скала и зачакал; защото му се струвало, че все още не е изпълнил задачата си. Вярно, вече знаел, че Глаурунг обитава в Нарготронд, ала имал заръка и да узнае истината за Хуриновия син; и събирайки храброст в сърцето си, решил щом отмине Глаурунг, да се прехвърли отвъд реката и да претърси чертозите на Фелагунд. Смятал, че е сторил всичко необходимо за опазването на Морвен и Ниенор - идващият дракон се виждал отдалече и конниците навярно вече препускали към Дориат.

Тъй Глаурунг отминал покрай Маблунг като смътна грамада сред мъглата; движел се бързо, защото бил могъщ Червей, а не му липсвала и пъргавина. Тогава Маблунг с безумна храброст прегазил Нарог зад гърба му; ала стражите върху Амон Етир съзрели идването на дракона и ги обзел ужас. Веднага заръчали на Морвен и Ниенор да яхнат конете без възражения и се приготвили да избягат на север, както им било наредено. Но както слизали по склона към равнината, зъл вятър довял облаците от изпарения, носещи зловоние, което нито един кон не могъл да изтърпи. Заслепени от мъглата и обезумели от вонята на дракона, конете станали неуправляеми и лудешки препуснали насам-натам; и бойците се разпръснали, та някои от тях пострадали зле при сблъсъци с дърветата, а други напразно търсели отряда. Конско цвилене и човешки крясъци долитали до ушите на Глаурунг; и драконът се зарадвал.

Докато се борел с коня си сред мъглата, един от ездачите зърнал Морвен да минава наблизко като сив призрак върху безумен жребец; ала тя изчезнала в сумрака с викове "Ниенор" и повече не я видели.

А когато слепият ужас връхлетял върху отряда, побеснелият кон на Ниенор се препънал и я изхвърлил от седлото. Паднала меко върху тревата, та не пострадала; но когато се изправила на нозе, била сама - изгубена сред мъглата без кон и спътници. Не загубила кураж, а се замислила; сторило ѝ се глупаво да тича към един или друг вик, защото гласовете долитали отвсякъде, ала ставали все по-слаби. Сметнала за по-добре да потърси отново хълма - несъмнено Маблунг щял да мине оттам, преди да си тръгне, та макар и само за да провери дали някой от неговия отряд не е изостанал.

Затуй търсейки напосоки според наклона под нозете си, тя скоро открила хълма, който наистина не бил далече; и бавно се изкатерила откъм източната му страна. Колкото по-нагоре отивала, толкова по-рядка ставала мъглата, докато накрая излязла под слънчевите лъчи върху голия връх. Пристъпила тогава напред и погледнала на запад. А там, право срещу нея, била грамадната глава на Глаурунг, който тъкмо в този миг пропълзлял нагоре от другата страна; и преди да разбере що става, взорът ѝ срещнал очите му, а те били страшни и изпълнени със зловещия дух на неговия господар Моргот.

Тогава Ниенор се опитала да устои пред Глаурунг, защото била силна духом; ала той напрегнал цялата си мощ срещу нея и запитал:

- Що дириш тук?

И принудена да отговори, тя изрекла:

- Търся човек на име Турин, що някога живееше тук. Ала той навярно е мъртъв.

- Не знам - рекъл Глаурунг. - Бяха го оставили тук да защитава жените и старците; но когато дойдох, той позорно заряза поста си и избяга. Храбрец беше на думи, мерзък страхливец на дело. Защо ти е такъв човек?

- Лъжеш - отвърнала Ниенор. - Децата на Хурин може да са всичко друго, но не и страхливци. Не се боим от теб.

Разсмял се Глаурунг, защото с тия слова Хуриновата дъщеря се разкрила пред неговата злоба.

- Тогава сте глупци и ти, и твоят брат - рекъл той. - А хвалбите ти ще излязат само надуты слова. Защото аз съм Глаурунг!

После впил поглед в очите на Ниенор и волята ѝ се прекършила. Сторило ѝ се, че слънцето избледнява болнаво и наоколо пада здрач; и постепенно я обгърнал непрогледен мрак, в който нямало друго, освен пустота; не знаела нищо, не чувала нищо и не помнела нищо.

Въпреки зловонието и мрака, Маблунг дълго обикалял из залите на Нарготронд; ала не открил жива душа - нищо не помръдвало сред купищата кости и никой не отвърщал на виковете му. Накрая, понеже го потискал безмълвният ужас на това място, а и се боял от завръщането на Глаурунг, той се отправил към портите. На запад слънцето залязвало и мрачните сенки на Фарот падали изотзад върху терасите и буйната река под тях; но в далечината върху Амон Етир като че ли се виждал грозният силует на дракона. Още по-трудно и опасно било сега за Маблунг прекосяването на Нарог, защото страхът го гонел по петите; и едва достигнал отвъдния бряг и пропъзлял настрани под скалите, когато се задал Глаурунг. Ала сега драконът пълзял бавно и предпазливо; защото огньовете в него догаряли - много мощ бил изгубил и искал да отпочине сред мрака. Пролазил той през реката и се отправил нагоре към портите като огромна пепелява змия, оставяща зад гърбуха си лигава диря.

Ала преди да влезе, спрял, озърнал се на изток и от зиналата му паст долетял смехът на Моргот - приглушен, но ужасен като ехо на злобна радост от далечните черни бездни. А подир смеха се раздал леден и страшен глас:

- Ето, че се спотайваш като полска мишка под брега, храбри Маблунг! Зле изпълняваш заръката на Тингол. Побързай сега към хълма, та да видиш що стана с онези, що трябваше да опазиш!

После Глаурунг влязъл в леговището си, а слънцето залязло и здрачна вечер пръснала хлад над земите. Втурнал се Маблунг към Амон Етир; и когато се изкатерил на върха, откъм Изтока заблещукали звезди. На техния фон зърнал да стои мрачна и неподвижна фигура, сякаш изваяна от камък. Ниенор била това - и нито чувала що ѝ говори, нито отвърщала на словата му. Ала когато я хванал за ръка, трепнала и тръгнала покорно след него; и вървяла накъдето я водел, ала щом я пускал, пак застивала неподвижно.

Безмерна скръб обзела смаяния Маблунг; но не му оставал друг избор, освен да поведе Ниенор по дългия път на изток без помощ и дружина. Тъй поели напред, бродейки като насън през равнината, потънала в нощни сенки. А когато пак настанало утро, Ниенор се препънала, паднала и останала да лежи; и Маблунг загубил надежда, та седнал до нея.

- С право се боях от тази задача - рекъл той. - Защото изглежда, че ще ми бъде последна. С тая клета рожба човешка ще загина сред пущинака и името ми ще се покрие с позор в Дориат - ако изобщо стигнат дотам вести за вашата

участ. Всички други навярно са мъртви, а тя едничка оцеля, ала само за страдания.

Тъй ги заварили трима от отряда, които били избягали от Нарог след идването на Глаурунг и подир дълго лутане се върнали към хълма, когато мъглата отминала; и като не срещнали никого там, решили да поемат обратно. Обнадеждал се Маблунг и заедно тръгнали на североизток, защото откъм южната страна нямало път за Дориат, а след падането на Нарготронд било забранено саловете и лодките да се използват за връщане в Потайното кралство.

Дълъг и бавен бил техният път, сякаш водели болнаво дете. Ала с отдалечаването от Нарготронд и приближаването към Дориат клетата Ниенор малко по малко си възвръщала силите и вече можела покорно да върви с часове наред, докато я водели за ръка. Нищо обаче не виждала с широко разтворените си очи, нито пък чувала с ушите си и от устните ѝ не се отронвало слово.

Най-сетне подир много дни приближили западната граница на Дориат южно от Теиглин; защото възнамерявали да пресекат тясната ивица от Тинголовите земи отвъд Сирион и тъй да стигнат до охранявания мост недалеч от мястото, където се вливал Есгалдуин. Спрели за малко да си починат; положили Ниенор върху постеля от трева и за пръв път изцъклените ѝ очи се затворили, сякаш била заспала. После елфите също налягали и от умора дори не помислили какви заплахи ги дебнат. Тъй ги нападнала изневиделица банда орки - една от многото, които напоследък върлували из ония места досами границите на Дориат. В разгара на схватката Ниенор изведнъж рипнала от постелята като човек, който се събужда посред нощ от тревожен звук, и с писък побягнала през гората. Тогава орките се обърнали и я подгонили, а елфите се втурнали подир тях. Ала нещо странно било станало с Ниенор, та надбягала всички, летейки като сърна между дърветата с развени по вятъра коси. Колкото до Маблунг и другарите му, те бързо догонили орките и ги изклали до един, а сетне побързали напред. Но Ниенор вече била отлетяла надалеч като призрак; и нито я зърнали, нито открили следа от нея, макар да търсили дълги дни.

Накрая Маблунг се завърнал в Дориат, прегърбен от скръб и срам.

- Избери си нов водач на бранителите, господарю - рекъл той на краля. -
Защото аз съм опозорен.

Но Мелиан отвърнала:

- Не е тъй, Маблунг. Ти стори всичко възможно и никой друг сред служителите на краля нямаше да постигне толкова. Ала за зла беда си се сблъскал с прекомерно могъщество, срещу което не би се преборил никой от живите днес в Средната земя.

- Пратих те да събереш вести и ти изпълни заръката - добавил Тингол. -
Не е твоя вината, че онези, които тия вести засягат най-много, вече няма как да ги чуят. Да, скръбен край сполетя целия Хуринов род, ала не го поемай на свой гръб.

Защото не само Ниенор избягала безумно из пущинака, но и Морвен била изчезнала. Нито тогава, нито когато и да било по-късно пристигнали ясни вести за участта ѝ в Дориат или Дор-ломин. А Маблунг не пожелал да си почине, поел с малък отряд из пущинака и три години кръстосвал надлъж и шир от Еред Ветрин чак до устието на Сирион, търсейки дирите на изчезналите.

Ниенор в Бретил

Колкото до Ниенор, тя бягала из горите, чувайки зад гърба си кръсците на преследвачите; а одеждите си раздрала, хвърляйки тичешком дреха след

дреха, додето останала съвсем гола; и през целия този ден продължила да тича като звяр подгонен до пръсване на сърцето, що не смее да спре, за да си поеме дъх. Ала привечер лудостта ѝ внезапно преминала. Спряла се за миг като замаяна, а сетне от изтощение рухнала като подкосена в несвят сред високите папрати. И там, сред старата шума и младите пролетни кълнове, заспала дълбоко, откъсната от целия свят.

На сутринта се събудила и слънчевите лъчи я зарадвали, сякаш едва сега се раждала за живот; и всичко, що виждала, ѝ се струвало ново и непознато, та не знаела кое как се нарича. Защото зад нея лежала само мрачна пустота, през която не можел да мине ни спомен за онуй, що познавала преди, ни ехо от слово човешко. Само сянка от ужас си припомняла, затова била плашлива и вечно дирела скривалище - ту се катерела по дървета, ту се шмугвала в някой шубрак, бърза като катеричка или лисица, колчем я стреснел звук или сянка; и оттам дълго надничала през листата, преди пак да поеме напред.

Дълго вървяла тъй все в оная посока, що избрала най-напред, додето излязла край река Теиглин и утолила жаждата си; но храна не намерила, нито пък знаела как да си набави, а била прегладняла и възнела от студ. И тъй като дърветата отвъд реката изглеждали по-гъсти и сенчести (а наистина било така, понеже оттам започвал Бретилският лес), тя прегазила през водата, стигнала до една зелена могила и се проснала по очи, защото била изтощена, а ѝ се струвало, че мракът, от който бягала, пак я настига и слънцето гасне.

Но всъщност черна буря се задавала откъм Юга, влачейки порой и светкавици; и Ниенор лежала там, сгърчена от ужас пред гръмотевиците, а мрачният дъжд обсипвал нейната голота.

Тъй се случило, че в този час неколцина горяни от Бретил минали оттам подир набег срещу орките, бързайки да прекосят Теиглинските бродове и да се доберат до едно близко убежище; и ненадейно избухнала страховита мълния, та цялата могила Хауд-ен-Елет лумнала в бели пламъци. Тогаз Турамбар, който водел отряда, отскочил назад, закрил очи и се разтреперал; защото му се сторило, че вижда призрака на погубена девойка, проснат върху гроба на Финдуилас.

Но един неговите бойци изтичал към могилата и му извикал:

- Насам, господарю! Тук лежи млада жена и още е жива!

Приближил се Турамбар и я вдигнал; от мокрите ѝ коси се стичала вода, ала тя само стискала очи и треперела, без да се съпротивлява. Смаян от туй, че лежи гола по дъжда, Турамбар метнал плаща си около нея и я отнесъл в една ловджийска колиба сред гората. Там наклали огън и я стоплили със завивки, а тя отворила очи и ги огледала; щом взорът ѝ паднал върху Турамбар, лицето ѝ грейнало, утешила се изведнъж и протегнала ръка към него, защото усетила, че сякаш най-сетне е намерила нещо дълго търсено в мрака. А Турамбар поел нейната ръка, усмихнал се и рекъл:

- Няма ли да ни кажеш сега своето име, род и какво зло те е сполетяло?

Тогава тя поклатила глава и мълчаливо заплакала; повече не я разпитвали, додето не заситила глада си със скромната храна, която могли да ѝ предложат. Като се нахранила, тя въздъхнала и пак положила ръка в десницата на Турамбар; а той рекъл:

- С нас ще си в безопасност. Тази нощ можеш да отпочинеш тук, а на разсъмване ще те отведем в нашето селище сред горските дебри. Ала бихме желали да знаем твоето име и род, та да открием близките ти и да им отнесем вест за тебе. Няма ли да ни кажеш?

Но тя пак не отговорила и се разплакала.

- Не бой се! - рекъл Турамбар. - Навярно историята е твърде печална, за да я разказваш тъй скоро. Но трябва да ти дам име и ще те назова Ниниел, що значи Просълзената.

Като чула името, тя вдигнала очи и поклатила глава, но послушно повторила:

- Ниниел.

Това била първата дума, която изрекла подир мрака и той получила името си между горяните.

На сутринта понесли Ниниел към Ефел Брандир и пътят се изкачвал стръмно нагоре към Амон Обел до мястото, където трябвало да пресече буйния поток Келеброс. Там бил изграден дървен мост, а под него течението прелитало през каменния ръб и по множество пенести стъпала падало далече надолу към дълбок скален басейн; и водните пръски изпълвали въздуха наоколо като ситен дъждец. Край водопада се простирала зелена морава, обкръжена с брези, а от моста се разкривала гледка на запад към Теиглинската клисура. Въздухът бил прохладен и през лятото пътниците често спирани там да отпочинат и да се напият със студена вода. Димрост се наричал тоя водопад, що означава Дъждовната стълба, ала от онзи ден станал Нен Гирит, тоест Треперещата вода; защото Турамбар и неговите спътници спрели там, но щом достигнала това място, Ниниел се разтреперала цялата и вече не могли да я стоплят и утешат(24). Затуй побързали напред; но докато се доберат до Ефел Брандир, Ниниел вече пламтяла от треска.

Дълго лежала болна и Брандир се борел с цялото си знахарско умение да я изцели, а жените на горяните бдели над нея денем и нощем. Ала само когато Турамбар бил до нея, тя лежала спокойно и заспивала без да стене; и още нещо забелязали всички, които я гледали: макар да бълнувала често, през цялото си боледуване тя не изрекла ни слово, било то на елфически или човешки език. А когато здравето ѝ се възвърнало малко по малко, та станала на нозе и пак започнала да се храни, бретилските жени трябвало да я учат на говор дума по дума като малко дете. Но Ниниел усвоявала тия уроци бързо и с жива наслада като човек, що отново намира изгубени съкровища; и когато найсетне можела да разговаря с приятелките си, често питала:

- Как се нарича ето това? Защото в мрака изгубих името му.

И когато вече се крепяла на нозе без чужда помощ, взела често да ходи в дома на Брандир; защото най-силно желала да научи имената на живите твари, а той знаел много за тях; и двамата се разхождали из градините и пасищата.

Обикнал я тогава Брандир; а щом заякнала, тя взела да го подкрепя, понеже бил хром, и го наричала свой брат. Ала на Турамбар отдавала цялото си сърце и само в негово присъствие се усмихвала, а почнел ли да говори забавно, често избухвала в смях.

През една златна есенна вечер двамата седели един до друг, а слънцето пръскало огнени лъчи по склона и къщите на Ефел Брандир и наоколо царувал безметежен покой. Тогава Ниниел продумала:

- Вече питах за всички имена, освен твоето. Как се наричаш?

- Турамбар - отвърнал той.

Замълчала тя, сякаш се вслушвала в далечен отзвук; но накрая казала:

- И какво означава това, или е просто име, за да те знаят?

- Означава - отвърнал той - Повелител на Мрачната сянка. Защото и аз, Ниниел, имах мрак, в който изгубих много неща; ала сега вярвам, че съм го превъзмогнал.

- И ти ли си бягал от него чак до тия красиви гори? - запитала тя. -

Кога успя да се спасиш, Турамбар?

- Да - отговорил той, - дълги години бягах. А се спасих заедно с теб. Защото мрачно бе, когато дойде ти, Ниниел, но оттогава насам грее светлина. И ми се струва, че най-сетне откривам нещо, което отдавна съм търсил.

А после, докато вървял през здрача към своя дом, Турамбар промълвил:
- Хауд-ен-Елет! От зелената могила дойде тя. Поличба ли е туй и как да я изтълкувам?

Отминала златната есен, дошла мека зима и започнала нова спокойна година. В Бретилския лес настанал мир, горяните заживели кротко и не напусkali своите места, та не получавали вести от околните земи. Защото по онова време орките, които идвали на юг към мрачното царство на Глаурунг или дебнели около границите на Дориат, избягвали Теиглинските бродове и минавали отвъд реката далече на запад.

А Ниниел оздравяла напълно и станала снажна хубавица; не се удържал Турамбар и я помолил да му стане жена. Възрадна се тя; но когато Брандир чул тая вест, сърцето му се свило и рекъл:

- Не бързай! И не мисли лошо за мен, задето те съветвам да изчакаш.
- Каквото и да сториш, не ще помисля лошо за теб - отвърнала Ниниел. - Ала защо ми даваш такъв съвет, мъдри братко?

- Мъдри братко ли? - възкликнал той. - Сакат братко кажи, грозен и недостоен за обич братко. Пък и сам не зная защо. Ала сянка тегне над този човек и затова се боя.

- Имало е сянка - рекла Ниниел, - той сам ми каза. Но е избягал от нея, както и аз. А нима не заслужава обич? Макар днес да живее в мир, не е ли бил някога най-славният пълководец, от когото бягали презглава всички врагове?

- Кой ти каза това? - запитал Брандир.
- Дорлас - отвърнала тя. - Не е ли истина?
- Истина е - рекъл Брандир, ала бил недоволен, защото Дорлас предвождал ония, които желаели пак да нападнат орките. А все още се мъчел да измисли с какво да удържи Ниниел от женитбата; затуй добавил: - Истина, но не цялата; защото той е бил пълководец на Нарготронд, а преди туй дошъл от Севера и казват, че бил син на Хурин Дор-ломински от войнствения Хадоров род. - И виждайки, че сянка минала по лицето ѝ като споменал името, Брандир изтълкувал това погрешно и продължил: - С право би си помислила, Ниниел, че такъв човек вероятно в най-близко време ще тръгне отново на бой, може би далече от тукашните земи. И ако стане тъй, как ще го понесеш? Пази се, защото предчувствам, че влезе ли Турамбар в нова битка, не той, а Сянката ще победи.

- Трудно ще го понеса - отговорила тя, - ала омъжена или не, би ми било еднакво тежко. А като съпруга може би ще открия как да го удържа и да отблъсна сянката.

Все пак словата на Брандир я смутили и тя помолила Турамбар да почака. Удивил се той и го обзела печал; а когато узнал от Ниниел, че Брандир я е посъветвал да не бърза, тъгата му се превърнала в гняв.

Но щом настанала нова пролет, рекъл на Ниниел:
- Времето минава. Чакахме дълго и повече не желая да чакам. Стори каквото ти повелява сърцето, обична Ниниел, ала разбери: нямам друг избор. Или ще се върна да воювам из пущинака, или ще се оженим и вече никога не ще тръгна на бой, освен за да те защитя, ако някакво зло дойде към нашия дом.
Тогава тя склонила на драго сърце, дала му дума и в средата на лятото

се венчали; а горяните устроили голям празник и като сватбен дар им построили красива къща върху Амон Обел. Там двамата заживели честито, ала Брандир бил неспокоен и сянката в сърцето му ставала все по-мрачна.

Идването на Глаурунг

Междувременно мощта и злобата на Глаурунг нараснали неимоверно; затлъстял от безделие, сбирал той орките около себе си като дракон-владетел и държал в подчинение цялото Нарготрондско кралство. И преди да свърши годината (третата откакто Турамбар се заселил при горяните), драконът започнал да напада земите, където за известно време бил настанал мир; понеже и Глаурунг, и неговият господар знаели много добре, че в Бретил все още живеят шепя свободни люде - последните от Трите рода, отказващи да се преклонят пред мощта на Севера. А туй не можели да понесат; защото Моргот възнамерявал да покори цял Белерианд и да претърси всяко кътче, та дори и в най-затътената дупка да не остане жива твар, непоробена от него. Поради това няма значение дали Глаурунг се досещал къде е укрит Хуриновият син или (както твърдят някои) Турин наистина бил успял временно да избяга от Злото око, що го преследвало. Защото в крайна сметка всички съвети на Брандир щели да се окажат безплодни и за Турамбар щяло да има само един избор: да седи със скръстени ръце, додето накрая го хванат като плъх; или да се разкрие и да тръгне на бой.

Но когато в Ефел Брандир пристигнали първите вести за нашествието на орките, той отстъпил пред молбите на Ниниел и не отишъл да се сражава. Защото тя рекла:

- Още не са нападнати домовете ни, както говорихме някога. Казват, че орките били малко. А от Дорлас чух, че преди твоето идване често имало подобни схватки и горяните отблъсквали враговете.

Горяните обаче губели битка подир битка, защото тия орки били от най-гнуслните - свирепи и хитри; вече не минавали както преди покрай гората, изпълнявайки други задачи, нито пък нахлували на малки групи, а идвали с твърдата цел да завоюват Бретилския лес. Поради туй Дорлас и неговите бойци били отблъснати с тежки загуби, а орките прекосили Теиглин и почнали да върлуват далеч навътре из горите. Дошъл Дорлас при Турамбар, показал му раните си и рекъл:

- Виж, нима не са ни налегнали тежки времена подир привидния мир, както предричах? И нима ти сам не помоли да те броим за един от нас, вместо за чужденец? Не е ли тази заплаха и твоя? Защото домовете ни не ще останат укрити, ако орките нахлуят още малко насам.

Тогава Турамбар станал, взел отново меча Гуртанг и тръгнал на бой; и като узнали това, горяните се въодушевили и го последвали, та сбрал стотици бойци. После тръгнали да претърсват гората, избили всички орки, които се спотайвали из нея и ги окачили по дърветата около Теиглинските бродове. А когато насреща им тръгнала нова войска, причакали я в засада; тъй много били горяните и тъй велик ужас вдъхвало завръщането на Черния меч, че слисаните орки загубили ума и дума и почти всички паднали убити. Тогава горяните наклали грамадни огньовете и изгорили накуп съсечените Морготови войници, а пушекът на тяхната мъст се издигнал към небесата и вятърът го отнесъл на запад. Но неколцина оцелели врагове се завърнали в Нарготронд да разкажат какво ги сполетяло.

Свиреп гняв обзел тогава Глаурунг; но отначало той не предприел нищо и

само обмислял каквото бил узнал. Тъй зимата отминала в мир и хората говорели:

- Велик е Черния меч от Бретил, защото пред него паднаха всичките ни врагове.

Ниниел била честита и се радвала на Турамбаровата слава; ала сам той седял умислен и си казвал: "Жребият е хвърлен. Сега идва проверка, в която ще проличи дали заслужавам хвалбите, или туй са само надуты слова. Повече няма да бягам. Истински Турамбар ще бъде и със собствената си воля и доблест ще превъзмогна съдбата... или ще загине. Но дори и да падна, поне Глаурунг ще погубя."

При все това безпокойството не го напускало и той изпратил храбри мъже да разузнават далече наоколо. Защото макар да не било обявено, Турамбар вече се разпореждал като пълноправен владетел на Бретилския лес и никой не слушал Брандир.

Пролетта донесла надежда и хората работели с песен на уста. Ала през тая пролет Ниниел заченала, почнала да линее и радостта ѝ помръкнала. А скоро людете, що понякога излизали отвъд Теиглин, взели да се завръщат със странни вести за големи пожарища из горите в равнината край Нарготронд и горяните недоумявали какво може да означава това.

Не след дълго дошли нови вести: че пожарищата идват на север и че сам Глаурунг ги подпалва. Защото той бил напуснал Нарготронд и бродел по някаква своя работа. Тогава глупците и склонните към празни надежди рекли:

- Остана без армия и най-сетне е поумнял, та се връща там, откъдето дойде.

Други пък казвали:

- Да се надяваме, че ще ни отmine.

Но Турамбар не хранел подобна надежда и знаел, че Глаурунг идва да го търси. Затуй, макар че криел тревогата си от Ниниел, ден и нощ мислел какво да предприеме; а пролетта отминавала и приближило лятото.

Дошъл ден, когато двама мъже дотичали в Ефел Брандир пребледнели от ужас, защото били видели Великия червей.

- Истина е, господарю - рекли те на Турамбар, - вече приближава право към Теиглин. Лежеше сред огромни пламъци и дърветата димяха около него. Зловонието му е непоносимо. И ни се стори, че гнусната му следа се простира на много левги назад към Нарготронд, без да завива нито веднъж, като че идва точно към нас. Що можем да сторим?

- Малко - отвърнал Турамбар, - ала аз вече съм го обмислил. Вашата вест ми носи не страх, а надежда; защото ако наистина продължи право напред без завои, както казвате, тогава има изход за хората с храбри сърца.

Горяните се зачудили, защото по онова време Турамбар не казал нищо повече; но твърдостта му им вдъхнала надежда(25).

Ето какво било течението на Теиглин. Бърз и буен като Нарог, той се спускал от Еред Ветрин - изпървом между ниски брегове, додето след Бродовете придобивал сила от други потоци и си прорязвал път през подножието на възвишенията, по които растял Бретилският лес. Оттам нататък продължавал през дълбоки клисури, чиито стръмни склонове били като скални стени, а по дъното им водите беснеели с оглушителен грохот. И точно по пътя на Глаурунг, северно от мястото, където се вливал Келеброс, лежала една от тия клисури - далеч не най-дълбоката, ала по-тясна от всички други. Затуй Турамбар пратил там трима храбри мъже да дебнат за идването на дракона; а сам той се канел да отиде при високия водопад Нен Гирит, където вестите

щели да го достигнат по-бързо, а и можел да оглежда надалече из областта.

Но най-напред сбрал всички горяни в Ефел Брандир и изрекъл такива слова:

- Бретилски мъже, задава се смъртоносна заплаха, която само с велика доблест бихме успели да предотвратим. Броят ни сега няма значение; с хитрост трябва да се преборим и да разчитаме на щастливата си звезда. Тръгнем ли против дракона с цялата си сила, както срещу войска от орки, само ще се обречем на гибел, оставяйки жените и децата си беззащитни. Затуй ви казвам да останете тук и да се пригответе за бягство. Защото ако дойде Глаурунг, ще трябва да изоставите това селище и да се разпръснете надлъж и шир; тъй някои ще могат да си спасят живота. Защото няма съмнение, че драконът на всяка цена ще дойде в нашето селище, за да го унищожи и изстреби всичко живо; ала сетне не ще остане тук. В Нарготронд е цялото му съкровище и там има подземни зали, където може да лежи и да расте в безопасност.

Отчаяли се тогава горяните и унило навели глави, понеже вярвали в Турамбар и разчитали на по-голяма надежда в словата му. Но той продължил:

- Не, дотук беше лошото. А то не ще се случи, ако съдбата е благосклонна и добре съм обмислил нещата. Защото не вярвам, че драконът е непобедим, макар с годините да е придобил огромна мощ и злоба. Знам нещичко за него. Не от тялото си черпи сила той, колкото и да е могъщо, а от злия дух, що го обладава. Защото чуйте какво ми разказаха люде, които са се сражавали през годината на Нирнает, когато и аз, и почти всички вие сме били още деца. В онова сражение джуджетата устояли пред дракона, а Азагал от Белегост го наранил тъй жестоко, че той избягал обратно в Ангбанд. Ала ето ви тук един трън, който е по-остър и дълъг от кинжала на Азагал.

При тия думи Турамбар изтеглил Гуртанг от ножницата, вдигнал го със замах над главата си и на всички наоколо им се сторило, че от десницата на Турамбар бликнал пламък високо във въздуха. Тогава се провикнали като един:

- Черния трън от Бретил!

- Да, туй е Черния трън от Бретил - рекъл Турамбар - и има с какво да изплаши врага. Защото трябва да знаете едно: такава е орисията на този дракон (а и на неговото потомство, казват), че колкото и могъща костна броня да го покрива, по-яка дори от желязо, отдолу трябва да се влачи върху змийски корем. Затуй, бретилски люде, тръгвам сега да се добера както мога до търбуха на Глаурунг. Кой идва с мен? Тръбват ми само неколцина мъже с крепки ръце и още по-крепки сърца.

Тогава Дорлас излязъл напред и рекъл:

- Аз идвам с теб, господарю; винаги съм предпочитал да тръгна срещу врага, отколкото да го изчаквам.

Ала никой друг не бързал да отговори на призива, защото ги бил обзел страх от Глаурунг, след като разказът на разузнавачите, които го видели, тръгнал от уста на уста. Тогава Дорлас се провикнал:

- Слушайте, бретилски мъже, вече е ясно, че за днешните беди всички съвети на Брандир са били безплодни. С криене не ще се спасим. Няма ли някой сред вас да заеме мястото на Хандировия син, та да спаси от позора рода на Халет?

Чул тия присмехулни слова Брандир, който седял върху трон като предводител на сбора, ала всъщност никой не го зачитал; и горчилка се вляла в сърцето му, защото Турамбар не упрекнал Дорлас. Но един негов сродник на име Хунтор се изправил и рекъл:

- Зле постъпваш, Дорлас, като хулиш тъй своя вожд, чиито нозе за беда не могат да сторят каквото желае сърцето му. Внимавай, да не би на свой ред

да срещнеш подобна участ! И как твърдиш, че съветите му са били безплодни, когато никой не пожела да ги слуша? Сам ти, неговият поданик, ги обезсмили. Казвам ти, че се сбъдна каквото предрече Брандир - Глаурунг идва сега към нас, както дойде в Нарготронд, понеже с делата си се издадохме. Но тъй като злото вече е сторено, ако ми разрешиш, сине Хандиров, ще отида да защита доблестта на нашия род.

Тогава Турамбар казал:

- Трима са достатъчно! Вас двамата ще взема. Ала и теб не пренебрегвам, вожде. Чуй ме! Трябва да тръгнем час по-скоро и за тази задача ще са ни потребни здрави нозе. Смятам, че мястото ти е сред твоя народ. Защото си мъдър и владееш целителските умения; а може би не след дълго людете ще се нуждаят както от мъдрец, тъй и от целител.

Но макар и красиви, тия слова само още повече огорчили Брандир и той рекъл на Хунтор:

- Върви тогава, ала не чакай от мен одобрение. Защото сянка тегне над този човек и тя ще те отведе към погибел.

А Турамбар бързал да потегли; но когато отишъл да се сбогува с Ниниел, тя заридала скръбно и се вкопчила в него.

- Не тръгвай, Турамбар, умолявам те - рекла. - Не предизвиквай сянката, от която си избягал. Не и не, по-добре ще е да побегнеш пак и да ме вземеш със себе си надалеч от тук!

- Обична ми Ниниел - отвърнал той, - вече нито ти, нито аз имаме накъде да бягаме. В тия земи сме обречени да останем. А дори и да избягам, изоставяйки този гостоприемнен народ, бих могъл да те отведа единствено към безлюдната пустош, где ще откриеш само гибел за себе си и нероденото ни дете. Стотици левги път има до която и да било друга страна, останала засега извън властта на Сянката. Събери кураж, Ниниел. Защото предричам: ти и аз не ще загинем от този дракон, нито от който и да било друг слуга на Севера.

Тогава Ниниел млъкнала и престанала да ридае, ала прощалната ѝ целувка била студена.

А Турамбар заедно с Дорлас и Хунтор препуснал към Нен Гирит и когато пристигнали, залязващото слънце вече хвърляло дълги сенки; и последните двама разузнавачи ги чакали там.

- Без малко да закъснееш, господарю - рекли те. - Защото драконът дойде насам и когато си тръгнахме, вече бе достигнал ръба на клисурата и гледаше свирепо отвъд Теиглин. Не спира ни денем, ни нощем, та трябва да сме готови за набега му още преди разсъмване.

Погледнал Турамбар отвъд водопадите на Келеброс и в светлината на залеза зърнал черни колони от пушек да се издигат покрай реката.

- Няма време за губене - рекъл той, - ала поне тази вест е добра. Защото се боях, че драконът може да заобиколи; ако бе отишъл на север към Бродовете и бе открил пътя през низините, щеше да сложи край на надеждите ни. Ала явно е побеснял от гордост и злоба, та върви безогледно напред.

Ала докато изричал това, сам се зачудил и се запитал на ум: "Възможно ли е дори тъй гнусна и люта твар да се бои от Бродовете досущ като орките? Хауд-ен-Елег! Нима и от гроба си Финдуилас възпира злата ми участ?"

После се обърнал към своите спътници и добавил:

- Ето каква задача ни предстои сега. Трябва да изчакаме още малко; защото прекалената прибързаност ще е също тъй пагубна, както и закъснението. Падне ли здрач, ще се промъкнем скришом надолу към Теиглин. Ала внимавайте. Защото слухът на Глаурунг е също тъй остър, както и зорът

му - а да ни усети е равносилно на гибел. Ако стигнем незабелязано до реката, после ще трябва да се спуснем в клисурата, да прекосим течението и тъй да застанем на пътя, по който ще поеме.

- Ала как може Глаурунг да мине оттам? - запитал Дорлас. - Колкото и да е пъргав, все пак си остава грамаден дракон - как ще се спусне по едната скала и как ще се изкатери по другата, докато задницата му още слиза надолу? А дори и да го стори, какъв смисъл има да стоим в буйните води под него?

- Може и да го стори - отвърнал Турин - и ако е тъй, зло ни очаква. Ала според онуй, що знам за него, както и според мястото, където лежи сега, мога да се надявам, че е замислил друго. Стигнал е до ръба на Кабед-ен-Арас, през който, както разказвате, някога бил прескочил подгонен елен, за да се спаси от ловците на Халет. Тъй грамаден е сега Глаурунг, че според мен ще опита да се прехвърли оттам. В туй е цялата ни надежда и на нея трябва да разчитаме.

При тия слова сърцето на Дорлас изтръпнало; защото той познавал целия Бретилски лес по-добре от всеки друг горянин, а клисурата Кабед-ен-Арас наистина била зловещо място. Откъм източната ѝ страна се издигала гола отвесна скала, обрасла само най-горе с дървета; от другия край брегът бил малко по-полегат и обрасъл с гъсталак от провиснали дървета и храсти, ала между тях водата бушувала сред скалите и макар че храбър мъж можел да я прекоси посред бял ден, нощем било сигурна смърт да тръгнеш през нея. Но такъв бил планът на Турамбар и нямало смисъл да спори с него.

По здрач тримата поели на път и не тръгнали право към дракона, а отначало минали по пътеката за Бродовете; не след дълго завили на юг по друга тясна пътека и през горските сенки излезли над Теиглин(26). И докато приближавали Кабед-ен-Арас стъпка по стъпка, спирайки често, за да се послушат, насреща им долетял мирис на изгорели дървета, смесен с непоносимо зловоние. На изток зад тях заблещукали първите звезди, а на запад сред сетните дневни отблясъци се издигали бледи, нетрепващи струйки дим.

Когато Турамбар си заминал, Ниниел останала да стои безмълвна и неподвижна като камък; но Брандир дошъл при нея и казал:

- Не мисли за най-страшното, Ниниел, преди да е дошло. Ала нима не те посъветвах да изчакаш?

- Вярно, тъй беше - отвърнала тя. - Но и да бях те послушала, с какво щеше да ми помогне това? Любовта може да страда и без венчило.

- Знаем - рекъл Брандир. - И все пак венчилото не е дреболия.

- Вече втори месец нося негова рожба - рекла Ниниел. - Ала от туй товарът на страха ми за Турамбар не става ни по-лек, ни по-тежък. Не те разбирам, Брандир.

- Аз самият не се разбирам - отвърнал той. - И все пак се боя.

- Не те бива за утешител! - възкликнала тя. - Но, Брандир, скъпи приятелю, с венчило или без него, майка или девица, ужасът ми е непоносим. Повелителя на Съдбата отиде надалеч, за да се пребори със своята участ; как да остана тук и да изчаквам бавните вести, били те добри или лоши? Може би тази нощ той ще се срещне с дракона; как да седя тук и как да изтрая тия гибелни часове?

- Не знам - рекъл Брандир, - ала тъй или иначе часовете ще трябва да минат и за теб, и за съпругите на ония, що тръгнаха с него.

- Нека всяка от тях да стори каквото ѝ повели сърцето! - извикала Ниниел. - Колкото до мен, аз тръгвам натам. Не ще се делия от своя повелител

в страшен час. Отивам да посрещна вестите!

Мрачен ужас обзел Брандир при тия слова, та се провикнал:

- Не ще го сториш, ако мога да ти попреча. Защото тъй осуetyаваш всичките ни планове. Далече е дотам и ако се случи най-лошото, тук бихме имали време да избягаме.

- Ако се случи най-лошото, не бих искала да избягам - промълвила тя. - Безполезна е вече твоята мъдрост и не ще можеш да ме възпреш.

После излязла пред хората, струпани на открито между къщите на Ефел и се провикнала:

- Бретилски люде! Не ще чакам тук. Загине ли моят повелител, напразни са всички надежди. Вашите земи и гори ще бъдат изгорени докрай, къщите ви изпепелени и никой, никой не ще се спаси. Тогава защо да се бавим тук? Отивам да посрещна вестите и съдбата, каквато и да е тя. Който мисли като мен, нека ме придружи.

Мнозина пожелали да тръгнат с нея - жените на Дорлас и Хунтор, защото обичните им съпрузи били тръгнали с Турамбар; други пък от жалост към Ниниел и от желание да се сприятелят с нея; а още мнозина били подмамени от мълвата за дракона, мислейки от храброст или от глупост (понеже знаели твърде малко за злото), че ще видят странни и славни дела. Защото неизмерно велик бил станал Черния меч в умовете им, та малцина можели да си представят, че дори и Глаурунг е способен да го надвие. Поради всичко туй не след дълго вкупом се втурнали към заплахата, която не осъзнавали; и само с няколко кратки почивки най-подир стигнали изтощени до Нен Гирит тъкмо по здрач, обаче малко след като Турамбар потеглил оттам. Ала нощта охладила горещите им глави и мнозина се почудили на собствената си дързост; а като чули от двамата разузнавачи колко близо е дошъл Глаурунг, сърцата им изстинали и не посмели да продължат. Някои се вглеждали с тревожни очи към Кабед-ен-Арас, но не различавали нищо и чували само хладната песен на водопада. А Ниниел седнала настрани и затреперала от глава до пети.

Когато Ниниел и другите с нея се отдалечили, Брандир рекъл на останалите:

- Вижте как ме пренебрегват и отхвърлят всички мои съвети. Нека Турамбар да бъде ваш вожд и по име, след като вече бездруго е отнел цялата ми власт. Защото отсега нататък се отричам и от властта, и от племето. Повече никой да не ме търси за съвет или изцеление!

И той пречупил жезъла, а подир туй си помислил: "Вече нищо не ми остава, освен обичта към Ниниел; където и да отиде, каквото и да стори, било то разсъдливо или безумно, трябва да я последвам. В този мрачен час нищо не може да се предвиди; ала има надежда дори и немощен мъж като мен да я опази от злото, ако стои наблизо."

Препасал тогава дълъг меч, както рядко бил правил преди, взел патерицата и колкото можел по-бързо минал през портата на Ефел, куцайки подир другите по дългата пътека към западните предели на Бретилския лес.

Гибелта на Глаурунг

Най-сетне, когато мрачна нощ паднала над земите, Турамбар заедно с двамата си спътници стигнал до Кабед-ен-Арас и се зарадвал на грохота на реката; защото макар да вещаел заплахи в клисурата, този шум заглушавал всичко останало. Тогава Дорлас ги повел на юг и след малко им показал как

до се спуснат по една пукнатина до подножието на канарата; ала там храбростта му изневерила, защото във водата имало купища камъни и скали, а течението бушувало между тях със страховито скърцане.

- Туй е прав път към гибелта - рекъл Дорлас.

- Към гибел или към живот, ала друг път няма - отвърнал Турамбар, - а протакането не ще ни донесе надежда. Затуй вървете след мен!

После тръгнал пръв и благодарение на силата и пъргавината си, или пък закрилян от съдбата, успял да мине отвъд и се обърнал сред мрака да види кой ще е втори. Тъмен силует пристъпил до него.

- Дорлас? - запитал Турамбар.

- Не, аз съм - отвърнал Хунтор. - Дорлас не намери храброст да прекоси реката. Защото човек може да обича битките и при все това да се бои от други неща. Сега навярно седи разтреперан на онзи бряг; и дано се засрами за хулите срещу моя сродник.

Турамбар и Хунтор поседнали да отпочинат, ала скоро нощният хлад взел да ги пронизва, защото били мокри от глава до пети, та станали и подирили покрай потока път на север, където лежал Глаурунг. Там бездната ставала още по-тясна и мрачна, и докато напредвали пипнешком, зърнали над себе си отблясъци като от гаснещ огън, а сетне дочули как Великият червей ръмжи в неспокойната си дрямка. Тогава взели да търсят как да се изкатерят до ръба; защото в туй била цялата им надежда да достигнат незащитеното място на врага. Ала тъй гнусно станало зловонието, че главите им се замаяли и те се подхлъзвали по скалите, вкопчвали се в редките дървета и повръщали неудържимо, забравяйки в страданията си всеки друг страх, освен ужаса да не полетят към каменните зъби на Теиглин.

Тогава Турамбар рекъл на Хунтор:

- Хабим сетни сили без никаква полза. Защото напразно е да се катерим, додето не сме сигурни, че драконът ще премине.

- А когато разберем - възразил Хунтор, - не ще имаме време да дирим изход от бездната.

- Вярно - отвърнал Турамбар. - Но когато всичко зависи от случайността, на нея трябва да се доверим.

Затуй спрели и зачакали, гледайки от дълбоката клисура как високо горе една бяла звезда бавно пълзи през тясната ивица небе; и Турамбар постепенно се унесъл в дрямка, сред която с цялата си сила и воля се катерел нагоре, макар че черен вихър го засмуквал назад и раздирал нозете му.

Изведнъж прогърмял оглушителен шум и стените на бездната се разтресли от ехото. Турамбар трепнал и рекъл на Хунтор:

- Ето, раздвижва се. Идва нашият час. Удряй с все сила, защото сега двамината ще трябва да се бием за трима!

В този миг Глаурунг започнал своя набег срещу Бретил; и всичко станало както се надявал Турамбар. Защото драконът бавно провлачил тежкото си туловище към ръба на канарата и вместо да завие, се приготвил да прескочи над бездната с могъщите си предни лапи, а подир туй да прехвърли отвъд и цялото тяло. С него идвал и ужасът, понеже не дошъл право над тях, а малко на север и двамата зърнали изотдолу как сянката на грамадната му глава закрива звездите; в зиналата му паст имало седем огнени езика. После избълвал пламтящ облак, та кърваво зарево огряло цялата клисура и черни сенки заподскачали между скалите; а дърветата срещу него се сгърчили сред колони от дим и в реката с трясък се посипали камъни. Сетне той се метнал напред, сграбчил отсрещната канара с чудовищните си нокти и почнал да се прехвърля отвъд.

Сега Турамбар и Хунтор се нуждаели от храброст и бързина, защото макар че избегнали пламъците, не се намирали точно на пътя на Глаурунг и трябвало тепърва да стигнат до него, преди да е преминал, инак губели всяка надежда. Забравил за опасността, Турамбар изтичал напред покрай реката; ала тъй страшна била жегата и вонята под дракона, че той се полюшнал и щял да падне, ако не го бил сграбчил Хунтор, който храбро идвал сред него.

- Доблестно сърце! - рекъл Турамбар. - Щастлив избор бе, че те взех за придружител!

Ала преди да довърши, грамаден камък се стоварил отгоре, разбил главата на Хунтор и го запокитил в реката - тъй намерил своя край един от най-храбрите бойци в рода на Халет. Тогава Турамбар се провикнал:

- Уви! Зле е за всекиго да крачи в моята сянка! Защо ли потърсих помощ? Ето, вече си сам, Повелителю на Съдбата, както би трябвало да знаеш, че ще стане. Завладявай сега сам-самичък!

После призовал цялата си воля и ненавист към дракона и неговия господар - и сякаш ненадейно открил в тялото и душата си сили, каквито не бил опознал дотогава; корен по корен, камък по камък преодолял отвесната канара, додето се вкопчил в едно тънко дръвче, което растяло малко под ръба на клисурата и макар с опожарена корона, все още се държало здраво върху корените. И тъкмо когато се намествал в чатала между два клона, търбухът на дракона се появил право отгоре и провиснал досами главата му, преди Глаурунг да го придърпа нагоре. Блед и сбръчкан бил той изотдолу, цял омазан в мътна слуз, по която полепвали всевъзможни боклуци; и излъчвал непоносим мирис на смърт. Тогава Турамбар изтеглил Черния меч на Белег и замахнал нагоре с цялата мощ на десницата и омразата си; и дългото, гибелно и кръвожадно острие потънало в драконовия търбух чак до дръжката.

А Глаурунг като усетил смъртоносния удар, надал писък, който разтърсил горите и вцепенил от ужас людете край Нен Гирит. Турамбар се люшнал като от удар и полетял надолу, а мечът се изтръгнал от десницата му и останал да стърчи в търбуха на дракона. Защото в чудовищен спазъм Глаурунг сбрал цялото си треперещо туловище, праметнал го отвъд клисурата и там се загърчил от болка, свивайки и разпускаяки тяло, додето опустошил всичко наоколо и накрая останал да лежи неподвижно сред пушек и каменни отломки.

Замаян и почти загубил свят, Турамбар висял, вкопчен в корените на дръвчето. Ала успял да превъзмогне шемета, раздвижил се и къде с опора, къде с падане постепенно се добрал до реката; отново дръзнал да я прекоси, но сега лазел по камъните на четири крака с окървавени нокти и заслепен от пяната, додето накрая преминал отвъд и с последни сили се изкатерил до пукнатината, по която били слезли. Тъй най-сетне излязъл пред умиращия дракон и с люта радост се взрял в поваления враг.

Там лежал Глаурунг със зинала паст; ала гаснели вече всичките му огньовете и злите му очи били затворени. Проснат бил на една страна, изпружен с цяло тяло и дръжката на Гуртанг стърчала от търбуха му. Възрадващо се тогава сърцето на Турамбар и макар че драконът още дишал, той поискал да прибере меча си, който ценял и преди, но сега го поставял над всички съкровища на Нарготронд. Верни се оказали словата, изречени при изковаването на този меч - че никоя твар, била тя голяма или малка, не ще надживее неговото ухапване.

Затуй пристъпил към своя ненавистен враг, стъпил върху корема му и като хванал дръжката на Гуртанг, напънал с все сила да го изтегли. И викнал присмехулно, напомняйки за словата, изречени пред портите на Нарготронд:

- Здравей, Червей на Моргот! Добра среща отново! Умри сега и дано

мракът те погълне навеки! Тъй мъсти Турин, син Хуринов.

После изтръгнал меча, но при това струя черна кръв плиснала върху ръката му и отровата го изгорила жестоко, та изкрещял от болка. Тогава Глаурунг се размърдал, отворил скверните си очи и погледнал Турамбар с тъй люта злоба, че сякаш стрела го пронизала; и заедно с непоносимата болка в ръката туй го повалило в несвят като мъртъв край дракона, а мечът останал затиснат под тялото му.

Писькът на Глаурунг долетял до хората край Нен Гирит и ги изпълнил с ужас; а когато съзрели в далечината огненото опустошение от предсмъртния гърч на дракона, те решили, че тъпче и унищожава онези, що го нападнали. Тогава от сърце съжалили, че не са нейде по-надалече; но не смеели да напуснат възвишението, защото си спомняли словата на Турамбар, че ако Глаурунг победи, най-напред ще отиде в Ефел Брандир. Затуй се взирали с ужас да видят накъде ще тръгне, но никой не бил толкоз храбър, че да слезе и да донесе вести от мястото на сражението. А Ниниел седяла неподвижно, само треперела цялата и не можела да овладее ръцете и нозете си; защото когато дочула гласа на дракона, сърцето ѝ замряло и усетила как мракът отново се прокрадва към нея.

Тъй я заварил Брандир. Защото макар и грохнал от умора, той най-сетне стигнал до моста над Келеброс; по целия дълъг път куцукал самичък с патерицата си, а това място било поне на пет левги от неговия дом. Тласкал го страхът за Ниниел, а сега чул новини, с които се сбъдвали най-мрачните му предчувствия.

- Драконът мина реката - казвали хората, - а Черния меч несъмнено е мъртъв, както и другите, що бяха с него.

Тогава Брандир застанал до Ниниел, усетил как страда и сърцето му се свило от жалост за нея; ала въпреки туй си помислил: "Черния меч загина, но Ниниел е жива." После потръпнал, защото изведнъж му станало студено край водите на Нен Гирит. И той загърнал Ниниел с плаща си. Но не намирал какво да каже; а тя мълчала.

Времето отминавало, а Брандир все тъй стоял безмълвно до нея, взирав се в нощта и напрягал слух; ала нищо не виждал, чувал само падащите води на Нен Гирит си помислил: "Глаурунг сигурно вече е навлязъл в Бретил". Но вече не съжелявал своите люде - тия глупци, що се присмивали на съветите му и тъй го унизили. "Нека драконът иде към Амон Обел, тогава ще имам време да избягам и да отведа Ниниел." Накъде - нямал представа, защото никога не бил излизал извън Бретил.

Най-сетне той се привел, докоснал ръката на Ниниел и рекъл:

- Няма закога да чакаме, Ниниел! Ела! Време е да вървим. Ако си съгласна, аз ще те водя.

Тогава тя се изправила безмълвно, хванала го за ръката и двамата минали по моста, а сетне продължили по пътеката към Теиглинските бродове. Но ония, които ги видели да се движат като сенки през мрака, нито знаели кои са, нито пък се интересували. А когато се отдалечили под стихналите дървета, луната изгряла иззад Амон Обел и обляла с мътно сияние горските поляни. Тогава Ниниел спряла и рекла на Брандир:

- Това ли е пътят?

А той отвърнал:

- За какъв път говориш? Свърши се нашата надежда в Бретил. Нямаме друг път, освен да се спасим от дракона и да избягаме надалеч, докато още е време.

Смаяно го погледнала Ниниел и рекла:

- Нима не предложи да ме отведеш при него? Или си искал да ме измамиш? Черния меч бе мой любим и съпруг, тръгнала съм само за да го диря. А ти какво си мислеше? Прави сега каквото желаш, ала аз трябва да бързам.

И докато Брандир стоял замаян, тя побягнала от него; а той се провикнал след нея:

- Чакай, Ниниел! Не тръгвай сама! Не знаеш какво ще завариш. Идвам с теб!

Ала тя не го чувала и тичала тъй, сякаш изстиналата ѝ допреди малко кръв изведнъж се била разгоряла; и макар че Брандир бързал след нея доколкото можел, скоро я изгубил от поглед. Тогава той проклед недъгавата си участ; но не пожелал да се върне.

Наближавало пълнолуние, а бялата луна се издигала високо в небето и когато Ниниел слязла по склона към речната долина, сторило ѝ се, че си я спомня и това я изпълнило със страх. Защото била излязла край Теиглинските бродове и пред нея се извисявала могилата Хауд-ен-Елет, окъпана в лунен светлик, с черна сянка отметната настрани; и от тази могила лъхало чувство на ужас.

С писък свърнала Ниниел настрани и побягнала на юг покрай реката, захвърляйки тичешком плаща си, сякаш отхвърляла мрака, полепнал по нея; а отдолу била облечена в бяло и трепетно искряла под лунните лъчи между дърветата. Тъй я зърнал Брандир от хълма, та се втурнал да ѝ пресече пътя и случайно открил тясната пътека, по която бил минал Турамбар; отбил се по нея, слязъл стръмно на юг към реката и най-сетне взел да догонва Ниниел. Ала макар да викал, тя не обръщала внимание или не чувала и скоро пак изчезнала далече напред; и тъй наближили гората край Кабед-ен-Арас, където умирал Глаурунг.

На юг луната сияела сред безоблачното небе с бистра, студена светлина. Наближавайки опустошеното от Глаурунг място, Ниниел го зърнала как лежи там и търбухът му се сивее под лунните лъчи; ала до него лежал и човек. Тогава забравила за страха, втурнала се сред тлеещите отломки и тъй стигнала до Турамбар. Тъй бил паднал на една страна върху меча си, а лицето било мъртвешки бледо в неясната светлина. Тогава Ниниел се проснала с ридания върху него и го целунала; сторило ѝ се, че долавя слаб дъх, но решила, че туй ще да е заблуда или измамна надежда, защото бил студен и нито помръдвал, нито ѝ отговарял. И докато го галела, открила, че ръката му е почерняла като от изгаряне; измила я тогава със сълзи и превързала раната с парче от дрехата си. Ала понеже той още не помръдвал от нейния допир, пак го целунала и се провикнала:

- Турамбар, Турамбар, върни се! Чуй ме! Събуди се! Аз съм Ниниел. Драконът е мъртъв, мъртъв и само аз стоя тук край теб.

Но той не отговарял.

Дочул плача ѝ Брандир, защото също бил стигнал до опустошеното място; но тъкмо се канел да пристъпи към Ниниел, когато изведнъж спрял и застинал. Защото при вика на Ниниел драконът се размърдал за сетен път, открял очи и луната проблеснала в тях, когато задъхано проговорил:

- Здравей, Ниенор, дъще Хуринова. Ето че пак се срещаме преди края. Радост ти нося - най-сетне намери брат си. И сега ще го опознаеш: убиец в нощния мрак, коварен към враговете, неверен към приятелите и проклетие за своя род - такъв е Турин, син Хуринов! Ала най-грозното от всичките му дела вече усещаш в утробата си.

Тогава Ниенор останала като зашеметена, а Глаурунг издъхнал; и с

гибелта му пелената на злата магия паднала от нея, та изведнъж зърнала ясно целия си живот ден подир ден, а не забравила и какво се било случило откакто лежала върху Хауд-ен-Елет. Цялата се разтресла от ужас и омерзение. А Брандир, който чул всичко, загубил сили и се подпрял на едно дърво.

Внезапно Ниенор скочила на нозе, спряла се за миг, бледа като призрак под луната, свела взор към Турин и се провикнала:

- Сбогом, о, дважди любими! А Турин Турамбар турун амбартанен: повелител на съдбата от съдба повален! Блазе ти, че си мъртъв!

А сетне, обезумяла от скръб и непоносим ужас, диво побягнала от онова място; а Брандир закуцукал след нея, крещейки:

- Чакай! Чакай, Ниниел!

За миг се спряла тя, погледнала назад с изцъклени очи и се провикнала:

- Да чакам ли? Все това ме съветваш. Да бях те послушала! Ала вече е твърде късно. Не ще чакам вече на тая земя.

И пак се втурнала пред него(27).

Бързо стигнала до Кабед-ен-Арас, спряла там и се вгледала в клокочещата вода с вик:

- Вода, вода! Приеми сега Ниниел Ниенор, дъщеря Хуринова; Просълзено Ридание, дъщеря на Морвен! Приеми ме, та да замина надолу към Морето!

С тия слова се хвърлила отвъд ръба - бял проблясък, погълнат от черната бездна; вик, заглъхнал сред грохота на реката.

Продължавали да текат водите на Теиглин, ала нямало вече Кабед-ен-Арас - от тогава насетне людето винаги наричали тая клисура Кабед Наерамарт; защото нямало вече елен да прескочи над нея, отбягвали я всички живи твари и не стъпвал там човешки крак. Последен от хората надникнал в нейния мрак Брандир, син Хандиров; защото не намерил нужната смелост в сърцето си и макар вече да ненавиждал живота, не успял да срещне там смъртта, за която копнеел(28). Тогава мислите му се върнали към Турин Турамбар и той извикал:

- Да те мразя ли, или да те окайвам? Ала ти вече си мъртъв. Не ти дължа благодарност, похитителю на всичко, що притежавах или желаех. Но моят народ ти е длъжник. От мен подобава да узнаят какво се случи.

И закуцал отново към Нен Гирит, заобикаляйки с тръпки на ужас мястото, където лежал драконът; и докато се катерел по стръмната пътека, натъкнал се на човек, който надничал измежду дърветата, ала щом го видял, мигом се дръпнал назад. Брандир обаче бил разпознал лицето му в сетните лъчи на залязващата луна.

- Хей, Дорлас! - провикнал се той. - Какви вести носиш? Как тъй остана жив? И къде е моят сродник?

- Не знам - мрачно отвърнал Дорлас.

- Странна работа - рекъл Брандир.

- Ако искаш да знаеш - казал Дорлас, - Черния меч ни караше да прекосим в тъмното бързеите на Теиглин. Странно ли е, че не можах да го сторя? Въртя брадвата по-добре от мнозина други, ала не умея да скачам като козел.

- Значи са тръгнали без теб срещу дракона? - възкликнал Брандир. - Ала как е станало туй, след като той е преминал? Трябваше поне да останеш наблизо и да видиш какво ще се случи.

Но Дорлас не отговарял и само го гледал с ненавист в очите. Тогава Брандир разбрал всичко, усещайки изведнъж, че този човек е изоставил другарите си и от непоносим срам се укрива в горите.

- Позор за теб, Дорлас! - рекъл той. - От теб дойдоха всичките ни беди: ти приюти Черния меч, ти доведе дракона, ти ми се присмиваше, ти

поведе Хунтор към гибел, а накрая избяга да се спотайваш като страхливец в горите! - Сетне му хрумнало още нещо, та изрекъл с гняв: - Защо не ни донесе вести? Туй беше най-дребното изкупление за такава вина. Ако го бе сторил, не би се наложило Ниниел сама да ги търси. И тогава нямаше да се срещне с дракона. Можеше да живее. Мразя те, Дорлас!

- Задръж си омразата! - отвърнал Дорлас. - Тя е немошна като ума ти. Мен ако питаш, най-добре орките да дойдат и да те окачат като плашило в собствената ти градина. Първо себе си наречи страхливец!

А подир туй, понеже срамът го правел още по-гневлив, той замахнал срещу Брандир с грамадния си юмрук и тъй свършил неговият живот още преди смайването да напусне очите му - защото Брандир изтеглил меча и замахнал, та го съсякъл смъртоносно. Сетне дълго стоял разтреперан и отвлечен от кръвта; накрая захвърлил меча, обърнал се и продължил прегърбен напред, като се подпирал на патерицата.

Когато Брандир стигнал до Нен Гирит, бледата луна била залязла и нощта просветлявала; на изток се разпуквала зората. Хората, що все още се тълпели край моста, го видели да идва като сива сянка в предутринния сумрак и някои от тях му подвикнали смаяно:

- Къде беше? Видя ли Ниниел? Защото тя си замина.

- Да, замина си - рекъл той. - Замина, замина и вече не ще се завърне.

Ала аз дойдох да ви донеса вести. Чуйте ме сега, бретилски люде, и кажете имало ли е някога разказ като тоя, що нося! Драконът е мъртъв, ала и Турамбар лежи мъртъв до него. И това са добри вести - да, добри са и двете.

Тогава народът замърморил, смаян от неговите слова, и някои рекли, че е полудял; но Брандир извикал:

- Изслушайте ме до края! Ниниел също е мъртва - прекрасната Ниниел, която обичахте, която и аз обичах повече от всичко на света. Тя се хвърли отвъд ръба на Еленовия скок(29) и остриите зъби на Теиглин я погълнаха. Отиде си, ненавиждайки белия свят. Защото ето какво узна преди да избяга: и двамата са били Хуринови чедра, брат и сестра. Мормегил наричаха него, а сам си избра името Турамбар, за да скрие предишното - Турин, син Хуринов. Нея пък нарече Ниниел, понеже не знаеше, че е Ниенор, дъщеря Хуринова. В Бретил дойдоха, влачейки подир себе си сянката на черна участ. Тук се стовари съдбата върху им и не ще се отърват вече от скръб тия земи. От днес не ги наричайте нито Бретил, нито страна на Халетримите, а Сарх ния Хин Хурин - Гроб на Хуриновите чедра!

Тогава, макар все още да не разбирали как се е стигнало до тая беда, людете заридали и някои от тях рекли:

- Гроб си намери в Теиглин скъпата Ниниел, гроб трябва да има и за Турамбар, най-храбрия сред мъжете. Не бива спасителят ни да лежи под небето. Нека идем да го потърсим.

Гибелта на Турин

А когато Ниниел избягала, Турин се размърдал и му се сторило, че я чува да го зове от далечен бездънен мрак; но със смъртта на Глаурунг съзнанието му се възвърнало и той отново си поел дълбоко дъх, после въздъхнал и от изтощение потънал в дълбока дрямка. Преди разсъмване обаче нощният студ взел да го мъчи, та се завъртял насън, дръжката на Гуртанг го подпряла в ребрата и той се събудил. Нощта отминавала и из въздуха се носел утринен полъх; скочил той на нозе, като си припомнил победата и парещата

отрова на дракона. Вдигнал ръка, огледал я и се почудил. Защото била превързана с все още влажно парче бял плат, което облекчавало болката; и си рекъл:

- Как тъй някой се е погрижил за мен, а сетне ме е изоставил да лежа на студения камък сред хаос и драконово зловоние? Какви ли странни неща са се случили?

Тогава се провикнал, ала никой не му отговорил. Наоколо имало само мрак, опустошение и зловещ мирис на смърт. Привел се да вдигне меча си и видял, че е цял, а сиянието по острието блести все тъй ярко.

- Скверна бе отравата на Глаурунг - промълвил той, - ала ти си по-крепък от мен, Гуртанг! От ничия кръв не се отказваш. Твоя е победата. Ела сега! Трябва да подиря помощ. Изнурено е моето тяло и мраз пронизва костите ми.

После обърнал гръб на Глаурунг и го оставил да гние; но докато се отдалечавал от онова място, всяка нова стъпка му се струвала все по-тежка и той си помислил: "Може би край Нен Гирит ще заваря да ме очаква някой от разузнавачите. Ала ми се ще час по-скоро да стигна до своя дом, та да усетя нежните ръце на Ниниел и знахарските умения на добрия Брандир!"

И тъй крачел изнемошял под мътните лъчи на зората, като се подпирал с Гуртанг, додето най-сетне стигнал край Нен Гирит и застанал пред людете, тъкмо когато тръгвали да търсят трупа му.

С ужас се отдръпнали те, мислейки, че това е неприкаяният му дух, а жените надали вой и закрили очи. Но Турин им рекъл:

- Не, радвайте се вместо да ридаете! Вижте! Нима не съм жив? И нима не погубих дракона, от който се бояхте?

Тогава всички се обърнали към Брандир и викнали:

- Глупец си ти с твоите лъжовни приказки, че бил мъртъв. Не ти ли казахме, че си луд?

А Брандир гледал като втрещен към него с ужас в очите и нищо не можел да изрече. Но Турин му казал:

- Значи ти си дошъл там да превържеш ръката ми? Благодаря. Ала явно губиш уменията си, щом не можеш да различиш смърт от припадък. - А после се обърнал към хората: - Не говорете така за него, глупци. Кой от вас би сторил повече? Той поне имаше доблестта да слезе до бойното поле, докато вие седяхте тук и се вайкахте! Е, хайде, сине Хандиров! Още много неща искам да узная. Защо си тук и защо са дошли всички тия люде, които оставих в Ефел? Щом съм тръгнал заради вас срещу смъртна заплаха, не мога ли да разчитам, че ще изпълните волята ми, докато ме няма? И къде е Ниниел? За нея поне се надявам, че не сте я довели насам, а си стои където заръчах - в моя дом с охрана от храбри мъже.

А когато никой не му отговорил, той се провикнал:

Хайде, кажете къде е Ниниел? Защото най-напред нея искам да видя; и на нея най-напред ще разкажа за делата от тази нощ.

Ала всички извъръщали лица и накрая Брандир продумал:

- Ниниел не е тук.

- Много добре - рекъл Турин. - Щом е тъй, ще се прибера у дома. Има ли тук кон да ме носи? Или още по-добре носилка. Много сили загубих в тежката битка.

- Не, не! - отчаяно рекъл Брандир. - Празна е твоята къща. Ниниел не е там. Мъртва е.

Но една от жените - съпругата на Дорлас, която не обичала Брандир - викнала пискливо:

- Не го слушай, господарю! Той е полудял. Дойде с викове, че си мъртъв и нарече туй добра новина. Защо тогава да вярваме на приказките му за Ниниел - че била мъртва, та дори и още по-лошо?

Тогава Турин пристъпил към Брандир и извикал:

- Значи моята смърт била добра новина? Да, знам си, че открай време я ревнуваш от мен. А сега била мъртва, казваш? Та дори и още по-лошо. Каква лъжа си сътворил в своята злоба, проклетнико сакати? Може би си искал да ни погубиш с гнусни слова, тъй като не владееш друго оръжие?

Гняв пламнал в Брандиоровото сърце, та прогонил всяка жалост и той се провикнал:

- Полудял ли? Не, лудият си ти, Черен меч с черна съдба! А заедно с теб и всички тия слабоумни люде. Не лъжа! Ниниел е мъртва, мъртва, мъртва! Върви да я търсиш в Теиглин!

Замръзнал Турин неподвижно и тихо продумал:

- Откъде знаеш? Как си я тласнал към гибел?

- Знам, защото я видях да се хвърля - отвърнал Брандир. - Ала не аз, а ти я тласна. Тя избяга от теб, сине Хуринов и се хвърли в Кабед-ен-Арас, та никога вече да не те види. Ниниел! Ниниел ли? Не, тя бе Ниенор, дъщеря Хуринова.

Тогава Турин сграбчил Брандир и го разтръскал; защото в тия слова дочул как го догонват стъпките на съдбата, ала от ужас и ярост сърцето му не искало да ги приеме, както смъртно ранен звяр е готов да нарани всекиго около себе си, преди да издъхне.

- Да, аз съм Турин, син Хуринов - викнал той. - Отдавна си се досетил за туй. Ала нищо не знаеш за сестра ми Ниенор. Нищо! Тя е на сигурно място в Потайното кралство. Туй е лъжа, зачената в гнусните ти мисли, за да подлудиш първо съпругата ми, а сетне и мен. Хром злодей - значи си искал да тласнеш към гибел и двама ни?

Но Брандир отблъснал ръката му и отвърнал:

- Не ме докосвай! Укроти малко безумството си. Онази, която наричаш своя съпруга, дойде и те превърза, а ти не отговори на нейния зов. Ала друг отговори наместо теб - драконът Глаурунг, който навярно е омагьосал пагубно и двама ви. Тия слова изрече, преди да издъхне: "Ниенор, дъще Хуринова, ето го брат ти, коварен към враговете, неверен към приятелите, проклетие за своя род - такъв е Турин, син Хуринов". - После Брандир изведнъж избухнал в безумен смях. - Разправят, че на смъртно легло човек говори истината - изкискал се той. - А комай и с драконите е същото. Турин, сине Хуринов, проклет да е твоят род и всички, които те подслонят!

Тогава Турин сграбчил Гуртанг и свиреп огън лумнал в очите му.

- А що да речем за теб, недъгава твар? - бавно продумал той. - Кой й разкри зад гърба ми моето истинско име? Кой я отведе при драконовата злоба? Кой стоя със скръстени ръце и я остави да умре? Кой дойде насам, та час по-скоро да разкаже на всеослушание за нейния ужас? Кой ми се надсмива злорадо сега? Значи хората казвали истината, преди да умрат? Говори тогава, без да се бавиш.

А Брандир като видял смъртта си изписана върху Туриновото лице, останал неподвижен и не побягнал, макар че нямал друго оръжие, освен патерицата си; и рекъл:

- Дълъг е разказът за онуй, що се случи, а вече съм изморен от теб.

Ала ти злословиш за мен, сине Хуринов. Нима и Глаурунг е злословил? Посечеш ли ме, всички ще видят, че е бил прав. Но не се боя от смъртта, защото след нея ще ида да търся обичната Ниниел и може би пак ще я намеря отвъд Морето.

- Ниниел ли да търсиш? - викнал Турин. - Не, Глаурунг ще намериш, та заедно да творите лъжи. Ще спиш до Червея, твоя събрат по душа, и в един общ мрак ще гниете!

Сетне вдигнал Гуртанг и смъртоносно съсякъл Брандир. Ала хората закрили очи пред страшната гледка и когато се обърнал да напусне Нен Гирит, всички побягнали с ужас от него.

Тръгнал тогаз Турин като обезумял през горските дебри и ту проклинал Средната земя и човешката участ, ту страстно зовял Ниниел. Но когато най-сетне лудостта го напуснала, той седнал, замислил се над делата си и от устните му се отронил вик:

- Тя е на сигурно място в Потайното кралство!

И си помислил, че след като целият му живот е съсипан, трябва да тръгне нататък; защото всички лъжи на Глаурунг го тласкали надалеч от Дориат. Затуй се изправил, поел към Бродовете на Теиглин и минавайки покрай Хауд-ен-Елет, извикал:

- О, Финдуилас, горчиво платих, задето се вслушах в словата на дракона! Дай ми мъдрост сега!

Ала още преди да довърши, зърнал дванайсет въоръжени елфически бойци да минават през Бродовете; и когато наближили, разпознал между тях Маблунг, пръв пълководец на Тингол. А Маблунг го приветствал с вик:

- Турин! Добра среща най-сетне! Дълго те търсих и се радвам да те видя, макар да личи, че тия години са били тежки за теб.

- Тежки! - повторил Турин. - Да, тежки като Морготовите нозе. Ала щом се радваш да ме видиш жив, значи си единствен в Средната земя. Защо ми се радваш?

- Защото името ти е на почит сред нас - отвърнал Маблунг. - И макар че от много заплахи успя да се изплъзнеш, напоследък се боях за теб. Гледах идването на Глаурунг и си мислех, че е постигнал гнусните си цели, а сега се завръща при своя господар. Ала той зави към Бретил и в същото време узнах от бродници из пущинака, че Черния меч от Нарготронд се бил появил отново и орките се бояли до смърт от него. Тогава ме обзе тревога и си рекох: "Уви! Там, където не смеят да припарят орките, сам Глаурунг отива да дири Турин". Затуй дойдох час по-скоро насам да те предупредя и да ти помогна.

- Бързал си, ала не достатъчно - рекъл Турин. - Глаурунг е мъртъв.

Тогава елфите го погледнали смаяно и възкликнали:

- Убил си Великия червей! Навеки ще се слави твоето име сред елфи и люде!

- Не ме е грижа - отвърнал Турин. - Защото и сърцето ми загина. Ала щом идвате от Дориат, разкажете ми вести за моите близки. В Дор-ломин узнах, че са забягнали в Потайното кралство.

Дълго не отговаряли елфите, но накрая Маблунг продумал:

- Тъй сториха наистина, в годината преди идването на дракона. Но сега не са там, уви!

Истинало сърцето на Турин, защото дочул как стъпките на съдбата го гонят към страшния край.

- Продължавай! - викнал той. - И не се бави!

- Двете тръгнаха из пущинака да те дирят - рекъл Маблунг. - Туй бе против всички разумни съвети; ала щом разбраха, че ти си Черния меч, пожелаха да идат към Нарготронд; а Глаурунг изскочи насреща и разпръсна тяхната стража. От онзи ден никой не е видял Морвен; Ниенор пък бе омагьосана, та загуби реч и разум, после избяга на север като горска сърна

и изчезна сред дебрите.

Тогава за почуда на елфите Турин се разсмял гръмко и пронизително.

- Не е ли шега това? - викнал той. - О, прекрасната Ниенор! Значи избягала от Дориат към дракона, а от дракона към мен. Каква благосклонна съдба! Мургава като горски плод бе тя, с тъмни коси; дребна и крехка като елфическо чедо, никой не би могъл да я сбърка!

Стъписал се тогава Маблунг и рекъл:

- Тук трябва да има някаква грешка. Не бе такава сестра ти. Висока бе, със сини очи и коса от чисто злато - истинско копие на баща си Хурин. Не може да си я виждал!

- Не може ли, Маблунг, не може ли? - провикнал се Хурин. - А защо не? Та аз съм сляп, погледни ме! Не знаеше ли? Сляп, сляп и залутан още от детство в мрачните мъгли на Моргот! Затуй остави ме! Върви си, върви! Върни се в Дориат и дано зимна слана го попари! Проклет да е Менегрот! Проклет да е и пътят, по който стъпваш! Вече всичко свърши. Сега идва нощта!

После избягал по-бързо от вятъра, а те гледали подир него с почуда и страх. И Маблунг рекъл:

- Случило се е нещо необичайно и страховито, за което не знаем. Нека да го последваме и да му помогнем, ако ни е по силите - защото той е обезумял и безразсъден.

Но Турин ги изоставил далече зад себе си, стигнал до Кабед-ен-Арас и спрял; чул грохота на водата и видял, че дърветата наблизко и надалеч са съсухрени и мъртвите им листа се ронят печално, сякаш зима била настанала в първите дни на лятото.

- Кабед-ен-Арас, Кабед Наерамарт! - извикал той. - Не ще оскверня водите, които измиха Ниниел. Защото зли бяха всичките ми дела, а най-страшно излезе последното.

Сетне изтеглил меч си и продумал:

- Здравей, Гуртанг, смъртоносно желязо, ти единствен сега ми остана! Ала познаваш ли друг господар и друга вярност, освен ръката, що те размахва? От ничия кръв не се отказваш. Ще приемеш ли тогаз и Турин Турамбар? Ще ме погубиш ли бързо?

И в отговор от острието долетял студен глас:

- Да, ще изпия кръвта ти, та дано да забравя кръвта на своя господар Белег и кръвта на Брандир, когото посече несправедливо. Бързо ще те погубя.

Тогава Турин забол в земята дръжката на меча, хвърлил се върху Гуртанг и черното острие му отнело живота.

А Маблунг като дошъл, погледнал грозното туловище на мъртвия Глаурунг, после съзрял трупа на Турин и дълбоко се наскърбил, мислейки за Хурин какъвто го бил видял в битката Нирнает Арноедиад и за страшната участ на неговото семейство. Докато елфите стояли там, хората слезли от Нен Гирит да погледат дракона и като видели какъв страшен край е сполетял Турин Турамбар, всички заридали; а елфите се потресли, шом узнали най-сетне какво означавали сетните слова на Турин. Тогава Маблунг изрекъл горчиво:

- Аз също бях замесен в съдбата на Хуриновите чедо и тъй погубих с думи оногова, когото обичах.

После вдигнали Турин и открили, че мечът му се е строшил на две. Тъй изчезнало и последното, що притежавал.

С много труд събрали купища дърва, наклали огромна клада и унищожили трупа на дракона, додето останала само пепел и стрити на прах кости. Но за Турин изкопали гроб и му издигнали могила там, където бил паднал, а до него положили строшения Гуртанг. И когато всичко свършило и песнопойците на елфи

и люде го оплакали, заедно довлекли върху могилата грамаден сив камък; и на него елфите изсекли с дориатски руни:

ТУРИН ТУРАМБАР ДАГНИР ГЛАУРУНГА

А по-долу изписали също:

НИЕНОР НИНИЕЛ

Ала тя не била там и никой никога не узнал накъде са я отнесли хладните води на Теиглин.

Тъй свършва Разказът за децата на Хурин - най-дългата от всички балади в Белерианд.

22 Виж Приложението, в което се споменава, че Ородрет разменял вести с Тингол "по тайни пътища".

23 В "Силмарилион" (стр. 149) Фаротското плато или Таур-ен-Фарот е представено като "просторни гористи плата". Описанието му тук като "кафяво и голо" може би се отнася само до началото на пролетта, преди дърветата да се разлистят.

24 Би могло да се предположи, че едва след гибелта на Турин и Ниенор, когато всичко е свършило, някой си е припомнил за този пристъп, разбрал е неговия смисъл и Димрост е преименуван на Нен Гирит; но в легендата през цялото време се използва наименованието Нен Гирит.

25 Ако Глаурунг наистина е възнамерявал да се завърне в Ангбанд, би могло да се предположи, че ще потегли по стария път към Теиглинските бродове - маршрут, твърде близък до този, по който стига до Кабед-ен-Арас. Може би горяните са очаквали да тръгне към Ангбанд както е дошъл преди време - покрай Нарог и Иврин. Показателни са думите на Маблунг: "Гледах идването на Глаурунг и си мислех, че... се завръща при своя господар. Ала той зави към Бретил..."

Когато говори за надеждата Глаурунг да продължи направо без завои, Турамбар има предвид, че ако драконът мине покрай Теиглин до бродовете, тогава ще може да навлезе в Бретил, без да преодолява клисурата, където е уязвим - това личи и от по-нататъшния му разговор край Нен Гирит.

26 Не открих карта, която да илюстрира подробно представата на баща ми за местността, но тази скица поне отговаря на изискванията на повествованието:

(От преводача: тук трябва да се включи факсимиле на картата от стр. 149 на книгата със следните наименования:

Към Амон Обел; Нен Гирит; река Келеброс; Теиглински клисури; Теиглински бродове; към Нарготронд)

27 Изразите "диво побягнала от онова място" и "пак се втурнала пред него" подсказват, че е имало известно разстояние между ръба на клисурата и

мястото, където Турин лежи до мъртвия Глаурунг. Може би в предсмъртния си гърч драконът се е преметнал далече напред.

28 Малко по-късно в разказа самият Турин преди смъртта си нарича това място Кабед Наерамарт и може да се предположи, че името се е съхранило като спомен за последните му думи.

Съществува привидно противоречие в твърдението (срещано както тук, така и в "Силмарилион"), че Брандир е последният човек, надникнал в Кабед-ен-Арас, макар че по-късно там идва Турин, а също така елфите и всички горяни, които струпват могила над трупа му. Навярно то може да се обясни, ако приемем израза в по-тесен смисъл: Брандир е последният, който наднича "в нейния мрак". Всъщност баща ми възнамеряваше да промени историята тъй, че Турин да се самоубие не край Кабед-ен-Арас, а върху могилата на Финдуилас при Теиглинските бродове; този вариант обаче никога не се е появявал в писмена форма.

29 Тези думи подсказват, че вероятно първоначалното име на клисурата е било Еленов скок и именно така се превежда названието Кабед-ен-Арас.

ПРИЛОЖЕНИЕ

От онзи момент на разказа, когато Турин и неговите хора се настаняват в древното жилище на калпавите джуджета върху Амон Руд, липсва цялостно и подробно повествование чак докато "Нарн и Хин Хурин" продължава с Туриновото пътуване на север след падането на Нарготронд. Все пак от множеството експериментални или обяснителни чернови и записки можем да зърнем много неща, останали скрити зад далеч по-краткия текст на "Силмарилион", а дори и да срещнем отделни откъси, разработени на нивото на цялата история.

Един откъслечен пасаж описва живота на разбойниците върху Амон Руд малко след тяхното заселване там и дава допълнително описание на Бар-ен-Данвед.

Дълго време разбойниците живели спокойно и приятно. Храната била в изобилие и имали добро убежище - топло, сухо и предостатъчно за всички; защото открили, че при необходимост пещерите можели да подслонят повече от стотина души. Навътре имало друга, по-малка зала с огнище от едната страна, чийто комин минавал през скалата към изкусно укрита пукнатина в склона на върха. Имало и още много помещения, към които се стигало от залата или от коридора - някои били жилища, други служели за работилници или складове. Мим бил далеч по-опитен от тях в трупането на запаси и имал множество съдове и сандъци от камък и дърво, останали още от древни времена. Ала повечето от стаите били пусти; в оръжейниците висели ръждиви и прашни топори и други оръжия, лавиците в килерите били празни, ковачниците отдавна не работели. Само една работилница правела изключение - малка стаичка зад вътрешната зала, в която имало пещ, свързана с комина на голямото огнище. Мим работел там понякога, ала не разрешавал никому да влиза заедно с него.

До края на годината разбойниците не нападнали никого, а за лов и дирене на храна излизали обикновено на малки групички. Но дълго време не успявали да открият обратния път и едва неколцина, между които и Турин,

опознали добре околните пътеки. Все пак, като видели, че умел следотърсач може да стигне до тяхното убежище и без помощта на Мим, те разположили денонощна стража край пукнатината в северния склон. Откъм юг не очаквали врагове, нито пък имало опасност някой да изкачи Амон Руд по отвесната скала; но денем обикновено пращали наблюдател горе на върха да оглежда цялата област. Колкото и стръмни да били склоновете, този връх все пак можел да бъде достигнат, защото в скалата на изток от пещерата били изсечени удобни за хората стъпала.

Тъй годината се изнизала без беда и тревоги. Но когато дните взели да намаляват, езерото станало тъмно и хладно, брезите край него захвърлили пъстрата си премяна и налетели проливни дъждове, хората трябвало да прекарват все повече време в пещерата. Скоро им омръзнал подземният мрак и мътната светлина на огъня в общата зала; и повечето от тях взели да мислят, че ще е по-добре, ако не споделят жилището с Мим. Прекалено често се случвало той да изниква от някое сенчесто кътче, докато го мислели, че е съвсем другаде; и когато бил наблизко, обземал ги смут, та всеки разговор секвал. Скоро взели да си говорят само шепнешком.

Ала с Турин не било така и туй ги карало да се чудят; той все повече се сприятелявал със старото джудже и все по-често слушал неговите съвети. През зимните вечери седял с часове наред при Мим, слушайки разкази за древни премъдрости или за дългия живот на джуджето; и никога не го упреждал, че говори зле за Елдарите. Мим изглеждал много доволен и отвърщал на Турин с искрена благосклонност; само него допускат от време на време в своята ковачница и там двамата разговаряли тихичко. Хората обаче не били твърде доволни; а Андрог гледал на всичко туй със завистливо око.

В Текста на "Силмарилион" не намираме никакви указания как Белег е открил пътя към Бар-ен-Данвед - той просто се появява сред разбойниците "през един сумрачен зимен ден". В някои кратки бележки се среща идеята, че поради непредвидливостта на разбойниците хранителните запаси в Бар-ен-Данвед намаляват през зимата, а Мим се скъпи да дели с тях корените от своя склад; затова в началото на годината те излизат на голям лов. Наближавайки Амон Руд, Белег се натъква на следите им и според един от вариантите ги проследява до бивака, на който трябва да спрат заради внезапна снежна буря, а според друга версия върви след тях чак до Бар-ен-Данвед и незабелязано се вмъква вътре.

Пак по това време Андрог, търсейки скритите запаси на Мим, се залутва из пещерата и открива тайно стълбище, водещо към плоския връх на Амон Руд (именно по това стълбище част от разбойниците напускат Бар-ен-Данвед при нападението на орките - "Силмарилион", стр. 265). При тази експедиция или малко по-късно Андрог решава да пренебрегне проклятието на мим, взима лък и бива ранен от отровна стрела - само в един от няколкото варианта на текста се споменава, че стрелата е оркска.

Белег успява да излекува раната, но изглежда, че това съвсем не намалява омразата и недоверието на Андрог към него; а Мим започва още по-люто да ненавижда елфа, който е "развалил" проклятието му. "Нищо, то ще ухапе отново" - казва той. По-късно на Мим му хрумва, че ако и той хапне лембас, приготвен от Мелиан, ще си възвърне силата и младостта; и тъй като не успява да открадне, почва да се преструва на болен и моли своя враг за малко лембас. Когато Белег му отказва, омразата на Мим става непоколебима - най-вече заради обичта на Турин към елфа.

Можем да споменем още, че когато Белег изважда пакета с лембас от

вързопа си (виж "Силмарилион", стр. 260, 263), Турин отказва да хапне:

Червените отблясъци на огъня играели по сребристите листа; и когато Турин зърнал печата, очите му станали мрачни.

- Какво си донесъл? - запитал той.

- Най-големия дар, що все още можем да предложим на онези, които обичаме - отвърнал Белег. - Туй е лембас, пътният хляб на Елдарите, от който досега не е хапнал нито един човек.

- Шлема на дедите си ще приема - рекъл Турин - с благодарност, задето си го опазил; но дарове от Дориат не ще докосна.

- Тогаз върни там меча и другите си оръжия - рекъл Белег. - Върни всичко, що си научил и грижите за детството ти. Ала поне не карай хората си да умират сред тази пустош заради твоя каприз. Пък и този хляб бе дар за мен, а не за тебе, тъй че мога да го делия с когото си искам. Не яж, ако ти пресяда на гърлото; но други тук могат да се окажат по-гладни и не тъй горделиви.

Тогава Турин се засрамва и усмирява гордостта си.

В ръкописите срещаме някои допълнителни сведения за Дор-Куартол, Земята на Лъка и Шлема, където Белег и Турин от своята крепост върху Амон Руд стават водачи на силен въоръжен отряд из областта южно от Теиглин ("Силмарилион", стр. 265).

Турин охотно приемал всички, що идвали при него, но по съвет на Белег не допускал нито един новобранец в своето убежище върху Амон Руд (а сега то било наречено Ехад и Седрин, сиреч Лагер на верните); пътя натам знаели само бойците от Стария отряд и никому не го разкривали. Но постепенно създали други охранявани лагери и укрепления: в горите на изток, по възвишенията и из южните мочурища, от Метед-ен-глад ("Края на гората") до Бар-ериб, който се намирал на няколко левги южно от Амон Руд; и от всички тия места хората можели да виждат върха на Амон Руд и чрез тайни сигнали да получават вести и заповеди.

Тъй още преди да отmine лятото, последователите на Турин се превърнали в могъща армия; и властта на Ангбанд била отхвърлена. Мълва за тях стигнала дори до Нарготронд и мнозина там се развълнували, казвайки, че щом група бунтовници може да нанесе такъв удар на Врага, то какво ли пък би сторил владетелят на Нарог. Но Ородрет не пожелал да промени плановете си. Във всичко следвал замислите на Тингол, с когото разменял вести по тайни пътища; а и бил мъдър владетел, доколкото са мъдри ония, що най-напред мислят за своя народ и как да опазят живота и благоденствието му от вражата сила. Затуй не разрешил на нито един свой боец да се присъедини към Турин и пратил вестоносци да му кажат, че каквото и да планува или върши в своите битки, не бива да стъпва на нарготрондски земи, нито да отблъсква орките натам. Ала макар да отказвал въоръжена подкрепа на Двамата военачалници, във всичко друго им обещал помощ (и за туй вероятно го били посъветвали Тингол и Мелиан).

На няколко пъти е подчертано, че Белег през цялото време се противопоставя на Туриновите планове, макар да го подкрепя на дело; според него Драконовият шлем не е оказал върху Турин очакваното въздействие; освен това с тревога предчувства нещастия в идните дни. Съхранени са откъси от

неговите разговори с Турин. В един от тях, докато двамата седят в убежището Ехад и Седрин, Турин казва на Белег:

- Защо си тъй угрижен и печален? Нима не ни потръгна откакто дойде при мен? Нима целите ми не са постигнати?

- Всичко е наред засега - рекъл Белег. - Враговете още са стреснати и изплашени. И тепърва ни предстоят добри дни; до някое време.

- А сетне?

- Сетне зимата. А подир нея още една година за ония, що доживеят.

- А сетне?

- Яростта на Ангбанд. Ние само опарихме връхчетата на пръстите на Черната ръка - нищо повече. Тя не ще се отдръпне.

- Но нима яростта на Ангбанд не е наша цел и радост? - запитал Турин. - Какво друго би искал да сторя?

- Знаеш много добре - отвърнал Белег. - Ала за онзи път си ми забранил да говоря. Чуй ме поне сега. От много неща се нуждае един предводител на могъща армия. Той трябва да има сигурно убежище; трябва да има богатство и мнозина работници, що владеят и друго освен меча. С бройката идва необходимост от храна, която не се намира из пушинака; и така тайната свършва. Амон Руд е добро място за малоброен отряд - той има очи и уши. Но е усамотен и се вижда отдалече; даже и малка войска би го обградила напълно.

- Въпреки туй искам да бъда пълководец на собствена армия - рекъл Турин - и ако ми е писано, нека да загина. Тук преграждам набега на Моргот и додето се боря, той не може да използва южните пътища. Затуй би трябвало да са ми благодарни в Нарготронд; и да помагат поне с най-необходимото.

В друг кратък откъс от разговор между двамата, Турин дава следния отговор, когато Белег го предупреждава колко крехка е силата му:

- Искам да управлявам страна; ала не тази. Тук само събирам сила. Към бащините земи в Дор-ломин е устремено сърцето ми и натам ще тръгна, когато мога.

Намеква се също така, че Моргот за известно време удържа войските си и предприема само лъжливи атаки, "та с лесни победи да вдъхне самоувереност на тия бунтовници; както и станало".

Андрог се появява отново в черновата за нападението срещу Амон Руд. Едва тогава разкрива на Турин, че има вътрешно стълбище; той е един от ония, които се измъкват по тайния проход към върха. Там се сражава по-храбро от всички други, но накрая пада, пронизан от смъртоносна стрела; и така се сбъдва проклятието на Мим.

Няма нищо съществено за добавяне към разказаното в "Силмарилион" за пътешествието на Белег в търсене на Турин, срещата му с Гвиндор в Таур-ну-Фуин, спасяването на Турин и гибелта на Белег от неговата ръка. За това, че Гвиндор е притежавал една от сините "Феанорови лампи" и за ролята, изиграна от нея в един от вариантите на повествованието, вече бе споменато в бележка 2 към "За Туор и неговото пристигане в Гондолин".

Тук можем да отбележим, че баща ми възнамеряваше да продължи историята на Драконовия шлем от Дор-ломин през целия период на Туриновия престой в

Нарготронд, а дори и по-нататък; това намерение обаче не бе осъществено в писмена форма. В съществуващите варианти Шлемът изчезва заедно с края на Дор-Квартол при унищожаването на бунтовническото убежище върху Амон Руд; но по някакъв начин е трябвало отново да се появи у Турин в Нарготронд. Това би могло да стане само ако той е взет от орките, които водят Турин към Ангбанд; но отнемането му заедно със спасяването на Турин от Белег и Гвиндор би изисквало сериозна допълнителна разработка на този епизод.

Няколко откъслечни записки споменават, че в Нарготронд Турин не желае да надява отново шлема "за да не се разкрие", но че го носи, когато тръгва за битката в Тумхалад (в "Силмарилион" на стр. 274 се казва, че по време на тази битка той носи джуджешката маска, която е намерил в оръжейниците на Нарготронд). Записките продължават така:

От страх пред този шлем всички врагове го заобикаляли и тъй излязъл невредим от смъртоносната битка. Тъй се завърнал в Нарготронд с Драконовия шлем на главата, а Глаурунг искал да лиши Турин от неговата защита (защото сам се боял от този шлем) и затуй взел да се подиграва, че Турин сигурно се обявява за негов васал и поддръжник, щом носи върху гребена на шлема си изображението на своя господар.

Ала Турин отговорил:

- Лъжеш ти и добре го знаеш. Защото това изображение е сътворено за присмех срещу теб; и додето има кой да го носи, не ще се отървеш от боязън, че в неговите ръце е съдбата ти.

- Тогаз ще трябва да чака за господар с друго име - рекъл Глаурунг, - понеже не се боя от Турин, син Хуринов. Точно обратното виждам сега. Не аз, а той няма доблест да ме погледне открито в лицето.

И наистина, тъй страховит бил драконът, че Турин не смеел да го погледне в очите, а закривал лице със спуснатото забрало на шлема и през целия разговор не поглеждал по-високо от нозете му. Ала след тая подигравка не успял да усмири гордостта си, та безразсъдно отметнал забралото и погледнал Глаурунг в очите.

На друго място има бележка, че едва когато чува в Дориат за появата на Драконовия шлем в Тумхаладската битка, Морвен се уверява във верността на слуховете, че Мормегил всъщност е нейният син Турин.

Накрая се намеква, че Турин е трябвало да носи Шлема, когато убива Глаурунг и да се подиграе на умиращия дракон със собствените му думи от Нарготронд за "господар с друго име"; няма обаче никакви сведения как би трябвало да се развие повествованието, за да стигне до този момент.

Съществува подробно и точно описание на Гвиндоровото противопоставяне срещу политиката на Турин в Нарготронд, което е съвсем слабо засегнато в "Силмарилион" (стр. 273). Описанието не е обработено докрай в литературно отношение, но може да бъде представено така:

Пред кралския съвет Гвиндор винаги говорел против Турин, твърдейки, че понеже е бил в Ангбанд, знае много за мощта на Моргот и неговите планове.

- Дребните победи в крайна сметка ще се окажат безплодни - казвал той, - понеже чрез тях Моргот научава къде са най-храбрите му неприятели и сбира достатъчно сила, за да ги унищожи. Цялата обединена мощ на елфи и Едаини е стигнала само колкото да го удържат и да си спечелят мира на обсадата; дълго е траял той, ала само защото Моргот не бързал да разкъса обръча; и

вече никога не ще бъде сключен подобен съюз. Сега в тайната е единствената ни надежда докато пристигнат Валарите.

- Валарите! - възкликнал Турин. - Те са ви изоставили, а нас, людете, презират. Каква полза да гледаме на запад отвъд безбрежното Море. Само с един Валар имаме работа и той се нарича Моргот; и дори ако в крайна сметка не успеем да го надвием, поне ще го нараним и ще му попречим. Защото и най-дребната победа си остава победа, независимо какво произлиза от нея. А и така е най-разумно; понеже не сторите ли нещо, за да го спрете, не след много години цял Белерианд ще падне под неговата сянка и тогава той ще ви изрови един по един от скривалищата. А после какво? Жалка шепичка оцелели ще избягат на юг и на запад, за да се крият по морските брегове, хванати в клещи между Моргот и Осе. Тогава по-добре да си спечелим епоха на слава, макар и да е мимолетна. Говориш за тайна и казваш, че в нея е единствената ни надежда; ала можеш ли да издебнеш и унищожиш всеки един съгледвач на Моргот, чак до последния, та никой да не се завърне с вести в Ангбанд - и няма ли тъкмо туй да му покаже, че още сме живи и точно къде се укриваме? Ето какво ще добавя: макар да е кратък животът на простосмъртните люде пред този на елфите, те предпочитат да го загубят в сражение, отколкото в позорен бяг или робство. Велик подвиг е предизвикателството на Хурин Талион; и дори ако унищожи героя, Моргот няма власт да върне стореното назад. Самите Западни властелини ще почитат героя; и не са ли записани неговите дела в историята на Арда, що ни Моргот, ни всемогъщият Манве може да промени.

- За възвишени неща говориш - отвърнал Гвиндор - и ясно личи, че си живял между Елдарите. Ала мрак е паднал над теб, щом слагаш на една везна Моргот и Манве или наричаш Валарите врагове на елфи и люде; защото Валарите не презират нищо на този свят, а най-малко пък Чедата на Илуватар. Какво знаеш ти за надеждите на Елдарите? Между нас се носи пророчество, че един ден пратеник от Средната земя ще стигне през сенките до Валинор и Манве ще го изслуша, а Мандос ще се смили. Нима не бива заради онова време да съхраним семето на Нолдорите и Едаините? А Кирдан сега живее на юг и там гради кораби; ала що знаеш ти за корабите и Морето? Само за себе си мислиш и за собствената си слава, а нас съветваш да сторим същото; но ние трябва да мислим и за другите, защото не всички могат гордо да паднат в сражение - и додето имаме сили, трябва да ги опазим от война и разруха.

- Изпратете ги тогава при корабите си, докато още е време - рекъл Турин.

- Те не биха се разделили с нас - възразил Гвиндор - дори ако имаше как Кирдан да ги издържа. Докато е възможно, трябва да живеем заедно, а не да си играем със смъртта.

- На всичко туй вече отговорих - рекъл Турин. - Храбра защита на границите и мощни удари, преди врагът да се е събрал - това е най-сигурната ви надежда да живеете по-дълго заедно. И нима ония, за които говориш, обичат страхливци, що се спотайват из горите и дебнат като вълци; не биха ли предпочели герои, що с гордо вдигнат шлем и здрав щит отблъскват далеч по-многоброен неприятел? За жените на Едаините поне знам, че това предпочитат. Те не възпряха мъжете си преди Нирнает Арноедиад.

- Ала далеч по-тежка скръб ги сполетя, отколкото ако туй не се бе случило - отвърнал Гвиндор.

Любовта на Финдуилас към Турин също е трябвало да бъде описана много по-подробно:

Финдуилас, дъщерята на Ородрет, била златокоса като всички от Финарфиновия род и Турин взел да изпитва наслада от срещите с нея; защото тя му напомняла за неговите близки и жените от бащиния му дом в Дор-ломин. Отначало я срещал само когато Гвиндор бил наблизко; но след време тя почнала да го търси и двамата често се срещали насаме, сякаш случайно. Тогава тя го разпитвала за Едаините, от които била виждала само малцина, за неговия род и страната му.

Турин охотно ѝ разказвал за всичко това, макар да не споменавал точно къде е родният му край и как се наричат близките му; а веднъж рекъл:

- Имах сестричка на име Лалаит - аз поне я наричах така; и за нея ми напомняш. Но Лалаит беше дете, златно цвете сред зелената пролетна трева; и ако бе живяла, днес може би щеше да е посърнала от скръб. Ала ти си величава като златно дърво; как бих искал да имам тъй прекрасна сестра!

- Та ти също си величав - отвърнала тя, - досущ като владетелите от Финголфиновия род. И не мисля, че Агарваен е истинското ти име, нито пък ти подхожда, Аданедел. Бих те нарекла Тхурин, що означава Потайния.

При тия слова Турин се стреснал, но рекъл само:

- Не е това името ми; и не съм владетел, защото нашите владетели са от Елдарите, а аз не съм.

Скоро Турин забелязал, че дружбата му с Гвиндор почва да охладнява; и се зачудил, защото до неотдавна скръбта и ужасът от Ангбанд малко по малко напусkali елфа, а сега сякаш се връщали, превърнати в скръб и тревога. "Може би е наскърбен, помислил си той, понеже се противопоставям на неговите съвети и го оборвам; ще ми се да не беше така." Защото той обичал Гвиндор като свой водач и изцелител, та дълбоко скърбял за бедите му. Но по онова време лъчезарната Финдуилас също помръкнала, бавни станали нейните стъпки и тревожно лицето ѝ; и като видял това, Турин предположил, че словата на Гвиндор са вселили в сърцето ѝ страх от онуй, що може да връхлети.

А всъщност в мислите си Финдуилас се разкъсвала на две. Защото почитала и съжалявала Гвиндор, та не желала да прибави и капка към неговите страдания; ала въпреки волята ѝ любовта към Турин раснела ден подир ден и тя често си мислела за Берен и Лутиен. Но Турин не бил като Берен! Не я пренебрегвал и се радвал, колчем се срещали; и все пак тя разбирала, че не ще намери в него обичта, за която копнееела. Другаде били умът и сърцето му - край отдавна изтекли реки и потоци.

Тогава Турин рекъл на Финдуилас:

- Не позволявай на Гвиндоровите слова да те изплашат. Той е страдал в тъмниците на Ангбанд; а тежко е за храбрец като него да бъде немошен и по неволя да изостава назад. Нуждае се от утеха и време за изцеление.

- Знаем го добре - отвърнала тя.

- Но ние ще му спечелим това време! - добавил Турин. - Нарготронд ще устои! Моргот Страхливеца вече никога не ще излезе от Ангбанд и сега разчита изцяло на слугите си; тъй казва Мелиан от Дориат. Те са пръстите на ръката му, а ние ще ги сечем и премазваме, додето отдръпне нокти. Нарготронд ще устои!

- Може би - рекла Финдуилас. - Ще устои, ако е по силите ти да го постигнеш. Ала внимавай, Аданедел; всеки път щом тръгваш на битка, сърцето ми се свива от страх, че Нарготронд ще те загуби.

А подир туй Турин потърсил Гвиндор и му рекъл:

- Гвиндор, скъпи приятелю, ти отново изпадаш в печал; недей! Защото ще намериш изцеление в домовете на своя народ и под лъчезарния взор на Финдуилас.

Тогава Гвиндор се взрял в Турин, ала не казал нищо и лицето му помръкнало.

- Защо ме гледаш така? - запитал Турин. - Напоследък очите ти често се взират някак странно към мен. С какво съм те наскърбил? Оборвах съветите ти; ала човек трябва да казва каквото му е на душата, а не да крие своята истина заради каквото и да било. Много бих искал да сме на едно мнение; защото голям дълг имам към теб и не ще го забравя.

- Тъй ли? - рекъл Гвиндор. - Ала въпреки туй с дела и съвети променяш моя дом и моите близки. Сянката ти е паднала над тях. Как да се радвам, след като всичко загубих заради теб?

Но Турин не проумял тия слова и само предположил, че Гвиндор му завижда заради обичта и доверието на краля.

Следва откъс, в който Гвиндор предупреждава Финдуилас да се пази от обичта си, като ѝ разкрива кой е Турин. Този откъс се основава изцяло върху текста, публикуван в "Силмарилион" (стр. 271-272). Но след речта на Гвиндор отговорът на Финдуилас е по-дълъг, отколкото в другия вариант:

- Заслепени са твоите очи, Гвиндор - рекла тя. - Не виждаш и не разбираш що става тук. Трябва ли сега да поема двоен срам, като ти разкрия истината? Защото аз те обичам, Гвиндор и вече не се срамувам от туй, ала още по-силна обич ме е обзела и не мога да избягам от нея. Не съм я търсила и дълго я отблъсквах. Но ако жалиш своите страдания, пожали и моите. Не ме обича Турин и никога не ще ме обикне.

- Казваш го - рекъл Гвиндор, - за да отхвърлиш упрека от оногова, когото обичаш. Защо те търси той, защо седи дълго с теб и вечно си тръгва доволен?

- Защото и нему е потребна утеха - отвърнала Финдуилас, - а е лишен от близки и род. Вие и двамата страдате. А Финдуилас? Не стига ли дето съм принудена да ти призная, че не съм обичана, а отгоре на туй ме обвиняваш в измама.

- Не, жените имат безпогрешен усет в тия неща - рекъл Гвиндор. - А и едва ли би се намерила такава, която да отрече, че е обичана.

- Ако някой от трима ни е вероломен, то това ще да съм аз - но не по своя воля. А какво да речем за твоите злокобни разкази за Ангбанд? Какво да речем за гибелта и разрухата? Аданедел е могъщ в песента на света и някой ден ще се разкрие с пълен ръст пред Моргот.

- Горделив е той - промълвил Гвиндор.

- Ала и милостив - отвърнала Финдуилас. - Още не се е осъзнал, но жалостта може да проникне в сърцето му и той не ще я отхвърли. Може би тя ще е единственият ключ към него. Ала той не ме жали. Прекланя се пред мен, сякаш съм едновременно негова майка и кралица!

Може би вярно говорела Финдуилас, виждайки всичко с проникателния си елдарски взор. Без да знае що се е случило между Гвиндор и Финдуилас, Турин ставал все по-нежен към нея, а тя - все по-печална. Но един ден му рекла:

- Тхурин Аданедел, защо укри името си от мен? Ако бях знаела кой си, нямаше да те почитам по-малко, ала щях по-добре да разбера твоите скърби.

- Що искаш да кажеш? - запитал той. - За кого ме мислиш?

- За Турин, син на северния пълководец Хурин Талион.

Тогава Турин упреква Гвиндор за разкриването на истинското му име, както е разказано в "Силмарилион" (стр. 272).

Още един откъс от тази част на повествованието съществува в по-пълна форма, отколкото в "Силмарилион" (няма друг вариант на битката в Тумхалад и падането на Нарготронд; а разговорът между Турин и дракона е предаден в "Силмарилион" толкова подробно, че едва ли има възможност да се разшири допълнително). Този откъс представлява много по-подробно описание за пристигането на елфите Гелмир и Арминас в Нарготронд през годината на неговата гибел ("Силмарилион", стр. 273-274); предишната им среща с Туор в Дор-ломин, за която се споменава тук, е описана в главата "За Туор и неговото пристигане в Гондолин".

През пролетта пристигнали двамина елфи, които се представили като Гелмир и Арминас от Финарфиновия народ и казали, че носят вест за владетеля на Нарготронд. Отвели ги при Турин; ала Гелмир рекъл:

- С Ородрет, син Финарфинов трябва да разговаряме.

А когато дошъл Ородрет, Гелмир му казал:

- Господарю, ние бяхме от рода на Ангрод и дълго се скитахме подир Дагор Браголах; напоследък обаче живяхме при Кирдан край устието на Сирион. Един ден той ни повика и заръча да дойдем при теб; защото сам Улмо, Властелин на Водите, му се явил и го предупредил, че голяма заплаха надвисва над Нарготронд.

Но Ородрет бил предпазлив и отговорил:

- Тогава защо идвате насам откъм Севера? Да не сте имали и други задачи?

Тогава Арминас рекъл:

- Господарю, още от времето след Нирнает диря потайното кралство на Тургон, ала не го намерих; и се боя, че заради това търсене прекалено забавих вестта за тебе. Понеже за да е по-бързо и тайно, Кирдан ни изпрати покрай брега с кораб, та слязохме в Дренгист. Но между крайбрежния народ имаше някои, дошли преди години като пратеници на Тургон и от техните предпазливи слова ми се стори, че Тургон може да живее на север, а не на юг, както мислят мнозина. Ала не открихме ни признак, ни вест за онуй, що дирехме.

- Защо сте търсили Тургон? - запитал Ородрет.

- Защото се говори, че неговото кралство ще устои най-дълго срещу Моргот - отвърнал Арминас.

Зла поличба видял Ородрет в тия слова, та се разгневил.

- Тогаз не се бавете в Нарготронд - рекъл той, - защото тук не ще узнаете нищо за Тургон. И не се нуждая от чужди съвети, за да знам, че над Нарготронд надвисва заплаха.

- Не се гневи, господарю - рекъл Гелмир, - задето ти отговаряме правдиво. А и туй, че се отклонихме от правия път не бе безполезно, понеже стигнахме по-далеч от всички твои разузнавачи; прекосихме Дор-ломин и земите под склоновете на Еред Ветрин, а сетне проследихме вражеското придвижване през Сирионския проход. Много орки и други зли твари се сбират по ония места, а около Сауроновию остров лагерува войска.

- Знам - рекъл Турин. - Остарели са вашите вестни. Ако в Кирдановото послание имаше някакъв смисъл, трябваше да го донесете по-рано.

- Поне изслушай посланието, господарю - обърнал се Гелмир към Ородрет.
- Чуй що рече Владетеля на Водите! Тия слова е предал по Кирдан
Корабостроителя: "Злото от Севера оскверни изворите на Сирион и моята мощ
се отдръпна от безбройните пръсти на планинските потоци. Ала още по-лошо ще
става тепърва. Затуй кажете на владетеля на Нарготронд: затвори портите на
крепостта и не излизай навън. Захвърли камъните на своята гордост в шумната
река, та пълзящото зло да не открие път към вратата."

Мрачни се сторили тия слова на Ородрет и той както винаги се обърнал
към Турин за съвет. Но Турин не се доверявал на вестоносците и рекъл
подигравателно:

- Какво знае за нашите войни Кирдан, що живее близо до Неприятеля?
Нека морякът си гледа корабите! А ако Владетеля на Водите наистина е
пожелал да ни прати съвет, нека говори по-ясно. Инак бихме решили, че ще е
по-добре да сберем своята сила и да тръгнем храбро срещу враговете, преди
да са наближили.

Тогава Гелмир се поклонил на Ородрет и изрекъл:

- Говорих тъй, както ми е заръчано, господарю.

След туй се обърнал. А Арминас рекъл на Турин:

- Вярно ли е каквото съм чувал, че си от Хадоровия род?

- Тук ме наричат Агарваен, Черния меч от Нарготронд - отвърнал Турин. -
Май много те бива да си държиш езика зад зъбите, приятелю Арминас; и добре,
че тайната на Тургон е укрита от теб, инак скоро щеше да се разчуе чак до
Ангбанд. Името на човека си е негова работа и ако Хуриновият син узнае, че
си го издал, когато желае да се опази в тайна, то по-добре Моргот да те
залови и с огнени клещи да ти изтръгне езика.

Стреснал се тогава Арминас от черния гняв на Турин; но Гелмир казал:

- Не ще бъде издаден от нас, Агарваен. Нима не сме се събрали на съвет
зад закрити врати, та да говорим свободно? А според мен Арминас зададе този
въпрос, понеже всички край Морето знаят колко дълбока обич изпитва Улмо към
Хадоровия род и някои казват, че преди години Хурин и брат му Хуор са
посетили Потайното кралство.

- Ако е тъй, то нито единият, нито другият е споменал пред когото и да
било, а най-малко пред невръстния си син - отговорил Турин. - Затуй не ми
се вярва Арминас да е задал въпроса с надежда да узнае нещо за Тургон.
Нямам вяра на подобни коварни пратеници.

- Задръж си недоверието! - гневно продумал Арминас. - Гелмир тълкува
погрешно словата ми. Питам, понеже се усъмних в онуй, що тук се смята за
очевидно; защото каквото и да е името ти, не приличаш на Едаините от
Хадоровия род.

- А какво знаеш за тях? - запитал Турин.

- Виждал съм Хурин - отвърнал Арминас - и преди него дедите му. А сред
Дор-ломинските пушинаци срещнах Туор, син на Хуриновия брат Хуор; и за
разлика от теб, той е като дедите си.

- Може би - рекъл Турин, - въпреки че до днес да не бях чувал нищичко
за Туор. Ала макар главата ми да е тъмна, а не златокоса, туй не е повод за
срам. Защото не съм първият син, що прилича по-скоро на майка си; а
произхождам от Морвен Еледвен, потомка на Беор и сродница на Берен Камлост.

- Не за разликата между черно и златисто говорех - рекъл Арминас. -
Другояче се държат останалите от Хадоровия род и Туор е като тях. Защото
знаят що е любезност, вслушват се в добрите съвети и почитат Западните
властелини. А ти, изглежда, не приемаш съвети от другиго и вярваш само на

меча си; при това си и високомерен. Казвам ти, Агарваен Мормегил, че продължиш ли така, чака те не онази съдба, която заслужават потомците на Хадор и Беор.

- Винаги е била различна - отвърнал Турин. - И ако явно трябва да търпя Морготовата ненавист заради доблестта на баща си, то бива ли да понасям грубости и подигравки от един беглец, та макар и да твърди, че е от кралско потекло? Чуй моя съвет: върни се към безопасните брегове на Морето.

Тогава Гелмир и Арминас напуснали Нарготронд и се завърнали на юг; ала въпреки подигравките на Турин, охотно били готови да изчакаат битката заедно със своя народ и си тръгнали само защото Кирдан им заръчал от името на Улмо да донесат вести какво става в Нарготронд и как е прието посланието. А Ородрет дълбоко се разтревожил от словата на вестоносците; но още позлонравен станал Турин и за нищо на света не пожелал да се вслуша в съветите им, камо ли да разреши повалянето на големия мост. Защото макар и неизпълнени, словата на Улмо били изтълкувани вярно.

Никъде не се обяснява защо Гелмир и Арминас с тяхното спешно послание за Нарготронд са били изпратени от Кирдан покрай цялото крайбрежие чак до залива Дренгист. Арминас твърди, че тъй би трябвало да е по-бързо и тайно; но без съмнение още по-тайно би било едно пътуване откъм юг нагоре покрай Нарог. Можем да предположим, че Кирдан е постъпил така по заповед на Улмо (за да срещнат Туор в Дор-ломин и да го упътят към Нолдорската порта), макар че това не се споменава никъде.

ЧАСТ ВТОРА

ВТОРАТА ЕПОХА

I

ОПИСАНИЕ НА ОСТРОВ НУМЕНОР

Описанието на остров Нуменор, което ще последва, е извлечено от описания и простишки карти, съхранявани дълго в архивите на гондорските крале. Несъмнено те представляват нищожна част от написаното някога, тъй като нуменорските мъдреци са съставили множество природонаучни и географски съчинения; ала те, както и почти всички останали плодове от разцвета на науката и изкуството в Нуменор, са изчезнали при Падението.

Дори малобройните документи, съхранени в Гондор и Имладрис (където на Елронд били поверени оцелелите съкровища на нуменорските крале) са пострадали от загуби или унищожение поради небрежност. Защото макар че шепата оцелели според собствените им слова "копнеели" за низвергнатия Акалабет и никога, дори и след векове, не престанали да се смятат в известна степен за изгнаници, когато станало ясно, че Подарената земя е отнета отново и Нуменор е изчезнал навеки, то всички освен неколцина сметнали изучаването на последните остатъци от неговата история за безплодно занимание, носещо само безплодна скръб. И през сетнешните епохи

останал широко известен единствено споменът за Ар-Фаразон и неговата нечестива армада.

*

По очертания земите на Нуменор напомняли петолъчна звезда или петоъгълник с централна част, която била широка около двеста и петдесет мили от север на юг и от изток на запад, а от нея се отделяли пет големи полуострова. Тия полуострови били смятани за отделни области и носели имената Форостар (Северни земи), Андустар (Западни земи), Хиярнустар (Югозападни земи), Хиярростар (Югоизточни земи) и Орростар (Източни земи). Централната част се наричала Миталмар (Вътрешни земи) и нямала друг достъп до морето, освен земите около Роменския залив. Една малка област в Миталмар обаче била отделена от останалите и носела името Арандор, тоест Кралски земи. В Арандор били пристанището Ромена, Менелтарма и градът на кралете Арменелос; и по всички времена това била най-гъсто населената област на Нуменор.

Миталмар се издигал високо над полуостровите (ако не се броят планините и хълмовете по тях); бил покрит със степи и ниски ридове, а гори се срещали рядко. Недалеч от средата на Миталмар се извисявала планина, наречена Менелтарма, тоест Небесна колона, посветена на преклонението пред Еру Илуватар. Долните ѝ склонове били полегати и обрасли с ливади, ала нагоре ставали все по-стръмни, а към върха - непристъпни; в тях обаче бил изсечен виещ се път, който започвал от южното подножие и стигал под ръба на върха откъм северната страна. Защото самият връх бил плосък и дори леко вдлъбнат, та можел да побере множество люде; но през цялата история на Нуменор останал недокоснат от човешки ръце. Ни сграда издигнали там, ни олтар, ни дори купчина камъни; и никакво друго подобие на храм не притежавали Нуменорците през блажените дни чак до идването на Саурон. Никога не донесли там инструмент или оръжие; и никой освен краля не дръзвал да изрече слово на онзи свещен връх. А дори и кралят проговарял само три пъти в годината: да се помоли за идната година на празника Ерукиерме_ през първите пролетни дни, да възхвали Еру Илуватар на празника Ерулаитале_ в средата на лятото и да му благодари на празника Ерухантале_, с който привършвала есента. На тия тържества кралят се изкачвал по планината пешком, следван от велико множество люде, облечени в бели одежди и накичени с цветя, ала напълно безмълвни. По друго време всички имали право да идат догоре сами или на групи; според преданията обаче тишината била тъй величава, че дори дори чужденец, незапознат с Нуменор и неговата история, не смеел да проговори, ако случайно попаднел там. Никоя птица освен орлите не идвала над върха. Колчем се приближавал човек, три големи орли мигом излитали и се спускали върху три канари откъм западния ръб; ала по време на Трите молитви не кацали, а оставали в небесата и се реели над народа. Наричали ги Свидетелите на Манве и вярвали, че сам той изпраща могъщите птици от Аман да бдят над Свещената планина и цял Нуменор.

В основата си Менелтарма постепенно се сливала с околните равнини, но от нея тръгвали като корени пет невисоки и дълги хребета към петте полуострова на страната; наричали ги Гармасундар, тоест Корени на колоната. Възходящият път се приближавал към планината по билото на югозападния хребет; а между този хребет и югоизточния имало плитка долина. Наричали я Ноиринан, Долина на гробниците; защото там, в подножието на планината, били изсечени скални подземия, където намирали сетен покой кралете и кралиците

на Нуменор.

Но по-голямата част от Миталмар била покрита с обширни пасища. На югозапад се простирали ниски тревисти хълмове; и там, в Емерие, се намирало сбирното на Пастирите.

Областта Форостар била най-неплодородна - каменеста и почти без дървета; горички от ела и борица се тъмнеели само по западните склонове на високите бърда, обрасли с буйна папрат. Към Северния нос се издигали скалисти чукари и там величавата канара Соронтил надвисвала на шеметни висоти над морето. По нея виели гнездата си много орли; и в тази област Тар-Менелдур Елентирмо съградил висока кула, от която да наблюдава движението на звездите.

В северната си част Андустар също бил скалист и обрасъл с елови гори, обърнати към морето. Откъм запада три малки залива се врязвали във възвишенията му; ала там канарите най-често се издигали далеч над вълните, а в тяхното подножие се гущели скалисти площадки. Най-северният залив носел името Андунийски, понеже в него било голямото пристанище Андуние (Залез) с многолюден град покрай брега и множество къщички, накацали по стръмните склонове зад него. Но почти цялата южна част на Андустар била плодородна, по възвишенията растели гъсти брезови и букови гори, а из закътаните долини се спотайвали горички от дъб и бряст. Между полуостровите Андустар и Хиярнустар се простирал големият залив, наречен Елдана, тъй като гледал към Ересеа; защитени от северните ветрове и открити към западните морета, земите около него се радвали на мек климат и над тях най-често падали дъждове. Насред Елданския залив било най-красивото от всички пристанища на Нуменор, наречено Елдалонде; и в древните времена натам най-често прииждали бързоходните бели кораби на Елдарите от Ересеа.

Покрай целия залив, по склоновете около него и далече навътре из областта растели ароматните вечнозелени дървета, донесени от Запада; и тъй пищна била тяхната зеленина, та Елдарите казвали, че тия места са почти толкова красиви, колкото и пристанищата на Ересеа. Гордост и радост били тия дървета за нуменорците, а споменът за тях се съхранил в множество песни дълго след като били изчезнали навеки, защото само отделни фиданки успели да разцъфтят на изток от Подарената земя, та останали единствено имената им: ойолайре, лайрелосе, несамелда, вардариана, таниквеласе_ и _яванамире_ с неговите кръгли алени плодове. Цветовете, листата и кората на тия дървета пръскали нежно благоухание, тъй че цялата област била изпълнена със смесените им аромати; затуй я наричали Нисималдар, що означава Ароматните дървета. Макар и не тъй изобилно, много от тях били засадени и по други краища на Нуменор; ала единствено там растяло могъщото златно дърво малинорне_, достигащо подир пет века растеж почти същата височина, както и в Ересеа. Кората му била сребриста и гладка, а клоните устремени нагоре като на бук; но стволът никога не се раздвоявал. Листата също напомняли тия на бука, ала били по-големи, бледозелени отгоре и сребристи отдолу; наесен не падали, а ставали бледозлатисти. Напролет короната се отрупвала с гроздове от златни цветове, които цъфтели чак до края на лятото; а щом се отваряли цветовете, листата падали, тъй че през пролетта и лятото горите от малинорни_ били като дворци със златен под, златни сводове и колони от старо сребро<1>. Плодът на това дърво бил като орех със сребърна черупка; и шестият нуменорски крал Тар-Алдарион подарил няколко плода на крал Гил-галад от Линдон. Те не пуснали корен по онези земи; Гил-галад обаче дал част от тях на своята сродница Галадриел и под нейните грижи прекрасните дървета расли и процъфтявали из потайната страна Лотлориен отвъд река

Андуин чак докато елфите напуснали Средната земя; ала по ръст и обхват не можели да се мерят с малинорните_ във величавите гори на Нуменор.

Река Нундуине се вливала в морето край Елдалонде, а малко по-нагоре по нея било езерото Нисинен, наречено тъй заради изобилието от благоуханни храсти и цветя по бреговете му.

В западната си част Хиярнустар бил планинска област, с високи канари по западното и южното крайбрежие; но на изток се простирали топли и плодородни земи, покрити с необятни лозя. Полуостровите Хиярнустар и Хиярростар били раздалечени и по дългите брегове между тях земите плавно се спускали към морето както нийде другаде в Нуменор. Тук течала най-голямата нуменорска река Сирил (защото всички останали, освен Нундуине на запад, всъщност били къси и буйни потоци, устремени към морето), която извирила от подножието на Менелтарма в долината Ноиринан и слизала на юг през Миталмар, където постепенно ставала бавна и лъкатушна. Накрая се вливала в морето сред блата и тръстикови низини, а множеството ѝ разклонения криволичели между високите дюни; на много мили от двете страни се простирали бели плажове и ниски каменисти брегове, където живеели предимно рибари, чиито селца се гушели по възвишенията над блата и езера, най-голямото от които се наричало Ниндамос.

Из Хиярростар растели в изобилие най-различни дървета, между тях и едно, наречено лауринкве_, което хората обичали заради цветовете му и не го използвали за нищо друго. Наричали го така заради дългите провиснали гроздове от жълти цветове; и онези, що били чували от Елдарите за Златното дърво Лаурелин във Валинор, вярвали, че лауринкве_ е негов потомък, чиито семена са донесени от Елдарите; ала не било тъй. По времето на Тар-Алдарион в Хиярростар създали големи разсадници, откъдето идвал дървен материал за корабостроителниците.

Орростар бил по-прохладен, но възвишенията по западния край на полуострова го опазвали от студените североизточни ветрове; из вътрешните му области сеели предимно пшеница, особено по границите с Арандор.

Целият остров Нуменор изглеждал тъй, сякаш бил изтласкан нагоре от морето и леко наклонен на югоизток; навсякъде, освен по южните му краища, над морето надвисвали стръмни канари. В несметно множество се срещали морските птици по ония места. Моряците казвали, че дори и да ослепеят, по тяхната глъчка пак биха разбрали кога приближават към Нуменорските брегове; а когато някой кораб се задавял към острова, огромни птици ята литвали да го посрещнат с радост и кръжали над него, защото никой никога не им причинявал зло. Някои придружавали мореплавателите в дългите пътешествия чак до Средната земя. Също тъй неизброими били и сухоземните птици из Нуменор - от мъничките киринки_ (дребни като орехчета, но с алена перушина и пронизително пискливи гласчета) до огромните орли, почитани като птици на Манве, срещу които никой не дръзвал да вдигне ръка чак до злощастните дни, когато се възцарила ненавист към Валарите. Цели две хиляди години - от дните на Елрос Тар-Миниатур чак до царуването на Тар-Анкалимон, син на Тар-Атанамир - просъществувало орловото гнездо върху най-високата кула на кралския палат в Арменелос; и винаги имало в него двойка орли, закрияна от самия крал.

Всички Нуменорци пътували на коне; защото в Нуменор и мъже, и жени яздели с удоволствие, целият народ обичал конете и се отнасял към тях с грижите, които заслужават. Обучавали ги да чуват зов отдалеч и старите легенди разказват, че когато имало голяма обич между коня и господаря му, животното можело да бъде повикано при необходимост дори и само с мисъл.

Затова повечето от пътищата в Нуменор не били покрити с камъни или плочи - изграждали ги най-вече за конници, тъй като в ранните векове рядко използвали каруци и каляски, а тежките товари се пренасяли по море. Главният и най-древен път, който бил пригоден и за каруци, водел от голямото източно пристанище Ромена към престолния град Арменелос, а оттам към Долината на Гробниците и Менелтарма; по-късно, но все още през ранните епохи този път бил продължен към Ондосто в областта Форостар, а подир това и на запад към Андуние. По него превозвали най-добрия строителен камък от Северните земи и дървен материал, които се намирал в изобилие из Западните земи.

Едаините донесли със себе си в Нуменор познания за множество занаяти, а освен че съхранявали своите умения и премъдрости, мнозина от техните майстори били изучили изкуствата на Елдарите. Но материали могли да пренесат само колкото за инструменти; и дълго време всеки метал в Нуменор се смятал за скъпоценен. На корабите си носели съкровища от злато, сребро и безценни камъни; нищо подобно обаче не открили в Нуменор. Обичали накитите заради тяхната красота и тъкмо тая обич за пръв път разбудила в сърцата им алчност през късните епохи, когато попаднали под властта на Сянката, та станали високомерни и несправедливи в общуването си с по-изостаналите народи от Средната земя. В дните на своята дружба с елфите от Ересеа, получавали в дар злато, сребро и прекрасни камъни; но през ранните векове тези скъпоценности си оставали голяма рядкост чак додето кралете разпрострели властта си над бреговете на Изтока.

Все пак те намерили метални залежи в Нуменор и тъй като ковашките и миньорските им умения се развивали бързо, скоро сечивата от мед и желязо получили широко разпространение. Сред едаинските занаятчии имало мнозина оръжейни майстори, които с помощта на Нолдорите били станали извънредно изкусни в създаването на мечове, секири, копия и кинжали. За да съхрани занаята, Гилдията на Оръжейниците продължавала да кове мечове, макар че посвещавала много повече труд и умения за сътворяването на мирни инструменти и сечива. Кралят и велможите притежавали мечове като наследство от дедите си<2>; понякога и самите те подарявали мечове на своите потомци. За деня, в който кралският син получавал титлата престолонаследник, винаги се изработвал нов меч. Ала в Нуменор никой не носел оръжие и в течение на векове малцина майстори изковавали бойни остриета. Топори и кинжали се срещали по-често, а стрелбата с лък пеш или върху кон била любимо развлечение на Нуменорците. По-късно, по време на войните в Средната земя, враговете най-много се бояли от нуменорските лъкове. "Морските хора - казвали те, - пращат пред себе си страховит облак като дъжд от змии или градушка от стоманени остриета"; и през онези дни бойните отряди на кралските стрелци използвали кухи стоманени лъкове, а черноперите им стрели били дълги от върха на пръстите до отсрещното рамо.

Но дълго време екипажите на могъщите нуменорски кораби слизали невъоръжени сред людете от Средната земя; и макар че имали на борда секири и лъкове, за да цепят дърва и да ходят на лов по дивите, незаселени брегове, те не ги носели със себе си, когато тръгвали да дирят човешки селища. Дълбока скръб ги обзела, когато Сянката надвиснала над крайбрежието и сред техните приятели плъзнал страх да не би онези, на които са разкрили тайната на желязото, сега да го употребят срещу тях.

От всичко на света снажните Нуменорци най-много обичали Морето - да плуват из него, да се гмуркат или да се надпреварват с гребни лодки и платноходни корабчета. Най-храбри сред тях били рибарите; риба имало в

изобилие край всички брегове и тя винаги заемала почетно място на нуменорската трапеза; и всички многолюдни градове се изграждали по крайбрежието. Измежду най-добрите рибари били избирани моряците, които век подир век печелели все повече признание и почит. Разказват, че когато Едаините за пръв път вдигнали платна над Великото море и поели подир Звездата към Нуменор, сам Кирдан пратил по един Елдар за кормчия на всеки от елфическите кораби, що ги носели; и след като елфическите кормчии си заминали, откарвайки повечето кораби, минали дълги години, дотого Нуменорците дръзнали сами да поемат навътре в морето. Но сред тях имало корабостроители, обучени от Елдарите; с много труд и усърдие те доразвили познанията си, та накрая се осмелили да плават надалеч над морските дълбини. Когато отминали шестстотин години от началото на Втората епоха, по времето на Тар-Елендил, Капитанът на всички кралски кораби Веантур пръв извършил пътешествие до Средната земя. С помощта на пролетните ветрове откъм запада той отвел своя кораб "Ентулесе" (тоест "Завръщане") чак до Митлонд; а през есента на следващата година се завърнал в родината. Оттогава мореплаването станало мечта за най-храбрите мъже в Нуменор; и Менелдуровият син Алдарион, съпруг на Веантуровата дъщеря, създал Гилдията на Търсачите, която обединявала всички изпитани нуменорски моряци, както ще бъде разказано в следващата история.

БЕЛЕЖКИ

1 Това описание на малорните силно напомня за думите на Леголас при приближаването към Лотлориен ("Властелинът на Пръстените", том I, стр. 322).

2 Трябва да се отбележи, че кралският меч е бил Аранрут - мечът на Елу Тингол от Дориат; Елрос го наследил от майка си Елвинг. Освен него има и други наследствени съкровища: Пръстенът на Барахир; прославената Секира на Туор, бащата на Еарендил; и Лъкът на Брегор от Беоровия род. След Падението оцелял единствено Пръстенът на Барахир, бащата на Берен Едноръки, тъй като бил подарен от Тар-Елендил на дъщеря му Силмариен и съхранен при Владетелите на Андуние, последният от които, Елендил Верни, избягал в Средната земя след гибелта на Нуменор. (Дотук бележката е на автора.) Историята на Барахировия пръстен е разказана в "Силмарилион", глава 19, а по-нататъшната му съдба - във "Властелинът на Пръстените", приложение А. За "прославената Секира на Туор" не се споменава в "Силмарилион", но тя е описана в оригинала на "Падането на Гондолин" (1916-17 г., вж. Увода към първа част на "Недовършени предания"), където се казва, че Туор предпочитал да носи в Гондолин секира вместо меч и я нарекъл на местен език Драмборлег. В приложения към ръкописа списък на имената Драмборлег се превежда като "Топор-боздуган": "секирата на Туор, която можела да поваля като боздуган и да сече като меч".

II

АЛДАРИОН И ЕРЕНДИС

Моряшката съпруга_

Менелдур бил син на четвъртия нуменорски крал Тар-Елендил. Той бил

трета рожба на краля, тъй като имал две сестри, наречени Силмариен и Исилме. По-голямата станала съпруга на Елатан от Андуние и техен син бил Валандил, владетел на Андуние, от когото след векове произлезли кралските родове на Гондор и Арнор в Средната земя.

Кротък и скромен по нрав, Менелдур предпочитал полета на човешката мисъл пред подвизите и приключенията. От все сърце обичал земите на Нуменор, ала морската шир не го вълнувала; защото в мислите си достигал много по-далеч от Средната земя - влюбен бил в звездите и небесата. Изучавал всичко, що можел да събере от древните премъдрости на Елдарите и Едаините за Еа и мрачните бездни около царството на Арда, а най-голяма наслада откривал в наблюденията на звездите. Той изградил кула във Форостар (северната област на острова), където въздухът бил най-чист, та от нея нощем да изучава небесните светила и движението им по небосвода<1>.

Когато получил кралския скипър, Менелдур трябвало да напусне Форостар и да се пресели в Арменелос. Той управлявал като добър и мъдър крал, макар че вечно мечтаел за деня, в който ще може отново да обогатява познанията си за небесата. Съпруга му станала прелестната Алмариан. Тя била дъщеря на Веантур, Капитан на всички кралски кораби по времето на Тар-Елендил; и макар че както повечето нуменорски жени не изпитвала влечение към морето и корабите, синът ѝ се метнал повече на дядо си Веантур, отколкото на Менелдур.

Синът на Менелдур и Алмариан бил наречен Анардил, а по-късно станал крал на Нуменор под името Тар-Алдарион. Имал две по-малки сестри - Айлинеел и Алмиел, и по-голямата от тях се омъжила за Орхалдор, син на Хатолдир от Хадоровия род, който бил близък приятел с Менелдур; а синът на Орхалдор и Айлинеел бил наречен Соронто и за него ще стане дума по-късно в нашия разказ<2>.

Алдарион, защото така го наричат във всички предания, бързо израснал и станал снажен мъж, силен и пъргав както телом, така и духом, русокос като майка си, вечно засмян и великодушен, ала по-горделив и по-упорит от баща си. От малък обикнал морето и мечтаел да овладее изкуството на корабостроител. Не обичал северните земи и прекарвал цялото си свободно време по крайбрежието, особено около Ромена, главното нуменорско пристанище с най-големите корабостроителници и най-опитните майстори. Дълги години кралят дори не помислил да му попречи, тъй като бил доволен, че Алдарион сам намира приложение за буйните си младежки сили и храна за неуморния си ум.

Алдарион бил любимец на дядо си Веантур и често живеел в неговия дом край южния бряг на Роменския залив. Този дом имал собствен пристан, край който винаги стояли на котва няколко лодки, защото Веантур пътувал по суша само дотам, където не можело да се стигне по вода; там малкият Алдарион се научил да гребе, а по-късно и да управлява платноходка. Още като юноша вече бил способен да командва плаването на истински кораб от пристанище до пристанище.

И веднъж се случило тъй, че Веантур рекъл на своя внук:

- Анардилиа*, пролетта приближава, а с нея и твоето пълнолетие. - (Защото през април Алдарион щял да навърши двацет и пет години.) - Наумил съм си да го отпразнуваме както подобава. Много станаха вече годините ми и не вярвам, че още дълго ще намирам в сърцето си дързостта да напускам уютния дом и блажените брегове на Нуменор; ала поне още веднъж ще обявдя вълните на Великото море, за да се изправа срещу Изтока и северния вятър. Тази година ще дойдеш с мен и ще поемем към Митлонд, та да видиш високите

сини планини на Средната земя и зелените равнини на Елдарите в тяхното подножие. С радост ще те посрещнат там крал Гил-галад и Кирдан Корабостроителя. Трябва да поговориш за това с баща си<3>.

Когато Алдарион споменал за това начинание и поискал от своя баща разрешение да потегли щом напролет повеят попътни ветрове, Менелдур дълго се колебал. Хлад натегнал в сърцето му, сякаш предчувствал, че тук се крие нещо повече, отколкото умът човешки съзира. Ала като погледнал пламналото от нетърпение лице на сина си, той потиснал тревогата и рекъл:

- Постъпи както сърцето ти повелява, ония_. Тежко ще ми бъде без теб; но с капитан като Веантур и с благословията на Валарите ще живея в надежда пак да те видя. Само недей да обикваш Големите земи, защото един ден ще бъдеш крал и баща на този остров!

И тъй се случило, че в едно слънчево и ветровито утро през ведрата пролет на седемстотин двайсет и първата година от Втората епоха синът на нуменорския престолонаследник<4> отплавал от бреговете; и още преди денят да отmine, видял как искрящите земи потъват далече в морето, а най-последен изчезнал връх Менелтарма, възправен пред залеза като черен показалец.

Разказват, че Алдарион собственоръчно водил дневник за своите пътешествия и този дневник дълго се съхранявал в Ромена, преди да изчезне. За първото му плаване не се знае почти нищо, освен че станал приятел с Кирдан и Гил-галад, че пътувал надалеч из Линдон и на запад от Ериадор, и всичко видно го изпълвало с изумление. Не се завърнал цели две години и дълбока тревога обзела Менелдур. Преданията твърдят, че закъснял, понеже жадувал да узнае от Кирдан колкото се може повече както за строежа и управлението на корабите, тъй и за градежа на стени, способни да устоят пред яростта на морето.

Велика радост настанала в Ромена и Арменелос, когато хората зърнали големия кораб "Нумерамар" (що означава "Западни криле") да се задава откъм морето с позлатени от залеза платна. лятото вече привършвало и приближавал празникът Ерухантале_<5>. Когато Менелдур посрещнал сина си в дома на Веантур, сторило му се, че е израснал на снага и очите му блестят още по-ярко; ала надалеч се реел техният взор.

- Какво си видял в своите пътешествия по далечни земи, ония_, та още е живо в паметта ти?

Но Алдарион гледал на изток към нощта и мълчал. Най-сетне продумал, ала тъй тихо, като че говорел на себе си:

- Прекрасният народ на елфите? Зелените брегове? Планините в облачни мантии? Земите, обгърнати в непроницаеми мъгли и сенки? Не знам.

Сетне замлъкнал, а Менелдур разбрал, че туй далеч не е всичко. Защото Алдарион се бил влюбил във Великото море, в самотата на кораба надалеч от всяка земя, понесен от ветровете с пяна край вълнореза към неznайни брегове и пристанища; и този копнеж не го напуснал да края на дните му.

Веантур повече не напуснал Нуменор; но подарил "Нумерамар" на Алдарион. Подир три години Алдарион отново помолил за разрешение да отпътува и се отправил към Линдон. Три години останал по чужбина; а не след дълго предприел още едно пътешествие, що траяло четири години, защото разказват, че вече не се задоволил само да отплава до Митлонд, а почнал да изучава южните брегове покрай устията на Барандуин, Гватло и Ангрен, заобиколил мрачния нос Рас Ангрен и съзрял огромния залив Белфалас и планините в страната на Амрот, гдето още живеят елфи от племето на Нандорите<6>.

През трийсет и деветата си година Алдарион се завърнал в Нуменор с дарове от Гил-галад за баща си; защото през следващата година, както отдавна бил обявил, Тар-Елендил преотстъпил скиптъра на сина си и Тар-Менелдур станал крал. Тогава Алдарион обузда копнежите си и останал у дома за утеха на своя баща; и в тия дни приложил на дело знанията по корабостроителство, що бил усвоил от Кирдан, като и сам добавил немалко новости, а освен туй пратил мнозина да се трудят за обновяването на кейове и пристанища, понеже вечно жадувал да строи нови и по-големи кораби. Но страстта по морето го обзела отново, та пак и пак отплавал от Нуменор; и умът му сега се насочил към пътешествия, що не можели да се осъществят само с един екипаж. Затуй създал Гилдията на Дръзновените, която подир време си спечелила заслужена слава; към това братство били привлечени най-храбрите и най-страстни мореплаватели, а младите идвали с молба да ги приемат дори от най-вътрешните области на Нуменор; и всички единодушно нарекли Алдарион с титлата Великия капитан. По онова време, тъй като не желаел да живее на сушата в Арменелос, той заръчал да му построят голям кораб вместо дом; нарекъл го "Еамбар" и понякога пътувал с него от едно до друго нуменорско пристанище, ала най-често го държал на котва край Тол Уинен - малко островче в Роменския залив, сложено там от Уинен, Повелителка на моретата<7>. Върху "Еамбар" бил Домът на Дръзновените и там съхранявали описанията на храбрите си пътешествия<8>; защото Тар-Менелдур не одобрявал начинанията на своя син и не желаел да слуша разкази за неговите пътувания, смятайки, че чрез тях се зараждат кълновете на недоволство и стремеж за овладяване на чужди земи.

По онова време Алдарион се отчуждил от баща си и престанал да говори открито за своите планове и копнежи; ала кралица Алмариан подкрепяла сина си във всяко негово начинание и Менелдур го оставял да върши каквото желае, макар и не твърде охотно. Защото растял броят на Дръзновените, растяла и човешката почит към тях, та ги нарекли Уинендили, сиреч Любимци на Уинен; и вече дори за краля не било лесно да упрекне или възпре техния Капитан в каквото и да било. Все по-големи и мощни ставали нуменорските кораби в ония дни, додето накрая вече нямало пречка да извършват далечни плавания с многоброен екипаж и тежък товар; и Алдарион задълго оставал далеч от Нуменор. Тар-Менелдур вечно възпирал сина си и наложил възбрана над изсичането на дървета за корабостроителниците; затуй Алдарион замислил да подири дървен материал от Средната земя и да изгради там пристанище за поправка на своите кораби. При тия пътешествия покрай бреговете гледал той с изумление към вековните дъбрави; и в устието на онази река, която Нуменорците нарекли Гватир, сиреч Река на Сянката, създал Винялонде, що означава Ново пристанище<9>.

Ала когато отминали почти осемстотин години от началото на Втората епоха, Тар-Менелдур повелил на сина си да остане в Нуменор и временно да прекрати пътешествията на изток; защото желаел да провъзгласи Алдарион за кралски наследник, както било според обичая след навършването на тази възраст. Тогава Менелдур и синът му сложили край на разприте и помежду им настанал мир; на своя стотен рожден ден, сред всенародна радост и пиршества, Алдарион бил обявен за кралски наследник и получил от баща си титлата Повелител на нуменорските кораби и пристанища. За празненствата в Арменелос пристигнал от западните области някой си Берегар, а с него дошла и дъщеря му Ерендис. Кралица Алмариан забелязала нейната хубост, каквато рядко се срещала в Нуменор; защото по потекло Берегар бил от Беоровия род,

макар и не пряк потомък на Елрос като кралете, затуй Ерендис била тъмнокоса, изящна, стройна и имала яносиви очи както всички от този род<10>. А Ерендис видяла Алдарион да минава край нея и тъй се прехласнала по неговата красота и доблест, че вече не забелязвала нищо друго. По-късно тя влязла в свитата на кралицата и си спечелила благосклонност от краля; ала рядко виждала Алдарион, който по онова време много се грижел за горите, та в бъдните дни да не липсва дървен материал. Не след дълго мореплавателите от Гилдията на Дръзновените станали неспокойни, тъй като вече не се задоволявали да плават само на кратки пътешествия с неопитни капитани; и шест години след като бил обявен за кралски наследник, Алдарион решил отново да отплава към Средната земя. Твърде неохотно дал разрешението си кралят, тъй като синът му вечно отказвал да се засели в Нуменор и да си подири съпруга; щом настанала пролет, Алдарион вдигнал платна. Ала когато отишъл да каже сбогом на майка си, зърнал в нейната свита Ерендис; и като видял хубостта ѝ, усетил каква сила се таи в нея.

Рекла тогаз Алмариан:

- Алдарион, сине мой, трябва ли пак да потегляш? Няма ли що да те удържи в тази най-прекрасна земя на света?

- Не още - отвърнал той, - ала в Арменелос се срещат красоти, каквито човек не би открил нийде другаде, дори и по земите на Елдарите. Но морякът има две души и вечно воюва със себе си; а копнежът по морето все още ме държи в плен.

Повярвала Ерендис, че тия слова са отправени и към нея; и оттогава отдала всецяло сърцето си на Алдарион, макар и без голяма надежда. В ония дни нямало нито закон, нито обичай кралският наследник да си дири съпруга единствено сред потомството на Елрос Тар-Миниатур; Ерендис обаче смятала, че Алдарион стои твърде високо над нея. И все пак от онзи миг насетне не погледнала с благосклонност нито един мъж, а всеки поклонник пропъждавала.

Седем години отминали, преди Алдарион да се завърне с товар от златна и сребърна руда; и разправил на баща си за своите подвизи и пътешествия. Но Менелдур му рекъл:

- Да бе стоял тук, до мен, повече щеше да ме зарадваш, отколкото с каквито и да било вести и дарове от Мрачните земи. Туй е дар, достоен за търговци и мореплаватели, ала не и за един кралски наследник. Що да сторя със златото и среброто, освен да ги употребявам от горделивост там, гдето други метали биха ми свършили същата работа? Не от тях се нуждае кралският дом, а от мъж, що знае и обича тая страна и народа, над който един ден ще властва.

- Та нима не изучавам людете всеки ден? - запитал Алдарион. - Знам да ги вода и управлявам както желая.

- Само някои люде, що са съгласни с теб - отвърнал кралят. - В Нуменор има и жени почти колкото са мъжете; а освен майка ти, коя друга можеш да водиш както желаяш и какво знаеш за тях? И все пак един ден трябва да си намериш съпруга.

- Да, един ден! - рекъл Алдарион. - Ала не преди да се наложи; а може би и по-късно, ако ли някой опита да ме подтикне към женитба. Други, по-срочни дела ме чакат и към тях съм насочил ума си. "Студен е животът на моряшката съпруга", тъй казва пословицата; а онзи моряк, що има една-единствена цел и не се обвързва с брега, стига по-надалеч и по-добре знае как да се бори с морето.

- По-надалеч не означава по-плодотворно - рекъл Менелдур. - А и ти не се "бориш с морето", сине мой. Забрави ли, че Едаините живеят тук по

благата воля на Западните властелини, че Уинен е благосклонна към нас и Осе удържа своето буйство? Корабите ни са под закрила и не само твоите ръце ги насочват по пътя. Затуй не бъди горделив, та да не отблъснеш благата воля; и не си въобразявай, че тя ще се разпростре над ония, що рискуват без нужда по канарите на чужди брегове и по земите на мрачни люде.

- Защо ни е тогаз тая закрила над нашите кораби - отвърнал Алдарион, - щом не ще плават към далечни брегове и не ще дирят невиждани гледки?

Повече не проговорил за тия дела пред баща си, ала задълго оставал на "Еамбар" заедно с други Дръзновени и почнал строежа на нов кораб, по-голям от всички, градени дотогава; нарекъл го "Паларан", що означава "Скиталец". Ала вече често се срещал с Ерендис (а затуй допринасяла кралицата); и кралят като узнал, малко се разтревожил, макар да не бил недоволен.

- По-разумно и милосърдно би било да изцелим Алдарион от страстта към пътешествия - рекъл той, - преди да е завоювал сърцето на която и да било жена.

- Та как другояче ще го изцелиш, освен чрез обич? - възразила кралицата.

- Ерендис още е млада - рекъл Менелдур.

Но Алмариан отвърнала:

- Родът на Ерендис не е тъй дълголетен като потомците на Елрос; а сърцето ѝ вече е завоювано<11>.

И когато бил построен огромният кораб "Паларан", Алдарион пожелал да отплава отново. Разгневил се тогаз Менелдур, макар че по настояване на кралицата не прибегнал към кралската власт, за да го удържи. Тук трябва да споменем за един обичай: когато нуменорски кораб потеглял през Великото море към Средната земя, някоя жена, най-често сродница на капитана, закрепвала върху носа му Зелената вейка на завръщането; а вейката се отсичала от дървото ойолайре, що означава "вечно лято" - туй дърво им били подарили Елдарите<12>, като заръчали да кичат с него корабите си в знак на дружба с Осе и Уинен. Листата му били вечнозелени, лъскави и благоуханни; и най-добре растяло под соления морски вятър. Но Менелдур забранил на кралицата и сестрите на Алдарион да отнесат вейка от ойолайре в Ромена, където бил закотвен "Паларан", като рекъл, че не ще благослови сина си, понеже потегля против неговата воля; а като чул за това, Алдарион продумал:

- Щом трябва да тръгна без вейка и благословия, то така и ще сторя.

Наскърбила се тогава кралицата; ала Ерендис ѝ рекла:

- Тариния, ако отсечеш вейка от елфическото дърво, с твое разрешение ще я отнеса до пристанището; защото на мен кралят не е забранил.

Моряците смятали за зла поличба капитанът да потегли така; ала когато всичко било готово и вече се готвели да вдигнат котва, Ерендис пристигнала, макар че не обичала шумната суетня по големите пристани и кръсъка на чайките. С изненада и радост я посрещнал Алдарион; а тя му рекла:

- Нося ти Вейката на завръщането, господарю; от кралицата е.

- От кралицата ли? - запитал Алдарион с променен глас.

- Да, господарю - отвърнала тя, - но само помолих за разрешение да го сторя. Не само на своите близки ще донесеш радост, ако се върнеш час по-скоро.

В онзи ден Алдарион за пръв път погледнал Ерендис с обич в очите; и докато "Паларан" бързал напред през морето, той дълго стоял на кърмата и се взирал в брега. Разказват, че ускорил завръщането си и отсъствал далеч по-малко, отколкото бил замислил; а на връщане донесъл дарове за кралицата и

нейната свита, ала най-прекрасен подарък дал на Ерендис - безценен елмаз. Хладна била срещата между краля и неговия син; упрекнал го Менелдур, че не подобава на един кралски наследник да дава подобен дар, освен ако е в знак на годеж, и настоял Алдарион да разкрие сърцето си.

- От благодарност го носех - отвърнал Алдарион, - задето срещнах топло сърце сред студенината на други.

- Студено е онуй сърце, що вечно броди насам-натам, та не разпалва топлина у другите - рекъл Менелдур; и отново призовал Алдарион да се замисли за сватба, макар че не изрекъл името на Ерендис.

Но Алдарион не желяел да слуша, защото вече за всичко се възпротивявал срещу ония, които го тласкали към каквото и да било; взел да се държи похладно към Ерендис и решил да напусне пак Нуменор, за да осъществи плановите си във Винялонде. Дразнел го сухоземният живот, защото на кораба не трябвало да се подчинява на ничия воля, а Дръзновените, що го придружавали, изпитвали само обич и възхищение към Великия капитан. Но сега Менелдур му забранил да потегли; а Алдарион още преди края на зимата вдигнал платната на флотилия от седем кораба и пряко кралската воля отплавал заедно с повечето Дръзновени. Кралицата не посмяла да се възправи срещу гнева на Менелдур; но късно през нощта една жена, загърната с плащ, слязла в пристанището със зелена вейка, дала я на Алдарион и преди да изчезне в мрака, изрекла:

- Туй ти изпраща дамата от Западните земи (защото тъй наричали Ерендис).

Пред този открит бунт на Алдарион кралят му отнел титлата Повелител на нуменорските кораби и пристанища; освен туй повелил да затворят Дома на Дръзновените върху "Еамбар", закрил корабостроителниците в Ромена и забранил всякаква сеч за изграждане на кораби. Тъй отминали пет години; и Алдарион се завърнал с девет кораба, защото още два бил построил във Винялонде и всички били натоварени с най-добър дървен материал от крайбрежните гори на Средната земя. Велик гняв го обзел, като узнал що се е случило, та рекъл на баща си:

- Ако не срещам ни приветствие в Нуменор, ни работа за ръцете си, а корабите ми не бъдат поправени в тукашните пристанища, то тогава ще си замина час по-скоро; защото ветровете бяха немилостиви^{<13>} и работата по корабите не търпи отлагане. Нима един кралски син няма какво друго да върши, освен да се вира в женските лица и да си дири съпруга? Взех присърце всички горски дела и бях внимателен в тях; подир мен в Нуменор ще има повече дървен материал, отколкото през твоето царуване.

И верен на думата си, още същата година Алдарион отплавал с три кораба и най-храбрите от Дръзновените, ала вече без благословия и вейка; защото Менелдур разпрострял възбраната не само над жените от своя род, но и над всички моряшки съпруги, а освен туй разположил стража около Ромена.

Този път Алдарион отсъствал тъй дълго, че народът се разтревожил за него; и дори сам Менелдур изпитал безпокойство въпреки благата воля на Валарите, що винаги закриляли нуменорските кораби^{<14>}. Когато отминали десет години подир отплаването му, Ерендис най-сетне се отчаяла, та решила, че е погинал или се е заселил завинаги в Средната земя; поради туй, а и за да избегне множеството си обожатели, тя измолила разрешение от кралицата, напуснала Арменелос и се върнала при роднини в Западните земи. Ала след още четири години Алдарион най-подир се завърнал и корабите му носели тежки следи от гнева на морската стихия. Най-напред бил отплавал към Винялонде, а оттам предприел голямо пътешествие покрай южните брегове далеч отвъд

местата, до които били достигали нуменорските кораби; ала на връщане срещнал неблагоприятни ветрове и страховити бури, та едва се отървал от корабкрушение край брега на Харад, а когато все пак се добрал до Винялонде, заварил го опустошен от вълните и разграбен от враждебни племена. Три пъти мощни ветрове откъм Запада осуетявали опитите му да прекоси Великото море, а веднъж мълния унищожила мачтата на собствения му кораб; и само с цената на много труд и страдания над морската бездна успял най-сетне да стигне в заливите на Нуменор. Голяма утеха било неговото завръщане за Менелдур; ала все пак сурово го упрекнал заедно се разбунтувал срещу своя баща и крал, като чрез туй загубил благоволенieto на Валарите и рискувал пред гнева на Осе не само себе си, но и мъжете, що вярно му служели. Усмирил се тогаз Алдарион и приел кротко прошката на Менелдур, който му възвърнал титлата Повелител на нуменорските кораби и пристанища, а към нея добавил и званието Защитник на горите.

Наскърбил се Алдарион, като узнал, че Ерендис е напуснала Арменелос, ала от гордост не пожелал да я търси; пък и не можел да го стори за друго, освен да поиска ръката ѝ, а все още не искал да се обвързва. Заел се с всичко, що бил занемарил през дългото си, почти дваисетгодишно отсъствие; и по онова време извършил големи дела по пристанищата, най-вече в Ромена. Открил, че много дървета били изсечени за строежи и изработка на най-различни неща, ала всичко се вършело безразборно и без мисъл да бъде възстановено, онуй, що се отнема; тогава обиколил надлъж и шир цял Нуменор, та да види оцелелите гори.

Както яздел един ден през дъбравите на Западните земи, зърнал жена, чиято черна коса се веела по вятъра, а зеленият ѝ плащ бил закопчан на шията със скъпоценна брошка; помислил, че е от Елдарите, що понякога посещавали тия места. Ала като наближила, той разпознал Ерендис и видял на брошката камъка, който ѝ подарил; тогава открил в сърцето си обичта към нея и усетил колко празни са дните му. Щом го зърнала, Ерендис пребледняла и понечила да препусне назад, но той я изпреварил и рекъл:

- С право бягаш от мен; туй съм заслужил заедно бягах тъй често и тъй надалеч! Ала прости ми сега и остани.

После поели заедно към дома на баща ѝ Берегар и там Алдарион разкрил копнежа си да се сгоди с Ерендис; но сега Ерендис се колебаела, макар че според обичая на нейния народ вече ѝ било време да се задоми. Не била помръкнала обичта ѝ към него, нито пък го отблъсквала от суетност; ала дълбоко в сърцето си се бояла, че не ще победи Морето в борбата за Алдарион. А никога нямало да приеме трохи от обич и предпочитала да загуби всичко; и понеже се бояла от морската шир и упреквала корабите за изсичането на любимите си гори, тя твърдо решила да победи веднъж завинаги Морето и корабите, или сама да бъде победена.

Но Алдарион искрено закопнял за Ерендис и я следвал навсякъде; занемарил пристанищата, корабостроителниците и Гилдията на Дръзновените, не изсичал вече дървета, а само засаждал нови гори и през онези дни открил повече радост, отколкото в целия си предишен живот, макар да разбрал това едва на стари години, когато се озърнал назад. Най-сетне се опитал да склони Ерендис да отплава заедно с него на пътешествие около острова с кораба "Еамбар"; защото вече били отминали сто години откакто Алдарион основал Гилдията на Дръзновените и предстоели големи празненства във всички нуменорски пристанища. Ерендис се съгласила, прикривайки страха и неодобрението си; потеглили от Ромена и пристигнали в Андуние на западното крайбрежие. Там Валандил, владетел на Андуние и близък сродник на

Алдарион<15>, устроил славно празненство; и на трапезата вдигнал наздравица за Ерендис, като я нарекъл Уинениел_, Щерка на Уинен и нова Владетелка на Морето. Ала Ерендис, която седяла до жената на Валандил, изрекла високо:

- Не ме наричай с подобно име! Не съм дъщеря на Уинен, а нейна съперница.

Подир туй нови съмнения обзели Ерендис, защото Алдарион пак отправил мислите си към делата в Ромена, та се заел да гради могъщи вълноломи и висока кула върху Тол Уинен - Калминдон_ я нарекли, що означава Светлата кула. Но когато всичко привършило, Алдарион се върнал при Ерендис и поискал ръката ѝ; а тя още не се решавала и му рекла:

- Пътувах на кораб с теб, господарю. Преди да ти отговоря, не ще ли дойдеш и ти с мен по сушата из местата, които обичам? Твърде малко познаваш страната за човек, комуто предстои някой ден да стане неин крал.

Потеглили тогава заедно и стигнали до полегатите тревисти хълмове на Емерие, където били най-хубавите пасища и най-добрите овчи стада в Нуменор; видели там белите къщички на земеделци и пастири и чули блеенето на стадата. И рекла Ерендис на Алдарион:

- Тук бих могла да живея на воля.

- Като съпруга на кралския наследник ще живееш където поискаш - отвърнал Алдарион. - А като кралица ще имаш толкоз прекрасни къщи, колкото пожелаеш.

- Когато станеш крал, аз ще съм стара - промълвила Ерендис. - А къде ще живее кралският наследник дотогава?

- При съпругата си, когато има свободно време - рекъл Алдарион, - ако тя не може да вземе участие в неговите дела.

- Не ще деля съпруга си с Господарката Уинен - възразила Ерендис.

- Зле говориш сега - отвърнал Алдарион. - Все едно аз да река, че не ще деля съпругата си с Горския властелин Ороме, понеже тя обича дивите дебри.

- И наистина не ще я делиш - рекла Ерендис, - защото ако ти хрумне, с радост би изсякъл всички гори в дар на Уинен.

- Посочи ми дърво, което обичаш, и никой не ще го докосне додето е живо - казал Алдарион.

- Обичам всичко, що расте по този остров - отвърнала Ерендис.

Сетне дълго яздили мълчаливо; а подир този ден се разделили и Ерендис се върнала в дома на баща си. С него не споделила нищо, ала пред майка си Нунет разправила какви слова стояли между нея и Алдарион.

- Всичко или нищо, Ерендис - рекла Нунет. - Значи си се държала детински. Ала ти обичаш този мъж, а той е велик по доблест, да не говорим за положението му; и не ще го изхвърлиш тъй лесно от своето сърце, без да си причиниш велики страдания. Жената трябва да дели любовта на съпруга си с неговата работа и огнения му дух, или да го превърне в нещо, недостойно за обич. Но не ми се вярва някога да проумееш подобен съвет. И все пак скърбя, понеже отдавна ти е време да се задомиш; и след като съм родила красива рожба, надявах се да доживея и хубави внуци; нито пък бих имала нещо против, ако тяхната люлка е в кралския палат.

И наистина този съвет не поколебал решението на Ерендис; все пак тя открила, че сърцето не ѝ се подчинява, а дните ѝ са пусти - по-пусти, отколкото през годините, когато Алдарион се скитал по чужбина. Защото той все тъй живеел в Нуменор, ала дните се нижели един подир друг, без той да дойде отново на запад.

А кралица Алмариан, след като узнала от Нунет какво се е случило и

понеже се бояла да не би Алдарион пак да подири утеха в далечните пътешествия (защото вече отдавна живеел на брега), пратила вест на Ерендис с молба да се завърне в Арменелос; и Ерендис се подчинила, както поради настояването на Нунет, тъй и по зова на сърцето си. Там двамата с Алдарион се помирили; и напролет, щом дошъл празникът Ерукиерме_, заедно с кралската свита се изкачили до върха на Менелтарма, свещената планина на Нуменорците<16>. Когато всички отново слезли, Алдарион и Ерендис останали горе сами; взрели се към остров Задмория, що се простирал под тях в своята пролетна хубост и съгледали нейде далече на запад тръпнеща светлина, где бил недостижимият Авалоне<17>, а видели и сенките на изток над Великото море; а Менел се синее над тях. Не разговаряли, защото никой освен краля нямал право да изрече слово върху Менелтарма; ала когато слезли, Ерендис спряла за миг, загледала към Емерие и по-нататък, където били горите на нейния роден край.

- Не обичаш ли Йозаян? - запитала тя.

- Обичам го от все сърце - отвърнал той, - макар че ти сигурно се съмняваш. Защото мисля и за бъдните му времена, за надеждите и величието на неговия народ; и вярвам, че един дар не бива да лежи без полза в съкровищницата.

Ала Ерендис му възразила с такива слова:

- Даровете, що са дошли от Валарите, а чрез тях от Единствения, трябва да бъдат обичани заради самите тях сега и навеки. Не са ни ги дали за да търгуваме, да печелим и губим. Колкото и да са велики, Едаините си остават простосмъртни люде, Алдарион - не можем да живеем заради незнайните бъднини, иначе ще загубим днешното заради някакъв призрак, що сами сме сътворили. - Сетне тя изведнъж свалила от гърдите си скъпоценната брошка и го запитала: - Би ли желал да я продам, за да си купя нещо, което харесам?

- Не! - рекъл той. - Ала и ти не я криеш в ковчеже. И все пак мисля, че я цениш прекомерно високо; помръква нейната хубост пред блясъка на очите ти.

После я целунал по очите и в този миг тя прогонила страха си и го приела; и тъй се обрекли един на друг в подножието на Менелтарма.

Върнали се след туй в Арменелос и там Алдарион представил Ерендис на Тар-Менелдур като невяста на кралския наследник; възрадвал се кралят и настанали празненства както в града, тъй и по целия остров. Като годежен дар кралят дал на Ерендис обширни земи в Емерие и там изградил бяла къща за нея. Алдарион пък ѝ рекъл:

- Много безценни камъни съм сбрал в съкровищниците си - дарове от крале по далечни земи, на които нуменорските кораби донесоха помощ. Има сред тях и зелени, досущ като слънчев лъч по листака на любимите ти дървета.

- Не! - отвърнала Ерендис. - Имам си вече годежен дар, макар и да го получих преждевременно.

Тогава Алдарион видял, че е заръчала да вградят неговия елмаз като звезда в тънка сребърна лента; и по нейна молба закрепил лентата около челото ѝ. Дълги години носила тя този камък, чак додето я сполетяла скръбта; и тъй станала известна надлъж и шир като Тар-Елестирне, Звездочелата владетелка<18>. Тъй за известно време мирът и радостта се възцарили в Арменелос, в кралския палат и на целия остров, а древните книги разказват още, че небивало плодородие белязало златното лято на онази година, осемстотин петдесет и осма от началото на Втората епоха.

Ала сред целия нуменорски народ единствено моряците от Гилдията на Дръзновените били недоволни. Вече цели петнайсет години Алдарион живеел в Нуменор, без да поведе експедиции по чужбина; и макар да имало храбри капитани, обучени лично от него, без богатството и властта на кралския син пътешествията им намалели и станали по-кратки, та рядко отивали по-далеч от земите на Гил-галад. Освен туй дървеният материал не достигал за корабостроителниците, защото Алдарион занемарил горското дело; и Дръзновените го замолили пак да подемe прежната работа. Алдарион склонил и изпървом Ерендис го придружавала из горите; но дълбоко се наскърбила като видяла как секачи повалят могъщи дървета, а подир туй ги окастрят и режат на трупи. Не след дълго Алдарион почнал да обикаля сам и двамата все по-рядко оставали заедно.

Ето че дошла годината, в която всички очаквали сватбата на кралския наследник; защото по обичай годежът не бивало да трае повече от три години. През едно пролетно утро Алдарион напуснал залива Андуние и потеглил към дома на Берегар; защото трябвало да му гостува, а Ерендис вече била пристигнала там от Арменелос по преките пътища. Когато достигнал върха на възвишението, що укривало залива откъм север, той се обърнал и хвърлил взор към морето. Както често ставало по това време, духал западен вятър, обичан от мореплавателите, що се отправяли към Средната земя, и срещу брега препускали белите гребени на вълните. Тогаз изведнъж го обзел тъй могъщ копнеж по морето, че сякаш грамадна ръка го стиснала за гърлото, дъхът му спрял и сърцето му заподскачало. С непосилна мъка се овладял, обърнал гръб и продължил по пътя; и нарочно избрал да мине през гората, където някога бил видял да препуска Ерендис, прекрасна като елдарска девойка; ала тя не била там и желанието отново да зърне лицето ѝ го накарало да побърза, та още преди вечерта достигнал дома на Берегар.

Тя го посрещнала с радост и Алдарион се развеселил; не казал обаче ни дума за сватба, макар всички да мислели, че тъкмо затуй е дошъл по Западните земи. Дните минавали и Ерендис забелязала, че той все по-често замлъква сред всеобщото веселие; и ако се случело рязко да погледне към него, срещала угрижения му взор. Изтръпнало тогава сърцето ѝ; защото сините очи на Алдарион сега ѝ се стрували сиви и хладни, ала въпреки туй в тях сякаш долавяла неутолима жажда. Твърде често била виждала преди този поглед и се бояла от онова, което вещаел; но не казвала нищо. А Нунет забелязала какво става и била доволна; защото, както казвала, "словата отварят рани". Не след дълго Алдарион и Ерендис заедно отпътували за Арменелос и колкото по-далеч отивали от морето, толкова повече се завръщало прежното му веселие. Ала все тъй не споделял нищо за безпокойствата си; защото наистина се борел и не знаел що да реши.

Тъй отминала годината, а Алдарион не продумвал ни за морето, ни за сватба; но често посещавал Ромена и оставал задълго при Дръзновените. Най-подир, когато почнала следващата година, кралят го призовал в покоите си; а сега помежду тях царял покой и нищо не помрачавало обичта им.

- Сине мой - рекъл Тар-Менелдур, - кога ще ме дариш с дъщерята, за която отдавна копнея? Вече минаха над три години, а туй е премного. Чудя се как можа да изтърпиш толкова дълго.

Не отвърнал веднага Алдарион, но накрая изрекъл:

- Пак ме споходи старата болка, татко мой. Много са осемнайсет години въздържание. Не намирам вече покой ни в постелята, ни върху коня и мъка е да усещам под нозете си твърдата суша.

Наскърбил се Тар-Менелдур и съжалил сина си; ала не разбирал болката

му, понеже сам той никога не бил влюбен в корабите и затова му рекъл:

- Уви! Вече си обвързан. А по нуменорските закони и според почтените обичаи на Елдарите и Едаините един мъж не бива да има две съпруги. Не можеш да се обречеш на Морето, щом си сгоден за Ерендис.

Ожесточило се тогаз сърцето на Алдарион, понеже тия слова му напомнили за разговора с Ерендис в Емерие; и си помислил (макар и погрешно), че тя се е наговорила с баща му. А бил упорит, та винаги се отдръпвал, колчем му хрумнело, че другите го тласкат по нежелан път.

- Дори и женен, ковачът кове, ездачът препуска, а миньорът копае - рекъл той. - Тогава защо да не плава морякът?

- Ако ковачът стоеше край наковалнята по пет години, малцина биха избрали този занаят - отвърнал кралят. - Рядко се женят моряците и търпят този живот, защото тъй им се налага да си печелят хляба. Но кралският наследник не е моряк по задължение и има правото да избира.

- Не само за препитание се бори един мъж - рекъл Алдарион. - А и занаят има още много години.

- Не е тъй - възразил Менелдур. - Ти смяташ, че всички са щастливи като теб; по-кратък живот има Ерендис и по-бързо текат годините й. Тя не е от потомците на Елрос и твърде дълго вече те чака.

- Тя устоя цели дванайсет години, докато копнеех за нея - отвърнал Алдарион. - Сега искам само една трета от това време.

- Тогава не бяхте сгодени - рекъл Менелдур. - Ала вече нито ти си свободен, нито тя. И ако е устоявала, струва ми се, че е било от страх пред онуй, що сега вероятно ще стане, ако не се овладееш. Сигурно някак си успокоил страховете й; и макар че не си казал нищо открито, в моите очи си обвързан.

Тогава Алдарион гневно изрекъл:

- По-добре да говоря сам с моята годеница, а не чрез посредник.

И напуснал баща си. Скоро подир туй разказал на Ерендис за копнежа си отново да отпътува по морската шир, като добавил, че е загубил сън и покой. А тя седяла безмълвна и бледа. Накрая продумала:

- Мислех, че си дошъл да говорим за сватба.

- Ще го сторя - отвърнал Алдарион. - Още щом се завърна, стига да ме изчакаш. - Ала видял скръбта по лицето й, та се трогнал и му хрумнело нещо друго. - Нека е още сега - рекъл той. - Ще се оженим преди края на тази година. А сетне ще изградя кораб, какъвто Дръзновените още не са строили - дворец за теб над вълните. И ти ще отплаваш с мен, Ерендис, под закрилата на Валарите, на Явана и Ороме, които обичаш; ще достигнем земи, където ще ти покажа гори, каквито никога не си виждала - в тях и днес пеят Елдарите; гори, по-просторни от цял Нуменор, волни и диви от самото начало на дните, из които още се чува мощният рог на Владетеля Ороме.

Но Ерендис заплакала.

- Не, Алдарион - рекла тя. - Радвам се, че на света все още има чудеса, за каквито разказваш; ала аз никога не ще ги видя. Защото не го желая - на нуменорските гори съм отдала сърцето си. И уви, ако от обич към теб тръгна с кораб, вече не ще се завърна. Туй е непосилно за мен; ще умра надалеч от бреговете. Морето ме ненавижда; и сега си отмъщава задето те откъснах от него, без да съм твоя. Върви, господарю! Но имай милост и не се бави тъй дълго, както преди.

Смаял се тогава Алдарион; защото както бил отговорил с безсмислен гняв на баща си, тъй му говорела сега Ерендис, ала от обич. Не отплавал тази година; но не намирал ни покой, ни радост.

- Надалеч от земите тя ще умре! - казал той. - Аз пък ще умра, ако остана на суша. Щом е тъй, за да бъдем някога заедно, трябва да опитвам сам и то час по-скоро.

Приготвил се тогава да отплава напролет; и Дръзновените се възрадвали, макар че никой друг на острова не подозирал какво ще се случи. Сбрали екипаж за три кораба и през месец Виресе поели на път. Ерендис сама закрепил зелена вейка от ойолайре_ върху носа на "Паларан" и крила сълзите си чак додето корабът се изгубил отвъд големия нов вълнолом.

Шест години отминали преди Алдарион да се завърне в Нуменор. Дори и кралица Алмариан го посрещнала по-хладно от друг път, а Дръзновените били загубили хорската почит; защото народът смятал, че се е отнесъл зле към Ерендис. Ала той наистина бил отсъствал по-дълго, отколкото възнамерявал, тъй като заварил пристанището Винялонде напълно опустошено и морската стихия осуетила всичките му опити да го възстанови. Хората по крайбрежието вече се бояли от Нуменорците, а някои дори не криели своята неприязън; и Алдарион дочул мъква за някакъв владетел в Средната земя, който ненавиждал пришълците от корабите. А когато пожелал да се завърне към родния край, от юг налетял могъщ вихър, та го отнесъл далече на север. Задържал се известно време в Митлонд, но когато корабите отново поели през морето, вихрите пак ги помели на север, към страховити ледени пуцинаци, където дълго страдали от люти студове. Най-сетне вълните и ветровете се смилили над пътниците, ала когато Алдарион погледнал с копнеж от носа на "Паларан" и зърнал в далечината Менелтарма, взорът му паднал върху зелената вейка и видял, че е повехнала. Ужас го обзел, понеже никога не се било случвало клонче от ойолайре_ да повехне, додето го ръси морската пяна.

- Замръзнало е, капитане - рекъл морякът, който стоял до него. - Прекалено студено беше. Радвам се, че най-подир видяхме Колоната.

Когато Алдарион подирил Ерендис, тя била благосклонна, но не изтичала да го посрещне; дълго стоял пред нея и не намирал що да каже.

- Седни, господарю - рекла Ерендис - и най-напред ми разкажи за делата си. Сигурно много си видял и сторил през тия дълги години.

Заговорил Алдарион колебливо, а тя слушала и мълчала, докато той разправял за всички пречки и изпитания; а като свършил, му рекла:

- Благодаря на Валарите, по чиято милост най-сетне се връщаш. Но им благодаря и за туй, че не тръгнах с теб; защото щях да повехна далеч преди зелената вейка.

- Не по своя, нито по моя воля попадна тя в лютия студ - отвърнал той.
- Ако сега ме пропъдиш, хората няма да те упрекнат. И все пак не бива ли да се надявам, че твоята обич е по-издръжлива дори от прекрасните вейки на ойолайре_?

- Тъй изглежда, наистина - рекла Ерендис. - Още не е смразена до смърт, Алдарион. Уви! Как да те пропъдя, като те виждам отново да се завръщаш, прекрасен като слънце подир дългата зима!

- Тогава нека отсега бъде само пролет и лято! - отвърнал той.

- И зимата да не се завръща - добавила Ерендис.

А сетне за радост на Менелдур и Алмариан сватбата на кралския наследник била насрочена за идната пролет; така и станало. През осемстотин и седемдесетата година на Втората епоха Алдарион и Ерендис се венчали в Арменелос и из всички домове бликнала музика, а по улиците пеели мъже и жени. Сетне кралският наследник и неговата съпруга тръгнали без да бързат из Нуменор и в средата на лятото стигнали до Андуние, където местният

владетел Валандил им устроил последното празненство; и всички жители на Западните земи се сбрали там от обич към Ерендис и от гордост, че бъдещата кралица на Нуменор е избрана измежду тях.

В утрото преди празненството Алдарион надникнал през прозореца на спалнята, който гледал на запад към морето.

- Виж, Ерендис! - провикнал се той. - Кораб идва в пристанището; и не е нуменорски, а такъв, на който нито ти, нито аз ще стъпим някога, колкото и да искаме.

Тогава Ерендис също погледнала и видяла висок бял кораб, а в слънчевите лъчи над него кръжали ята бели птици; платната му искрели като сребро и пяна кипяла пред вълнореза, докато се носел към кея. Тъй Елдарите идвали да почетат сватбата на Ерендис от обич към хората по Западните земи, с които ги свързвала най-крепка дружба^{<19>}. Корабът им бил натоварен с цветя, за да разкрасят празненството и когато настанала вечерта, всички гости били накичени с венци от еланор^{<20>} и нежен _лисуин_, чието благоухание носи покой на сърцето. Освен туй довели песнопойци, що помнели песни на елфи и люде от древните времена на Нарготронд и Гондолин; и мнозина снажни и прекрасни Елдари насядали сред гостите на трапезата. Ала хората от Андуние, като гледали тая блажена компания, казвали, че никой там не е по-прелестен от Ерендис; и казвали още, че очите ѝ греят тъй ярко, както сияел някога взорът на Морвен Еледвен^{<21>}, или дори като очите на пришълците от Авалоне.

А и много дарове били донесли Елдарите. На Алдарион поднесли фиданка с белоснежна кора и право, гъвкаво като стомана стъбло; ала още нямало лист по нея.

- Благодаря ви - рекъл Алдарион. - Сигурно ще да е безценна неговата дървесина.

- Може и тъй да е, ала не знаем - отвърнали те. - Никой никога не е отсичал такова дърво. Лете неговите листа носят прохлада, а зиме цвят отрупва клоните му. Заради туй го ценим.

На Ерендис пък дали две сиви птици със златни крачета и човки. Те пеели нежно една до друга с безброй прекрасни трели, що не се повтаряли и в най-дългата песен; ала щом ги разделяли, мигом пак политали една към друга, инак преставали да пеят.

- Как да се грижа за тях? - попитала Ерендис.

- Пусни ги да летят на воля - отвърнали Елдарите. - Защото ние вече поговорихме с тях и им казахме твоето име; и те ще останат там, където живееш. Обичта помежду им остава за цял живот, а те живеят дълго. Може би някой ден много такива птици ще пеят в градините на децата ти.

Тази нощ Ерендис се събудила и през прозорчето я облъхнал нежен аромат; ала нощта била светла, защото пълната луна още слизала по западния небосклон. Тогава Ерендис станала от постелята, надникнала навън и видяла земите да дремят, облени в сребро; а двете птички били кацнали върху перваза една до друга.

Когато приключило празненството, Алдарион и Ерендис отишли за малко в нейния дом; и птиците пак се заселили върху перваза ѝ. Накрая двамата се сбогували с Берегар и Нунет, а сетне потеглили обратно към Арменелос; защото по волята на Менелдур там щял да живее кралският наследник и вече им бил приготвен дом сред градина с високи дървета. Там засадили елфическата фиданка и двете птици пеели в нейните клони.

Две години по-късно Ерендис заченала и през следващата пролет родила на Алдарион дъщеря. Красиво било детето от самото начало и хубостта му растяла ден подир ден; и древните предания казват, че нямало по-голяма красавица в рода на Елрос, освен последната - Ар-Зимрафел. Когато дошло време да ѝ дадат име, нарекли я Анкалеме. Възрадвало се сърцето на Ерендис, понеже си мислела: "Сигурно сега Алдарион ще пожелае и син, за да си има наследник; и тъй още дълго ще остане при мен". Защото тайно продължавала да се бои от Морето и властта му над сърцето на нейния възлюбен; и макар че се мъчела да укрие това, макар да разговаряла с него за някогашните му приключения, надежди и планове, ревниво дебнела дали няма пак да отиде на кораба-къща или да се задържи по-дълго при Дръзновените. Веднъж Алдарион я помолил да дойде на "Еамбар", ала веднага видял неохота в очите ѝ, та повече не настоявал. И не напразно се бояла Ерендис. Когато отминали пет години, откакто бил слязъл на брега, Алдарион пак се захванал с делата си като Защитник на горите и често оставал дълги дни надалеч от дома. Наистина, в Нуменор вече имало предостатъчно дървен материал (най-вече благодарение на неговата предвидливост), ала тъй като и хората ставали повече, вечно трябвала дървесина за нови строежи, а и за изработка на най-различни предмети. Защото макар че в ония древни дни мнозина умеели изкусно да обработват камъни и метали (тъй като някога Едаините били узнали много неща от Нолдорите), Нуменорците обичали всичко изваяно от дърво - както във всекидневните си потребности, тъй и за всевъзможни украшения. По онова време Алдарион отново положил големи грижи за бъдещето, неизменно засаждал на мястото на отсеченото и създал млади гори на всяко свободно място, като подбирал къде кое дърво ще е най-подходящо. Точно тогава станал известен с името Алдарион, както го запомнили и сред носителите на нуменорския скиптър. Ала не само Ерендис, а и мнозина други усещали, че той не обича дърветата и се грижи за тях единствено за да осигури дървесина за своите замисли.

Не по-различно било и с Морето. Защото както отдавна била рекла Нунет на Ерендис: "Нека обича корабите, дъще моя, нали са сътворени от човешки ум и човешка десница; ала ми се струва, че не от ветровете на морската шир изгаря сърцето му, нито пък от гледките на далечни земи, а пламъкът е в самата му мисъл или в някакъв сън, що го преследва". И навярно ще да е имало истина в нейните думи; защото Алдарион бил прозорлив мъж и мислел за дните, когато людете му ще се нуждаят от повече място и по-големи богатства; и може би с ясна мисъл, или пък съвсем неусетно, мечтаел за славата на Нуменор и мощта на неговите крале, та търсел твърдини, от които да обгърнат по-просторни владения. Тъй се стигнало до това, че не подир дълго от горските дела пак се насочил към градежа на кораби и го обзела мечта за могъща ладия като замък с високи мачти и платна като облаци, що да носи безброй хора и запаси за цял град. Заработили неуморно чукове и триони в корабостроителниците на Ромена, та сред множеството по-дребни кораби бавно взели да се оформят ребрата на величав корпус; и людете гледали с изумление. Туруфанто_ го наричали, що означава Дървен кит, ала не това било името му.

Макар че Алдарион не ѝ говорел за тия дела, Ерендис узнала и я обзела тревога. Затуй един ден му рекла:

- Защо са ти всички тия грижи около корабите, Повелителю на пристанищата? Нямаме ли си предостатъчно? Колко прекрасни дървета рухнаха в разцвета си само тази година?

Говорела шеговито и дори се усмихвала.

- Макар и да има прекрасна съпруга - отвърнал Алдарион, - един мъж не бива да стои със скръстени ръце. Така е с дърветата - раснат и сетне падат. А аз сядя повече, отколкото изсичам.

Той също говорел уж на шега, ала не я поглеждал в очите; и повече не си продумали за тия дела.

Но когато приближило време Анкалеме да навърши четири години, Алдарион разкрил пред Ерендис желанието си пак да отплава от Нуменор. Тя мълчала, защото в туй нямало нищо ново за нея; и всички слова били излишни. Той изчакал рождения ден на Анкалеме и на празника дълго играл с нея. Тя се смеела весело, макар че другите били нажалени; а преди да си легне му рекла:

- Къде ще ме отведеш това лято, татания? Искам да видя бялата къща с много овчици наоколо, за която разказва мамил.

Алдарион не отговорил; а на другия ден напуснал дома си и изчезнал за няколко дни. Когато всичко било готово, той дошъл да се сбогува с Ерендис. Неволно бликнали сълзи в очите ѝ. Туй го наскърбило, ала и го раздразило, понеже вече бил решил твърдо, та обуздал сърцето си.

- Хайде, Ерендис! - рекъл. - Осем години останах при теб. Даже с най-нежни окови не ще обвържеш навеки кралския син, в чиито жили тече кръвта на Туор и Еарендил! А и не съм тръгнал на гибел. Скоро ще се завърна.

- Скоро ли? - отвърнала тя. - Ала годините са безмилостни и не ще ги завърнеш със себе си. А моите са далеч по-кратки от твоите; где са чедата ми, где е и твоят наследник? Твърде често и твърде задълго изстива леглото ми напоследък<22>.

- Аз пък напоследък твърде често си мислех, че тъй предпочиташ - рекъл Алдарион. - Ала нека не се гневим, ако и да не мислим еднакво. Виж се в огледалото, Ерендис. Хубава си и възрастта още не е хвърлила сянка по твоя лик. Предостатъчно време имаш, та да прежалиш мъничко и за мен. Две години! Само за две години те моля!

А Ерендис му отговорила:

- Кажй по-скоро: "Две години ще взема, искаш или не искаш". Вземи ги тогава! Ала не повече. Щом в жилите ти тече кръвта на Еарендил, значи трябва да бъдеш верен на думата си.

На другата сутрин Алдарион потеглил набързо. Вдигнал Анкалеме от постелята и я целунал; но макар че се вкопчила в него, той я оставил и препуснал по пътя. Скоро големият кораб вдигнал платна от Ромена. "Хирилонде" било името му, що означава Търсач на пристанища; ала напуснал Нуменор без благословията на Тар-Менелдур; а Ерендис нито дошла на пристанището да закрепи Зелената вейка на завръщането, нито пратила някого да стори туй вместо нея. С мрачно и тревожно лице стоял Алдарион на носа на "Хирилонде", където жената на неговия заместник билакрепила клон от ойолайре; но не погледнал назад чак додето Менелтарма изчезнала надалеч сред здрача.

През целия този ден Ерендис се затворила насаме със скръбта; ала дълбоко в сърцето си усещала новата болка на хладен гняв, що наранила жестоко любовта ѝ към Алдарион. Ненавиждала Морето; а сега не искала да погледне дори и дърветата, които обичала някога, защото ѝ напомняли за корабни мачти. Затуй не след дълго напуснала Арменелос и се преселила наред острова в Емерие, където вятърът вечно разнасял надлъж и шир кроткото блеене на овците.

- По-сладък е за ушите ми този звук от грозния крясък на чайките -

рекла тя, като спряла пред прага на бялата къща, подарена от краля; а къщата била върху полегат склон, обърнат на запад и наоколо се разстинали просторни ливади без зид или ограда, която да ги дели от пасищата.

Със себе си водела Анкалеме и двете заживели самотно. Защото Ерендис не пожелала да доведе в новия дом никого, освен няколко слугини; и все се стараела да внуши на детето собствените си мисли, напоени с дълбоко огорчение от мъжете. И наистина, Анкалеме рядко виждала мъж, понеже Ерендис не държала чифлик, а за малцината селскостопански работници и пастири имало дом далече настрани. Други мъже не идвали, освен някой кралски пратеник от време на време; и всеки пратеник гледал да тръгне назад час по-скоро, защото за мъжете в къщата сякаш се таял хлад, що ги заставял да бягат, а докато били там, смеели да говорят само шепнешком.

Една сутрин, малко след пристигането си в Емерие, Ерендис се събудила от птичи песни и съзряла върху перваза двете елфически птици, които била забравила в Арменелос.

- Бягайте, сладки глупачета! - рекла тя. - Няма тук място за вашата радост.

Секнала тогаз песента им и птиците литнали над дърветата; три кръга описали над покрива и се отдалечили на запад. Същата вечер кацнали в бащиния ѝ дом върху перваза на стаята, където били преспали двамата младоженци на връщане от празника в Андуние; и там ги открили на следващото утро Нунет и Берегар. Ала когато Нунет протегнала ръце към тях, птиците плеснали с криле и отлетели, а тя гледала подир тях, додето се превърнали в точки под слънчевите лъчи далеч над морето, устремени обратно към земите, откъдето били дошли.

- Значи пак я е изоставил - промълвила Нунет.

- Тогава защо не ни е пратила вест? - запитал Берегар. - Защо не е дошла при нас?

- Стига ни и тази вест - отвърнала Нунет. - Тя е прогонила елфическите птици, а туй не е на добро. Беда предвещава. Защо, защо, дъще моя? Нима не си знаела каква съдба те очаква? Но нека я оставим на мира, Берегар, където и да е днес. Този дом не е вече неин и не ще ѝ дари изцеление. Алдарион ще се завърне. И дано тогаз Валарите да ѝ дадат мъдрост... или поне мъничко женска хитрост!

Когато дошла втората година от заминаването на Алдарион, по молба на краля Ерендис заповядала къщата в Арменелос да бъде подготвена и украсена; но самата тя не показвала с нищо, че смята да се завърне. А на краля пратила следния отговор: "Ако ми повелиш, ще дойда, атар арания_. Но длъжна ли съм сега да бързам? Не ще ли имам предостатъчно време, когато зърнат платната му далече на изток?". А за себе си добавила: "Нима кралят иска да чакам на кея като моряшко момиче? Бих желала, ала отдавна вече не съм такава. Свърши тази песен и не ще се запее отново."

Но годината отминала, а платната не се появили; превалила и следващата година, та дошла есента. Тогава Ерендис станала мрачна и мълчалива. Заповядала да затворят къщата в Арменелос и вече никога не напускала своя дом в Емерие за повече от няколко часа. Колкото обич запазвала още, отдавала я на дъщеря си и тъй се вкопчвала в нея, че не желала да пуска Анкалеме на гости дори при Нунет и други роднини в Западните земи. Сама се заела с цялото възпитание на детето; и Анкалеме се научила от Ерендис да чете, да пише и да говори елфическия език, както бил обичаят на всички високопоставени люде в Нуменор. Защото по Западните земи този език бил

широко разпространен в родовете на знатни хора като Берегар и Ерендис рядко говорела на нуменорски, макар че Алдарион го предпочитал. Освен туй Анкалеме узнала много за Нуменор и древните времена от книгите и свитъците, що се съхранявали в техния дом; а без да знае Ерендис, слугините разказвали на детето и други неща за далечни земи и хора. Ала в тия приказки удържали езиците си, понеже се бояли от своята господарка; и рядко намирала Анкалеме на какво да се смее в бялата къща сред Амариe. Тихо било там и не звучала музика, сякаш още почитали духа на скъп покойник; защото по онова време в Нуменор само мъжете свирели на инструменти и единствената музика, която чувала Анкалеме, звучала в песните на жените, когато се трудели извън дома, надалеч от слуха на Бялата господарка. Ала Анкалеме вече била седемгодишна и при всеки удобен случай се измъквала към просторните ридове, където можела да тича на воля; а понякога срещала пастирка със стадо и обядвала при нея под открито небе.

Един ден през това лято някакво момченце с година-две по-голямо от нея пристигнало в дома им със заръка от далечен чифлик; и Анкалеме го видяла в задния двор с къшей хляб и чаша мляко. Момчето я погледнало с пренебрежение и продължило да пие. После оставило чашата.

- Зяпай, щом толкова ти се иска - рекло то. - Хубавичка си, но твърде мършава. Искаш ли да похапнеш?

И извадило погача от торбата си.

- Махай се Ибал! - викнала една старица от прага на млекарната. - И тичай по-бързо с тия дълги нозе, инак додето стигнеш, току-виж си забравил какво заръчах да предадеш на майка си!

- Дето си ти, бабо Замин, няма нужда от куче! - викнало хлапето, после изджавкало, хукнало през вратата и се отдалечило надолу по хълма.

Старата Замин била местна жена - устата и опърничава, та не се плашела лесно дори и от Бялата господарка.

- Що за шумно създание беше това? - попитала Анкалеме.

- Момче - отвърнала Замин, - ако разбираш що означава тая дума. Знаят само да трошат и да ядат. Ама че юнак ще завари баща му, когато се върне; но ако се позабави още, може и да не го познае. Туй бих го рекла и на някои други.

- Значи момчето има и баща, така ли? - пак попитала Анкалеме.

- Ами да - рекла Замин. - Улбар се казва и беше пастир при един от владетелите далече на юг - наричаме го Владетеля на пастирите и е сродник на краля.

- Тогава защо бащата на туй момче не си е у дома?

- Затуй, херинке_ - отвърнала Замин, - че чу за ония Дръзновени, отиде при тях и замина с баща ти, господаря Алдарион; но накъде и защо, само Валарите знаят.

Същата вечер Анкалеме изведнъж рекла на майка си:

- Наистина ли наричат баща ми господаря Алдарион?

- Така е - рекла Ерендис. - Но защо питаш?

Говорела тихо и хладно, ала всъщност тръпнела от съмнения и тревога; защото дотогава нито веднъж не си били продумвали за Алдарион.

Вместо да отговори, Анкалеме пак я запитала:

- А кога ще се върне?

- Не ме питай! - рекла Ерендис. - Не знам. Може би никога. Ала не се безпокой; имаш си майка и додето я обичаш, тя не ще те напусне.

Повече Анкалеме не проговорила за баща си.

Дните се нижели, отминала година, после още една; напролет Анкалиме навършила девет години. Агънца се родили и израснали; минало стригането на стадата; жарко лято изсушило тревите. Дошла дъждовна есен. Тогава откъм Изтока под буреносен вятър се задал "Хирилонде" и през мъгливото море довел Алдарион в Ромена; и вестта стигнала до Емерие, ала Ерендис мълчала. Нямало кой да посрещне Алдарион на кея. Дълго яздил той под дъжда към Арменелос; и заварил дома си затворен. Мъка го обзела, но не подирил вести от никого; най-напред искал да види краля, защото имал много неща да му каже.

Не очаквал топло посрещане и наистина тъй се оказало; и Менелдур му заговорил като крал на капитан, чиито дела са под съмнение.

- Дълго те нямаше - рекъл студено кралят. - Цели три години отминаха от датата, що сам бе определил за завръщане.

- Уви! - отвърнал Алдарион. - Дори и на мен ми омръзна морето, та душата ми отдавна се стремеше на запад. Ала бях задържан против своята воля - много имаше да се върши. Всичко пропада там, където ме няма.

- Не се и съмнявам - рекъл Менелдур. - Боя се, че ще го откриеш и тук, в родната си страна.

- Туй не е беда непоправима - рекъл Алдарион. - Ала светът пак се променя. Навън са отминали близо хиляда години откакто Западните властелини пратиха своята мощ срещу Ангбанд; и сред людето в Средната земя ония дни са забравени или обгърнати в смътни легенди. Смут ги обзема пак и страх е натегнал в душите им. Силно желая да се посъветвам с теб, да ти разкажа що съм извършил и що смятам, че трябва да бъде направено.

- Тъй да бъде - продумал Менелдур. - Друго не съм и очаквал. Ала смятам, че първо има по-важни дела. Поговорката казва: "Нека кралят внесе ред в собствения си дом, преди да поглежда към чуждите". Сега ще ти дам съвет, сине Менелдуру. Ти имаш и свой живот. Половината от него си занемарил. Затуй ти казвам днес: върви си у дома!

Алдарион изведнъж застинал и лицето му станало сурово.

- Ако знаеш, кажи ми - рекъл той. - Къде е моят дом?

- Където е съпругата ти - отвърнал Менелдур. - Волно или не, ти наруши своята дума пред нея. Сега тя живее в свой дом сред Емерие, далеч от морето. Натам трябва да тръгнеш час по-скоро.

- Ако ми бе оставила вест, натам щях да тръгна още от кея - рекъл Менелдур. - Ала добре поне, че сега не ще трябва да разпитвам чужди люде. - Обърнал се да излезе, но изведнъж спрял и добавил: - В бързината капитан Алдарион забрави за нещо, свързано с другата му половина, а то несъмнено е важно. Носи писмо със заръка да го даде на краля в Арменелос.

Подал писмото на Менелдур, поклонил се и напуснал покоите; и преди да е минал час, взел коня си и поел на път, макар че падала нощ. Водел само двама спътници от екипажа на своя кораб - Хендерх от Западните земи и Улбар, който бил родом от Емерие.

Препускали с всички сила, та привечер на другия ден стигнали до Емерие, макар и грохнали от умора. Студена и бяла изглеждала къщата върху хълма под сетните лъчи на облачния залез. Щом я зърнал в далечината, Алдарион засвирил с рога си.

Когато навлязъл в двора и скочил от седлото, видял Ерендис - облечена в бяло стояла тя на стъпалата между колоните пред вратата. Изглеждала невъзмутима, ала като пристъпил към нея, Алдарион забелязал, че е бледа и в очите ѝ пламти трескав огън.

- Късно идваш, господарю - продумала тя. - Отдавна вече престанах да те очаквам. Боя се, че не ще завариш тук онуй посрещане, що ти готвех,

когато бе време.

- На моряк не му трябва много - отвърнал той.

- Добре тогава - рекла тя; сетне му обърнала гръб и се прибрала.

След малко по стъпалата слезли две млади жени и една старица. Докато Алдарион пристъпвал напред, бабичката рекла на спътниците му високо, та да чуе и той:

- Няма тук място за вас. Вървете в мъжкия дом долу под хълма!

- Не, Замин - рекъл Улбар. - Не ще остана. Ако ми разреши господарят Алдарион, ще побързам към къщи. Добре ли са там?

- Не са зле - отвърнала тя. - Синът ти те е забравил. Но върви и сам ще узнаеш! Повече топлина ще намериш, отколкото има тук за твоя капитан.

Ерендис не дошла на късната трапеза и жените поднесли вечеря на Алдарион в отделна стая. Но преди да е свършил, тя влязла и рекла пред всички:

- Сигурно си уморен след толкова бързане, господарю. Ако желаш да отпочинеш, подготвили сме ти гостната стая. Жените ще се погрижат за теб. Ако ти е студено, заръчай да накладат огън.

Алдарион не отговорил. Рано се прибрал в спалнята и тъй като наистина бил изморен, проснал се на леглото и скоро в дълбок сън забравил за сенките на Средната земя и Нуменор. Ала по първи петли се събудил с тревога и гняв. Скочил веднага и решил безшумно да напусне дома; искал да намери конете и своя моряк Хендерх, а подир туй да замине за Хиярасторни, където живеел неговият сродник, владетелят на пастирите Халатан. По-късно щял да призове Ерендис с детето в Арменелос, вместо да се бори с нея тук, където била господарка. Ала докато излизал навън, срещнал Ерендис. Тя не била лягала тази нощ и сега стояла пред него на прага.

- Тръгваш си по-бързо, отколкото дойде, господарю - рекла тя. - Дано (след като си моряк) този женски дом да не ти се е сторил чак толкова досаден, та да го напускаш тъй, преди да си свършиш работата. Всъщност какво те доведе насам? Може ли да го узная, преди да си тръгнеш?

- Чух в Арменелос, че съпругата ми била тук заедно с дъщеря ми - отвърнал той. - За съпругата явно съм сбъркал, но нямам ли и дъщеря?

- Имаше преди години - рекла тя. - Ала моята дъщеря още не се е събудила.

- Тогава я събуди докато доведе коня - рекъл Алдарион.

Ерендис много искала да осуети срещата му с Анкалеме; но се бояла да не би да прекали и да загуби кралското благоволение, а и Съветът<23> отдавна изказвал недоволство, че детето се отглежда сред пущинака. Затуй когато Алдарион се завърнал, следван от Хендерх, Анкалеме стояла на прага до майка си. Била също тъй напрегната и неподвижна; нито помръднала, нито се поклонила, докато слизал от коня и крачел по стъпалата към нея.

- Кой си ти? - запитала. - И защо ме караш да ставам тъй рано, преди къщата да се е събудила?

Взрял се в нея Алдарион; и макар лицето му да било сурово, в душата си се усмихвал; защото въпреки всички старания на Ерендис, виждал пред себе си не нейно, а свое дете.

- Някога се познавахме, лейди Анкалеме - рекъл той, - но това няма значение. Днес съм само пратеник, дошъл от Арменелос да ти напомни, че си щерка на кралския наследник и (поне доколкото виждам сега) един ден на свой ред ще наследиш престола. Не винаги ще живееш тук. А сега ако искаш,

господарке моя, върни се в постелята да поспиш додето те събуди прислужницата. Аз бързам да ида при краля. Сбогом!

Той целунал ръка на Анкалеме и слязъл по стъпалата; после яхнал коня, размахал ръка и препуснал.

Седнала сама до прозореца, Ерендис го гледала как слиза по хълма и забелязала, че се отправя не към Арменелос, а към Хиярасторни. Тогаз заридала от скръб, ала и от гняв. Била очаквала покаяние, та дълго да отказва прошка и накрая да се смили подир дълги молби; но той се отнесъл с нея тъй, сякаш сама била виновна и я пренебрегнал пред дъщеря й. Твърде късно си спомнила някогашните слова на Нунет и сега виждала Алдарион като нещо могъщо и неукротимо, тласкано от свирепа воля, а най-страховито когато изглежда спокойно. Изправила се, обърнала гръб на прозореца и се замислила за всичките си страдания.

- Страховито! - рекла си тя. - Ала и аз съм крепка като стомана. Скоро ще го открие, та дори и да стане крал на Нуменор.

Алдарион поел към дома на братовчед си Халатан в Хиярасторни; защото възнамерявал да си откъдне там и да поразмисли. Когато наближил, дочул музика и заварил пастирите да се веселят за завръщането на Улбар с много чудесни дарове и още по-чудесни разкази; а съпругата на Улбар, цялата в цветя, танцувала с мъжа си под звуците на флейти. Изпървом никой не го забелязал и той останал да ги гледа с усмивка от седлото; но изведнъж Улбар се провикнал: "Великия капитан!" и син му Ибал се втурнал да хване юздата на коня.

- Господарю капитан! - трепетно възкликнало момчето.

- Какво има? Не виждаш ли, че бързам? - рекъл Алдарион; защото настроението му изведнъж се променило, та се почувствал гневен и огорчен.

- Исках само да питам - рекло момчето - на каква възраст трябва да е човек, за да тръгне с кораб по морето като баща ми.

- По-стар трябва да е от хълмовете и без друга надежда в живота - отвърнал Алдарион. - Или пък когато му хрумне! Ами майка ти, сине Улбаров - няма ли да ме посрещне?

Когато съпругата на Улбар пристъпила към него, Алдарион хванал ръката й.

- Ще приемеш ли туй от мен? - рекъл той. - То е само нищожна отплата подир шестте години вярна служба, за които ми даде мъжа си. - Сетне извадил от кесията под дрехата си златен обръч с огненочервен камък и като го сложил върху дланта й, добавил: - Дар е от краля на елфите. Ала и той ще се радва, като му кажа кому съм го дал.

После Алдарион се сбогувал с народа и продължил по пътя, защото не му се оставало в онзи дом. Когато узнал за тая странна случка, Халатан се удивил и зачакал други новини от областта.

Щом се отдалечил от Хиярасторни, Алдарион спрял коня си и рекъл на Хендерх:

- Не знам какво посрещане те чака на запад, приятелю, ала повече не ще те задържам. Тръгвай си с моята благодарност. Искам сам да пътувам.

- Не е подобавашо туй, господарю капитан - рекъл Хендерх.

- Не е - отвърнал Алдарион, - но тъй ще бъде. Сбогом!

После поел сам към Арменелос и кракът му вече никога не стъпил в Емерие.

Когато Алдарион напуснал кралските покои, Менелдур погледнал писмото,

що донесъл синът му и се зачудил; защото видял, че е от крал Гил-галад. Било запечатано и имало герб с бяла звезда върху син кръг<24>. От външната страна било написано:

Получено в Митлонд собственоръчно от Алдарион, кралски наследник на Нуменоре, да бъде доставено лично на върховния крал в Арменелос.

Сетне Менелдур строшил печата и прочел:

От Ерейнион Гил-галад, син Фингонов, до Еарендиловия потомък Тар-Менелдур, привет; нека Валарите те закрилят и да не пада сянка над Острова на кралете.

Отдавна ти дължах благодарност, че тъй често ми прашаш своя син Анардил Алдарион - според мен най-големия приятел на елфите сред човешкия род. Сега те моля за прошка, ако съм го задържал предълго на служба при себе си; защото крайно се нуждаех от познанията за хората и техните езици, с които единичък той можеше да ми помогне. Срещу много заплахи застана той, за да ми послужи със съвет. За бедата ми ще узнаеш от него; ала понеже е млад и изпълнен с надежди, той дори не се досеща колко е страшна. Поради туй пиша тези редове, предназначени само за зора на нуменорския крал.

Нова сянка се възправя откъм Изтока. Не е тирания на зли хора, както си мисли синът ти; Морготов слуга се надига и злите твари се будят отново. Година подир година сянката набира сили, понеже мнозина от хората са узрели за скверната ѝ цел. Смятам, че не е далеч денят, когато тя ще стане прекомерно могъща, за да я отблъснат Елдарите без чужда помощ. Затуй ми олеква на сърцето, колчем зърна някой от високите кораби на кралските хора. А сега се осмелявам да те помоля за помощ. Ако имаш свободни бойци, умолявам те да ми ги пратиш.

Ако желаеш, синът ти ще изложи пред теб всички причини за това. Но в крайна сметка сам той смята (и мисълта му е мъдра), че когато ни връхлети неизбежната атака, трябва да удържим западните земи, където още живеят Елдари и хора от твоя народ, чиито сърца не са помрачени. Или поне да опазим Ериадор около дългите реки западно от планината, която наричаме Хисаеглир - нашата най-сигурна защитница. Ала тази планинска верига има широк пролом на юг, в областта Каленардон; и по този път трябва да дойде нашествието от Изтока. Врагът вече се прокрадва покрай бреговете нататък. Бихме могли да отбраняваме пролома и да отблъснем шурма, ако имахме някаква крепост по близкото крайбрежие.

Туй отдавна бе разбрал Алдарион. Дълго се труди той във Винялонде край устието на Гватло, за да изгради пристанище, укрепено както откъм морето, тъй и откъм сушата; ала нахалост отиде трудът му. Алдарион има обширни познания по тия въпроси, тъй като дълго е учил при Кирдан и най-добре знае от какво се нуждаят големите кораби. Ала хората вечно не му достигаха; а и Кирдан не успя да отдели нито майстори, нито зидари, та да му помогне.

Кралят сам знае най-добре що му е потребно; ала ако изслуша благосклонно Алдарион и го подкрепи с каквото може, по-голяма надежда тогава ще има за целия свят. Спомените за Първата епоха помръкват и всичко бавно изстива по Средната земя. Дано не повехне също тъй и древната дружба между Елдари и Дунеданини.

Виж! Мракът, що се задава, е изпълнен с ненавист към нас, но и вас ненавижда не по-малко. Не ще възпре крилете му даже Великото море, ако му позволим да се въздигне.

Манве да те закриля по волята на Единствения и да праща попътен вятър в платната ти.

Менелдур отпуснал пергаментата в скута си. Тежки облаци влачели ветровете откъм Изтока, рано паднал мрак и високите свещи до краля сякаш се смалили сред здрача, що изпълнил покоите му.

- Дано Еру ме призове, преди да настанат таквиз времена! - провикнал се той. Сетне добавил по-тихо: - Уви! Твърде дълго ни е делила преградата на неговата горделивост и моето пренебрежение. Ала сега най-мъдро ще е да му предам Скиптъра по-рано, отколкото възнамерявах. Защото тия дела са непосилни за мен. Когато ни отстъпиха Подарената земя, Валарите не ни направиха свои наместници - власт имаме само над Нуменорското кралство, не и над целия свят. Те са Властелините. Ние трябваше да прогоним омразата и войната; защото войната бе свършила и Моргот бе прокуден от Арда. Тъй поне мислех и тъй ни учеха. Ала ако светът отново помръква, Властелините трябва да знаят; а не ми пратиха знак. Освен ако туй е поличбата. И тогава какво? Нашите прадеди бяха възнаградени за своята помощ в битката срещу Могъщата сянка. Бива ли техните звуци да стоят настрана, ако злото отново надигне глава? С тия тежки съмнения вече не мога да властвам. Да се готвя, или да изчакам? Да се готвя за битка, що днес е само догадка; наред сред мира да обучавам орачи и занаятчии за кръвопролитна рат; да сложа желязо в ръцете на алчни капитани, що любят единствено завоеванията и смятат купищата убити за своя слава? Ще рекат ли те един ден на Еру: Поне и твоите врагове бяха сред тях? Или да скръстя ръце, додето люта смърт коси наши приятели; да оставя людете в мир и неведение чак докато гибелта стъпи на прага? Що да сторят тогава - да се възправят с голи ръце срещу желязото и да умрат напразно, или да бягат, чувайки женски писъци зад гърба си? Ще рекат ли един ден на Еру: Поне нямам кръв по ръцете? Колко струва изборът, ако и двата пътя могат да водят към злото? Нека Валарите управляват по волята на Еру! Аз ще отстъпя Скиптъра на Алдарион. Ала туй също е избор, защото добре знам по кой път ще поеме. Освен ако Ерендис... - Тук мислите му с тревога се стрелнали към Ерендис в Емерие. - Но там почти няма надежда (ако изобщо си струва да се надявам). Той не ще се пречупи в тъй важни дела. Знам нейния избор - макар че дълго ще трябва да слуша, преди да разбере. Защото сърцето й няма криле отвъд Нуменор и не се досеща що става далеч от нашите брегове. Ако нейният избор води към гибел, тя ще я посрещне храбро. Но какво може да стори с живота и чуждата воля? Както аз, тъй дори и Валарите ще го узнаят само когато се случи.

Алдарион се завърнал в Ромена на четвъртия ден откакто "Хирилонде" бил спрял в пристанището. Прашен и изнурен, той веднага се отправил към "Еамбар", където смятал да се засели. Както бил открил с огорчение, вече много езици го одумвали из града. На другия ден сбрал своите люде от Ромена и ги отвел в Арменелос. Там им заръчал да отсекаат в неговата градина всички дървета освен едно и да ги пратят в корабостроителниците; на други наредил да разрушат къщата до основи. Само бялото елфическо дърво пощадил; а когато секачите си тръгнали, погледнал го как стои сред опустошението и за пръв път видял, че е красиво. В своя бавен елфически растеж то било само четири метра* високо - стройно, крехко и младо, с напъпили зимни цветове по устремените нагоре клони. Напомнило на Алдарион за дъщеря му и той промълвил:

- И тебе ще нарека Анкалеме. Дано и двете тъй да сте задълго в живота -

волни и неподвластни на вихър или чужда воля.

На третия ден след като се завърнал от Емерие, Алдарион посетил краля. Тар-Менелдур седял неподвижно на трона и чакал. Страх го обзел, като видял сина си; защото Алдарион бил променен - лицето му било мрачно, студено и недружелюбно като морската шир, когато внезапно облак забули слънцето. Изправил се той пред баща си и заговорил, а в гласа му вместо гняв звучало високомерие.

- Сигурно най-добре знаеш каква роля си изиграл във всичко това - рекъл той. - Ала един крал би трябвало добре да разбира докъде стига търпението човешко, дори този човек да му е поданик и син. Ако ще ме приковаваш към този остров, зле си избрал веригата. Вече не ми остана ни съпруга, ни обич към тия земи. Ще напусна тоя злощастен остров на празни мечтания, где вироглави жени желаят мъжете да лазят в нозете им. Другаде ще оползотворя дните си - там, където не ме пренебрегват, а ме посрещат достойно. Друг наследник гледай да си намериш, по-угоден и по-покорен. От наследството си само едно бих искал - кораба "Хирилонде" и люде колкото може да побере. Дъщеря си също бих взел, ако бе по-голяма; но засега я поверявам на майка си. Не вярвам да възпрепятстваш туй, освен ако в старческа глупост си обикнал безмерно овцете; едва ли желаеш детето да затъее, отгледано сред неуки жени и възпитано в хладно високомерие и пренебрежение към своя род. Тя е потомка на Елрос и друга рожба не ще дочакаш от своя син. Чу каквото имах да кажа. А сега ще се заема с плодотворни дела.

Дотогава Менелдур седял търпеливо с приведена глава и без да трепне. Ала сега въздъхнал и вдигнал очи.

- Алдарион, сине мой - скръбно изрекъл той, - кралят би отговорил, че ти също показваш хладно високомерие и пренебрежение към своя род, та туй осъждаш другите, без да ги изслушаш; ала бащата, що те обича и страда за теб, ще преглътне тия слова. Нямам друга вина, освен че не бях разбрал досега твоите замисли. Но колкото до онова, що изстрада (и за което, уви, мнозина вече говорят), аз съм невинен. Обичах Ерендис и туй като сърцата ни клонят в една посока, мислех си, че е понесла незаслужени страдания. Сега целта ти е ясна за мен, макар че ако си склонен да чуеш друго освен похвали, бих рекъл, че отначало те е водила и лична прищявка. И може би всичко щеше да е другоаче, ако отрано ми бе заговорил открито.

- Краля може и да съм засегнал - викнал Алдарион още по-гневно, - ала не с туй, за което говориш! На нея поне всичко разказвах отдавна и често - в глухи уши и студено сърце чезнеха словата ми. Все едно палав хлапак да разправя как се е катерил по дърветата пред стара бавачка, загрижена само за скъсаните дрехи и изстиналата вечеря! Обичам я, иначе не бих страдал толкоз. Миналото ще скътам в сърцето си; бъдещето е мъртво. Тя не обича ни мен, ни когото и да било. Обича единствено себе си като безценен камък, турен в златния обков на Нуменор, а мен - като кротко псе, сгушено край огнището додето й скимне да го изведе из полето. Ала понеже днес дори псетата й се струват груби и недодялани, иска Анкалеме да бъде като птиче в клетка. Но стига толкоз. Разрешава ли кралят да си вървя? Или ще повели нещо?

- Кралят - отвърнал Тар-Менелдур - дълго размишлява над тия дела през безкрайните дни, откакто за сетен път те видя в Арменелос. Той прочете писмото на Гил-галад, пълно със загриженост и тревога. Уви! На молбата му и на желанието ти нуменорският крал трябва да отговори с не. Друго не може да стори, виждайки колко заплахи крият и двата пътя: да се готви за битка, или

да не се готви.

Алдарион свил рамене и понечил да си излезе. Но Менелдур властно вдигнал ръка и продължил:

- Въпреки туй кралят, макар да властва над Нуменор вече сто четирийсет и две години, не е уверен, че проумява напълно нещата, за да стори правилен избор в тия въпроси на живот и смърт.

Той помълчал, вдигнал един пергамент изписан с неговия почерк и зачел с ясен глас:

Затуй: първо от почит към своя любим син; и второ за по-добро управление на кралството в делата, що синът му по-ясно разбира, кралят реши: от днес преотстъпва Скиптъра на сина си, който да бъде наричан крал Тар-Алдарион.

- Когато се огласи тая повеля - продължил Менелдур, - всички ще узнаят що мисля за днешните времена. Тя ще те извиси над хорския упрек; и ще ти развърже ръцете, та дано по-леко понесеш другите скърби. Щом станеш крал, ще отговориш на Гил-галад както сметнеш, че е най-достойно за Скиптъра.

Алдарион дълго мълчал от изумление. Готвел се да устои на кралския гняв, що сам бил разпалил, а сега не знаел що да каже. Сетне като покосен от внезапен вихър рухнал на колене пред баща си; но подир малко вдигнал преклонената си глава и се разсмял - тъй правел от радост сърдечна, колчем чуел за нечие великодушно деяние.

- Татко - рекъл той, - моля те, кажи на краля да прости моето високомерие. Защото той е велик крал и със смирение се въздигна над моята гордост. Победен съм - падам всецяло в нозете ти. Немислимо е такъв крал да се откаже от Скиптъра в разцвета на своята сила и мъдрост.

- И все пак тъй е решено - отвърнал Менелдур. - Съветът ще се сбере да го узнае.

Когато подир седем дни се сбрал Съветът, Тар-Менелдур съобщил за решението си и показал свитъка. Всички се смаяли, понеже още не им било известно за какви събития става дума; и единогласно го замолили да размисли, само Халатан от Хиярасторни се въздържал. Защото отдавна се възхищавал от своя сродник Алдарион, макар да били съвсем различни по нрав и намерения; и смятал кралското решение за достойно, навременно и дори може би хитроумно.

А на другите, що го призовавали да се отчетне, Менелдур отговорил:

- Не без дълги размисли стигнах до този избор и сам си изложих всичките ви мъдри възражения. Днес и само днес е най-уместно да оглася своята воля по причини, що никой тук не изрече, ала навярно се догаждате за тях. Затуй нека стане известен кралският указ. Но ако желаете, няма да влезе в сила преди пролетния празник Ерукиерме_. Дотогава ще задържа Скиптъра.

Когато до Емерие стигнала вест за кралския указ, Ерендис дълбоко се наскърбила; защото в него усетила упрек от краля, на чиято благосклонност разчитала. Имала право, ала не подозирала, че зад всичко туй се спотайва нещо далеч по-важно. Не подир дълго пристигнало и послание от Тар-Менелдур - всъщност повеля, макар и облечена в красиви слова. Заръчвало й се да дойде в Арменелос заедно с малката Анкалеме и да остане там поне до Ерукиерме_ и обявяването на новия крал.

Тогава пратила отговор на Гар-Менелдур: "Кралю и татко мой, дъщеря ми Анкалеме несъмнено ще дойде, щом повеляваш. Моля те, вземи предвид нейната възраст и се погрижи да я настанят на тихо място. Колкото до мен, моля те да ме извиниш. Узнах, че домът ми в Арменелос е бил опустошен; а точно сега не бих желала да бъда гостенка, особено пък на плаващ дом между моряци. Позволи ми затуй да остана тук в самота, освен ако кралят възнамерява да ми отнеме и тази къща."

С тревога прочел Менелдур това писмо, ала не трепнало сърцето му. Показал го на Алдарион, за когото всъщност било предназначено. Изчел Алдарион редовете; и гледайки сина си право в лицето, кралят изрекъл:

- Без съмнение си наскърбен. Но какво друго очакваше?

- Не заради туй скърбя - рекъл Алдарион, - а защото на повече се надявах от нея. Станала е дребнава; и ако е по моя вина, значи заслужавам най-суров упрек. Но няма едно голямо сърце се смаява в бедата? Не е такъв пътят дори за ненавист и отмъщение! Трябваше да поиска нов величав дом, кралска свита и да се завърне в Арменелос прелестна като кралица със звезда на челото; тогава би омаяла едва ли не целия остров Нуменор и би привлякла людето към себе си, та да ме сметнат за груб и недолялан безумец. Валарите са ми свидетели, бих предпочел да е туй - по-добре прекрасна кралица да ме надвие и унижи, отколкото да царувам на воля, докато лейди Елестирне гасне в собствения си здрач.

После с горчив смях върнал писмото на краля и рекъл:

- Е, туй да бъде. Но ако някой се гнуса да живее на кораб между моряци, то нека простим другиму, че не желае да се засели в кошарата между слугини. Не искам обаче туй да възпитат и дъщеря ми. Тя поне ще може да избере по своя воля.

По-нататъшният ход на повествованието_

От момента, когато Алдарион прочита писмото с отказа на Ерендис да се завърне в Арменелос, историята може да бъде проследена само на части, отразени в случайни и набързо надраскани записки - а дори и те не представляват откъси от едно цялостно и свързано повествование, туй като са съставяни по различно време и често влизат в противоречия помежду си.

Изглежда, че когато станал крал на Нуменор през 883 година, Алдарион незабавно решил да посети още веднъж Средната земя и отплавал за Митлонд същата или следващата година. Записано е, че върху носа на "Хирилонде" закрепил не вейка от ойолайре_, а изображение на орел със златен клюн и очи от скъпоценни камъни, което му бил подарил Кирдан.

Туй майсторски бил изработен, че стоял там, сякаш готов да излети безпогрешно към някаква само нему известна цел в далечината.

- Този знак ще ни води напред - рекъл Алдарион. - А за обратния път нека се осланяме на Валарите... ако делата ни не ги разочароват.

Споменава се също така, че "днес не е оцеляло нищо от собственоръчните записки на Алдарион за последните му пътешествия", но от друга страна "знае се, че много пътувал както по море, туй и по суша, та стигнал покрай река Гватло чак до Тарбад и там се срещнал с Галадриел". Тази среща не е спомената никъде другаде; но по онова време Галадриел и Келеборн са живеели в Ерегион, недалеч от Тарбад (виж "Относно Галадриел и Келеборн").

Ала напусто останали всички усилия на Алдарион. Строежите, що подхванал отново във Винялонде, тъй и не били довършени, а морето ги гложало неумолимо<25>. И все пак той положил основа за успехите на Тар-Минастир в първата война против Саурон подир много години; без неговите дела - точно както предвиждал - нуменорският флот не би успял да пренесе навреме своята мощ където била необходима. Вече растяла враждебността към нуменорците и мрачните хора от планините нахлували в Енедваит. Но по времето на Алдарион още не били потребни задморски владения и Дръзновените си оставали сравнително малобройни, тъй че макар и да предизвиквали възхищение, малцина им подражавали.

Не се срещат сведения за разширяване на съюза с Гил-галад или за изпращане на помощта, която упоменава в писмото си до Тар-Менелдур; дори се казва, че

Алдарион бил закъснял и подранил едновременно. Закъснял - защото вече се разбуждала оная мощ, що ненавиждала Нуменор. И подранил - защото още не било назряло времето Нуменор да разкрие своята сила и да влезе в сражение за света.

В Нуменор настанал смут, когато през 883 или 884 година Тар-Алдарион решил да се завърне в Средната земя, тъй като дотогава нито един крал не бил напуснал острова и Съветът не знаел на какво да се позове. Изглежда, че на Менелдур било предложено да поеме регентството, но той отказал и тогава регент станал Халатан от Хиярасторни, упълномощен или от Съвета, или от самия Тар-Алдарион.

Не съществува категоричен вариант за историята на Анкалиме през тези години. Малко по-ясно е отразен нейният двойствен характер и влиянието от страна на майка ѝ. Тя не била плаха като Ерендис и още от малка обичала блясъка, накитите, музиката, похвалите и всеобщата почит; но проявявала тия склонности само от време на време и често използвала посещенията при майка си в бялата къща сред Емерие, за да избяга от суетата. Изглежда, че одобрявала както хладината на Ерендис при късното завръщане на Алдарион, така и неговия непреклонен гняв, с който я прогонил от живота и сърцето си. Изпитвала дълбока неприязън към задължителния брак и в това отношение не желала да приеме каквото и да било насилие над волята си. Майка ѝ непрестанно говорела против мъжете и е съхранен един типичен откъс от нейните поучения:

Нуменорските мъже са наполовина елфи (казвала Ерендис), особено повисокопоставените; не спадат ни към единия народ, ни към другия. Дареното им дълголетие ги подлъгва, та по ум си остават деца и се залисват из този свят, додето възрастта изведнъж ги догони - и мнозина тогаз изоставят игрите навън само за да си играят по домовете. Сетне превръщат игрите във важни дела, а важните дела - в детски игри. Искат наведнъж да са майстори, мъдреци и герои; а жените за тях са като пламък в огнището - друг да го подклажда, додето се върнат привечер, грохнали от игри. Сякаш всичко заради тях е създадено - хълмовете за каменни кариери, реките за лодки и воденици, горите за дървен материал, жените за телесните им потребности или да красят дома и трапезата им; а децата за забавление, ако нямат с що друго да си играят - ала също тъй биха играли с малките кученца. Към всички са мили и

великодушни, весели като утринни чучулиги (ако слънцето грее); защото се гневят само когато е неизбежно. Мъжът трябва да бъде весел, смятат те, и безрезервно щедър, да дава с широка ръка онуй, що не му е потребно. Гняв проявяват само когато внезапно усетят, че на този свят има и друга воля, освен тяхната. Тогава стават немилостиви като морския вятър, дръзне ли нещо да се изпречи насреща им.

Тъй е, Анкалимe, и нищо не можем да променим. Защото мъжете са създали Нуменор; мъжете, тия древни герои, за които се пее - за жените им рядко се чува друго, освен че ридатели подир гибелта им. След войните Нуменор е трябвало да намери покой. Ала омръзне ли им да почиват и да си играят на мир, те скоро пак подхващат любимата си игра - война и кръвопролитие. Тъй е; а на нас ни остава да живеем сред тях. Но не сме длъжни да мълчим в знак на покорство. Щом обичаме Нуменор, нека му се порадваме преди да го съсият. Ние също сме дъщери на великите и знаем що е храброст и воля. Затуй не се превивай, Анкалимe. Впий корен дълбоко в скалата и храбро стой срещу вятъра, дори и да обрули листата ти.

Много повече и далеч по-успешни усилия полагала Ерендис, за да привикне малката Анкалимe единствено с женското общество - с безстрастния, тих и уютен живот сред Емерие без прекеждия и тревоги. Момчетата като Ибал вършели пакости и крещели. Мъжете идвали по необичайно време, надували роговете си и се хранили шумно. Те създавали деца и ако грижата за тях се окажела досадна, оставяли я на жените си. И макар по онова време раждането да не било свързано с толкова болести и заплахи, Нуменор не бил "земен рай" - в него имало и умора, и мъки, и тежък труд.

Също като баща си, Анкалимe била непоколебима в избраната цел; и досущ като него с твърдо упорство обръщала гръб на настоящите съвети. От майка си донякъде наследила хладното високомерие и чувството за накарънено достойнство; а дълбоко в душата си тъй и не забравила твърдостта, с която Алдарион се изтръгнал от прегръдките ѝ и я положил в леглото, когато бързал да си замине. От все сърце обичала родните ридове и никога през живота си (както сама твърдяла) не би могла да заспи спокойно далеч от шума на стадата. Но не се отказала от правото на наследство и твърдо решила, че когато настане време, ще стане могъща кралица; и тогава ще живее където и както си пожелае.

Изглежда, че през осемнайсетте години след своето възкачване на престола Алдарион често отсъствал от Нуменор; и през това време Анкалимe живеела ту в Емерие, ту в Арменелос, тъй като кралица Алмариан я обикнала и угаждала на всичките ѝ капризи, както някога глезела и малкия Алдарион. В Арменелос я почитали всички, дори и Алдарион; и макар отначало да тъгувала за просторите на Емерие, подир време тази печал отминала и тя открила, че хората се прехласват по нейната хубост, що вече навлизала в своя разцвет. С годините тя станала още по-своенравна и вече я дразнели срещите с Ерендис, която се държала като че съпругът ѝ е починал и не искала да бъде кралица; но все пак продължавала да се завръща в Емерие - както за да избяга от суетата на Арменелос, тъй и за да уязви Алдарион. Хитра била и лукава, та си мислела, че нейните родители се борят единствено от горделивост и заради лично надмощие.

Когато през 892 година навършила деветнайсет години, Анкалимe била обявена за кралска наследница (на много по-ранна възраст, отколкото ставало дотогава, за сравнение виж в началото получаването на титлата от Алдарион);

и по същото време Тар-Алдарион наредил да се промени законът за наследяване на кралската власт в Нуменор. Изрично е споменато, че Тар-Алдарион сторил това "не толкова по политически причини, колкото от лична загриженост" и заради "своята твърда решимост да победи Ерендис". За промяната на закона се споменава във "Властелинът на Пръстените", Приложение А:

Шестият крал (Тар-Алдарион) оставил само едно дете, дъщеря. Тя станала първата властваща кралица (а не съпруга на крал); защото тогава бил издаден закон за кралския род, според който право над скиптъра получавало първородното дете на краля, независимо дали е момче или момиче.

Но другаде новият закон се описва не точно така. В най-ясното и пълно изложение е изтъкнато преди всичко, че "старият закон", както го наричали насетне, всъщност не бил нуменорски "закон", а наследствен обичай, който дотогава не влизал в противоречие с обстоятелствата; според този обичай първородният син на владетеля наследявал Скиптъра. Подразбирало се, че ако кралят няма син, наследник трябвало да да стане най-близкият мъжки сродник по мъжка линия_ от потеклото на Елрос Тар-Миниатур. При това положение, ако Тар-Менелдур нямал син, негов наследник щял да стане не племенникът му Валандил (син на сестра му Силмариен), а братовчед му Малантур (внук на Еарендур, който бил по-малък брат на Тар-Елендил). Но според "новия закон" (първородната) дъщеря на владетеля наследявала Скиптъра (което, разбира се, не влиза в противоречие с казаното във "Властелинът на Пръстените"). По препоръка на Съвета било добавено, че тя има правото да откаже<26>. В такъв случай според "новия закон" наследник ставал най-близкият мъжки сродник, независимо дали по мъжка или женска линия. Така например, ако Анкалеме се отказела от Скиптъра, наследник на Тар-Алдарион би станал Соронто, син на сестра му Айлине; пак той би станал наследник и ако се случело тя да умре бездетна.

Пак по настояване на Съвета било узаконено положението, че жена-наследница губи титлата, ако не се омъжи до определена възраст; Тар-Алдарион пък добавил, че кралските наследници трябва да сключват бракове само в рода на Елрос и всеки, който наруши това изискване, губи правата си над престола. Казват, че това изискване се дължало на дългите му размисли за пагубните последици от брака с Ерендис; защото тъй като не била от потомците на Елрос, тя имала по-кратък живот и той смятал, че в това се крие коренът на всичките им беди.

Безспорно тия наредби на "новия закон" са описани тъй подробно, понеже е трябвало да оказат влияние върху по-нататъшната история на тогавашната епоха в Нуменор; за жалост днес знаем твърде малко за нея.

По-късно Тар-Алдарион отменил закона, според който властващата кралица трябвало да се омъжи или да напусне престола (а това несъмнено се е дължало на нежеланието на Анкалеме да избере която и да било от двете възможности); но завинаги останал обичаят наследниците да сключват бракове единствено с потомци на Елрос<27>.

Така или иначе, скоро към Емерие заприиждали поклонници да искат ръката на Анкалеме - не само заради новото й положение, но и защото по целия остров била плъзнала мъква за нейната хубост, надменност и горделивост, както и за странния начин, по който била отгледана. По онова време хората почнали да я наричат Емервен Аранел, що означава Принцеса Пастирка. За да избяга от досадниците, Анкалеме с помощта на старата Замин се укрила в един чифлик досами границите на Халатан от Хиярасторни, където

дълго живяла като проста пастирка. Описанията (които всъщност не представляват нищо друго, освен набързо надраскани бележки) си противоречат относно реакцията на нейните родители към това положение на нещата. Според една от тях Ерендис знаела къде е Анкалеме и одобрявала причината за нейното бягство, а Алдарион възпрепятствал Съвета да я потърси, понеже смятал, че дъщеря му трябва да свиква на независимост. Според друга обаче, Ерендис била разтревожена от бягството на Анкалеме, а кралят се разгневил; и тогава Ерендис опитала да се помири с него, поне що се отнася до Анкалеме. Но Алдарион не отстъпил и обявил, че кралят няма съпруга, но има дъщеря и наследница; и че не вярва Ерендис да е в неведение за нейното скривалище.

Сигурно е обаче, че Анкалеме се сприятелила с един пастир, който водел стадата си по същите места; и пред нея този мъж се назвал Мамандил. Анкалеме не била свикнала с подобна компания и го харесала най-вече защото имал вълшебен глас; пеел й песни от древните дни, когато Едаините пасели стадата си из Ериадор, още преди да срещнат Елдарите. Тъй се срещали все по-често из пасищата и той взел да променя древните песни за влюбени, като вмъквал в тях имената Емервен и Мамандил; а Анкалеме се преструвала, че не разбира накъде бият словата му. Ала когато накрая открито заговорил за любовта си, тя се отдръпнала и му отказала, като рекла, че съдбата лежи между тях, защото е кралска наследница. Но вместо да посърне, Мамандил се разсмял и отвърнал, че истинското му име е Халакар, син на Халатан от Хиярасторни и потомък на Елрос Тар-Миниатур.

- Та как инак бих могъл да пристъпя към теб като поклонник? - добавил той.

Разгневила се тогаз Анкалеме, понеже я бил измамил, знаейки от самото начало коя е всъщност; но той отговорил:

- Вярно е отчасти. Наистина се изхитрих, за да видя дамата, чиято странност бе възбудила любопитството ми. Ала сетне обикнах Емервен и не ме интересува коя е в действителност. Не мисли, че съм се впуснал в гонитба на трона; далеч по-силно бих желал да си единствено Емервен. Само едно ме радва - че и аз съм от потеклото на Елрос, инак не бихме могли да се оженим.

- Бихме - рекла му Анкалеме, - ако имах желание за подобно нещо. Мога да се откажа от трона и да бъда свободна навеки. Ала сторя ли го, ще съм свободна да взема когото желая; и тогава над всички други бих предпочела Унер (що означава Никой).

В крайна сметка обаче Анкалеме се омъжила за Халакар. Според един от вариантите изглежда, че упорството на отблъснатия Халакар, заедно с настояването на Съвета Анкалеме да се омъжи, довело до сватбата им само няколко години след първата среща сред стадата на Емерие. Но другаде се казва, че тя останала неомъжена толкова дълго, че братовчед й Соронто, като разчитал на новия закон, я призовал да се откаже от титлата и тогава Анкалеме напук се омъжила за Халакар. В трета кратка бележка се твърди, че Алдарион вече бил отменил тази поправка и Анкалеме се омъжила за Халакар само за да осуети надеждите на Соронто да стане крал, ако тя умре бездетна.

Както и да е, от разказа личи, че Анкалеме не желаела обич, а още по-малко син; и казвала:

- Трябва ли да стана като кралица Алмариан и безразсъдно да треперя над него?

Животът й с Халакар не бил щастлив, тя ревнувала от него сина си

Анарион и поради това често се карали. Искала да го подчини, като изтъквала, че е истинската владетелка на неговите земи и му забранявала да живее по тях, понеже, както казвала, не искала да има за съпруг някакъв си предводител на чифликчии. От онова време идва и последният писмен разказ за тия злощастни събития. Анкалиме не разрешавала на никоя от подчинените си жени да се омъжи и макар повечето от тях наистина да се въздържали поради страха пред нея, те били местни момичета и имали любовници, за които желаели да се омъжат. А Халакар тайно уредил сватбите; и обявил, че преди да напусне родния си дом, ще устройе за сбогом голямо празненство. На това празненство поканил и Анкалиме, като рекъл, че ще е в дома на негови близки, които искат да го изпратят достойно.

Анкалиме дошла заедно с жените от свитата си, понеже не обичала да я обслужват мъже. Заварила къщата грейнала и накинчена като за голям празник, а мъжете с гирлянди от цветя като за сватба и всеки държал по още един венец за младоженката.

- Хайде! - рекъл Халакар. - Сватбите са подготвени и брачните стаи чакат младоженците. Но тъй като е немислимо кралската наследница лейди Анкалиме да легне с някакъв си предводител на чифликчии, то, уви, тази нощ ще ѝ се наложи да преспи сама.

И Анкалиме трябвало да остане там, защото мястото било твърде далече, за да поеме обратно, а и не искала да тръгва без придружители. Мъжете и жените не криели усмивките си; и Анкалиме не пожелала да дойде на празника, а лежала в постелята, слушала далечните смехове и мислела, че са отправени срещу нея. На другия ден си заминала с безсилна ярост, а Халакар пратил трима мъже да я съпровождат. Тъй си отмъстил, защото тя вече не се завърнала в Емерие, където сякаш дори и овцете ѝ се надсмивали. Но оттогава насетне дълбоко намразила Халакар.

За последните години на Тар-Алдарион вече не можем да кажем нищо, освен че навярно е продължил своите пътешествия до Средната земя и неведнъж оставял Анкалиме за своя наместница. Последното му плаване се състояло около края на първото хилядолетие от Втората епоха; а през 1075 година Анкалиме станала първата властваща кралица на Нуменор. Споменава се, че след смъртта на Тар-Алдарион през 1098 година Тар-Анкалиме занемарила бащините си планове и престанала да подпомага Гил-галад. Синът ѝ Анарион, който по-късно станал осмият владетел на Нуменор, отначало имал две дъщери. Те изпитвали страх и неприязън към кралицата, отказали да приемат наследството и останали неомъжени, тъй като за отмъщение кралицата не им разрешила да сключат брак. След тях се родил Анарионовият син Сурион, който станал деветият владетел на Нуменор.

За Ерендис казват, че на стари години, забравена от Анкалиме и останала съвсем самотна, тя отново закопняла за Алдарион; и като узнала, че е напуснал Нуменор (вероятно за последното си пътешествие), но го очакват да се завърне наскоро, тя най-сетне изоставила Емерие и неразпознатата от никого тръгнала към пристанището Ромена. Там навярно е срещнала съдбата си; ала само словата "Ерендис загинала от вода през 985 година" са останали днес, за да ни подсказват как се е случило.

БЕЛЕЖКИ

Хронология_

Анардил (Алдарион) бил роден през 700 година от Втората епоха, а първото му пътешествие до Средната земя се състояло през 725-727 година. Баща му Менелдур станал крал на Нуменор през 740. Гилдията на Дръзновените била основана през 750, а Алдарион бил обявен за кралски наследник през 800. Ерендис се родила през 771. Седемгодишното пътуване на Алдарион е било през годините 806-813, първото плаване на "Паларан" през 816-820, пътешествието със седемте кораба въпреки забраната на Тар-Менелдур през 824-829, а веднага след това дошло четиринайсетгодишното пътуване през 829-843.

Алдарион и Ерендис се сгодили през 858; пътешествието на Алдарион след годежа траяло от 863 до 869, а сватбата им била през 870. Анкалиме се родила през пролетта на 873. "Хирилонде" отплавал през пролетта на 877, а завръщането на Алдарион, последвано от раздялата му с Ерендис било през 882; той получил Скиптъра на Нуменор през 883.

1 В "Описание на Нуменор" той е наречен Тар-Менелдур Елентирмо (Звездоброеца). За него виж също така в "Потомците на Елрос".

2 Както се вижда и от допълненията в края на тази глава, ролята на Соронто може да бъде проследена само съвсем смътно.

3 Както се посочва в "Описание на Нуменор", Веантур пръв извършил пътешествие до Средната земя през 600 година от първата епоха (той бил роден през 451 година). В "Разказ за годините" от Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" е записано за 600 година: "Първите нуменорски кораби се появяват край бреговете".

В едно по-сетнешно есе по езиковедие е описана първата среща на нуменорците с хората от Ериадор: "Едва шестстотин години след като оцелелите Атани (Едаини) потеглили по море към Нуменор, първият кораб от Запада отново наближил Средната земя и навлязъл в Лунния залив. Капитанът и моряците били посрещнати с радост от Гил-галад; тъй започнал дружеският съюз на Нуменор и Елдарите от Линдон. Новината бързо се разпространила за изумление на хората от Ериадор. Макар че през първата епоха те живеели на изток, слуховете за "страшната война отвъд Западните планини" (т. е. Еред Луин) били стигнали и до тях; ала в легендите им нямало ясни описания на събитията, затова вярвали, че всички хора по онези земи са загинали от огъня или унищожителните вълни на страховитото бедствие. Но тъй като сред тях още се говорело, че в незапомнени времена тия хора са били техни сродници, те пратили при Гил-галад вестоносци да молят за среща с морските люде "що се завръщали от гибелта в бездните на Морето". Тъй се стигнало до първата среща на Крепостните хълмове; и на тази среща с Нуменорците дошли само дванайсет храбри и доблестни мъже от Ериадор, понеже повечето им сънародници се бояли, че пришълците всъщност са страшни духове на отдавна починали люде. А когато съзрели мореплавателите, страх ги обзел, та дълго не могли дума да продумат от благоговение; защото макар да се смятали за могъщи и славни сред своя народ, мореплавателите пред тях приличали по снага и одежди не на простосмъртни хора, а на елфически владетели. Въпреки туй не се усъмнили в древното родство; а пришълците също гледали с радостна изненада тия люде от Средната земя, защото дотогава в Нуменор вярвали, че там са останали само потомци на злите племена, които Моргот призовал на

помощ от Изтока в последните дни на войната срещу него. Ала сега съзирали лица, свободни от Сянката и хора, които спокойно биха могли да крачат из Нуменор, без да приличат на чужденци освен по оръжията и облеклото. Подир дългото мълчание Нуменорците и людете от Ериадор изведнъж изrekli приветствени слова на своите езици, сякаш се срещали с отдавна изгубени сродници. Изпървом и двете страни били разочаровани, че не могат да се разберат; ала когато се смесили и повели дружески разговори, скоро открили, че все още имат множество общи думи, които ясно се разпознавали в говора, а други можели да се проумеят при по-внимателно вслушване, тъй че макар и неуверено, успявали да разговарят за най-прости неща." На друго място в това есе е обяснено, че тези хора живеели край езерото Бледоздрач, по Северните ридове, Бурните хълмове и околните земи чак до река Брендивин, на запад от която бродели често, макар и да не се заселвали там. Те били дружелюбни към елфите, но изпитвали и боязън от тях; а от Морето дълбоко се страхували и не смеели да го погледнат. Изглежда, че по произход са били близки с народите на Беор и Хадор, които не пресекли Сините планини към Белерианд през Първата епоха.

4 Синът на нуменорския престолонаследник - Алдарион, син на Менелдур. Тар-Елендил предава кралския скиптър на Менелдур едва петнайсет години по-късно.

5 Ерухантале_ - "Благодарност към Еру", есенен празник в Нуменор; виж "Описание на Нуменор".

6 (Сир) Ангрен било елфическото име на река Исен. Названието Рас Ангрен не се среща никъде другаде и навярно се отнася до дългия нос на север от залива Белфалас, наричан обикновено Андраст (Дългия нос).

Споменаването на "страната на Амрот, гдето още живеят елфи от племето на Нандорите" би трябвало да означава, че преданието за Алдарион и Ерендис е било записано в Гондор преди последният кораб да отпътува от пристанището на Горските елфи край Дол Амрот през 1981 година на Третата епоха; виж и съответните пасажии в "Историята на Галадриел и Келеборн".

7 За Уинен, съпругата на Осе (Маяр на Морето) виж "Силмарилион", стр. 27. Там се споменава, че "Нуменорците дълго живели под нейна закрила и я почитали наравно с Валарите".

8 Известно е, че Домът на Дръзновените "бил конфискуван от кралете и преместен в западното пристанище Андуние; от всички техни записи не останало нищичко" (има се предвид, че са били унищожени при Падението), включително и подробните карти на Нуменор. Не се споменава обаче кога точно е бил конфискуван "Еамбар".

9 По-късно реката била наречена Гватло или Сивталаз, а пристанището Лонд Даер; виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн".

10 За сравнение виж "Силмарилион", стр. 185: "В онзи род мъжете имали черна или кестенява коса и сиви очи". Според родословното дърво на Беоровия род Ерендис е потомка на Берет, която била сестра на Барагунд и Белегунд, а следователно се падала леля на Туриновата майка Морвен и Туоровата майка Риан.

11 За разликите в дълголетие на Нуменорците виж Бележка 1 към "Потомците на Елрос".

12 За дървото ойолайре_ виж "Описание на Нуменор".

13 Това трябва да се тълкува като лоша поличба.

14 За сравнение виж "Акалабет" ("Силмарилион", стр. 359), където се казва, че по времето на Ар-Фаразон "някои от големите нуменорски кораби потъвали, та вече не се завръщали в пристанищата, а подобна беда не се помнела още от древните времена, когато изгряла Звездата".

15 Валандил се паднал братовчед на Алдарион, тъй като бил син на Силмариен, дъщеря на Тар-Елендил и сестра на Тар-Менелдур. От Валандил, първия владетел на Андуние, тръгва родът на Елендил Високи, баща на Исилдур и Анарион.

16 Ерукиерме_ - Молитва към Еру, пролетен празник в Нуменор; виж "Описание на Нуменор".

17 В "Акалабет" ("Силмарилион", стр. 340) се казва, че "по изгрев слънце в най-ясните дни те съзирали далече на запад да се мержелее бряг с лъчезарен бял град, просторно пристанище и могъща кула. Защото в ония дни те били надарени с проникателен поглед; ала дори и тогава само най-зорките сред тях успявали да различат прелестното видение от склоновете на Менелтарма или от мачтите на някой кораб, плаващ покрай западния бряг... Ала най-мъдрите сред тях знаели, че това всъщност не е Блаженото царство Валинор, а елфическото пристанище Авалоне на остров Ересеа, най-източната от Безсмъртните земи".

18 Казват, че оттогава насетне тръгнал обичаят кралете и кралиците да носят на челата си безценен камък вместо корона. [Бележка на автора.]

19 По Западните земи елфическият (Синдарински) език се говорел както от знатните, тъй и от простолюдието. С този език била откърмена Ерендис; Алдарион обаче говорел на нуменорско наречие, макар че като всички благородници в Нуменор владеел и езика на Белерианд. (Бележка на автора)

На друго място, в записки за езиците на Нуменор, е казано, че широката употреба на Синдаринския език из северозападните области се дължи на факта, че по тия места се заселили предимно люде от "Беорийско" потекло; а Беоровият род в Белерианд отрано изоставил собствения си език и възприел Синдаринския. (За това не се споменава в "Силмарилион", макар на стр. 184 да е казано, че в Дор-Ломин по времето на Финголфин хората от Хадоровия род не забравяли собствената си реч "и от нея произлязъл общият човешки език на Нуменор".) Широко употребяван бил Адунаическият език, макар че почти всички знаели в известна степен и Синдаринския; а в кралския дворец и повечето домове на знатни и учени люде обикновено се говорело на Синдарински чак докато отминало царуването на Тар-Атанамир. (По-късно в настоящия разказ ще бъде споменато изрично, че Алдарион предпочитал нуменорското наречие; навярно това е било изключение.) По-нататък в записките се споменава, че при дългата употреба от простосмъртните Синдаринския език постепенно се

изменил и се превърнал в диалект, но този процес бил силно ограничен в Нуменор, поне сред знатните и учени хора, поради техните връзки с Елдарите от Ересеа и Линдон. Куенийският (староелфически) език не бил разговорен в Нуменор. Знаели го само мъдреците и древните родове, в които се изучавал още от детство. Използвал се в официални документи, които трябвало да се съхраняват за векове, като например законите или Свитьците и Анализите на кралете (за сравнение виж "Акалабет", стр. 347: "в Свитька на кралете тази титла била записана като Херунумен, което е нейният превод на езика на Върховните елфи"), а често и в някои книги с потайни премъдрости. Широко приложение намирал и по други официални поводи: общоизвестните имена на всички селища, области и географски забележителности в страната произхождали от Куенийския език (макар че обикновено имало и местни названия, най-често преведени на Синдарински или Адунаически език). Личните имена, а особено официалните титли и обществените прозвища на всички хора от кралския род и от потеклото на Елрос също имали Куенийски произход.

При разглеждането на този въпрос във "Властелинът на Пръстените", Приложения Е и Ж (раздел "За хората"), се създава малко по-различно впечатление за мястото на Синдаринския сред езиците в Нуменор: "От всички човешки народи единствено Дунеданците са знаели и говорели елфически език; защото техните прадеди научили Синдарински и тъй го предали на децата си като древна премъдрост, що почти не се променяла с годините".

20 Еланор се е наричало малко златисто цвете с формата на звезда; растяло и по могилата Керин Амрот в Лотлориен ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 6). Сам Майтапер нарича с това име първородната си дъщеря по съвет на Фродо ("Завръщането на краля", книга 6, глава 9).

21 Виж по-горе Бележка 10 за произхода на Ерендис от Берет, сестра на Барагунд и леля на Морвен.

22 Твърди се, че както Елдарите, така и Нуменорците избягвали да създават деца, ако имало вероятност за раздяла между родителите от мига на зачеване до първите детски години. Според нуменорските представи за приличие Алдарион е останал у дома твърде кратко след раждането на дъщеря си.

23 В една бележка за "Скиптърния съвет", който съществувал пред този период от историята на Нуменор, се казва, че Съветът не е имал друга власт, освен да дава препоръки на краля; все още никому не хрумвало, че подобна власт може да бъде необходима. Членовете на Съвета се избирали по един от всяка област на Нуменор; но кралският наследник също бил включван след официалното си обявяване, за да се запознае с управлението на страната, а кралят можел временно да призове и други съветници заради специалните им познания по обсъжданите въпроси. По това време само двама членове на съвета (без да се брои Алдарион) били от рода на Елрос - Валандил от Андуние като представител на Форостар и Халатан от Хиярасторни като представител на Миталмар; но те дължали постове си не на потекло или богатство, а на народната почит и обич по своите земи. (В "Акалабет", стр. 348, се казва, че "Наместникът в Андуние винаги бил пръв съветник на трона".)

24 Записано е, че Рейнион получил името Гил-галад (Лъчезарна звезда) "защото шлемът, ризницата и щитът му, покрити със сребро и украсени с бели

звезди, сияели под слънцето или луната като ярка звезда, та зорките елфически очи го виждали отдалеч, ако се изправел върху възвишение".

25 Виж края на Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн".

26 Законният мъжки наследник обаче нямал правото да откаже; но тъй като кралят можел по всяко време да напусне властта, подобен наследник имал изхода незабавно да преотстъпи Скиптъра на своя наследник. Тогава се смятало, че е царувал поне една година; и точно такъв е случаят (единствен по рода си) с Елросовия син Вардамир, който не се възкачил на трона, а предал Скиптъра на своя син Амандил.

27 Другаде се казва, че това правило за "кралски брак" никога не е било узаконявано, а се превърнало във въпрос на чест - "признак за растежа на Сянката, тъй като изискването станало категорично едва когато намаляла или напълно изчезнала разликата по дълголетие, здраве и способности между потомците на Елрос и останалите родове".

28 Това изглежда странно, тъй като по времето на Анкалеме наследник е бил Анарион. В "Потомците на Елрос" (виж няколко страници по-долу) се казва само, че дъщерите на Анарион "отказват скиптъра".

III

ПОТОМЦИТЕ НА ЕЛРОС - КРАЛЕТЕ НА НУМЕНОР

от основаването на град Арменелос
до Падението

Смята се, че Нуменорското кралство е създадено през трийсет и втора година от Втората епоха, когато на деветдесетгодишна възраст Еарендиловият син Елрос се възкачил на престола в град Арменелос. Оттогава е останал записан в Свитъка на кралете с името Тар-Миниатур; защото според тогавашния обичай кралете си избирали титли на Куенийски (Върховноелфически) език, който се смятал за най-възвишен в света и този обичай се съхранил до дните на Ар-Адунахор (Тар-Херунумен). Елрос Тар-Миниатур властвал четиристотин и десет години. Защото на Нуменорците бил дарен дълъг живот и те съхранявали силите си тройно по-дълго от простосмъртните люде в Средната земя; най-голям бил този дар за сина на Еарендил и по-малък за неговите потомци, а дори и между самите Нуменорци на едни било дадено повече, на други - не толкоз много; и тъй било чак до идването на Сянката, когато дълголетие на Нуменорците взело да чезне<1>.

I Елрос Тар-Миниатур_

Роден петдесет и осем години преди началото на Втората епоха; запазва силите си до петстотингодишна възраст, сетне доброволно напуска живота през 442 г., след като е царувал 410 години.

II Вардамир Нолимон_

Роден през 61 година на Втората епоха и умира през 471 г. Наречен Нолимон заради голямата си обич към древни премъдрости, които събира от елфи и хора. На възраст 381 години, след смъртта на Елрос, отказва да се възкачи на трона и предава скиптъра на своя син. Въпреки това е вписан като втори нуменорски крал и се смята, че е царувал една година<2>. От негово време чак до дните на Тар-Атанамир остава обичай кралят да предава скиптъра на своя наследник още приживе; през този период кралете напускат живота още преди да са загубили здравето и разсъдъка си.

III Тар-Амандил_

Син на Вардамир Нолимон, роден през 192 година. Управлява 148 години<3> и преотстъпва скиптъра през 590 г.; умира през 603 г.

IV Тар-Елендил_

Син на Тар-Амандил, роден през 350 година. Управлява 150 години и преотстъпва скиптъра през 740 г.; умира през 751 г. Наричан още Пармаите, защото собственооръчно записва в множество книги легендите и премъдростите, събрани от дядо му. Оженва се късно и първото му дете е дъщеря на име Силмариен, родена през 521 година<4> - по-късно майка на Валандил. От Валандил произхождат владетелите на Андуние, последен от които е Амандил, баща на Елендил Високи, избягал в Средната земя след Падението. През царуването на Тар-Елендил първите нуменорски кораби отново достигат Средната земя.

V Тар-Менелдур_

Трето дете и единствен син на Тар-Елендил, роден през 543 година. Управлява 143 години и преотстъпва скиптъра през 883 г.; умира през 942 г. "Истинското" му име е Иримон; избира титлата Менелдур заради обичта си към звездобройството. Оженва се за Алмариан - дъщеря на Веантур, Капитан на кралските кораби през царуването на Тар-Елендил. Известен със своята мъдрост, добрина и търпеливост. Преотстъпва скиптъра на сина си внезапно, далеч преди положеното време, като политически ход поради вълнението си от тревогите на Гил-галад, когато елфическият владетел в Линдон забелязва за пръв път, че из Средната земя се надига дух, ненавиждащ Елдарите и Дунеданите.

VI Тар-Алдарион_

Първороден и единствен син на Тар-Менелдур, роден през 700 година. Управлява 192 години и преотстъпва скиптъра на дъщеря си през 1075 г.; умира през 1098 г. "Истинското" му име е Анардил; но отрано става известен с името Алдарион, тъй като много се грижи за дърветата и засажда млади гори, за да осигури корабостроителниците с дървен материал. Прославен моряк и корабостроител; често плава до Средната земя, където става приятел и съветник на Гил-галад. Дългите му отсъствия разгневяват неговата съпруга Ерендис и двамата се разделят през 882 година. Единствената му рожба е прекрасната дъщеря Анкалеме. Заради нея Алдарион променя закона за наследяване на властта, тъй че при липса на син (най-голямата) дъщеря на краля да става негова наследница. Тази промяна е приета с неодобрение от потомците на Елрос и особено от наследника според стария закон - племенника на Алдарион, Соронто (син на по-голямата му сестра Айлине<5>).

VII Тар-Анкалеме_

Единствено дете на Тар-Алдарион и първа властваща кралица на Нуменор. Родена през 873 г. и управлявала 205 години - по-дълго от който и да било друг владетел, освен Елрос; преотстъпва скиптъра през 1280 г. и умира през 1285 г. Дълго остава неомъжена; но когато Соронто я призовава да се откаже от престола, през 1000 г. взима за съпруг Халакар, син Халатанов, потомък на Вардамир<6>. След раждането на сина и Анарион чувствата между съпрузите охладняват. Горделива и злопамятна. След смъртта на Алдарион занемарява делата му и престава да подпомага Гил-галад.

VIII Тар-Анарион_

Син на Тар-Анкалиме, роден през 1003 г. Управлява 114 години и преотстъпва скиптъра през 1394 г. Умира през 1404 г.

IX Тар-Сурион_

Трето дете на Тар-Анарион; сестрите му отказват скиптъра<7>. Роден през 1174 г. и управлявал 162 години; преотстъпва скиптъра през 1556 г. и умира през 1574 г.

X Тар-Телпериен_

Втора властваща кралица на Нуменор. Живее дълго (по принцип жените в Нуменор живеят по-дълго от мъжете и по-неохотно напускат живота), но не пожелава да се омъжи. Затова след нея скиптърът преминава у Минастир - син на Исилмо, второто дете на Тар-Сурион<8>. Тар-Телпериен е родена през 1320 г.; управлява 175 години, до 1731 г. и умира същата година<9>.

XI Тар-Минастир_

Получава това име, тъй като изгражда висока кула върху хълма Оромет, близо до Андуние и западното крайбрежие, където остава по дълги дни, загледан на запад. Защото по онова време се засилва копнежът в сърцата на Нуменорците. Той обича Елдарите, но им завижда. Изпраща голям флот в помощ на Гил-галад през първата война срещу Саурон. Роден през 1474 г. и управлявал 138 години; преотстъпва скиптъра през 1869 г. и умира през 1873 г.

XII Тар-Кирятан_

Роден през 1634 г. и управлявал 160 години; преотстъпва скиптъра през 2029 г. и умира през 2035 г. Могъщ, но алчен крал; изгражда огромен кралски флот, служителите му донасят от чужбина множество метали и скъпоценности, но потискат народите на Средната земя. Презира копнежите на баща си и усмирява собственото си безпокойство чрез дълги пътешествия на север, изток и юг, преди да получи скиптъра. Според преданията принуждава насила баща си да му отстъпи престола. Може би по този начин (твърди мълвата) Сянката се промъква за пръв път сред блаженството на Нуменор.

XIII Тар-Атанамир Велики_

Роден през 1800 г. и управлявал 192 години до 2221 г., когато умира. За този крал е писано много в онези летописи, които са оцелели след Падението. Също като баща си, той е алчен и горделив, по негова заповед подчинените му налагат тежки данъци върху крайбрежните народи на Средната земя. По това време Сянката пада над Нуменор; кралят и неговите привърженици открито говорят против забраната на Валарите и таят в душите си омраза към Валарите и Елдарите; обаче все още запазват благоразумие и

боязън пред Западните властелини, затова не дръзват да ги предизвикат. Атанамир е наречен още Нежелаещия, защото пръв сред кралете отказва да преотстъпи скиптъра и да напусне живота; остава да живее, докато неизбежната смърт го отнася грохнал и оглупял<10>.

XIV Тар-Анкалимон_

Роден през 1986 г. и управлявал 165 години до смъртта си през 2386 г. По това време се разширява разрывът между кралските люде (мнозинството) и онези, които поддържат древната дружба с Елдарите. Мнозина от кралските люде занемаряват употребата на елфически езици и вече не ги преподават на децата си. Но за кралските титли продължава да се използва Куенийският език - не толкова от обич, колкото заради древния обичай и от страх, че неговото нарушаване може да донесе нещастие.

XV Тар-Телемайте_

Роден през 2136 г. и управлявал 140 години до смъртта си през 2526 г. След него всеки крал управлява от смъртта на баща си до своята собствена смърт, макар че реалната власт често преминава по-рано в ръцете на синове или съветници; под Сянката дълголетието на Елросовите потомци започва да намалява. Този крал получава титлата Телемайте заради своята обич към среброто и защото непрестанно заръчва на служителите си да търсят митрил_.

XVI Тар-Ванимелде_

Тя е третата властваща кралица; родена през 2277 г. и управлявала 111 години до смъртта си през 2637 г. Обича музиката и танците, поради което не обръща особено внимание на задълженията си; властта всъщност държи нейният по-млад съпруг Херукалмо, също пряк потомък на Тар-Атанамир. След смъртта на съпругата си Херукалмо поема скиптъра, назовава се Тар-Андукал и отказва да отстъпи престола на своя син Алкарин; някои обаче не го броят за седемнайсети крал на Нуменор и направо преминават към Алкарин. Тар-Андукал е роден през 2286 г. и умира през 2657 г.

XVII Тар-Алкарин_

Роден през 2406 г. и управлявал 80 години до смъртта си през 2737 г., макар че по закон е трябвало да бъде крал в течение на сто години.

XVIII Тар-Калмакил_

Роден през 2516 г. и управлявал 88 години до смъртта си през 2825 г. Приема това име, защото на младини е прославен като военачалник и завладява обширни територии по крайбрежието на Средната земя. Така разпалва омразата на Саурон, който все пак се оттегля и изчаква, като същевременно събира мощ на изток, далече от бреговете. По време на Тар-Калмакил кралското име за пръв път се изрича на Адунаически език; кралските люде го наричат Ар-Белзагар.

XIX Тар-Ардамин_

Роден през 2618 г. и управлявал 74 години до смъртта си през 2899 г. Адунаическото му име е Ар-Абатарик<11>.

XX Ар-Адунахор (Тар-Херунумен)_

Роден през 2709 г. и управлявал 63 години до смъртта си през 2962 г. Пръв от кралете поема скиптъра с титла на Адунаически език; все пак поради

страх (както се твърди), в Свитъка е вписано Куенийско име. Но Верните смятат титлата му за светотатство и на двата езика, защото означава "Владетел на целия Запад", както обикновено биват наричани само най-великите сред Валарите и по-специално Манве. През неговото царуване вече не се използват елфическите езици и тяхното изучаване е забранено, но Верните продължават тайно да ги съхраняват; корабите от Ересеа идват все по-рядко и в пълна тайна към западното крайбрежие.

XX Ар-Зимратон (Тар-Хостамир)_

Роден през 2798 г. и управлявал 71 години до смъртта си през 3033 г.

XXII Ар-Сакалтор (Тар-Фаласион)_

Роден през 2876 г. и управлявал 69 години до смъртта си през 3102 г.

XXIII Ар-Гимилзор (Тар-Телемнар)_

Роден през 2960 г. и управлявал 75 години до смъртта си през 3177 г.

Най-голям враг на Верните от всички дотогавашни владетели; напълно забранява употребата на всички Елдарски езици, не позволява на Елдарите да посещават страната и сурово наказва онези, които ги посрещат. Не почита нищо свято и нито веднъж не посещава Светилището на Еру. Взима за съпруга Инзилбет, потомка на Тар-Калмакил<12>; но тя тайно поддържа Верните, защото майка ѝ е Линдorie от рода на Андунийските владетели; поради това съпрузите не се обичат и между синовете им възникват разпри. По-големият, Инзиладун<13>, е любимец на майка си и споделя нейните убеждения; обаче по-малкият, Гимилхад, е изцяло привързан към баща си и само законовите наредби попречват на Ар-Гимилзор да го обяви за наследник. Гимилхад е роден през 3044 г. и умира през 3243 г.<14>

XXIV Тар-Палантир (Ар-Инзиладун)_

Роден през 3035 г. и управлявал 78 години до смъртта си през 3255 г.

Тар-Палантир се разкайва за деянията на предишните крале и желае да възстанови дружбата с Елдарите и Западните властелини. Инзиладун избира името Тар-Палантир, тъй като е прозорлив не само с очите, но и с ума си, та дори ония, които го ненавиждат, се боят от мъдрите му слова. Голяма част от времето си прекарва в Андуние, защото баба му по майчина линия Линдorie е от рода на тамошните владетели (по-точно сестра на Еарендур - петнайсети наместник и дядо на Нумендил, който става владетел на Андуние през царуването на братовчед си Тар-Палантир); Тар-Палантир често се изкачва на древната кула, построена от крал Минастир и се вглежда на запад с надеждата да съзре платно на кораб от Ересеа. Но от Запада вече не идват кораби - както поради високомерието на кралете, тъй и защото сърцата на повечето Нуменорци са се ожесточили. Защото Гимилхад продължава делата на Ар-Гимилзор, застава начело на ония, които се наричат "кралски люде" и къде открито, къде потайно, неуморно оспорва волята на брат си. Но за известно време Верните намират покой; в уречените дни кралят не пропуска да посети Светилището на връх Менелтарма и възстановява почитта и грижите за Бялото дърво. Защото от Тар-Палантир тръгва пророчеството, че когато Дървото изсъхне, това ще е поличба за края на кралския род.

Тар-Палантир се оженва късно и няма син, а на дъщеря си дава елфическото име Мириел. Но след смъртта на баща си тя е взета насила за съпруга от Фаразон, син на Гимилхад (който по това време вече е мъртъв); този брак е и нарушение на нуменорските закони, тъй като двамата са първи

братовчеди. След това Фаразон си присвоява скиптъра с титлата Ар-Фаразон (Тар-Калион), а Мириел бива наречена Ар-Зимрафел<15>.

XXV Ар-Фаразон (Тар-Калион)_

Най-могъщ и последен крал на Нуменор. Роден през 3118 г., управлявал 64 години и загинал при Падението през 3319 г. Незаконно отнема скиптъра от

Тар-Мириел (Ар-Зимрафел)_

Родена през 3117 г. и загинала при Падението.

За делата на Ар-Фаразон, за неговото величие и безумие е казано повече в разказа за Падението на Нуменор, който е написан от Елендил и се съхранява в Гондор<16>.

БЕЛЕЖКИ

1 Не само в разказа за Алдарион и Ерендис, но и на други места се споменава, че потомците на Елрос били надарени с повече дълголетие, отколкото другите Нуменорци. Така например в "Акалабет" ("Силмарилион", стр. 338) се казва, че потомците на Елрос "се славели с небивало дълъг живот дори сред Нуменорците"; а една откъслечна бележка уточнява тази разлика в дълголетието: при потомците на Елрос "изчерпването на силите" идвало около четиристотната им година или малко по-рано, докато при всички други това ставало около края на второто столетие или малко по-късно. Трябва да се отбележи, че почти всички крале от Вардамир до Тар-Анкалимон са живели по четиристотин години или малко повече и само трима са починали една-две години преди тази възраст.

Но в последните записки на тази тема (които обаче датират приблизително от времето на последните записки за Алдарион и Ерендис) разликата в дълголетието е намаляла значително. На нуменорския народ като цяло се приписва живот, пет пъти по-дълъг от този на другите хора (макар това да влиза в противоречие с казаното във "Властелинът на Пръстените", Приложение А - че на Нуменорците бил дарен живот "отначало тройно по-дълъг от този на другите люде", което твърдение се повтаря и във встъплението към настоящия текст); в това отношение разликата между потомците на Елрос и останалите Нуменорци вече не е тъй значителна и се превръща едва ли не в обикновен случай на дълголетие при един отделен род. Макар да се споменава за Ерендис и за малко по-краткия живот на "Беорийците" от Западните земи, липсва срещаното в "Алдарион и Ерендис" твърдение, че разликата в дълголетието им е била много голяма и съдбоносна, което знаели всички.

В тези записки единствено Елрос е надарен с необикновено дълголетие и се твърди, че той и брат му Елронд били надарени първоначално с еднакви възможности за живот, ала тъй като Елрос избрал да остане между човешкия род, той съхранил и основните разлики между люде и Куенди - да "търси другаде", както Елдарите наричали смъртта, когато се умори и пожелае да напусне този свят. По-нататък се казва, че Нуменорците постигнали дълголетие поради възприемането на елфическия начин на живот; но многократно били предупреждавани, че не са се превърнали в Елдари и си остават простосмъртни люде, дарени само с малко по-дълъг период на телесна и духовна сила. При тях детският и юношески растеж не се отличавал особено от този на другите хора (както и на Елдарите), но когато достигнали "зрелост", стареели или "губели сили" много по-бавно. Първите прояви на

"умора от света" били за тях знак, че силите им са към своя край. След този срок, също както при растежа, състаряването идвало не по-бавно, отколкото при другите люде. Така Нуменорците се превръщали бързо, само за десетина години, от мъдри и силни хора в грохнали и вдетинени старци. През ранните поколения те не се "вкопчвали в живота", а го напускали доброволно. Отчаяното "вкопчване в живота" и нежеланието да умрат е причинено от идването на Сянката и бунта на Нуменорците; придружено е и от западане на тяхното дълголетие.

2 Виж Бележка 26 към "Алдарион и Ерендис".

3 Тези 148 години (а не 147) вероятно отразяват реалното властване на Тар-Амандил, без да се брои символичното едногодишно царуване на Вардамир.

4 Силмариен безспорно е първата рожба на Тар-Елендил; на няколко места се посочва, че тя е родена през 521 година от Втората епоха, а брат ѝ Тар-Менелдур през 543. но в "Разказ за годините" (Приложение Б към "Властелинът на Пръстените") се твърди, че Силмариен е родена през 548 година; тази дата идва още от първоначалните чернови на текста. Според мен грешката би трябвало да се поправи, но е останала незабелязана.

5 Това влиза в несъответствие с описаните в предишната глава "стар" и "нов" закон за наследството, според които Соронто ставал наследник на Анкалеме (ако се случело да умре бездетна) единствено по "новия" закон, тъй като бил потомък по женска линия. Колкото до израза "по-голямата му сестра", той несъмнено трябва да означава "по-голямата от двете му сестри".

6 Виж края на "Алдарион и Ерендис".

7 Виж края на "Алдарион и Ерендис" и Бележка 28 към същата глава.

8 Любопитно е, че скиптърът преминава у Тар-Телпериен, макар Тар-Сурион да има син, Исилмо. Може би по това време наследяването става по новия закон, изложен във "Властелинът на Пръстените", т. е. по първородство независимо от пола (виж допълненията към "Алдарион и Ерендис"), при което на трона може да се възкачи дъщеря дори и когато владетелят има син.

9 Годината 1731, дадена тук като край на властването на Тар-Телпериен и възцаряване на Тар-Минастир, влиза в странно противоречие с множество други дати относно първата война срещу Саурон; защото големият нуменорски флот, изпратен от Тар-Минастир, достига Средната земя през 1700 г. По никакъв начин не мога да си обясня това противоречие.

10 В "Разказ за годините" (Приложение Б към "Властелинът на Пръстените") срещаме следния ред: "2251, Тар-Атанамир поема скиптъра. Започват бунтове и раздори сред Нуменорците". Това е в крещящо противоречие с настоящия текст, според който Тар-Атанамир умира през 2221 г. В него обаче годината първоначално също е дадена като 2251, а след това поправена на 2221. По този начин на различни места една и съща година се посочва за възкачването му на престола и за неговата смърт; цялата хронологична структура ясно показва, че първото трябва да е грешка. Освен това в "Акалабет" ("Властелинът на Пръстените", стр. 344) е казано, че народът на

Нуменор се разделя по времето на Атанамировия син Анкалимон. Затова почти не се съмнявам, че в "Разказ за годините" е допусната грешка и в действителност текстът гласи: "2251, смърт на Тар-Атанамир. Тар-Анкалимон поема скиптѐра. Започват бунтове и раздори сред Нуменорците". Но ако е тѐй, остава загадка защо е трябвало годината на смъртта на Атанамир да се поправя в "Потомците на Елрос", сред като вече веднѐж е била уточнена чрез "Разказ за годините".

11 Според списѐка на нуменорските крале и кралици в Приложение А към "Властелинѐт на Прѐстените" след владетеля Тар-Калмакил (осемнайсети по ред) идва Ар-Адунахор (деветнайсети). Според "Разказ за годините" в Приложение Б Ар-Адунахор е поел скиптѐра през 2899 година; на тази основа Робѐрт Фостѐр дава в "Пѐлен пътеводител из Средната земя" годината на смъртта на Тар-Калмакил като 2899. От друга страна, малко по-нататѐк в списѐка на нуменорските владетели (пак в Приложение А), Ар-Адунахор се посочва като дваисети крал; през 1964 г. баща ми отговаря на един свой кореспондент, който се интересува от това: "От родословна гледна точка би трябвало да го наречем шестнайсети крал и деветнайсети владетел. Може би вместо дваисет трябва да се чете деветнайсет; но нищо чудно и да има някое пропуснато име". По-нататѐк обяснява, че не е сигурен, тѐй като в момента записките на тази тема не са му под рѐка.

Когато редактирах "Акалабет", аз поправих оригиналния текст "И дваисетият крал взел скиптѐра на дедите си и се възкачил на трона под името Адунахор" на "И деветнайсетият крал..." ("Силмарилион", стр. 347), а също така промених "дваисет и четири" на "дваисет и три" (пак там, стр. 350). По онова време не бях забелязал, че в "Потомците на Елрос" владетелят след Тар-Калмакил не е Ар-Адунахор, а Тар-Ардамин; сега обаче от самия факт, че тук смъртта му е посочена през 2899 г., става напълно ясно, че по грешка е бил пропуснат в списѐка към "Властелинѐт на Прѐстените".

От друга страна преданията са категорични (както се посочва в Приложение А, в "Акалабет" и в "Потомците на Елрос"), че Адунахор прѐв от кралете поема скиптѐра с име на Адунаически език. При предположението Тар-Ардамин да е отпаднал от списѐка в Приложение А по най-обикновена грешка, изглежда тѐрде странно, че промяната в стила на кралските имена се приписва там на първия владетел след Тар-Калмакил. Може би несѐответствието се дължи не на проста грешка, а на далеч по-сложен замисѐл.

12 В две родословни дѐрвета се посочва, че баща ѐ е Гимилзагар, втори син (роден през 2630 г.) на Тар-Калмакил, но това очевидно е невѐзможно; Инзилбет би трябвало да е по-далечна потомка на Тар-Калмакил.

13 Съхранена е скица на баща ми, представляваща сложна плетеница от стилизирани цветя, носеща заглавие Инзиладун_, а отдолу е изписано с Феанорови писмена и в превод Нумелоте_ (тоест Цвете на Запада).

14 Според "Акалабет" ("Силмарилион", стр. 349) "Гимилхад умрял две години преди да привѐрши вторият век от живота му (а за потомѐк на Елрос това се смятало за ранна кончина, макар че кралският род бил западнал)".

15 Както е отбелязано в Приложение А към "Властелинѐт на Прѐстените", Мириел би трябвало да стане четвѐртата властваща кралица.

Последното противоречие между "Потомците на Елрос" и "Разказ за

годините" се появява в датите, свързани с Тар-Палантир. В "Акалабет" ("Силмарилион", стр. 348) се казва, че "когато се възкачил на престола, Инзиладун си избрал титла от елфическия език както в древните времена и се нарекъл Тар-Палантир"; а в "Разказ за годините" срещаме текста: "3175, покаяние на Тар-Палантир. Гражданска война в Нуменор". От тези твърдения изглежда почти сигурно, че възкачването му на престола става през 3175 г.; и това се подкрепя от факта, че в "Потомците на Елрос" смъртта на баща му Ар-Гимилзор първоначално е посочена през 3175 г., която едва по-късно е поправена на 3177. Както и при смъртта на Тар-Атанамир (виж по-горе Бележка 10), трудно е да се разбере защо е направена тази дребна промяна в противоречие с "Разказ за годините".

16 Твърдението, че Елендил е авторът на "Акалабет", се среща единствено тук. Другаде е казано, че историята за Алдарион и Ерендис, "един от малкото подробни разкази, съхранени от Нуменор", дължи оцеляването си на особения интерес на Елендил към нея.

IV

ИСТОРИЯТА НА ГАЛАДРИЕЛ И КЕЛЕБОРН

и на крал Амрот от Лориен_

В никоя друга част от историята на Средната земя не срещаме толкова много проблеми, колкото в разказа за Галадриел и Келеборн, затова трябва да се признае, че неведнъж срещаме тежки противоречия, "вкоренени дълбоко в преданията"; или, погледнато от друг ъгъл, можем да кажем, че идеята за ролята и значението на Галадриел се е оформяла твърде бавно и разказът е бил подложен на непрестанни преработки.

Така например от самото начало е ясно, че според най-ранните представи Галадриел напуска сама Белерианд преди края на Първата епоха, прехвърля се на изток през планините и среща Келеборн в неговото владение Лориен; това е изложено недвусмислено в някои непубликувани творби, а същата идея съдържат и думите на Галадриел пред Фродо в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 7), където тя казва за Келеборн: "От най-ранни дни живее той на запад и аз живея с него от незапомнени времена; още преди падането на Нарготронд и Гондолин минах през планините и през всички епохи на света двамата се борихме срещу бавното поражение". По всяка вероятност според тази идея Келеборн е елф от Нандорите (тоест, един от Телерите, които отказват да прекосят Мъгливите планини по време на Големия поход от Куивиенен).

От друга страна, в Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" се появява по-късен вариант на историята; защото там се твърди, че в началото на Втората епоха "В Линдон, южно от Лунния залив, живял дълго време Тинголовият сродник Келеборн; съпругата му била Галадриел, най-велика сред елфическите жени". А в бележките към книгата "Започва път от моя праг" е казано, че Галадриел "минала отвъд планините Еред Луин заедно със съпруга си Келеборн (от Синдарите) и стигнала в Ерегион".

В "Силмарилион" се споменава за срещата на Галадриел и Келеборн в Дориат, както и за неговото родство с Тингол (стр. 139); споменава се също така, че те били между Елдарите, които останали в Средната земя сред края

на Първата епоха (стр. 330).

Посочват се различни причини и мотиви за оставането на Галадриел в Средната земя. Току-що цитираният откъс от "Започва път от моя праг" твърди категорично: "След рухването на Моргот в края на Първата епоха ѝ било забранено да се завърне, а тя отвърнала горделиво, че няма подобно желание". Това твърдение не се среща във "Властелинът на Пръстените", но в едно писмо, датиращо от 1967 г. баща ми заявява:

Всички Изгнаници получили разрешение да се завърнат - с изключение на неколцината подстрекатели на бунта, от които по времето на "Властелинът на Пръстените" е останала само Галадриел. Когато пее своята жалба в Лориен, тя вярва, че тази забрана е вечна, докато свят светува. Затова привършва песента си с пожелание или молба в знак на височайше благоволение Фродо да бъде допуснат за пречистващ (но не и наказателен) престой в Ересеа - самотният остров, от който се вижда Аман, - макар че пътят натам е затворен за самата нея. Молбата ѝ не само бива изпълнена; същевременно е отменена нейната лична присъда - заради заслугите ѝ в борбата срещу Саурон, а най-вече защото отхвърля изкушението да вземе предложението Пръстен. Затова накрая я виждаме да се качва на кораба.

Макар и категорично само по себе си, това твърдение не доказва, че идеята за забрана Галадриел да се завръща на запад е съществувала и много години по-рано, при сътворяването на главата "Сбогуване с Лориен"; лично аз съм склонен да смятам, че не е било така (виж по-долу началото на раздела "Относно Галадриел и Келеборн").

В един по-късен филологически очерк, написан без съмнение след публикуването на "Започва път от моя праг", историята става съвсем различна:

Галадриел и нейният брат Финрод били деца на Финарфин, втория син на Индис. Телом и духом Финарфин приличал на майчиния си род, понеже бил наследил златните коси на Ваниярите, техния възвишен и кротък нрав, както и любовта им към Валарите. Стараел се да стои настрана от раздора между своите братя и тяхното отчуждение от Валарите, та често дирел покой сред Телерите, чийто език бил изучил. За съпруга взел Еарвен, щерка на крал Олве от Алквалонде и поради туй децата му били сродници на крал Елу Тингол от Дориат в Белерианд, който бил брат на Олве; тъкмо това родство повлияло на тяхното решение да придружат Изгнаниците и по-късно се оказало твърде важно за Белерианд. Също като баща си Финрод бил красив и златокос, с благородно и щедро сърце, а от Нолдорите наследил велика храброст, младежко дръзновение и безпокойство; и тъй като майка му пък била от Телерите, наследил също любов към морето и вечно мечтаел за далечни, невиджани земи. Нямало сред Нолдорите по-велик от Галадриел, освен може би Феанор, ала тя била по-мъдра от него и с годините мъдростта ѝ растяла.

Майчиното ѝ име било Нервен (що означава "мъжествена девойка")^{<1>} и израсла удивително снажна дори за Нолдорка; крепка била телом, духом и по воля, трудна съперница както за мъдреците, тъй и за атлетите сред Елдарите в дните на тяхната младост. Смятали я за най-прекрасна между Елдарите, а за косата ѝ казвали, че е чудо несравнимо. Златна била като къдриците на баща ѝ и майка му Индис, ала по-гъста и по-лъчиста, тъй като към златото се примесвал наследеният от майка ѝ далечен спомен за сребрилата светлина на

звездите; и Елдарите казвали, че в плитките ѝ са пленени лъчите на Двете дървета Лаурелин и Телперион. Мнозина смятат, че тъкмо тия слова подтикнали Феанор към мисълта да събере и слее светлината на Дърветата, що отпосле довела до сътворяването на Силмарилите. Защото Феанор се взирал в косите на Галадриел с изумление и наслада. Три пъти я молил за къдрица, но Галадриел не му дала дори и косъм. Тъй тия двама сродници, най-велики между Елдарите във Валинор, станали врагове навеки.

Галадриел се родила сред блаженството на Валинор, но не след дълго по летоброенето на Блаженото царство радостта ѝ помръкнала; и повече никога не намерила покой в душата си. Защото в ония времена на изпитания се люшкала ту насам, ту натам сред враждата между Нолдорите. Горделива била, силна и себелюбива като всички потомци на Финве освен Финарфин; и също като брат си Финрод, когото най-силно обичала, мечтаела за далечни земи и владения, где сама всичко да повелява без нечия чужда закрила. Ала още по-дълбоко в нея бил вкоренен щедрият и благороден дух на Ваниярите, та не можела да забрави почитта към Валарите. От най-ранни години притежавала вълшебния дар да прозира в чуждите умове, ала съдела видяното с великодушие и разбиране; и никому не отказвала доброжелателство, освен на Феанор. В него долавяла мрак, що ненавиждала с боязън, макар да не усещала още, че сянката на същото зло е паднала върху всички други Нолдори и нея самата.

Тъй станало, че когато помръкнала светлината на Валинор - навеки, както си мислели Нолдорите, - тя се присъединила към бунта срещу Валарите, които им повелили да останат; и щом веднъж стъпила на дългия път към изгнанието, вече не могла да се примири и отхвърлила сетното послание на Валарите, та паднала над нея Прокобата на Мандос. Не се завърнала дори подир лютото нападение срещу Телерите и похищението на техните кораби, макар да се сражавала жестоко против Феанор в защита на майчиния си род. От гордост велика не желала да се върне смирено, с молба за прошка; ала сега горяла от желание да догони с гняв Феанор, гдето и да е избягал, та да го унижи по всеки възможен начин. Пак гордост я тласкала, когато в края на Древните дни, след рухването на Моргот, отказала да приеме прошката на Валарите за всички, които се сражавали против него, и останала в Средната земя. Едва след като отминали цели две дълги епохи, когато най-сетне получила в ръцете си всичко желано на младини - Всевластния пръстен и господството над Средната земя, за което мечтаела - едва тогава мъдростта ѝ достигнала върха си, та отхвърлила всичко и след това последно изпитание навеки напуснала Средната земя.

Последното изречение е тясно свързано със срещата в Лотлориен, когато Фродо предлага на Галадриел Единствения пръстен ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 7): "И ето че най-сетне всичко се сбъдва. Ти ще ми дадеш Пръстена доброволно! На мястото на Мрачния владетел ще поставиш Кралица".

В "Силмарилион" (стр. 97) се казва, че по време на нолдорския бунт във Валинор Галадриел

настояла веднага да тръгнат. Не изрекла клетва, ала словата на Феанор за Средната земя запалили пламък в сърцето ѝ, защото копнеела да види необятните волни земи и да властва над тамошните кралства както пожелае.

В настоящия разказ обаче се срещат някои подробности, от които не намираме следа в "Силмарилион": родството на Финарфиновите деца с Тингол като фактор, повлиял върху решението им да се присъединят към бунта на

Феанор; странната неприязън и недоверие на Галадриел към Феанор от самото начало и неговата възхита пред нея; и не на последно място въоръженият сблъсък между самите Нолдори в Алквалонде - Ангрод не казва пред Тингол в Менегрот нищо повече от това, че елфите от Финарфиновия род нямат вина за гибелта на Телерите ("Силмарилион", стр. 159-160). Но по-забележително в току-що цитирания откъс е изричното твърдение, че Галадриел отказала да приеме прошката на Валарите в края на първата епоха.

По-нататък в този очерк е казано, че макар да била наречена от майка си Нервен, а от баща си Артанис (тоест Благородна), тя си избрала синдаринското име Галадриел "защото било най-красиво от всичките ѝ имена и с него я дарил нейният възлюбен Телепорно от Телерите, за когото по-сетне се омъжила в Белерианд". Телепорно всъщност е името на Келеборн в една друга история, за която ще стане дума малко по-долу; относно самото име виж Приложение Д.

Съвсем различна - скицирана, но така и недовършена - история за поведението на Галадриел по време на нолдорския бунт се появява в една късно написана и отчасти нечетлива бележка - последната, в която баща ми споменава за Галадриел и Келеборн, а вероятно също така за Средната земя и Валинор; написана е през последния месец от неговия живот. В нея той подчертава властния характер на Галадриел още преди да напусне Валинор, както и нейните дарби, равни по сила, макар и твърде различни от тия на Феанор; казано е, че макар да подкрепила бунта на Феанор, тя му се противопоставяла във всяко отношение. Наистина желаела да напусне Валинор и да тръгне по просторите на Средната земя, за да приложи на дело своите способности, тъй като "била несравнима по мъдрост и жадувала за дела, та отрано усвоила всички познания, що Валарите сметнали за уместно да дадат на Елдарите" и се чувствала ограничена от надзора на Аман. Изглежда, че това нейно желание станало известно на Манве, който не ѝ забранил да го осъществи; но същевременно и не получила изрично разрешение да напусне Валинор. Разсъждавайки какво би могла да стори, Галадриел насочила своите мисли към корабите на Телерите и за известно време отишла да живее при майчиния си род в Алквалонде. Там срещнала Келеборн, който в този ръкопис отново е представен като принц на Телерите, внук на Олве от Алквалонде и следователно неин близък роднина. Двамата замислили да изградят кораб и да отплават с него към Средната земя; канели се да поискат от Валарите разрешение за това, когато Мелкор избягал от Валмар и заедно с Унголиант се завърнал да унищожи светлината на Дърветата. Галадриел нямала пръст в бунта на Феанор след Помръкването на Валинор; всъщност заедно с Келеборн тя се сражавала героично при отбраната на Алквалонде от набега на Нолдорите и успяла да спаси кораба на Келеборн. Отчаяна от Валинор и ужасена от жестокото насилие на Феанор, тя отплавала в мрака, без да изчаква разрешение от Манве, което по онова време несъмнено щяло да бъде отказано, макар че само по себе си желанието ѝ било напълно обосновано. Така нарушила забраната за отпътуване и загубила правото да се завърне във Валинор. Но заедно с Келеборн достигнала Средната земя малко по-рано от Феанор и спряла в залива, където властвал Кирдан. Там ги посрещнали с радост като сродници на Елве (Тингол). През следващите години те не се включили във войната срещу Ангбанд, понеже я смятали за безнадеждна без доброжелателството и помощта на Валарите; предлагали на Кирдан да се изтегли и да укрепи силата си на изток (откъдето се бояли, че Моргот може да получи подкрепления), да потърси дружба с Мрачните елфи и хората от онези области, а след това да ги

просвети. Но тъй като нямало надежда елфите от Белерианд да приемат подобен план, още преди края на Първата епоха Галадриел и Келеборн заминали отвъд Еред Линдон; а когато получили разрешение от Валарите да се завърнат на запад, двамата го отхвърлили.

Тази история, която отхвърля каквито и да било връзки на Галадриел с бунта на Феанор и дори говори за отделното ѝ потегляне от Аман (заедно с Келеборн), влиза в дълбоко противоречие с всичко, казано другаде. Тя възниква от "философски" (а не "исторически") съображения, свързани от една страна с точната същност на нейното неподчинение във Валинор, а от друга - с нейната позиция и власт в Средната земя. Очевидно подобен вариант би наложил значителни промени в повествованието на "Силмарилион"; но баща ми несъмнено е възнамерявал да го стори. Тук трябва да отбележим, че името на Галадриел не се среща в първоначалния разказ за бунта и бягството на Нолдорите, който е съществувал далеч преди появата на нейния образ; естествено, след въвеждането ѝ в разказите за Първата епоха нейните действия все още са могли да бъдат променяни радикално, тъй като "Силмарилион" не е бил отпечатан. Публикуваната книга обаче бе съставена от изцяло завършени повествования, тъй че не можеше да се съобразява със замислите за неосъществени промени.

От друга страна превръщането на Келеборн в Телерийски елф от Аман противоречи не само на твърденията от "Симарилион", но и на вече цитираните откъси от "Започва път от моя праг" и Приложение Б към "Властелинът на Пръстените", където Келеборн е представен като Синдар от Белерианд. Колкото до въпроса защо е трябвало да се прави толкова съществена промяна в неговата история, бихме могли да отговорим, че тя възниква заради новия елемент от разказа, според който Галадриел напуска Аман отделно от войската на бунтовните Нолдори; но Келеборн вече е преобразен като Телерийски елф и в цитирания по-горе откъс, според който Галадриел взема участие в бунта и напуска Валинор заедно с Феанор, без да се уточнява как по-късно Келеборн е достигнал Средната земя.

По-ранната история (без да броим въпроса около изгнанието и прошката), за която се отнасят твърденията в "Силмарилион", "Започва път от моя праг" и Приложение Б към "Властелинът на Пръстените", изглежда напълно ясна: Галадриел идва в Средната земя като един от водачите на втория нолдорски отряд, среща Келеборн в Дориат и по-късно се омъжва за него; той е внук на Тинголовия брат Елмо - неясен образ, за когото се казва само, че е по-малък брат на Елве (Тингол) и Олве, и че бил "обичан от Елве, с когото останал". (Синът на Елмо бил наречен Галадон, а негови синове били Келеборн и Галатил; Галатил имал дъщеря на име Нимлот, която се омъжила за Тинголовия наследник Диор и станала майка на Елвинг. Според това родословие Келеборн е бил роднина на Галадриел - внучка на Олве от Алквалонде; но все пак в този вариант родството им е по-далечно, отколкото при другия, в който той също се оказва внук на Олве.) Нормално е да се предположи, че Келеборн и Галадриел са очевидци на гибелта на Дориат (на едно място е споменато, че Келеборн "избягал от опустошението на Дориат") и може би са подпомогнали бягството на Елвинг със Силмарила към Сирионските заливи - но това не е записано никъде черно на бяло. В Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" се упоменава, че Келеборн живял известно време в Линдон южно от Лунния залив<2>; така или иначе, рано през Втората епоха двамата минали през Планините и се прехвърлили в Ериадор. По-нататъшната им история от същия етап (така да се каже) на бащиното ми творчество е разказана в

краткото повествование, което следва.

Относно Галадриел и Келеборн_

Текстът под това заглавие представлява кратка, набързо написана и много грубо съставена чернова, която обаче си остава едва ли не единственият повествователен източник за събитията из Запада на Средната земя до разгрома и прогонването на Саурон от Ериадор през 1701 година на Втората епоха. Извън този ръкопис не съществува почти нищо, освен кратките и редки бележки в "Разказ за годините" и твърде общия, избирателно съставен разказ "За Всевластните Пръстени и Третата епоха" (публикуван в "Силмарилион"). Няма съмнение, че настоящият текст е бил написан след отпечатването на "Властелинът на Пръстените" - както защото в него се споменава книгата, така и поради факта, че Галадриел е наречена дъщеря на Финарфин и сестра на Финрод Фелагунд (защото това са последните имена на тези принцове, въведени в преработеното издание; виж Бележка 20). Текстът е поправян многократно и не винаги има начин да се разбере кое спада към времето на написване и кое е прибавено в по-късни периоди. Такъв е случаят със забележките за Амрот, според които той се оказва син на Галадриел и Келеборн; но тъй като тези забележки изглеждат вмъкнати, смятам за напълно сигурно, че това е по-нов замисъл, възникнал след написването на "Властелинът на Пръстените". Ако в момента на писане е било предвидено той да бъде техен син, фактът несъмнено би бил отразен още тогава.

Заслужава да обърнем особено внимание на това, че в този текст не само не се споменава забраната за завръщане на Галадриел към Запада, но от един начален пасаж дори изглежда, че изобщо не е съществувала подобна идея; а по-нататък оставането на Галадриел в Средната земя след поражението на Саурон в Ериадор се приписва на нейното убеждение, че не бива да си тръгва, преди той да бъде победен завинаги. Това е основният аргумент в полза на изложеното малко по-горе (колебливо) мнение, че историята на нейното прогонване е възникнала след написването на "Властелинът на Пръстените"; за сравнение виж по-нататък и съответния пасаж в историята на Елесара.

Онова, което следва, е преразказ на този текст с вмъкнати коментари в големи скоби.

Галадриел била дъщеря на Финарфин и сестра на Финрод Фелагунд. В Дориат я посрещали с радост, понеже майка ѝ Еарвен била щерка на Олве от Телерите и племенница на Тингол, а и защото Финарфиновият род нямал вина за Братоубийството в Алквалонде; и тя станала приятелка на Мелиан. В Дориат срещнала Келеборн, внук на Тинголовия брат Елмо. От обич към Келеборн, който не желал да напусне Средната земя (а навярно и от горделивост, понеже била сред ония, що побързали да заминат натам), тя не се върнала на запад след Мелкоровото падение, а заедно с Келеборн прекосила Еред Линдон и минала в Ериадор. Когато достигнали тия земи, заедно с тях имало много Нолдори, а също тъй Сиви и Зелени елфи; и известно време живели в областта около езерото Ненуиал (Бледоздрач, северно от Графството). Постепенно Келеборн и Галадриел се утвърдили като Владетел и Владетелка на Нолдорите на Елдарите в Ериадор, включително и на бродещите племена от Нандорски произход, които никога не минали на запад от Еред Линдон и слезли в Осирианд [виж "Силмарилион", стр. 112]. По време на престоя им край Ненуиал, някъде между 350 и 400 година се родил синът им Амрот. [Не се уточнява къде и кога е родена Келебриан - дали там, дали по-късно в Регион

или още по-късно в Лориен.]

Ала накрая Галадриел усетила, че Саурон отново е оставен на воля, както в древните дни на Мелкоровия плен [виж "Силмарилион", стр. 55]. Или по-точно - понеже Саурон още нямал собствено име и не се долавяло, че деянията му идат от един-единствен зъл дух и пръв Мелкоров слуга - усетила, че нейде по света е плъзнало целенасочено зло и изворът му сякаш се намира далече на изток, отвъд Ериадор и Мъгливите планини.

Затуй около 700 г. от Втората епоха Келеборн и Галадриел заминали на изток и създали (първото, но далеч не единствено) Нолдорско кралство в Ерегион. Може би Галадриел избрала това място, защото познавала джуджетата от Хазад-дум (Мория). Тогава и по-късно винаги имало джуджета по източните склонове на Еред Линдон<3>, където били древните им обиталища Ногрод и Белегост - недалеч от Ненуиал; но основната част от тях се преселили в Хазад-дум. Келеборн не обичал джуджетата от което и да било племе (както показал пред Гимли в Лотлориен) и никога не им простил за участието в гибелта на Дориат; ала в онзи набег се включила само войската на Ногрод, а и тя била унищожена при битката край Сарн Атрад ["Силмарилион", стр. 305]. Джуджетата в Белегост посрещнали вестта за тази беда с отчаяние и страх от нейните последствия, та затуй побързали да заминат на изток към Хазад-дум<4>. Тъй че джуджетата от Мория би трябвало да се смятат за невинни в това злодеяние и дружелюбно настроени към елфите. Във всеки случай по този въпрос Галадриел се оказала много по-далновидна от Келеборн; и от самото начало прозряла, че Средната земя не ще се отърве от "останалото зло" подир Моргот другояче, освен чрез съюз между всички народи, що повече или по-малко се възправяли по свой начин срещу него. Донякъде тя гледала джуджетата и с око на командир, виждайки в тях най-добрите бойци против орките. При това Галадриел била от Нолдорите и проявявала вродена симпатия към техния нрав и страстното им увлечение по занаятите - симпатия далеч по-силна, отколкото се срещала между някои Елдарски родове; джуджетата били "Чеда на Ауле", а Галадриел, както и мнозина други Елдари, се учела във Валинор от Ауле и Явана.

С Галадриел и Келеборн дружал един нолдорски майстор на име Келебримбор. [Тук се твърди, че той бил между оцелелите от Гондолин и някога го смятали за един от най-славните майстори на Тургон; но по-късно текстът е преработен и той става потомък на Феанор, както се споменава в Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" и по-подробно в "Силмарилион" (стр. 223 и 371), където е казано, че той бил син на петия Феаноров син Куруфин, но се отрекъл от баща си и останал в Нарготронд след изгонването на Келегорм и Куруфин.] Келебримбор "бил безумно влюбен в занаятите почти като джудже"; скоро станал главен майстор на Нарготронд и установил тесни връзки с джуджетата от Хазад-дум, сред които най-близък приятел му бил Нарви. [В надписа върху Западната порта на Мория Гандалф разчита думите: Им Нарви хаин ехант: Келебримбор о Ерегион теитант и тхив хин - "Аз, Нарви, ги сътворих. Келебримбор от Зелеников край изписа тия знаци". "Задругата на Пръстена", книга 2, глава 4.] Както елфите, така и джуджетата имали голяма полза от този съюз - тъй Ерегион станал далеч по-могъщ, а Хазад-дум далеч по-красив, което не биха могли да постигнат поотделно.

[Този разказ за произхода на Ерегион съвпада с написаното в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 370), но нито там, нито в кратките сведения от Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" не се споменава за присъствието на Галадриел и Келеборн; и дори в Приложение Б Келебримбор е наречен Владетел на Ерегион.]

Строежът на главния ерегионски град Ост-ин-Едил започнал около 750 г. от Втората епоха [в "Разказ за годините" е посочено, че тогава Нолдорите основават Ерегион]. Вести за тия дела стигнали до ушите на Саурон, та подсилили страховете му от пристигането на Нуменорци в Линдон и по южните брегове, а най-вече от дружбата им с Гил-галад; чул също тъй да се говори че Алдарион, син на нуменорския крал Тар-Менелдур, бил станал велик корабостроител, та водел пътешествия чак до далечен Харад. Поради туй Саурон временно оставил Ериадор в покой и си избрал за твърдина страната, наречена по-късно Мордор, откъдето да отблъсква заплахата за нуменорски десант по бреговете [в "Разказ за годините" тия събития са датирани около 1000 г.]. Когато се почувствал в безопасност, пратил съгледвачи из Ериадор, а накрая, около 1200 г. от Втората епоха, излязъл и сам под най-прекрасния облик, що успял да си сътвори.

Ала междуременно мощта на Галадриел и Келеборн била нараснала, а чрез дружбата си с джуджетата от Мория, Галадриел успяла да установи връзки с нандорското кралство Лоринанд отвъд Мъгливите планини<5>. То било заселено от ония елфи, които напуснали Големия поход на Елдарите от Куивиенен и се заселили в горите из Андуинската долина ["Силмарилион", стр. 111]; и се разпростряло в горите по двата бряга на Великата река, като включило и областта, където по-сетне бил Дол Гулдур. Тия елфи нямали нито принцове, нито владетели и живеели безгрижно на воля, докато Морготовата власт се съсредоточавала из северозападните области на Средната земя<6>; "но мнозина Синдари и Нолдори дошли да живеят сред тях, тъй започнало "Синдаризирането" им под напора на белериандската култура". [Не се изяснява кога е започнало това масово навлизане в Лоринанд; може би пришълците са дошли от Ерегион през Хазад-дум под покровителството на Галадриел.] В Лоринанд Галадриел успешно се борела да осуети козните на Саурон; Гил-галад от Линдон също отблъсквал както Саурановите пратеници, тъй и самия него [както е разказано в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 371)]. Ала Саурон успял да подлъже Нолдорите от Ерегион и по-специално Келебримбор, който копнеел от все сърце да се изравни по слава и умения с Феанор. [За това, как Саурон подмамва ерегионските ковачи и си присвоява името Анатар, тоест Повелител на даровете, е разказано в "За Всевластните Пръстени"; там обаче не се споменава Галадриел.]

Саурон се представял в Ерегион като пратеник на Валарите, дошъл по тяхна повеля в Средната земя ("като тъй изпреварил Истарите"), за да остане там и да помага на елфите. Той веднага усетил, че Галадриел ще му е главна противница и поради туй хвърлил много усилия да я успокои, като понасял нейния гняв с привидно търпение и любезна усмивка. [В това кратко описание не срещаме обяснение за гнева на Галадриел срещу Саурон, освен ако тя е прозряла неговото лукавство; в такъв случай обаче остава неясно защо му е позволила да остане в Ерегион<7>.] Саурон използвал цялото си лукавство срещу Келебримбор и близките до него ковачи, които били основали влиятелната в Ерегион задруга Гваит-и-Мирдаин; ала делата си вършел потайно, без да узнаят Галадриел и Келеборн. Не след дълго Саурон поставил Гваит-и-Мирдаин под свое влияние, понеже изпървом ковачите имали голяма полза от неговите съвети по най-великите тайни на занаята им<8>. Тъй мощна била станала властта му над Мирдаините, че накрая ги убедил с бунт срещу Галадриел и Келеборн да вземат власт над Ерегион; и туй било някъде между 1350 и 1400 г. на Втората епоха. Подир това Галадриел напуснала Ерегион и през Хазад-дум минала в Лоринанд заедно с Амрот и Келебриан; но Келеборн не пожелал да влезе в чертозите на джуджетата и останал в Ерегион въпреки

Келебримборовата неприязън. Галадриел поела властта над Лоринанд и се подготвила за отбрана от Саурон.

Самият Саурон напуснал Ерегион около 1500 г., след като Мирдаините започнали изковаването на Всевластните Пръстени. А Келебримбор не бил покварен по душа или вяра, ала приемал Саурон като такъв, за какъвто се представял; и когато накрая узнал за съществуването на Единствения Пръстен, той се разбунтувал срещу Саурон и отишъл в Лоринанд да подири отново съвет от Галадриел. По онова време трябвало да унищожат всички Всевластни Пръстени, "но не им достигнала сила". Галадриел го посъветвала Трите Пръстена на елфите да не се използват никога и да бъдат укрити поотделно, надалеч от Ерегион, където Саурон смятал, че се намират. По онова време тя получила от Келебримбор Белия Пръстен, наречен Нения, и чрез неговата мощ кралството Лоринанд станало по-могъщо и по-прекрасно; ала голяма и непредвидима била властта на Пръстена над самата нея, та засилила дълбокия ѝ копнеж по Морето и тъй нейната радост в Средната земя помръкнала пред мечтите да се завърне към Запада<9>. Келебримбор послушал нейния съвет да прати Въздушния и Огнения Пръстен извън Ерегион; поверил ги на Гил-галад от Линдон. (Тук е казано, че по онова време Гил-галад дал Червения Пръстен Нария на Кирдан от Заливите, но по-късно в повествованието срещаме допълнителна бележка, според която той лично е задържал Пръстена до времето на Последния съюз).

Когато узнал за разкаянието и бунта на Келебримбор, Саурон захвърлил благата маска и разкрил яростта си; и като сбрал военна сила, в 1695 година тръгнал през Каленардон (Рохан) да завладее Ериадор. Щом тая вест стигнала до Гил-галад, той подготвил войска, командвана от Елронд Полуелф; ала Елронд трябвало да измине дълъг път, а Саурон свърнал на север и незабавно поел към Ерегион. Разузнавачите и челните отряди от Саурановата армия вече наближавали, когато Келеборн ги отблъснал с внезапен набег; но макар че успял да обедини сили с войската на Елронд, не могли да се върнат към Ерегион, понеже Саурановата армия била далеч по-многобройна - дотолкова, че ги удържала настрана и същевременно обгърнала в плътен обръч Ерегион. Накрая враговете нахлули в Ерегион с огън и меч и завзели главната цел на Саурановото нашествие - Дома на Мирдаините, където били техните ковачници и съкровища. Отчаян, Келебримбор влязъл в двубой със Саурон на стълбището пред голямата порта на Мирдаините; обаче го повалили с куки и попаднал в плен, а Домът бил разграбен. Тъй Саурон завладял Деветте Пръстена и други по-дребни творения на Мирдаините; но Седемте и Трите не успял да открие. Тогава подложил Келебримбор на мъчения и узнал от него къде са укрити Седемте. Келебримбор разкрил това, понеже не ценял нито Седемте, нито Деветте колкото Трите; Седемте и Деветте били изковани със Сауранова помощ, а Трите Келебримбор сътворил сам, с различна мощ и други замисли. [Тук не се казва изрично, че по онова време Саурон е завладял Седемте Пръстена, макар това да се подразбира. В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" е казано, че според преданията на джуджетата от Дуриновия род Пръстенът на Дурин III, крал на Хазад-дум, му бил даден от елфическите ковачи, а не от Саурон; в настоящия текст обаче не се споменава нищо за начина, по който Седемте пръстена са попаднали у джуджетата.] За Трите Пръстена Саурон не успял да изтръгне ни дума от Келебримбор; и тогаз го лишил от живот. Но се догаждал за истината - че Трите били на съхранение у елфите; а туй означавало, че са при Галадриел и Гил-галад.

Черен гняв го обзел и отново тръгнал на бой; наместо знаме вдигнал трупа на Келебримбор, пронизан от оркски стрели, и тъй връхлетял срещу

войската на Елронд. А Елронд бил сбрал малцината оцелели елфи от Ерегион, ала нямал сили да устои на атаката. И наистина щял да загуби сражението, ако Саурон не бил нападат изотзад; защото Дурин пратил отряд джуджета от Хазад-дум, а с тях дошли и елфи от Лоринанд начело с Амрот. Елронд успял да се изтегли, ала бил отхвърлен на север и по това време [през 1697 г. според "Разказ за годините"] основал убежище и крепост в Имладрис (Ломидол). Саурон прекратил преследването, обърнал се срещу джуджетата и елфите от Лоринанд и ги отблъснал; но портите на Мория били затворени и той не успял да влезе. Оттогава завинаги намразил Мория и заповядал на орките да изстребват джуджетата, където и да ги срещнат.

Но сега Саурон се опитал да завладее Ериадор - Лоринанд щял да изчака. Ала докато опустошавал земите, избивал или прогонвал малките групички хора и преследвал оцелелите елфи, мнозина избягали на север да се влеят в Елрондовата армия. А главната цел на Саурон била да превземе Линдон, където вярвал, че има най-голяма надежда да завладее поне един от Трите Пръстена; затуй сбрал разпръснатите си отряди и поел на запад към земите на Гил-галад, като съсипвал всичко по пътя си. Но силата му била намалена, понеже трябвало да изостави голяма част от войската срещу Елронд, та да не бъде нападат в гръб.

А Нуменорците от дълги години водели своите кораби към Сивите заливи и там ги посрещали с радост. Щом заподозрял, че Саурон може да влезе в открита война с Ериадор, Гил-галад пратил вест до Нуменор; и в очакване на война Нуменорците почнали да строят укрепления по линдонските брегове. Когато през 1695 г. Саурон нахлул в Ериадор, Гил-галад призовал Нуменор на помощ. Тогава крал Тар-Минастир пратил могъщ флот; ала помощта се забавила и достигнала бреговете на Средната земя едва през 1700 г. По това време Саурон вече бил овладял цял Ериадор освен обсадения Имладрис и стигнал до бреговете на река Лун. Призовал нови войски, които приближавали от югоизток и вече се намирали в Енедваит край Тарбадските бродове, където имало слаба охрана. Гил-галад и Нуменорците отбранявали бреговете на Лун в отчаян опит да удържат Сивите заливи, когато в последния миг пристигнала мощта на Тар-Минастир; и Саурановата войска била разбита и отблъсната. Нуменорският адмирал Кирятур пратил част от своите кораби да стоварят десант на юг.

Саурон отново бил отблъснат на югоизток след кървава битка край Сарнов брод (бродовете на Барандуин); и макар да получил подкрепления от Тарбад, изведнъж пак открил зад гърба си нуменорска войска, защото Кирятур бил спуснал многочислен десант край устието на река Гватло (Сивталаз), "където имало малко нуменорско пристанище". [Това е пристанището Винялонде на Тар-Алдарион, наречено по-късно Лонд Даер; виж Приложение Г.] В битката при Гватло Саурон бил разбит окончателно и сам едва се спасил от гибел. Оцелелият му малък отряд бил нападат в Източен Каленардон и той избягал само с един-единствен телохранител към областта, наречена по-късно Дагорлад (Бойно поле), а оттам унижен и съсипан се върнал в Мордор и дал клетва да отмъсти на Нуменор. Армията, която обсаждала Имладрис, била хваната в обръч между Елронд и Гил-галад и изстребена до крак. Ериадор се избавил от враговете, ала лежал в руини.

По онова време свикали Съвет<10> и решили елфическата твърдина на изток от Ериадор да бъде поддържана в Имладрис, а не в Ерегион. Пак по това време Гил-галад дал Синия Пръстен Вилия на Елронд и го определил за свой наместник в Ериадор; а Червения Пръстен задържал при себе си и го поверил на Кирдан едва когато напуснал Линдон в дните на Последния съюз<11>. За дълги години настанал мир по Западните земи и през това време заздравели

техните рани; ала Нуменорците били усетили в Средната земя вкуса на властта и оттогава почнали да изграждат селища по западното крайбрежие [според "Разказ за годините" това става "около 1800 г."], та задълго мощта им била тъй голяма, че Саурон не дръзвал да стъпи на запад от Мордор.

В заключителния пасаж повествованието отново се връща към Галадриел и разказва как копнежът ѝ по морето се засилил дотолкова (макар че смятала за свой дълг да остане в Средната земя докато Саурон бъде победен напълно), че решила да напусне Лоринанд и да заживее по крайбрежието. Поверила Лоринанд на Амрот и като минала пак през Мория заедно с Келебриан, отишла в Имладрис да търси Келеборн. Там (по всяка вероятност) го открила и дълго живели заедно; тогава Елронд за пръв път видял Келебриан и я обикнал, макар да не разкрил това. Именно по време на този престой бил свикан Съветът, за който се споменава по-горе. Но по-късно [няма никакви указания за датата] Галадриел, Келеборн и Келебриан напуснали Имладрис и заминали за слабо населените области между устието на Гватло и Етир Андунин. Там се заселили в Белфалас на място, наречено по-късно Дол Амрот; и там понякога ги посещавал синът им Амрот, а след време към тях се присъединили Нандори от Лоринанд. Едва много по-късно през Третата епоха, когато Амрот бил изчезнал, а над Лоринанд отново надвиснала заплаха, Галадриел се завърнала там през 1981 г. С това завършва текстът на ръкописа "Относно Галадриел и Келеборн".

Тук трябва да отбележим, че липсата на противоположни твърдения във "Властелинът на Пръстените" насочва мнозина изследователи към естественото предположение, че Галадриел и Келеборн са останали в Лотлориен през втората половина на Втората и цялата Трета епоха; но не е така, макар че тяхната история от ръкописа "Относно Галадриел и Келеборн" впоследствие е била съществено променена, както ще проличи и по-долу.

Амрот и Нимродел_

Няколко страници по-горе споменах, че ако при създаването на "Властелинът на Пръстените" Амрот е бил смятан за син на Галадриел и Келеборн, толкова важна връзка едва ли би убягнала от внимание. Но така или иначе, след време тази родствена връзка е отхвърлена. Привеждам тук кратък разказ (написан през 1969 г. или по-късно) под заглавието "Част от Легендата за Амрот и Нимродел, преразказана накратко".

Амрот станал крал на Лориен след като баща му Амдир загинал в Дагорладската битка [през 3434 г. на Втората епоха]. Много години царувал мир по неговите земи подир поражението на Саурон. Макар и Синдар по произход, той живеел според обичаите на горските елфи и домът му бил върху високи дървета над могилата, наречена по-късно Керин Амрот. Тъй постъпвал поради любовта си към Нимродел. Дълги години я обичал и понеже тя не го желала, не си взел друга съпруга. Всъщност Нимродел го обичала, защото дори сред Елдарите се отличавал по хубост, храброст и мъдрост; ала тя била от Горските елфи и съжалявала за идването на елфите от Запада, що носели (или поне тъй се говорело) войни и нарушавали древния мир. Говорела само езика на своето племе, дори и когато излязъл от употреба сред народа на Лориен^{<12>}; и живеела сама край водопадите на река Нимродел, чието име носела. Ала когато ужасът изскочил от Мория, та прогонил джуджетата и

наместо тях орки взели да се прокрадват в горите, тя избягала сама и потресена към южните пушинаци [през 1981 г. от Третата епоха]. Тръгнал Амрот след нея и най-подир я открил край дебрите на Ветроклин, що по онова време били много по-близо до Лориен<13>. Казвала, че не смее да влезе в гората, защото дърветата сякаш я заплашвали, а някои дори се местели да ѝ преградят пътя.

Дълго разговаряли там Амрот и Нимродел; и накрай се обrekli един на друг.

- Ще устоя на думата си - рекла тя, - и ще се оженим веднага, щом ме отведеш в спокойна страна.

А Амрот се заклекл заради нея да напусне своя народ въпреки тежките времена и заедно да подирят такава страна.

- Ала няма такава днес в Средната земя - добавил той - и не ще има вече покой за елфическия народ. Ще трябва да се прехвърлим през Великото море към древния Запад. - После ѝ разказал за пристанището на юг, където някога били пристигнали мнозина от неговото племе. - Днес те са намалели, защото мнозина отплаваха към Запада; ала останалите още строят кораби и предлагат помощ на всеки, който дойде при тях, изморен от Средната земя. Казват, че благосклонното разрешение на Валарите да отидем отвъд Морето сега се разпростирало и над всички ония, що тръгнали на Големия поход, макар да не са стигнали някога до бреговете и да не са съзирали още Блаженото царство.

Няма тук място да разкажем за тяхното пътешествие към страната Гондор. Туй било през времето на крал Еарнил Втори, предпоследен от владетелите на Южното кралство, и смут царял по земите му. [Еарнил II царува в Гондор от 1945 до 2043 г.] Другаде е разказано [но не е съхранен подобен ръкопис] как се разделили и как подир напразно търсене Амрот слязъл в елфическото пристанище и открил, че там са останали само неколцина. Дори един кораб не стигали да запълнят, а и само един здрав им оставал. Поради туй се готвели да напуснат и да изоставят навеки Средната земя. Те сърдечно посрещнали Амрот и се зарадвали, че тъй ще укрепят малкия си отряд; но не желали да чакат Нимродел, понеже им се струвало, че вече няма надежда да дойде.

- Ако е минала през населените земи на Гондор - казвали те, - от никого не би видяла зло и дори щяха да ѝ помогнат; защото людете от Гондор са добри и ги управляват потомци на древните Елфически приятели, що още умеят донякъде да говорят езика ни; но планините гъмжат от враждебни люде и зли твари.

Годината отминавала, настанала есен и скоро щели да повеят могъщи ветрове, опасни и неблагоприятни дори за елфическите ладии, ако плавали близо до Средната земя. Ала тъй велика била скръбта на Амрот, че още с няколко седмици задържали отплаването си; и живеели върху кораба, понеже къщите им на брега били запустели и празни. И една нощ налетяла есенна буря, една от най-страховитите според анализите на Гондор. Тя дошла откъм студената Северна пустош, минала с рев през Ериадор и нахлула в Гондор, разрушавайки всичко по пътя си; не я възпрели Белите планини, та много човешки кораби били пометени в залива Белфалас и вече не се завърнали. Леката елфическа ладия се откъснала от пристана и дивите вълни я понесли към умбарските брегове. Не дошла повече вест от нея до Средната земя, ала създаваните за това пътешествие елфически кораби никога не потъвали, тъй че тя несъмнено напуснала Кръговете на света и накрая стигнала до Ересеа. Но не отвела натам Амрот. Вихърът бил налетял над гондорските брегове тъкмо докато зората надничала през бурните облаци; а когато Амрот се събудил,

корабът вече бил далеч от сушата. С отчаян вик "Нимродел!"_ се хвърлил той в морето и заплувал към чезнещия бряг. С острия си елфически взор моряците дълго го виждали как се бори с вълните, чак додето изгряващото слънце разкъсало облаците и осветило за миг в далечината русата му коса като златна искрица. Повече не го видели в Средната земя ни елфически, ни човешки очи. Не се знае що станало с Нимродел, макар да има много легенди за съдбата ѝ.

Всъщност горният разказ е съчинен като добавка към етимологично обсъждане на имената на някои реки в Средната земя - в случая Гилраин, река от гондорската област Лебенин, която се вливала в залива Белфалас на запад от Етир Андуйн; нови подробности в легендата за Нимродел възникват от анализа на частицата раин_. Тя вероятно произлиза от корена _ран-_ със значение "бродя, лутам се, вървя в неясна посока" (както в Митрандир_ и името на Луната Рана_).

Това не изглежда вярно за всички реки в Гондор; но названията на реки често могат да се отнасят само до част от течението, извора или устието, както и до други техни особености, които са впечатлили авторите на имената. В случая обаче някои откъси от легендата за Амрот и Нимродел предлагат обяснение. Също като другите потоци в онази област, Гилраин се спускал буйно от планините; но когато достигал края на планинската верига Еред Нимраис, която го отделяла от Келос [виж картата към том III на "Властелинът на Пръстените"], течението му слизало в широка и плитка низина. Известно време лъкатушел из нея и оформял езерце в южния ѝ край, преди да прекоси един хребет и отново да слезе буйно към Серни, в който се вливал. Казват, че когато избягала от Лориен, Нимродел се изгубила в Белите планини и дълго скитала, додето накрая (незнайно по кой път или проход), стигнала до речичка, що ѝ напомняла нейния поток в Лориен. С олекнало сърце седнала край езерцето, гледала как звездите се отразяват в тъмните му води и слушала водопадите, по които реката продължавала пътя си към морето. Там заспала дълбоко от изтощение и тъй дълго траял сънят ѝ, че не слязла в Белфалас преди вихрите да отнесат кораба на Амрот към морето и тъй да изчезне в отчаяния си опит да стигне обратно до сушата. Тази легенда била широко известна в Дор-ен-Ернил (Земята на Принца)<14> и без съмнение името е дадено в нейна памет.

Очеркът продължава с кратко обяснение как кралското управление на Амрот в Лориен се съчетава с властта на Келеборн и Галадриел:

Дори тогава [т. е. по време на гибелта на Амрот] обитателите на Лориен били почти същите, както и в края на Третата епоха - Горски елфи по произход, но управлявани от принцове със Синдарско потекло (също като кралството на Трандуил в северната част на Мраколес; макар че днес вече не е известно дали Трандуил и Амрот са били сродници)<15>. Към тях обаче се примесили множество Нолдори (говорещи Синдарински език), които дошли през Мория след като Саурон опустошил Ерегион през 1697 г. от Втората епоха. По онова време Елронд отишъл на запад [внимание!_; това навярно би трябвало просто да означава, че не е пресякъл Мъгливите планини] и основал убежище в Имладрис; но Келеборн най-напред заминал за Лориен и укрепил страната против всякакви по-нататъшни опити на Саурон да прекоси Андуйн. Ала когато Саурон се оттеглил в Мордор и (според слуховете) изцяло се посветил на

завоевания из Изтока, Келеборн отишъл в Линдон при Галадриел.

Дълго живял Лориен в мир и забрава под властта на своя крал Амдир, чак до Падението на Нуменор и внезапното завръщане на Саурон в Средната земя. Амдир се отзовал на молбата на Гил-галад и довел за Последния съюз цялата войска, която успял да събере, но загинал в Дагорладската битка с почти всички свои бойци. Крал станал синът му Амрот.

Разбира се, тия твърдения влизат в остро противоречие с ръкописа "Относно Галадриел и Келеборн". Амрот вече не е син на Галадриел и Келеборн, а на Амдир и има Синдарски произход. По-старата история за връзките на Галадриел и Келеборн с Ерегион и Лориен, изглежда се е променила в редица съществени подробности, но днес не можем да кажем каква част от нея би се съхранила в едно цялостно произведение. Съществено се променя и връзката на Келеборн с Лориен (защото в "Относно Галадриел и Келеборн" той изобщо не е посещавал Лориен през Втората епоха); и тук научаваме, че мнозина Нолдори са преминали през Мория в Лориен след унищожаването на Ерегион. В по-ранните разкази няма подобно сведение и прехвърлянето на "Белериандските" елфи към Лориен става много години по-рано, в мирни условия. Смисълът на приведения по-горе откъс подсказва, че след падането на Ерегион Келеборн е повел това преселение към Лориен, докато Галадриел се е присъединила към Гил-галад в Линдон; но в друг ръкопис, датиращ от същото време, е казано изрично, че двамата "минали през Мория заедно с мнозина Нолдорски изгнаници и останали за дълги години в Лориен". В тези късни съчинения нито се твърди, нито се отрича, че Галадриел (или Келеборн) е имала връзка с Лориен преди 1697 г.; извън "Относно Галадриел и Келеборн" не съществуват други сведения за бунта на Келебримбор (някъде между 1350 и 1400 г.) срещу тяхната власт в Ерегион, нито за това, че по същото време Галадриел се е прехвърлила в Лориен и станала тамошна владетелка, докато Келеборн останал в Ерегион. В по-късните разкази не се изяснява са били Галадриел и Келеборн през дългите години на Втората епоха след поражението на Саурон в Ериадор; във всеки случай никъде не става дума за дълъг техен престой в Белфалас.

Анализът за Амрот продължава:

Ала през Третата епоха мрачни предчувствия обзели Галадриел, та отпътувала заедно с Келеборн за Лориен и дълго останала там при Амрот, като особено се стараела да узнае всички вести и слухове за растящата сянка в Мраколес и мрачната твърдина в Дол Гулдур. Но народът обичал Амрот; той бил мъдър и доблестен, а в малкото му кралство все още имало красота и изобилие. Затуй подир дълги разузнавателни пътешествия из Рованион от Гондор и границите на Мордор чак до Трандуил далече на север, Келеборн и Галадриел се прехвърлили през планините в Имладрис и там живели дълги години; защото Елронд бил техен сродник, след като в началото на Третата епоха [през 109 г. според "Разказ за годините"] взел за съпруга тяхната дъщеря Келебриан.

След ужаса в Мория [през 1980 г.] и скръбта на Лориен, който вече нямал владетел (защото Амрот се удавил в залива Белфалас без да остави наследник), Келеборн и Галадриел се завърнали в Лориен и били посрещнати радостно от народа. Там останали да живеят през цялата Трета епоха, но не си присвоили титлите крал и кралица; защото казвали, че са само пазители на това малко, но прекрасно кралство, последното източно владение на елфите.

На друго място срещаме още едно споменаване за техните пътешествия през тези години:

Келеборн и Галадриел се завърнали на два пъти в Лориен преди Последния съюз и края на Втората епоха; а през Третата епоха, когато пак се надигнала сянката на Саурон, те отново живели задълго там. Мъдрата Галадриел прозряла, че Лориен ще е твърдина и център на силата, за да попречи на Сянката да прекоси Андуин във войната, що неизбежно трябвало да дойде, преди да го повалят отново (ако изобщо имат тая възможност); но за това Лориен се нуждаел от повече сила и мъдрост, отколкото притежавали Горските елфи. И все пак едва след катастрофата в Мория, когато чрез непредвидени от Галадриел средства мощта на Саурон наистина прекосила Андуин и Лориен бил под заплаха, загубил краля си и народът му бягал, готов да изостави страната на орките - едва тогава Галадриел и Келеборн се заселили в Лориен и поели властта в ръцете си. Но не си присвоили титлите крал и кралица, а останали само пазители, що съхранили страната неосквернена чак до Войната за Пръстена.

В друго етимологично проучване от същия период името Амрот се обяснява като прозвище, свързано с неговото жилище върху висок талан_ или _флет_, както се наричали дървените платформи сред дървесните корони на Лотлориен, върху които живеели Галадримите (виж "Задругата на Пръстена", книга 2, глава 6); името означавало "катерач"<16>. Там се казва, че животът върху дървета не бил всеобщ обичай на Горските елфи, а се появил в Лориен поради разположението и характера на местността - плоска равнина без други залежи от строителен камък, освен тези, които можели да се добият от планините на запад и да се пренесат с много трудности надолу по течението на Сребропът. Основното богатство на областта били дърветата, останали от необятните гори на Древните дни. Но животът върху дървета не бил всеобщ дори в Лориен и таланите_ или _флетовете_ първоначално представлявали само убежища за случай на вражеско нападение, или по-често (особено когато се намирали върху високи дървета) наблюдателни постове, откъдето зорките елфически очи можели да оглеждат страната и нейните граници; защото след края на първото хилядолетие от Третата епоха Лориен живеел в непрестанно напрежение и навярно тревогата на Амрот е растяла непрекъснато след създаването на твърдината Дол Гулдур в Мраколес.

Подобна наблюдателница, използвана от бранителите на северните предели, е представлявал и флетът_, върху който нощувал Фродо. Жилището на Келеборн в Карас Галадон имало същия произход - най-горният му флет_, който пътешествениците от Задругата не са видели, е бил и най-високата точка в цялата страна. По-рано най-висок е бил флетът_ на Амрот върху могилата Керин Амрот, струпана с тежък труд от Горските елфи, и неговата първоначална цел била да служи за наблюдение на Дол Гулдур отвъд Андуин. Превръщането на тези талани_ в места за постоянно обитаване станало по-късно и единствено в Карас Галадон подобни жилища били многобройни. Но Карас Галадон сам по себе си представлявал крепост и само малка част от Галадримите живеели зад неговите стени. Без съмнение животът в такива високи къщи се е смятал за нещо необикновено и Амрот вероятно пръв е въвел този обичай. Името му - единственото, съхранено по-късно в легенди - навярно е произлязло тъкмо от заселването върху висок талан_.

Към думите "Амрот вероятно пръв е въвел този обичай" има добавена бележка:

Освен ако е била Нимродел. Нейните мотиви били различни. Тя обичала горските потоци и водопадите на Нимродел, от които не искала да се разделя задълго; ала когато настанали смутни времена, потокът се оказал твърде близо до северните граници и наоколо останали само малцина от Галадримите. Може би тъкмо тя е подсказала на Амрот идеята да се засели върху висок флет_<17>.

Но нека се завърнем към изложената по-горе легенда за Амрот и Нимродел. Кое е било "пристанището на юг", където (според неговите думи) "някога били пристигнали мнозина от неговото племе"? Два откъса от "Властелинът на Пръстените" дават отговор на този въпрос. Първият е в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 6), където Леголас, след като е изпял баладата за Амрот и Нимродел, споменава "залива Белфалас, откъдето вдигнали платна лориенските елфи". Другият е в "Завръщането на краля" (книга 5, глава 9), където Леголас вижда принц Ибрахил от Дол Амрот и разбира, "че е срещнал човек с елфическа кръв в жилите", а след това му казва: "Отдавна напусна Лориенските гори народът на Нимродел, ала и до днес личи, че не всички са отплавали от залива Амрот на запад през морето". На което принц Ибрахил отговаря: "Тъй разказва историята на моя край".

По-късно някои отделни бележки обясняват в известна степен тези твърдения. Така например в една разработка за езиковите и политически взаимоотношения в Средната земя (написана през 1969 г. или по-късно) авторът мимоходом се позовава на факта, че през дните на ранните нуменорски заселници бреговете около залива Белфалас все още са били предимно пустинни "с изключение на едно пристанище и малко елфическо селище южно от мястото, гдето се сливат Мортонд и Рингло" (т. е. точно на север от Дол Амрот).

Според преданията в Дол Амрот, основали го Синдарски мореплаватели от западните заливи на Белерианд, които избягали с три малки кораба, когато Морготовата мощ връхлетяла над Елдари и Атани; ала по-късно натам се стекли и мнозина Горски елфи, що слизали покрай Андун да дирят морето.

Горските елфи (отбелязва се тук) "никога не се освободили докрай от безпокойния копнеж по Морето, що често прогонвал някои от тях да бродят надалеч от родния дом". За да свържем този разказ за "три малки кораба" с преданията от "Властелинът на Пръстените", вероятно би трябвало да допуснем, че те са избягали от Бритомбар или Егларест (пристанищата на Фалас по западното крайбрежие на Белерианд) при тяхното унищожаване в годината след Нирнает Арноедиад ("Силмарилион", стр. 251) и докато Кирдан и Гил-галад изграждали убежища на Баларския остров, тези три кораба са отплавали покрай бреговете още по-далече на юг, към Белфалас.

Но по-късно в недовършена чернова за произхода на името Белфалас_ срещаме съвсем различно обяснение за основаването на елфическото пристанище. Там е казано, че макар частицата Бел-_ несъмнено да произлиза от име, съществувало преди Нуменорците, нейният произход всъщност е Синдарински. Текстът прекъсва преди да е дадено по-нататъшно обяснение относно частицата Бел-_, но като причина за Синдаринския ѝ произход се сочи, че "в Гондор срещаме едно дребно, но твърде многозначително изключение - елдарско поселище". След рухването на Тангородрим някои белериандски елфи

отплавали през Великото море, други останали в Линдон, а трети се прехвърлили през Сините планини на изток в Ериадор; ала все пак изглежда, че е имало и група Синдари, които в началото на Втората епоха заминали на юг. Те били част от народа на Дориат, който все още хранел неприязън към Нолдорите; и след като останали известно време в Сивите заливи, където се научили да строят кораби, "дълги години дирили място, където да живеят независимо и накрай се заселили около устието на Мортонд. Там вече имало малко рибарско пристанище, ала от страх пред Елдарите местните жители избягали в планините"<18>.

В една бележка, писана през декември 1972 г. или по-късно, както и сред последните записки на баща ми за Средната земя, срещаме разсъждения за елфическото потекло на някои човешки родове, личащо по липсата на брада (всички елфи са били голобради); във връзка с принцовете на Дол Амрот е отбелязано, че "според местни предания този род имал особено силна елфическа жилка" (при което се споменава цитираният по-горе разговор между Леголас и Ибрахил във "Властелинът на Пръстените").

Както подсказват и думите на Леголас относно Нимродел, близо до Дол Амрот е имало древно елфическо пристанище и малко селище на Горски елфи от Лориен. Легендата за потеклото на принца разказва, че един от неговите прадеди взел за съпруга елфическа девойка; според някои (твърде невероятни) варианти това била самата Нимродел. Според други, по-правдоподобни предания това е била една от спътничките на Нимродел, която се загубила из планинските дебри.

По-разширен вариант на тази легенда се появява в бележка към непубликувано родословно дърво на принцовете в Дол Амрот, свързана с дваиясетия принц Ангелимар - баща на Адрахил, чийто син Ибрахил е принц на Дол Амрот по време на Войната за Пръстена:

Според преданията в неговия род, Ангелимар бил дваиясети потомък по пряка линия на Галадор, пръв Владетел на Дол Амрот (около 2004-2129 г. от Третата епоха). Пак според тези предания Галадор бил син на Нуменореца Имразор от Белфалас и елфическата девойка Митрелас. Тя придружавала Нимродел заедно с още мнозина елфи, които избягали към крайбрежието около 1980 г. на Третата епоха, когато злото се надигнало в Мория; ала Нимродел и нейните спътници се залутали из гористите възвишения. В тази легенда се казва, че Имразор приютил Митрелас и я взел за съпруга. Но след като му родила син, наречен Галадор и дъщеря на име Гилмит, една нощ тя избягала тайно и повече никой не я видял. Макар че Митрелас била от дребния народ на Горските елфи (а не от Върховните или Сивите елфи), за рода на Владетелите от Дол Амрот винаги се говорело, че са с благородна кръв, прекрасни телом и духом.

Елесарът_

Сред непубликуваните съчинения на баща ми не може да се открие почти нищо друго относно историята на Келеборн и Галадриел, с изключение на един съвсем необработен ръкопис от четири страници, озаглавен "Елесарът". Той е останал в първоначалната фаза на съставяне, но тук-там се срещат поправки с молив; други варианти не съществуват. Привеждам го с някои съвсем леки редакторски поправки:

Имало в Гондолин златар на име Енердил, най-велик в занаята сред всички Нолдори подир смъртта на Феанор. Любел Енердил всички зелени растения и върховна радост било за него да гледа слънчевите лъчи през дървесните клони. И закопняло сърцето му да сътвори камък безценен, в който да съхрани ясната слънчева светлина, ала зелена като листата. Сътворил го наистина и дори Нолдорите се прехласнали като видели. Защото разказват, че който погледнел през този камък, съзирал как всичко съсухрено или изгорено отново се изцелява и си възвръща младата прелест, а ръцете на онзи, що го държал, с едно докосване премахвали всяко страдание. Подарил Енердил този камък на кралската щерка Идрил и тя го носела върху гърдата си; тъй бил спасен от опожаряването на Гондолин. И преди да отплава, Идрил рекла на сина си Еарендил:

- Елесара оставям при теб, понеже скръб и страдания има по Средната земя, та дано чрез него ги изцелиш. Ала никому не го поверявай.

И наистина в Сирионските заливи имало много страдания за изцеление - както на елфи и люде, тъй и на диви твари, що били избягали натам от ужасите на Севера; и додето живял там Еарендил, всичко живо се изцелявало и процъфтявало, та из цялата област избуяла прекрасна зеленина. Но когато започнал великите пътешествия по море, Еарендил носел Елесара върху гърдите си, защото каквото и да дирел, една мисъл не го напускала - че може би някой ден пак ще срещне Идрил; и първият му спомен от Средната земя бил за зеления камък върху гърдите ѝ, докато пеела над люлката му сред процъфтяващия все още Гондолин. Тъй изчезнал и Елесарът, когато Еарендил не се завърнал в Средната земя.

В далеч по-късна епоха пак се появил Елесар и две неща се говорят за него, ала кое от двете е вярно, знаят единствено Мъдреците, що отдавна не са между нас. Защото някои казват, че нямало втори, а просто първият се бил завърнал по благоволение на Валарите; и че Олорин (що бил известен в Средната земя с името Митрандир) го донесъл със себе си от далечния Запад. И подир време Олорин стигнал при Галадриел, която тогава живеела под свода на Зеленогор Велики; и дълго разговаряли двамата. Защото натежавали изгнаническите години върху Владетелката на Нолдорите и копнеела тя за вести от своя род и блажената родна страна, ала не искала още да изостави Средната земя [последното е поправено на: "ала не ѝ било позволено още да изостави Средната земя"]. И когато чула много вести от Олорин, въздъхнала и промълвила:

- Скъря аз в Средната земя, защото капят листата и вехнат цветовете; и копнее сърцето ми по спомена за треви и дървета, що не умират. Бих желала да ги имам в дома си.

Рекъл тогаз Олорин:

- Щом е тъй, би ли желала да имаш Елесара?

А Галадриел отвърнала:

- Где ли е днес Камъкът на Еарендил? И Енердил изчезна, що го бе сътворил.

- Кой знае? - рекъл Олорин.

- Сигурно - рекла Галадриел - днес и двамата са отвъд Морето, както стана с почти всичко прекрасно по тия земи. Трябва ли Средната земя да повехне и загине навеки?

- Такава е нейната участ - отвърнал Олорин. - Ала поне за известно време туй може да бъде поправено, ако се върне Елесарът. Поне додето настанат Дните човешки.

- Да, ако... ала как би могло да стане? - рекла Галадриел. - Днес Валарите несъмнено са се отдръпнали и далеч е от мислите им Средната земя, а онези, които остават по нея, са потънали в сянка.

- Не е тъй - възразил Олорин. - Не е помръкнал техният взор и няма жестокост в сърцата им. И в знак на туй - ето, виж! - Вдигнал пред нея Елесара и тя го погледнала смаяно. А Олорин добавил: - Туй ти нося в дар от Явана. Използвай го както можеш и поне до време ще направиш своя край най-прекрасното място в Средната земя. Но Елесарът не е твое владение. Ще го върнеш, когато му дойде времето. Защото преди да се измориш и да напуснеш най-сетне Средната земя, ще дойде един да го получи и името му ще да е като на камъка - Елесар ще го наричат<19>.

Другото предание разказва: някога, още преди Саурон да измами ковачите от Ерегион, Галадриел дошла там и рекла на главния елфически майстор Келебримбор:

- Скъря за Средната земя, защото капят листата и вехнат цветовете, що обичах, та се изпълва със скръб страната ми и никаква пролет не ще я възрадва.

- Как другояче да е за Елдарите, щом не напускат Средната земя? - запитал Келебримбор. - Значи искаш да отплаваш отвъд Морето?

- Не - рекла тя. - Ангрод изчезна, Аегнор си замина и Фелагунд не е вече сред нас. От Финарфиновите чеда аз съм последна<20>. Но горделиво е още сърцето ми. Какво зло е сторил златният род Финарфинов, та да моля за прошка Валарите, или да се задоволя с остров насред морето - аз, що съм родена в блажения Аман? Не, по-могъща съм тук.

- Що желаеш тогава? - пак запитал Келебримбор.

- Желая да има около мен неповяхващи треви и дървета - тук, в тази страна, която е моя - отвърнала тя. - Къде изчезнаха древните умения на Елдарите?

А Келебримбор рекъл:

- Знае ли някой къде е Камъкът на Еарендил? И Енердил изчезна, що го бе сътворил.

- Днес и двамата са отвъд Морето - рекла Галадриел, - както стана с почти всичко прекрасно по тия земи. Но трябва ли тогаз Средната земя да повехне и загине навеки?

- Такава е нейната участ според мен - отвърнал Келебримбор. - Ала знаеш колко те обичам (макар че ти предпочете Келеборн от Горите) и заради тази обич ще сторя каквото мога, та дано чрез уменията си да облекча твоите скърби.

Но не казал на Галадриел, че сам той някога е живял в Гондолин и бил пръв приятел на Енердил, макар и да му отстъпвал във всяко едно отношение. И все пак, ако не бил Енердил, Келебримбор щял да спечели повече слава. Дълго мислил той подир този разговор и накрая подхванал бавно и трудно дело, та създал за Галадриел най-великото си творение (ако не се броят Трите Пръстена). И разказват, че зеленият камък, що сътворил, бил по-бистър и по-изящен от онзи на Енердил, ала и лъчите му имали по-малка сила. Защото в най-ранната си младост огряло Слънцето камъка на Енердил, а когато Келебримбор подхванал своето дело, вече били минали много години и нийде по Средната земя светлината не била тъй бистра, както преди; и макар че Моргот бил прокуден в Пустотата и не можел да се завърне, сянката му оставала да тегне. Въпреки туй лъчезарен бил Елесарът на Келебримбор; и той го вградил в голяма сребърна брошка, изработена като излитащ орел с разперени криле<21>. С помощта на Елесара всичко около Галадриел станало прекрасно

чак до идването на Сянката над Гората. Ала сетне, когато ѝ бил изпратен Нения, главният от Трите Пръстена<22>, тя вече не се нуждаела от него (или поне тъй си мислела), та го дала на щерка си Келебриан и тъй стигнал до Арвен и Арагорн, когото нарекли Елесар.

В края е написано:

Елесарът бил сътворен в Гондолин от Келебримбор и тъй стигнал до Идрил, а от нея до Еарендил. Ала той заминал надалеч. Но вторият Елесар бил сътворен в Ерегион пак от Келебримбор по молба на Владетелката Галадриел (която обичал) и бил неподвластен на Единствения, понеже се появил преди новото въздигане на Саурон.

В много отношения това повествование съвпада с "Относно Галадриел и Келеборн" и вероятно е написано приблизително по същото време или малко по-рано. Келебримбор тук отново е златар от Гондолин и няма нищо общо с Феаноровия род; а за Галадриел се говори, че не желаела да напусне Средната земя - макар че по-късно текстът е поправен и се въвежда идеята за нейното изгнание, а малко по-надолу в разказа тя говори за прошката на Валарите.

Енердил не се появява в нито едно друго съчинение; а заключителните думи на текста подсказват, че Келебримбор е трябвало да го измести като създател на Елесара в Гондолин. Никъде другаде не срещаме споменаване за любовта на Келебримбор към Галадриел. В "Относно Галадриел и Келеборн" се намеква, че Келебримбор е дошъл в Ерегион заедно с тях; но в настоящия текст, както и в "Силмарилион", Галадриел среща Келеборн в Дориат и е трудно да се разберат думите на Келебримбор "макар че ти предпочете Келеборн от Горите". Неясно остава и споменаването, че Галадриел живеела "под свода на Зеленогор Велики". Можем да го приемем като най-общ израз на представата (която не срещаме никъде другаде), че Лориен е обхващал и горите от другата страна на Андуйн; но изразът "идването на Сянката над Гората" без съмнение се отнася до появата на Саурон в Дол Гулдур, наречен "Горската Сянка" в Приложение А към "Властелинът на Пръстените". Това може да означава, че властта на Галадриел някога се е разпростирила над южния дял на Зеленогор Велики; потвърждение намираме и в "Относно Галадриел и Келеборн", където за кралството Лоринанд (Лориен) е казано, че "се разпростряло в горите по двата бряга на Великата река, като включило и областта, където по-сетне бил Дол Гулдур". Освен това може би същата идея се съдържа и в една бележка от "Разказ за годините" към първото издание на "Властелинът на Пръстените": "много от Синдарите заминали на изток и основали кралства из далечните гори. Техни вождове били Грандуил в северната част на Зеленогор Велики и Келеборн в южния дял на гората". В преработеното издание текстът за Келеборн е премахнат и вместо това се посочва, че живеел в Линдон (както вече бе цитирано в началото на главата).

Накрая трябва да отбележим, че целебната сила, приписвана тук на Елесара в Сирионските заливи, се споменава в "Силмарилион" (стр. 319) като свойство на Силмарила.

БЕЛЕЖКИ

1 Виж Приложение Д.

2 В една бележка от непубликуван материал се казва, че елфите в

Харлиндон (тоест Линдон на юг от Лунния залив) са били предимно от Синдарски произход и тяхната област спадала към владенията на Келеборн. Естествено е да свържем това с твърдението от Приложение Б; но бележката може да се отнася до по-късен период, тъй като пътуванията и жилищата на Келеборн и Галадриел след падането на Ерегион през 1697 г. са останали почти напълно неизяснени.

3 За сравнение виж "Задругата на Пръстена", книга 1, глава 2: "Старият Път изток-запад пресичаше Графството, устремен към Сивите заливи, и джуджетата открай време пътуваха по него до мините си в Сините планини".

4 В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" е казано, че древните градове Ногрод и Белегост били разрушени при рухването на Тангородрим; но "Разказ за годините" в Приложение Б твърди: "Около 40 г. много джуджета напускат древните си градове в Еред Луин, отиват към Мория и умножават тамошното население".

5 В бележка към текста е обяснено, че Лоринанд_ било елфическото название на тази област (наричана по-късно Лориен_ или _Лотлориен_), което в превод от елфически означавало "златна светлина" или "долина от злато". Куенийската форма би трябвало да е Лауренанде_, а Синдаринската _Глорнан_ или Нан Лаур_. Както тук, така и другаде смисълът на името се обяснява чрез позоваване на златните малорнови дървета в Лотлориен; те обаче са донесени там от Галадриел (за техния произход виж в "Описание на Нуменор") и по-късно при друго обсъждане се казва, че след появата на малорните името Лоринанд_ възникнало чрез преобразуване на по-древното название _Линдоринанд_ - "Долина в Земята на Певците". Тъй като елфите от онази област са по произход Телери, тук без съмнение присъства името, с което сами се наричат - Линдари_, тоест Певци. От множество други обсъждания на името Лотлориен, влизащи често в противоречие помежду си, излиза наяве фактът, че вероятно всички останали имена се дължат лично на Галадриел и комбинират различни елементи: лауре_ - злато, _нан(д)_ - долина, _ндор_ - земя или страна, _лин_ - пея; а в Лаурелиндоринан_, тоест "Долина на Пеещото злато" (както казва Дървобрад пред хобитите, това е нейното древно име) целенасочено отеква името на Златното дърво, расло някога във Валинор, "по което, както личи, копнежът на Галадриел растял година подир година, та накрая се превърнал в непоносима скръб".

Първоначално Лориен_ е Куенийско название на област във Валинор, често използвано вместо името на Валара, комуто принадлежала (Ирмо) - "спокойно място със сенчести дървета, убежище от грижи и скърби". По-нататъшната промяна от Лоринанд_, тоест "Златна долина", към _Лориен_ "може би се дължи на самата Галадриел", защото "приликата не може да бъде случайна. Тя се била посветила на една цел - да превърне Лориен в убежище, в остров на покоя и красотата, прекрасен спомен за древните дни, ала сега била изпълнена със скръб и недоверие, понеже знаела как бързо иде подир златния сън мрачно пробуждане. Нека тук отбележим, че Дървобрад е превел Лотлориен_ като "Цвете на Бляновете", но може да се изтълкува и като "Цвете на сънищата"."

В "Относно Галадриел и Келеборн" запазих навсякъде названието Лоринанд_, макар че при написването то е предвидено само като първоначално и най-древно име на областта, а историята за донасянето на малорните от Галадриел още не е била измислена.

6 Този текст е по-късна поправка; според първоначалния ръкопис Лоринанд бил управляван от местни принцове.

7 В една откъслечна бележка, чието време на съставяне не успях да установя, се казва, че макар името Саурон да е използвано и по-рано в "Разказ за годините", това име, подсказващо неговата идентичност с описания в "Силмарилион" пръв Морготов заместник, остава неизвестно чак до 1600 година от Втората епоха, когато е изкован Единствения пръстен. Загадъчната враждебна мощ, която се изправя срещу елфите и Едаините, бива усетена малко след 500 г., а от Нуменорците пръв узнава за нея Алдарион към края на осми век (по времето, когато създава пристанището Винялонде, виж "Алдарион и Ерендис"). Но не се знае откъде идва тя. Саурон полага големи усилия да не смесва двете си роли: враг_ и _изкусител_. Когато идва между Нолдорите, той си присвоява особено красива външност (сякаш е предвиждал по-късното пристигане на Истарите) и красиво име - Артано_, тоест "Върховен ковач" или Аулендил_, чрез което иска да се представи за верен служител на Валара Ауле. (В "За Всевластните Пръстени", стр. 371, името, което си присвоява Саурон по онова време, е Анатар_, Повелител на даровете; в настоящия ръкопис обаче то не се споменава.) По-нататък в бележката се казва, че Галадриел не била заблудена и твърдяла, че този Аулендил_ няма нищо общо със свитата на Ауле от Валинор; "ала туй няма значение, тъй като Ауле е съществувал още преди "Изграждането на Арда" и най-вероятно този Саурон всъщност е бил някой от Маярите на Ауле, покварен от Мелкор "още преди Арда да е съществувала". Можем да сравним това с началните изречения на "За Всевластните Пръстени": "В древни времена сред Маярите имало един на име Саурон... След сътворението на Арда Мелкор го привлякъл на своя страна".

8 В едно писмо от септември 1954 г. баща ми споделя: "В началото на Втората епоха той [Саурон] все още бил красив на вид, или поне още можел да придобива прекрасен облик - и все още не бил затънал в злото докрай, освен ако сметнем, че всички "реформатори", бързащи в своите "реконструкции" и "реорганизации" са зли по начало, още преди гордостта и жаждата за налагане на собствената воля да разядат душите им. Що се отнася до въпросните елфи, наричани Нолдори или Премъдри, те винаги са били уязвими по линия на "науката и технологията", както бихме се изразили днес - желяели са да получат знанията, които Саурон наистина притежавал, затова в Ерегион отхвърлят предупрежденията на Гил-галад и Елронд. Това "желание" на елфите от Ерегион - ако искате, наречете го "алегория" на обичта към машините и техническите нововъведения - е символизирано и чрез тяхната изключителна дружба с джуджетата от Мория".

9 Галадриел не може да е използвала мощта на Нения преди да настане далеч по-късната епоха, когато Пръстенът-Повелител бива изгубен; трябва обаче да признаем, че според цитирания текст съвсем не е така (макар че изрично се споменава как самата тя съветва Келебримбор да не се използват елфическите Пръстени).

10 Тук текстът е поправен с думите "първият Бял съвет". В "Разказ за годините" се посочва, че Белият съвет е създаден през 2463 г. от Третата епоха; но може би Съветът през Третата епоха нарочно е взел името на онзи древен Съвет, особено като се има предвид, че неколцина членове на единия са участвали и в другия.

11 Малко по-рано в повествованието е казано, че Гил-галад дал Червения Пръстен Нария на Кирдан веднага, след като го получил от Келебримбор, и това съвпада с твърденията в Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" и "За Всевластните Пръстени", че Кирдан съхранявал Пръстена от самото начало. Новото твърдение е включено като бележка в полето на текста, но влиза в противоречие с всички останали.

12 За Горските елфи и техния език виж Приложение А.

13 За границите на Лориен виж Приложение В.

14 Никъде не е обяснен произходът на названието Дор-ен-Ернил_; освен тук, то се среща единствено върху голямата карта на Рохан, Гондор и Мордор във "Властелинът на Пръстените". На тази карта мястото му е срещу Дол Амрот, от другата страна на планините, но споменаването на това име в настоящия текст подсказва, че въпросният Ернил_ е принцът на Дол Амрот (във всеки случай така бихме могли да предположим).

15 За Синдарските принцове на горските елфи виж Приложение Б.

16 Това обяснение предполага, че първият елемент от името Амрот_ е същата елфическа дума като Куенийската амба_, тоест "нагоре", срещана и в Синдаринското амон_ - хълм или планина със стръмни склонове; а вторият елемент е производно от корена рат_, означаващ "катеря се" (откъдето идва и глаголят рат_ от Нуменорския Синдарински език, който се използвал в Гондор за имена на местности и хора; там тази дума се прилагала за почти всички по-дълги пътища и улици в Минас Тирит, повечето от които били разположени върху склонове - например Рат Динен_, Безмълвната улица, слизаща от Крепостта към Гробниците на кралете).

17 В "краткия преразказ" на легендата за Амрот и Нимродел се казва, че Амрот живеел върху дърветата на Керин Амрот "поради любовта си към Нимродел".

18 Мястото на елфическото пристанище в Белфалас е отбелязано с името Еделонд_ (тоест Елфически пристан; за значението на _едел_ и _лонд_ виж Приложението към "Силмарилион") върху изящната карта на Средната земя, създадена от Полин Бейнс; обаче никъде другаде не съм срещал това название. Виж Приложение Г. За сравнение виж също така "Приключенията на Том Бомбадил", където се казва: "В Дългобряг и Дол Амрот имало много легенди за древни елфически поселения и за пристанище край устието на Мортонд, откъдето много кораби отплавали на запад чак до падането на Ерегион през Втората епоха".

19 Това е в съзвучие с откъса от "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 8), където Галадриел дава зеления камък на Арагорн с думите: "Приеми в този час името, което ти бе предречено - Елесар, Елфически камък от рода на Елендил".

20 В текста тук и малко по-долу е употребено името Финрод_, което промених на Финарфин_, за да се избегне евентуално объркване. Преди през

1966 г. да излезе преработеното издание на "Властелинът на Пръстените", баща ми промени името Финрод на Финарфин, а неговият син Фелагунд, наричан по-рано Инглор Фелагунд, стана Финрод Фелагунд. В съответствие с това бяха преработени два откъса от Приложения Б и Е.

Заслужава си да отбележим, че тук Галадриел не споменава между своите братя Ородрет, крал на Нарготронд след Финрод Фелагунд. По неизвестна за мен причина баща ми е преместил втория нарготрондски крал и го е направил член на същия род в следващото поколение; но тази и някои други родословни промени не бяха включени в повествованието на "Силмарилион".

21 Можем да сравним това с описанието на Елфическия камък в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 8): "Тя [Галадриел] пое от скута си голям яснозелен камък, вграден в сребърна брошка, изработена като орел с разперени криле, и щом го повдигна, камъкът заблестя като слънце, пронизало пролетни листа".

22 Но в "Завръщането на краля" (книга 6, глава 9), когато виждаме върху ръката на Елронд Синия Пръстен, той е наречен "Вилия, най-могъщият от Трите".

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ А

ГОРСКИТЕ ЕЛФИ И ТЕХНИТЕ ЕЗИЦИ

Според "Силмарилион" (стр. 111) някои от Нандорите - Телерийски елфи, които напуснали похода на Елдарите източно от Мъгливите планини - "дълго живели из горите в долината на Великата река" (за други се казва, че слезли до устието на Андуин, а трети навлезли в Ериадор - от тях произлезли Зелените елфи в Осирианд).

По-късно при едно етимологично обсъждане на имената Галадриел, Келеборн и Лориен се споменава изрично, че Горските елфи в Мраколес и Лориен са произлезли от онези Телери, които останали в Андуинската долина:

Горските елфи (Таварваит_) били по произход Телери и следователно далечни сродници на Синдарите, макар че останали разделени с тях дори по-дълго от Телерите във Валинор. Те били потомци на ония Телери, които по време на Големия поход се изплашили от Мъгливите планини и останали в долината на Андуин, та тъй и не стигнали до Белерианд и Морето. Поради туй били по-близо до Нандорите (наричани и Зелени елфи) от Осирианд, които след време прекосили планините и стигнали най-сетне в Белерианд.

Горските елфи се укрили в непроходимите дебри отвъд Мъгливите планини и се разпаднали на дребни племена, почти неразличими от Аварите;

ала все още помнели, че са по произход Елдари от Третия род и с радост посрещали ония Нолдори, а най-вече Синдари, които не отплавали отвъд Морета, а се преселили на изток [в началото на Втората епоха]. Под тяхното ръководство те отново се превърнали в истински народ и мъдростта им растяла. Трандуил, бащата на Леголас от Деветимата Спътници, имал Синдарински произход и този език се говорел в неговия род, макар че не бил разпространен сред племето му.

В Лориен, където мнозина били Синдари по произход или нолдорски

бежанци от Ерегион, Синдаринският станал всеобщ език. Разбира се, днес вече не е известно по какъв начин техният Синдарински се е различавал от диалектите в Белерианд - виж "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 6), където Фродо споменава, че езикът, на който Горските елфи говорят помежду си, се различава от западния. Разликата едва ли е била в нещо повече от онова, което днес бихме нарекли "акцент": главно в произношението на гласните и в интонацията, но все пак достатъчна, за да заблуди слушател като Фродо, който не е добре запознат с чистия Синдарински език. Естествено, може да е имало някои местни думи и други особености, повлияни от по-ранния Горски език. Лориен дълго е бил изолиран от външния свят. Несъмнено, някои запазени от миналото имена като Амрот_ и _Нимродел_ не могат да бъдат обяснени напълно чрез Синдаринския, макар да съвпадат по форма. Изглежда, че карас_ е древна дума, означаваща крепост с ров и не се среща в Синдаринския език. Лориен_ вероятно е видоизменение на изчезнало древно име [макар по-рано да се твърди, че първоначалното Горско или Нандорско название е Лоринанд_; виж Бележка 5].

Заслужава си да сравним тези размисли за Горските имена с бележката под линия в Приложение Е към "Властелинът на Пръстените", раздел "За елфите".

Друго общо твърдение относно езика на Горските елфи откриваме в историко-лингвистични записки, датиращи от същия период, както по-горните:

Когато Горските елфи отново срещнали своите сродници подир дълга раздяла, диалектите им се били откъснали от Синдаринския дотолкова, че понякога ставали напълно неразбираеми, ала все пак не било необходимо задълбочено проучване, за да се открие тяхната близост като Елдарски езици. Макар че мъдреците, особено от Нолдорски произход, проявили голям интерес към сравнението на Горските диалекти със своя собствен език, днес не се знае почти нищо за езика на Горските елфи. Те не били измислили писменост, а онези, що усвоили това изкуство от Синдарите, пишели на Синдарински както могат. Към края на Третата епоха Горските езици вероятно вече не се говорели из двете области, имащи значение по време на Войната за Пръстена - Лориен и кралството на Трандуил в Северен Мраколес. В древните ръкописи от тях са оцелели само няколко думи и имена на места и личности.

ПРИЛОЖЕНИЕ Б

СИНДАРСКИТЕ ПРИНЦОВЕ НА ГОРСКИТЕ ЕЛФИ

Във въстъпителната бележка на "Разказ за годините на Втората епоха" от Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" се казва, че "преди изграждането на Барад-дур мнозина Синдари заминали на изток и някои основали кралства в далечните гори, където живеели предимно Горски елфи. Един от тях бил Трандуил, крал на северния дял от Зеленогор Велики".

Малко повече сведения за Синдарските принцове на Горските елфи и тяхната история откриваме в късните филологически съчинения на баща ми. Така например в един очерк се казва, че кралството на Трандуил

обхващало горите около Самотния връх и се разраствало по западните брегове на Дългото езеро до идването на джуджетата-бегълци от Мория и нашествието на дракона. Елфите в това кралство били преселници от юг, сродници и съседи на елфите от Лориен; но живели в Зеленогор Велики на

изток от Андуин. През Втората епоха техният крал Орофер [баща на Трандуил и дядо на Леголас] се оттеглил на север отвъд Перуникови поля. Сторил го, за да се отърве от властта и непрестанните нашествия на джуджетата от Мория, която била станала най-грамадното сборище на джуджета в цялата история; а освен туй не бил доволен от намесата на Келеборн и Галадриел в делата на Лориен. Ала все още нямало страх из областта от Зеленогор до Планините и неговият народ често общувал със своите сродници отвъд Реката чак до Войната на Последния съюз.

Въпреки желанието на Горските елфи да се месят колкото е възможно по-малко в делата на Нолдорите и Синдарите - както и на който и да било друг народ: джуджета, хора или орки - Орофер имал мъдростта да прозре, че не ще има мир додето Саурон не бъде низвергнат. Затуй сбрал могъща армия от своя вече многоброен народ и като се обединил с по-малката армия на Малгалад от Лориен, повел на рат войската на Горските елфи. Силни и храбри били Горските елфи, ала зле снабдени с брони и оръжия в сравнение с Елдарите от Запада; а освен туй имали независим нрав, та не желаели да застанат под върховното управление на Гил-галад. Затова загубите им били далеч по-тежки, отколкото могли да бъдат дори в онази ужасна война. Малгалад и повече от половината му войници загинали при голямото сражение в Дагорлад, понеже били откъснати от армията и изтласкани към Мъртвите блата. Орофер паднал в първата атака срещу Мордор, тъй като се втурнал напред с най-силните си бойци още преди Гил-галад да даде заповед за нападение. Син му Трандуил оцелял, ала когато войната приключила с гибелта на Саурон (както смятали всички), той се завърнал едва с една трета от армията, що тръгнала на рат.

Името Малгалад от Лориен не се среща никъде другаде и тук не се твърди да е бил баща на Амрот. От друга страна на два пъти е казано (в "Амрот и Нимродел"), че Амдир, бащата на Амрот, загинал в Дагорладската битка; затова изглежда твърде вероятно да става дума за едно и също лице. Не бих могъл обаче да кажа кое име е утвърдено и кое трябва да отпадне. Очеркът продължава така:

Последвал дълъг мир, през който броят на Горските елфи отново нараснал; ала те били тревожни и неспокойни, понеже усещали какви промени ще донесе на света Третата епоха. Людете също растели на брой и на сила. Владенията на Нуменорските крале в Гондор се ширели на север към границите на Лориен и Зеленогор. Волните люде от Севера (тъй ги наричали елфите, понеже не признавали властта на Дунедайните и само малцина сред тях се огънали пред Саурон и слугите му) почвали да се преселват на юг - най-вече източно от Зеленогор, макар че някои заживели из горските дебри и сред ливадите на Андуинската долина. По-зловещи слухове идели откъм Изтока: Дивите люде се раздвижвали. Прежни слуги и обожатели на Саурон, те сега били освободени от неговата тирания, ала не и от злото и мрака, що вселил в сърцата им. Жестоки войни бушували между тях и някои се оттегляли на запад, а умовете им били пълни с ненавист, та смятали всички тамошни жители за врагове, заслужаващи единствено смърт и грабежи. Но в душата на Трандуил тегнела още по-мрачна сянка. Той бил видял ужасите на Мордор и не можел да ги забрави. Колчем погледнел на юг, слънчевите лъчи помръквали пред страшния спомен и макар да знаел, че сега Мордор е разрушен и пустее под строгата бдителност на Кралете човешки, страхът нашепвал в сърцето му, че злото не е покорено навеки и пак ще се надигне.

В друг откъс, писан по същото време, е казано, че когато отминали хиляда години от Третата епоха и Сянката паднала над Зеленогор Велики, Горските елфи от кралството на Трандуил

отстъпили пред нея, а тя се ширела все по-далече на север, додето накрая Трандуил основал своето кралство в северозападната част на гората и издълбал там подземен чертог и крепост. Орофер бил от Синдарско потекло и без съмнение синът му Трандуил следвал древния пример на крал Тингол от Дориат. Няма да ни удивлява, че той не имал ни умения, ни богатство или помощ от страна на джуджетата; и в сравнение с елфите от Дориат неговият Горски народ бил прост и недосяган. Някога Орофер дошъл сред тях само с шепа Синдари, що скоро се претопили сред горските елфи, като приели техния език и се нарекли с местни имена. Сторили го нарочно; защо те (както и други подобни скиталци, забравени или само накратко споменати в легендите) идвали от Дориат след неговата разруха и не желали ни да напуснат Средната земя, ни да се смесят с другите Синдари в Белерианд, управлявани от Нолдорските изгнаници, към които народът на Дориат не хранел топли чувства. Искали наистина да станат Горски народ и да се завърнат, както казвали, към простичкия живот, присъщ за елфите преди поканата на Валарите да наруши покоя им.

Никъде (доколкото знам) не е изяснено как да свържем описаното тук възприемане на Горския език от Синдарските владетели в Мраколес с твърдението от Приложение А, че към края на Третата епоха езикът на Горските елфи вече не се говорел в кралството на Трандуил.

Виж също така Бележка 14 към "Гибел сред Перуникови поля".

ПРИЛОЖЕНИЕ В ГРАНИЦИТЕ НА ЛОРИЕН

Както твърди приложение А към "Властелинът на Пръстените", по време на своя разцвет под властта на крал Хиярмендакил (1015-1149 г. от Третата епоха) Гондорското кралство се простирало на север "до Келебрант и южните предели на Мраколес". Баща ми на няколко пъти е заявявал, че тук има грешка - всъщност би трябвало да се чете "до Полето на Келебрант". Според последното му съчинение за взаимните връзки между езиците в Средната земя,

Река Келебрант (Сребропът) се намирала в пределите на Лориен и реалната граница на Гондорското кралство на север (западно от Андуйн) минавала по река Липосвет. Цялата степ между Сребропът и Липосвет, през която по-рано са се простирали на юг горите на Лориен, е била известна на тамошните елфи като Парт Келебрант (т. е. полето или степта на Сребропът) и се смятала за част от тяхното кралство, макар че елфическите племена не се заселвали извън гората. В по-късни времена Гондор изградил мост над горното течение на Липосвет и често окупирали тясната ивица между долното поречие на Липосвет и Андуйн като част от своята източна отбрана, тъй като по широките завои на Андуйн (където бързото течение минавало покрай Лориен и навлизало в равните низини, преди отново да се спусне към бездните на Емин Муил) имало много плитчини и широки пясъчни наноси, през които решителен и добре организиран враг можел да построи мост от салове или понтони, особено на двата западни завоя, известни като Северна и Южна плитчина. Именно тази област била наричана в Гондор с името Парт Келебрант; оттук идва и нейното

срещане при определянето на древните северни граници. По време на Войната за Пръстена, когато всички земи северно от Белите планини чак до Липосвет (с изключение на Анориен) са били част от Роханското кралство, името Парт (Поле на) Келебрант се среща само във връзка с голямата битка, в която Еорл Млади унищожава нашествениците от Гондор [виж "Кирион и Еорл"].

В друг очерк баща ми отбелязва, че на изток и запад земите на Лориен били ограничени от Андуйн и планините (без да споменава за някакво разширение на кралството отвъд Андуйн), но нямали ясно очертани граници на север и юг.

В древни времена Галадримите претендирали за власт над горите чак до водопадите на Сребропът, където Фродо измил раните си при бягството от Мория; на юг Лориен се простирал далеч отвъд Сребропът из по-ниски и редки горички, които постепенно се сливали с гората Ветроклин, макар че сърцето на кралството винаги е било в ъгъла между Сребропът и Андуйн, където се намирал Карас Галадон. Границите между Лориен и Ветроклин не били твърдо определени, но нито ентите, нито Галадримите минавали отвъд тях. Защото според легендите някога сам Ветроклин срещнал краля на Галадримите и му рекъл: "Аз си знам моето, ти си знаеш твоето; тъй че дай да не закачаме чуждото. Но ако някой елф пожелае да скита за удоволствие по земите ми, винаги ще е добре дошъл; а ако зърнете ент по земите си, не се бойте от зло". Ала много години минали преди ент или елф да пристъпи отвъд границата.

ПРИЛОЖЕНИЕ Г ПРИСТАНИЩЕТО ЛОНД ДАЕР

В "Относно Галадриел и Келеборн" е казано, че по време на войната срещу Саурон в Ериадор през края на седемнайсети век от Втората епоха нуменорският адмирал Кирятур спуснал многочислен десант край устието на река Гватло (Сивталаз), където имало "малко нуменорско пристанище". Това, изглежда, е първото споменаване на пристанището, за което се говори много в по-късните му съчинения.

Най-пълното описание срещаме във филологическия очерк за имената на реките, който вече бе цитиран във връзка с легендата за Амрот и Нимродел. Ето как е анализирано в него името Гватло:

Река Гватло се превежда като "Сивталаз". Но гват_ е синдаринската дума за "сянка" в смисъл на неясна светлина поради облачност или мъгла из дълбоките долини. Това като че не съвпада с географското положение на реката. Просторните земи, които Гватло разделя на области, наричани от Нуменорците Минхириат ("Междуречие" на Барандуйн и Гватло) и Енедваит ("Среден народ") са били предимно равни, открити и без възвишения. Около сливането на Гландуйн и Митейтел [Скрежноблик] местността също била равна, тъй че теченията на реките ставали по-бавни и често се разливали в мочурища*. Но на стотина мили под Тарбад наклонът се увеличавал. Течението на Гватло обаче никъде не ставало стремително и малки корабчета можели без затруднения да стигат чак до Тарбад.

Корените на името Гватло трябва да се потърсят в историята. По време на Войната за Пръстена тия области все още били покрити на места с гъсти гори, особено в Минхириат и югоизточния дял на Енедваит; но в по-голямата

си част равнините представлявали ливади и степи. След Страшната чума през 1636 г. на Третата епоха Минхириат опустял почти напълно, ако не се броят няколко потайни племена на ловци из горите. В Енедваит последните Дунеземци живеели на изток, в подножието на Мъгливите планини; освен това многоброен, но варварски народ от рибари обитавал между устията на Гватло и Ангрен (Исен).

Но в ранните дни, по време на първите нуменорски експедиции, положението било съвсем различно. Необятни гори покривали Минхириат и Енедваит почти изцяло с изключение на централната област около Големите мочурища. По-нататъшните промени се дължат до голяма степен на краля-мореплавател Тар-Алдарион, който станал приятел и съюзник на Гил-галад. Алдарион непрестанно се нуждаел от дървен материал, тъй като искал да превърне Нуменор в могъща морска сила; а изсичането на дървета в Нуменор предизвиквало сериозни разногласия. При своите пътешествия покрай бреговете той се смаял от необятните гори и избрал устието на Гватло, за да изгради пристанище изцяло контролирано от Нуменор (разбира се, Гондор още не съществувал). Предприел там голямо строителство, което продължило и след неговото царуване. По-късно това навлизане в Ериадор се оказало изключително важно във войната срещу Саурон (1693-1701 г. от Втората епоха); но по начало пристанището се предназначавало само за дърводобив и корабостроителство. Местните жители били сравнително многобройни и войнствени, но разпръснати в отделни горски общини без централно ръководство. Испитвали страхопочитание пред Нуменорците, ала проявили открита враждебност едва когато изсичането станало опустошително. Тогава взели да нападат от засада при всеки удобен случай, а Нуменорците почнали да се отнасят към тях като към врагове и предприели безогледна сеч, без да мислят за съхранение и възстановяване на горите. Изпървом сечищата били по двата бряга на Гватло и дървеният материал се спускал по вода до пристанището (Лонд Даер); но сега Нуменорците прокарали мрежа от пътища из горите на север и юг от Гватло и оцелелите местни жители избягали от Минхириат към мрачните гори по големия нос Ерин Ворн южно от устието на река Барандуин, която не можели, а и не смеели да прекосят, понеже се бояли от елфите. От Енедваит пък подирили убежище из източните планини, където посетне била страната Дун; не прекосили Исен, нито се укрили по големия нос между Исен и Лефнуи, който оформял южния край на залива Белфалас [Рас Мортил или Андраст; виж Бележка 6 към "Алдарион и Ерендис"] заради "Пукелите"... [Продължението на този откъс е включено в част четвърта, глава 1 "Друедаините".]

Опустошението след Нуменорците било неописуемо. Дълги години тия земи били основен източник на дървен материал не само за техните корабостроителници в Лонд Даер и другаде, но и за вътрешна употреба в Нуменор. Безброй натоварени кораби отивали на запад през морето. Оголването на земите се ускорило през войната в Ериадор; защото прокудените местни жители посрещнали радостно Саурон и се надявали той да победи Морските люде. Саурон знаел какво значение има за враговете му Големото пристанище със своите корабостроителници и използвал всички противници на Нуменор като съгледвачи и придружители на войските. Все още нямал достатъчно сили за нападение срещу укрепленията в Залива или по бреговете на Гватло, но въоръжените му отряди нанасяли много щети около горите като подпалвали горски пожари и унищожавали запасите от дървен материал.

Когато Саурон бил най-сетне победен и прогонен на изток от Ериадор, от повечето древни гори не оставало почти нищо. Река Гватло течала през

равнина и от двете ѝ страни се ширела необработена, гола пустош. Но не е било така, когато получила своето име от храбрите изследователи, пристигнали с кораба на Тар-Алдарион, които дръзко се изкачили нагоре срещу течението с малки лодки. Веднага след края на солената и ветровита крайморска област горите слизали до самите брегове и макар че реката била широка, огромните дървета хвърляли над водите плътна сянка, през която лодките на храбреците пъплели безмълвно към незнайни земи. Затова най-напред я нарекли Река на Сянката - Гват-хир_ или _Гватир_. Но по-късно проникнали на север чак до началото на просторните мочурища; разбира се, това било много преди да разполагат с достатъчно хора, за да предприемат масово пресушаване и строеж на диги, благодарение на което било създадено голямо пристанище на мястото, където се намирал Тарбад по време на Двете кралства. Синдаринската дума за мочурище била ло_, а в по-стари времена лога_ [от корена _лог-_ със значение "влажен, подгизнал, блатист"]; и отначало сметнали това място за извор на горската река, тъй като още не знаели за Митейтел, който слизал на север от планините и след като се обединявал с притоците Бруинен [Шумноструйка] и Гландуин, вливал бурните си води в равнината. Тъй името Гватир_ било променено на _Гватло_ - сенчеста река от мочурището.

Гватло е едно от малкото географски названия, които получили известност в Нуменор извън кръга на моряците и били преведени на Адунаически език. В превод името станало Агатуруш_.

За историята на Лонд Даер и Тарбад се споменава в същия очерк и при анализа на името Гландуин_:

Гландуин_ означава "гранична река". Първоначално (през Втората епоха) тя получила това име тъй като била южна граница на Ерегион, отвъд която живеели древни и най-често враждебни племена, като например прадедите на Дунеземците. По-късно заедно с река Гватло, получена от сливането ѝ с Митейтел, оформяла южните предели на Северното кралство. По-нататък земите между Гватло и Исен (Сир Ангрен) се наричали Енедваит ("Среден народ"); те не спадали към никое кралство и в тях никога не е имало постоянни селища на хора от нуменорски произход. Но големият Път север-юг, който бил основната сухопътна връзка между Двете кралства, минавал през тази област от Тарбад до Бродовете на Исен (Етраид Енгрин). Преди западането на Северното кралство и злополуките на Гондор, а всъщност чак до Страшната чума през 1636 г. на Третата епоха, двете кралства проявявали интерес към тия земи, като съвместно изградили и поддържали Тарбадския мост и дългите укрепени шосета към него от двете страни на Гватло и Митейтел през мочурливите равнини на Минхириат и Енедваит*. Там бил поддържан значителен гарнизон от войници, моряци и строители до седемнайсети век на Третата епоха. Но от това време нататък областта бързо западнала и отново се превърнала в диви мочурища далеч преди периода, описан във "Властелинът на пръстените". Когато Боромир предприел дългото пътешествие от Гондор до Ломидол - в повествованието не са оценени по достойнство силата и храбростта, необходими за това начинание - Пътят север-юг вече не съществувал, единствено тук-там се срещали полуразрушени останки от древните шосета, по които отчаяно храбър пътник можел да се добере до Тарбад само за да открие там руини върху чезнещите насипи и опасен брод през развалините на моста - широк, но все пак сравнително проходим, защото на онова място реката била плитка и бавна.

Ако името Гландуин все пак се помнело, знаели го единствено в Ломидол; и се отнасяло само до горното течение, където реката все още била бърза, преди да навлезе в равнините и да изчезне сред мочурищата - лабиринт от блата, езерца и локви, чиито единствени обитатели били рояци лебеди и други водни птици. Дори реката да е имала име, то трябва да е било на езика на Дунеземците. В "Завръщането на краля" (книга 6, глава 6) тя е наречена Лебедова река просто защото слиза към Нин-ин-Елиф - "Водни земи на Лебедите"**.

В преработената карта към "Властелинът на Пръстените" баща ми възнамеряваше да включи Гландуин_ като име на горното течение и да отбележи блатата с названието Нин-ин-Елиф_ (или _Лебедорой_). В крайна сметка намерението му бе разбрано погрешно, защото върху картата на Полин Бейнс долното течение е наречено "река Лебедорой", а на картата в книгата, както отбелязах малко по-рано, имената са сложени неправилно.

Можем да отбележим, че в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 3) Тарбад е наречен "руините на древния град", а Боромир казва в Лотлориен, че е изгубил коня си край Тарбад, когато минавал брода на Сивталаз (пак там, книга 2, глава 8). Според "Разказ за годините" бягството от Тарбад е станало през 2912 г. от Третата епоха, когато ужасни наводнения опустошили Енедваит и Минхириат.

От тия анализи проличава, че след написването на "Относно Галадриел и Келеборн" идеята за нуменорско пристанище в устието на Гватло се е разраснала от "малко нуменорско пристанище" до Голямото пристанище Лонд Даер. Разбира се, това е Винялонде или Новото пристанище от "Алдарион и Ерендис", макар че тия имена не се споменават в току-що цитирания текст. В "Алдарион и Ерендис" е казано, че подхванатите отново от Алдарион строежи във Винялонде след възкачването му на престола "тъй и не били довършени". Това вероятно означава само, че не са били довършени от него; защото по-нататъшната история на Лонд Даер предполага, че най-сетне пристанището е било възстановено и укрепено срещу морската стихия, а и същият откъс от "Алдарион и Ерендис" казва по-нататък, че Алдарион "положил основа за успехите на Гар-Минастир в първата война против Саурон подир много години; без неговите дела - точно както предвиждал - нуменорският флот не би успял да пренесе навреме своята мощ където била необходима".

Казаното по-горе при анализа на Гландуин_, че пристанището се наричало Лонд Даер, тоест "Голямото средно пристанище", тъй като се намирало между Линдон на север и Пеларгир в устието на Андуйн, навярно се отнася до период късно след нуменорската намеса във войната срещу Саурон в Ериадор; защото според "Разказ за годините" Пеларгир е бил изграден не по-рано от 2350 г. на Втората епоха, след което станал основно пристанище на Верните Нуменорци.

ПРИЛОЖЕНИЕ Д ИМЕНАТА НА КЕЛЕБОРН И ГАЛАДРИЕЛ

В един очерк за обичаите около даването на имена при Елдарите във Валинор е казано, че те имали по две "дадени имена" (еси_), като първото се давало при раждането от бащата; по смисъл или форма то обикновено напомняло собственото име на бащата, като по-късно (след израстването на детето) понякога се прибавяла приставка или окончание. Второто име се давало от

майката - обикновено след време, но понякога още при раждането; и тия майчини имена имали голямо значение, понеже майките на Елдарите имали прозорливост за характера и склонностите на своите деца, а някои притежавали и пророческа дарба. Освен това всеки Елдар можел да се сдобие и с епесе_ ("след-име"), не непременно дадено от близките, а най-често прозвище - обикновено в знак на почит и възхищение; и това епесе_ понякога се превръщало във всеобщо признато име, запазено в преданията и летописите (каквото е например случаят с Ерейнион, наричан винаги със своето епесе_ Гил-галад).

По същия начин името Алатариел_, което според по-късния вариант на тяхната история било дадено на Галадриел от Келеборн в Аман, представлява епесе_ (относно неговия произход виж обяснението за думата _кал_ в Приложението към "Силмарилион") и тя решава да го използва в Средната земя, но преведено на Синдарински като Галадриел_, вместо "бащиното" си име Артанис_ или "майчиното" _Нервен_.

Разбира се, едва в по-късния вариант Келеборн се появява не със Синдаринско, а с Върховноелфическо име - Телепорно_. Твърди се, че всъщност то е Телерийско по форма; древният корен на елфическата дума "сребро" е киелеп_, преобразуван на _келеб_ в Синдаринския език, _телеп-, телпе_ в Телерийския и тиелеп-, тиелпе_ в Куенийския. Но в Куенийския език формата телпе_ се утвърдила чрез влиянието на Телерийския; защото Телерите ценели среброто повече от златото и майсторството им да обработват този метал било признато дори от Нолдорите. Затова за Бялото дърво на Валинор по-често се употребявало името Телперион_, отколкото _Тиелперион_. (Името _Алатариел_ също е Телерийско; Куенийската му форма е Алтариел_.)

Според първоначалния замисъл името Келеборн е трябвало да означава "Сребърно дърво"; така са наричали и Дървото на Тол Ересеа ("Силмарилион", стр. 65). Близките му също са имали "дървесни" имена (както виждаме в края на въстъпителните бележки към тази глава): баща му Галадон, брат му Галатил и племенницата му Нимлот, носеща името на Бялото дърво от Нуменор. Но в късните филологически съчинения на баща ми значението "Сребърно дърво" отпада; втората част на Келеборн_ (като лично име) произхожда от древното прилагателно орна_ - "висок, извисен" - вместо от близкото до него съществително орне_, тоест "дърво". (Първоначално думата _орне_ се е отнасяла само до прави и стройни дървета като брезите, а по-яките и разклонени дървета като дъбове и букове били наричани в древния език галада_, което означава "голяма растителност"; но тази разлика не винаги се съблюдавала в Куенийския език и напълно изчезнала в Синдаринския, където всички дървета станали галад_, а думата _орн_ излязла от широка употреба и оцеляла само в балади, песни и множество имена на хора и дървета.) Фактът, че Келеборн е бил висок, се споменава при разглеждането на нуменорските мерки за дължина в Приложението към "Гибел сред Перуникови поля".

За погрешното свързване на името Галадриел с думата галад_ баща ми пише:

Когато Келеборн и Галадриел станали повелители на елфите от Лориен (които били по произход предимно Горски елфи и се наричали Галадрими), името на Галадриел било свързано с дърветата, като тази връзка била подпомогната и от името на съпруга ѝ, в което сякаш също имало дървесен елемент; затова извън Лориен, където помръкнали спомените за древните времена и историята на Галадриел, нейното име често се бъркало с това на Галадримите. Но не и в Лориен.

ЧАСТ ТРЕТА

ТРЕТАТА ЕПОХА

I

ГИБЕЛ СРЕД ПЕРУНИКОВИ ПОЛЯ

Подир Саурановото падение Исилдур, син и наследник на Елендил, се завърнал в Гондор. Там приел Елендилмира<1> като крал на Арнор и се провъзгласил за върховен владетел над всички Дунедаяни на север и юг; защото бил горделив и доблестен мъж. Една година останал в Гондор, за да възстанови реда и да очертае границите<2>; но почти цялата армия на Арнор се завърнала в Ериадор по нуменорския път от Бродовете на Исен до Форност.

Когато накрая решил, че вече вече може да се завърне в своето кралство, обзело го нетърпение и пожелал най-напред да мине през Имладрис; защото там бил оставил съпругата и най-малкия си син<3>, а освен туй срочно му трябвал съвет от Елронд. Затова избрал да потегли на север от Осгилиат през Андуинската долина към Кирит Форн ен Андрат, високият северен проход, що слизал към Имладрис<4>. Добре познавал областта, понеже често пътувал из нея преди Войната на Съюза и по същия път бил тръгнал на бой заедно с людете от Източен Арнор и отряда на Елронд<5>.

Дълго било пътешествието, ала единственият друг път - на запад, сетне на север до кръстопътя в Арнор и след туй на изток към Имладрис - щял да е още по-дълъг<6>. За ездачи може би нямало да е по-бавен, но Исилдур не разполагал с подходящи коне за езда<7>; в прежни дни може би щял да е и по-безопасен, но Саурон вече бил унищожен, а народът от Долината помогнал за тази победа. Нямал от какво друго да се тревожи Исилдур, освен от умората и капризите на времето, ала с туй трябвало да се съобразява всеки, комуто се наложело да тръгне надалеч из Средната земя<8>.

И тъй, както разказват преданията, към края на втората година от Третата епоха Исилдур напуснал Осгилиат в началото на месец Иванет<9> с надеждата да достигне Имладрис след четирийсет дни, сиреч към средата на Нарбелет, преди зимата да се зададе откъм Севера. В едно ясно утро Менелдил<10> се сбогувал с него край Източната порта на Моста и рекъл:

- Тръгвай сега без да се бавиш и дано лъчезарното Слънце вечно грее над твоя път!

Заедно с Исилдур освен тримата му синове Елендур, Аратан и Кирион<11>, тръгнала и личната му охрана от двеста бойци - храбри и закалени в сраженията арнорски мъже. За пътешествието им не се разказва нищо, освен че минали през Дагорлад и продължили на север през необятните пушинаци южно от Зеленогор Велики. На двайсетия ден, когато зърнали в далечината пред себе си горите по възвишенията, обагрени от Иванет в златисто-червени отблясъци, ненадейно небето се заоблачило и мрачен вихър донесъл дъждове откъм откъм езерото Рун. Четири дни валяло; затуй когато приближили подстъпите към Долината между Лориен и Амон Ланк<12>, Исилдур се отклонил от придошлите бързи води на Андуин и тръгнал нагоре по стръмните склонове от източната му

страна, за да открие древните пътища на Горските елфи, що минавали досама Гората.

Тъй станало, че в късния следобед на трийсетия ден от пътешествието пътниците минавали покрай северните предели на Перуникови поля<13> по една пътека, водеща към тогавашното Трандуилово кралство<14>. Ясният ден вече гаснел; над далечните планини се сбирали облаци, обагрени в пурпур от клонящото към залез слънце; дълбоките долини вече тънели в сиви сенки. Дунеданите пеели, защото дневният преход приближавал към края си и зад гърба им оставали три четвърти от дългия път към Имладрис. Отдясно Гората се извисявала над стръмните баири, слизащи към пътеката, а надолу склонът ставал по-полегат и постепенно се сливал с долината.

Ненадейно слънцето се скрило зад облак, в същия миг чули гнусните кръсци на орки и ги зърнали как изскачат от горските дебри, за да се втурнат надолу с бойни викове<15>. Под гаснещата светлина можели само да се догаждат за броя им, ала личало, че са многократно, може би дори десетократно повече от Дунеданите. Исилдур наредил да се строят в тангаил <16>, стена от щитове в две плътни редици, които можели да се извият назад, ако врагът нападне по фланговете и при необходимост да се превърнат в затворен кръг. Ако местността била плоска или противникът нападал отдолу, той щял да строи отряда си в дирнайт <16> и да нападне орките с надежда чрез могъществото на Дунеданите и техните оръжия да си пробие път и да разпръсне слияните врагове; ала сега нямало как да го стори. Зло предчувствие натегнало като сянка в сърцето му.

- Жива е мъстга на Саурон дори и след гибелта му - рекъл той на Елендур, който стоял до него. - Тук усещам лукавство и замисъл! Няма надежда за помощ: Мория и лориен са далече назад, а до Трандуил има още четири дни път.

- А и носим несметни богатства - добавил Елендур, понеже бил посветен в тайните на баща си.

Орките вече приближавали. Обърнал се Исилдур към своя оръженосец и рекъл:

- Охтар<17>, поверявам ти туй на съхранение. - И му подал ножницата с парчетата от Елендиловия меч Нарсил. - Опази го от плен както можеш и на каквато и да било цена; та дори и ако трябва да те нарекат страхливец, що ме е изоставил. Вземи своя приятел и бягай! Върви! Повелявам ти!

Тогаз Охтар коленичил, целунал ръката му и двамата младежи побягнали надолу към мрачната долина<18>.

Орките може и да са забелязали тяхното бягство, ала не им обърнали внимание. Само спрели за малко да подготвят атаката. Най-напред изсипали дъжд от стрели, сетне изведнъж с мощен рев сторили каквото би предприел Исилдур на тяхно място и пратили тълпа от най-яките си бойци надолу по склона срещу Дунеданите, като се надявали тъй да разбият строя им. Но стената устояла на удара. Стрелите били безполезни срещу нуменорската броня. Могъщите мъже се извисявали и над най-високите орки, а техните копия и мечове стигали по-далеч от оръжията на враговете. Набегът трепнал, разкъсал се и отстъпил назад, оставяйки нападнатите да стоят непоклонимо сред купища посечени орки.

На Исилдур му се сторило, че врагът отстъпва към Гората. Хвърлил поглед назад. Слънцето чезнело зад планините и само едно червено ръбче още пламтяло над облаци; скоро щяла да падне нощ. Заповядал незабавно да продължат похода, но при това да слязат към по-равна местност, където орките нямало да имат такова предимство<19>. Може би вярвал, че след като

платили толкова скъпа цена, враговете щели да се оттеглят, или най-много да пратят подир него съгледвачи. Такъв бил нравът на орките, които често се оказвали твърде плашливи, колчем откриели, че плячката може и да хапе.

Ала грешал. В нападението им имало не само лукавство, но и свирепа, неутолима ненавист. Озлобените планински орки били предвождани от най-лютите слуги на Барад-дур, пратени преди време да охраняват проходите<20> и макар да не знаели туй, отрязаният преди две години от черната му десница Пръстен все още тегнел от злата Сауронова воля и призовавал на помощ всичките му слуги. Дунеданите едва били изминали една миля, когато орките пак ги застигнали. Този път не нападнали в клин, а разгърнали цялата си мощ. Слезли надолу в широка редица, която се извила като дъга и скоро сключила обръч около Дунеданите. Сега били безмълвни и се държали извън обстрела на страховитите стоманени лъкове от Нуменор<21>, макар че бързо падал мрак и в отряда имало далеч по-малко стрелци, отколкото били необходими<22>. Исилдур спрял.

Настанало затишие, през което най-зорките Дунедани различили, че орките затягат обръча крадешком, стъпка по стъпка. Елендур пристъпил към баща си, който стоял самотен и мрачен, сякаш потънал в размисъл.

- Атариния_ - запитал той, - що ще речеш за онази мощ, която би спласила тия гнусни твари и би им повелила да ти се подчинят? Нима тя не ще ни помогне?

- Уви, не, сения_. Не мога да я използвам. Боя се от болката да я докосна<23>. А и още не съм сбрал сила да я подчиня на своята воля. Вече добре се познавам, та знам, че някой друг е потребен, по-могъщ от мен. Гордостта ми отмина. Мястото ѝ е при Пазителите на Трите.

В този миг изведнъж се раздал рев на рогове и от всички страни орките връхлетели върху Дунеданите с безумна свирепост. Падала нощ и надеждата чезнела. Бойците падали; защото най-едрите орки се хвърляли двама по двама и живи или мъртви поваляли Дунеданите с тежестта си, та други да ги придърпат и разкъсат с ноктестите си лапи. С пет живота срещу един плащали в тази размяна, ала и туй било за тях твърде ниска цена. Тъй загинал Кирион, а Аратан бил смъртно ранен в опита си да го спаси.

Елендур все още бил жив и подирил Исилдур. А той сбирал бойците откъм източната страна, където набегът бил най-жесток, понеже орките все още се бояли от Елендилмира върху челото му и избягвали да застават пред него. Елендур го докоснал по рамото и Исилдур се обърнал свирепо, като си мислел, че някой орк се е промъкнал изотзад.

- Кралю мой - рекъл Елендур, - Кирион е мъртъв и Аратан скоро ще го последва. Твоят последен съветник трябва да препоръча, не, да повели, както ти преди малко повели на Охтар. Бягай! Вземи своя товар и на всяка цена го отнеси при Пазителите - дори и с цената да изоставиш своите люде и мен!

- Кралски сине - отвърнал Исилдур, - знаех, че тъй ще трябва да сторя; но се боях от болката. А и не можех да тръгна без твое разрешение. Прости ми за гордостта, що ти донесе тая съдба<24>.

Елендур го целунал и рекъл:

- Бягай! Бягай сега!

Исилдур се отправил на запад и като измъкнал Пръстена, който висял в кесийка на тънка верижка около шията му, сложил го на пръста си с болезнен вик и повече никой не го видял в Средната земя. Ала Елендилмирът на Запада не помръкнал, а изведнъж лумнал червен и гневен като пламтяща звезда. Люде и орки се отдръпнали с ужас; а Исилдур дръпнал качулката над челото си и изчезнал в нощта<25>.

За онуй, що се случило с Дунеданите, по-късно станало известно само това: не след дълго всички паднали мъртви, само един млад оръженосец бил зашеметен и погребан под трупите. Тъй загинал Елендур, който трябвало да стане крал подир баща си и всички, що знаели неговата сила, мъдрост и скромна величавост, предсказвали, че ще е сред най-великите потомци на Елендил, най-близък по дух и облик до него<26>.

А за Исилдур казват, че много страдал от мъки телесни и душевни, ала най-напред бягал вихрено като елен пред глутница псета, додето стигнал дъното на долината. Там спрял да види дали не го гонят; защото и без да виждат, орките умеели да преследват в тъмното по миризмата. Сетне продължил по-предпазливо, понеже в сумрака пред него се разстилало широко неравно поле с безброй капани за непредпазливи нозе.

Тъй стигнал накрая сред нощното мъртвило до бреговете на Андун и вече бил грохнал от умора; защото изминал пътя тъй бързо, както никой друг Дунедан не би го изминал дори по равна земя и на светло<27>. Мрачна и буйна се вихрела реката пред него. Постоял Исилдур там, самотен и разтревожен. После бързо захвърлил бронята и оръжията, като оставил само късия меч на пояса си<28> и бързо се хвърлил във водата. По сила и издръжливост дори сред Дунеданите малцина биха могли да се мерят с него, ала въпреки туй почти нямал надежда да достигне отсрещния бряг. Не след дълго трябвало да завие право на север срещу течението; колкото и да се борел, водата все го теглела надолу, към гъсталаците на Перуникови поля. Те се оказали по-близо, отколкото предполагал<29>, та тъкмо когато течението отслабнало и вече приближавал отсрещния бряг, изведнъж се заплел сред високи тръстики и жилави водорасли. И ненадейно усетил, че Пръстенът е изчезнал. Случайно, или не чак тъй случайно, бил се изплъзнал от пръста му и потънал там, где нямало надежда да го открие отново. Обзело го толкоз непоносимо чувство на загуба, че изпървом прекратил борбата и бил готов да се удави. Ала мъката изчезнала също тъй бързо, както била налетяла. С нея отминала и болката. Непоносим товар сякаш паднал от раменете му. Напипал с нозе речното дъно и като се изтръгнал от тинята, прецапал между тръстиките до едно блатисто островче край западния бряг. Там излязъл от водата - обикновен простосмъртен, дребно създание, загубено и изоставено сред пущинака на Средната земя. Ала за острите очи на орките, що дебнели там на стража, той се извисил като чудовищна и страховита сянка с лумнали звезди наместо очи. Пуснали те насреща му облак отровни стрели и избягали. Нямало смисъл да бягат, понеже пронизан в сърцето и гърлото, обезоръженият Исилдур паднал без звук във водата. Не открили вече следа от него ни елфи, ни люде. Тъй загинала първата жертва на осиротелия Пръстен - Исилдур, втори крал на Дунеданите и последен владетел на Арнор и Гондор през онази епоха.

Източници на легендата за гибелта на Исилдур_

Все пак имало оцелели свидетели за ония събития. Охтар и неговият спътник успели да се спасят заедно с пречупения Нарсил. Преданията споменават и за един младеж, който оцелял сред клането - той се наричал Естелмо и бил оръженосец на Елендур; рухнал сред последните, но не посечен, а зашеметен с боздуган и тъй по-късно го открили жив под трупа на Елендур. Естелмо чул последните думи между Исилдур и Елендур преди раздялата. Спасителите пристигнали късно, ала все пак навреме, за да прогонят орките и да опазят телата от оскверняване; защото Горяните пратили бързи вестносци

да предупредят Грандуил, а подир туй сбрани войска, та нападнали орките от засада и ги разбили, понеже скъпа цена платили гнусните твари за оная победа и в схватката били загинали почти всички от едрите орки; дълги години подир туй не дръзнали да повторят подобна атака.

Разказът за сетните часове на Исилдур и гибелта му е само догадка - ала добре обоснована. Цялостната легенда се появила едва през царуването на Елесар в Четвъртата епоха, когато излезли наяве и други доказателства. Дотогава се знаело: първо, че Исилдур носел Пръстена и бягал към Реката; второ - че бронята, шлемът, щитът и дългият му меч (но нищо друго) били открити на брега малко над Перуникови поля; трето - че орките били оставили по западния бряг стражи с лъкове за в случай, че някой оцелее от битката и избяга към Реката (следи от техния лагер били намерени близо до Перуникови поля); и четвърто - че Исилдур и Пръстенът, заедно или поотделно, трябва да са изчезнали в Реката, защото ако Исилдур бил достигнал брега заедно с Пръстена, би убягнал на стражата там и като мощен и издръжлив мъж непременно би успял да се завърне до Лориен или Мория преди да загуби сили. Макар че пътят бил дълъг, всеки от Дунеданите носел в запечатана кесийка на пояса си шишенце еликсир и няколко малки питки пътен хляб, които можели да стигнат на човек за много дни - това, разбира се, не били елдарските чудодей_<30> и _лембас_, но донякъде приличали на тях, тъй като могъщите целителски умения на Нуменор все още не били забравени. А сред изоставените вещи на Исилдур не намерили пояс или кесийка.

Много по-късно, когато отминавала Третата епоха на елфическия свят и приближавала Войната за Пръстена, пред Съвета на Елронд се разкрило, че Пръстенът бил намерен на дъното край Перуникови поля, близо до западния бряг; ала нямало и следа от тялото на Исилдур. Пак тогава станало ясно, че Саруман тайно дирел из същата област; но макар че той не се добрал до Пръстена (който отдавна бил отнесен надалеч), все още не знаели що друго може да е открил.

След коронацията си в Гондор, крал Елесар се заел да въдвори ред из страната и една от първите му задачи била да възстанови Ортанк, където възнамерявал отново да сложи отнетия от Саруман палантир_. Тогава проучили всички потайности на кулата. Множество ценни вещи открили там - скъпоценности и древни реликви на Еорл, откънати от Едорас с помощта на Змийския език през старческите години на Теоден, а също тъй и други, още по-древни и прекрасни неща от погребални могили из цялата Средна земя. В своя духовен упадък Саруман бил станал не дракон, а гнусен лешояд. Накрая зад една потайна врата, що сам Елесар не би могъл да открие и отвори без помощта на Гимли джуджето, намерили стоманен шкаф. Може би Саруман възнамерявал да съхранява там Пръстена; но сега в него нямало почти нищо. Само в ковчеже върху висока лавица имало две неща. Едното било малко златно кальфче, закачено на изящна верижка; то се оказало празно, без никакъв знак или буква, ала нямало съмнение, че тъкмо в него някога Исилдур е носил Пръстена около шията си. До него лежало безценно съкровище, дълго оплаквано и смятано за навеки изчезнало - самият Елендилмир, бялата звезда от елфически кристал върху обръч от митрил_<31>, що Елендил наследил от Силмариен и я превърнал в символ за власт над Северното кралство<32>.

С почит го взел Елесар, а когато се върнал на север да поеме пълната власт над Арнорското кралство, Арвен сложила на челото му Елендилмира и людете занемели от смайване пред неговото великолепие. Но Елесар не желаел повече да го излага на рискове и носел тази свещена реликва само по най-тържествени поводи в Северното кралство. А иначе, когато се появявал в

кралски одежди, носел другия Елендилмир, що бил получил в наследство. "Той също е достоен за преклонение - казал, - и стои далеч над скромните ми заслуги; четирийсет глави са го носили преди мен."<33>

Скръб дълбока обзела изследователите, след като проучили това тайно скривалище. Защото сметнали, че тия неща, особено Елендилмирът, не биха могли да бъдат открити другаде, освен върху тялото на мъртвия Исилдур; но ако той бил потънал из дълбините, подир време течението щяло да ги отнесе. Следователно Исилдур не бил загинал насред течението, а нейде по плитчините. Тогава защо през цялата отминала епоха никой не открил костите му? Дали Саруман не ги е намерил само за да ги оскверни и изгори най-недостойно в някоя от своите пещи? Ако е било тъй то туй е позорно деяние; ала далеч не най-лошото от всичко, що извършил.

БЕЛЕЖКИ

1 Елендилмирът се споменава с бележка под линия в Приложение А към "Властелинът на Пръстените": кралете на Арнор не носели корона, "а лъчезарен безценен камък, наречен Елендилмир, що означава Звезда на Елендил, и го прикрепвали върху челата си със сребърен обръч". Тази бележка дава отправки и към други споменавания за Звездата на Елендил в хода на повествованието. Всъщност имало е не един, а два камъка с това име; виж края на настоящата глава.

2 Както е разказано в Преданието за Кирион и Еорл, извлечено от загубени днес древни описания на събитията, що довели до Клетвата на Еорл и съюза между Гондор и Рохиримите. [Бележка на автора.]

3 Най-малкият син на Исилдур е бил Валандил, трети крал на Арнор - виж "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 383-384). В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" се твърди, че той е роден в Имладрис.

4 Единствено тук срещаме елфическото име на този проход. Много по-късно в Ломидол джуджето Гимли* го нарича "Високия проход": "ако не бяха Беорнингите, пътуването от Дейл до Ломидол отдавна би станало невъзможно. Тия храбри мъже държат открити Високия проход и Равноскалския брод". ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 1.) Именно в този проход орките пленяват Торин Дъбошит и неговите спътници ("Хобитът", глава 4). Андрат несъмнено означава "дълго катерене"; виж Бележка 16 към "Историята на Галадриел и Келеборн".

5 За сравнение виж "За Всевластните Пръстени" ("Симарилион", стр. 382): "и се отправил на север да отнесе Пръстена в своята съкровищница"

6 Над триста левги [има се предвид избраният от Исилдур маршрут] и почти навсякъде без пътища; по онова време нуменорските пътища се изчерпвали с големия път между Гондор и Арнор през Каленардон, сетне на север през Гватло край Тарбад и накрая към Форност; и Пътя изток-запад от Сивите заливи до Имладрис. Тези пътища се пресичали в една точка [Брее] западно от Амон Сул (Бурния връх), докдето според нуменорските мерки имало триста деветдесет и две левги от Осгилиат и още сто и шестнайсет на изток до Имладрис - общо петстотин и осем левги. [Бележка на автора.] За нуменорските мерки за дължина виж Приложението.

7 В своята страна Нуменорците имали коне и ги ценели високо [виж "Описание на Нуменор"]. Но не ги използвали за война, защото всичките им войни се водели отвъд морето. Освен това Нуменорците били снажни и силни, тъй че бойците им обикновено носели тежка броня и оръжия. В селищата си по крайбрежието на Средната земя те отглеждали коне, но рядко ги яздели по друг повод, освен за състезания и развлечение. При война ги използвали само вестноосците и отрядите леко въоръжени стрелци (които най-често не били от нуменорски произход). Във Войната на Съюза загинали много коне, затова тия животни трудно се намирали в Осгилиат. [Бележка на автора.]

8 Из тия пусти земи пътешествениците се нуждаели от багаж и провизии; защото не се надявали да открият човешки или елфически селища преди кралството на Трандуил, което било почти в края на пътешествието им. По време на похода всеки от тях носел храна за два дни (без да се брои споменатата в текста "неприкосновена кесийка"; останалата храна и другите багажи се носели от дребни, издръжливи кончета, които според преданията били открити да бродят волни и диви из просторните равнини на югоизток от Зеленогор. По-късно те били опитомени; но макар че носели тежки товари (без да бързат), не позволявали никому да ги язди. Отрядът разполагал само с десет от тези кончета. [Бележка на автора.]

9 На петия ден от месец Явание_ според "Кралското летоброене", което с някои леки промени все още се използвало в Графството. Месец Явание (Иванет) съответствал на _Халимат_, тоест днешния септември, а _Нарбелет_ - на октомври. Ако всичко вървяло добре, четирийсет дни (до петнайсетия ден от Нарбелет_) щели да бъдат достатъчни. Пътешествието вероятно е покривало не по-малко от триста и осем левги; но дунедайнските войници са били снажни, силни и издръжливи, тъй че можели "с лекота" да изминават по осем левги на ден в пълно бойно снаряжение - изминавали ги на осем прехода по една левга с кратки почивки след всеки преход (думата лар_ със Синдарински еквивалент даур_ първоначално е означавала спирка или почивка) и един час отдих по пладне. Така "целодневният" преход е траел около десет часа и половина, от които осем в движение. При добро хранене бойците можели да поддържат това темпо за дълги периоди. А при необходимост достигали и много по-голяма бързина - до дванайсет левги дневно (в краен случай и повече), но само за кратко време. По време на злочастните събития в откритите местности на географската ширина на Имладрис (която приближавали) денят е траел около единайсет часа; в средата на зимата обаче дължината му спадала под осем часа. Но в мирно време из Севера не се предприемали дълги пътешествия от началото на Хисуи_ (_Хисиме_, тоест ноември) до края на _Нинуи_ (_Нениме_, тоест февруари). [Бележка на автора.] В Приложение Г към "Властелинът на Пръстените" е разказано подробно за календарите, използвани в Средната земя.

10 Менелдил бил племенник на Исилдур, син на по-малкия му брат Анарион, загинал при обсадата на Барад-дур. Исилдур го провъзгласил за крал на Гондор. Менелдил бил любезен, но далновиден мъж и не разкривал замислите си. Всъщност той се радвал, че Исилдур и синовете му си заминават и се надявал делата из Севера да приковат задълго цялото им внимание. [Бележка на автора.]

В непубликувани летописи за потомците на Елендил е казано, че Менелдил

бил четвъртият син на Анарион, роден през 3318 г. от Втората епоха, и че бил последният човек, роден в Нуменор. Единствено в цитираната по-горе бележка срещаме подробности за характера му.

11 И тримата се сражавали във Войната на Съюза, но Аратан и Кирион не взели участие при нахлуването в Мордор и обсадата на Барад-дур, тъй като Исилдур ги изпратил да заемат крепостта Минас Итил поради опасенията си, че Саурон ще се опита да избяга от Гил-галад и Елендил, да си пробие със сила път през прохода Кирит Дуат (наречен по-късно Кирит Унгол) и жестоко да отмъсти на Дунеданите преди гибелта си. Като любимец на Исилдур и негов наследник, Елендур придружавал баща си през цялата война (освен при последния двубой по склоновете на Ородруин) и бил посветен във всички негови планове. [Бележка на автора.]

Споменатите в предишната Бележка летописи твърдят, че най-големият син на Исилдур бил роден в Нуменор през 3299 г. от Втората епоха (самият Исилдур е роден 3209 г.).

12 Амон Ланк_, тоест Голия хълм, бил най-високата точка на платото в югозападния ъгъл на Зеленогор и бил наречен тъй, понеже по него не растели дървета. По-късно се превърнал в Дол Гулдур, първата твърдина на Саурон след неговото възраждане. [Бележка на автора.]

13 Другото име на Перуникови поля е Лоег Нинглорон_. Когато през Древните дни Горските елфи за пръв път се заселили там, на мястото имало езеро в дълбока низина, където най-бързото течение на Андуин слизало около седемдесет мили, преди да се слее с буйната Перуникова река (Сир Нинглор), идваща от Планините. На запад от Андуин езерото се разширявало, защото там склоновете на долината били по-стръмни; а на изток навярно стигало чак до подножието на дългите склонове, слизащи откъм Гората (по онова време също покрити с дървета) и обраслите с тръстики плитчини свършвали край полегатия склон, точно под пътеката, по която вървял Исилдур. Езерото се било превърнало в обширно блато, из което реката лъкатушела през пущинак от островчета, тръстикови гъсталаци и безброй жълти перуники, що надхвърляли на височина човешки бой, та дали името на цялата тази местност и на планинската река, край чието долно течение растели най-гъсто. Но блатото постепенно се отдръпвало на изток и по онова време в подножието на склоновете се разстинали равни ливади, обрасли с трева и ниски тръстики, през които можело свободно да се премине. [Бележка на автора.]

14 Много преди Войната на Съюза Орофер, крал на Горските елфи източно от Андуин, се разтревожил от слухове за растящата мощ на Саурон и напуснал древните си владения около Амон Ланк (срещу Лориен, но от другата страна на реката). Три пъти се преселвал на север неговият народ и в края на Втората епоха живеел из западните долини на Емин Муил, където много елфи бродели волно през горите чак до Андуин, северно от древния път на джуджетата (Мен-и-Наугрим). Орофер се присъединил към Съюза, но загинал при шурма срещу Портите на Мордор. Синът му Трандуил се завърнал с остатъците от армията на Горските елфи една година преди похода на Исилдур.

Емин Дуир (Мрачните планини) представлявали група високи хълмове в североизточната част на Гората и били наречени тъй заради гъстите елови гори по техните склонове; но все още нямали лоша слава. По-късно, когато сянката на Саурон паднала над Зеленогор Велики и името на гората било

променено от Ерин Гален на Таур-ну-Фуин (преведено като Мраколес), Емин Дуир се превърнал в свърталище на множество от най-злите му изчадия и получил името Емин-ну-Фуин, тоест Планини на Мраколес. [Бележка на автора.]

За Орофер виж Приложение Б към "Историята на Галадриел и Келеборн"; в един от цитираните там откъси оттеглянето на Орофер към Зеленогор се обяснява с желанието му да избегне джуджетата от Мория и властта на Келеборн и Галадриел в Лориен.

Елфическите названия на Планините на Мраколес не се срещат никъде другаде. В Приложение Е към "Властелинът на Пръстените" елфическото име на Мраколес е Таур-е-Ндаеделос, тоест "гора на големия страх"; с приведеното тук име Таур-ну-Фуин, тоест "гора под нощта", по-късно бил наречен Дортонион - гористото плато по северната граница на Белерианд през Древните дни. Употребата на едно и също име спрямо Мраколес и Дортонион е многозначителна като се има предвид голямата близост между двете места в картините на баща ми. След края на Войната за Пръстена Трандуил и Келеборн отново преименували Мраколес и го нарекли Ерин Ласгален, тоест Гора на Зелените листа (Приложение Б към "Властелинът на Пръстените").

Пътят на джуджетата Мен-и-Наугрим_ всъщност е Древния Горски път, описан в глава 7 на "Хобитът". В една ранна чернова на настоящото повествование има бележка за "древния Горски път, който слизал от Имладриския проход, пресичал Андуйн по мост (разширен и укрепен, за да минат армиите на Съюза) и продължавал през източната долина към Мраколес. По-надолу Андуйн не можел да бъде прекосен никъде; защото на няколко мили след Горския път започвал стръмен склон и течението ставало много бързо чак додето достигало просторните Перуникови поля. Отвъд тях реката пак се ускорявала и набъбвала от множество притоци, чиито имена днес са забравени, освен тези на най-големите: Перуникова река (Сир Нинглор), Сребропът (Келебрант) и Липосвет (Лимлаит)". В "Хобитът" Горския път пресича реката през Стария брод и не се споменава някога там да е имало мост.

15 Краткото описание, приведено в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 382-383), дава друга версия на събитията: "в Мъгливите планини Исилдур бил нападат из засада от голям отряд орки; ненадейно злите твари нахлули в лагера му между Зеленогор и Великата река, близо до Перуниковите поля Лоег Нинглорон; а станало тъй, понеже Исилдур бил безгрижен и не разположил стража наоколо, смятайки, че всички врагове са унищожени".

16 Тангаил_, тоест "щитова ограда" е името на тази формация в Синдаринския език, който бил общоприет сред народа на Елендил; "официалното" Куенийско название било сандастан_, тоест "щитова преграда", произлязло от първичното танда_ ("щит") и _стама-_ ("прогонвам", "изключвам"). В Синдаринската форма се използвала различна втора частица - кайл_, означаваща стобор или ограда от заострени колове. В ранната си форма кегле_ тази дума идвала от корена кег-_ , тоест "зъбец" или "шип", срещан и в старинната дума за "ограда"-кегия_, откъдето произлиза Синдаринското _кай_ (за сравнение - името на планинския хребет Моргай_ в Мордор).

Друга формация се е наричала дирнаит_ или на Куенийски _нернехта_, тоест "човешко острие"; имала е клиновидни очертания и била прилагана при атака от близко разстояние срещу врага преди да се е разгънал в боен строй или срещу защитна формация на открито. Куенийската дума нехте_ (на Синдарински наит_) се прилагала за всички островърхи предмети: острие, клин, връх на

копие, тесен полуостров (от корена нек_ - "тесен"); за сравнение виж името на Лориенския Наит - местността в ъгъла между Келебрант и Андуйн, която при сливането на двете реки е много по-тясна и изострена, отколкото може да се покаже на картата. [Бележка на автора.]

17 Охтар е единственото име, срещано в легендите; ала вероятно всъщност представлява само почетно обръщение, което Исилдур използвал в този трагичен момент, за да прикрие чувствата си чрез официална вежливост. С титлата охтар_ ("войник", "боец") наричали всички, които имали пълно военно обучение и боен опит, но все още не били удостоени със званието роквен_, което бихме могли да преведем като "рицар". Охтар обаче е бил сродник на Исилдур и негов близък приятел. [Бележка на автора.]

18 В една по-ранна чернова Исилдур заповядва на Охтар да вземе двама спътници. В "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 383) и "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 2) е казано, че "само трима от неговия отряд успели след дълго лутане да се прехвърлят през планините". Според настоящия текст може да се предположи, че третият е бил Естелмо, оръженосецът на Елендур, който оцелял в битката.

19 Били са отминали най-дълбоката част на Перуникови поля, а по-нататък земята по източния бряг на Андуйн (който течал по дълбоко русло) ставала по-суха и твърда, защото местността се променяла. Оттам започвало полегато нагорнище, което при приближаването на Горския път и владенията на Трандуил почти се изравнявало със склоновете на Зеленогор. Исилдур добре знаел това. [Бележка на автора.]

20 Няма съмнение, че Саурон е бил добре осведомен за Съюза и е изпратил всички свободни отряди на Червеното око да нападнат по всички възможни начини войските, които биха опитали да съкратят пътя като минат през Планините. В крайна сметка основната армия на Гил-галад заедно с Исилдур и част от Арнорската войска минала през проходите на Имладрис и Карадрас, след което стъписаните орки се укрили. Те обаче оставали нащрек, твърдо решени да нападнат всеки малоброен отряд от елфи или хора. Трандуил оставили да мине безпрепятствено, понеже дори и обезкръвената му армия била прекалено силна за тях; но те не бързали и през повечето време се укривали из Гората, докато други дебнели по речните брегове. Едва ли до тях са достигнали вести за гибелта на Саурон, тъй като той бил плътно обсаден в Мордор и цялата му войска загинала. Дори да е имало шепа оцелели, те са избягали далече на изток заедно с Духовете на Пръстена. Дребното и незначително поделение из северните области било забравено. Вероятно орките са смятали, че Саурон е победил и разпръснатата войска на Трандуил отстъпва, за да се укрие в горските укрепления. Поради това са станали по-дръзки и бързали да заслужат похвалата на господаря си, макар да не били участвали в главната битка. Но не похвала биха спечелили, ако някой от тях би доживял да види неговото възраждане. Никакви изтезания не биха задоволили яростта му към некадърните глупци, що оставили да им се изплъзне най-великата скъпоценност в Средната земя, макар и да не им било известно нищо за Единствения Пръстен, за който освен Саурон знаели само неговите роби - Деветте Духа на Пръстена. Ала по-късно мнозина смятали, че яростната решителност на техния шурм срещу Исилдур се дължала отчасти на Пръстена. Само две години били изминали откакто той напуснал ръката на Саурон и макар

че бързо изстивал, все още тегнел от злата му воля и дирел всеки възможен начин да се завърне при господаря си (както сторил по-късно, когато Саурон се възродил и отново постигнал могъщество). Затуй се смята, че макар да не го разбирали, пълководците на орките били изпълнени с люто желание да изстребят Дунедайните и да пленят командира им. И все пак в крайна сметка се оказало, че Войната за Пръстена е загубена с Битката сред Перуникови поля. [Бележка на автора.]

21 За лъковете на Нуменорците виж "Описание на Нуменор".

22 Само двайсет според преданията; защото никой не очаквал подобна беда. [Бележка на автора.]

23 Можем да сравним това с думите от свитъка, в който Исилдур описва Пръстена преди да напусне Гондор за последното си пътешествие и който е цитиран от Гандалф пред Съвета на Елронд в Ломидол: "Горещ бе той изпървом, когато го взех, горещ като жарава и обгори ръката ми, та не вярвам някога да се освободя от болката в нея. Ала сега, когато пиша тия слова, той е изстинал и сякаш се свива..." ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 2).

24 Става дума за гордостта, която го е накарала да задържи Пръстена въпреки съвета на Елронд и Кирдан да го унищожи в пламъците на Ородруин, както е описано в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 2) и "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион, стр. 382).

25 Този твърде необикновен откъс несъмнено означава, че светлината на Елендилмира е осуetyвала магическата способност на Пръстена да прави своя носител невидим; но когато Исилдур закрива челото си с качулка, сиянието изгасва.

26 Казват, че подир векове ония (като например Елронд), които го помнели, били поразени от невероятната телесна и духовна прилика между него и крал Елесар, победителя от Войната за Пръстена, в която се свършило веднъж завинаги с Пръстена и Саурон. Според дунедайнските летописи Елесар бил трийсет и осми потомък по права линия на Елендуrowия брат Валандил. Толкова много време минало преди смъртта му да бъде отмъстена. [Бележка на автора.]

27 Цели седем левги от мястото на сражението. Нощта тъкмо падала, когато избягал; стигнал до Андун около полунощ. [Бележка на автора.]

28 Мечът бил от вида, наричан екет_ - широк и къс двуостър меч с дължина от фут до фут и половина. [Бележка на автора.]

29 Мястото на последната битка било на миля и повече от северната граница на Перуникови поля, но може би бягайки в тъмнината надолу, Исилдур се е отклонил на юг. [Бележка на автора.]

30 Преди Задругата да напусне Ломидол, Елронд подарява на Гандалф манерка с чудодей_, "еликсир от Имладрис" ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 3).

31 Защото този метал се намирал и в Нуменор. [Бележка на автора.]

В "Потомците на Елрос" се казва за петнайсетия нуменорски владетел Тар-Телемайта, че е наречен тъй (тоест "Среброръкия") заради своята обич към среброто "и защото непрестанно заръчва на служителите си да търсят митрил_". Но от друга страна Гандалф твърди в Мория, че "единствено тук в целия свят се намираще морийското или истинското сребро, както го наричаха някои; елфическото название е митрил_" ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 4).

32 В "Алдарион и Ерендис" е казано за Ерендис и елмаза, който Алдарион ѝ донася от Средната земя: "Алдарион видял, че е заръчала да вградят неговия елмаз като звезда в тънка сребърна лента; и по нейна молба закрепил лентата около челото ѝ". Така тя става известна като Тар-Елестирне, Звездочелата владетелка; и "оттогава насетне тръгнал обичаят кралете и кралиците да носят на челата си безценен камък вместо корона" (Бележка 18 към "Алдарион и Ерендис"). Тази традиция без съмнение е свързана с Елендилмира - скъпоценен камък във формата на звезда, носен от владетелите в Арнор като символ на кралската власт; но тъй като принадлежал на Силмариен, древният Елендилмир е съществувал в Нуменор (независимо от произхода си) още преди Алдарион да донесе елмаза на Ерендис от Средната земя, тъй че не може да става дума за един и същ камък.

33 Истинската бройка е трийсет и осем, тъй като вторият Елендилмир бил изработен за Валандил (виж Бележка 26).

В "Разказ за годините" от Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" за 16 година на Четвъртата епоха (1436 г. по Летоброенето на Графството) е казано, че когато пристигнал на Брендивинския мост да поздрави своите приятели, крал Елесар удостоил Самознай със Звездата на Дунеданите и обявил дъщеря му Еланор за придворна дама на кралица Арвен. Въз основа на това сведение Робърт Фостър твърди в "Пълен пътеводител из Средната земя", че "Звездата [на Елендил] била носена от владетелите на Северното кралство докато накрая Елесар я подарил на Сам Майтапер през 16 г. от Четвъртата епоха". В настоящият текст ясно се казва, че крал Елесар е задържал при себе си Елендилмира, изработен за Валандил; и във всеки случай според мен би било напълно изключено да го подари на кмета на Графството, колкото и високо да е ценил заслугите на Самознай. Елендилмирът е бил наричан с различни имена: Звезда на Елендил, Звезда на Севера, Звезда на Северното кралство; изследователи като Робърт Фостър и Дж. Тайлър предполагат, че названието "Звезда на Дунеданите" (срещано единствено само в посочения "Разказ за годините") е едно от тези имена; но лично за мен изглежда почти сигурно, че не е така и че доблестният Самознай е бил удостоен с друго (и по-уместно) отличие.

ПРИЛОЖЕНИЕ

НУМЕНОРСКИТЕ МЕРКИ ЗА ДЪЛЖИНА

Към откъса от "Гибел сред Перуникови поля", в който се говори за различните пътища от Осгилиат до Имладрис (виж и Бележка 6), е приложено следното допълнение:

Доколкото е възможно, преобразуваме мерките за дължина в съвременни понятия. Думата "левга" се използва, защото това е била най-дългата мярка

за разстояние: според нуменорските изчисления (които са били десетични) пет хиляди рангара_ (пълни крачки) правели един_рангар_, който се равнявал на почти три съвременни мили. Думата лар_ означавала "почивка", тъй като при бързите походи обикновено се спирало за малко след преодоляването на това разстояние [виж Бележка 9]. Рангата_ на Нуменорците е била малко по-дълга от съвременния ярд поради техния по-голям ръст и се равнявала на около трийсет и осем инча*. Така пет хиляди рангара_ почти се равняват на 5280 ярда, както е в "нашата" левга - или по-точно на 5277 ярда, 2 фута и 4 инча. Не можем да бъдем категорични по отношение на точността, тъй като мерките са привеждани във връзка с различни разстояния и дължини, които не винаги могат да се сравнят с днешните. Трябва да взимаме предвид както големия ръст на Нуменорците (понеже обикновено мерките за дължина произлизат от лакът, педя, крачка и т. н.), така и промяната на тези първоначални стандарти при създаването и организирането на единна система за всекидневна употреба и за точни изчисления. Така например два рангара_ често били наричани "човешки ръст", което при трийсет и осем инча за рангар_ дава среден ръст шест фута и четири инча**; но това е било в по-късни времена, когато се казва, че ръстът на Дунедайните бил намалял, а и мярката не се смятала за точно отражение на техния среден ръст, а за приблизителна дължина, изразена чрез добре познатата ранга_. (За_рангата_ често се казва, че била дължината на тяхната крачка от петата на единия крак до големия пръст на другия - при възрастен мъж, който крачи с умерена бързина; широката крачка "можела да достига ранга_ и половина".) Така или иначе, за великите хора от древността се твърди, че били по-високи от днешните. За Елендил казват, че се извисявал "с почти половин ранга_ над обикновения човешки ръст"; той обаче е бил най-висок сред Нуменорците, оцелели подир Падението [откъдето идва и прозвището му Елендил Високи]. Елдарите от Древните дни също са били много високи. Галадриел, "най-снажна сред всички елдарски жени, за които разказват преданията", според старите легенди не отстъпвала по ръст на мъжете, но към това се добавя "според мерките на Дунедайните и древните люде", което ни насочва към височина около шест фута и четири инча.

Рохиримите били малко по-ниски, тъй като в древността техните прадеди са се смесили с други племена - ниски и набити. За Еомер се казва, че по ръст можел да се мери с Арагорн; но той и другите потомци на крал Тенгел са били по-високи от обикновените роханци, защото наследили могъщата си снага (а в някои случаи и тъмна коса) от Тенгеловата съпруга Морвен - знатна гондорска дама с нуменорско потекло.

В бележка към горния текст срещаме някои допълнителни сведения за Морвен, разширяващи онова, което е казано във "Властелинът на Пръстените" (Приложение А - "Кралете на Пределите"):

Тя била известна като Морвен от Лосарнах, понеже живеела там; но не била от народа на ония земи. Някога баща ѝ напуснал Белфалас и се преселил там, понеже обичал цъфтящите долини; той бил потомък на някогашен принц и сродник на Имрахил. Имрахил почитал своето родство (макар и далечно) с Еомер Рохански и между двамата възникнала крепка дружба. Еомер взел за съпруга Имрахиловата щерка [Лотхириел] и техният син Елфвине Прекрасни приличал поразително на дядо си по майчина линия.

Друга добавка отбелязва за Келеборн, че той бил "Линдар от Валинор"

(тоест един от Телерите, които сами се наричали Линдари, тоест Певци) и че

те го смятали за висок, както личи и от самото му име ("сребристо-висок"); ала Телерите обикновено не били тъй снажни, както Нолдорите.

Това твърдение спада към късната версия за произхода на Келеборн и смисъла на неговото име (виж Приложение Д към "Историята на Галадриел и Келеборн").

Другаде баща ми пише за отношението между ръста на хобитите и нуменорците, както и за произхода на името Полуръстове:

Бележките [за ръста на хобитите] в Пролога към "Властелинът на Пръстените" са излишно неясни и усложнени поради вмъкването на сведения за оцелелите от този народ в по-късни времена; но що се отнася до "Властелинът на Пръстените", те се свеждат до следното: хобитите от Графството са имали ръст между три и четири фута, никога по-малко и само в редки случаи повече. Естествено, самите те не са се наричали Полуръстове; това е било нуменорско название. Очевидно то е намеквало за тяхната височина в сравнение с тази на Нуменорците и по времето на възникването си е било сравнително точно. Най-напред с него били наречени Твърдоногите, които станали известни на арнорските владетели през единайсети век [виж бележката за 1050 г. в "Разказ за годините"], а по-късно Дъждокрийците и Запасливците. По онова време Северното и Южното кралство все още поддържали връзка помежду си (тази връзка се прекратила много по-късно) и всяко от двете било добре осведомено какво става из далечните области, особено що се отнася до преселенията на различни народи. Затова макар че не е известно в Гондор да се е появявал друг "полуръст" преди Перегрин Тук, гондорците знаели за съществуването на подобни същества в кралството на Артедаините и ги наричали с името Полуръстове или на Синдарински периани_. Още щом вижда Фродо [пред Съвета на Елронд], Боромир го разпознава като представител на този народ. Вероятно дотогава е смятал полуръстовете само за същества от приказките и легендите. От посрещането на Пипин в Гондор ясно личи, че там са помнели за "полуръстовете".

В друг вариант на бележката се казва малко повече за намалелия ръст на Полуръстовете и Нуменорците:

Смаляването на Дунеданите не било нормална тенденция като при другите народи от Средната земя; дължало се на загубата на древната им западна родина, най-близка до Безсмъртното царство от всички земи на света. В много по-късна епоха издребняването на полуръстовете вероятно било причинено от промяната в начина им на живот; те станали плах и потаен народ, принуден (когато хората или Големите люде се размножили и завладели най-плодородните земи) да търсят убежище из горите и пущинаците - бедни скиталци, забравили своето минало и водещи труден живот в търсене на препитание с вечен страх да не ги забележи някой.

II

КИРИОН И ЕОРЛ

И ДРУЖБАТА МЕЖДУ ГОНДОР И РОХАН

1

Северняците и Колесарите_

Хрониката на Кирион и Еорл^{<1>} започва едва с първата среща между Гондорския Наместник Кирион и Еорл, Владетел на Еотеода, която се състояла след като приключила битката сред Полето на Келебрант и нашествениците в Гондор били унищожени. Но както в Гондор, тъй и в Рохан се съхранили балади и легенди за славния поход на Рохиримите от Севера и от тези предания били взети описанията за по-късните Хроники^{<2>} заедно с още много подробности относно Еотеода. Тук сме ги събрали накратко под формата на летопис.

За пръв път Еотеодът станал известен под това си име през дните на гондорския крал Калимехтар (който умрял през 1936 г. на Третата епоха); по това време представлявал дребен народ, живеещ из Андуинската долина между Равноскал и Перуникови поля, предимно по западния бряг на реката. Тия люде били потомци на Северняците - някога могъщо и многобройно обединение на народи от просторните равнини между Мраколес и Тичаштата река, ненадминати ездачи и коневъди, прославени със своето умение и издръжливост, макар че строили селищата си предимно из горските покрайнини, особено по Източната Щърбина, където земите били оголени от множество сечища^{<3>}.

Тия Северняци били потомци на същия човешки народ, част от който минала през Първата епоха на запад из Средната земя, за да се съюзи с Елдарите във войната им срещу Моргот^{<4>}. Поради туй се падали далечни сродници на Дунеданите или Нуменорците и крепка дружба ги свързвала с гондорския народ. Всъщност земите им били истинска твърдина на Гондор и пазели от нашествия североизточните му граници; ала кралете разбрали туй едва когато тая твърдина загубила силата си и накрая изчезнала. Залезът на Северняците в Рованион се започнал със Страшната чума, що налетяла през зимата на 1635 година и скоро обзела Гондор. Мнозина измрели там, особено из градовете. Ала най-страшен мор се стоварил над Рованион, защото макар че тамошните люде живеели на открито и нямали големи градове, Чумата дошла през мразовита зима, когато коне и хора се приютявали от студа в ниски дървени къщички; а освен туй те не познавали целителските изкуства от древната нуменорска мъдрост, що все още се съхранявала в Гондор. Казват, че когато Чумата отминала, повече от половината люде в Рованион били загинали заедно с конете си.

Трудно се възстановили те от страшната беда; ала дълго нямало кой да подложи силата им на изпитание. Без съмнение източните народи били пострадали също тъй тежко, затова враговете на Гондор идвали главно от юг или по крайбрежието. Ала когато започнало нашествието на Колесарите, що въвлякло Гондор в почти стогодишна война, Северняците поели най-страшния пръв удар. Крал Нармакил Втори повел могъща армия на север през равнините южно от Мраколес и сбрал каквото можал от разпръснатите племена на Северняците; ала войската му била разбита и сам той паднал в сражението. Остатъците от армията се оттеглили през Дагорлад към Итилиен и тъй Гондор изоставил всички земи източно от Андуин с изключение на Итилиен^{<5>}.

Колкото до Северняците, казват, че неколцина избягали отвъд Келдуин (Тичаштата река) и там се претопили сред народа на Дейл под Еребор (с който още отпреди имали кръвно родство), други подирили убежище в Гондор, а трети били обединени от Мархвини, син на Мархари (който загинал охранявайки

отстъплението след Битката в равнините)<6>. Като минали на север между Мраколес и Андуин, те се заселили из Андуинската долина, където били дошли през гората и мнозина други бегълци. Тъй се зародил Еотеодът<7>, макар че дълги години в Гондор не знаели нищичко за него. Повечето от Северняците паднали в робство и Колесарите завладели земите им<8>.

Ала подир време крал Калимехтар, син на Нармакил Втори, след като видял, че над страната не тегнат други заплахи<9>, решил за отмъсти за поражението при Битката в равнините. Точно тогава дошли вестonosци от Мархвини да го го предупредят, че Колесарите възнамеряват да нахлуят в Каленардон през Плитчините<10>; но съобщавали също така, че се подготвял бунт на поробените Северняци, който щял да избухне, ако Колесарите започнат война. Тогава Калимехтар незабавно повел армията си към Итилиен, като се постарал туй да стане известно на враговете. Колесарите излезли насреща с цялата сила, що можели да съберат и Калимехтар отстъпил, та ги отдалечил от домовете им. Накрая влезли в схватка сред Дагорлад и победата дълго се люшкала ту на едната страна, ту на другата. Но в самия разгар на сражението Калимехтар пратил конен отряд през Плитчините (оставени от врага без охрана) и към него се присъединил голям еоред <11> начело с Мархвини, та с общи сили нападнали Колесарите изотзад и по фланга. Гондорската победа била съкрушителна, макар че в крайна сметка не се оказала решаваща. Когато противникът не издържал и се втурнал в безредно бягство на север към домовете си, Калимехтар благоразумно прекратил преследването. Над една трета от враговете били останали да лежат сред Дагорлад между костите на мъртъвци от други, по-благородни древни сражения. Но ездачите на Мархвини подгонили бегълците, та им нанесли още по-тежки загуби в дългото бягство през равнините, чак додето в далечината се появил Мраколес. Едва тогава ги изоставили с подигравателни викове: "Не на север бягайте, а на изток, Сауронови люде! Вижте, домовете, що ни откраднахте, вече са в пламъци!". Защото наистина отпред се надигал дим от пожарища.

Вече бил избухнал бунтът, замислен и подпомогнат от Мархвини; групи отчаяни разбойници наизлезли от Гората, вдигнали робите на крак срещу Колесарите и заедно опожарили техните домове, складове, укрепления и колесници. Ала повечето загинали в битката; защото били зле въоръжени, а врагът не бил оставил домовете си без охрана - освен юношите и старците насреща излезли и младите жени, които по тамошния обичай също се обучавали на военни изкуства, та сега захванали люта битка да защитят челядта и домашните си огнища. Тъй накрая Мархвини трябвало пак да отстъпи към своите земи край Андуин и Северняците от неговото племе вече не се завърнали в древната си родина. Калимехтар се оттеглил в Гондор и страната дълго живяла в мир (от 1899 до 1944 г.) чак до голямото нашествие, при което едва не се прекъснал древният род на кралете.

И все пак не останал напразно съюзът между Калимехтар и Мархвини. Ако те не били пречупили силата на Колесарите в Рованион, скоро щял да последва мощен удар, който навярно би унищожил Гондорското кралство. Ала най-голямата заслуга на този съюз се таяла в далечното бъдеще, що по онуй време никой не подозирал - двата славни похода на Рохиримите за спасяване на Гондор, идването на Еорл сред Полето на Келебрант и роговете на крал Теоден из Пеленор, без които завръщането на краля щяло да завърши с гибел<12>.

Междувременно Колесарите ближели раните си и крояли замисли за отмъщение. В недостъпни за Гондор земи източно от езерото Рун, откъдето до

краля не стигали никакви вести, техните сродници крепнели и се множили, та накрай зажаждали за плячка и нови владения, а в душите им запламтяла ненавист към Гондор, що стоял на техния път. Ала дълго време не предприели нищо. От една страна ги плашела мощта на Гондор, понеже не знаели какво става на запад от Андуйн и си мислели, че кралството е далеч по-могъщо, отколкото било в действителност. От друга страна източните племена на Колесарите били минали на юг отвъд Мордор и подхванали сблъсъци с народите от Ханд и техните южни съседи. Най-подир тия врагове на Гондор сключили мир и съюз помежду си, та подготвили едновременно нападение откъм север и юг.

Разбира се, в Гондор не знаели почти нищо за тия ходове и кроежи. Онуй, що казваме тук, било разкрито от историците много подир събитията, а също тъй им станало ясно, че омразата към Гондор и съвместните действия на неговите врагове (за които самите те нямали ни достатъчно мъдрост, нито пък решимост) са били плод от Морготовите козни. Наистина, Фортвини, син на Мархвини, предупредил крал Ондохер (който заел престола след баща си Калимехтар през 1936 г.), че Колесарите в Рованион вече не са тъй слаби и боязливи; споделил също тъй подозренията си, че привличат нови сили от Изтока, тъй като по южните му земи често идвали набези както по реката, тъй и през Горските Теснини^{<13>}. Но по онова време Гондор не можел да стори друго, освен да събира и обучава колкото се може по-многобройна войска. Затуй когато най-сетне дошло нападението, то не заварило Гондор неподготвен, макар че силите му далеч не били такива, каквито трябвало да са.

Ондохер знаел, че южните му съседи се готвят за война и имал мъдростта да раздели силите си на южна и северна армия. Първата била по-малобройна, защото се смятало, че от онази посока заплахата не е тъй страшна, както от север^{<14>}. Предвождал я Еарнил, в чиито жили течала кралска кръв, понеже бил потомък на крал Телумехтар, бащата на Нармакил Втори. Гарнизонът му се разполагал в Пеларгир. Начело на северната армия стоял сам крал Ондохер. Според древните гондорски обичаи кралят можел да предвожда войската си в битки, стига да имал осигурен наследник с неоспорими права над трона. Ондохер произлизал от войнствен род и бил обичан от цялата армия, а освен туй имал двама синове, годни да носят оръжие - първородният Артамир и Фарамир, който бил с три години по-малък от брат си.

Вестта за вражеското нашествие стигнала до Пеларгир през деветия ден от месец Кермие на 1944 година. Еарнил вече имал готовност - бил прекосил Андуйн с половината си войска и като оставил нарочно Бродовете на Порос без охрана, разположил лагера си на четирийсет мили северно оттам в Южен Итилиен. Крал Ондохер възнамерявал да поведе войската си през Итилиен и да я разгърне сред Дагорлад - местност, що носела лоши спомени за гондорските врагове. (По онова време укрепленията, изградени от Нармакил Първи покрай Андуйн северно от Сарн Гебир, все още съществували; те били поправени и към тях пратили войска от Каленардон, за да се осуети евентуален вражески опит за минаване през Плитчините.) Но вестта за нападението от север стигнала до Ондохер едва сутринта на дванайсетия ден от месец Кермие, по което време врагът вече приближавал, а гондорската армия се придвижвала много по-бавно, отколкото ако би била предупредена навреме, тъй че челните ѝ колони още били далеч от Портите на Мордор. Главният отряд се движел с краля и неговата стража, а подир тях идвали войниците от Лявото и Дясното крило, които щели да заемат местата си след като напуснат Итилиен и приближат Дагорлад. Там очаквали нападението да дойде от север или североизток, както станало някога при Битката в равнините и при победата на Калимехтар сред

Дагорлад.

Ала не станало тъй. Колесарите били сбрали грамадна войска край бреговете на вътрешното море Рун, подсилена с бойци от техните съплеменници в Рованион и новите им съюзници от Ханд. Щом приключили подготовката, те поели срещу Гондор откъм изток, минавайки с цялата възможна бързина покрай Еред Литуи, тъй че идването им било забелязано твърде късно. И така се случило, че челните гондорски колони едва се изравнили с Портите на Мордор (Моранон), когато вятърът откъм изтока надигнал огромен облак прах - знак за идването на първите вражески орди<15>. В тях били не само бойните колесници на Колесарите, но и далеч по-многобройна конница, отколкото се очаквало. Ондохер едва успял да завие и да пресрещне нападението с десния си фланг близо до Моранон и да прати назад вест до командира на Дясното крило Минохтар, че трябва час по-скоро да го прикрие отляво, когато колесници и конници връхлетели срещу объркания му строй. Тъй и не стигнали до Гондор ясни вести за хаоса и гибелта подир туй.

Ондохер бил съвсем неподготвен да срещне мощна атака на конница и колесници. Заедно със стражата и кралското знаме той набързо заел позиция върху една ниска могила, ала вече нямало спасение<16>. Силата на атаката се хвърлила срещу знамето и той бил пленен, почти цялата стража унищожена, а самият крал умъртвен заедно със сина си Артамир. Никой не знае що станало с телата им. Вражеското нападение прегазило могилата, нахлуло дълбоко сред обърканите нуменорски редици и ги отблъснало срещу войските отзад, та разпиляло мнозина и ги подгонило на запад към Мъртвите блата.

Начело на армията застанал Минохтар. Той бил мъдър и доблестен военачалник. Първият яростен набег приключвал за врага с далеч по-голям успех и по-малки загуби, отколкото можело да се очаква. Конницата и колесниците се отдръпнали, защото приближавала основната войска на колесарите. В малкото оставащо време Минохтар вдигнал собственото си знаме, сбрал оцелелите бойци от Центъра и всички други, които могъл. Незабавно пратил вестonosци при командира на Лявото крило Адрахил от Дол Амрот<17>, като му повелил час по-скоро да изтегли както своите войски, тъй и оцелелите от ариергарда на Дясното крило. С тия сили трябвало да заеме отбранителна позиция между Каир Андрос (в който имало гарнизон) и планините Ефел Дуат, където поради големия източен завой на Андуйн местността била най-тясна, та тъй да удържи колкото се може по-дълго подстъпите към Минас Тирит. А за да спечели време за всичко това, сам Минохтар щял да изостане и да възпира основната войска на Колесарите. Адрахил трябвало незабавно да прати вестonosци при Еарнил да го уведомят за поражението край Моранон и за позициите на отстъпващата северна армия.

Два часа подир пладне основната войска на Колесарите се приготвила за атака, а Минохтар бил отстъпил към големия Северен път на Итилиен, половин миля отвъд мястото, където пътят завивал на изток към Стражевите кули на Моранон. И от първата победа на Колесарите се зародила тяхната гибел. Без да знаят броя и позициите на отбраняващата се армия, те били предприели тази атака твърде рано - преди още цялата им войска да е излязла от теснините на Итилиен, та с първия набег на конницата и колесниците постигнали далеч по-бърза и съкрушителна победа, отколкото очаквали. Ала при туй твърде дълго забавили главния удар, та вече не можели да използват изцяло численото си превъзходство според първоначалния замисъл, както били свикнали да воюват из равнините. Редно ще е да предположим, че въодушевени от гибелта на краля и поражението на значителна част от Центъра, те са повярвали в разгрома на цялата армия, смятайки, че сега им остава само да

напреднат още малко, за да завземат изцяло Гондор. Ако е тъй, горчиво са се лъгали.

Все още с възторг и победни песни, Колесарите се задали безредно, тъй като засега не виждали насреща си бранители, ала внезапно открили, че пътят за Гондор завива на юг през гориста теснина под сенките на мрачните планини Ефел Дуат, където армията им можела да се движи само по широкото шосе. Пред тях пътят навлизал между възвишенията...

Тук текстът внезапно прекъсва и черновата за неговото продължение е почти изцяло нечетлива. Все пак става ясно, че хората от Еотеода се сражавали заедно с Ондохер; а също така, че вторият син на Ондохер - Фарамир - бил задължен да остане като регент в Минас Тирит, защото законът не разрешавал двамата кралски синове да тръгнат едновременно на война (това е отбелязано и малко по-рано в повествованието). Но Фарамир не се подчинил; той участвал преоблечен в сраженията и загинал. Тук почеркът става напълно нечетлив, но изглежда, че Фарамир се е присъединил към Еотеода и бил нападнат заедно с група бойци, докато отстъпвали към Мъртвите блата. Водачът на Еотеода (от чието име може да се разчете само началото Марх-) се притекъл на помощ, но Фарамир издъхнал в ръцете му и едва когато го претърсили, открили знак, че това е принцът. Сетне водачът на Еотеода се присъединил към Минохтар край Северния път в Итилиен, тъкмо когато военачалникът давал заповед да се прати вест на принца в Минас Тирит, че вече е крал. Тогава станало известно, че принцът е тръгнал преоблечен на бой и е загинал.

Присъствието на Еотеода и ролята на неговия водач вероятно обяснява защо в разказа за началото на дружбата между Гондор и Рохиримите се включва толкова подробно описание на сражението между гондорската армия и Колесарите.

Заклучителната част от чистия ръкопис оставя впечатлението, че войската на Колесарите би трябвало да загуби цялата си радост и въодушевление при сблъсъка на шосето в теснината; но бележките показват, че отбраната на Минохтар не задържала дълго противника. "Колесарите нахлули безмилостно в Итилиен" и "привечер на тринайсетия ден от месец Кермие разгромили Минохтар", който паднал, пронизан от стрела. Тук се споменава, че той бил сестрин син на крал Ондохер. "Бойците му го изнесли от схватката и всички оцелели от ариергарда избягали на юг да дирят Адрахил." Тогава главният военачалник на Колесарите повелил да спрат нападението и обявил празник. Нищо повече не може да се разчете; но краткото описание в Приложение А към "Властелинът на Пръстените" разказва как Еарнил дошъл от юг и разгромил враговете:

През 1944 г. крал Ондохер и двамата му синове Артамир и Фарамир паднали в битка северно от Моранон и врагът нахлул в Итилиен. Но Еарнил, командир на Южната армия, спечелил славна победа в Южен Итилиен и разбил харадската войска, що прекосила река Порос. Сетне побързал на север, сбрал остатъка от бягащата Северна армия и връхлетял срещу лагера на Колесарите, докато те още пирували с вярата, че Гондор вече е рухнал и сега остава само да бъде разграбен. Еарнил атакувал стана им, подпалил колесниците и подир страховит разгром изхвърлил врага от Итилиен. Мнозина от онези, що бягали пред него, загинали из Мъртвите блата.

В "Разказ за годините" победата на Еарнил е наречена Лагерната битка.

След гибелта на Ондохер и двамата му синове край Моранон претенции за гондорската корона предявил Арведуи, последен владетел на северното кралство; претенциите му обаче били отхвърлени и една година след Лагерната битка Еарнил бил провъзгласен за крал. Негов син бил последният владетел на южното кралство Еарнур, който загинал в Минас Моргул, след като приел предизвикателството за двубой с предводителя на Назгулите.

2

Походът на Еорл

Още докато Еотеодът живеел в старата си родина^{<18>}, гондорците добре познавали този народ като верен съюзник, от който получавали вести за всичко по ония места. Тамошните люде били потомци на Северняците, за които се смятало, че в древността имали общ произход с Дунедайните, а в дните на великите крале били техни съюзници и втели много от своята кръв в жилите на гондорския народ. Поради туй Гондор приел с дълбока тревога преселението на Еотеода към далечния Север по времето на Еарнил Втори, предпоследен владетел на южното кралство^{<19>}.

Новите земи на Еотеода били разположени северно от Мраколес, между Мъгливите планини на запад и Горската река на изток. На юг се простирали до сливането на две малки реки, наречени Сивоструй и Дългоблик. Сивоструй извираше от Сивите планини Еред Митрин, а Дългоблик от Мъгливите планини и носел това име като извор на река Андуин, наричана от местните жители Дълготок след сливането си със Сивоструй^{<20>}.

И след преселението вестносноци продължили да сноват между Гондор и Еотеода; но от сливането на Сивоструй и Дългоблик (където бил единственият им укрепен бург) до мястото, където Липосвет се вливал в Андуин, имало четиристотин и петдесет наши мили по птичи полет, а пътят бил далеч по-дълъг за ония, що се движели из пущинака; до Минас Тирит пък разстоянието надхвърляло осемстотин мили.

Хрониката на Кирион и Еорл не разказва за събитията отпреди Битката в Полето на Келебрант; но според други източници можем да съдим, че се е случило следното:

Из обширните земи южно от Мраколес между Кафявите земи и езерото Рун нямало естествени препятствия за нашественици от Изтока преди да стигнат до Андуин и поради туй онази област пораждала най-много тревоги и безпокойства у гондорските владетели. Ала по време на Тревожния мир^{<21>} крепостите край Андуин, особено по западния бряг на Плитчините, били занемарени и оставени без гарнизони^{<22>}. Сетне Гондор бил нападнат както от орки откъм Мордор (над който вече отдавна нямало охрана), тъй и от Умбарските корсари, тъй че нямал нито достатъчно хора, нито възможност да опази бреговете на Андуин северно от Емин Муил.

Кирион станал Наместник на Гондор през 2489 година. Не го напускали мислите за заплаха откъм Севера и когато силите на Гондор почнали да западат, той дълго обсъждал как да осуети възможността за нашествие от онази посока. Настанил малобройни отряди в старите укрепления да бдят над Плитчините и разпратил съгледвачи по земите между Мраколес и Дагорлад. Тъй не след дълго узнал, че нови и твърде опасни врагове се задават потайно откъм далечния Изток отвъд морето Рун. Те избивали или прогонвали на север покрай Тичащата река и към горските дебри последните потомци на дружелюбните Северняци, що все още живеели източно от Мраколес^{<23>}. Ала с нищо не можел да им помогне, а сбирането на новини ставало все по-опасно;

мнозина от съгледвачите вече не се завръщали.

Затуй едва когато отминала зимата на 2509 година Кирион разбрал, че срещу Гондор се подготвя страховито нашествие - вражески орди се сбирали по южните покрайнини на Мраколес. Те били зле въоръжени и почти не разполагали с конница, понеже използвали конете си за теглене на грамадни каруци също като Колесарите (несъмнено техни сродници), които някога нападнали Гондор в сетните дни на Кралете. Ала доколкото можело да се съди, липсата на въоръжение не била пречка за несметните им пълчища.

Пред тази заплаха отчаяният Кирион най-сетне насочил мислите си към Еотеода и решил да прати вестоносци натам. Ала те трябвало да минат през Каленардон и Плитчините, а сетне през земите, що вече били наблюдавани и охранявани от Балхотите<24>, преди да достигнат Андуинската долина. Туй означавало четиристотин и петдесет мили до Плитчините и сетне още над петстотин до Еотеода, като след Плитчините пратениците трябвало да се движат предпазливо и най-вече нощем, додето отминат сянката на Дол Гулдур. Кирион почти не се надявал някой от тях да достигне целта. Призовал доброволци и като избрал шестима най-храбри и силни ездачи, пратил ги по двойки с един ден разлика. Всеки от тях бил научил посланието наизуст и носел малък камък с печата на Наместниците<25>, който трябвало да предаде лично на Владетеля на Еотеода, ако успеел да се добере дотам. Посланието било отправено към Еорл, син Леодов, понеже Наместникът знаел, че Еорл още шестнайсетгодишен заел мястото на баща си и макар че сега бил едва на двацет и пет, до Гондор достигали хвалебствени вести за неговата храброст и удивителна мъдрост. Но Кирион не хранил големи надежди за отговор дори и ако някой от вестоносците успеел да достигне целта. Освен спомена за древната дружба, нямал с що друго да призове Еотеода на тъй далечен военен поход. Вестта, че Балхотите унищожават из Юга последните им сродници (ако още не им било известно), можела донякъде да подкрепи молбата му, стига самият Еотеод да не очаквал вражеско нападение. Кирион не казал нищо повече<26> и подготвил цялата си военна сила, за да посрещне бурята. Сбрал многобройна войска и като застанал начело, се заел да я поведе час по-скоро на север към Каленардон. Сина си Халас оставил да управлява в Минас Тирит.

Първите двама вестоносци тръгнали през десетия ден от месец Сулиме; и в крайна сметка тъкмо един от тях се добрал до Еотеода, а всички други загинали. Казвал се Борондир и бил доблестен воин, а според преданията потеклото му идвало от северняшки пълководец на служба при древните крале<27>. Никой никога не узнал що се случило с другите, освен със спътника на Борондир. Той бил пронизан със стрели от засада докато минавали край Дол Гулдур, а Борондир по чудо успял да се спаси благодарение на бързия си жребец. Враговете го преследвали на север чак до Перуникови поля и често насреща му връхлитали нападатели откъм Гората, та трябвало да се отклонява далече от правия път. Най-сетне достигнал до Еотеода след петнайсет дни, през последните два от които не бил хапвал и залък; и грохнал от изтощение, едва намерил сили да изрече вестта пред Еорл.

Бил двацет и петият ден на месец Сулиме. Еорл мълчал и размишлявал; ала не задълго. Скоро се изправил и рекъл:

- Ще дойда. Рухне ли Мундбург, накъде ще бягаме от Мрака?

И в знак на туй обещание стиснал десницата на Борондир.

Сетне веднага свикал съвета на Старейшините и почнал да се подготвя за дългия поход. Ала това му отнело много дни, понеже трябвало да събере и подреди войската, а и да се погрижи за реда и отбраната на земите си. По онова време Еотеодът живеел в мир и над страната не тегнела военна заплаха;

но нещата можели да се променят, щом станело известно, че Владетелят е тръгнал на бран из далечния Юг. И все пак Еорл много добре разбирал, че не ще помогне другоаче, освен с цялата си военна сила, та трябвало или да рискува, или да се отдръпне и да наруши дадената дума.

Най-сетне цялата войска била събрана; само неколкостотин бойци останали да подкрепят другите мъже, що не могли да потеглят на трудния поход поради юношеска или преклонна възраст. Настанал шестият ден на месец Виресе. През онзи ден несметният еохер_ поел напред, като загърбил страховете и се вкопчил в искрица надежда; защото не знаели ни що ги чака по пътя, ни какво ще заварят накрая. Казват, че Еорл повел седем хиляди въоръжени ездачи и неколкостотин конни стрелци. От дясната му страна препускал като водач Борондир, понеже наскоро бил минал из тия места. Но по дългия път през Андуинската долина могъщата войска не срещнала никакви заплахи. Щом я виждали да приближава, всички племена, били те добри или зли, бягали със страх надалеч от нейната мощ и великолепиe. Когато напреднали на юг и минали край Южен Мраколес (срещу голямата Източна Щърбина), който гъмжал от Балхоти, пак не зърнали нито войска да се изпречи насреща, ни съгледвачи да дебнат придвижването им. Отчасти туй се дължало на неизвестни за тях събития, що се случили след потеглянето на Борондир; ала и други сили вече натегнали върху везните. Защото когато най-сетне войската приближила Дол Гулдур, Еорл завил на запад, тъй като се боял от мрачната сянка и облака, що извирал над нея; и тъй минал близо до Андуин. Мнозина конници отправили взор нататък едновременно със страх и надежда да зърнат отдалеч сиянието на Дуиморден - тая страховита земя, за която древните им легенди разказвали, че напролет грее като чисто злато. Но сега тя била забулена в искряща мъгла; и за техен ужас мъглата минала през реката, та заляла земите отпред. Ала Еорл не спрял.

- Препускайте! - повелил той. - Няма друг път за нас. Подир тъй дълъг поход нима някаква си речна мъгла ще ни попречи да влезем в боя?

Щом приближили, станало ясно, че бялата мъгла прогонва сумрака на Дол Гулдур и скоро навлезли в нея, като изпървом яздели бавно и предпазливо; но под нейното було всичко било огряно в ясна светлина и предметите не хвърляли сенки, а наоколо бяла стена сякаш се грижела да опази пътя им в тайна.

- Изглежда, Владетелката от Златните гори е на наша страна - рекъл Борондир.

- Може би - отвърнал Еорл. - Във всеки случай, ще се доверя на мъдростта на Фелароф<28>. Той не усеща зло. Ободри се сърцето му, а умората е изцелена; с нетърпение чака да го пришпоря. Тъй да бъде! Защото никога до днес не ми е била тъй потребна бързина и пълна тайна.

Тогаз Фелароф се втурнал напред и войската го последвала като буреносен вихър, ала наоколо паднала прозрачна тишина и копитата не отеквали по земята. Тъй препускали цял ден и още един, свежи и бодри, сякаш току-що били потеглили; а призори на третия ден като се пробудили от краткия сън, мъглата била изчезнала и видели, че са навлезли далеч из равнината. Съвсем наблизко отдясно течал Андуин, но вече отминавали големия му източен завой<29> и отпред се виждали Плитчините. Било утрото на петнайсетия ден от месец Виресе и войската достигала целта си далеч по-бързо, отколкото можел някой да се надява<30>.

Тук ръкописът приключва с бележка, че предстои описание на Битката в Полето на Келебрант. В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" са

дадени кратки сведения за войната:

Огромни пълчища диви люде от Североизтока нахлули в Рованион и като се спуснали през Кафявите земи, прекосили Андуин със салове. По същото време, случайно или преднамерено, орките (що по онуй време преди войната си срещу джуджетата разполагали със страховита мощ) налетели от Планините. Нашествениците залели Каленардон и гондорският Наместник Кирион подирил помощ от север...

Когато Еорл и неговите Конници достигнали Полето на Келебрант

северната армия на Гондор била под заплаха. Победена във Волд, тя трябвало да отстъпи отвъд Липосвет, където ненадейно нападение на оркиска войска я отблъснало към Андуин. Вече нямало надежда, когато изневиделица Конниците се задали от Севера и ударили врага изотзад. Тогава везните на битката се люшнале в обратна посока и противникът бил отхвърлен с тежки загуби от татък Липосвет. Еорл повел бойците си подир врага и тъй велик ужас се носел пред Северните ездачи, че нашествениците откъм Волд също ударили на бяг и Конниците ги подгонили из равнините на Каленардон.

Подобно, но по-кратко описание се среща на още едно място в Приложение А. И двата откъса не изясняват напълно хода на битката, но без съмнение след минаването през Плитчините Конниците са прекосили и Липосвет (виж Бележка 27), за да нападнат врага изотзад в Полето на Келебрант; изразът "противникът бил отхвърлен с тежки загуби от татък Липосвет" очевидно означава, че Балхотите са били изтласкани обратно на юг към Волд.

3

Кирион и Еорл_

Преди разказа има бележка за Халифириен, най-западния от сигналните хълмове на Гондор покрай планинската верига Еред Нимраис.

Халифириен^{<31>} бил най-високият от сигналните хълмове и също като малко по-ниския Ейленах сякаш стърчал самотен над горските дебри; защото зад него се тъмнеела тясната и дълбока Фириенска долина, прорязваща дългото северно разклонение на Еред Нимраис, над което се извисявал върхът. Откъм клисурата Халифириен бил като отвесна стена, но във всички други посоки, особено на север, се спускали равни и полегати склонове, обрасли с дървета почти до самия връх. Надолу горите ставали още по-гъсти, особено около потока Меринг (който извираше от клисурата) и на север край него из равнината, додето се влее в Ентомил. Големият Западен път минавал по широко сечище през гората, за да избегне мочурливите земи в северните ѝ покрайнини; ала този път бил изграден в древни времена^{<32>} и след гибелта на Исилдур вече никой не сечал дърва из Фириенския лес освен Сигналните пазители, които имали задължението да поддържат големия път и пътеката към върха. Тази пътека се отделяла от Пътя малко след като навлизал в гората и лъкатушела нагоре додето излезе на открито, откъдето започвали древни каменни стъпала, водещи към огнището - широк равен кръг, изсечен от някогашните майстори на стъпалата. Освен Сигналните пазители из Гората живеели само диви твари; имало няколко къщички върху дърветата недалеч от върха, ала хората не се задържали там дълго, ако времето било добро, а

иначе се редували да дежурят на смени. Повечето от тях с радост се завръщали у дома. Не че се бояли от зверове, нито че тегнела над Гората зла сянка от мрачните времена; но ако не се броял воят на вятъра, птичите крясъци и сегиз-тогиз забързаният конски тропот по пътя, наоколо царувала тишина, та хората неволно си говорели шепнешком, сякаш очаквали да дочуят ехото на могъщ глас, долетял от далечните бездни на миналото.

На езика на Рохиримите името Халифириен означавало "свещена планина"<33>. Преди тяхното идване върхът бил известен със Синдаринското название Амон Анвар, сиреч "Хълм на Страхопочитанието"; но по каква причина - туй не знаел никой в Гондор, освен (както се оказало по-късно) властващият крал или Наместник. За малцината, що дръзвали да напуснат Пътя и да тръгнат из дебрите, самата Гора давала обяснение - на Общия език я наричали "Шепнештата гора". През най-великите дни на Гондор по върха не пламтели огньове, тъй като палантирите_ поддържали връзка между Осгилиат и трите кули на кралството<34>, та не били потребни други известия и сигнали. В по-сетнешни времена нямало надежда за помощ от Севера, понеже Каленардон бил обезлюден, а и не отивали натам гондорски войски, защото за Минас Тирит ставало все по-трудно да отбранява Андуйн и южното си крайбрежие. В Анориен все още имало многобройно население, натоварено със задачата да охранява северните подстъпи - както откъм Каленардон, тъй и през Андуйн при Каир Андрос. За връзка с тамошния народ били изградени и поддържани трите най-древни сигнални хълма (Амон Дин, Ейленах и Мин-Римон)<35>, но макар че покрай потока Меринг имало укрепления (от непроходимите блата при сливането му с Ентотил до моста, по който Пътят минавал на запад от Фириенския лес), върху Амон Анвар не се разрешавал строеж на крепости или сигнални кули.

По времето на Наместника Кирион страната била застрашена от неудържимо нашествие на Балхотите, които се съюзили с орките, минали през Андуйн във Волд и тръгнали да завладеят Каленардон. Само идването на Еорл Млади и Рохиримите спасило кралството от тая гибелна заплаха, що би унищожила Гондор.

Когато войната приключила, хората се питали с какви ли почести и награди ще удостои Наместникът своя спасител и очаквали туй да се разкрие на славно празненство в Минас Тирит. Но Кирион не споделял решенията си с никого. Когато изтощената гондорска армия се отправила на юг, той бил придружен от Еорл и един еоред_<36> Северни конници. А като достигнали потока Меринг, Кирион се обърнал към Еорл и за всеобща почуда изрекъл:

- Сбогом сега, Еорл, сине Леодов. Прибирам се у дома, где ме чакат много дела. Засега оставям Каленардон под твоя закрила, ако не бързаш да се завърнеш в собственото си кралство. Подир три месеца пак ще се срещнем тук и тогава ще поговорим.

- Ще дойда - отвърнал Еорл; и тъй се разделили.

Щом се прибрал в Минас Тирит, Кирион призовал неколцина от най-верните си служители.

- Идете сега в Шепнештата гора - рекъл им той. - Там трябва да разчистите древната пътека към Амон Анвар. Отдавна е обрасла тя; ала началото ѝ все още личи по един побит камък край пътя, там, где Гората става най-гъста в северния си дял. Ту насам лъкатуши пътеката, ту натам, но на всеки завой има побит камък. Тъй ще напуснете най-сетне дърветата и ще намерите каменна стълба, що води нагоре. По-натам не отивайте. Свършете всичко колкото се може по-бързо и веднага елате при мен. Не сечете дървета; само разчистете път колкото неколцина пешаци лесно да минат нагоре. Само

край Пътя не пипайте нищо, та да не се изкуши някой странник да тръгне нататък преди мен. Никому не доверявайте къде отивате и що сте свършили. Ако ви питат, кажете, че господарят Наместник иска да се подготви място за срещата му с Повелителя на Конниците.

Подир време Кирион потеглил заедно със сина си Халас, Владетеля на Дол Амрот и двама свои съветници; и край брода на потока Меринг срещнал Еорл. Съпровождали го трима военачалници.

- Да вървим сега на мястото, що съм подготвил - рекъл Кирион.

Сетне оставили Конници да охраняват моста, върнали се по сенчестия път и стигнали до побития камък. Там слезли от конете и разположили силна охрана от гондорски бойци; и като застанал до камъка, Кирион се обърнал към своите спътници и рекъл:

- Отивам сега към Хълма на Страхопочитанието. Последвайте ме, ако желаете. С мен и Еорл ще тръгнат двама оръженосци да носят мечовете ни; всички други нека дойдат обезоръжени, та да станат свидетели на нашите слова и дела върху онуй възвишение. Пътеката е подготвена, макар че никой минавал по нея откак дойдох тук преди време с баща си.

Навлезли тогава Кирион и Еорл между дърветата, а другите ги последвали един по един; и след като отминали първия вътрешен камък, гласовете им стихнали, а стъпките им станали предпазливи, сякаш не смеели да издадат нито звук. Тъй стигнали най-подир до горните склонове на Хълма, минали през кръг от бели брези и зърнали каменна стълба да води към върха. След сенките на Гората слънцето им се сторило ясно и жарко, понеже бил месец Уриме; ала горе върхът се зеленеел като през месец Лотесе.

В подножието на на стълбата имало малка площадка, оградена от ниски тревисти насипи. Там седнали за малко да си починат, додето Кирион се изправил и взел от оръженосеца белия жезъл и бялата мантия на гондорските Наместници. Сетне застанал на първото стъпало и изрекъл сред безмълвието с тих, ала ясен глас:

- Сега ще обявя с правото си на кралски Наместник какво съм решил да предложа на Еотеодския Владетел Еорл, син Леодов в знак на почит към доблестния му народ и благодарност за неоченимата помощ, що оказа на Гондор в тежък час. На Еорл дарявам целия Каленардон от Андуин до Исен. Ако желае, нека бъде крал над ония земи, както и всичките му потомци след него, а народът му да живее на воля докато трае властта на Наместниците и докато се върне великият крал<37>. Нищо не ще ги обвързва извън собствените им закони и воля, освен едно: да живеят във вечна дружба с Гондор, а нашите врагове да са и техни додето съществуват двете кралства. Ала със същото да се обвърже и гондорският народ.

Тогава Еорл се изправил, ала дълго не смогнал да изрече нито дума. Понеже бил смаян от великодушния дар и благородните условия, с които му се предлагал; и прозрял мъдростта на Кирион както като гондорски владетел, що дирел да да съхрани остатъците от кралството, тъй и като приятел на Еотеода, в чиито потребности бил вникнал. Защото техният народ вече бил твърде многоброен за земите из Севера и копнеел да се завърне към древната южна родина, ала не смеел поради страха от Дол Гулдур. Но в Каленардон щели да намерят необятни простори и същевременно да са далеч от сенките на Мраколес.

Но дори извън мъдростта и политиката Кирион и Еорл се затрогнали по онуй време от великата дружба и истинска мъжка обич, що обединила двата им народа. От страна на Кирион тая обич била като любовта на престарял от тежки грижи баща към син в разцвета на младежките си надежди и сили; а Еорл

виждал в Кирион най-благородния, възвишен и мъдър човек на този свят, осенен от величието на древните Човешки крале.

И когато всичко туй минало през мисълта му, Еорл продумал:

- Господарю Наместник на великия крал, дара ти ще приема за себе си и своя народ. Той далеч надхвърля всичко, що бихме могли да заслужим с делата си, ако те самите не бяха чистосърдечен дружески дар. Ала сега ще скрепя тая дружба с клетва навеки.

- Тогаз нека отидем нагоре - рекъл Кирион - и пред тия свидетели да дадем обет, какъвто сметнем за уместен.

Сетне Кирион и Еорл тръгнаха по стъпалата, а другите ги последвали; и когато достигнали върха, зърнали просторна овална ливада - равна и без ограда, ала в източния ѝ край се издигала ниска могила, по която растели цветчетата на белия алфирин <38> и залязващото слънце ги обливало със златни лъчи. Тогава Владетелят на Дол Амрот, като най-знатен в свитата на Кирион, пристъпил към могилата и видял сред тревата да лежи черен камък, недокоснат от времето или растенията. И рекъл на Кирион:

- Гроб ли е туй? Ако е тъй, то кой ли прославен мъж на древността лежи тук?

- Нима не разчете писмената? - запитал Кирион.

- Разчетох ги - отвърнал Принцът <39>, - и тъкмо поради туй съм изумен; защото писмената са ламбе, андо, ламбе_, ала Елендил няма гроб, а отподире никой не е дръзнал да вземе отново неговото име <40>.

- И все пак тук е неговият гроб - рекъл Кирион, - и поради туй са обгърнати в страхопочитание както този връх, тъй и горите под него. От Исилдур, що е издигнал тази могила, през неговия наследник Менелдил и тъй нататък през родословието на кралете и техните Наместници, та чак до самия мен гробът е съхраняван в тайна по повеля на Исилдур. Защото той рекъл: "Тук е средната точка на Южното кралство <41> и тук ще почива Елендил Верни под закрилата на Валарите додето съществува кралството. Този хълм ще е светиня и нека никой не нарушава покоя и тишината му, освен ако е наследник на Елендил". Доведох ви тук, та дадените клетви да са още по-свещени за нас и потомците ни.

Тогава всички помълчали с приведени глави, а накрая Кирион рекъл на Еорл:

- Ако си готов, изречи сега клетвата както намериш за уместно според обичая на своя народ.

Излязъл напред Еорл, взел копието си от оръженосеца и го забил в земята. Сетне изтеглил меча, подхвърлил го да заблести в слънчевите лъчи и като го хванал, пристъпил напред, та положил острието върху могилата, без да изпуска дръжката. Сетне изрекъл с мощен глас Клетвата на Еорл. Тя била на езика на Еотеода и ето как се превеждала на Общия език <42>:

Чуйте сега вси люде, що не се прекланяте пред Сянката на Изтока - поради щедростта на Владетеля от Мундбург идваме да се заселим по земите, що той нарича Каленардон, и затуй давам обет от свое име и от името на Северния Еотеод за вечна дружба между нас и Великия народ на Запада; техните врази ще са и наши, тяхната болка ще споделяме и каквито и злини, заплахи или нашествия да ги сполетят, ние ще им помагаме до сетни сили. Този обет ще се предава на всички мои потомци, що дойдат подир мен по тия земи и нека вярно му служат, та да не натегне Сянката върху тях и да не бъдат прокълнати навеки.

Сетне Еорл прибрал меча и с дълбок поклон се завърнал при пълководците си.

Тогава му отговорил Кирион. Като възправил снага, той положил ръка върху могилата, а в десницата си стиснал белия жезъл на Наместниците и изрекъл слова, що изпълнили всички наоколо със страхопочитание. Защото както стоял, слънцето залязло сред огнени багри на запад, та сякаш подпалило белите му одежди; и след като дал обет Гондор да се обвърже със същата дружба и помощ в тежък час, той повишил глас и произнесъл на староелфически:

Ванда сина термарува Еленна-норео алкар ениялиен ар Елендил Ворондо воронве. Най тирувантес и харар махалмасен ми Нумен ар и Еру и ор илие махалмар еа тенойо<43>.

И пак го повторил на Общия език:

Тази клетва ще се съхрани като памет за славата на Звездната земя и верността на Елендил Верни и ще се опазва от ония, що седят върху тронове на Запада под закрилата на Единствения, що стои навеки над всички тронове.

Не била чувана такава клетва в Средната земя откак сам Елендил дал обет за съюз с Гил-галад, крал на Елдарите<44>.

Когато всичко свършило и паднали вечерните сенки, Кирион и Еорл заедно с придружителите си слезли безмълвно през притъмнялата Гора и се върнали в лагера край потока Меринг, где вече им били подготвили шатри. След като се нахранили, Кирион и Еорл седнали заедно с Принца на Дол Амрот и Еомунд, първия военачалник на Еотеода, за да определят границите между владенията на Еотеодския крал и Наместника на Гондор.

Границите на Еорловото кралство щели да се простират: на запад по река Ангрен от нейното сливане с Адорн и подир туй северно до външните подстъпи на Ангреност, сетне на север и запад покрай гората Ветроклин до река Липосвет; и по тая река минавала северната граница, понеже Гондор никога не бил претендирал за земи отвъд нея<45>. На изток кралството граничело с Андуйн и западните чукари на Емин Муил надолу към блатата около устието на Онодло, а отвъд тази река с потока Гланхир, що минавал през гората Анвар, за да се влее в Онодло; на юг пък граничели с Еред Нимраис чак до края на северното им разклонение, но всички открити на север тамошни долини щели да принадлежат на Еотеода, както и земите южно от Хисаеглир между реките Ангрен и Адорн<46>.

От всички тия области Гондор запазвал под своя власт единствено твърдината Ангреност, където била третата Гондорска кула - непристъпният Органк, в който се съхранявал четвъртият от палантирите_ на южното кралство. По времето на Кирион в Ангреност все още имало гондорски гарнизон, ала той се бил превърнал в малко селище, управлявано от капитан, чиято власт се предавала по наследство, а ключовете на Органк се съхранявали у Наместника. Споменатите "външни подстъпи" представлявали крепостен вал и стена на около две мили южно от портите на Ангреност - между хълмовете, с които завършвали Мъгливите планини; зад тях се простирали нивите на народа от крепостта.

Споразумели се също така, че Големият път, що някога минавал през Анориен и Каленардон към Атрад Ангрен (Бродовете на Исен)<47>, а оттам продължавал на север за Арнор, в мирно време трябва да бъде открит

безпрепятствено за пътници от всички народи, а за поддръжката му от потока Меринг до Бродовете на Исен да се грижи Еотеодът.

Според този договор във владенията на Еорл влизала само малка част от гората Анвар, западно от потока Меринг; ала Кирион обявил, че Анварският хълм става свещено място за двата народа и занаят Еорлингите и Наместниците ще го поддържат и охраняват с общи усилия. Но в по-късни дни, когато Рохиримите ставали все по-многобройни и мощни, а Гондор западал и вечно бил под заплаха откъм Изтока и крайбрежието, охраната на Анвар се осигурявала изцяло от Източния предел, а Гората се превърнала по древен обичай в част от личните владения на кралете на Пределите. Тогава Хълмът бил прекръстен на Халифириен, а Гората - на Фириенхолт<48>.

В сетнешни времена денят на Клетвата се смятал за ден първи на новото кралство, когато Еорл приел титлата крал на Ездитните предели. Но всъщност минало известно време преди Рохиримите да овладеят новите си земи, тъй че приживе Еорл бил известен като Владетел на Еотеода и крал на Каленардон. Названието Пределите означавало гранични земи, особено като охрана за вътрешността на дадено кралство. Синдаринските названия Рохан и Рохирими били изречени за пръв път от Халас, син и наследник на Кирион, ала често се използвали не само в Гондор, а и от самия народ на Еотеода<49>.

На другия ден подир Клетвата Кирион и Еорл се прегърнали и неохотно се разделили. Защото Еорл казал:

- Господарю Наместник, много дела имам да свърша час по-скоро. Тая страна сега е очистена от врагове; ала те не са изтребени до корен, а отвъд Андуин и под сводовете на Мраколес дебнат незнани заплахи. Снощи пратих на север трима храбри и опитни ездачи с надеждата поне един от тях да стигне преди мен. Защото сега трябва да се завърна и то със сила; земите ми останаха под охраната на шепа юноши и беловласи старци; ако жените и децата ни трябва да предприемат тъй дълго пътуване заедно с най-потребното, длъжни сме да ги охраняваме, а те ще последват единствено Владетеля на Еотеода. Ще оставя тук колкото е възможно повече бойци - почти половината от войската, що сега лагерува из Каленардон. Между тях ще има отряди от конни стрелци, та да се придвижват бързо и да изтребват колкото врази се спотайват още по тукашните места; но основната сила ще остане на североизток, за да опази най-вече мястото, где Балхотите прекосиха Андуин откъм Кафявите земи; защото оттам още дебне най-голяма заплаха, ала там е и главната ми надежда, ако се върна успешно, да въведе народа си в новите земи с колкото се може по-малко скърби и гибел. Ако се върна, казвам; но непременно ще се завърна да удържа на клетвата, освен ако ни сполети такава беда, че загина с народа си по дългия път. Защото ще трябва да минем по източния бряг на Андуин под заплахата на Мраколес, а накрая да прекосим долината, где тегне злокобната сянка на хълма, наричан от вас Дол Гулдур. Дори и да пренебрегнем гъмжащите от орки Планини, по западния бряг няма път за конници, още по-малко за толкоз много народ с претоварени каруци; а и малцина да бяхме, пак не ще можем да минем през Дуиморден, где Бялата Владетелка тъче мрежи, що ни един смъртен не е способен да преодолее<50>. По източния път ще дойда, както стигнах до Келебрант; и дано ония, що призовахме за свидетели на нашата клетва, ни помогнат да я изпълним. Нека се разделим с надежда! Разрешаваш ли ми да си вървя?

- Охотно ти разрешавам - отвърнал Кирион, - понеже виждам сега, че другояче не може да бъде. Осъзнавам, че загрижен за нашите беди, не съм помислил през какви заплахи е трябвало да минеш и по какво чудо преодоля толкова левги по дългия път от Севера. Малка ми изглежда днес наградата, що

ти предложих от радост сърдечна за избавлението. Ала вярвам, че ако и да не бях обмислил нищичко, преди да изрека клетвата, нейните слова не са вложени напразно в устата ми. Тъй да е, нека се разделим с надежда.

По обичая на летописците много от приписаните на Еорл и Кирион слова при раздялата несъмнено са били изречени още предната вечер; но е сигурно, че на прощаване Кирион споменал за вдъхновението, с което изрекъл клетвата, тъй като той бил скромен, храбър и великодушен мъж - най-благородният от гондорските Наместници.

4

Заветът на Исилдур_

Казват, че когато се завърнал от Войната на Последния съюз, Исилдур останал известно време в Гондор, за да уреди занемарените дела на кралството и да обучи своя племенник Менелдил, преди да поеме властта над Арнорското кралство. Заедно с Менелдил и неколцина доверени приятели тръгнал на пътешествие по границите на всички гондорски земи; и когато се връщали от север към Анориен, стигнали до високия хълм, що тогава носел името Ейленаер, ала отпосле бил наречен Амон Анвар, сиреч Хълм на Страхопочитанието<51>. А туй било близо до средата на гондорските земи. Проправили си пътека през гъстите гори по северния склон и тъй стигнали до върха, който бил открит и зелен. Изравнили там малка площадка и вдигнали могила в северния ѝ край; а в могилата Исилдур положил ковчежето, що носел със себе си. Сетне продумал:

- Туй е гроб в памет на Елендил Верни. Тук ще стои наред Южното кралство под закрилата на Валарите додето кралството съществува; свещено да е това място и никой да не го оскверни. Никой да не нарушава тук тишината и покоя, освен ако е наследник на Елендил.

После изградили каменна стълба от последните дървета до върха на хълма; и Исилдур рекъл:

- По тая стълба никой да не се качва, освен краля и ония, що го съпровождат, ако им повели да дойдат.

Подир туй всички се заклели да пазят тайна; ала Исилдур дал такъв съвет на Менелдил: кралят да посещава светилището от време на време, особено ако му бъде потребна мъдрост в дни на заплахи и изпитания; и когато наследникът му възмъжее, също да го отведе натам, да разкаже как е сътворено светилището и да му разкрие тайните на кралството и всичко друго, що трябва да знае.

Менелдил изпълнил Исилдуровия съвет, същото сторили и всички крале подир него чак до Ромендакил Първи (петият владетел след Менелдил). По негово време Гондор за пръв път бил нападнат от източни пришълци<52>; и за да не се наруши заветът поради война, внезапна гибел или друга някоя беда, той повелил "Заветът на Исилдур" да бъде съхранен в запечатан свитък заедно с други неща, що трябвало да знае един нов крал; и този свитък бил връчван от Наместника на краля преди коронацията<53>. Тъй свитъкът неизменно се предавал от поколение на поколение, макар че и без него почти всички гондорски крале спазвали обичая да посещават с наследниците си светилището върху Амон Анвар.

Когато свършило времето на кралете и властта над Гондор преминала у Наместници от потеклото на Хурин, наместника на крал Минардил, било прието те да разполагат с всички кралски права и задължения "додето великият крал се завърне". Но що се отнася до "Завета на Исилдур", трябвало да решават

сами, тъй като никой друг не знаел за него. Решили, че със словата "наследник на Елендил" Исилдур е имал предвид всеки коронован потомък на Елендил, ала не е могъл да предвиди управлението на Наместниците. А щом като Мардил бил поел цялата власт в отсъствието на краля⁵⁴, то и неговите потомци, що наследили Наместничеството, имали същите права и задължения до завръщането на краля; поради туй всеки Наместник можел да посещава светилището когато желае и да води със себе си колкото люде сметне за подобавашо. Колкото до словата "додето кралството съществува", казвали, че макар и управляван от регенти, Гондор си остава кралство и словата трябва да бъдат тълкувани в смисъл "додето съществува Гондор като държава".

Въпреки туй, донякъде от страхопочитание, а донякъде и поради многото си държавни задължения, Наместниците рядко посещавали светилището върху хълма Анвар, а някои дори отивали там само веднъж, колкото да отведат своя наследник според обичая на кралете. Често се случвало дълги години на върха да не стъпи човешки крак, ала както някога се надявал Исилдур, мястото си оставало под закрилата на Валарите; защото макар че гората ставала все по-гъста и людете я избягвали заради нейното безмълвие, та пътеката нагоре напълно изчезнала, все пак когато си проправяли път нагоре, заварвали светилището недокоснато и непроменено, все тъй зелено и безметежно под небосвода, чак додето се променило самото Гондорско кралство.

Защото се случило тъй, че Кирион, дванайсетият властващ Наместник, се сблъскал с нова и страховита заплаха - нашественици връхлитали да завоюват всички гондорски земи северно от Белите планини, а случело ли се туй, не подир дълго можело да се стигне до гибел и падение на цялото кралство. Както е знайно от древните летописи, тая заплаха била отблъсната единствено с помощта на Рохиримите; и в своята велика мъдрост Кирион им дарил всички северни земи, освен Анориен - да са тяхно владение, ала във вечен съюз с Гондор. Вече нямало в кралството толкова люде, че да заселят северните области, нито дори да поддържат укрепленията покрай Андуйн, що охранявали източните граници. Кирион дълго обмислял тия неща, преди да отстъпи Каленардон на Конниците от Севера; и преценил, че с туй ще промени изцяло "Завета на Исилдур", що се отнася до светилището върху Амон Анвар. На онова място отвел Владетеля на Рохиримите и там, край могилата на Елендил, приел тържествено Клетвата на Еорл, а подир туй отвърнал с Клетвата на Кирион, та тъй скрепили навеки съюза между Гондор и кралството на Рохиримите. Ала когато това било сторено и Еорл се отправил към Севера да доведе всички свои люде по новите им земи, Кирион преместил гроба на Елендил. Защото сметнал, че сега "Заветът на Исилдур" е загубил смисъла си. Светилището вече не било "насред Южното кралство", а на границата с друга държава; освен туй словата "додето кралството съществува" имали предвид страната такава, каквато я виждал някога Исилдур, след като обиколил и очертал нейните граници. Вярно, от онова време насетне били загубени и други части от кралството - Минас Итил попаднал в ръцете на Назгулите, а Итилиен пустеел; но Гондор продължавал да ги смята за свои владения. А от Каленардон се лишили навеки със свещена клетва. Затуй Кирион пренесъл в Светилището на Минас Тирит онова ковчеже, що някога Исилдур бил положил в могилата; но зеленият връх се съхранил като спомен за спомена. Дори и когато след време се превърнал в сигнален хълм, хълмът Анвар си останал свято място за Гондор и Рохиримите, които го нарекли на своя език Халифириен, що означава Свещения връх.

1 Не съществува ръкопис с подобно заглавие, но без съмнение повествованието в третия раздел ("Кирион и Еорл") представлява част от Хрониката.

2 Като например "Книга на кралете". [Бележка на автора.]

В увода на Приложение А към "Властелинът на Пръстените" се споменава, че това произведение (заедно с "Книга на Наместниците" и "Акалабет") е било сред летописите на Гондор, до които крал Елесар допуснал Фродо и Перегрин; тази забележка обаче се среща само в първото издание, а в преработеното е отпаднала.

3 Източната Щърбина, която не се споменава никъде другаде, е представлявала просторна разчистена територия, навлизаща откъм изток в Мраколес; можем добре да я различим на картата към "Властелинът на Пръстените".

4 Изглежда, че Северняците са били близки с третия и най-велик народ на Елфическите приятели, ръководен от Хадоровия род. [Бележка на автора.]

5 Спасяването на гондорската армия от пълно унищожение се дължи до голяма степен на храбростта и верността на северняшките конници, водени от Мархари (потомък на "рованионския крал" Видугавия), които охранявали отстъплението. Но Колесарите били претърпели такива загуби в битката срещу гондорците, че нямали сили да продължат нашествието преди да получат подкрепления от Изтока и временно се задоволили със завладяването на Рованион. [Бележка на автора.]

В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" е казано, че Видугавия, който се обявявал за рованионски крал, бил най-могъщ от всички северни принцове; заслужил благосклонност от страна на Ромендакил Втори (умрял през 1366 г.), комуто помогнал във войната срещу източните пришълци; бракът между Ромендакиловия син Валакар и дъщерята на Видугавия Видумави довел до унищожителните междуособици в Гондор през петнайсети век.

6 Има един интересен факт, за който, доколкото знам, не се споменава в нито едно от бащините ми съчинения - имената на древните северняшки крале и принцове са по форма готически, а не староанглийски (англосаксонски) както при Леод, Еорл и по-късно при Рохиримите. Името Видугавия_ е латинизиран вариант на готическото Widugauja_ ("горски обитател"), известно от летописите готическо име; същото се отнася и до Видумави_ от готическото Widumawi_ ("горска девойка"). Имената _Мархвини_ и _Мархари_ съдържат готическата дума marh_, тоест "кон", съответстваща на староанглийското mearh_, множествено число _meagas_ - думата, използвана за роханските коне във "Властелинът на Пръстените"; думата wini_, тоест "приятел", съответства на староанглийското wine_, срещано в имената на неколцина крале на Пределите. Както се обяснява в Приложение Е към "Властелинът на Пръстените", езикът на Рохан е бил "създаден по подобие на древния английски" и поради това имената на прадедите на Рохиримите са образувани от най-древните германски езици.

7 Както бил наречен този народ в по-сетнешни времена. [Бележка на автора.]

Името е староанглийско и означава "конски народ"; виж също Бележка 36.

8 Описаното дотук не влиза в противоречие с Приложение А към "Властелинът на Пръстените", макар че е силно съкратено. Не се споменава нищо за войната срещу източните пришълци, водена през тринайсети век от Миналкар (който приел името Ромендакил Втори), приемането на мнозина Северняци в гондорската армия по негово време, брака на син му Валакар със северняшка принцеса и произтеклите от това междуособици; но тук се появяват някои подробности, които не са споменати във "Властелинът на Пръстените": че западането на Северняците в Рованион е предизвикано от Страшната чума; че битката през 1856 година, при която загинал крал Нармакил Втори (в Приложение А се казва само, че била "отвъд Андуин"), се е разиграла из равнините южно от Мраколес и била наричана Битката в равнините; че армията му била спасена от пълно унищожение само благодарение на защитата, ръководена от Мархари, потомък на Видугавия. Също така тук е казано по-ясно, че именно след Битката в равнините потомците на Северняците получили името Еотеод и се превърнали в отделен народ, живеещ из Андуинската долина между Равноскал и Перуникови поля.

9 Дядо му Телумехтар завладял Умбар и прекършил мощта на корсарите, а народите от Харад по онова време били потънали във войни и междуособици. [Бележка на автора.]

Телумехтар Умбардакил превзема Умбар през 1810 г.

10 Големите западни завои на Андуин източно от гората Ветроклин; виж Приложение В към "Историята на Галадриел и Келеборн".

11 За думата еоред_ виж Бележка 36.

12 Този разказ е много по-пълнен от краткото резюме в Приложение А към "Властелинът на Пръстените": "Калимехтар, син на Нармакил Втори, подпомогнат от бунт в Рованион, отмъстил за баща си със славна победа над източните пришълци в Дагорлад през 1899 г. и за известно време опасността била предотвратена".

13 Названието Горски Теснини навярно се отнася до тесния "пояс" на Мраколес откъм юг, оформен от Източната Щърбина (виж Бележка 3).

14 Правилно. Защото една атака откъм Близък Харад - ако не разполагала с помощ от Умбар, каквато по онова време не можело да има - щяла да бъде удържана много по-лесно по тези места. Врагът не можел да прекоси Андуин, а в движението си на север трябвало да мине през тясната област между реката и планините. [Бележка на автора.]

15 На едно отделно листче към текста е отбелязано, че по онова време Моранон все още се намирал под контрола на Гондор и в двете Стражеви кули източно и западно от него (Зъберни кули) имало караул. Древният път през Итилиен още можел да се използва до Моранон; там се кръстосвал с други два пътя, единият от които отивал на север към Дагорлад, а другият продължавал на изток покрай Еред Литуи. [Тези два пътя не се отбелязани на картите към "Властелинът на Пръстените".] Източният път привършвал на север от Барад-дур; в древността той така и не бил построен докрай, а по време на

описаните събития бил отдавна занемарен. Въпреки това първите му петдесетина мили са помогнали много за бързото приближаване на Колесарите.

16 Историците предполагат, че това е бил същият хълм, върху който крал Елесар влязъл в последната битка срещу Саурон, с която завършила Третата епоха. Но дори да е така, по онова време ниската естествена могила все още не е била превърната от орките в истински хълм, тъй че не можела да възпре конната атака. [Бележка на автора.]

Става дума за онзи откъс от "Властелинът на Пръстените", в който се казва: "Арагорн разположи войската си в най-добрата позиция, която можеше да избере; изтеглиха се на два високи хълма от обгорени камъни и пръст, които орките бяха струпали в дългогодишен тежък труд" и по-късно се уточнява, че върху единия хълм застават Арагорн и Гандалф, а върху другия се развяват знамената на Рохан и Дол Амрот.

17 За присъствието на Адрахил от Дол Амрот виж Бележка 39.

18 Старата родина - в Андуинската долина между Равноскал и Перуникови поля.

19 Причината за това преселение на Еотеода е посочена в Приложение А към "Властелинът на Пръстените": "[Прадедите на Еорл] най-силно обичали равнините, конете и буйната езда, ала по онова време из Андуинската долина имало твърде много народ, а и вече падала тежката сянка на Дол Гулдур; затуй когато узнали за падането на краля-магьосник [през 1975 г.], те подирили нови простори из Севера и прогонили последните люде от Ангмар към източния край на Планините. Ала по времето на Еорловия баща Леод народът им се разраснал и вече му ставало тясно по тия земи". Преселението на Еотеода било предвождано от някой си Фрумгар; в "Разказ за годините" се посочва, че е започнало през 1977 г.

20 Макар и неназовани, тези две реки са отбелязани върху картата към "Властелинът на Пръстените". Според нея Сивоструй е имал два по-малки притока.

21 Тревожният мир е траял от 2063 до 2460 г., докато Саурон отсъствал от Дол Гулдур.

22 За укрепления край Андуин виж в "Северняците и Колесарите", а за Плитчините в Приложение В към "Историята на Галадриел и Келеборн".

23 Няколко страници по-горе има пасаж, който създава впечатлението, че Северняците са напуснали земите източно от Мраколес след Дагорладската победа на Калимехтар над Колесарите през 1899 г.

24 С това име гондорците наричали по онова време вражеските племена; названието е от простонародния говор и има смесен произход от Западн्याшкото балк_, тоест "ужасен" и Синдаринското _хот_ - "орда". Най-често се употребявало за орките, но било прилагано и спрямо други племена. [Бележка на автора.]

Виж също така обяснението на думата хот_ в Приложението към "Силмарилион".

25 На печата били изобразени три звезди и под тях буквите Р-НД-Р, означаващи арандур_, тоест "наместник" (буквално "кралски служител"). [Бележка на автора.]

26 Премълчал другата си мисъл: вече знаел, че хората от Еотеода били неспокойни, понеже смятали северните си владения за твърде тесни и неплодородни, та се питали где да намерят нови земи за растящия си народ. [Бележка на автора.]

27 Името му се запомнило в песента "Рохон Метестел_" ("Конникът на Последната надежда") като Борондир Удалраф (Борондир Безстремния), защото на връщане с еохера_ препускар отдясно на Еорл, пръв прекосил Липосвет и си пробил път през враговете, за да помогне на Кирион. Отбранявайки своя владетел, той загинал в Полето на Келебрант за велика скръб на Гондор и Еотеода и тялото му било положено в една от гробниците на Светилището в Минас Тирит. [Бележка на автора.]

28 Конят на Еорл. В приложение А към "Властелинът на Пръстените" се казва, че Еорловият баща Леод бил укротител на диви коне и загинал падайки от Фелароф, когато се опитал да го обзиди. След това Еорл повелил на жребца да плати кръвнина за баща му като се откаже навеки от свободата си; и Фелароф се покорил, но не позволявал да го възсяда друг освен Еорл. Той разбирал човешкото слово и не отстъпвал на хората по дълголетие, което предал и на своите потомци, меарасите_, "що не носели никого освен краля на Пределите и синовете му чак до времето на Сенкогрив". Фелароф_ е дума от англосаксонския поетичен речник, макар да не се среща в нито едно съхранено произведение, и означава "много храбър", "много силен".

29 Между Липосвет и Плитчините. [Бележка на автора.]

Това определено противоречи на казаното в Приложение В към "Историята на Галадриел и Келеборн", където става дума за "двата западни завоя, известни като Северна и Южна плитчина", като река Липосвет се влива в северния им край.

30 За девет дни били изминали над петстотин мили по права линия, а в действителност разстоянието навярно надхвърляло шестстотин мили. Макар че по източния бряг на Андуин нямало сериозни природни препятствия, тамошните земи били запустели и рядко се намирили пътища или пътеки; само на отделни кратки участъци войската би могла да се движи по-бързо, а бойците трябвало да пазят силите си и да щадят конете, тъй като очаквали да влязат в бой веднага, щом наближат Плитчините. [Бележка на автора.]

31 Халифириен се споменава на два пъти във "Властелинът на Пръстените". В "Завръщането на краля" (книга 5, глава 1) Пипин препуска заедно с Гандалф към Минас Тирит и когато се провиква, че вижда огньовете, вълшебникът отговаря: "Сигналните клади на Гондор горят, зоват за помощ. Войната е избухнала. Виж, огън бушува над Амон Дин, пламък покрива Ейленах; сигналът бърза на запад: Нардол, Ерелас, Мин-Римон, Каленхад и Халифириен на роханската граница". Пак там (книга 5, глава 3) Роханските конници на път за Минас Тирит минават през Блатни предел, "където от дясната им страна по границите на Гондор вековни дъбрави покриваха подножията на хълмовете в

сянката на величавия Еловръх*". Виж едромащабната карта на Гондор и Рохан във "Властелинът на Пръстените".

32 Това бил големият нуменорски път, който свързвал Двете кралства, като пресичал Исен през Бродовете, после Сивталаз край Тарбад и накрая завивал на север към Форност; другаде е наречен Пътят север-юг. Виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн".

33 Това е модернизирано произношение на англосаксонското *halig-firgen*; същото се отнася до Фириенската долина и Фириенския лес - *firgen-dael* и *firgen-wudu*. [Бележка на автора.]

Звукът "г" от англосаксонското *firgen* се е превърнал в съвременно "и".

34 Минас Итил, Минас Анор и Ортанк.

35 В една отделна бележка за имената на хълмовете е казано, че "цялостната сигнална система, продължаваща да действа по време на Войната за Пръстена, не може да е възникнала по-рано от заселването на Рохиримите в Каленардон преди около петстотин години; защото главната ѝ цел била да предупреждава Рохиримите, че Гондор е в опасност, или (в по-редки случаи) обратното".

36 Според една бележка за военната организация на Рохиримите "еоредът" нямал точно определена бройка бойци, но в Рохан тази дума се използвала само за Конници, преминали пълно бойно обучение; най-често те служели в кралската войска за определен срок, но някои оставали и по-дълго. Всяка по-значителна група от подобни бойци, изпълняващи военна задача, се наричала еоред. Но след възхода на Рохиримите и реорганизацията на въоръжените им сили през царуването на крал Фолквине, около век преди Войната за Пръстена, един "пълнен еоред" в бойна готовност трябвало да има не по-малко от 120 бойци (заедно с командира) и да представлява една стотна от Пълния Сбор на Пределите, без да се брой личната стража на краля. [Еоредът, с който Еомер преследва орките в "Двете кули" (книга 3, глава 2) се състои от 120 Конници - Леголас преброява 105 в далечината, а Еомер по-късно казва, че е загубил петнайсет души в сражението.] Разбира се, тъй голяма войска никога не била излизала на бой извън Пределите; ала твърдението на Теоден, че пред онази страховита заплаха би могъл да поведе на поход десет хиляди копия ("Завръщането на краля", книга 5, глава 3) несъмнено е отговаряло на истината. Рохиримите били далеч по-многобройни, отколкото по времето на Фолквине, тъй че преди нападенията на Саруман Пълният Сбор навярно би осигурил над дванайсет хиляди Конници, за да не остане страната напълно лишена от обучени бранители. В крайна сметка, поради загубите при схватките на запад, спешно свикания Сбор и заплахите откъм север и изток, Теоден повел повел само шест хиляди копия, но все пак това е бил най-могъщият поход на Рохиримите след идването на Еорл".

Общият кавалерийски сбор бил наричан еохер (виж Бележка 49). Тази дума, също както еоред и Еотеод, е англосаксонска по форма, тъй като древният рохански език се превежда навсякъде по този начин (виж Бележка 6) - във всички тях се съдържа първият елемент *eoh*, означаващ "кон". Еоред или еород е реално съществуваща англосаксонска дума, като вторият ѝ елемент произхожда от *rad* - "яздя"; в еохер вторият елемент е *here* - "войска, армия". Еотеод съдържа думата *theod*, означаваща "народ" или "страна" и се

използва както за самите Конници, така и за страната им. (В името на Еорл срещаме англосаксонската дума eorl_, но тя има съвсем друго значение.)

37 По времето на Наместниците този израз винаги се употребявал при тържествени декларации, макар че в дните на Кирион (дванайсети Властващ Наместник) думите вече били загубили значението си и едва ли някой вярвал някога да се сбъднат. [Бележка на автора.]

38 Цветето алфирин_ има и други названия - _симбелмине_ по кралските могили под Едорас или уилос_, видян през Древните дни от Туор по пътя през дълбоката клисура към Гондолин; виж Бележка 27 към "За Туор и неговото пристигане в Гондолин". Вероятно става дума за друго цвете, когато алфирин_ се споменава в песента, която Леголас пее в Минас Тирит: "... камбанки златни да сведат малос и алфирин / в зелените поля на Лебенин".

39 Владетелят на Дол Амрот носел титлата Принц. Неговите прадеди я получили от Елендил, който бил техен сродник. Родът на Дол Амрот произхождал от семейство Верни, които отплавали от Нуменор преди Падението, заселили се край Белфалас между устията на реките Рингло и Гилраин, а по-късно изградили твърдина върху скалите на нос Дол Амрот (наречен с името на последния лориенски крал). [Бележка на автора.]

Другаде е казано (виж края на "Амрот и Нимродел"), че според родовите предания пръв Владетел на Дол Амрот бил Галадор (около 2004-2129 г. от Третата епоха), син на Нуменореца Имразор от Белфалас и елфическата девойка Митрелас, една от спътничките на Нимродел. От току-що цитираната бележка сякаш следва изводът, че това семейство Верни се е заселило в Белфалас и е изградило твърдина върху Дол Амрот още преди Падението на Нуменор; ако е тъй, двете твърдения могат да бъдат съгласувани само чрез предположението, че потеклото на Принцовете, както и тяхното владение, е възникнало цели две хиляди години преди времето на Галадор, и че Галадор е наречен пръв Владетел на Дол Амрот само защото едва тогава (след гибелта на Амрот през 1981 г.) мястото получава това име. Допълнителна трудност срещаме с появата на Адрахил от Дол Амрот (явно един от прадедите на съименника му Адрахил, чийто син Имрахил е Владетел на Дол Амрот по време на Войната за Пръстена) като пълководец в гондорската войска при сражението срещу Колесарите през 1944 г. (виж "Северняците и Колесарите"); можем обаче да допуснем, че едва по-късно към името на този древен Адрахил е добавено "от Дол Амрот".

Макар и възможни, тези обяснения с цел съхранение на логическата връзка ми се виждат по-малко правдоподобни, отколкото предположението, че е имало две отделни и независими "предания" за потеклото на Владетелите от Дол Амрот.

40 Буквите върху камъка били ***** (Л - НД - Л) - името на Елендил без гласните букви, което той използвал като символ и като знак върху печатите си. [Бележка на автора.]

41 Наистина възвишението Амон Анвар било най-близо до средата на правата линия от вливането на Липосвет в Андунин до южния край на Тол Фалас; а разстоянието от него до Бродовете на Исен се равнявало на това до Минас Тирит. [Бележка на автора.]

42 Макар и несъвършено; защото по обичая на Рохиримите била изречена с

древни слова, под формата на изтънчени стихове и възвишена реч, в която Еорл бил ненадминат. [Бележка на автора.]

По всяка вероятност не съществува друг вариант на Клетвата, освен цитирания тук превод.

43 Ванда_ - клетва, обет, тържествено обещание; _тер-марува_ от _тер_ - "през" и мар_ - "живея, заселвам се", в бъдеще време _марува_. _Еленна-норео_: родителен падеж (във връзка с алкар_) на _Еленна-норе_ - "земя, наречена Към Звездите"; алкар_ - слава; _ениялиен_ от _ен_ - "пак" и _ял_ - "призовавам" при инфинитивната формаен-иялие_, която тук е в дателен падеж и означава "за да се призове отново", свързано пряко с алкар_, тъй че цялостният смисъл е: "за да се призове отново (или да се припомни) старата слава". Ворондо_ е родителен падеж на воронда_ - "твърд в дадената дума, верен съюзник"; прилагателните, използвани като "титли" или често свързвани с имена, обикновено се поставят след името и както често става в староелфическия, при две спрегаети имена се спряга само второто [според друго тълкуване прилагателното е воримо_, родителен падеж от _ворима_ със същото значение като воронда_]; _воронве_ - "твърдост, вяност, преданост" като допълнение на ениялиен_.

Най_ - да бъде, дано; _Най тирувантес_ - "дано да я съхранят" (частицата -нте_ означава трето лице множествено число, когато предварително не е посочен извършителят на действието); и харар_ - онези, що седят върху; махалмасен_ е местен падеж в множествено число на думата _махалма_ - трон; _ми_ - "във" или "на". Нумен_ - Запад; _и Еру и_ - Единствения който; _ea_ - сегашно време на глагола "съм" в първо лице единствено число; тенойо_ от _тена_ - "до, чак до" и ойо_ - безкрайност; _тенойо_ - завинаги. [Бележки на автора.]

44 И не се чула повече чак докато крал Елесар се завърнал и на същото място подновил обета с краля на Рохиримите Еомер, осемнайсети Еорлов потомък. По закон единствено кралят на Нуменор имал право да призове Еру за свидетел и то само в най-важни и тържествени случаи. Кралското родословие се прекъснало с Ар-Фаразон, който загинал при Падението; но Елендил Воронда като потомък на четвъртия крал Тар-Елендил бил смятан за законен владетел на Верните, които не взели участие в бунта на кралете и поради това били пощадени. Кирион бил Наместник на кралете от Елендиловия род и поне що се отнася до Гондор, разполагал с всички техни пълномощия - до завръщането на истинския крал. Все пак клетвата му поразила всички присъстващи и ги изпълнила със страхопочитание, тъй че самата тя (дори и без благоговението пред древния гроб) би била достатъчна, за да превърне онова място в светилище. [Бележка на автора.]

В тази бележка Елендиловото име Воронда, тоест "Верния", първоначално е било записано Воронве, което обаче в Клетвата е представено като съществителното "твърдост, преданост". Но в Приложение А към "Властелинът на Пръстените" Мардил, първият властваш Наместник на Гондор е наречен "Мардил Воронве" - тоест Твърдия или Верния; а през Първата епоха гондолинският елф, който води Туор по пътя от Винямар, също носи името Воронве, което в Списъка на имената към "Силмарилион" преведох като Издръжливия.

45 Виж първия цитат в Приложение В към "Историята на Галадриел и Келеборн".

46 Според гондорския обичай всички имена са дадени на Синдарински език; но по-късно народът на Еотеода ги превел и преиначил според своя език, или пък ги заменил с нови. Във "Властелинът на Пръстените" най-често са използвани имена от езика на Рохиримите. Така например Ангрен = Исен; Ангреност = Исенгард; Ветроклин (което име също е използвано) = Ентолес; Онодло = Ентотил; Гланхир = Меринг (и двете имена означават "граничен поток"). [Бележка на автора.]

Синдаринските имена на потоците Ентотил и Меринг се срещат единствено тук; с Онодло можем да сравним древните названия на ентите - Онодрими_ или Ениди_ ("Властелинът на Пръстените", Приложение Е "За другите народи").

47 Атрад Ангрен_ - виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн", където Синдаринското име на Бродовете е дадено като Етраид Енгрин. Изглежда, че по онова време названието е съществувало както в единствено, така и в множествено число.

48 Навсякъде другаде гората се нарича Фириенски лес (съкратено от Халифириенски лес). Фириенхолт - дума, срещана в старата англосаксонска поезия (firgenholt_) - има същото значение: "планинска гора". Виж Бележка 33.

49 Истинската им форма била Роханд_ и _Рохир-рим_, както са останали и в летописите на Гондор. Съдържат Синдаринската дума рох_, тоест "кон", съответстваща на ео-_ в името _Еотеод_ и множество лични имена на Рохиримите [виж Бележка 36]. В Роханд_ се добавяло Синдаринското окончание _нд_ (_-анд, -енд, -онд); то се прилагало широко при наименоване на области, но в разговорния език звукът "д" обикновено отпадал, особено при дълги названия като Каленардон, Итилиен, Ламедон_ и т. н. Името _Рохирими_ е копирано от _ео-хере - терминът, с който в Еотеода обозначавали общия кавалерийски сбор по време на война; съставено е от рох_ + Синдаринското _хир_, тоест "владетел, господар" (без никаква връзка с [англосаксонската дума] хере_). В имената на отделни народи Синдаринската дума рим_ - "множество, тълпа" (на староелфически римбе_) се използвала често за образуване на колективно название като например в Еледрим (Еделрим)_ - "всички елфи", _Онодрим_ - "народ на ентите", Ноготрим_ - "всички джуджета, джуджешки народ". Така са възникнали имената Рохан_ и _Рохирими_, които срещаме във "Властелинът на Пръстените". [Бележка на автора.]

50 Изглежда, че Еорл все още не е повярвал в добрата воля на Бялата Владетелка.

51 Името Ейленаер_ е възникнало още преди Нуменорската епоха и очевидно има връзка с Ейленах_. [Бележка на автора.]

Според една бележка за сигналните хълмове, Ейленах "вероятно е бил чуждо име, без връзка със Синдаринския, Нуменорския или Общия език... Ейленах и Ейленаер са били местни забележителности. Ейленах представлявал най-високата точка на Друаданския лес. Виждал се далече на запад и по време на сигналната система имал задачата да предава по-нататък съобщенията от Амон Дин; ала не бил подходящ за големи клади, тъй като върху тесния му връх имало твърде малко място. Оттук идва названието на по-западния сигнален хълм Нардол - "Огнен връх"; той се намирал в края на висок хребет, който влизал някога в рамките на Друаданския лес, но отдавна бил оголен от

секирите на зидари и каменари, идващи откъм Камен проход. Върху Нардол имало стража, която охранявала и тамошните кариери; пазачите разполагали със солидни запаси от дърва и при необходимост могли да запалят огромна клада, която в ясна нощ се виждала чак до последния сигнален хълм (Халифириен) на сто и двайсет мили западно оттам".

В същата бележка се казва, че "Безмълвният хълм Амон Дин бил може би най-старото възвишение, предназначено да служи за укрепено предмостие на Минас Тирит (от града могли да видят неговата клада), откъдето стражата да бди над пътя от Дагорлад към Северен Итилиен и да осуетява всеки вражески опит за минаване през Андуйн около Каир Андрос. Не се знае как е получил това име. Вероятно защото биел на очи като гол и скалист хълм, извисен и откъснат от гористите възвишения на Друаданския лес (Тавар-ин-Друедаин), рядко посещаван от люде, зверове и птици".

52 Според Приложение А към "Властелинът на Пръстените" дивите хора от Изтока нападнали за пръв път Гондор по времето на Остохер, четвъртия крал след Менелдил; "но син му Таростар ги разбил и прогонил, та затуй се нарекъл Ромендакил, що означава "Източен победител".

53 Именно Ромендакил Първи създал службата Наместник (или Арандур, тоест "кралски служител"), но по онова време Наместникът бил избран лично от краля като доверен и мъдър мъж, обикновено на преклонна възраст, тъй като не му се позволявало да тръгва на война и да напуска кралството. Наместникът никога не се избирал измежду хората от кралския род. [Бележка на автора.]

54 Мардил бил първият от властващите Наместници на Гондор. Той служел като наместник на последния крал Еарнур, който изчезнал в Минас Моргул през 2050 година. "В Гондор се смятало, че коварният враг уловил краля с подлост и го умъртвил в Минас Моргул подир люти мъчения; ала тъй като нямало свидетели на гибелта му, още дълги години Добрият Наместник Мардил управлявал Гондор от негово име" ("Властелинът на Пръстените", Приложение А).

III

ПОХОДЪТ КЪМ ЕРЕБОР

За пълното си разбиране този разказ зависи от повествованието "Народът на Дурин", включено в Приложение А към "Властелинът на Пръстените". Тук излагам накратко неговото съдържание:

Когато драконът Смог нападнал Самотната планина (Еребор), джуджето Трор и синът му Траин (заедно с Траиновия син Торин, наречен по-късно Дъбощит) избягали през потайна вратичка. След като поверил на Траин последния от Седемте Пръстена на джуджетата, Трор се завърнал в Мория, където бил убит от орка Азог, който изписал с нажежено желязо името си върху челото му. Това довело до Войната между орките и джуджетата, която завършила със славната Битка под Азанулбизар (Нандухирион) пред Източната порта на Мория през 2799 година. След това Траин и Торин Дъбощит се заселили в Еред Луин, но през 2841 година потеглил оттам с намерение да се завърне към Самотната планина. Бродейки из областта източно от Андуйн, той

бил пленен и затворен в Дол Гулдур, където злите сили му отнели Пръстена. През 2850 г. Гандалф проникнал в Дол Гулдур и открил, че там наистина властва Саурон; и пак там се натъкнал на умиращия Траин.

"Походът към Еребор" съществува в няколко варианта, както е обяснено в Приложението, където привеждам и съществени откъси от ранния вариант.

Не открих никакви писмени текстове преди началните думи на настоящия разказ ("През онзи ден той не пожела да каже нищо повече"). Въпросният "той" е Гандалф, "ние" са Фродо, Перегрин, Мериадок и Гимли, а "аз" се отнася до Фродо, който предава целия разговор; мястото на действие е къщичка в Минас Тирит след коронацията на крал Елесар (виж "Извадки от ранния вариант")

През онзи ден той не пожела да каже нищо повече. Ала по-късно ние пак заговорихме по въпроса и той ни разказа цялата странна история; как решил да организира похода към Еребор, защо се сетил за Билбо и как убедил горделивия Торин Дъбоцит да го вземе за спътник. Вече не помня целия разказ, но доколкото разбрахме, отначало Гандалф мислел единствено за отбрана на Запада от прииждащата Сянка.

- По онова време бях твърде неспокоен - каза той, - тъй като Саруман възпрепятстваше всичките ми планове. Знаех, че Саурон пак се е въздигнал и скоро ще излезе наяве, знаех също така, че се подготвя за страшна война. Как щеше да я започне? Дали с опит отново да завладее Мордор, или най-напред с нападение срещу главните твърдини на враговете си? Мислех тогава, както съм сигурен и сега, че първоначалният му план е бил да атакува Лориен и Ломидол веднага, щом събере сили. Тъй би било далеч по-добре за него и много по-зле за нас.*

Може би ще си речете, че Ломидол е бил недостъпен за него, ала аз не мислех така. Положението из Севера беше отчайващо. Кралството под Планината и крепките люде от Дейл вече не съществуваха. Като бранители срещу силата, що би изпратил Саурон да овладее северните планински проходи и някогашните земи на Ангмар, оставаха само джуджетата от Железните хълмове, а зад тях нямаше нищо друго освен пущинак и дракон. Саурон би могъл да си послужи с дракона и резултатът щеше да е страховит. Често си казвах: "Трябва да измисля как да се справя със Смог. Ала прекият удар срещу Дол Гулдур е още по-необходим. Длъжни сме да осуетим плановете на Саурон. Трябва да изясня това пред Съвета".

Ето, такива мрачни мисли ме бяха налегнали докато бродех по пътя. Чувствах се изморен и отивах към Графството, след като не бях стъпвал там повече от двайсет години. Струваше ми се, че ако за малко прогоня бедите от мислите си, може би ще открия начин да ги преодолея. И наистина тъй се оказа, макар и да не успях да ги забравя напълно.

Защото тъкмо приближавах Брее, когато ме догони Торин Дъбоцит<1>, който живееше в изгнание отвъд северозападните предели на Графството. За моя изненада той ме заговори; и тъкмо в онзи момент се люшнаха везните на съдбата.

Той също бе неспокоен и то дотолкова, че искаше да ме помоли за съвет. Затова го придружих към неговия чертог в Сините планини и изслушах дългия му разказ. Скоро разбрах, че спомените за претърпени неправди и загубеното съкровище са разпалили жарава в душата му, а освен туй върху плещите му

тежи наследеният дълг да отмъсти на Смог. Джуджетата гледат много сериозно на подобни задължения.

Обещах да му помогна, ако открия такава възможност. Не по-малко от него жадувах да видя края на Смог, но Торин само кроеше величави планове за битки и сражения, сякаш наистина бе крал Торин Втори, а аз не виждах ни най-малка надежда в тази посока. Затова го напуснах и отидох в Графството да събера новини. Странна бе тази история. Просто следвах нишката на "късмета" и неведнъж бърках по пътя.

Кой знае защо, Билбо ме привличаше отдавна, още като дете и млад хобит - при последната ни среща още не бе навършил пълнолетие. Оттогава не ми излизаше от ума със своята припряност, ясен взор, обич към приказките и вечни въпроси за широкия свят около Графството. Щом стъпих в Графството, чух вести за него. Изглежда, че почваше да предизвиква хорските клюки. Родителите му бяха починали на около осемдесет години, тоест доста рано за хобити; той пък така и не се бе оженил. Казвах, че напоследък си падал малко чудак и по цели дни бродел сам-самичък. Виждали го да разговаря с чужденци, та дори и с джуджета.

"Дори и с джуджета!" Изведнъж в мисълта ми се сляха тия три неща: страховитият алчен дракон с остър слух и още по-остро обоняние; крепките тежконоги джуджета с отдавна тлееща ненавист; и бързият, тихичък хобит, закопнял до болка (както предполагах) да види широкия свят. Сам се изсмях на тия мисли; ала веднага отидох при Билбо да видя що са му сторили изминалите двайсет години и дали е тъй многообещаващ, както изглеждаше според клюките. Но той не си беше у дома. Когато поразпитах в Хобитово, местните старци тъжно поклатиха глави.

- Пак скитосва - рече ми един хобит. Мисля, че беше градинарят Ямкин<2>. - Пак скитосва. Съвсем ще се затрие някой ден, ако не внимава. Питам го аз къде отива и кога ще се върне, а пък той ми вика: Де да знам_ ; и само ме гледа странно. Зависи,_ вика, _Ямкин, дали ще срещна някой от тях. Утре е елфическата Нова година!<3>

"Все по-добре и по-добре! - помислих си аз. - Май си струва да рискувам."

А времето изтичаше неумолимо. Най-късно през август трябваше да се явя пред Белия съвет, иначе Саруман щеше да настои на своето - да не се предприемат никакви мерки. И съвсем отделно от великите дела стоеше един въпрос, който можеше да се окаже фатален за похода: властелинът на Дол Гулдур не би възпрепятствал удара срещу Еребор само ако нещо друго отклонеше вниманието му.

Затова бързо се върнах при Торин и се заех с трудната задача да го убедя, че трябва да зареже всичките си грандиозни планове и да потегли тайно... като при това вземе Билбо със себе си. Без да го е видял предварително. Това се оказа грешка и едва не провали всичко. Защото, разбира се, Билбо вече не беше същият. Бе станал тлъстичък лакомник и някогашните копнежи се спотайваха сред мъглите на празно мечтателство. Нищо не би могло да го ужаси повече от заплахата за неочакваното им сбъждане! Напълно слисан, той се държа като последен глупак. Побеснял от яд, Торин щеше да си тръгне незабавно, ако не бе още една странна случайност, за която ще спомена след малко.

Но вие знаете как се развиха нещата, или поне как ги видя Билбо. Ако аз го бях писал, разказът щеше да звучи съвсем другояче. Първо на първо, той изобщо не осъзна за какво диване го мислят джуджетата, нито колко са ми ядосани. Торин бе далеч по-възмутен и надменен, отколкото изглеждаше.

Надменен си беше от самото начало и подозираше, че съм планирал цялата работа само за да го взема на подбив. Само картата и ключът спасиха положението.

Но аз не бях мислил за тях от години. Едва когато попаднах в Графството, намерих време да поразмисля над разказа на Торин и изведнъж си припомних по каква странна случайност се озоваха в ръцете ми; а сега вече това все по-малко приличаше на случайност. Спомних си за опасното пътешествие преди деветдесет и една година, когато се вмъкнах предрешен в Дол Гулдур и открих в дълбоките ями едно клето умиращо джудже. Тогава няхах представа кого съм срещнал. Той притежаваше карта, съставена от Дуриновия народ в Мория и ключ, който вероятно трябваше да я придружава, ала нямаше сили за обяснения. Спомена само, че някога е притежавал и Всевластен Пръстен.

В цялото си бълнуване все за него говореше. Последният от Седемте_, повтаряше отново и отново. Но с всички тия неща би могъл да се сдобие по много начини. Можеше да е пленен вестносец, или дори крадец, хванат от още по-голям грабител. Така или иначе, повери ми картата и ключа.

- За сина ми - каза; сетне издъхна, а скоро подир туй трябваше да избягам.

Съхраних тия неща и по някакво дълбоко предчувствие ги носех винаги със себе си - в безопасност, ала почти забравени. Други дела имах в Дол Гулдур, по-опасни и далеч по-важни от всички съкровища на Еребор.

Сега отново си спомних всички и ми се стори ясно, че съм чул предсмъртните слова на Траин Втори<4>, макар той да не назова нито себе си, нито сина си; а Торин, разбира се, не знаеше каква съдба е сполетяла баща му и нито веднъж не спомена за "последния от Седемте Пръстена". Аз разполагах с картата и ключа на тайния вход към Еребор, по който бяха избягали Трор и Траин според разказа на Торин. И без никакъв личен замисъл ги бях съхранил до момента, когато щяха да се окажат най-полезни.

За щастие, използвах ги, без да допусна нито една грешка. Държах си ги в ръкава, както казвате вие в Графството, додето положението ми се стори съвсем безнадеждно. Щом ги видя, Торин твърдо реши да последва моя план, поне що се отнася до тайната експедиция. Каквото и да си мислеше за Билбо, вече беше готов да тръгне на похода. Съществуването на тайна врата, достъпна единствено за джуджета, му предлагаше надежда да проследи незабелязано дракона, а може би дори да отмъкне мъничко злато и някоя наследствена реликва, та тъй да изцели донякъде душевните си терзания.

Но това не ми беше достатъчно. Дълбоко в сърцето си знаех, че Билбо трябва да тръгне с него, инак целият поход ще завърши с провал - или както бих казал сега, нямаше да се случат далеч по-важни събития. Тъй че тепърва предстоеше да убедя Торин да го вземе. По-късно по пътя имаше много прекеждия, ала за мен онова бе най-тежката част от цялата история. Макар че след като Билбо си легна, спорих с Траин почти цяла нощ, едва призори успяхме да се споразумеем.

Торин бе подозрителен и високомерен.

- Мекушав е - презрително сумтеше той. - Мекушав като калта в това Графство, нелеп и смехотворен. Твърде рано е умряла майка му. Странни игрички въртиш, драги ми Гандалф. Сигурен съм, че имаш и друга цел, освен да ми помогнеш.

- Напълно си прав - рекох аз. - Ако няхах друга цел, изобщо не бих ти помогнал. Колкото и велики да изглеждат в твоите очи, тия дела са само тъничка нишка от огромна паяжина. Ала от туй съветът ми не става по-

недостовоерен. - И накрая заговорих разпалено: - Чуй ме, Торин Дъбоцит! Ако този хобит тръгне с теб, ще успееш. Ако ли не, ще се провалиш. Прозрение ме е осенило сега и те предупреждавам.

- Познавам славата ти - отвърна Торин. - Дано да е заслужена. Ала тая твоя глупава приумица с хобита ме кара да се чудя дали наистина е прозрение, или пък старческа глупост. Толкоз много тревоги може да са помътили разсъдъка ти.

- Не ще и дума, много са и можеха да го сторят - рекох аз. - А сред тях най-отчайващ е спорът с едно горделиво джудже, що потърси моя съвет (макар че не знам с нещо да съм му задължен), а подир туй ми се отплаща с нахалство. Върви си по пътя, Торин Дъбоцит, щом това желаш. Но пренебрегнеш ли моя съвет, крачиш към собствената си гибел. И повече не чакай от мен ни съвет, ни помощ, ако ще и самата Сянка да падне над теб. Укроти гордостта и алчността си, та да не загинеш в края на пътя, макар и с товар злато в ръцете.

При тия слова той леко пребледня; ала очите му лумнаха.

- Не ме заплашвай! - рече. - Ще разчитам на собствения си ум по този въпрос, както и във всичко друго, що ме засяга.

- Стори го тогава! - отвърнах аз. - Друго не мога да кажа, освен едно: не раздавам с лека ръка дружба и доверие, Торин; ала обичам този хобит и му желая доброто. Дръж се с него както трябва и ще съхраниш моята дружба до края на дните си.

Изрекох това без надеждата да го убедя; но по-добри слова не бих могъл да намеря. Джуджетата знаят що е дружеска вярност и благодарност за помощ в тежък час.

- Много добре - каза Торин подир дълго мълчание. - Той ще тръгне с моята дружина, стига да смее (в което се съмнявам). Но щом настояваш да се обременя с него, ела сам да бдиш над своя любимец.

- Чудесно! - отвърнах аз. - Ще дойда с вас доколкото мога - поне докато откриете, че сте си взели достоен спътник.

В крайна сметка всичко завърши добре, но по онова време бях неспокоен, понеже ме чакаха спешни дела с Белия съвет.

Тъй започна Походът към Еребор. Не вярвам в началото Торин да е имал надежда да унищожи Смог. Надежда нямаше. И все пак това се случи. Но уви! Торин не доживя да се порадва на победата и съкровищата. Гордостта и алчността го погубиха въпреки моето предупреждение.

- Но сигурно - рекох аз - той би могъл и другояче да падне в битка, нали? Каквато и щедрост да бе проявил Торин при подялбата на съкровищата, орките пак щяха да го нападнат.

- Вярно - отвърна Гандалф. - Клетият Торин! Въпреки своите недостатъци той бе велико джудже от славен род; и макар че падна в края на пътя, най-вече благодарение на него Кралството под Планината бе възстановено, както желаех. Но Даин Железоноги се оказа достоен наследник. А сега узнаваме, че е загинал в бой пред Еребор, докато ние се сражавахме тук. Бих нарекъл туй тежка загуба, ако не бе истинско чудо, че на преклонна възраст<5> все още е могъл да върти секирата тъй славно, както разказват, възправен над тялото на крал Бранд пред Портата на Еребор чак додето паднал мрак... Да, наистина всичко би могло да е съвсем различно. Вярно, основната атака бе отклонена на юг; ала дори и така с дългата си ръка Саурон можеше да стори страховити злини из Севера, докато ние отбранявахме Гондор, ако на пътя му не бяха застанали крал Бранд и крал Даин. Помислете какво би могло да стане.

Драконови пожарища и бесни мечове из Ериадор! Гондор можеше и да остане без кралица. От победата тук щяхме да се завърнем сред руини и пепелища. Ала това бе предотвратено - защото една вечер в началото на пролетта срещнах Торин Дъбоцит близо до Брее. Добра среща, както казваме в Средната земя.

БЕЛЕЖКИ

1 За срещата между Гандалф и Торин се разказва също така в Приложение А към "Властелинът на Пръстените", където е дадена датата 15 март 2941 г. Между двете описания има лека разлика - според Приложение А срещата се е състояла в хана на Брее, а не по пътя. Гандалф бил посетил Графството за последен път преди двайсет години, през 2921 г., когато Билбо е бил на трийсет и една; по-късно вълшебникът казва, че при последната им среща хобитът още не бил навършил пълнолетие [трийсет и три].

2 Градинарят Ямкин - Ямкин Зеленоръкия, чийто чирак е бил Бързохам Майтапер (бащата на Сам, наричан още Старика) - виж "Задругата на Пръстена" (книга 1, глава 1) и Приложение В към "Властелинът на Пръстените".

3 Елфическата слънчева година (лоа_) започвала с ден, наречен _йестаре_ - навечерието на първия ден на туиле_ (пролетта); според календара на Имладрис _йестаре_ "съответствал приблизително на 6 април по летоброенето на Графството". ("Властелинът на Пръстените", Приложение Г.)

4 Траин Първи, далечен предшественик на Траин Втори и Торин, избягал от Мория през 1981 година и станал първият Крал под Планината. ("Властелинът на Пръстените", Приложение А.)

5 Даин Втори Железоноги е роден през 2767 година; в Битката под Азанулбизар (Нандухирион) през 2799 той съсякъл пред Източната порта на Мория огромния орк Азог и тъй отмъстил за Ториновия дядо Трор. Загинал при Битката в Дейл през 3019 г. ("Властелинът на Пръстените", Приложения А и Б.) В Ломидол Фродо узнава от Глоин, че "Даин все още е Крал под Планината - стар (навършил бе двеста и петдесет години), почитан и баснословно богат". ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 1.)

ПРИЛОЖЕНИЕ

Бележка за текстовете на "Походът към Еребор" _

Положението с текстовете на тази творба е сложно и трудно за разплитане. Най-ранният вариант представлява завършен, но суров и многократно поправян ръкопис, който ще нарека тук "ръкопис А"; озаглавен е "История за делата на Гандалф с Траин и Торин Дъбоцит". От него е направено на машина копието "ръкопис Б" с множество допълнителни (макар и съвсем дребни) поправки. То носи заглавие "Походът към Еребор" и подзаглавие "Разказ на Гандалф как подготвил Експедицията към Еребор и изпратил Билбо с джуджетата". По-долу привеждам значителни откъси от машинописния текст.

Освен А и Б ("ранният вариант") съществува и ръкопис В, който е без заглавие и разказва историята в по-икономичен и стегнат вид, като пропуска

доста неща от първия вариант и въвежда някои нови елементи, но също така (особено към края) запазва плътно сходство с оригинала. За мен изглежда напълно сигурно, че ръкопис В е създаден след Б и тъкмо него приведох по-горе, макар че несъмнено са изгубени някои части от началото, описващи при какви обстоятелства започва разказът на Гандалф в Минас Тирит.

Началните абзаци на ръкопис Б (приведен по-долу) почти напълно съвпадат с един откъс от Приложение А ("Народът на Дурин") към "Властелинът на Пръстените" и очевидно са свързани с предшестващото повествование за Трор и Траин в същото Приложение; краят на "Походът към Еребор" също може да бъде открит почти дословно в онова приложение и то пак изречен от Гандалф пред Фродо и Гимли в Минас Тирит. В светлината на писмото, което цитирах в Увода (виж Книга първа - Б. пр.) за мен е ясно, че баща ми е писал "Походът към Еребор" като съставна част от повествованието "Народът на Дурин" в Приложение А към "Властелинът на Пръстените".

Откъси от ранния вариант_

Машинописното копие Б на ранния вариант започва така:

Тъй Торин Дъбошит станал Дуринов наследник, ала наследник без надежда. При разграбването на Еребор той още не бил на възраст да носи оръжие, но под Азанулбизар се сражавал в челните редици; и когато изчезнал Траин, той бил на деветдесет и пет години - славно и горделиво джудже. Няма Пръстен и (може би тъкмо поради туй) изглеждал доволен да остане в Ериадор. Там дълго се трудил и спечелил богатство; а към племето му се стекли мнозина от разпиления Дуринов народ, що чули за неговото поселище и дошли нататък. Сега имали красиви чертози из планините и големи запаси, та дните не им се стрували тежки, ала в песните си вечно разказвали за далечната Самотна планина, за нейните съкровища и блаженото вълшебство на Голямата зала под лъчите на камъка Аркен.

Минали години. Пак припламнала жарава в душата на Торин като си мислел за бедите на своя род и за завета да отмъсти на дракона. Докато въртял грамадния си чук над наковалнята, мислел за оръжия, армии и съюзи; ала армиите били разпилени, съюзите нарушени, а топори не достигали за народа му; и пламнал от безнадежден гняв, удрял той нажеженото желязо върху наковалнята.

Гандалф още не бил изиграл никаква роля в съдбините на Дуриновия род. Той рядко имал дела с джуджетата, макар че бил приятел с най-добрите от тях и харесвал изгнаниците от Дуриновия народ, що живеели по западните земи. Но подир време се случило тъй, че както минавал през Ериадор (на път за Графството, което не бил виждал от години), срещнал Торин Дъбошит и двамата дълго разговаряли по пътя, а вечерта отседнали в Брее.

На сутринта Торин му рекъл:

- Важно дело съм си наумил, а казват, че ти си мъдър и знаеш по-добре от мнозина какво става по широкия свят. Би ли дошъл на гости да ме изслушаш и да ми дадеш съвет?

Съгласил се Гандалф, та отишъл в Ториновия чертог и дълго седял да слуша историята на неговите несгоди.

От тази среща произлезли множество важни дела и събития - между тях откриването на Единствения Пръстен, попадането му в Графството и изборът на

Носителя. Поради туй мнозина предполагали, че Гандалф е предугадал всичко това и е подбрал време за среща с Торин. Ала ние не вярваме да е така. Защото в своето описание на Войната за Пръстена Носителят Фродо е съхранил Гандалфовите слова по този повод. Ето как ги е записал:

Вместо думите "Ето как ги е записал", в най-ранния ръкопис А четем: "Тази част отпаднала от разказа, тъй като изглеждала твърде дълга; ала сега тук я излагаме почти изцяло".

След коронацията отседнахме с Гандалф в една от красивите къщи на Минас Тирит; той беше много весел и макар че го разпитвахме за каквото ни хрумне, неговото търпение изглеждаше също тъй безконечно, както и знанията му. Вече почти не си припомням какво ни разказваше; най-често не го и разбирахме. Но онзи разговор помня много ясно. Гимли беше с нас и рече на Перегрин:

- Едно нещо непременно трябва да сторя някой ден - да посетя това ваше Графство*. Не за да видя хобити! Едва ли има какво повече да науча в това отношение. Ала никое джудже от Дуриновия род не би могло да погледне без изумление ония земи. Та нима отвоюването на Кралството под Планината и гибелта на Смог не започнаха тъкмо оттам? Да не говорим за края на Барад-дур, макар че двете неща се преплитат по най-странен начин. Странно, наистина странно - промълви той и замълча. После погледна втренчено към Гандалф и продължи: - Ала кой изтъка мрежата? Май досега не съм се замислял над туй. Ти ли беше замислил всичко, Гандалф? Ако не, то защо насочи Торин Дъбощит към вратата на тъй неочакван спътник. За да намери Пръстена, да го укрие далече на запад и сетне да избере Носителя... и между другото като на шега да възроди Планинското кралство - не беше ли всичко това по твой замисъл?

Гандалф не отговори веднага. Стана и погледна през прозореца на запад, към морето; а слънцето вече залязваше и заревото обагри лицето му. Дълго стоя мълчалив. Но накрая се обърна към Гимли и каза:

- Не знам отговора. Защото много се промених от ония дни и вече не съм обременен от товара на Средната земя както тогава. В ония дни бих ти отвърнал със слова като ония, що изрекох пред Фродо миналата година напролет. Само преди година! Ала такива мерки са лишени от смисъл. В онова далечно време казах на един мъничък и изплашен хобит: Било е писано_ - и то не_ от Владетеля - Билбо да намери Пръстена, а в такъв случай и тебе ти е писано_ да се сдобиеш с него. И бих могъл да добавя: а на мене ми е било писано_ да насоча към това и двама ви. За да го сторя, използвах в съзнателната си мисъл само каквито средства ми бяха отпуснати; върших най-належащите дела по причините, с които разполагах. Но какво знаех дълбоко в сърцето си или какво съм знаел, преди да стъпя по тия сиви брегове - туй вече е друг въпрос. Олорин бях в забравения Запад и само с ония там ще говоря по-откровено.

На това място в ръкопис А текстът гласи: "и само с ония там (или може би които се завърнат нататък с мен) ще говоря по-откровено".

Тогава казах:

- Сега те разбирам малко по-добре, отколкото преди, Гандалф. Макар да предполагам, че независимо дали е било писано_ или не, Билбо би могъл да откаже да напусне дома си, също както и аз. Ти не можеше да ни принудиш.

Даже не ти е било разрешено да се опиташ. И все пак съм любопитен да узная защо извърши всичко това, какъвто беше тогава - на вид престарял и прегърбен старец.

Тук Гандалф обяснява тогавашните си тревоги и съмнения около първия ход на Саурон и страховете си за Лориен и Ломидол (също както в началото на ръкопис В). В настоящия вариант след като казва, че прекият удар срещу Саурон е бил още по-необходим, отколкото премахването на Смог, той продължава:

И нека прескоча малко напред - поради всичко това след успешното начало на експедицията срещу Смог аз побързах да убедя Съвета, че трябва да атакуваме Дол Гулдур, преди той да е нападнал Лориен. Така и сторихме и Саурон избяга. Но той вечно ни изпреварваше с плановете си. Трябва да призная: мислех си, че пак се е оттеглил и ни предстои нов период на несигурен мир. Но спокойствието не трая дълго. Саурон реши да предприеме следващата крачка. Той незабавно се върна в Мордор и подир десет години надигна глава.

Тогавашно всичко помръкна. Ала все пак туй не бе според първоначалния му план и в крайна сметка се оказа погрешно. Съпротивата все още имаше къде да се събере и размисли надалече от Сянката. Как би могъл да избяга Носителят, ако не бяха Лориен и Ломидол? А мисля, че тия твърдини щяха да паднат, ако Саурон най-напред бе хвърлил насреща им цялата си сила, вместо да похаби повече от половината в шурма срещу Гондор.

Е, това е. Ето я главната ми причина. Но едно е да виждаш какво трябва да се направи и съвсем друго да откриеш средство и начин. Вече започвах сериозно да се тревожа за положението из Севера, когато един ден срещнах Торин Дъбожит - мисля, че беше в средата на март 2941 година. Изслушах разказа му и си помислих: "Е, поне намерих неприятел на Смог! И то достоен за помощ. Трябва да сторя каквото мога. Как не се сетих преди за джуджетата!".

А освен това се замислих и за народа на Графството. Той зае топло кътче в сърцето ми през Дългата зима, която никой от вас не помни*. Зле си изпатиха хобитите тогава - в по-тежка беда едва ли са изпадали някога; умираха от студ, а подир туй и от глад в ужасната немотия. Но именно по онова време видях колко са храбри и какво състрадание изпитват един към друг. Тъкмо това състрадание, както и мълчаливата храброст, им позволи да оцелеят. И сега искаха да оцелеят. Ала виждах, че рано или късно по Западните земи пак ще настанат страшни времена, макар и съвсем различни - безжалостна война. За да надмогнат ужасите, щяха да се нуждаят от нещо повече, отколкото притежаваха. Трудно бе да се каже какво точно. Е, трябваше да знаят малко повече, да разбират малко по-ясно кое как стои и къде е тяхното място.

Те бяха почнали да забравят - да забравят собственото си потекло и легенди, да забравят малкото, що знаеха за величието на света. Всичко това още не бе изчезнало, но се затрупваше - чезнеха спомените за величавото и опасното. Но не може цял народ изведнъж да се научи на тия неща. Нямахме време. Пък и все трябва да се започне отнякъде, от един-единствен ученик. Смяя да кажа, че той е бил "избран", а аз бях избран само колкото да го избира; така или иначе, спрях се на Билбо.

- Е, точно това искам да знам - каза Перегрин. - Защо се спря на него?

- Ти как би избрал хобит за подобна цел? - отвърна Гандалф. - Нямах време да ги оглеждам всички; но по онова време вече познавах Графството много добре, макар че когато срещнах Торин, бях отсъствал цели двайсет години по далеч не тъй приятни дела. Тъй че естествено, като помислих за хобитите, които познавах, рекох си: "Трябва ми нещичко от Туковия род" (но не твърде много, драги ми Перегрин) "и стабилна, яка основа, да речем от Торбинсовите". Тази мисъл тутакси ме насочи към Билбо. А някога го познавах доста добре почти до пълнолетието му, във всеки случай по-добре, отколкото ме познаваше той. По ония времена ми допадеше. А сега открих, че е "необвързан" - разбира се, пак изпреварвам събитията, понеже узнах всичко това едва когато се върнах в Графството. Научих, че изобщо не се е женил. Това ми се стори странно, макар да се досещах за причината; и тя не беше онази, която изтъкваха повечето хобити - че родителите му си отишли твърде рано и бил прекалено заможен, та можел да върши каквото си иска. Не, досещах се, че иска да остане "необвързан" по някаква дълбока причина, която сам не разбира напълно - или не желае да я разбира, понеже тя го тревожи. Както и да е, той искаше да бъде свободен, за да тръгне когато му падне удобен случай или когато спере повечко смелост. Спомних си как като хлапе ме отрупваше с въпроси за ония хобити, които от време на време са тръгвали да "скитосват", както казваха в Графството. Тъй бяха сторили поне двамина от чичовците му по Тукова линия.

Тези чичовци са Хилдифонс Тук, който "тръгнал на пътешествие и повече не се завърнал" и Исенгар Тук (най-малък от дванайсетте деца на Стария Тук), за когото "казват, че "тръгнал по море" на младини" ("Властелинът на Пръстените", Приложение В, Родословно дърво на Туковци от Големите Смялове).

Когато Гандалф приема поканата да гостува на Торин в Сините планини, наистина минахме през Графството, макар че нямах особена полза от това, понеже Торин никъде не спря задълго. Всъщност мисля, че тъкмо раздражението ми от неговото високомерно презрение към хобитите за пръв път ми подсказа идеята да го свържа с някой от тях. За него те бяха просто шепя селяндури, обработващи по случайност нивята си от двете страни на древния джуджешки път към Планините.

В този ранен вариант Гандалф описва надълго как след посещението в Графството се завърнал при Торин и го убедил "че трябва да зареже всичките си грандиозни планове и да потегли тайно... като при това вземе Билбо със себе си" - изречение, с което се изчерпва всичко в по-късния вариант.

Накрая взех твърдо решение и се върнах при Торин. Заварих го да събеседва с група свои сънародници. Там бяха Балин, Глоин и неколцина други.

- Е, какво имаш да кажеш? - запита Торин веднага, щом влязох.

- Първо това - отвърнах аз, - че твоите замисли са достойни за крал, Торин Дъбошит; ала кралството ти е разпиляно. Ако ще го възстановиш, в което се съмнявам, трябва да почнеш от дребното. Далеч си оттам и се питам дали осъзнаваш напълно каква е мощта на огромния дракон. Ала това не е всичко: далеч по-страшна сянка бързо расте и надвисва над този свят. Те ще се подпомагат взаимно. - И те несъмнено щяха да сторят точно това, ако тогава не бях нападнал Дол Гулдур. - Една открита война ще е напълно безсмислена; впрочем тъй или иначе, няма как да я организираш. Трябва да

опиташ нещо по-просто и дръзко, дори отчаяно.

- Говориш мъгляви неща и ме тревожиш - рече Торин. - Изразявай се по-ясно.

- Ами, първо - казах аз, - ще трябва сам да да потеглиш на този поход и то тайно_. Никакви вестноосци, фанфари и предизвикателства, Торин Дъбошит. Най-много да вземеш със себе си неколцина сродници или верни последователи. Но ще ти трябва и нещо повече, нещо неочаквано.

- Назови го! - рече Торин.

- Един момент - възразих аз. - Ти се надяваш да влезеш в схватка с дракона; ала той е не само грамаден, а също тъй стар и много лукав. От самото начало на приключението трябва да се съобразяваш с две неща: неговата памет и острото му обоняние.

- Естествено - каза Торин. - Джуджетата са имали повече сблъсъци с драконите от някои други народи, тъй че пред теб не стои невежа.

- Много добре - отвърнах аз, - но ми се стори, че в своите планове не взимаш предвид тая подробност. Моят план се крепи върху потайност. Потайност_.* Смог не спи непробудно върху безценното си ложе, Торин Дъбошит. А и когато спи, той сънува джуджета! Можеш да бъдеш уверен, че обикаля чертога си ден след ден, нощ след нощ, додето се увери, че отникъде не долита и най-лек мирис на джудже, а чак подир това заспива - и дори в съня е нащрек да дочуе звука на... джуджешки нозе.

- Каквито ги приказваш, тая потайност_ изглежда също тъй трудна и безнадеждна както всяка открита атака - обади се Балин. - Невъзможно трудна!

- Да, трудна е - отговорих аз. - Ала не невъзможно_ трудна, инак нямаше да си губя времето с вас. Бих казал абсурдно_ трудна. Затова ще предложа абсурдно решение на проблема. Вземете със себе си хобит! Смог вероятно никога не е чувал за хобити и определено не ги е надушвал.

- Какво! - викна Глоин. - Един от ония наивници в Графството? Та каква полза бихме могли да имаме от него? Нека мирише както си ще, обаче никога не би дръзнал да се доближи на разстояние за помирисване и до най-голото новоизлюпено драконче!

- Е, хайде сега - възразих аз, - незаслужено го упрекваш. Ти знаеш твърде малко за народа на Графството, Глоин. Вероятно ги смяташ за прости, защото са щедри и не се пазарят; и ги мислиш за плахи, понеже никога не си им продавал оръжия. Грешаш. Както и да е, хвърлил съм око на един от тях като за твой спътник, Торин. Той е сръчен и хитър, дори лукав, макар и не твърде прибързан. А мисля, че има и смелост. Велика смелост в сравнение с другите от народа му. Те са, както би казал ти, "храбри като няма накъде". Трябва да притиснеш тези хобити до стената, преди да откриеш какво се таи в сърцата им.

- Няма как да се провери - отвърна Торин. - Доколкото съм забелязал, те правят всичко възможно, за да избягнат подобен случай.

- Съвършено вярно - потвърдих аз. - Те са много благоразумен народ. Но въпросният хобит е рядка птица. Мисля, че може да бъде убеден да застане срещу опасностите. Вярвам, че в дъното на сърцето си го желае - да преживее приключение, както сам би се изразил.

- Не и на мои разноски! - рече Торин, после стана и гневно закрочи насам-натам. - Това не е съвет, а чиста глупост! И да го убедиш да тръгне, не виждам с какво може да ми се отплати някакъв хобит, бил той добър или лош, дори за един-едничък ден издръжка.

- Значи не виждаш! По-скоро няма да чуеш - отвърнах аз. - Хобитите с

лекота се движат по-тихо от което и да било джудже на света, дори от това да зависи животът му. Предполагам, че имат най-тихата стъпка от всички простосмъртни създания. Ти май не си забелязал това, Торин Дъбоцит, докато си трополил из Графството, вдигайки толкова шум (нека си го кажем открито), че местните жители са те чували от цяла миля. Когато казах, че ще ви трябва потайност, точно това имах предвид: професионална потайност.

- Професионална потайност? - възкликна Балин, който бе възприел думите ми малко по-другояче, отколкото възнамерявах. - Искаш да кажеш обучен търсач на съкровища? Нима се намират още?

Поколебах се. Това беше нов обрат и не знаех как да го подхвана.

- Мисля, че да - отвърнах накрая. - Срещу възнаграждение подобни смелчаци са готови да влязат там, където вие не смеете, а и не можете, за да ви доставят каквото желаете.

Ториновите очи пламнаха при спомена за изгубените съкровища, но въпреки това той изрече с презрение:

- Значи имаш предвид наемен крадец. Можем и да размислим по въпроса, ако не ставаше дума за несметно съкровище. Но какво общо има това с ония селянци? Те пият от прости глинени чашки и не могат да различат мънисто от скъпоценен камък.

- Ще ми се да не говориш тъй самоуверено, без да познаваш нещата - скастрих го аз. - Тия селянци живеят в графството вече хиляда и четиристотин години и междуременно са научили много. Имали са връзки с елфите и джуджетата хиляда години преди Смог да налети над Еребор. Прадедите ви не биха ги сметнали за богати, но в жилищата им ще намериш далеч по-прекрасни неща от ония, с които можеш да се похвалиш тук, Торин. Хобитът, за когото говоря, има златни украшения, храни се със сребърни прибори и пие вино от изящни кристални бокали.

- А! Най-сетне разбрах накъде биеш - рече Балин. - Значи е крадец? Затова ли го препоръчваш?

Боя се, че в онзи момент загубих търпение и предпазливост. Просто не бях в състояние да понеса това твърдо джуджешко убеждение, че никой освен тях не може да притежава и изработва каквато и да било "ценност" и че всички красиви неща в чуждите ръце трябва някога да са получени или дори откраднати от джуджетата.

- Крадец ли? - повторих със смях. - Ами да, професионален крадец, разбира се! Та как другояче би могъл един хобит да се сдобие със сребърна лъжица? Ще сложа върху вратата му знака на крадците и тъй ще го намерите. - А сетне, тъй като бях разгневен, станах и изрекох с изненадваща дори за самия мен сърдечност: - Трябва да подириш тая врата, Торин Дъбоцит! Говоря ти сериозно_.

И изведнъж усетих, че наистина съм не само разпален, но и сериозен. Тази моя нелепа идея не беше само шега, тя се оказваше правилна_. Изключително важно бе да се осъществи. Джуджетата трябваше да прекършат непреклонния си инат.

- Чуйте ме, Дуринови потомци! - провикнах се аз. - Ако убедите онзи хобит да тръгне с вас, ще успеете. Ако ли не, чака ви провал. Откажете ли дори да опитате, нямам повече работа с вас. Не ще получите от мен ни съвет, ни подкрепа, та ако ще Сянката да ви обгърне!

Торин се обърна и ме погледна с неприкрита почуда.

- Силни слова - рече той. - Много добре, ще дойда. Виждам, че те е осенило прозрение, ако не си просто обезумял.

- Добре! - казах аз. - Ала трябва да дойдеш с добра воля, а не

единствено от желание да докажеш, че съм глупец. Трябва да си търпелив и да не отстъпваш лесно, ако от пръв поглед не срещнеш храброст или страст за приключения. Той ще отрича. Ще опита да се измъкне; ала ти не бива да му го позволиш.

- Сигурно искаш да кажеш, че с пазарлъци няма да се оправим - рече Торин. - Ще му предложи почтено възнаграждение за всяка находка, но нищо повече.

Не това исках да кажа, ала виждах, че е безсмислено да обяснявам.

- Има и още нещо - продължих аз. - Трябва предварително да се заемете с плановете и подготовката. Осигурете всичко! Убедите ли го, не бива да му оставяте време за размисли. Трябва незабавно да предприемете похода на изток от Графството.

- Май този твой крадец е много странно създание - обади се едно младо джудже на име Фили (племенник на Торин, както узнах по-късно). - Какво е името му, или поне това, което използва в момента?

- Хобитите използват истинските си имена - отвърнах аз. - Тъй че не го наричат другояче, освен Билбо Торбинс.

- Ама че име - разсмя се Фили.

- Той го смята за твърде благоприлично - казах аз. - Пък и добре му подхожда; защото като ерген на средна възраст напоследък е малко напълнял и поотпуснат. В момента храната може би го интересува над всичко друго. Чух че имал добре зареден килер и навярно не само един. Поне ще се позабавляват както трябва.

- Стига толкова - рече Торин. - Ако не бях обещал, изобщо нямаше да дойда. Не съм в настроение да ме правят за смях. Защото и аз съм сериозен. Убийствено сериозен, а в сърцето ми пламти ненавист.

Не обърнах внимание на това и му казах:

- Виж какво, Торин. Април отминава и е настанала пролет. Пригответи всичко час по-скоро. Имам да свърша малко работа, но ще се върна след седмица. Когато си дойда, ако всичко е наред, ще избързам пред вас да подготвя почвата. А на другия ден ще го посетим всички заедно.

И подир тия слова се сбогувах, понеже не исках да давам на Торин повече време за размисъл, отколкото на Билбо. Останалото ви е добре познато... от Билбова гледна точка. Ако аз бях я написал, историята щеше да звучи малко по-другояче. Той изобщо не знаеше какво става - например колко усилия положих да не стигне прибързано до ушите му слух за идването на голяма група джуджета в Крайречкино, тъй настрани от обичайните им маршрути по големия път.

Едва във вторник сутринта, тоест на 25 април 2941 година, се отбих да навестя Билбо; и макар горе-долу да знаех какво ме очаква, трябва да кажа, че надеждата ми се поразклати. Видях, че нещата ще са далеч по-трудни, отколкото си мислех. Но продължих да упорствам. На другия ден - 26 април, сряда - доведох в Торбодън Торин и неговите спътници; с голяма мъка, що се отнася до Торин - той се домъкна последен. Естествено, Билбо бе слисан и се държа смехотворно. Всъщност от самото начало всичко тръгна крайно зле за мен; а и тая злощастна история с "професионалния крадец", която джуджетата твърдо си бяха набили в главите, само влоши положението. Радвах се, че бях препоръчал на Торин да пренощуваме в Торбодън, понеже ще се нуждаем от време да обсъдим методите и средствата. Така поне имах шанс. Ако Торин бе напуснал Торбодън, преди да поговоря с него насаме, планът ми щеше да рухне.

Вижда се, че при по-късния вариант някои елементи от този разговор са вмъкнати в беседата между Гандалф и Торин в Торбодън.

От този момент нататък повествованието в късния вариант почти напълно съвпада с ранния, затова не го цитираме тук, с изключение на един пасаж към края. В ранния вариант Фродо отбелязва, че когато Гандалф привършва разказа си, Гимли се разсмява.

- И все пак ми звучи нелепо - каза той, - дори и сега, след като всичко приключи повече от добре. Разбира се, аз познавах Торин; и ми се ще да съм бил там, но по време на първото ти посещение бях другаде. Пък и не ми позволиха да тръгна на похода - прекалено млад съм бил, рекоха, а пък аз вече бях на шейсет и две и се мислех за годен да устоя на всяко изпитание. Е, радвам се, че най-сетне чух целия разказ. Ако наистина е бил целият. Същност не вярвам дори и сега да ни казваш всичко, което знаеш.

- Естествено, че не - отвърна Гандалф.

След това Мериадок продължава да разпитва Гандалф за картата и ключа на Траин; в хода на своя разказ (по-голямата част от който е включена в късния вариант, макар и на друго място) Гандалф споделя:

Когато намерих Траин, той бе напуснал народа си преди девет години и поне пет от тях бе лежал в ямите на Дол Гулдур. Не знам как е издържал толкова дълго, нито как е укривал неща от своите мъчители. Мисля, че Мрачната Сила не е искала друго от него, освен Пръстена, а след като му го отнела, просто захвърлила сломения пленник да бълнува в ямите додето умре. Дребен пропуск; но се оказа фатален. Често става тъй с дребните грешки.

IV

ГОНИТБАТА НА ПРЪСТЕНА

1

За пътешествието на Черните конници както го е разказал Гандалф пред Фродо

През 3017 година Ам-гъл бил пленен от Мордор, отведен в Барад-дур и там разпитан с жестоки мъчения. Когато изтръгнал от него каквото било възможно, Саурон отново го пуснал на воля. Той не вярвал на Ам-гъл, понеже долавял у него нещо непокоримо, що дори Сянката на Страх не можела да победи другояче, освен като го погуби. Но Саурон прозрял и дълбините на злобата му към ония, които го били "ограбили", та се досещал, че Ам-гъл ще ги подири да си отмъсти и тъй може би ще отведе съгледвачите до Пръстена.

Ам-гъл обаче не след дълго бил заловен от Арагорн и отведен в Северен Мраколес; и макар че съгледвачите го последвали, нямало как да го освободят, защото наоколо му бдяла зорка стража. А Саурон открай време не обръщал никакво внимание на "полуръстовете", макар да бил чувал за тях, и още не знаел къде са земите им. Дори с мъчения не успял да изтръгне нищо смислено от Ам-гъл - той не знаел нищо със сигурност, а колкото знаел, изопачавал с лъжи. В крайна сметка Ам-гъл наистина се оказал неподвластен на друга сила, освен гибелта, както предугаждал Саурон - донякъде поради хобитовата си същност, а донякъде и по друга причина, що Саурон не разбирал

напълно, понеже сам изгарял от алчен копнеж по Пръстена. Тъкмо тогаз го изпълнила ненавист към Саурон, по-могъща дори от ужаса, тъй като виждал в него своя главен враг и съперник. Тъй дръзнал да се престори, че според него земята на Полуръстовете е недалеч от местата, где някога бил живял край бреговете на Перуникова река.

А като узнал Саурон, че предводителите на враговете му са заловили Ам-гъл, страх велик го обзел и прибързал да стори нещо. Ала всичките му обикновени съгледвачи и емисари не успели да донесат вести. Туй се дължало най-вече на бдителните Дунеданци и измяната на Саруман, чиито слуги изстребвали пратениците на Саурон или ги пращали в лъжлива посока. Саурон проумял това, ала ръката му още не била тъй дълга, че да достигне Саруман в Исенгард. Затуй прикрил знанието си за двойната игра на Саруман, усмирил гнева и търпеливо зачакал, като се готвел за голяма война, при която възнамерявал да помете враговете си в западното море. Накрая решил, че тук никой друг не ще е от полза, освен най-могъщите му слуги, Духовете на Пръстена, що нямали собствена воля и били безпределно покорни на поробилите ги пръстени, които държал Саурон.

Малцина можели да устоят дори на едно-единствено от ония скверни създания и никой (както си мислел Саурон) не би им устоял, когато се сберат под командата на своя страховит предводител, Повелителя на Моргул. Ала една слабост имали тъкмо за тази Сауронова цел - тъй велик ужас ги съпровождал (дори невидими и без одежди), че идването им се долавяло лесно и Мъдреците можели да се досетят за тяхната мисия.

Поради туй Саурон подготвил два удара - в които отпосле мнозина откриват началото на Войната за Пръстена. Нанесъл ги едновременно. Орки нападнали кралството на Трандуил със заповед да заловят отново Ам-гъл; а Повелителят на Моргул бил пратен открито на бой срещу Гондор. Тия събития станали към края на юни 3018 г. Тъй Саурон проверил силата и готовността на Денетор и открил по-яръстна съпротива, отколкото очаквал. Но това не го безпокояло особено, понеже използвал за нападението само частица от силата си, а главната му цел била да представи появата на Назгулите уж като нещо покрай войната с Гондор.

Затова когато Осгилиат бил превзет и мостът рухнал, Саурон прекратил шурма и повелил на Назгулите да отпочнат диренето на Пръстена. Ала не подценявал бдителността и прозрението на Мъдреците, та наредил на Назгулите да се движат колкото е възможно по-тайно. А по онуй време Вождът на Духовете обитавал Минас Моргул заедно с още шестима, докато неговият помощник Хамул, наречен Сянката на Изтока, витаел из Дол Гулдур като Сауранов наместник и един друг Дух му служел за вестоносец¹.

Тъй Повелителят на Моргул превел своите спътници през Андуйн без коне и одежди, невидими за човешки очи, ала вдъхващи ужас на всичко живо по пътя си. Тръгнали вероятно в първия ден на юли. Бавно и крадешком минали през Анориен, пресекли Ентоброд и навлезли във Волд, а пред тях летяла мълвата за мрак и незнаен ужас. Както разчитали, стигнали до западния бряг на Андуйн северно от Сарн Гебир; там получили коне и одежди, що тайно били спуснати със сал по Реката. Туй било (предполага се) около седемнайсети юли. После поели на север да дирят Графството, страната на Полуръстовете.

Нейде към дваисет и втори юли срещнали сред Полето на Келебрант своите съучастници, Назгулите от Дол Гулдур. Там узнали, че Ам-гъл е избягал както от орките, що го избавили, тъй и от преследвачите елфи, та изчезнал безследно². Освен това Хамул им казал, че из Андуйнската долина няма и следа от жилища на Полуръстове, а селата на Запазливците край Перуникови

поля отдавна били запустели. Но Повелителят на Моргул не измислил що друго да прави, освен да продължи с издирванията из Севера, като може би се надявал не само да открие Графството, но и да залови Ам-гъл. Струвало му се твърде вероятно търсената страна да е нейде наблизо около омразния Лориен, а защо не и отвъд границите на Галадриел. Ала все още не можел да се пребори с мощта на Белия Пръстен, нито пък да навлезе в Лориен. Затова Деветте минали между Лориен и Планините и продължили да яздят все по-далече на север; а ужасът все тъй се носел пред тях и оставал по дирите им; но не открили каквото търсели, нито узнали нещо за него.

Най-сетне те се завърнали; ала лятото отдавна клоняло към края си и все повече се засилвала Саурановата боязън и ярост. Когато отново навлезли във Волд, вече бил настанал септември; и там ги пресрещнали вестоносци от Барад-дур, носещи такива заплахи от Господаря им, че дори Моргулският властелин затреперал. Защото Сауран бил узнал за словата на пророчеството от Гондор, за тръгването на Боромир, за Сарумановите деяния и пленничеството на Гандалф. От всичко това стигнал до извода, че Пръстенът още не е във владение на Саруман или някой друг от Мъдреците, но Саруман поне знае къде може да е укрит. Сега му била потребна единствено бързина, а тайната трябвало да се пренебрегне.

Тъй на Духовете било наредено да тръгнат право към Исенгард. Бясно препуснали те през Рохан и тъй велик ужас ги съпровождал по пътя, че мнозина избягали от ония земи и се отправили слепешком на север и запад, като мислели, че войната иде от Изтока подир копитата на черните жребци.

Два дни след като Гандалф напуснал Ортанк, Повелителят на Моргул спрял пред Портата на Исенгард. Тогава Саруман, вече и бездруго изпълнен със страх и ярост поради бягството на Гандалф, осъзнал колко е страшно да застане между враговете, като и двете страни знаят за неговата измяна. Ужас велик го обзел, понеже напълно чезнела надеждата му да измами Сауран, или поне да припечели мъничко благосклонност подир неговата победа. Сега трябвало или сам да се докопа до Пръстена, или да рухне към гибел и изтезания. Ала той все още бил предпазлив и лукав, а и отдавна укрепявал Исенгард тъкмо за подобно злощастие. Тъй крепък бил Пръстенът на Исенгард, че дори Моргулският властелин и неговите спътници не могли да го щурмуват без голяма военна сила. Затова на всичките си повели и предизвикателства не получил друг отговор, освен гласа на Саруман, що чрез някакво хитроумно приспособление сякаш долитал от самата Порта.

- Не страна някаква дирите - изрекъл той. - Знам що ви трябва, макар и да не го назовавате. То не е у мен и като негови слуги сигурно разбирате туй дори без да ви го казвам; защото ако го имах, щяхте да се прекланяте пред мен и да ме наричате свой Господар. А ако знаех где е укрито, нямаше да съм тук, а далеч преди вас да препусна към него. Има един, за когото подозирам, че знае - Митрандир, враг на Сауран. И тъй като той само преди два дни потегли от Исенгард, търсете го наблизо.

Такваз сила имал все още гласът на Саруман, че дори Предводителят на Назгулите не оспорил словата му, нито се запитал дали са верни и не пестят ли от истината; незабавно обърнал гръб на Портата и препуснал да гони Гандалф из Рохан. Тъй вечерта на другия ден Черните конници налетели върху Грима Змийския език, докато онзи бързал да извести на Саруман, че Гандалф е дошъл в Едорас и предупредил крал Теоден за коварните планове на Исенгард. В онзи час Змийския език едва не издъхнал от страх; но като изпечен предател, той бил готов да изкаже каквото знае и под далеч по-малка заплаха.

- Да, да, на драго сърце ще ти разкажа, повелителю - избъбрил той. - Подслушах техния разговор в Исенгард. Страната на Полуръстовете - оттам бе дошъл Гандалф и нататък желае да се завърне. Само кон му трябва сега. Пощади ме! Говоря колкото мога по-бързо. На запад през Роханския пролом, сетне на север и леко на запад, додето следващата голяма река прегради пътя ти; Сивталаз я наричат. Сетне от Тарбадския брод почва старият път, що ще те отведе до границата на онази страна. "Графството", тъй я наричат. Да, кълна ти се, Саруман знае за нея. Неотдавна получи керван със стоки оттам. Пощади ме, повелителю! Ни една жива душа не ще узнае от мен за нашата среща.

Предводителят на Назгулите пощадил Змийския език - не от жалост, а понеже смятал, че подир такъв страх не ще дръзне и думица да продума за срещата (както и станало), а освен туй виждал пред себе си жалка и зла твар, що можела тепърва да навлече още злини върху Саруман. Затова го оставил проснат край пътя и препуснал напред, без да си дава труда да се връща към Исенгард. Отмъщението на Саурон можело да изчака.

Сега разделил отряда си на четири групи и потеглили поотделно, а сам той поел с най-бързата двойка. Тъй минали западно от Рохан, разузнали из пущинаците на Енедваит и накрая стигнали до Тарбад. Оттам препуснали през Минхириат и макар че още не се били събрали, страховита мътва се разнасяла около тях, та дори дивите твари тръпнели в леговищата си, а самотните люде бягали надалеч. Но успели да заловят някои бегълци по пътя; и за дива радост на Капитана двама се оказали Саурунови слуги и съгледвачи. Единият често бил използван за връзките на Исенгард с Графството и макар че сам не бил стъпвал по-далеч от Южната околия, носел в себе си подготвени от Саруман карти с ясните очертания на цялото Графство. Назгулите му ги отнели, а подир туй го пратили в Брее да продължи да шпионира; но го предупредили, че отсега нататък служи на Мордор и ако някога опита да се върне в Исенгард, ще бъде умъртвен с най-жестоки мъчения.

Привършвала нощта на двацет и втори септември, когато Духовете на Пръстена пак се събрали и наближили Сарнов брод край южните предели на Графството. Заварили ги под охрана, защото Скиталците им се изпречили на пътя. Но подобна борба не била по силите на Дунеданците; и все пак може би щели да устоят, ако с тях бил и предводителят им Арагорн. Ала той бил далече на север, по Източния път близо до Брее; и не издържали дори храбрите дунедански сърца. Някои побягнали на север с надеждата да отнесат вест на Арагорн, но били преследвани и избити или изтласкани към пущинака. Други намерили доблест да отбраняват брода и го удържали до вечерта, ала с падането на мрака Повелителят на Моргул ги погубил и Черните конници навлезли в Графството; и преди да пропее петлите в ранните часове на двацет и третия септемврийски ден, неколцина поели през страната на север, докато Гандалф препускал със Сенкогрив из далечния Рохан.

2

Други варианти на разказа_

Реших да цитирам гореизложения вариант като най-завършено повествование; но има и много други ръкописи по тия събития, които доизясняват или променят важни подробности от разказа. Тези ръкописи често объркват читателя и връзките помежду им остават неясни, макар несъмнено да са създадени в един и същ период, тъй че е достатъчно да отбележим съществуването на още две основни описания освен вече отпечатаното

(наричано тук за удобство "ръкопис А"). Вторият вариант ("Б") до голяма степен съвпада с А в повествователната си структура, но третият ("В") съществува във формата на предварителен авторски план, започващ от по-късен момент на действието, и въвежда някои съществени промени, поради което съм склонен да го приема за последен по ред на написване. Освен това съществува писмен материал ("Г"), свързан по-специално с ролята на Ам-гъл в събитията и множество отделни бележки по тази част от разказа.

В ръкопис Г се казва, че онова, което Ам-гъл разкрил на Саурон за Пръстена и мястото на неговото намиране, било достатъчно, за да предупреди Мрачния владетел, че това наистина е Единственият; за местонахождението му обаче успял да узнае само че е откраднат в Мъгливите планини от същество на име Торбинс_ и че този _Торбинс_ идвал от място, наречено _Графство_. Страховете на Саурон се поутоложили, когато разбрал от разказа, че Торбинс_ е същество, подобно на Ам-гъл.

Ам-гъл не би могъл да знае името "хобит", което било местно название, а не всеобща Западняшка дума. Вероятно не би употребил и "Полуръст", тъй като самият той бил такъв, а хобитите не обичали това прозвище. Ето защо изглежда, че Черните конници са разполагали по начало само с две основни сведения - Графството_ и _Торбинс_.

По всичко личи, че Ам-гъл е знаел поне в коя посока се намира Графството; но макар без съмнение изтезанията да биха изтръгнали от него нещо повече, Саурон явно не е и допускал, че Торбинс_ идва от област надалеч от Мъгливите планини, нито пък че Ам-гъл знае къде се намира тя; предположил е, че ще го открие в Андуинската долина - из същата област, където някога живял и Ам-гъл.

Това било съвсем дребна и естествена грешка - ала може би и най-големият пропуск в плановете на Саруман. Без нея Черните конници щели да стигнат до Графството няколко седмици по-рано.

В текст Б се разказва по-нашироко за пътешествието на Арагорн с пленения Ам-гъл на север, към Трандуиловото кралство; освен това са засегнати и съмненията на Саурон дали да използва Духовете при търсенето на Пръстена.

[След като бил пуснат от Мордор,] Ам-гъл скоро изчезнал из Мъртвите блата, където пратениците на Саурон не могли или не пожелали да го последват. Никой друг Сауронон съгледвач не успял да донесе вести за него (навярно Саурон почти нямал власт над Ериадор и тамошните му агенти били малобройни; а колкото ги имал, често се оказвали възпрепятствани или заблудени от слугите на Саруман). Затова най-сетне решил да използва Духовете на Пръстена. Дотогава се колебаел дали да го стори и за това имало няколко причини. Те били най-могъщите му слуги и изглеждали най-подходящи за подобна мисия, тъй като робски се подчинявали на Деветте пръстена, които владеел Саурон; неспособни били да сторят каквото и да било против волята му и ако Пръстенът попаднел у някой от тях, дори и у краля-магьосник, той щял да го донесе на своя Господар. Но имали и недостатъци в мирно време (а Саурон все още не бил готов за война). Всички освен краля-магьосник трудно намирали пътя си през деня, особено когато били сами; и пак всички освен него се бояли от водата, та само най-тежка нужда би ги принудила да нагазят

в нея или да прекосят някоя река другоаче, освен по мост<3>. Нещо повече, тяхно главно оръжие бил ужасът. Най-могъщ ставал той, когато бродели невидими и без одежди; а също тъй, когато се сбирали заедно. Поради туй една тяхна мисия едва ли можела да се проведе в тайна; а пресичането на Андуйн и други реки щяло да създаде затруднения. По тия причини Саурон дълго се колебал, тъй като не жelaел най-големите му врагове да узнаят за целта на неговите слуги. Трябва да предположим, че отначало той не подозирал някой друг освен Ам-гъл и "крадеца Торбинс" да знае за Пръстена. Преди Гандалф да дойде и да го разпита<4>, Ам-гъл нямал представа, че вълшебникът е свързан с Билбо, а и изобщо не знаел за съществуването на Гандалф.

Но когато Саурон научил, че Ам-гъл е в плен на враговете му, положението се променило коренно. Разбира се, не можем да знаем със сигурност кога и как е станало това. Вероятно доста след самото събитие. Според Арагорн, Ам-гъл бил заловен привечер на 1 февруари. С надеждата да избегне бдителността на Саурановите съгледвачи, той повел Ам-гъл през северния край на Емин Муил и пресякъл Андуйн малко над Сарн Гебир. На плитчините край източния бряг имало много изхвърлени от водата дървета, та като привързал Ам-гъл за един дънер, той преплувал заедно с него и продължил пътешествието на север по най-западните пътеки, що можел да открие из покрайнините на Ветроклин, тъй прекосил Липосвет, а подир туй Нимродел и Сребропът досами Лориен<5>, сетне заобиколил отдалеч Мория и Смутнолейската долина, пресякъл Перуникова река и приближил Равноската. С помощта на Беорнингите там отново минал през Андуйн и навлязъл в Гората. Цялото пътешествие покривало почти деветстотин мили и изтощеният Арагорн ги преодолял пеш за петдесет дни, та стигнал при Трандуил на двацет и първи март<6>.

Поради всичко туй най-вероятно първите новини за Ам-гъл са били узнани от Саурановите слуги в Дол Гулдур едва след като Арагорн навлязъл в Гората; защото макар да се смята, че силата на Дол Гулдур свършвала до Стария горски път, из гъсталака бродели множество съгледвачи. Очевидно вестта не е стигнала веднага до Назгула, който командвал Дол Гулдур, а той вероятно не е уведомил Барад-дур преди да узнае нещо повече за местонахождението на Ам-гъл. Следователно няма съмнение - едва към края на април Саурон узнал, че Ам-гъл е забелязан отново и то явно като пленник на някакъв човек. Това можело да не означава нищо особено. Нито Саурон, нито някой от неговите слуги знаел дотогава кой всъщност е Арагорн. Ала явно подир време (тъй като отсега нататък страната на Трандуил щяла да бъде поставена под най-строг надзор), може би след около месец, до Саурон стигнала тревожната вест, че Мъдреците знаят за Ам-гъл и че гандалф е посетил Трандуиловото кралство.

Навярно тогава Саурон е бил обзет от тревога и ярост. Решил час по-скоро да използва Духовете на Пръстена, тъй като тайната вече нямала значение, важна била единствено бързината. Като се надявал да сплаши противника и да смути плановете им със заплахата за война (която все още не възнамерявал да започне), той атакувал Трандуил и Гондор приблизително по едно и също време<7>. Имал две допълнителни цели: да залови или убие Ам-гъл, или поне да го изтръгне някак от ръцете на враговете си; и да изпробва силата на Гондор, като същевременно завладее предмостие край Осгилиат, за да минат свободно Назгулите през Реката.

В крайна сметка Ам-гъл успял да избяга. Но предмостиято било завладяно. При това Саурон вероятно използвал далеч по-малки сили, отколкото предполагали в Гондор. Сред паниката на първия шурм, при който

кралят-магьосник получил разрешение временно да се разкрие в целия си ужас<8>, Назгулите прекосили моста сред нощния мрак и отминали на север. Без да подценяваме доблестта на Гондор, която за изненада на Саурон се оказала далеч по-голяма, отколкото очаквал, става ясно, че Боромир и Фарамир са успели да отблъснат врага и да унищожат моста само защото атаката вече била постигнала главната си цел.

Баща ми не обяснява никъде странната боязън на Духовете от водата. В току-що цитирания откъс тя е основна причина за Саурановото нападение срещу Осгилиат и отново се появява в подробните бележки за движението на Черните конници из Графството - така например за Конника (всъщност Хамул от Дол Гулдур, виж Бележка 1), когото хобитите виждат веднага след като са минали със Сала край Фукови оврази, се казва: "той отлично съзнавал, че Пръстенът е преминал на другия бряг; ала реката осуетила опитите му да усети накъде се е отправил", а на друго място е споменато, че Назгулите не желали да докосват "елфическите" води на Барандуин. Не се изяснява обаче как са прекосявали други реки по пътя си, например Сивталаз, където имало само "опасен брод през развалините на моста" (виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн"). Сам баща ми отбелязва, че идеята трудно може да се обоснове.

Във вариант Б описанието за безплодното пътешествие на Назгулите из Андуйнската долина е почти същото, както в отпечатания по-горе вариант А, с единствената разлика, че при Б селищата на Запасливците не са напълно изоставени; малцината им обитатели биват избити или прогонени от Назгулите<9>. Във всички текстове датите влизат в леко противоречие една с друга, както и с "Разказ за годините"; тук съм пренебрегнал тези противоречия.

В текст Г откриваме описание за премеждията на Ам-гъл от момента, когато се изплъзва от орките на Дол Гулдур, до пристигането на Задругата пред Западната порта на Мория. Ръкописът е в суров вид, което наложи лека редакторска намеса.

Изглежда ясно, че подгонен както от елфите, така и от орките, Ам-гъл прекосил Андуйн, навярно с плуване, и тъй се отървал от преследването на Саурон; но тъй като елфите все още били по петите му, а още не смеел да припари до Лориен (по-късно се осмелил да го стори единствено поради копнежа си да открие Пръстена), той се спотаил в Мория<10>. Това вероятно било през есента; сетне следите му изчезнали.

Разбира се, не можем да знаем със сигурност какво е станало с Ам-гъл подир това. Той притежавал удивителната дарба да оцелява при подобни бедни, макар и с цената на тежки страдания; но над главата му непрестанно висяла заплахата да бъде открит от Саурановите слуги, що се прокрадвали из Мория<11>, особено като се има предвид, че дори и оскъдните си потребности от храна можел да задоволи само чрез безумно рисковани кражби. Без съмнение той възнамерявал да използва Моря единствено като потаен проход на запад с цел час по-скоро да намери "Графството"; но се загубил и минало много време додето налучка верния път. Затуй изглежда вероятно, че едва се е бил добрал до Западната порта, когато пристигнали Деветимата Спътници. Разбира се, той не знаел нищо за действието на портите. Те му се стрували огромни и непоклатими; макар че нямали ключалка или резе и се отваряли навън с лек натиск, той не открил това. Във всеки случай, сега се намирал далече от всякакъв източник на храна, тъй като орките бродели предимно по източния

край на Мория; бил изнемощял и отчаян, той че дори и да знаел всичко за вратите, едва ли би имал силата да ги отвори<12>. Тъй за Ам-гъл се оказало невероятно щастливо събитие идването на Деветимата Спътници точно по онова време.

Описаното в А и Б идване на Черните конници пред Исенгард и залавянето на Грима Змийския език претърпява значителни изменения във вариант В, който подхваща нишката едва след завръщането им на юг от татък Липосвет. Според ръкописи А и Б Назгулите достигнали Исенгард два дни след бягството на Гандалф от Ортанк; Саруман им казал, че Гандалф е изчезнал и отрекъл да знае каквото и да било за Графството<13>, но бил предаден от Грима, когото те заловили на другия ден докато бързал към Исенгард с вести за идването на Гандалф в Едорас. От друга страна според В Черните конници пристигнали пред Портата на Исенгард докато Гандалф все още бил затворен в кулата. В този разказ Саруман бил обзет от страх и отчаяние, понеже едва сега осъзнал напълно колко ужасни са Саурановите слуги, затова изведнъж решил да отстъпи пред Гандалф и да го помоли за прошка и помощ. След дълги увъртания пред Портата, той накрая признал, че Гандалф е вътре и обещал да разкрие неговите планове; а ако не успее - да им го предаде. После побързал към върха на Ортанк - и открил, че Гандалф е изчезнал. Само далече на юг зърнал пред залязващата луна огромен орел да лети към Едорас.

Сега положението на Саруман ставало още по-тежко. Ако Гандалф успеел да избяга, все още имало надежда Саурон да не се сдобие с Пръстена и да бъде победен. Дълбоко в сърцето си Саруман осъзнавал огромната мощ и странния "късмет" на Гандалф. Ала сега трябвало сам да се справи с Деветимата. Настроението му се променило и отново го обзело високомерие - както от ярост заради бягството на Гандалф от непристъпния Исенгард, тъй и от безумна завист. Върнал се при портата и излъгал, че е принудил Гандалф да признае всичко. Не признал, че казва единствено онова, което сам знае, понеже не подозирал колко дълбоко е проникнал Саурон в душата и замислите му<14>.

- Сам ще уведомя за това Властелина на Барад-дур - високомерно рекъл той, - с когото разговарям отдалеч за велики дела, що засягат единствено двама ни. Ала за вашата задача не е потребно да знаете друго, освен къде се намира "Графството". Както узнах от Митрандир, то е на около шестстотин мили северозападно от тук, близо до границите на крайморските елфически владения. - Тук Саруман с удоволствие забелязал, че вестта не се поновила дори на краля-магьосник. - Трябва да прекосите Исен през Бродовете, сетне да заобиколите края на Планините и да се упътите към Тарбад край Сивталаз. Бързайте натам, а аз ще известя на Господаря ви какво сте сторили.

Тая умела реч убедила временно дори краля-магьосник, че Саруман е надежден съюзник и Сауранов довереник. Тукатси Конниците напуснали Портата и се устремили към Бродовете на Исен. Зад тях Саруман пратил отчаяна потеря от вълци и орки подир Гандалф, ала при туй имал и други цели - да покаже своята мощ пред Назгулите, а може би и да им попречи да се навъртат наоколо; нещо повече, в своята ярост възжелал да стори някакво зло из Рохан и да подсили страха, що неговият доносник Змийския език вливал в сърцето на Теоден. Съвсем наскоро Змийския език бил посетил Исенгард и тъкмо се връщал към Едорас; неколцина от преследвачите носели вести за него.

Като се отървал от Конниците, Саруман се оттеглил в Ортанк и потънал в тежки и ужасяващи размисли. Изглежда, решил да протака с надеждата, че все още има възможност да се докопа до Пръстена. Мислел си, че насочването към

Графството може по-скоро да попречи на Конниците, отколкото да им помогне, защото знаел за надзора на Скиталците, а освен това вярвал (знаейки за пророческите слова от съня и мисията на Боромир), че Пръстенът вече не е там и пътува към Ломидол. Незабавно сбрал и отпратил в Ериадор всички свои съгледвачи, агенти и обучени птици.

По такъв начин в този вариант липсва историята със залавянето на Змийския език от Духовете на Пръстена и предателството му спрямо Саруман; защото при подобен ход на събитията, естествено не е имало време Гандалф да стигне до Едорас, да се опита да предупреди крал Теоден и Грима на свой ред да поеме към Исенгард, за да предупреди Саруман, преди Черните Конници вече да са напуснали Рохан^{<15>}. Тук разкритието на Сарумановите лъжи става чрез пленника, у когото намират карти на Графството (виж края на предишната глава); разказано е и малко повече за този човек и отношенията на Саруман с Графството.

Когато Черните конници навлезли далече навътре в Енедваит и най-сетне приближавали Тарбад, случило се нещо, което било невероятен късмет за тях, ала фатално за Саруман^{<16>} и почти сигурна гибел за Фродо.

Саруман отдавна проявявал интерес към Графството - защото Гандалф посещавал ония земи, а той подозирал всяка негова стъпка; и освен това защото (пак подражавайки тайно на Гандалф) бил свикнал да употребява "Полуръстов пушилист", ала от гордост (след като някога се надсмивал на Гандалф за страстта му към билката) се мъчел да го опази в тайна доколкото било възможно. По-късно се появили и други причини. Той обичал да разширява своята власт, особено за сметка на Гандалф, а открил, че парите, които раздавал при покупката на "пушилист" му осигуряват влияние и покваряват някои хобити, особено измежду Вържиколановци, които притежавали няколко плантации, но също тъй и сред Влачи-Торбинсови^{<17>}. Ала освен това той започвал да усеща, че в замислите на Гандалф има някаква връзка между Пръстена и Графството. Защо била потребна тъй строга охрана около него? Поради туй почнал да сбира най-подробни сведения за Графството, видните му личности и родове, пътищата и тъй нататък. За тази цел използвал хобити в Графството, наети от Вържиколановци и Влачи-Торбинсови, но посредниците му били хора от Дунестрански произход. Когато Гандалф отказал да преговаря с него, Саруман удвоил усилията си. Скиталците заподозрели нещо нередно, ала не прогонили Сарумановите слуги - защото Гандалф нямало как да ги предупреди, а когато той заминал към Исенгард, Саруман още бил смятан за съюзник.

Известно време преди това един от най-доверените слуги на Саруман (но инак пръв злодей и разбойник, прокуден от страната Дун, където мнозина казвали, че в жилите му тече оркиска кръв) се бил завърнал от границите на Графството, където преговарял за покупката на "лист" и други запаси. Саруман вече пълнел складовете си в Исенгард за случай на война. Сега този човек отново отивал да продължи търговията и да уреди превоза на много стоки преди края на есента^{<18>}. Освен това имал заръка да проникне в Графството, ако е възможно, и да узнае дали напоследък известни личности не са тръгвали внезапно на пътешествие. Бил добре осигурен с карти, списъци на имена и сведения за Графството.

Край Тарбадския брод този Дунеземец бил настигнат от неколцина Черни конници. Завлекли го, примрял от ужас, на разпит пред краля-магьосник. За да отърве кожата, той предал Саруман. Тъй кралят-магьосник научил, че Саруман отдавна знае къде се намира Графството и е събрал много сведения за него, включително и такива, които трябвало да сподели със Сауруновите

слуги, ако наистина бил верен съюзник. Узнал и още неща, като част от тях засягали единственото важно за него име - Торбинс_. Тъкмо по тази причина Хобитово било определено за незабавно посещение и проучване.

Кралят-магьосник вече разбирал по-ясно цялото положение. В древността бил чувал нещичко за тая страна при войните си с Дунеданите, особено срещу племето Тирн Гортад от местността Кардолан, наречена по-късно Могилни ридове, където сам той изпратил злите могилни твари<19>. Като разбрал подозренията на своя Господар за някакво придвижване между Графството и Ломидол, той съобразил, че Брее (чието местоположение знаел), ще е важна точка ако не за друго, то поне за събиране на сведения<20>. Затуй хвърлил над Дунеземеца Сянката на Страх и го пратил в Брее като съгледвач. Именно този човек бил кривогледият южняк в хана<21>.

Във вариант Б се отбелязва, че Черният капитан не знаел дали Пръстенът още е в Графството; трябвало да разбере. Графството било твърде голямо, за да нахлуе с огън и меч, както сторил със Запасливците; налагало се да действа най-вече потайно и да избягва ужаса, като същевременно дебне по източните граници. Затова пратил в Графството неколцина Конници със заповедта да се разделят докато го пресичат; единият от тях, Хамул, трябвало да открие Хобитово (виж Бележка 1), където според Сарумановите документи живеел "Торбинс". Черният капитан спрял на лагер в Андрат, където Зеленият път минавал по дефиле между Могилните и Южните ридове<22>; оттам неколцина други били пратени да обикалят и дебнат по източната граница, докато самият той посетил Могилните ридове. В записки за движението на Черните конници по онова време се казва, че Черният капитан останал там няколко дни и Могилните твари се разбудили, а всички зли създания, враждебни към елфи и люде, дебнели злобно из Старата гора и по Могилните ридове.

3

Относно Гандалф, Саруман и Графството_

Друг комплект ръкописи от онова време съдържа голям брой недовършени разкази за ранните взаимоотношения на Саруман с Графството, особено що се отнася до "Полуръстовия пушилист" - тема, засегната вече във връзка с "кривогледия южняк" (виж малко по-горе). Следващият текст е само един от многото варианти, но макар и по-кратък от редица други, той изглежда най-добре обработен.

Скоро Саруман взел да завижда на Гандалф и накрая съперничеството се превърнало в ненавист - прикрита, ала тъкмо затуй още по-дълбока и по-горчива, понеже дълбоко в душата си Саруман знаел, че Сивия странник има повече сила и по-голямо влияние върху обитателите на Средната земя, макар да прикривал могъществото и да не искал от другите ни поклон, ни страхопочитание. Саруман не го почитал, но почнал да се бои от него, тъй като още не знаел доколко е прозрял Гандалф тайните му замисли; и мълчанието често го стряскало повече, отколкото словата. Поради всичко това взел открито да се отнася към Гандалф с по-малко уважение, отколкото другите мъдреци, и вечно бързал да оспори или подиграе неговите съвети; тайно обаче запомнял и обмислял всяка негова дума, като се мъчел, доколко било възможно, да проследи и постъпките му.

Тъй стигнал Саруман до размисли за Графството и Полуръстовете, които

иначе би сметнал недостойни за своето внимание. Отначало изобщо не му хрумвало, че интересът на неговия съперник към този народ може да има някаква връзка с тревогите на Съвета, камо ли с Всевластния Пръстен. Защото изпървом наистина нямало такава връзка и всичко ставало само поради обичта на Гандалф към Дребния народ, освен ако в душата му неосъзнато е дремело тайно предчувствие. Дълги години той открито посещавал Графството и разказвал за неговия народ на всеки, що желаел да слуша; а Саруман се усмихвал снизходително на нелепите приказки на стария скитник, ала въпреки туй запомнял всяка дума.

Като видял, че според Гандалф Графството е достойно за интерес, Саруман също взел да го посещава, но преоблечен и в пълна тайна, додето разузнал и запомнил всичките му области и пътища, подир което решил, че е узнал каквото трябва. И макар да му се струвало, че вече не е нито разумно, нито изгодно да ходи натам, продължил да държи границите под око. Защото все още подозирал някакви тайни замисли. Вече бил паднал толкова ниско, че очаквал всички други в Съвета да имат прикрити и далновидни кроежи за домогване до властта, властващи по един или друг начин над всяка тяхна постъпка. Затуй когато много по-късно узнал нещичко за Полуръста, у когото попаднал Пръстенът на Ам-гъл, можел само да вярва, че Гандалф го е знаел през цялото време; и тъкмо това го засегнало най-болезнено, понеже смятал за своя лична привилегия всички познания около Пръстените. А гневът му съвсем не отслабвал от мисълта, че недоверието на Гандалф е било съвсем заслужено и уместно.

Ала всъщност изпървом цялото това тайно следене нямало зла умисъл и било просто глупост, породена от уязвено високомерие. Дреболиците, недостойни сякаш за отбелязване, често могат накрая да се окажат от изключителна важност. А, честно казано, като наблюдавал обичта на Гандалф към билката, наречена "пушилист" (заради която според него Дребният народ заслужавал всеобща почит, дори и да не е сторил нищо друго), Саруман й се присмял открито, ала тайничко опитал тревата и скоро почнал да я използва; и по тази причина Графството станало важно за него. Но се боял да не би туй да се разкрие и подигравките му да се обърнат против самия него, та да го сочат с присмех заедо подражава на Гандалф и то не как да е, а потайно. Поради тая причина най-грижливо укривал всичките си отношения с Графството още когато над него не била паднала сянката на съмнение и по границите му нямало строга охрана, та всеки желаещ можел да ги премине. Пак затова Саруман престанал да ходи лично натам; защото до ушите му достигнал слух, че не е останал съвсем незабелязан от зорките хобити, та някои от тях като виждали из горите или по нощните пътища да се прокрадва старец в сиви или ръждивочервени одежди, го мислели за Гандалф.

След това Саруман вече не посещавал Графството, тъй като се боял, че подобни слухове могат да плъзнат на дълж и шир, додето стигнат до самия Гандалф. Ала Гандалф знаел за посещенията, досещал се за тяхната цел и се смеел, смятайки туй за най-безвредната тайна на Саруман; но никому нищо не казвал, защото мразел да хвърля срам върху другото. И все пак бил доволен, когато посещенията на Саруман престанали, понеже вече се съмнявал в него, макар да не прозирал още, че ще настане време, когато знанията на Саруман за Графството може да се окажат гибелни и да принесат огромна полза на Врага като поставят победата на косъм от лапите му.

В друг вариант е описан случаят, когато Саруман открито се подиграл на Гандалфовата страст към "пушилиста".

Поради неприязън и страх по-късно Саруман взел да избягва Гандалф, та рядко се срещали другаде, освен при срещите на Белия съвет. Именно на Съвета през 2851 година за пръв път се заговорило за "Полуръстовия лист" и по онова време туй било само повод за забавление, макар подир години да си го припомняли в друга светлина. Съветът се сбрал в Ломидол и Гандалф седял малко настрани, без да продумва, ала пускал невероятни облаци дим (що дотогава никога не бил вършил при тия срещи), докато Саруман говорел против него и настоявал противно на Гандалфовия съвет Дол Гулдур все още да не бъде нападан. Изглежда, както мълчанието, тъй и пушекът твърде раздразнили Саруман и преди Съветът да се разотиде, той рекъл на Гандалф:

- Когато обсъждаме тук преважни дела, Митрандир, искрено ти се чудя как можеш да се забавляваш с тия димящи играчки, додето другите разговарят сериозно.

Ала Гандалф се разсмял и отговорил:

- Нямаше да се учудваш, ако сам употребяваше тая билка. Би могъл да откриеш, че издуханият дим освобождава главата от сенките в нея. И във всеки случай дава търпение да изслушаш без гняв чуждите грешки. Но туй не е моя играчка. Изкуството принадлежи на Дребния народ от далечния Запад - весели и достойни люде, макар навярно да не заемат място във величавите ти кроежи.

Саруман не се укротил от този отговор (понеже мразел дори и най-добродушния присмех), та изрекъл високомерно и хладно:

- Глумиш се, драги ми Митрандир, както отдавна си свикнал. Знам добре, че напоследък кой знае защо проучваш всичко дребно: билки, живи създания и вдетинени народи. Времето си е твое, тъй че можеш да го прахосваш, щом нямаш по-достойни занимания; а приятели си подбирай както намериш за добре. Мрачни са обаче моите дни, та нямам време за разкази от далечни земи, нито пък за срещи с простовати селяци.

Този път Гандалф не се разсмял; и вместо да отговори, засмукал лулата си и издухал голям обръч дим, следван от върволица по-малки кръгчета. После протегнал ръка като да ги хване и те изчезнали. Сетне станал и безмълвно излязъл; а Саруман дълго останал замислен и лицето му помрачняло от яд и тревога.

Тази история се появява в шест различни ръкописа и в един от тях е казано, че Саруман бил обзет от подозрения,

като се съмнявал дали е проумял правилно смисъла на Гандалфовата загадка с димните пръстенчета (а най-вече дали в нея не се крие намек за някаква връзка между Полуръстовете и съдбовния въпрос за Всевластните Пръстени, колкото и невероятно да изглеждало това; и не вярвал някой толкоз могъщ да се занимава с народа на Полуръстовете единствено заради самите тях.

В друг (задраскан) ръкопис целта на Гандалф се излага открито:

По една странна случайност в гнева си срещу нахалството на Саруман Гандалф избрал този начин да му покаже подозренията си, че в неговите замисли и проучванията на древните премъдрости за Пръстените е почнала да се примесва жажда за власт; а също така да го предупреди, че всичко ще се изплъзне от ръцете му. Защото не можем да се съмняваме, че Гандалф още не

подозирал Пръстените да имат някаква връзка с Полуръстовете (камо ли с тяхното пушене)<23>. Ако е таял подобна мисъл, определено не би постъпил така. Ала по-късно, когато Полуръстовете наистина се замесили в тия велики дела, Саруман можел само да смята, че Гандалф е знаел всичко това предварително и е укривал истината както от него, тъй и от Съвета - а целта му си представял според своите собствени замисли: да изпревари останалите в гонитбата за власт.

В "Разказ за годините" е спомената среща на Белия съвет, през 2851 г., когато Гандалф настоял за атака срещу Дол Гулдур, но бил оборен от Саруман; а в бележка под линия е добавено: "По-късно станало ясно, че тогава Саруман вече жадувал да си присвои Единствения Пръстен и се надявал той да излезе на бял свят в търсене на господаря си, ако Саурон бъде оставен на мира". Горният разказ показва, че самият Гандалф е подозирал това през 2851 г.; след време обаче баща ми спомена, че от разказа на Гандалф пред Съвета на Елронд за срещата му с Радагаст следва изводът, че той не е подозирал сериозно Саруман в предателство (или в желание да си присвои Пръстена) чак до своето пленничество в Ортанк.

БЕЛЕЖКИ

1 Според бележката за 2951 г. в "Разказ за годините", Саурон изпратил не двама, а трима Назгули да заемат отново Дол Гулдур. Двете твърдения могат да бъдат съгласувани чрез предположението, че по-късно единият Дух се е завърнал от Дол Гулдур в Минас Моргул, но според мен изглежда по-вероятно тази версия да е отпаднала при съставянето на "Разказ за годините"; струва си да отбележим, че в отхвърлен вариант на този пасаж се споменава само за един Назгул в Дол Гулдур (наречен не Хамул, а "Вторият Предводител (Черния от Изтока)") и за още един, който останал при Саурон като доверен вестносец.

От записките, които описват най-подробно движението на Черните конници из Графството, следва, че именно Хамул пристигнал в Хобитово и разговарял със Старика Майтапер, пак той преследвал хобитите по пътя за Стъблино и едва не ги догонил на Сала при Фукови оврази. Другият Конник, когото призовал с крясъци от хребета над Горски дом и с когото посетил чифликчията Чудоум, бил "неговият спътник от Дол Гулдур". За Хамул тук се казва, че след самия Черен капитан той бил най-подготвен от всички Назгули да долови присъствието на Пръстена, ала в същото време най-много се обърквал и губел сили от дневната светлина.

2 В неописуемия си страх пред Назгулите той дръзнал да се укрие в Мория. [Бележка на автора.]

3 При бродя на Бруинен само кралят-магьосник и още двамина, подмамени от близостта на Пръстена, дръзнали да нагазят в реката; останалите били отблъснати натам от Глорфиндел и Арагорн. [Бележка на автора.]

4 Както разказва по-късно пред Съвета на Елронд, Гандалф е разпитал Амгъл по време на пленничеството му при елфите на Трандуил.

5 Гандалф казва пред Съвета на Елронд, че след като напуснал Минас

Тирит, "ме пресрещнаха вести от Лориен, че Арагорн е минал по този път и че е намерил създаването, наричано Ам-гъл".

6 Гандалф пристигнал два дни по-късно и потеглил призори на 29 март. След Равноскал той имал кон, ала трябвало да преодолее Високия проход през Планините. В Ломидол сменил коня и препускайки колкото е възможно по-бързо, стигнал до Хобитово вечерта на 12 април след пътешествие от почти осемстотин мили. [Бележка на автора.]

7 Както тук, така и в "Разказ за годините" за атаката срещу Осгилиат се посочва датата 20 юни.

8 Това твърдение несъмнено се връзва с Боромировия разказ за битката в Осгилиат пред Съвета на Елронд: "Сила имаше там, каквато не бяхме срещали преди. Някои казваха, че можела да се види като огромен черен конник, като тъмна сянка в лунния сумрак".

9 В едно писмо от 1959 г. баща ми споделя: "От 2463 година [когато според "Разказ за годините" Деагол Запазливеца намира Единствения Пръстен] до началото на Гандалфовото разследване около Пръстена (почти 500 години по-късно) те [Запасливците] изглежда наистина са измрели напълно (с изключение на Смеагол, разбира се); или пък са избягали от сянката на Дол Гулдур".

10 Според авторското мнение от Бележка 2, Ам-гъл избягал в Мория поради страха си от Назгулите; виж също така във вариант А твърдението, че Повелителят на Моргул е продължил издирванията си на север отвъд Перуникови поля отчасти и с надеждата да залови Ам-гъл.

11 Всъщност изглежда, че те не са се срещали чак толкова често; ала все пак стигали, за да пропъждат всички натрапници, ако не са били по-многобройни и по-добре въоръжени от Балин и неговата дружина. [Бележка на автора.]

12 Според джуджетата за отварянето им обикновено трябвало да наблегнат двамина; само много силно джудже можело да ги откrexне без чужда помощ. Преди опустяването на Мория край Западната порта имало портиерски помещения, в които винаги дежурело поне едно джудже. Така самотен пътник (евентуално натрапник или беглец) не можел да излезе без разрешение. [Бележка на автора.]

13 Във вариант А Саруман твърди, че не знае къде е укрит Пръстенът; в Б "отрекъл изобщо да знае за страната, която дирят". Но това вероятно е едно и също нещо, изказано с различни думи.

14 По-рано в този вариант се казва, че по онова време Саурон най-сетне започнал да овладява Саруман чрез палантирите и във всеки случай често успявал да разчете мислите му - дори когато той се опитвал да укрие важни сведения. Тъй Саурон разбрал, че Саруман се досеща къде може да е укрит Пръстенът; а Саруман открито признал, че държи в плен Гандалф, който знае повече от него.

15 В "Разказ за годините" относно 18 септември 3018 г. е вписан

следният текст: "В ранните часове Гандалф избягва от Органк. Черните конници прекосяват Бродовете на Исен". Въпреки цялата си лаконичност и макар да не намеква, че Конниците са посетили Исенгард, той все пак изглежда основан върху разказа от вариант В.

16 В нито един от текстовете не се споменава какво е станало между Саурон и Саруман след като измяната била разкрита.

17 Лобелия Вържиколан се омъжила за Ото Влачи-Торбинс; техен син е Лото, който узурпирал властта в Графството по време на Войната за Пръстена и бил известен с прозвището "Началника". Чифликчията Памуксън споменава в разговор с Фродо, че Лото притежавал плантации за пушилист в Южната околия ("Завръщането на краля", книга 6, глава 8).

18 Обичайният път бил през Тарбадския брод към страната Дун (а не направо към Исенгард), откъдето стоките стигали до Саруман по тайни пътеки. [Бележка на автора.]

19 Можем да сравним това с текста от Приложение А към "Властелинът на Пръстените" ("Северното кралство и Дунеданите"): "По това време [времето на Страшната чума, която стигнала до Гондор през 1636 г.] дошъл краят на Дунеданите в Кардолан и зли духове от Ангмар и Рудаур пролазили, та се заселили из изоставените могили".

20 След като Черният капитан е знаел толкова много, изглежда донякъде странно, че не е имал представа къде се намира Графството, страната на Полуръстовете; според "Разказ за годините" в Брее вече е имало хобити към началото на четиринайсети век от Третата епоха, когато кралят-магьосник се прехвърлил на север в Ангмар.

21 Виж "Задругата на Пръстена" (книга 1, глава 9). Когато Бързоход и хобитите напускат Брее (пак там, книга 1, глава 11), Фродо зърва мимоходом Дунеземеца ("жълтеникаво лице с лукави кривоогледи очи") в къщата на Бил Папратак и си помисля: "Грозен е като същински гоблин".

22 За сравнение виж думите на Гандалф пред Съвета на Елронд: "Предводителят им се е укрил южно от Брее".

23 Както показва заключителното изречение на този цитат, смисълът е: "Гандалф още не подозирал, че в бъдеще Полуръстовете ще имат някаква връзка с Пръстените". Срещата на Белия съвет през 2851 г. е била деветдесет години преди Билбо да намери Пръстена.

V

СРАЖЕНИЯТА КРАЙ БРОДОВЕТЕ НА ИСЕН

Най-главната пречка за лесното завладяване на Рохан от Саруман представлявали Теодред и Еомер; те били храбри мъже, верни на краля и високо ценени от него като негов единствен син и племенник; и сторили всичко възможно, за да ограничат влиянието, което придобил Грима, когато

здравето на краля почнало да се влошава. Това се случило в началото на 3014 г., когато Теоден бил на шейсет и шест години; следователно заболяването му би могло да се дължи на естествени причини, макар че Рохиримите обикновено живеели до осемдесет и повече години. Но може и да е било предизвикано или подсилено от Грима чрез някакви коварни отрови. Във всеки случай, чувството за слабост и зависимост от Грима се пораждало у Теоден най-вече поради лукавите и изкусни намеци на злия съветник. Той целенасочено оклеветявал главните си противници пред Теоден и правел всичко възможно, за да се отърве от тях. Да ги настрои един срещу друг се оказало невъзможно - преди своята "болест" Теоден бил обичан както от своите близки, така и от народа си, тъй че Теодред и Еомер останали непоклонимо верни на краля въпреки привидното му старческо оглупяване. Освен това Еомер не бил амбициозен и изпитвал към Теодред (с тринайсет години по-възрастен от него) уважение и обич, отстъпваща единствено на обичта към неговия осиновител¹. Тогава Грима се опитал да убеди Теоден в някакви противоречия между тях, представяйки Еомер като командир, който жадува за лична власт и върши всичко на своя глава, без да се посъветва с краля или неговия наследник. В това отношение имал известни успехи и те дали своите плодове когато Саруман най-сетне успял да погуби Теодред.

Когато в Рохан пристигнали ясни вести за битките край Бродовете, всички разбрали, че Саруман е дал изрична заповед Теодред да бъде убит на всяка цена. При първото сражение най-свирепите му бойци се хвърлили в безмилостен шумр срещу Теодред и неговата стража, без да обръщат внимание на каквото и да било друго в битката, която иначе можела да завърши с далеч по-тежък разгром на Рохиримите. Когато Теодред най-сетне рухнал мъртъв, вражеският военачалник (несъмнено по заповед) сякаш се задоволил с това и Саруман допуснал пагубната за него грешка да не хвърли в боя свежи сили, за да започне масирано нашествие в Западния предел²; но за това отлагане допринесла и доблестта на Гримболд и Елфошлем. Ако нахлуването в Западния предел било започнало пет дни по-рано, подкрепленията от Едорас щели да бъдат обкръжени и смазани сред откритата равнина далеч преди да се доберат до Шлемово усое; а може би дори Едорас щял да бъде нападнат и превзет преди завръщането на Гандалф³.

Казано бе, че доблестта на Гримболд и Елфошлем допринесла за забавянето на Саруман, което се оказало пагубно за него. И разказаното дотук вероятно подценява тяхната роля.

Течението на Исен се спускало бързо от изворите над Исенгард, но из равнините на Пролома ставало по-бавно и завивало на запад; оттам, вече дълбока и буйна, реката слизала по дълги склонове към крайбрежните низини между Гондор и Енедвайт. Точно над този западен завой се намирали Бродовете на Исен. Там реката била широка и плитка, та се разделяла на два ръкава около голямо плоско островче от чакъл и камъни, които водите довлечали откъм север. Само на онова място, южно от Исенгард, можела да премине голяма войска с конница и тежко въоръжение. Затова Саруман имал голямо предимство: можел да спусне ордите си едновременно по левия и десния бряг, за да нападне от две страни, ако завари охрана при Бродовете. При необходимост войските му по западния бряг можели бързо да се оттеглят към Исенгард. От друга страна, Теодред можел да прати бойци през Бродовете, за да нападнат частите на Саруман или поне да отбраняват западното предмостие; но при поражение те нямали накъде да отстъпят, освен обратно през Бродовете, гонени от врага, който можел да ги пресрещне и на другия бряг. На юг и на запад нямало път към дома⁴, освен ако били добре подготвени за

дълъг поход из Западен Гондор.

Нападението на Саруман не било непредвидено, ала връхлетяло по-рано, отколкото го очаквали. Съгледвачите на Теодред го били предупредили за струпване на войски пред Портите на Исенгард, най-вече (както изглеждало) по западния бряг на Исен. Затова той струпал по източния и западния подход към Бродовете най-яките пехотинци от опълчението на Западения предел. Като оставил на източния бряг три отряда Конници заедно с резервните коне, сам той превел от другата страна главните си кавалерийски сили - осем отряда и група стрелци - с намерението да разбие Сарумановата армия преди да се е подготвила.

Но Саруман не бил разкрил нито своите намерения, нито истинската си мощ. Войската му вече била в движение. На около двайсет мили северно от Бродовете Теодред срещнал челните им отряди и ги разпръснал с жестока сеч. Но когато препуснал да атакува основната част на армията, срещнал люта съпротива. Всъщност врагът бил подготвил именно за такъв случай укрепени позиции зад окопи, отбранявани от копиеносци, тъй че Теодред с първия еоред_ трябвало да спре и едва не попаднал в обкръжение, защото от Исенгард към западния му фланг прииждали нови части.

От тежкото положение го измъкнало идването на следващите отряди; но като погледнал на изток, обзело го отчаяние. Утрото било мрачно и мъгливо, но сега западният вятър отблъсквал мъглите през Пролома и Теодред съзрял как далече на изток към Бродовете бързат вражески войски, за чиято сила можел само да гадае. Незабавно дал сигнал за отстъпление. Добре обучените Конници изпълнили заповедта сръчно и почти без загуби; но не успели да се откъснат от неприятеля, защото често трябвало да спират докато последните в колоната под ръководството на Гримболд отблъсквали най-свирепите преследвачи.

Когато Теодред се добрал до Бродовете, денят вече гаснел. Той оставил Гримболд да командва гарнизона на източния бряг, подсилен с петдесет спешени Конници. Всички останали заедно с конете пратил отвъд реката, но сам с отряда си заел позиция на островчето, за да отбранява отстъплението на Гримболд, ако врагът го изтласка назад. Едва успял да стори всичко това, когато дошла бедата. Източното крило на Саруман налетяло с неподозирана бързина; то било по-малко от западното, но далеч по-опасно. Най-отпред препускали дунеземски конници и огромна орда от страховитите орки-вълкоездачи, що всявали ужас у конете<5>. Зад тях идвали два батальона свирепи Уруки с тежко въоръжение, обучени да преодоляват бързо големи разстояния. Конниците и вълкоездачите налетели върху табуна, та избили част от конете и разпилели останалите. Гарнизонът по източния бряг бил пометен от изненадващия шум на урукските пълчища, а конниците, които току-що идвали от западния бряг, се оказали неподготвени и въпреки отчаяната си съпротива трябвало да отстъпят покрай Исен, преследвани от Уруките.

Щом врагът завладял източната страна на Бродовете, появил се отряд от хора или човеци-орки (очевидно подготвени за целта) - жестоки, бронирани и въоръжени с топори. Те се втурнали към островчето и го нападнали от двете страни. В същото време на запад Гримболд бил атакуван от Сарумановите войски, слезли по другия бряг. Когато се озърнал на изток, стреснат от звъntenето на оръжие и грозните победоносни крясъци на орките, той видял, че враговете с топори изтласкват бранителите към малката могилка в средата на островчето и чул мощния глас на Теодред: Насам, Еорлинги!_. Гримболд тутакси викнал най-близките бойци и се втурнал нататък. Но било вече късно. Докато приближавал, Теодред рухнал посечен от грамаден човек-орк. Гримболд

пронизал врага и застанал над тялото на Теодред, като го мислел за мъртъв; и сам скоро щял да падне до него, ако не бил пристигнал Елфошлем.

В отговор на Теодредовата молба Елфошлем препускал по пътя от Едорас заедно с четири конни отряда; очаквал сражение, ала не преди да са минали няколко дни. Но близо до мястото, където степният път се сливал с този от Усоева котловина<6> съгледвачите от десния фланг му съобщили, че са зърнали из полето двама вълкоездачи. Усещайки нещо нередно, той не завил към Шлемово усое, където възнамерявал да прекара нощта, а препуснал още по-бързо към Бродовете. От това място степният път завивал на северозапад, но щом се изравнявал с Бродовете, отново рязко тръгвал на запад и след около две мили достигал реката. Тъй Елфошлем не дочул и не видял нищичко от схватката между отстъпващия гарнизон и Уруките южно от Бродовете. Слънцето било залязло и денят вече гаснел, когато той наближил последния завой, та срещнал подплашени коне и неколцина бегълци, що му разказали за бедата. Макар че конете и бойците му били изтощени, той се втурнал напред по правия път и щом зърнал източния бряг, дал заповед за атака.

Сега дошъл ред на исенгардските орди да се изненадат. Те дочули гръмотевичен тътен на копита и зърнали откъм помръкващия изток да се задава като черна сянка несметна армия (поне така им се сторило) и най-отпред препускал Елфошлем, а до него се развявало бяло знаме, за да упътва позадните редици. Малцина помислили за отбрана. Повечето избягали на север, гонени от два отряда на Елфошлем. Другите получили заповед да слязат от конете и да охраняват източния бряг, а сам командирът със своите хора препуснал към островчето. Сега враговете попаднали в клещи между оцелелите бранители и атаката на Елфошлем, а двата бряга все още били в ръцете на Рохиримите. Опитали да се бият, ала накрая паднали до един. Без да губи време, Елфошлем се хвърлил към могилката и заварил там Гримболд да отбранява тялото на Теодред от двама грамадни секироносци. Елфошлем съсякъл единия, а другият паднал под меча на Гримболд.

Тогавата се навели да вдигнат тялото и открили, че Теодред все още диша; но преди смъртта си успял само да промълви: Оставете ме да лежа тук... да пазя Бродовете додето пристигне Еомер! Паднала нощ. НеЙде дрезгаво изсвирил рог и настанала тишина. Нападението по западния бряг престанало и врагът се стопил в тъмнината. Рохиримите удържали Бродовете на Исен, ала с цената на тежки загуби както в хора, тъй и в коне; кралският син бил мъртъв и оставали без водач, а не знаели какво ще ги сполети тепърва.

Когато след студена и безсънна нощ изгряла мъглива зора, от исенгардските нашественици нямало друга следа, освен купища трупове на полесражението. Вълци виели в далечината, чакайки живите да си отидат. Мнозина прогонени от внезапния вражески шум почнали да се завръщат - някои все още били в седлата, други водели заловени коне. Не след дълго пристигнали изтощени, но в боен строй и онези конници, които били отблъснати южно покрай реката от батальона черни Уруки. Те нямали кой знае какво ново да разкажат. Предната вечер спрели на един нисък хълм и се подготвили за отбрана. Макар че тъй отвличали част от вражеската сила, понататъшното отстъпление на юг без запаси им се струвало безнадеждно. Уруките отбивали всеки опит за пробив на изток и ги изтласквали към враждебните земи на Дунеземците. Но когато Конниците се приготвили да посрещнат нощната им атака, ненадейно засвирил рог; и скоро открили, че неприятелят е изчезнал. Разполагали с твърде малко коне, за да се впуснат в потеря или поне да разузнаят наоколо, пък и едва ли имало смисъл да блуждаят из мрака. След известно време предпазливо тръгнали обратно на

север, но не срещнали съпротива. Мислели си, че Уруките са се върнали да подсилят охраната около Бродовете и очаквали всеки момент пак да влязат в битка, затова много се учудили, когато заварили на брега Рохирими. Едва покъсно узнали накъде са заминали Уруките.

Тъй завършила Първата битка край Бродовете на Исен. За Втората битка не са останали тъй ясни описания поради далеч по-важните събития, що се случили незабавно след нея. Еркенбранд поел властта над Западния предел, когато на другия ден узнал в Рогоскал за гибелта на Теодред. Прати бързи ездачи към Едорас да съобщят на Теоден скръбната вест заедно със сетните слова на сина му и с личната молба на Еркенбранд към краля да прати незабавно на помощ Еомер с колкото се може по-голяма войска<7>.

- Нека Едорас да се отбранява тук, на запад - рекъл той, - а не да изчаква додето врагът го обсади.

Ала Грима използвал резкия тон на този съвет, за да продължи с политиката на протакане. Действия били предприети едва след намесата на Гандалф. Подкрепленията, водени лично от краля и Еомер, потеглили след пладне на 2 март, но същата нощ била загубена Втората битка край Бродовете на Исен и започнало нашествието в Рохан.

Самият Еркенбранд не се отправил веднага към бойното поле. Навсякъде царял хаос. Той не знаел какви сили ще може да събере набързо; а и нямал представа какви загуби е претърпяла войската на Теодред. Правилно преценил, че предстои нашествие, но Саруман не ще дръзне да поеме на изток за атака срещу Едорас, додето зад гърба му стои непревзета крепостта Рогоскал, особено ако в нея има достатъчно бранители и запаси. Зает да подготвя укреплението и да събира всички здрави мъже от Западния предел, Еркенбранд загубил три дни. До идването си поверил командването на Гримболд, но не претендирал за власт над Елфошлем и неговите Конници, които се подчинявали на Едорас. Дватама командири обаче били приятели, верни и мъдри мъже, тъй че помежду им нямало разногласия; тъй като имали различни мнения за разполагането на войските, те избрали междинно решение. Елфошлем смятал, че Бродовете вече нямат значение и се превръщат в капан за бойците, които биха принесли повече полза другаде, тъй като Саруман очевидно можел да праша войска и по двата бряга на Исен в зависимост от замислите си; а първата му цел несъмнено била да нахлуе в Западния предел и да превземе Рогоскал преди да е дошла помощ от Едорас. Затова армията му, или поне по-голямата част от нея, щяла да слезе по източния бряг на Исен; из безпътната и неравна местност войските щели да се придвижват по-бавно, но пък нямало да си пробиват път през Бродовете. С тия съображения Елфошлем препоръчал да изоставят Бродовете; всички годни за бой пехотинци да минат на източния бряг и да се укрепят срещу идващия неприятел по дългите възвишения на няколко мили северно от бродовете; кавалерията пък да се оттегли на изток и когато враговете влязат в схватка с отбраната, да удари с пълна сила откъм фланга и да ги изтласка в Реката.

- Нека Исен стане капан за тях, а не за нас - рекъл той.

Гримболд пък не искал да изостави Бродовете. Отчасти туй се дължало на верността към традициите на Западния предел, където били отгледани двамата с Еркенбранд; но имало и друга причина.

- Не можем да знаем - казвал той - с какви сили разполага още Саруман. Но ако наистина възнамерява да опустоши Западния предел, да изтласка бранителите в Шлемово усое и там да ги задържи, значи войската му наистина е огромна. Едва ли ще я разгърне наведнъж. Щом се досети или открие как сме

разположили отбраната, непременно ще прати голяма войска по пътя от Исенгард и като прекоси незащитените Бродове, ще ни нападне в гръб, ако всички сме се събрали на север.

Накрая Гримболд пратил към западната страна на Бродовете по-голямата част от своите пехотинци; там те заели сигурна позиция зад землените валове, що охранявали подходите към реката. Сам той останал на източния бряг заедно с другите си бойци и оцелелите от кавалерията на Теодред. По островчето не разположил бранители<8>. Елфошлем обаче оттеглил своите Конници и заел позиция там, където искал да бъде главната отбранителна линия; целта му била да съзре отрано всяка атака по източния бряг и да я разпръсне, преди да се е добрала до Бродовете.

Всичко се провалило, но другояче навярно не е могло и да бъде - твърде голяма била мощта на Саруман. Той започнал атаката през деня и преди пладне на 2 март мощен отряд от най-добрите му бойци слязъл по пътя от Исенгард, за да нападне укрепленията западно от Бродовете. Това било само малка част от силите, с които разполагал - смятал, че ще е достатъчна, за да се справи с изтощените бранители. Ала въпреки численото неравенство гарнизонът на Бродовете оказал яростна съпротива. Но накрая, когато и двете укрепления водели тежка битка, група Уруки си пробили път между тях и тръгнали да прекосят Бродовете. Като вярвал, че Елфошлем ще удържи всяка атака откъм източната страна, Гримболд прекосил реката с всичките си хора и ги отблъснал - за малко. Но тогава вражеският командир хвърлил в боя свеж батальон и разкъсал отбраната. Гримболд бил принуден да отстъпи през Исен. Слънцето вече залязвало. Той бил понесъл тежки загуби, но още по-тежки нанесъл на враговете (предимно орки) и още държал здраво източния бряг. Противникът не се опитал да прекоси Бродовете и да се изкачи с бой по стръмния бряг, за да го отблъсне; все още не.

Елфошлем не успял да вземе участие в тази схватка. В здрача той оттеглил бойците си и отстъпил към лагера на Гримболд, като разтеглил войската във верига, за да осуети нападения от север и изток. Откъм юг не очаквали враг и дори се надявали на дружеска помощ. След отстъплението през Бродовете вече били пратили вестоносци към Еркиенбранд и Едорас да разкажат за тежкото положение. Тъй като не само се бояли, а твърдо знаели, че ще ги сполети още по-страшно зло, ако веднага не пристигне помощ, бранителите се приготвили да забавят доколкото могат войската на Саруман, преди да паднат в сражението<9>. Повечето от тях стояли с оръжие в ръце и само малцина се опитвали да откраднат кратки минути за отдих. Гримболд и Елфошлем не мигнали в очакване на зората и страшния утрешен ден.

Но не се наложило да чакат толкова дълго. Още преди полунощ видели червени светлинки да се задават от север към западния бряг на реката. Това бил авангардът на цялата Саруманова войска, тръгнала да завоюва Западния предел<10>. Врагът налетял с невероятна бързина и изведнъж сякаш цялата му войска лумнала в пламъци. Стотици факли били запалени от ония, които носели водачите на отряди и увличайки подир себе си частите по западния бряг, те прекосили Бродовете като огнена река, огласяйки нощта с диви крясъци. Ако отсреща имало достатъчно лъкове, скоро биха съжалили за факлите, ала Гримболд разполагал само с шепя стрелци. Не можел да удържи източния бряг, затова се оттеглил и изградил около лагера си стена от щитове. Скоро бил обкръжен и нападателите взели да мятат факли между бойците му и отвъд тях, като се надявали да подпалят запасите и да подплашат малкото оцелели коне. Но стената от щитове устояла. Тъй като поради дребния си ръст орките не подхождали за подобно сражение, на тяхно място налетели свирепи Дунеземци

от хълмовете. Ала въпреки цялата си омраза Дунеземците все още се бояли да влязат в открит бой с Рохиримите, а освен туй били по-неопитни и по-зле въоръжени<11>. Стената пак устояла.

Напразно се озъртал Гримболд за помощ от Елфошлем. Никой не идвал оттам. Накрая решил да се опита да изпълни плана, що бил подготвил за подобно отчаяно положение. Най-сетне признал прозорливостта на Елфошлем и разбрал, че ако получат такава заповед, хората му ще се бият до смърт, но доблестта им не би подпомогнала Еркенбранд - всеки боец, който успеел да си пробие път и да избяга на юг, щял да загуби мъничко слава, ала да се окаже далеч по-полезен.

Дотогава нощта била мрачна, но по някое време лунният сърп засиял през парцаливите облаци. Надигал се вятър откъм изтока - предвестник на страшната буря, която призори щяла да мине през Рохан и през нощта да избухне над Шлемово усое. Изведнъж Гримболд усетил, че факлите гаснат и яростта на атаката стихва<12>. Той веднага наредил на хората си да яхнат малкото оцелели коне и като събрал тъй около половин еоред, поставил начело Дунхере<13>. Стената от щитове се разтворила откъм източната страна и Конниците минали, та отблъснали нападателите; сетне се разделили и връхлетели назад срещу враговете южно и северно от лагера. Отначало внезапната маневра донесла успех. Неприятелят бил объркан и стреснат; изпървом мнозина помислили, че от изток идва мощен кавалерийски отряд. Сам Гримболд заедно с група подбрани и храбри мъже останал до Конниците да прикрива бързото отстъпление на всички останали. Но командирът на Саруман скоро проумял, че стената е разкъсана и бранителите бягат. За щастие луната потънала в облаци и отново настанал мрак, а вражеският предводител трябвало да бърза. След като вече владеел Бродовете, той не разрешил на войската си да преследва бегълците из тъмното. Сбрал армията доколкото било възможно и поел по пътя на юг. Тъй оцелели повечето от хората на Гримболд. Те се разпилели из мрака, но както бил заповядал Гримболд, всички поели настрани от пътя, към едно място източно от неговия завой по посока на Исен. С изненада, но и с облекчение открили, че наоколо няма противници - още не знаели, че преди няколко часа цялата вражеска армия е минала на юг и Исенгард е останал без друга охрана, освен високата си стена и яката порта<14>.

Именно по тази причина не дошла помощ от Елфошлем. Над половината Саруманова войска слязла по източния бряг на Исен. Тя се движела по-бавно от западното крило, тъй като местността там била неравна и без пътища; а и не носела светлини. Ала пред нея бързи и безшумни тръгнали няколко отряда на страшните вълкоездачи. Още преди Елфошлем да усети идването на врагове по онзи бряг, вълкоездачите се вмъкнали между него и лагера на Гримболд; освен това се опитали да обкръжат всяка от малките му групи Конници. Било тъмно и във войската му настанала суматоха. Той се опитал да събере плътен кавалерийски отряд, ала трябвало да отстъпи на изток. Не можел да стигне до Гримболд, макар че знаел за тежкото му положение и дори възнамерявал да му помогне, когато налетели вълкоездачите. Но правилно се досещал, че нападателите са само първа вълна от неудържима военна сила, която ще се отправи към южния път. Нощта отминавала; можел само да чака утрото.

По-нататък събитията стават неясни, тъй като само Гандалф ги познавал изцяло. Той получил вест за нещастieto едва късно следобед на 3 март<15>. Кралят вече приближавал откъм изток отклонението на пътя за Рогоскал. От това място имало около деветдесет мили по права линия до Исенгард; Гандалф трябва да е препуснал натам с цялата бързина на Сенкогрив. Той стигнал до

Исенгард в ранната привечер^{<16>} и отново си тръгнал след по-малко от двамадесет минути. Както по пътя натам, когато правата линия минавала близо до Бродовете, така и при връщането си на юг за да подири Еркенбранд, той трябва да е срещнал Гримболд и Елфошлем. Те били убедени, че Гандалф действа от името на краля - не само заради появата на Сенкогрив, но и защото вълшебникът знаел името на вестносеца Кеорл и съдържанието на вестите; затова приели неговите съвети като заповед^{<17>}. Гандалф изпратил бойците на Гримболд в южна посока, за да се обединят с Еркенбранд...

БЕЛЕЖКИ

1 Еомер бил син на Теоденовата сестра Теодвин и първия кралски военачалник Еомунд от Източен Предел. През 3002 г. Еомунд загинал в сражение с орките, а Теодвин починала скоро след това; децата им Еомер и Еовин били отгледани в двореца на Теоден заедно с единствения му син Теодред. (Приложение А към "Властелинът на Пръстените".)

2 Никой, освен Гандалф, не помислил тогава за ентите. Но ако Гандалф не е имал възможност да вдигне на крак ентите няколко дни по-рано (а от разказа ясно личи, че това е било невъзможно), те не биха спасили Рохан. Ентите биха могли да разрушат Исенгард и дори да пленят Саруман (в случай, че още не е последвал победоносната си армия). Заедно с хуорните и подкрепленията от Източния предел те биха могли да унищожат Сарумановата войска в Рохан. Но Пределите биха били съсипани и оставени без владетел. Дори ако би се намерил авторитетен водач, който да приеме Червената стрела, не би имало кой да отвърне на призива, освен може би няколко отряда уморени бойци, които биха пристигнали в Минас Тирит твърде късно, за да сторят друго, освен да загинат заедно с него. [Бележка на автора.]

За Червената стрела виж "Завръщането на краля" (книга 5, глава 3), където пратеник от Гондор я донася като знак за бедата на Минас Тирит.

3 Първото сражение край Бродовете на Исен, в което загинал Теодред, е било на 25 февруари; Гандалф пристигнал в Едорас седем дни по-късно, на 2 март. ("Властелинът на Пръстените", Приложение Б, година 3019.) Виж Бележка 7.

4 Отвъд Пролома земите между Исен и Адорн се смятали за част от Роханското кралство; но макар че Фолквине ги завладял и прогонил Дунеземските нашественици, местното население било със смесена кръв и не проявявало особена вярност към Едорас - още се помнело как крал Шлем погубил тамошния владетел Фрека. Всъщност по онова време тия люде били склонни да подкрепят Саруман и мнозина техни бойци се присъединили към войската му. Във всеки случай откъм запад до земите им можели да се доберат само най-храбри плувци. [Бележка на автора.]

Областта между Исен и Адорн била обявена за част от Еорловото кралство с Клетвата на Кирион и Еорл (виж "Кирион и Еорл").

През 2754 година кралят на Пределите Шлем Твърдоръки убил с юмручен удар високомерния си васал Фрека, владетел на земите по двата бряга на Адорн; виж Приложение А към "Властелинът на Пръстените".

5 Те били много бързи и умело избягвали плътния противников строй, тъй

като обикновено целта им била да унищожават откъснати групи или да преследват бегълци; но при необходимост можели с дива ярост да си пробиват път през конни отряди, като разкъсвали коремите на конете. [Бележка на автора.]

6 <V>Бележка от преводача: Тук Кристофър Толкин обяснява, че според баща му названието на котловината е именно Усоева, а не Усойна. Пропускам това обяснение, тъй като е свързано с трудно преводими - и напълно излишни за българския читател - граматически особености, а и в превода на "Властелинът на Пръстените" интуитивно съм изпълнил авторското изискване (макар че по онова време не знаех за него).

7 Вестоносците се добрали до Едорас едва по пладне на 27 февруари. Гандалф пристигнал там рано сутринта на 2 март (февруари имал трийсет дни!) - така Грима е бил прав, когато казал, че няма и пет дни откакто кралят получил скръбната вест за гибелта на Теодред. [Бележка на автора.]

Става дума за разговора, описан в "Двете кули" (книга 3, глава 6).

8 Казват, че около цялото островче набил колове с главите на избитите секироносци, а над набързо струпаната могила на Теодред по средата издигнал своето знаме и рекъл: "Туй ще е достатъчна защита". [Бележка на автора.]

9 Казват, че това решение било на Гримболд. Елфошлем не пожелал да го напусне, но ако решавал сам, щял под прикритието на мрака да изостави Бродовете и да отстъпи на юг, за да се обедини с Еркенбранд и да подкрепи силите за отбрана на Усоева котловина и Рогоскал. [Бележка на автора.]

10 Това е била голямата войска, която Мериадок видял да напуска Исенгард, както разказал по-късно на Арагорн, Леголас и Гимли ("Двете кули", книга 3, глава 9): "Видях как неприятелят се отдалечава - безкрайни колони маршируващи орки, пеш или възседнали грамадни вълци. А имаше и човешки батальони. Мнозина носеха факли и в светлината на пламъците виждах лицата им... Трябваше им цял час, за да се изнижат през портата. Някои се спуснаха по шосето към Бродовете, други завиха и потеглиха на изток. На около миля оттук реката тече по много дълбок канал и там е изграден мост".

11 Те не носели брони и само малцина от тях имали по някой кожен нагръдник, придобит чрез кражба или плячкосване из бойното поле. А Рохиримите получавали своето въоръжение от изкусните гондорски ковачи. В Исенгард орките изработвали своите тежки и неудобни ризници, но ги пазели само за себе си. [Бележка на автора.]

12 Изглежда, че доблестната отбрана на Гримболд не била съвсем напразна. Тя се оказала неочаквана и командирът на Саруман закъснял; той се задържал там няколко часа, макар че било предвидено да нахлуе през Бродовете, да разпилее отслабналите защитници и без повече да им обръща внимание, да се устреми на юг, за да вземе участие в шурма срещу Усоева котловина. Но сега го обзели съмнения. Може би очаквал сигнал от другата армия, пратена по източния бряг на Исен. [Бележка на автора.]

13 Храбър военачалник, племенник на Еркенбранд. Благодарение на своята доблест и бойно умение той се спасил от гибел край Бродовете, но паднал в

Пеленорската битка за велика скръб на целия Западен предел. [Бележка на автора.]

Дунхере бил управник на Черноденската долина ("Завръщането на краля", книга 5, глава 3).

14 Изречението не е много ясно, но в светлината на по-нататъшния текст вероятно се отнася до онази част от армията, която слязла по източния бряг на Исен.

15 Вестта била донесена от Конник на име Кеорл, който на връщане от Бродовете срещнал Гандалф, Теоден и Едорас, водещи подкрепления от Едорас ("Двете кули", книга 3, глава 7).

16 Както подсказва повествованието, Гандалф трябва да се е свързал предварително с Дървобрад и да е знаел, че търпението на ентите се изчерпва; освен това е проумявал думите на Леголас ("Двете кули", книга 3, началото на глава 7): Исенгард се обгръщал в непроницаема сянка, защото вече бил обкръжен от ентите. [Бележка на автора.]

17 Когато след битката в Рогоскал стигнал до Бродовете на Исен заедно с Теоден и Еомер, Гандалф им обяснил: "Някои изпратих с Гримболд Западнопределски да се присъединят към Еркенбранд. Други отредих за това погребение. Те сега са потеглили подир твоя воевода Елфошлем. Аз го изпратих с мнозина Конници към Едорас". ("Двете кули", книга 3, глава 8.)

Текстът свършва по средата на следващото изречение.

ПРИЛОЖЕНИЕ

1

В ръкописи, свързани с настоящия текст, могат да се открият допълнителни подробности относно воеводите на Пределите през 3019 година и след края на Войната за Пръстена.

Воевода на Пределите (или Ездитните предели) било най-високото военно звание и титла на кралските пълководци (обикновено трима), ръководещи войски от напълно въоръжени и обучени Конници. Военният окръг на Първия воевода обхващал столицата Едорас и околните кралски владения (включително Черноденската долина). Той командвал Конниците на Едораския сбор, мобилизирани от този окръг и от някои области на Западните и Източните предели*, които се намирили по-близо до Едорас. Вторият и Третият воевода получавали войски в зависимост от потребностите на дадения момент. В началото на 3019 година главната заплаха идвала от Саруман и кралският син Теодред като Втори воевода поел командването на Западните предели с главен гарнизон в Шлемово усое; кралският племенник Еомер бил определен за Трети воевода и управлявал Източните предели с база в родното си място - Алдбург в областта Диплище**.

По времето на Теоден мястото на Първ воевода било свободно. Той получил престола още млад (на трийсет и две години), енергичен, войнствен и прославен ездач. Ако се случела война, можел сам да командва Едораския сбор; но кралството му живяло в мир дълги години и той извеждал Сбора и личната си стража само на учения и паради; ала от детството до старостта му

разбудената сянка на Мордор ставала все по-мрачна. През този мирен период Конниците и останалите бойци от Едораския гарнизон били командвани от предводител с ранга на воевода (от 3012 до 3019 г. това бил Елфошлем). Когато над Теоден сякаш натегнала преждевременна старост, положението не се променило, тъй че не съществувало ефективно централно ръководство - ситуация, поощрявана всячески от съветника Грима. Поради болнавоост и немош кралят рядко напускал двореца, та свикнал да дава заповеди на капитана на стражата Хама, на Елфошлем и дори на воеводите чрез посредничеството на Грима Змийския език. Макар и неохотно, тия заповеди били изпълнявани в Едорас. Шо се отнася до битките, когато започнала войната със Саруман, Теодред поел командването на своя глава. Той свикал Едораския сбор и прехвърлил голяма част от Конниците начело с Елфошлем към Сбора на Западните предели, за да помогнат срещу нашествието.

По време на война или вражеска заплаха всеки Воевода на Пределите имал под свое командване като част от своя "гарнизон" (тоест мобилизиран около неговата база) един еоред_ в пълна бойна готовност и при необходимост можел да го използва както намери за добре. Точно така постъпил Еомер***; но повдигнатото от Грима обвинение срещу него било, че в този случай кралят му забранил да откъсва войските на Източните предели от недостатъчно защитения Едорас; че знаел за нещастиято край Бродовете на Исен и гибелта на Теодред още преди да подгони орките из далечния Волд; и че въпреки изричната заповед пуснал чужденци да се движат свободно, като дори им услужил с коне.

След гибелта на Теодред командването в Западните предели (отново без заповед от Едорас) поел Еркенбранд, владетел на Усова котловина и много други западни земи. Както много други благородници, на младини той служил като офицер от кралската стража, но вече отдавна не бил в нея. Все пак си оставал пръв човек на Западните предели и след като над народа му надвисвала заплаха, имал правото и задължението да сбере всички годни за военна служба и да отблъсне нашествието. Затова поел и командването над Конниците от Западния сбор; но Елфошлем останал независим начело на Конниците от Едораския сбор, които Теодред призовал на помощ.

След като Гандалф изцелил Теоден, положението се променило. Кралят отново поел военната власт в ръцете си. Еомер бил върнат на длъжност като Пръв воевода в пълния смисъл на думата, готов да поеме командването, ако кралят падне убити или загуби сили; официалната титла обаче не се използвала и в присъствието на краля той можел само да го съветва, без да издава заповеди. В действителност ролята му до голяма степен напомняла тази на Арагорн - могъщ и страшен боец от спътниците на краля****.

Когато в Черноденската долина бил свикан всеобщият Сбор и вече имало относителна яснота около предстоящия път и бойния ред*****, Еомер запазил тази си роля в близост до краля (като командир на челния еоред_ от Кралската стража) и като пръв негов съветник. Елфошлем станал Воевода на Пределите и и застанал начело на първия еоред_ от Източния сбор. Гримболд (за когото дотогава не се споменава в повествованието) изпълнявал неофициално задълженията на Трети воевода и командир на Западния сбор*. Гримболд загинал в битката сред Пеленорските поля и Елфошлем станал пръв военачалник на новия крал Еомер; когато Еомер потеглил към Черната порта, Елфошлем останал като командир на всички Рохирими в Гондор и отблъснал нашествието на вражеската армия в Анориен ("Завръщането на краля", книга 5, края на девета и началото на десета глава). Той е споменат като един от главните участници в коронацията на Арагорн (пак там, книга 6, глава 5).

Записано е, че след погребението на Теоден, когато Еомер се заел да

възстанови реда в кралството, Еркиенбранд станал Западен воевода, а Елфошлем - Източен воевода и тези звания се запазили вместо Втори и Трети воевода, за да бъдат равнопоставени. По време на война чрез специална заповед се определял кралски заместник - носителят на тази титла управлявал страната докато кралят бил на поход с войската, или поемал военното командване, ако по някакви причини се налагало кралят да остане в двореца. В мирно време длъжността се въвеждала само когато кралят отсъствал властта си поради заболяване или старост; естествено, в такъв случай я поемал престолонаследникът, ако бил навършил пълнолетие. Но във военно време Съветът не допускал стар крал да изпраща сина си на битка извън границите, ако нямал поне още един наследник.

2

При обсъждането на противоречията между двамата пълководци за значението на Бродовете, към текста е приложена дълга допълнителна бележка. Първата ѝ част до голяма степен преповтаря сведения, изложени другаде, но сметнах за най-уместно да я приведа изцяло.

В древни времена югоизточните предели на Северното кралство минавали по Сивталаз; западните предели на Южното кралство стигали до Исен. До земите между тях (наречени Енедвайт или "средна област") достигнали малцина Нуменорци и нито един не се заселил там. През дните на Кралете тия земи били част от Гондорското кралство**, но се смятали за незначителни и служели единствено за охрана и поддръжка на големия Кралски път. Той стигал от Осгилиат и Минас Тирит чак до Форност далече на север, пресичал Бродовете на Исен и минавал през Енедвайт, като се придържал към възвишенията из центъра и на североизток, преди да слезе към западните области около долното поречие на Сивталаз, където пресичал мочурищата по издигнато шосе и достигал големия Тарбадски мост. По онова време областта била слабо населена. Из блатата край устията на Сивталаз и Исен живеели няколко племена на ловци и рибари, наричани "Диви люде", но сходни по външност и говор с Друедаините от горите в Анориен***. По западното подножие на Мъгливите планини живеели разпилени потомци на хората, наречени по-късно от Рохиримите Дунеземци - мрачни люде, досущ като древните племена от долините на Бялата планина, върху които паднало проклятието на Исилдур****. Те мразели Гондор, но макар да не им липсвала храброст и решителност, били твърде малобройни, а и твърде се бояли от мощта на Кралете, та не смеели да ги нападнат, нито пък да откъснат очи от Изтока, откъдето идвали всичките им беди. Както всички народи в Арнор и Гондор, Дунеземците пострадали от Страшната чума през 1636-37 г. на Третата епоха, но все пак значително по-леко, тъй като живеели уединено и рядко общували с други племена. Когато свършило времето на Кралете (1975-2050) и започнал упадъкът на Гондор, те на практика престанали да бъдат негови поданици; Кралският път през Енедвайт бил занемарен, а Тарбадският мост рухнал и на негово място останал опасен брод. Границите на Гондор минавали по Исен и Каленардонския пролом (както го наричали тогава). Проломът се охранявал от крепостите Агларонд (Рогоскал) и Ангреност (Исенгард), а около Бродовете на Исен, единствения удобен път към Гондор, винаги имало стража, готова да отблъсне нашествие от "Дивите земи".

Но по време на Тревожния мир (от 2063 до 2460 г.) населението из Каленардон намаляло - година подир година най-енергичните отивали на изток

да отбраняват границите по Андуйн; ония, които оставали, се превръщали в неуки селяни, откъснати от тревогите на Минас Тирит. Крепостните гарнизони не се обновявали и останали да зависят от местни потомствени вождове, в жилите на чиито потомци течала все по-смесена кръв. Защото Дунеземците потайно и упорито се прехвърляли отвъд Исен. Тъй било, когато атаките откъм Изтока срещу Гондор се подновили, а орки и източни пришълци нахлули в Каленардон и обсадили крепостите, които едва ли щели да устоят задълго. Тогава дошли Рохиримите и подир Еорловата победа сред Полето на Келебрант през 2050 година неговият многоброен и войнствен народ навлязъл с несметните си табуни в Каленардон, та унищожил или прогонил източните нашественици. Наместникът Кирион им отстъпил Каленардон, който занапред бил наречен от тях Ездитни предели, а от гондорците - Роханд (по-късно Рохан). Рохиримите незабавно пристъпили към заселване на областта, макар че през царуването на Еорл все още имало нападения по източните им граници покрай Емин Муил и Андуйн. Но по времето на Брего и Алдор Дунеземците отново били разбити и изтласкани отвъд Исен, а около Бродовете имало зорка охрана. Тъй Рохиримите си спечелили омразата на Дунеземците, която не стихнала чак до далечното бъдеще, когато се завърнал кралят. Случело ли се Рохиримите да отслабнат или да ги сполети беда, Дунеземците подновявали нападенията си.

Нямало по вярно спазван съюз между два народа от този на Гондор и Рохан според Клетвата на Кирион и Еорл; а и нямало по-подходящи пазители за Роханската степ от волните Конници. И все пак владенията им имали една сериозна слабост, както проличало най-ясно през дните на Войната за Пръстена, когато тя едва не довела до гибелта на Рохан и Гондор. Дължала се на много причини. Преди всичко на туй, че Гондор вечно гледал на изток, откъдето идвали всичките му беди; Наместниците смятали за дреболия враждата с "дивите" Дунеземци. Друга причина се кореняла в това, че Наместниците държали под своя лична власт кулата Ортанк и крепостта Исенгард (Ангреност); ключовете на Ортанк се съхранявали в Минас Тирит, кулата била затворена, а Исенгард се охранявал само от наследствен гондорски вожд и малобройното му племе, към което се присъединили потомците на гарнизона от Агларонд. Крепостта там била възстановена с помощта на гондорски зидари и поверена на Рохиримите*. Оттам се осигурявали бранители за Бродовете. Обикновено селищата им били в подножието на Белите планини и из долините на юг. Към северните покрайнини на Западния предел отивали рядко и само по необходимост, тъй като се бояли от дебрите на Ветроклин (Ентолес) и навъсените стени на Исенгард. Избягвали "Господаря на Исенгард" и неговия потаен народ, понеже смятали, че там се занимават с черна магия. А посещенията на пратеници от Минас Тирит в Исенгард ставали все по-редки, додето накрая съвсем престанали; изглежда, сред безбройните си грижи Наместниците забравили за Кулата, макар и да пазели ключовете ѝ.

Ала западната граница и поречието на Исен зависели от Исенгард и древните гондорски крале очевидно добре са разбирали това. Исен се спускал надолу от своите извори по източната стена на Исенгардския пръстен и когато поемал на юг, все още бил млада река, та не представлявал сериозна преграда срещу нашествие въпреки своите буйни и учудващо студени води. Но на запад от Исен се отваряла Голямата порта на Ангреност и ако в крепостта имало сигурен гарнизон, само могъща вражеска сила можела да навлезе в Западния предел. Освен туй в сравнение с Агларонд, Ангреност бил два пъти по-близо до Бродовете, към които от Портата водел удобен път, минаващ предимно по равна местност. Ужасът, що витаел около могъщата Кула и страхът от сумрака на Ветроклин зад нея можел донякъде да опази крепостта, но ако бъдела

занемарена и обезлюдена, както станало по-късно по време на Наместниците, тая защита нямало да трае дълго.

И наистина се оказало тъй. По времето на крал Деор (от 2699 до 2718 г.) Рохиримите открили, че не е достатъчно да охраняват Бродовете. Тъй като нито Рохан, нито Гондор обръщали внимание на онова кътче от кралството, едва много по-късно узнали какво се случило там. Родът на гондорските вождове в Ангреност се прекъснал и командването на крепостта попаднало у семейство от простолюдието. Казват, че в жилите на тия хора отдавна течала смесена кръв и те били по-благосклонни към Дунеземците, отколкото към "дивите Северняци", които им отнели земите; от далечния Минас Тирит изобщо не се интересували. След смъртта на крал Алдор, който прогонил последните Дунеземци и дори организиран наказателен поход из земите им в Енедваит, Дунеземците с тайната помощ на Исенгард и прикрито от Рохан почнали пак да се промъкват към северните краища на Западния предел, като създавали селища из планинските долини на запад и изток от Исенгард и дори в южните покрайнини на Ветроклин. При царуването на Деор те вече не криели своята враждебност и нападали табуните на Рохиримите из Западния предел. За Рохиримите скоро станало ясно, че тия нападатели не са прекосили Исен през Бродовете или нейде на юг, защото наоколо имало охрана**. Затова Деор повел военен поход на север и там го пресрещнала войска от Дунеземци. Разбил ги; но с покрусата открил, че и Исенгард е враждебен. Като си мислел, че е отървал Исенгард от вражеска обсада, той пратил към Портите вестносци с дружески слова, ала Портите били затворени и иззад тях не дошъл друг отговор, освен роящи стрели. Както станало известно след време, приятите като приятели Дунеземци завладели Исенгардския пръстен и избили малцината потомци на древната стража, които (за разлика от мнозинството) не желали да се смесят с Дунеземското племе. Деор незабавно пратил вест до Наместника в Минас Тирит (през 2710 година това бил Егалмот), ала той не могъл да изпрати помощ и Дунеземците продължили да владеят Исенгард, додето подир Дългата зима (2758-59 г.) мнозина от тях измрели от глад, та били принудени да се предадат на Фреалаф (впоследствие пръв крал от Втората династия). Но Деор нямал достатъчно сили за щурм или обсада на Исенгард, затова още дълги години Рохиримите били принудени да държат силни кавалерийски отряди из северните области на Западния предел; тъй било до големите нашествия през 2758 година***.

Поради всичко това е напълно разбираемо, че когато Саруман предложил да поеме ръководството над Исенгард, за да го възстанови като част от западната отбрана, идеята била подкрепена единодушно от крал Фреалаф и Наместника Берен. След като Саруман се настанил в Исенгард и Берен му предал ключовете на Органк, Рохиримите се завърнали към предишната си задача да охраняват Бродовете на Исен като най-уязвима точка по западните им граници.

Едва ли може да има съмнение, че Саруман е предложил това напълно искрено, или поне с доброто желание да осигури отбраната на Запада, стига само да бъде пръв ръководител на тази отбрана и да стои начело на пълководците. Той бил мъдър и ясно разбирал, че както чрез своето положение, така и чрез могъществото си, Исенгард е изключително важен. Линията на Исен, хваната в клещи между Исенгард и Рогоскал, създавала сигурна защита срещу нашествие откъм Изтока (независимо дали е подстрекавано и ръководено от Саурон или някой друг) - тъй се осуетявали всякакви опити за обкръжаване на Гондор или нахлуване в Ериадор. Ала накрая той се отдал на злото и се превърнал във враг; но макар че получавали вести

за растящата му злоба към тях, Рохиримите продължавали да насочват защитата си предимно към Бродовете, додето откритото нападение на Саруман не им доказало, че Бродовете не ще са от полза без подкрепата на Исенгард, а във война срещу него стават напълно излишни.

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА

I

ДРУЕДАИНИТЕ

Народът на Халет бил различен от останалите Атани и говорел на отделен език; и макар че се включил в общия съюз с Елдарите, той си останал особен народ. Помежду си людете му винаги разговаряли на своя език и въпреки че им се наложило да изучат Синдаринския за общуване с Елдарите и другите Атани, мнозина го говорели неуверено, а сред ония, що рядко излизали извън горите си, някои съвсем не го разбирали. Неохотно приемали новите порядки и нрави, а съхранявали множество обичаи, твърде странни за Елдарите и останалите Атани, с които рядко имали връзки, освен във военно време. И все пак всички ги ценели високо като верни съюзници и страховити бойци, макар да пращали само малки отряди извън своите граници. Защото те били и си останали до края дребен народ, загрижен най-вече да защити горските си владения, та тъкмо в боя сред дебрите постигали най-големи победи. Дълго време дори специално обучените за подобна война орки не смеели да припарят до техните граници. Един от странните им обичаи бил, че в тяхната войска имало много жени, макар те рядко да взимали участие в големите битки из далечни страни. Несъмнено този обичай идвал от древни времена^{<1>}; защото предводителката им Халет била прославена амазонка с охрана единствено от подобрани и верни жени^{<2>}.

Най-странният от всички обичаи сред Народа на Халет бил този, че между тях имало люде от съвсем различен вид^{<3>}, каквито нито Елдарите в Белерианд, нито другите Атани били виждали дотогава. Те не били много, може би едва неколкостотин, и живеели поотделно на родове или малки племена, ала в крепка дружба като членове на една и съща общност^{<4>}. Людете от Народа на Халет ги наричали на своя език с името друг_. За очите на Елфите и другите хора те не изглеждали красиви - били тантурести (високи около четири фута), но много широкоплещести, с масивни бутове и къси дебели нозе; имали дълбоко хлътнали очи, буйни вежди и плоски носове, а по широките им лица нямало друга растителност освен веждите и у малцина (които много се гордеели с това) по няколко редки черни косъмчета наред брадичката. Лицата им обикновено оставали безизразни, най-подвижната им част била широката уста; а движението на плахите им очи се забелязвало само отблизо, понеже били тъй черни, че зениците не се различавали, ала от ярост понякога в тях лумвали червени пламъчета. Имали глухи и гърлени гласове, но смехът им бил истинска изненада - звучен и буен, той неизменно заразявал елфи и люде със своето чисто веселие, недосегаемо за презрение или злоба^{<5>}. В мирно време те често се смеели при работа или игра, също както на тяхно място другите люде биха запели. Ала можели и да бъдат безмилостни врагове, а щом веднъж се събудел, огненият им гняв трудно изстивал, макар да не го издавало нищо,

освен светлинките в очите им; защото те се биели мълчаливо и не ликували при победа дори и над орките - единствените същества, към които изпитвали неугасима ненавист.

Елдарите наричали тия люде Друедаини, като по този начин ги причислявали към Атаните<6>, защото печелели обичта на всички, що ги познавали. Уви, те не били дълголетни и ставали все по-малко, тъй като понасяли тежки загуби във враждата си с орките, които ги ненавиждали също тъй люто и най-много се радвали ако можели да хванат някой от тях и да го измъчват. Казват, че когато победите на Моргот унищожили всички кралства и твърдини на елфи и люде в Белерианд, от Друедаините останали само няколко рода, предимно жени и деца, що подирили сетно убежище край устието на Сирион<7>.

В ранните си дни те оказвали големи услуги на людете, между които живеели, затова мнозина ги търсели; ала рядко се съгласявали да напуснат земите на Халадините<8>. Имали рядката дарба да проследяват всяка жива твар и споделяли с приятелите си всичко, що знаели; ала учениците им оставали далеч зад тях, понеже Друедаините използвали острия си нюх не по зле от хрътки, а при туй притежавали и зорки очи. Хвалели се, че могат да надушат орки откъм наветрената страна много преди людете да ги забележат, и седмици наред да следят мириса им навсякъде, освен по течаща вода. В познанията си за всички зелени растения почти се изравнявали с елфите (макар да не били техни ученици); и казват, че ако се преселели в непознат край, скоро опознавали всички тамошни растения до най-дребната тревичка, давали имена на непознатите и бързо узнавали кои са отровни, а кои полезни и годни за ядене<9>.

Също като другите Атани, Друедаините не познавали писмеността, преди да срещнат Елдарите; но така и не се научили да използват техните руни и писмена. А сами не създали нищо повече от няколко най-простички знаци, чрез които бележели пътеките или си предавали сведения и предупреждения. Изглежда, още от най-далечното минало имали малки кремъчни инструменти за рязане на дърво и стъргане на кожи, та продължавали да ги използват, макар че Атаните опознали металите и основите на ковашкото изкуство още преди да стигнат в Белерианд<10>, понеже металите се намирили трудно, а оръжията и инструментите от тях били извънредно скъпи. Но когато чрез общуването с Елдарите и търговията с джуджетата от Еред Линдон тия предмети взели да се срещат по-често из Белерианд, Друедаините се оказали надарени ваятели по камък и дърво. Те вече познавали багрилата, извлечени предимно от растения, и рисували по плоските камъни шарки и картини; понякога изстъргвали дънерите във форма на човешки лица, а след това ги боядисвали. Но когато се сдобили с по-здрави и по-остри инструменти, те почнали с неописуемо удоволствие да извайват фигури на животни и хора - било играчки и украшения, било изображения в цял ръст, като творбите на най-добрите им майстори често не се различавали от живите създания. Понякога тия образи били странни, фантастични, та дори и страховити - между мрачните шеги, за които използвали своята дарба, най-често се срещала тази: по границите на земите си слагали изображения на бягащи и пищящи от ужас орки. Правели също тъй статуи на самите себе си и ги разполагали по кръстопътищата или край завоите на горски пътеки. Наричали ги "камъни-пазители"; най-известните от тях се намирили около Теиглинските бродове и всеки от тях представлявал грамаден Друаданец, седнал с цяла тежест върху убит орк. Тия фигури служели не само за подигравка към враговете; орките се бояли от тях, защото вярвали, че са пропити със злобата на Огор-хай_ (тъй наричали те

Друедаините) и могат да им предават вести. Затова рядко дръзвали да ги докоснат или унищожат и само в големи пълчища се осмелявали да минат отвъд някой от "каменните пазители".

Ала сред дарбите на тия странни люде може би най-удивителна била тяхната способност да остават свършено безмълвни и неподвижни, понякога дни наред - седнали с кръстосани крака, с ръце върху коленете или в скута и със затворени или приведени очи. За това им умение сред Народа на Халет се разказвала приказка:

Някога един от най-изкусните каменоделци сред Друговете изваял образа на покойния си баща; сложил го край пътеката близо до своето жилище. После седнал до него и безмълвно се отдал на спомени. Случило се тъй, че не подир дълго минал един горянин на път за далечно село и като видял двамата Другове, поклонил се и им пожелал приятен ден. Ала отговор не получил, та дълго стоял стъписан и ги огледал внимателно. После си тръгнал по пътя и промълвил: "Велико умение имат като ваятели, ала нивга не бях виждал творбите им тъй да приличат на живи". Три дни по-късно пътникът се завърнал и понеже бил изморен, седнал и подпрял гръб на едната фигура. Плаща си метнал да съхне върху раменете ѝ, тъй като било преваляло, но вече греело слънце. Скоро заспал; ала по някое време го събудил глас откъм изваянието зад него. "Дано да си отпочинал, изрекъл гласът, но ако искаш още да спиш, моля те да се преместиш при другия. Той вече никога няма да си разкърши нозете; а и слънцето грее, та ми е твърде горещо с твоето наметало."

Казват, че Друедаините често сядали тъй по време на скръб и страдание, но понякога го правели и за удоволствие или за размисли и планове. Ала също тъй можели да използват своята неподвижност когато били на стража; тогава сядали или заставали укрити из сенките и макар очите им да изглеждали затворени или безжизнени, никоя твар не минавала незабелязана и незапомнена. Тъй зорко било невидимото им бдение, че нашествениците го усещали като враждебна заплаха и боязливо отстъпвали без предупреждение; но ако зла твар преминела по-нататък, те подавали сигнал чрез пронизително изсвирване, що трудно можело да се изтърпи отблизо и достигало надалеч из горите. Народът на Халет високо ценял услугите на Друедаините като пазители в тежки времена; а ако нямало как да намерят подобни стражи, слагали около къщите си техни изображения и вярвали, че щом са сътворени от Друедаините за подобна цел, ще могат донякъде да отблъснат заплахи и нашественици.

И наистина, макар да изпитвали към Друедаините обич и уважение, мнозина от Народа на Халет вярвали, че те са надарени със свръхестествена магическа сила; и в някои от вълшебните им приказки се разказва за тия неща. Ето една от тях.

Верният камък_

Имало някога един Друг на име Аган, прославен като знахар. Крепка дружба го свързвала с Барах, горянин от Народа, който живеел в горска къшурка на две мили от най-близкото село. Аган му бил най-близък съсед, та често гостувал при Барах и съпругата му, а техните деца много го обичали. Настанали смутни времена, понеже пълчища нагли орки тайно навлезли из близките гори и плъзнали по двама-трима да дебнат всеки, който излезе самичък, а нощем нападали уединените домове. Близките на Барах не се изплашили много, тъй като през нощта Аган идвал при тях и пазел наоколо.

Ала една сутрин той дошъл при Барах и рекъл:

- Друже мой, лоши вести получих от близките си и за жалост ще трябва да те напусна за малко. Брат ми е ранен, та лежи тежко болен и ме зове, понеже умея да изцелявам рани, нанесени от орките. Ще гледам да се завърна час по-скоро.

Дълбоко се разтревожил Барах, а жена му и децата заплакали, но Аган добавил:

- Ще сторя каквото мога. Заръчах да донесат тук камък-пазител и да го сложат близо до твоя дом.

Барах излязъл с Аган и видял камъка. Той бил голям и тежък, прикрит под храстите недалеч от вратата. Аган положил ръка върху него, помълчал и накрая продумал:

- Виж, оставям в него част от своята сила. Дано да те опази от зло.

Две нощи не се случило нищо нередно, ала на третата Барах дочул пронизителния сигнал на Друговете - или сънувал, че го дочул, защото никой друг в къщата не се събудил. Рипнал от постелята, грабнал лъка от стената и пристъпил към тясното прозорче; и видял как двамина орки струпват съчки около къщата и се готвят да ги подпалят. Затреперал Барах от страх, защото разбойниците орки носели със себе си сира или някаква друга дяволия, що лесно пламвала и не се гасяла с вода. Все пак се опомнил и изопнал лъка, ала в този миг тъкмо когато лумнали пламъци, видял един Друг да се задава тичешком иззад орките. Първият паднал мъртъв под тежкия му пестник, а вторият избягал; тогаз той скочил в огъня с боси нозе, разпилял горящите съчки и стъпкал оркските пламъци, що вече плъзвали по земята. Барах се хвърлил към вратата, но дорде дръпне резето и изскочи навън, Другът бил изчезнал. Нямало следа от поваления орк. Огънят бил изгаснал и оставал само зловонен пушек.

Барах влязъл да успокои близките си, които се били събудили от шума и миризмата на изгоряло; а когато настанал ден, пак излязъл и огледал наоколо. Открил, че камъкът-пазител е изчезнал, но не споменал никому за това. "Тази вечер сам ще трябва да пазя" - рекъл си той, но по-късно през деня Аган се завърнал и всички го посрещнали с радост. На нозете му имало кожени навуца, каквито Друговете си слагали понякога, ако имали път през тръни и камънаци. Бил изморен, но се усмихвал доволно и рекъл:

- Добри вестинося. Брат ми вече не страда и ще остане жив, защото пристигнах навреме, та се преборих с отровата. А сега научавам, че тук е имало нападение, но враговете са убити или избягали. Как сте?

- Още сме живи - отвърнал Барах. - Но ела с мен да видиш нещо и да ти разкажа. - После отвел Аган до обгореното място и му разказал за нощното нападение. - Камъкът е изчезнал... сигурно орките са го сторили. Ти какво ще речеш?

- Ще ти кажа като огледам и поразмисля - рекъл Аган.

После тръгнал насам-натам, като оглеждал земята, а Барах вървял подир него. Накрая Аган го отвел до гъсталака край поляната, след която била къщата. Там намерили камък-пазител, седнал върху мъртвия орк; ала нозете му били напукани и почернели, а едното ходило лежало отчупено настрани. Наскърбил се Аган, но промълвил:

- Е, добре! Той стори каквото му бе по силите. И по-добре неговите нозе да тъпчат оркския огън, отколкото моите.

После седнал, развързал навуцата и Барах видял, че под тях нозете му са превързани. Аган свалил превръзките и рекъл:

- Вече заздравяват. Две нощи бях край леглото на брат си и снощи

неволно задряхах. Призори се събудих от болка и открий, че нозете ми са покрити с мехури. Уви! Ако сътвориш нещо и му предадеш част от своята сила, тогава трябва да споделиш и неговите страдания.<11>

По-нататъшни бележки за Друедаините_

Баща ми всячески се стараеше да изтъкне драстичните различия между Друедаини и хобити. Те са имали съвсем различен вид и облик. Друедаините били по-високи и с по-тежко, масивно телосложение. Лицата им били грозни (според общоприетите човешки разбирания); и докато косата на хобитите била гъста (но къса и къдрава), Друедаините имали само редки провиснали косми по главите и съвършено никаква растителност по ръцете и нозете. Понякога те били весели и жизнерадостни като хобитите, но имали също тъй по-мрачен характер, та можели да бъдат язвителни и безпощадни; освен това притежавали по рождение или усвоявали странни магически способности. Трябва да се добави, че са били аскетични - дори във времена на изобилие се хранели умерено и пиели само вода. В някои отношения приличали по-скоро на джуджетата - по ръст, телосложение и издръжливост; по ваятелските си умения; по мрачния характер и странните дарби. Но приписваните на джуджетата "магически" способности са били съвсем различни; освен това джуджетата имали много по-мрачен характер и живеели дълго, докато Друедаините не можели да се похвалят с дълголетие дори сред другите човешки племена.

Само в една-единствена откъслечна бележка се споменава изрично за връзката между Друедаините в Белерианд, които през Първата епоха охранявали домовете на Народа на Халет в Бретилския лес, и далечните прадеди на Ганбури-Ган, който превел Рохиримите по Камен проход към Минас Тирит ("Завръщането на краля", книга 5, глава 5), или създателите на изображенията край пътя за Черноден (пак там, книга 5, глава 3)<12>. Тази бележка твърди:

Група емигранти от Друедаините придружили в края на Първата епоха Народа на Халет и заживели с него в Бретилския лес. Ала повечето останали из Белите планини, макар да ги преследвали дошлите по-сетне люде, що били изпаднали под властта на Мрака.

Казва се също, че приликата на статуите от Черноден с последните потомци на Друатите (забелязана от Мериадок Брендифук при първата му среща с Ган-Бури-Ган) първоначално била признавана в Гондор, макар че при създаването на Нуменорското кралство от Исилдур те оцелели единствено в Друаданския лес и Друваит Иаур (виж малко по-долу).

Тъй при добро желание можем да доразвием древната легенда за идването на хората ("Силмарилион", стр. 175-179) като добавим слизането на Друедаините от Еред Линдон към Осирианд заедно с Халадините (Народа на Халет). Според друга бележка гондорските историци вярвали, че от всички люде именно Друедаините първи са прекосили Андуин. Те идвали (както се предполагало) от земите на юг от Мордор, но преди да достигнат крайбрежието на Харадваит, завили на север към Итилиен и след като намерили начин да прекосят Андуин (вероятно край Каир Андрос), се заселили из долините на Белите планини и в горите покрай северното им подножие. "Те били потаен народ и гледали с недоверие на другите човешки племена, които ги

преследвали и тормозели открай време, та затуй поели на запад да дирят покой сред далечни и укрити земи." Но нито тук, нито някъде другаде е споменато нещо повече за историята на техните връзки с Народа на Халет.

В един вече цитиран очерк за имената на реките в Средната земя срещахме лъч светлина върху Друедаините от Втората епоха. Там е казано (виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн"), че докато бягали покрай река Гватло от опустошението на Нуменорците, оцелелите местни жители на Енедваит

не прекосили Исен, нито се укрили по големия нос между Исен и Лефнуи, който оформял южния край на залива Белфалас заради "Пукелите", потаен и суров народ от неуморни и безшумни ловци, които използвали отровни стрели. Те казвали, че живеят там от незапомнени времена, ала някога са обитавали и Белите планини. В далечни епохи не прекланяли глави пред Черния Великан (Моргот), нито пък по-късно се съюзили със Саурон; защото мразели всички нашественици от Изтока. Казвали, че някога откъм Изтока дошли високите люде с черни сърца, що ги прогонили от Белите планини. Може би дори по време на Войната за пръстена шепа Друати все още са оцелявали в Андраст из възвишенията, с които завършвали на запад Белите планини, но в Гондор знаели само за последните от тях из горите на Анориен.

Тази област между Исен и Лефнуи се наричала Друваит Иаур и в една друга кратка бележка на тази тема се твърди, че думата Иаур_, тоест "стар", в случая не означава "първоначален", а "предишен" или "бивш".

През Първата епоха "Пукелите" живеели из Белите планини (по двата им склона). Когато през Втората епоха започнала нуменорската окупация на крайбрежието, те оцелели из планините на полуострова [Андрост], където никога не е имало нуменорски селища. Друго малобройно племе се съхранило по източния край на планинската верига [в Анориен]. В края на Третата епоха се смятало, че единствено там са малцината оцелели; затова другата област била наречена "Старият пущинак на Пукелите" (Друваит Иаур). Тя си останала пущинак без нито едно селище на людето от Гондор или Рохан, които рядко навлизали там; ала хората от Анфалас вярвали, че по ония места все още живеят потайно потомци на древните "Диви люде"<13>.

Но в Рохан не признавали връзката между статуите на "Пукели" в Черноден и "Дивите люде" от Друаданския лес; Рохиримите изобщо не ги признавали за хора - именно поради това Ган-бури-Ган намеква за някогашни преследвания ["оставяй на мира Диви хора из горите и вече не гони тях като зверове"]. Тъй като се опитва да говори на Общия език, Ган-бури-Ган нарича своя народ "Диви хора" (не без ирония); но разбира се, самите те не са се наричали така<14>.

БЕЛЕЖКИ

1 Туй не се дължало на някакво тяхно особено положение в Белерианд и навярно по-скоро било причина, отколкото резултат на тяхната малобройност. Те се множали далеч по-бавно от другите Атани, та едва смогвали да заместят загиналите в сражения; и все пак често жените им (който били по-малобройни от мъжете) оставали неомъжени. [Бележка на автора.]

2 В "Силмарилион" Беор описва пред Фелагунд Халадините (наричани по-късно Народ на Халет) като племе, "с което се различаваме по говор" (стр. 177). Казано е също така, че те "си останали отделно племе" (стр. 183) и че били по-ниски от Беоровите потомци; "рядко говорели и не обичали шумните тълпи; мнозина от тях обичали самотата и бродели на воля из зелените лесове, докато земите на Елдарите били още нови и омайни за тях" (стр. 185). В "Силмарилион" не се споменава нито за придържането им към собствения език в Белерианд, нито за амазонските традиции в тяхното общество, освен че Владетелката Халет била храбра в боя и предводителка на народа.

3 Макар да говорели същия език (леко преиначен). Те обаче били запазили и множество свои думи. [Бележка на автора.]

4 Както в Брее през Третата епоха живеели заедно хора и хобити; но между хобитите и Друговете нямало нищо общо. [Бележка на автора.]

5 Когато враждебни люде, без да ги познават добре, казвали, че Моргот сигурно е отгледал орките от подобни твари, Елдарите им отговаряли: "Тъй като не може сам да сътвори нищо живо, Моргот несъмнено е създал орките от различни човешки народи, ала Друедаините трябва да са избегнали неговата Сянка; защото между техния смях и смеха на орките разликата е тъй огромна, както между светлината на Аман и мрака в Ангбанд". И все пак мнозина смятали, че лютата им ненавист към орките се дължи на някакво далечно родство. Орките и Друговете взаимно се смятали за изменници. [Бележка на автора.]

В "Силмарилион" се твърди, че Мелкор сътворил орките от пленени елфи скоро след тяхната поява (стр. 53 и 110-111); но това е само едно от многото противоречиви предположения за произхода на орките. Тук можем да отбележим, че в "Завръщането на краля" (книга 5, глава 5) се описва смехът на Ган-бури-Ган: "при тия думи старият Ган издаде чудноват бълбукащ звук, сякаш се смееше". Споменато е, че той има рядка брада, която "стърчеше на фъндъци по възловатата челюст като стар мъх" и тъмни, безизразни очи.

6 В някои откъслечни бележки е отбелязано, че самите те се наричали Другу_ (звукът "г" се произнасял гърлено). Възприето от Синдаринския език в Белерианд, това име било съкратено на Дру_ или Друг_ (множествено число Друини_ или Друати_); но когато Елдарите открили, че народът Дру е заклет враг на Моргот, била добавена "титлата" адан_ и ги нарекли Друедаини_ (единствено число Друадан_ или Друаданец_), за да отбележат както човешката им природа и тяхната дружба с Елдарите, така и разликата им от Трите рода на Едаините. По онова време думата Дру_ се използвала само в словосъчетания като Друнос_, тоест "семејство от народа Дру" или Друвайт_ - "пущинакът на народа Дру". В Куенийския език Другу_ се превърнало в Ру_ и Руатан_, множествено число Руатани_. За другите им названия в по-късни времена (Диви люде, Вози, Пукели) виж края на основния текст и Бележка 14.

7 В анализите на Нуменор се разказва, че на тия последни бегълци било разрешено да отплават отвъд морето с Атаните, та сред мирната нова земя да се множат и живеят честито; те обаче повече не взели участие във войната, понеже морето ги плашело. За по-нататъшната им съдба срещахме писмено споменаване само в една от малкото легенди, оцелели подир Падението -

разказът за първите нуменорски пътешествия по море обратно към Средната земя, известен под името "Моряшката съпруга". В едно негово копие, съставено и съхранено в Гондор, има бележка на писаря, свързана с откъса, в който се споменава за Друедаини от дома на крал Алдарион Мореплавателя - тя казва, че Друедаините, които открай време се славели с необичайна прозорливост, били смутени от вестта за неговите пътешествия, бояли се да не ги сполети зло и го умолявали да не потегля повече. Не сполучили, тъй като нито баща му, нито неговата съпруга могли да променят решението му; и Друедаините си тръгнали отчаяни. От онуй време нататък Друедаините в Нуменор станали неспокойни и въпреки страха си пред морската шир, почнали сами или по двама-трима да молят за място на големите кораби, що отплавали към северозападните брегове на Средната земя. Ако някой ги питал: "Защо си тръгвате и накъде?", те отговаряли: "Усещаме, че Големият остров вече не е сигурен под нозете ни и желаем да се завърнем по земите, отгдето дойдохме". Тъй броят им пак бавно взел да намалява година подир година, та не бил останал ни един, когато Елендил се спасил от Падението - последните избягали от страната веднага след довеждането на Саурон. [Бележка на автора.]

Нито в материалите около историята на Алдарион и Ерендис, нито където и да било другаде не са запазени допълнителни сведения за присъствието на Друедаини в Нуменор; само една откъслечна бележка е споменато, че "сред Едаините, които подир Войната за Скъпоценните камъни отплавали през морето към Нуменор, имало и шепа оцелели от Народа на Халет, а малцината Друедаини, що ги придружавали, измрели далеч преди Падението".

8 Неколцина живеели в дома на Хурин от Хадоровия род, защото на младини той гостувал при Народа на Халет и бил сродник с техния вожд. [Бележка на автора.]

За връзките между Хурин и Народа на Халет виж "Силмарилион", стр. 197-198.

Баща ми възнамеряваше да превърне в Друг стария слуга Садор от Хуриновия дом в Дор-ломин.

9 Те имали закон срещу употребата на отрова срещу която и да било жива твар, дори ако им е причинила злина - като изключвали единствено орките, на чиито отровни стрели отговаряли с други, още по-смъртоносни. [Бележка на автора.]

Елфощлем казва на Мериадок Брендифук, че дивите хора използват отровни стрели ("Завръщането на краля", книга 5, глава 5), на същото мнение са били и жителите на Енедваит през Втората епоха (виж "По-нататъшни бележки за Друедаините"). По-нататък в този очерк се споменават подробности за техните жилища, които смятам за уместно да цитирам тук. Докато живеели сред горяните от Народа на Халет, "те се задоволявали с леки шатри или колиби, изградени около дънерите на големи дървета, понеже били издръжлив народ. Според собствените им предания, в някогашната си родина те използвали планинските пещери, но предимно като складове, а се подслонявали там само при бури и големи студове. Подобни убежища имали и в Белерианд; ала строго охранявали тия места и не допускали в тях дори най-близките си приятели от Народа на Халет".

10 Според легендите им, те придобили тия познания от джуджетата. [Бележка на автора.]

11 За тази история баща ми отбелязва: "Приказки като "Верният камък", които описват как един създател прехвърля част от своята "сила" върху творенията си, напомнят в известна степен Саурановото прехвърляне на мощ в основите на Барах-дур и Пръстена-Повелител".

12 "На всеки завой на пътя стърчаха високи камъни, изсечени във формата на едри, тантурести мъже, седнали с кръстосани нозе и отпуснали дебели ръце върху издутите си коремни. Ветровете на безчетни години бяха заличили лицата на някои от тях, оставяйки само тъмните дупки на очите, които още се взираха към минавачите."

13 Името Друваит Иаур_ (Древна земя на Пукелите_) се среща в декоративната карта на мис Полин Бейнс (виж бележката под линия в Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн"), разположено доста на север от планините по полуостров Андраст. Баща ми обаче твърдеше, че сам е въвел името и то е разположено точно.

Както твърди една бележка в полето на ръкописа, след Сраженията край Бродовете на Исен се оказало, че в Друваит Иаур са оцелели мнозина Друедаини, тъй като всички те наизлезли от пещерите си да нападнат отблъснатите на юг остатъци от Сарумановата войска.

В друг откъс, цитиран в Приложението към "Сраженията край Бродовете на Исен", се споменава за "Диви люде" по крайбрежието на Енедваит - племена от ловци и рибари, сходни по външност и говор с Друедаините от Анориен.

14 Във "Властелинът на Пръстените" веднъж се използва името "Вози", когато Елфощлем казва на Мериадок Брендифук: "Чуваш Возите, Дивите Горяни". Воз_ е модернизация (в случая - формата, която би имала думата, ако още се употребяваше) на англосаксонската дума wasa_, срещана само като съставка на словосъчетанието вуду-ваза_, тоест "див човек от горите". (Дориатският елф Саерос нарича Турин с обидното прозвище Воз-горянин; виж в първата част "Нарн и Хин Хурин".) Реално използваната от Рохиримите дума (преведена като "воз" според използвания навсякъде метод) се споменава на едно място като рог_, множествено число _рогин_.

Изглежда, че названието "Пукели" (отново превод - идва от англосаксонското risel_, тоест "таласъм, демон", свързано с думата _риса_, от която на свой ред произлиза духът Пък в Шекспировия "Сън в лятна нощ") се е използвало в Рохан само за статуите край Черноден.

II

ИСТАРИТЕ

Изглежда, че най-пълният ръкопис за Истарите е създаден през 1954 година (за неговия произход виж бележките ми на тази тема в Увода към първа част). Тук го привеждам изцяло и при допълнителното му споменаване ще го наричам "очерк за Истарите".

Думата Вълшебник_ е превод от Куенийското _истар_ (или Синдаринското итрон_) - член на "орден" (както го наричали), който претендирал да притежава и наистина често проявявал изключителни познания за историята и

същността на света. Преводът може би не е твърде удачен, тъй като Херен Истарион, тоест "Орденът на Вълшебниците" изцяло се различава от възникналите по-късно легенди за "вълшебници" и "магьосници"; неговите членове принадлежали единствено на Третата епоха, а след това изчезнали и никой, освен може би Елронд, Кирдан и Галадриел, не узнал кои са били те и откъде са пристигнали.

Ония люде, които се срещали с тях, предполагали (първоначално), че те са обикновени хора, придобили умения и премъдрости чрез дълъг и потаен труд. За пръв път се появили в Средната земя около 1000 година на Третата епоха, ала дълго скитали в скромни одеяния като престарели, но крепки люде, скиталци и пътешественици, що сбирали знания за Средната земя и всички нейни обитатели, без да разкриват никому своите сили и замисли. Но когато сянката на Саурон почнала пак да се разраства и придобива форма, те станали по-активни, като непрестанно се мъчели да възпрат растежа на Сянката и да обяснят на елфи и люде каква заплаха ги дебне. Тогава сред човешкия род плъзнала на дълъг и шир мълва за техните странствия и намесата им в редица дела; и проумели най-сетне хората, че те не умират, а си остават все същите (само малко по-състарени на вид) докато дедите и синовете човешки идвали и отминавали. Затуй, макар и да ги обичали, взели да се боят от тях, та сметнали, че ще да са от народа на елфите (с които наистина твърде често общували).

Ала не било тъй. Защото те били дошли през Морето от Недостижимия Запад; задълго обаче туй било известно единствено на Кирдан, Пазител на Третия Пръстен и повелител на Сивите заливи, който ги видял как слезли за пръв път на западния бряг. Пратеници били те на Западните властелини, Валарите, що все още бдели над Средната земя и когато за пръв път се размърдала сянката на Саурон, решили да го възпрат по този начин. Защото със съгласието на Еру пратили натам свои върховни събрата с тая едничка разлика, че телата им не били одеяния, а същински човешки тела, подвластни на земните страхове, болки и тежести, на глад, жажда и гибел; макар че благодарение на възвишения си дух не умирали, а само бавно се състарявали от труда и грижите на безчетни години. Туй сторили Валарите, понеже желаели да поправят старите грешки - най-вече опита да съхранят и закрилят Елдарите с цялата си открита мощ и величие; сега обаче на техните пратеници било забранено да се явяват в могъществен облик или да покоряват волята на елфи и люде чрез открита проява на сила, а имали заръката да бродят под скромна и немощна външност, та да убеждават и скланят към добро елфи и люде, да обединяват с обич и разбирателство всички ония, които възроденият Саурон би се помъчил да поквари и завладее.

Не се знае колцина са спадали към този Орден; но от ония, що пристигнали в Севера на Средната земя, където имало най-голяма надежда (заради тамошните Елдари и потомците на Дунеданите), главните били петима. Пръв дошъл един с величав облик и осанка, гарвановочерна коса, омаен глас и бели одежди; велико умение имал той в най-изкусните дела, та почти всички, дори и Елдарите, го смятали за предводител на Ордена^{<1>}. Имало и други: двамина облечени в морскосиньо и един в землисто кафяво; а последен дошъл един, що изглеждал най-незначителен - по-нисък от другите и по-състарен на вид, със сиви коси и сиви одежди, подпрян на дълъг жезъл. Ала още от първата среща в Сивите заливи Кирдан доловил у него най-величавия и премъдър дух; с дълбок поклон го посрещнал и му дал на съхранение Третия Пръстен - Червения Нария.

- Защото - рекъл той - велики дела и страховити заплахи те чакат, та

да не се окаже задачата ти невероятно трудна и изнурителна, вземи този Пръстен да черпиш от него утеха и помощ. Поверен ми бе само за да го опазя в тайна и нахалост остава могъществото му тук, по Западните брегове; ала смятам, че не подир дълго ще трябва да е в по-благородна десница от моята, що чрез него ще да разпали храброст във всички сърца<2>.

А Сивия пратеник взел Пръстена и наистина го съхранил в тайна; ала Белия пратеник (който умеел да разкрива всякакви тайни) подир време узнал за тоя дар, завидял му и тъй се зародила скритата му неприязън към Сивия, що по-късно излязла наяве.

В сетнешни дни Белия пратеник станал известен сред елфите с името Курунир, сиреч Умелия майстор, а Северните люде го наричали Саруман; ала туй било след като той се завърнал от дългите странствия и заживял в Гондорското кралство. За Сините малко се знаели из Запада и нямали други имена, освен Итрин Луин_, що означава Сините вълшебници; защото те тръгнали към Изтока заедно с Курунир, ала вече не се завърнали; и дали са останали там да изпълняват онуй, за което ги пращали, дали са загинали, или, както казват някои, са били хванати от Саурон и превърнати в негови роби - туй не се знае от никого<3>. Не била изключена нито една от тези възможности; защото, колкото и странно да изглежда, щом били облечени в тела от Средната земя, Истарите можели също като елфи и люде да се отклонят от правия път и да творят зло, забравяйки смисъла на доброто в търсене на мощта за неговото осъществяване.

Несъмнено тук е мястото на една отделна бележка от полето на ръкописа:

Защото казват, че въплътени в тела, Истарите трябвало да преоткрият наново много неща чрез бавно и изнурително учение; и макар да знаели откъде идват, споменът от Блаженото царство бил за тях като далечно видение, по което (докато оставали верни на мисията си) копнеели неудържимо. Тъй чрез доброволно приемане на изгнаническите мъки и Саурановите лукавства можели да поправят бедите на онова време.

Всъщност от всички Истари верен останал само един, най-последният. Защото четвъртият, Радагаст, обикнал безбройните птици и зверове на Средната земя, та занемарил срещите с елфи и люде, а прекарвал дните си сред дивите твари. Тъй получил своето име (което е на древния Нуменорски език и казват, че означавало "пазител на зверовете")<4>. А Курунир-Лан, наричан още Саруман Белия, изменил на високата цел, станал високомерен, нетърпелив и властен, та се опитал насила да наложи своята воля и сам да измести Саурон; ала онзи мрачен и могъщ дух го уловил в собствената му мрежа.

А най-последният бил наречен от елфите Митрандир, Сивия странник, защото не спирал на едно място и не дирел ни богатства, нито поклонници; вместо туй кръстосвал неспирно Западните земи от Гондор до Ангмар и от Линдон до Лориен, като никому не отказвал дружеска помощ в тежък час. Имал сърдечен и буен дух (туй се подсилвало и от пръстена Нария), защото той бил същинският Враг на Саурон, та срещу алчния и опустошителен огън възправял пламъка, що стопля и ободрява в дни на покруса и отчаяние; ала буйната радост и лютият гняв били укрити под пепелно сиви одежди, тъй че само ония, що добре го познавали, можели да съзрат вътрешния му пламък. Той умеел да бъде весел и приветлив към младите и простодушните, но същевременно знаел как с резки и хапливи слова да усмири хорската глупост; обаче не бил

горделив и не дирел ни власт, нито възхвала, та тъй спечелил навсякъде обичта на ония, що също не таяли гордост в сърцата си. Най-често бродел неуморно пешком, като се подпирал на жезъл; заради туй людете от Севера го нарекли Гандалф, сиреч "елфът с жезъла". Защото смятали (макар и погрешно, както вече бе казано), че е от елфическо потекло, тъй като понякога вършел сред тях чудеса, свързани най-вече с любимите му игри на огъня; ала показвал тия вълшебства само за веселба и тяхна наслада без да търси от някого преклонение или послушание поради страх.

Другаде е разказано как след новото въздигане на Саурон той също се възвисил, та разкрил отчасти мощта си и като станал главна движеща сила на съпротивата срещу Саурон, най-сетне постигнал победа и чрез бдителност и дълъг труд довел всичко до края, що били замислили Валарите и Единствения над тях. Ала казват, че към края на задачата, за която бил дошъл, той пострадал жестоко, загинал и бил върнат за кратко време от бездната на смъртта - вече с бели одежди и преобразен в лъчезарен пламък (макар и забулен, освен в най-тежките мигове). А когато всичко отминало и Сянката на Саурон била унищожена, той заминал навеки отвъд Морето. Курунир пък бил низвергнат, безмерно унижен, и накрая загинал от десницата на потиснатия си роб; а духът му бил обречен да отлети незнайно накъде и вече не се завърнал към Средната земя, било то разголен или в телесни одежди.

Във "Властелинът на Пръстените" единственото обобщение за Истарите е включено в уводната бележка към "Разказ за годините" на Третата епоха от Приложение Б:

Когато отминали около хиляда години и първата сянка паднала над Зеленогор Велики, в Средната земя се появили Вълшебниците, наречени Истари. По-късно се заговорило, че идвали от Далечния Запад и били пратени да възпрат мощта на Саурон и да обединят всички, що имат сили за борба против него; но им било забранено да отвърщат на мощта му с мощ или да търсят власт над елфи и люде чрез сила и страх.

Затуй дошли под човешки облик, макар че не преживели младост, стареели съвсем бавно и владеели много умения и премъдрости. Пред малцина разкрили истинските си имена и използвали прозвищата, с каквито ги надарявали. Двамата най-възвишени от този орден (в който, казват, имало общо петима) били наричани от Елдарите Курунир, що означава "Сръчния майстор", и Митрандир, сиреч "Сивия странник"; людете от Севера пък ги наричали Саруман и Гандалф. Курунир често пътувал из Изтока, но накрая се заселил в Исенгард. Митрандир бил най-близък приятел с Елдарите, бродел предимно из Запада и никога не си избрал постоянно жилище.

Следва очерк за съхранението на Трите елфически Пръстена, в който се казва, че Кирдан предал на Гандалф Червения Пръстен още при идването му през Морето в Сивите заливи ("защото Кирдан виждал по-надалеч и по-надълбоко от всеки друг в Средната земя").

Цитираният по-горе очерк за Истарите разкрива много подробности около тях и техния произход, които не се срещат във "Властелинът на Пръстените" (а освен това съдържа някои странични, но твърде интересни сведения за Валарите, неотслабващата им грижа за Средната земя и осъзнаването на древната грешка; но не бихме могли да обсъждаме тук тези теми). Най-забележително е описанието на Истарите като "върховни събрата" на Валарите

и твърдението, че са били въплътени в човешки тела<5>. Но заслужава също да се отбележи пристигането на Истарите в Средната земя по различно време; прозрението на Кирдан, че Гандалф е най-великият от тях; завистта на Саруман след откритието, че Гандалф притежава Червения Пръстен; възгледът, че Радагаст е изневерил на мисията си; двамата други безименни "Сини вълшебници", които заминали на Изток заедно със Саруман, но за разлика от него вече не се завърнали към Западните земи; броят на Истарите от ордена (тук се твърди, че той бил неизвестен, но "главните" от ония, които дошли в Севера на Средната земя, били петима); обяснението на имената Гандалф и Радагаст; и Синдаринската дума итрон_, множествено число _итрин_.

Откъсът за Истарите в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 388-89) съвпада почти дословно с цитирания по-горе текст от Приложение Б към "Властелинът на Пръстените"; той обаче съдържа и едно изречение, което подкрепя очерка за Истарите:

Най-висок сан имал Курунир и той пристигнал пръв, а подир него дошли Митрандир, Радагаст и други Истари, които обаче отишли по източните области на Средната земя и за тях не се споменава в тия легенди.

За жалост повечето останали ръкописи относно Истарите (като цяло) не са нищо повече от набързо надраскани и най-често нечетливи бележки. Голям интерес представлява обаче една кратка и трескаво изписана чернова на повествование, описващо съвета на Валарите, свикан вероятно от Манве ("а може би той подирил съвет от Еру?"), на който било решено трима пратеници да тръгнат към Средната земя*. "Кой ще замине? Защото те трябва да са могъщи, равни на Саурон, ала да пренебрегнат могъществото и да влязат в телесни одежди, та да застанат на равна нога с елфи и люде и тъй да спечелят доверието им. Ала туй ще ги застраши, ще замъгли мъдростта и познанията им, ще ги обърка със страхове, тревоги и плътска умора." Но само двамина излезли напред: Курумо, когото избрал Ауле, и Алатар, който бил пратен от Ороме. Тогава Манве запитал, къде е Олорин? А Олорин, що бил облечен сиво и тъкмо пристигал от пътешествие, седнал малко встрани от съвета и запитал какво иска Манве от него. Манве отвърнал, че иска Олорин да тръгне като трети пратеник в Средната земя (тук е отбелязано в скоби, че "Олорин обичал останалите там Елдари", явно за да се обясни изборът на Манве). Но Олорин заявил, че е твърде слаб за подобна задача и се бои от Саурон. Тогава Манве казал, че тъкмо заради туй трябва да тръгне и че повелява на Олорин (следващото е нечетливо, но като че се различава думата "трети"). Ала тогаз Варда вдигнала очи и изрекла: "Не като трети"; и Курумо запомнил тия слова.

Бележката завършва със сведението, че по молба на Явана Курумо [Саруман] взел за спътник Айвендил [Радагаст], а Алатар бил придружен от своя приятел Паландо<6>.

На друг нечетливо надраскан лист, явно спадащ към същия период, се казва, че "Курумо трябвало да вземе Айвендил, понеже тъй искала Явана, съпругата на Ауле". Има и неоформени таблици, свързващи имена на Истари и Валари: Олорин с Манве и Варда, Курумо с Ауле, Айвендил с Явана, Алатар с Ороме, и Паландо също с Ороме (но по-късно Паландо е прехвърлен към Мандос и Ниена).

В светлината на горечитирания кратък разказ тези връзки несъмнено означават, че всеки Валар е избрал своя Истар според присъщите му характеристики - а може би дори, че отделните Истари са спадали към

"народа" на съответния Валар, също както във "Валакуента" ("Силмарилион", стр. 29) е казано за Саурон, че "отначало той бил един от Маярите на Ауле и познавал много от премъдростите на своите събратя". Затова е твърде показателно, че именно Ауле избрал Курумо (Саруман). Няма и следа от обяснение защо явното желание на Явана да включи между Истарите някого, който дълбоко да обича нейните творения, е могло да бъде постигнато само като се нареди на Саруман да вземе Радагаст; същевременно намекът от очерка за Истарите, че Радагаст изневерил на задачата поради обичта си към живите твари в Средната земя, не се връзва напълно с факта, че именно затова е подбран от Явана. Освен това както в очерка за Истарите, така и в "За Всевластните Пръстени" се казва, че Саруман е пристигнал пръв и самичък. От друга страна обаче можем да открием известна следа от нежеланата компания на Радагаст в дълбокото презрение на Саруман към него, както го описва Гандалф пред Съвета на Елронд:

"Радагаст Кафявия! - изсмя се Саруман, вече без да крие подигравката. - Радагаст Укротителя на птици! Радагаст Наивника! Радагаст Глупака! Но все пак му стигна умът, за да изиграе ролята, която му отредих."

Докато в очерка за Истарите се казва, че двамината, които потеглили към Изтока, нямали други имена, освен Итрин Луин_, тоест Сините вълшебници (разбира се, в смисъл, че не са имали имена из Запада на Средната земя), тук те са наречени Алатар и Паландо и са свързани с Ороме, макар да няма и намек за причините на тази връзка. Може би (но това е само предположение) от всички Валари тъкмо Ороме най-добре е познавал далечните области на Средната земя, а Сините вълшебници са имали задачата да отпътуват към тези области и да останат там.

Тия записки несъмнено са се появили след завършването на първи том от "Властелинът на Пръстените", но извън този факт не разполагам с никакви сведения за взаимната им връзка по онова време с очерка за Истарите<7>.

Не ми е известно за други ръкописи относно Истарите, освен някои много неясни и частично нечетливи бележки, съставени доста след предишната, вероятно през 1972 година:

Трябва да предположим, че те [Истарите] всички са били Маяри, тоест личности на "ангелско" ниво, макар и не задължително от същия ранг. Маярите били "духове", но владеели способността за превъплъщение и могли да възприемат "човешки" (по-специално елфически) облик. За Саруман се казвало (включително и от самия Гандалф), че е главен сред Истарите - тоест по-високопоставен във Валинор, отколкото другите. Гандалф очевидно е бил следващ по ранг. Радагаст е представен като личност с далеч по-малко сила и мъдрост. За останалите двамина не се споменава в нито една публикувана творба, с изключение на намека за Петимата мъдреци в спора между Гандалф и Саруман ["Двете кули", книга 3, глава 10]. А тия Маяри били пратени от Валарите в съдбовен момент от историята на Средната земя, за да укрепят съпротивата на заслабващите елфи от Запада и на непокварените западни люде, срещу които прииждали далеч по-огромни пълчища от Изтока и Юга. Вижда се, че всеки бил свободен да върши каквото желае при тази мисия; че не им било повелено и не се очаквало да действат заедно_ като малко ядро на сила и мъдрост; и че всеки имал различни сили и склонности, тъкмо поради които бил избран от Валарите.

Други ръкописи са посветени изцяло на Гандалф (Олорин, Митрандир). На гърба на самотния лист с описанието как Валарите са избрали Истарите се появява следният забележителен текст:

Елендил и Гил-галад били съюзници; ала туй бил "Последният съюз" между елфи и люде. При окончателния разгром на Саурон елфите не се включили активно в бойните действия. Леголас вероятно е постигнал най-малко от Деветте Спътници. Галадриел, най-велика сред оцелелите Елдари в Средната Земя, била могъща преди всичко чрез своята мъдрост и добрина, като наставник и съветник в борбата, непокорима в своята съпротива (особено умствено и душевно), но неспособна на наказателно действие. В умален мащаб тя повтаряла отношението на Манве към всеобщото действие. Ала Манве дори след Падението на Нуменор и разрухата на стария свят, дори през Третата епоха, когато Блаженото царство било изнесено извън "Кръговете на света", все пак не бил безучастен наблюдател. Очевидно от Валинор са дошли пратениците, наречени Истари (или Вълшебници), а сред тях и Гандалф, който се оказал водач и организатор както на отбраната, тъй и на нападението.

Кой е бил "Гандалф"? Казват, в по-късни дни (когато в Кралството пак надигнала глава сянката на злото) мнозина Верни от ония времена смятали, че сам Манве се е явил за сетен път като "Гандалф", преди да се оттегли навеки в своята наблюдателница над Таникветил. (Според това поверие твърдението на Гандалф, че "на запад" са го наричали Олорин, е било просто инкогнито, представяне под измислено име.) Аз (естествено) не знам каква е била истината, а и да знаех, би било грешка да говоря по-ясно от самия Гандалф. Ала не вярвам да е било тъй. Манве не ще слезе от Планината чак до Дагор Дагорат и самия Край, когато ще се завърне Мелкор<8>. За да низвергне Моргот, той е изпратил своя вестоносец Еонве. Тогава нима за поражението на Саурон не би пратил някой по-дребен (ала все пак могъщ) дух от ангелския народ, без съмнение равен на Саурон по произход и ранг от самото начало, но не и повече? Олорин е било името му. Ала за Олорин никога не ще узнаем повече, отколкото е разкрил под облика на Гандалф.

Следват шестнайсет реда от поема с твърде своеобразен стих:

Искаш ли да чуеш тайната премъдрост
за петима бродници от страна далечна?
Един се завърна. А другите нивга
във властта човешка света не ще видят
чак до Ден Съдбовен и Дагор Дагорат.
Как ги чу накрая - тайните съвети
вечни Властелини от Аман да пращат?
Пътят е забравен що нататък води,
а със простосмъртни Манве не говори.
От древния Запад вятър го донесе
до ухо заспало в тишина дълбока
под сенките нощни да пристигнат вести
от страни незнайни и древни епохи
през море от време до будната мисъл.
Не ги е забравил Кралят първороден.
В Саурон той виждал бавната заплаха...

Тук има много подробности, свързани с основния въпрос относно грижите

на Манве и Валарите за съдбините на Средната земя след Падението на Нуменор, но едно тяхно обсъждане би излязло извън целите на настоящата книга.

След думите "Ала за Олорин никога не ще узнаем повече, отколкото е разкрил под облика на Гандалф" баща ми е добавил по-късно:

освен това, че Олорин е Върховноелфическо име и следователно трябва да му е дадено от Елдарите във Валинор или да представлява "превод", предназначен да им подсказва нещо. Така или иначе, какъв е бил смисълът на това дадено или преведено име? Думата олор_ често се превежда като "мечта" или "сън", но това не се отнася (с много редки изключения) до човешките "мечти", а още по-малко до сънищата. За Елдарите думата е обозначавала яркото съдържание както на техните спомени_, така и на _въображението_ им - всъщност е ставало дума за ясно виждане_ на неща, които не съществуват в непосредствена близост. Но не само като идея, а като пълно въплъщение във форма и подробности.

Една отделна етимологична бележка дава подобно обяснение:

оло-с_: видение, "фантазия" - общо елфическо название на "мисловно творение", което не съществува реално в Еа, но може да стане видимо и осезаемо чрез Умението (Карме_) на Елдарите. Думата _олос_ обикновено се прилага за красивите_ творения, служещи единствено на артистични цели (тоест, които не са създадени за заблуда или придобиване на власт).

Цитирани са думи, произлизащи от този корен: Куенийското олос_, тоест "мечта, видение", множествено число олози/олори_; _ола- - "мечтая"; _олоста_ - "мечтателен". По-нататък се споменава Олофантур_, по-ранното "истинско" име на Лориен - Валара, който бил "повелител на сънищата и мечтите", по-късно в "Силмарилион" променено на Ирмо_ [също както _Нуруфантур_ се е превърнал в Намо_ (Мандос); но във "Валакуента" е оцеляло общото име на тия двама "братя" - Феантури_].

Този анализ на думите олос_ и _олор_ очевидно е трябвало да бъде свързан с откъса от "Валакуента" ("Силмарилион", стр. 28), където се казва, че Олорин живеел във Валинорския Лориен и че

макар да обичал елфите, той бродел сред тях невидим или под форма близка до тяхната, тъй че не знаели те откъде идват прелестните видения и мъдрите мисли, що сам Олорин влагал в сърцата им.

В един по-ранен вариант на този пасаж се споменава, че Олорин бил "съветник на Ирмо" и че в сърцата на онези, които го слушали, се разбуждали мисли "за прекрасни неща, що още не съществували, ала тепърва можело да се сътворят за прослава на Арда".

В дълга бележка се разяснява онзи откъс от "Двете кули" (книга 4, глава 5), където Фарамир преповтаря в Хенет Анун думите на Гандалф:

Много са имената ми в разни страни. Митрандир сред елфите, Таркун за джуджетата; Олорин бях на младини в забравения Запад<9>, на Юг - Инканус, на Север - Гандалф; на Изток не ходя.

Тази бележка е писана преди второто издание на "Властелинът на Пръстените" през 1966 г. и гласи:

Не е ясно точно кога е пристигнал Гандалф. Той дошъл през Морето, явно горе-долу по същото време, когато за пръв път се забелязали признаци за новото въздигане на "Сянката" - поява и разпространение на зли твари. Но през второто хилядолетие на Третата епоха името му рядко се споменава в летописи и документи. Вероятно дълго е скитал (под променен облик), без да взема участие в дела и събития, като само е изучавал сърцата на елфи и люде, които някога са се противопоставили и все още биха могли да се противопоставят на Саурон. Съхранено е личното му твърдение (или вариант, така или иначе останал недоразбран), че на младини в далечния Запад се е наричал Олорин, но елфите му дали името Митрандир (Сивия странник), джуджетата - Таркун (което казват, че означавало "Човекът с жезъла"), на Юг - Инканус, на Север - Гандалф, а "на Изток не ходя".

Под "Запад" тук очевидно се подразбира далечният Запад отвъд Морето, а не някоя област от Средната земя; името Олорин е Върховноелфическо по форма. "Север" би трябвало да означава северозападните области на Средната земя, из които повечето обитатели останали непоковарени от Моргот и Саурон. В тези области щяло да има най-силна съпротива срещу оцелялото след Врага зло или срещу неговия слуга Саурон, ако той се завърнел отново. Естествено, границите на тази област били твърде неопределени; източният ѝ предел минавал приблизително по река Карнен до сливането с Келдуин (Тичащата река), после до Нурнен и оттам на юг до древните владения на Южен Гондор. (Първоначално в тези рамки се включвал дори и Мордор, който, макар да се намирал извън предишните Сауранови владения "на Изток", бил окупиран като целенасочена заплаха срещу Запада и Нуменорците.) Така "Северът" включва цялата тази огромна област: приблизително от Лунния залив до Нурнен и от Карн Дум до древните южни граници между Гондор и Близък Харад. Гандалф никога не е пътувал отвъд Нурнен.

Този кратък откъс е единственото оцеляло свидетелство за негови пътешествия из по-далечния Юг. Арагорн твърди, че е прониквал до "далечните земи на Рун и Харад, където звездите са чужди" ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 2)<10>. Не бихме могли да предположим, че и Гандалф е сторил същото. Тия легенди са обединени около Севера - защото е представено като исторически факт, че борбата срещу Моргот и неговите слуги обхващала главно северните и по-специално северозападните области на Средната земя, тъй като елфите, а след тях и бягащите от Моргот люде неизбежно са се придвижвали на запад, към Блаженото царство, и на _северозапад_, където бреговете на Средната земя достигали най-близо до Аман. Поради всичко това Харад_, тоест "Юг", е твърде неясно понятие и макар преди Падението си Нуменорците да са изследвали бреговете на Средната земя далече на юг, селищата им отвъд Умбар са били постепенно завзети от местното население, или пък - тъй като Саурон покварил създателите им още в Нуменор - станали враждебни и се присъединили към Саурановите владения. Но южните области, които поддържали връзки с Гондор (и гондорците ги наричали просто Харад, тоест "Юг", Близък или Далечен) вероятно са били по-подходяща почва за "съпротива", а и там Саурон разгърнал най-трескава дейност през Третата епоха, понеже от ония места черпел човешка сила за борбата си срещу Гондор. Изглежда напълно възможно Гандалф да е пътувал из тези области през ранните дни на своите дела.

Но "Северът" си оставал негова основна територия, особено северозападните области на Линдон, Ериадор и Андуинската долина.

Първоначалните му съюзници са били Елронд и северните Дунеданци (Скиталците). Типична за него била обичта към "Полуръстовете", тъй като в своята мъдрост предугаждал бъдещия им велик принос и същевременно разбирал техните вродени достойнства. Гондор привличал по-малко вниманието му по същата причина, която го правела най-интересен за Саруман - тази страна била център на мъдрост и мощ. Нейните потомствени владетели и техните традиции безрезервно се опълчвали срещу Саурон, най-вече в политическо отношение - кралството им възникнало като пряка заплаха срещу него и можело да съществува само докато го отблъсквало с въоръжена сила. Гандалф не намирал начин да насочва или поучава горделивите гондорски управници и едва в упадъка на тяхната власт, когато вече били пречистени чрез доблест и вяроност на една привидно загубена кауза, той започнал да проявява дълбок интерес към тях.

Името Инканус_ изглежда "чуждо" - нито Западняшко, нито елфическо (Синдаринско или Куенийско), нито пък може да се обясни чрез някой от съхранените езици на северните люде. Една бележка в Книгата на Тана твърди, че е Куенийски вариант на дума от езика на Харадримите, означаваща просто "северен съгледвач" (Инка + нус_)<11>.

Гандалф_ е просто заместване на истинското име в английското повествование, извършено по същия начин, както при имената на хобити и джуджета. Всъщност това е истинско норвежко име (среща се като име на едно от джуджетата във "Вьолуспа")<12>, което използвах, понеже вероятно съдържа корена гандр_ - жезъл, особено такъв, използван при "магия" - и би могло да означава "елфически мъдрец с (магически) жезъл". Гандалф не бил от елфите, но хората биха го свързали с тях, понеже навсякъде се знаело за неговата дружба с елфическите племена. Тъй като се приписва на "Севера" като цяло, Гандалф_ вероятно би трябвало да представлява Западняшко име, но с елементи от елфическите езици.

Съвсем различен възглед за смисъла на Гандалфовите думи "на Юг - Инканус" и за произхода на името срещахме в бележка от 1967 година:

Остава твърде неясно какъв смисъл е вложен в понятието "Юг". Гандалф отричал някога да е посещавал "Изтока", но всъщност изглежда, че е ограничил пътешествията и делата си само до западните земи, населени от елфи и хора, които като цяло били враждебно настроени към Саурон. Във всеки случай би било неправдоподобно да допуснем че някога е пътувал или оставал задълго в Харад (още по-малко в Далечен Харад!), та да получи специално име в чуждите езици на тия слабо познати области. Следователно Югът би трябвало да означава Гондор (в най-широкия смисъл на тия земи през разцвета на кралството). Но по време на настоящия разказ Гандалф винаги бива наричан в Гондор с името Митрандир (от хората с висок пост или нуменорско потекло като Денетор, Фарамир и др.). Това име е Синдаринско и неведнъж се споменава, че го използват елфите; но високопоставените люде в Гондор знаели и говорили този език. "Народното" име на Западняшки или Общ език очевидно е означавало "Сивоплащ", но тъй като било измислено отдавна, се съхранило в архаична форма. Може би го срещахме при името Гандалф Сиводомни_, използвано от Еомер в Рохан.

Тук баща ми стига до извода, че "на Юг" се отнася до Гондор и че Инканус (също като Олорин) е Куенийско име, но създадено в Гондор през по-ранни времена, когато Куенийският език все още се използвал широко от

мъдреците и летописците, както е било и в Нуменор.

В "Разказ за годините" е казано, че Гандалф се появил из Запада към началото на единайсети век от Третата епоха. Ако допуснем, че отначало е посещавал Гондор достатъчно често и задълго, та да получи там име или имена - например по времето на Атанатар Алкарин, около 1800 години преди Войната за Пръстена - би било възможно да възприемем Инканус като Куенийско име, което впоследствие било забравено и се помнело само от мъдреците.

В светлината на това предположение се предлага произход на името от Куенийските съставки ин(ид)-, тоест "ум" и _кан- - "повелител", особено в думи като кано, кану - "владетел, управник, вожд" (по-късно това е втората частица на имената Тургон_ и _Фингон_). В тази бележка баща ми се позовава на латинската дума инканус_, тоест "сивокос", по такъв начин, сякаш намеква, че при написването на "Властелинът на Пръстените" името е произлязло точно от нея, което би било твърде изненадващо, ако наистина е вярно; в края на анализа той отбелязва, че съпадението между Куенийското име и латинската дума трябва да бъде разглеждано по същия начин, както и съпадението на Синдаринското Органк_, тоест "раздвоен връх", с англосаксонската дума орпанк_ - "хитроумно устройство", което е превод на истинското име в езика на Рохиримите.

БЕЛЕЖКИ

1 В "Двете кули" (книга 3, глава 8) се казва, че Саруман е "признат от мнозина за предводител на вълшебниците", а пред Съвета на Елронд ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 2) Гандалф изрично заявява: "Саруман Белия е най-велик в моя орден".

2 Думите, с които Кирдан предал Огнения Пръстен на Гандалф в Сивите заливи, са описани малко по-другояче в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 395), а почти същите слова срещаме и в Приложение Б към "Властелинът на Пръстените" (встъпителната бележка към "Разказ за годините" на Третата епоха).

3 В едно писмо от 1958 г. баща ми споделя, че не знае нищо конкретно за "другите двама", тъй като те нямали нищо общо с историята на северозападните области от Средната земя. "Мисля - пише той, - че са заминали като пратеници из далечните области на Изтока и Юга, недостъпни и непознаваеми за Гондор - един вид като мисионери из окупираните от врага области; боя се обаче, че те са се провалили като Саруман, макар и по различен начин; и подозирам, че са били източници или основатели на тайни култове и "магически" обичаи, оцелели далеч след гибелта на Саурон."

4 В една от най-последните бележки за имената на Истарите се казва, че името на Радагаст било дадено от хората в Андуинската долина и "днес е непреводимо". За Росгобел, наречен в "Задругата на Пръстена" (книга 2, глава 3) "древния дом на Радагаст", се казва, че е бил "в горските покрайнини между Равноскал и Стария горски път".

5 От споменаването на Олорин във "Валакуента" ("Силмарилион", стр. 28) става ясно, че Истарите всъщност са били Маяри; защото Олорин е истинското

име на Гандалф.

6 Изглежда, че Курумо_ е староелфическото име на Саруман и не се среща никъде другаде; Синдаринската форма е Курунир_. Името _Саруман_, както го наричат Северните люде, съдържа англосаксонската дума *searu, saru* - "сръчност, умение, хитроумно устройство". Айвендил_ вероятно означава "любител на птиците"; можем да го сравним с "птичето езеро" Линаевен_ в Невраст (виж думата лин (1)_ в Приложението към "Силмарилион"). За смисъла на името Радагаст_ виж в основния текст и Бележка 4. _Паландо_ навярно съдържа частицата палан_, тоест "надалеч", срещана в думата _палантир_ и в името на Алдарионовия кораб "Паларан"_ - "Скиталец".

7 В едно писмо от 1956 г. баща ми споделя: "Едва ли във "Властелинът на Пръстените" е споменато нещо, което да не съществува_ наистина в своя собствена плоскост (на вторична или допълнително-творческа реалност)", а в бележка под линия към този текст добавя: "Сещам се единствено за котките на Кралица Берутиел и имената на останалите двама вълшебници (петима без Саруман, Гандалф, Радагаст)". [В Мория Арагорн казва за Гандалф: "Сред черна нощ той би открил пътя към дома по-лесно, отколкото котките на Кралица Берутиел" ("Задругата на Пръстена", книга 2, глава 4).]

Обаче дори и историята за Кралица Берутиел съществува, макар и в много "суров" и донякъде нечетлив вид. Тя била злонравната, саможива и студена съпруга на Таранон, дванайсети крал на Гондор (830-913 г. от Третата епоха) и пръв от "Корабните крале", който се възкачил на престола с името Фаластур, тоест "Повелител на бреговете" и бил първият бездетен крал (Приложение А към "Властелинът на Пръстените"). Берутиел живеела в Кралския дом в Осгилиат, тъй като ненавиждала шума и мириса на морето и не понасяла двореца, който Таранон изградил под Пеларгир "върху арки, забили нозе дълбоко в просторните води на Етир Андуйн"; мразела всяко творчество, всички цветове и изискани украшения, носела само черно и сребристо и живеела в оскъдно обзаведени покои, а градините на дома в Осгилиат били изпълнени с грозни скулптури под кипарисови и ясенови дървета. Имала девет черни котки и една бяла - нейни робини, с които разговаряла или четяла мислите им, пращала ги да разкриват всички мрачни тайни на Гондор, тъй че знаела всичко онова, "що хората най-силно желаят да скрият", при което заръчвала на бялата котка да следи черните и да ги измъчва. Никой в Гондор не смеел да ги докосне; всички се бояли от тях и проклинали, колчем ги виждали да минават. Почти целият остатък от този единствен ръкопис е напълно нечетлив с изключение на края, където се казва, че името ѝ било изтрито от Книгата на кралете ("ала човешката памет не е затворена само в книгите и котките на Кралица Берутиел никога не напуснали хорските езици"), и че крал Таранон я качил самичка с котките върху кораб, а сетне го пуснал да се носи из морето по волята на северния вятър. За сетен път корабът бил видян да прелита под лунния сърп покрай Умбар с една котка върху мачтата и друга застанала като статуя на носа.

8 Това е намек за Второто пророчество на Мандос, което не се описва в "Силмарилион"; да се обясни то тук би било невъзможно, тъй като подобно начинание изисква подробен разказ за развитието на митологичната история в сравнение с публикувания вариант.

9 При разговора си с хобитите и Гимли в Минас Тирит след коронацията

на крал Елесар Гандалф отново казва: "Олорин бях в забравения Запад"; виж "Походът към Еребор".

10 Споменаването на "чужди звезди" се отнася единствено до Харад и трябва да означава, че Арагорн е пътувал из южното полукълбо. [Бележка на автора.]

11 Над последната буква на Инка-нус_ има знак, който подсказва, че последният звук би трябвало да е "ш".

12 Една от поемите в сборника от древен норвежки епос, известен под заглавието "Поетичната Еда" или "По-голямата Еда".

III

ПАЛАНТИРИТЕ

Без съмнение палантирите_ никога не са били широко употребявани или широко известни дори и в Нуменор. В Средната земя ги охранявали под стража в специални стаи върху могъщи кули, като до тях имали достъп само крале, управници и доверени пазители, но никога не се използвали или показвали на обществено място. Ала до прекъсването на кралския род те не са били зловеща тайна. Работата с тях не представлявала заплаха и нито един крал или упълномощен представител не би се поколебал да разкрие знанията си за делата или възгледите на далечен владетел, ако ги е получил чрез Камъните<1>.

След времето на Кралете и загубата на Минас Итил не се срещат по-нататъшни споменавания за тяхна открита и официална употреба. В Севера не останал отговарящ Камък след корабкрушението на Последния крал Арведуи през 1975 година<2>. През 2002 г. изчезнал Итилският камък. След това останали само два: Анорският камък в Минас Тирит и Ортанкският камък<3>.

Две неща допринесли за занемаряването на Камъните и изчезването им от общонародната памет. Първо - неизвестната съдба на Итилския камък: с право предполагали, че е бил унищожен от бранителите преди Минас Итил да бъде превзет и разграбен<4>; но очевидно било възможно да е пленен и попаднал в ръцете на Саурон, тъй че мъдрите и далновидните трябва да са размислили над това. Изглежда, наистина са го сторили и са стигнали до извода, че Камъкът не би му помогнал особено да навреди на Гондор, освен ако е можел да осигури връзка с друг Камък, който да е в съгласие с него<5>. Можем да предположим, че именно по тази причина Анорският камък, относно който всички архиви на Наместниците мълчат чак до Войната за Пръстена, е бил пазен в най-строга тайна, като до него имали достъп единствено властващите Наместници, но никой от тях (поне така изглежда) не го е използвал преди Денетор Втори.

Втората причина се крие в упадъка на Гондор и загубата на интерес към историческите познания у всички, освен шепа най-доблестни мъже, ако разбира се не броим родословните проучвания на потекло и роднински връзки. След времето на Кралете Гондор потънал в своеобразно "средновековие" на чезнещи знания и употреба само на най-прости умения. Връзките се осигурявали чрез пратеници и вестноосци, или при най-спешни случаи - чрез сигнални огньове, а ако Камъните на Анор и Ортанк още се съхранявали като древни съкровища,

известни само на шепа избраници, то в цялостната народна памет вече чезнел споменът за Седемте камъка от древността и макар че още се помнели стихчетата за тях, вече никой не ги проумявал; в легендите тяхната способност се прехвърляла върху някогашните крале, надарени с елфическа мощ и проницателен взор, обкръжени от бързокрили духове, които им носели вести или бързали да предадат надалеч кралската воля.

Изглежда, че по онова време Ортанкският камък останал задълго забравен от Наместниците; от него вече нямало никаква полза, а бил на сигурно място в непристъпната кула. Дори и да не падала над него сянката на съмнението около Итилския камък, той се намирал в област, с която Гондор все повече губел връзка. Каленардон открай време не бил гъсто населен, а през 1636 година жестоко пострадал от Черната чума и след това продължил непрекъснато да губи жителите си от нуменорско потекло, които се преселвали към Итилиен и земите около Андуйн. Исенгард останал лично владение на Наместниците, но Ортанк пустеел заключен и ключовете се съхранявали в Минас Тирит. Ако Наместникът Берен изобщо е помислил за Камъка, когато връчил ключовете на Саруман, то навярно е решил, че едва ли някой ще го опази по-добре от Саурон, отколкото предводителят на Съвета.

Без съмнение Саруман чрез своите проучвания<6> опознал твърде добре Камъните, които привлекли вниманието му, и се убедил, че Ортанкският камък още е в своята кула. Той получил ключовете на Ортанк през 2759 година, привидно като пазител на крепостта, упълномощен от гондорския Наместник. По онова време Ортанкският камък едва ли е представлявал някакъв интерес за Белия съвет. Единствен Саруман, след като спечелил благоволенieto на Наместниците, успял да проучи задълбочено гондорските архиви и да осъзнае какъв интерес представляват оцелелите палантири_ и за какви цели биха могли да послужат; ала не споделил нищо със своите колеги. От завист и омраза към Гандалф, Саруман престанал да си сътрудничи със Съвета, чиято последна среща била през 2953 година. След това Саруман без никакво официално изявление превърнал Исенгард в своя лична собственост и престанал да обръща внимание на Гондор. Без съмнение Съветът е посрещнал това твърде неодобрително; но Саруман бил свободен в решенията си и имал право да действа по свои независими замисли в борбата срещу Саурон<7>.

Независимо от това отделните членове на Съвета вероятно знаели за камъните и някогашното им местонахождение, но не ги смятали за особено важни в новите времена - те били само част от историята на Дунеданските кралства, вълшебни и възхитителни, но в по-голямата си част вече изгубени или безполезни. Не бива да забравяме, че първоначално Камъните били "невинни" и не служели на зли намерения. Едва Саурон ги превърнал в зловещи инструменти за покоряване и заблуда.

Може би (предупреден от Гандалф) Съветът е почнал да се съмнява в замислите на Саруман относно Пръстените, но дори и Гандалф не знаел, че той е станал Сауранов съюзник или слуга. Разкрил го едва през юли 3018 година. Но макар че в по-късни години Гандалф разширил своите познания и сведенията на Съвета за историята на Гондор чрез проучване на тамошните документи, основна всеобща грижа си оставал Пръстенът; никой не осъзнавал скритите заложиби на Камъните. Очевидно едва малко преди Войната за Пръстена Съветът започнал да се съмнява относно съдбата на Итилския камък, но не успял (което е напълно разбираемо дори за личности като Елронд, Галадриел и Гандалф, като се има предвид тежестта на техните грижи) да оцени последствията, да предвиди какво би станало, ако Саурон завладее единия

Камък, а някой друг използва втория. Чак когато край Дол Баран се проявило въздействието на Ортанкския камък върху Перегрин, изведнъж станало ясно, че връзката между Исенгард и Барад-дур (нейното съществуване излязло наяве, след като се разкрило обединеното нападение на отряди от Исенгард и Саруманови войски срещу Задругата в Парт Гален) всъщност се осъществява чрез Ортанкския камък... и още един палантир_.

В своя разговор с Перегрин след потеглянето от Дол Баран ("Двете кули", книга 3, глава 11) Гандалф цели преди всичко да даде на хобита известна представа за историята на палантирите_, тъй че да осъзнае поне донякъде с колко древни, достойни и могъщи неща е опитал самонадеяно да си играе. Не е искал да изложи хода на собствените си открития и разсъждения, освен самия им край - да обясни как Саурон е получил власт над тези предмети, което ги прави гибелни за всекиго_, дори и да е посегнал към тях с най-възвишени намерения. Но същевременно Гандалф най-сериозно и съсредоточено е обмислял всичко свързано с Камъните, преценявайки връзката на разкритието от Дол Баран с множество забелязани от него тревожни факти - например изключителните знания на Денетор за далечни събития и преждевременното му състаряване малко след като навършил шейсет години, макар че произхождал от дълголетен род. Без съмнение Гандалф е бързал да стигне до Минас Тирит не само поради недостига на време и надвисналата война, но още повече заради внезапната си тревога, че Денетор също е използвал палантир_, Анорския камък, и заради желанието да прецени какво е било въздействието върху него - дали в тежкото изпитание на една отчаяна война не би се разкрило, че той (също като Саруман) вече не заслужава доверие и е готов да се предаде на Мордор. Именно в светлината на тези съмнения трябва да се разглеждат взаимоотношенията между него и Денетор след пристигането му в Минас Тирит, както и всичко, което са си казали<8>.

Така че палантирът_ от Минас Тирит заел важно място в размислите му едва след премеждието на Перегрин край Дол Баран. Но разбира се, той знаел или се досещал за неговото съществуване много по-отдавна. Твърде малко се знае за историята на Гандалф до края на Тревожния мир (2460 г.) и създаването на Белия съвет (2463 г.), а особеността му интерес към Гондор сякаш се проявява едва след като Билбо намира Пръстена (2941 г.) и Саурон открито се завръща в Мордор (2951 г.)<9>. Тогава вниманието му (също като вниманието на Саруман) било приковано към Пръстена на Исилдур; но проучвайки архивите на Минас Тирит той вероятно е узнал много за гондорските палантири_, макар че в момента проявил далеч по-малко разбиране на тяхното значение, отколкото Саруман, чиято мисъл, за разлика от тази на Гандалф, се стремяла най-вече към могъщи изобретения и инструменти, а не към хората. Все пак навярно по онова време Гандалф вече е знаел повече от Саруман за същността и произхода на палантирите_, тъй като всичко свързано с древното Арнорско кралство и по-нататъшната история на ония области било негова основна специалност, а и поддържал тясна връзка с Елронд.

Но Анорският камък се бил превърнал в тайна - след падането на Минас Итил за него не се споменавало никъде в летописите и архивите на Наместниците. От историческите данни ставало ясно, че нито Ортанк, нито Бялата кула в Минас Тирит са били някога завладявани и разграбвани от враговете, следователно можело да се предположи, че Камъните най-вероятно стоят недокоснати на предишните си места; ала не се знаело дали не са преместени от Наместниците, може би "дълбоко заровени"<10> в някоя потайна съкровищница или дори в някое последно убежище из планините подобно на Черноден.

Летописците би трябвало да предадат думите на Гандалф в смисъл, че не е предполагал Денетор да дръзне да използва Камъка в дните на своята мъдрост^{<11>}. Той не е могъл да го знае като установен факт, тъй като завинаги ще си остане само догадка кога и защо Денетор е дръзнал да посегне към Камъка. Гандалф може да мисли каквото си иска по въпроса, но според онова, което е казано за Денетор, той вероятно е почнал да използва Анорския камък далеч преди 3019 година, много преди Саруман да рискува същото с Ортанкския камък. Денетор е наследил Наместничеството през 2984 г., когато бил на петдесет и четири години - властен мъж, мъдър и безмерно учен за ония времена, надарен с могъща воля, неукротим и уверен в силите си. За пръв път околните забелязали неговата "суровост" след смъртта на съпругата му Финдуилас през 2988 г., но изглежда напълно ясно, че след като получил власт, той незабавно се е обърнал към Камъка, тъй като отдавна изучавал палантирите и всички сведения за тях и тяхната употреба, съхранявани в специалните Наместнически архиви, до които освен властващия Наместник имал достъп само неговият наследник. През последните години от управлението на своя баща Ектелион Втори, той навярно страстно е желаел да се посъветва с Камъка, докато тревогата в Гондор нараствала, а собственото му положение било разклатено от славата на "Торонгил"^{<12>} и благоволенieto на баща му към чужденеца. Поне отчасти неговата постъпка трябва да е била продиктувана от завист към Торонгил и враждебност към Гандалф, в чиито съвети баща му се вслушвал най-внимателно по време на възхода на Торонгил; Денетор искал да надмине по знания и сведения тези "натрапници", а ако е възможно - и да ги държи под око, когато са другаде.

Непоносимото изтощение от сблъсъка на Денетор със Саурон не бива да се смесва с цялостното натоварване при употреба на Камъка^{<13>}. Денетор смятал (и не без основание), че може да се справи с второто; сблъсъкът със Саурон най-вероятно е дошъл едва след години и първоначално Денетор едва ли е допускал нещо подобно. За употребата на палантирите и за разликата между самостоятелната им употреба за "виждане" и използването им за връзка с друг Камък и неговия "наблюдател", виж в края на настоящия текст. След като овладял уменията, Денетор можел чрез Анорския камък да узнава подробности за далечни събития и дори след като Саурон открил това, не е имало никаква пречка да продължи, стига да имал достатъчно сила, за да насочва Камъка към своите цели въпреки непрестанните опити на Саурон да "изтръгне" Анорския камък към себе си. Също така трябва да се има предвид, че Камъните са били само дребна част от необятните замисли и операции на Саурон - в тях той открил средство да заблуди и покори двама свои противници, но не искал (и не можел) да държи Итилския камък под непрестанно наблюдение. Не е било присъщо за него да поверява подобни инструменти на своите подчинени; а и не разполагал с нито един слуга, чиито духовни сили да надвишават тия на Саруман или дори на Денетор.

В случая с Денетор, Наместникът е черпел сила срещу Саурон и от самия факт, че Камъните били по-податливи спрямо законните си притежатели - това се отнасяло най-вече до "Елендиловите наследници" (и Арагорн), но важало и за такива с наследствена власт (като Денетор), за разлика от Саруман или Саурон. Струва си да отбележим, че пагубният ефект е бил различен. Саруман попаднал във властта на Саурон и желаел неговата победа, или поне не ѝ се противопоставял. Денетор продължил твърдо да отхвърля Саурон, но бил заставен да повярва, че неговата победа е неизбежна и изпаднал в отчаяние. Несъмнено главната причина за тази разлика е там, че Денетор притежавал могъща воля и поддържал душевното си равновесие до последния удар -

смъртоносната (както изглеждало) рана на единствения му оцелял син. Той бил горделив, но гордостта му в никакъв случай не може да се нарече "себична": обичал Гондор и неговия народ, а себе си смятал за избран от съдбата, за да поведе кралството в ония отчаяни времена. И на второ място - Анорският камък му принадлежал по право, тъй че нищо, освен собственото благоразумие, не му забранявало да го използва в тревожните събития. Той вероятно се досещал, че Итилският камък е попаднал в нечисти ръце и рискувал да се свърже с него, разчитайки на силата си. Тази самоувереност не е била безпочвена. Саурон не успял да го покори и му повлиял единствено чрез измами. Вероятно отначало Денетор не поглеждал към Мордор, а се задоволявал с "далечните гледки", които му предлагал Камъкът; отгук идвала и поразителната му осведоменост за далечни събития. Не се знае дали при това му се е случвало да се свърже с Органкския камък и Саруман; най-вероятно - да, при което е имал полза от връзката. Саурон не можел да се намеси в тези разговори; само наблюдателят на Главния камък в Осгилиат можел да "подслушва". Когато два от останалите Камъни водели беседа, всеки друг би ги открил слепи и неми<14>.

Навярно гондорските крале и Наместници са съхранили най-обширни познания за палантирите и тези познания са се прехвърляли от поколение на поколение дори когато никой вече не си служел с тях. Камъните били неотменен дар на Елендил и неговите наследници, които единствени ги притежавали с пълно право; това обаче не означава, че никой друг не е могъл да ги употреби. В рамките на закона можел да го стори всеки упълномощен от "Анарионовия наследник" или "Исилдуровия наследник", тоест от законния крал на Гондор или Арнор. Всъщност най-често трябва да са ги използвали именно подобни упълномощени лица. Всеки камък имал отделен пазител, чиито задължения предвиждали да "наблюдава Камъка" през определени интервали, или когато е необходимо. На някои други лица също се разрешавало да посещават Камъните; кралските съветници, натоварени с онова, което днес бихме нарекли "разузнаване", редовно използвали тази привилегия, след което в зависимост от обстоятелствата споделяли събраната информация с краля насаме или пред другите съветници. В късната епоха на Гондор Наместническата служба придобила допълнителна важност и станала наследствена, осигурявайки така да се каже постоянен "помощник и заместник" на краля; изглежда, че по това време употребата на Камъните е била оставена изцяло в ръцете на Наместниците, в резултат на което всички познания около нея почнали да се предават по наследство в техния род. Тъй като Наместничеството станало наследствено след 1998 година<15>, от онова време нататък правото за пряка или косвена употреба на Камъните се предавало по родова линия и Денетор го е притежавал напълно законно<16>.

С оглед на повествованието във "Властелинът на Пръстените" трябва обаче да отбележим, че далеч над подобна "отстъпена" власт, та била тя и предадена по наследство, стояли правата на "Елендиловия потомък" (тоест законен наследник на престола и властта в нуменорските кралства) да използва който и да било от палантирите. Затова Арагорн обявил правото си да притежава Органкския камък, който бил останал без друг собственик или пазител; освен това той е бил на практика законен крал на Гондор и Арнор, следователно имал правото при необходимост да отмени всички предишни разпоредби.

Днес "познанията за Камъните" са забравени и можем само отчасти да ги

възстановим чрез догадки и косвени сведения. Те били идеално кръгли и обикновено изглеждали направени от плътно стъкло или кристал с наситено син оттенък. Най-малкият е имал диаметър около един фут, но някои, например Камъните в Осгилиат и Амон Сул, са били много по-големи и сам човек не можел да ги повдигне. Първоначално се разполагали на места, приспособени за размерите и целите им; за поставка служела маса от черен мрамор с кръгла вдлъбнатина, в която Камъкът лесно можел да бъде завъртян. Били много тежки, но напълно гладки и не биха пострадали, ако по случайност или зъл умисъл паднали от масата. Всъщност тогавашните люде не са разполагали със сила, способна да ги унищожи, макар някои да смятали, че огромна жега, като например тази на Ородруин, може да ги разруши и предполагали, че такава е била съдбата на Итилския камък при рухването на Барад-дур.

Макар и без никакви външни белези, те имали постоянни полюси_ и първоначално се разполагали във вдлъбнатините така, че да стоят "изправени" - техният диаметър от полюс до полюс трябвало да сочи към центъра на Земята, като "долният" полюс да бъде отдолу. В това положение страничната повърхност получавала видения отвън и ги предавала на "наблюдателя" от другата страна. Следователно наблюдател, който желаел да погледне на запад, трябвало да застане откъм източната страна на Камъка, а ако искал да насочи поглед на север, трябвало да се извърти наляво, тоест към южната страна. Но по-малките Камъни в Ортанк, Итил, Анор, а вероятно и в Ануминас, имали първоначално и фиксирана насока, тъй че (например) западната им страна да гледа единствено на запад, а обърната във всяка друга посока да остава сляпа. Ако Камъкът случайно бъдел разместен, трябвало отново да бъде нагласен на око и в такива случаи се налагало да го въртят. Но при хвърлянето му отвисоко, както станало с Ортанкския камък, нещата не били толкова прости. Тъй че единствено по "случайност" (както би казал Гандалф) при своята рискована игра с Камъка Перегрин го е сложил на земята приблизително "изправен" и е седнал от западната му страна, докато източната е била обърната на изток. По-големите Камъни не са имали подобни ограничения - наблюдателят можел да ги върти както си иска, но те продължавали да "виждат" във всички посоки<17>.

Сами по себе си палантирите_ можели единствено да "виждат" - не предавали звука. Без повелята на могъща воля те имали склонност да се лутат и "виденията" им често били хаотични (поне така изглеждало). Така например от висока кула западната им страна би гледала към далечината, като гледката постепенно се замъглява отгоре, отдолу, отляво и отдясно, а предметите постепенно се смаляват и губят яснота. Онова, което "виждали", често се влияело от случайност, тъмнина или "забулване" (виж малко по-долу). Виденията на палантирите_ не били "заслепявани" или "засенчвани" от физически препятствия, пречел им единствено мракът; така например те биха могли да разгледат вътрешността_ на някоя планина, както ние бихме надникнали в тъмна стая, но при това не биха видели нищо, върху което не пада светлина. Можели да виждат през стените на стаи, пещери и подземия, но без осветление не различавали нищо; те самите били неспособни да осветяват предметите. Съществувал начин да им се попречи чрез процес, наречен "забулване", при който Камъкът виждал определени области само като сянка или гъста мъгла. Как е било извършвано това (от онези, които знаели за Камъните и възможността да бъдат наблюдавани) ще остане навеки сред изгубените загадки на палантирите_<18>.

С усилие на волята наблюдателят можел да насочи_ видението на Камъка към определена точка върху правата линия или близо до нея<19>.

Неконтролираните "видения" били дребни, особено в малките Камъни, макар че изглеждали по-едри за човек, застанал на известно разстояние от повърхността на палантира_ (най-подходящото разстояние е било около три фута). Но по волята на силен и обучен наблюдател далечните предмети можели да се увеличават, ставайки по-близки и ясни, докато обкръжението им изчезвало почти напълно. Така например човешка фигура в далечината би се виждала съвсем дребна, не повече от сантиметър, тоест почти неразличима сред пейзажа или тълпа от други хора; но чрез съзнателно усилие наблюдателят можел да увеличи и избистри видението, докато накрая види човека висок педя или две, при което би могъл отлично да го разпознае. При още по-голямо усилие можели да се увеличават и отделни подробности, тъй че например наблюдателят отдалече да различи дали този човек има пръстен на ръката си.

Но това "съсредоточаване" било свързано с тежки усилия и можело да доведе до пълно изтощение. Затова към него се прибегвало само когато сведенията били крайно необходими и благоприятният случай (евентуално подпомогнат от допълнителни сведения) позволявал на наблюдателя да открие търсената подробност (важна за него и непосредствената му задача) сред множеството видения на Камъка. Да вземем този пример: разтревожен за Рохан, Денетор седи пред Анорския камък и се пита дали трябва незабавно да запали сигналните клади и да изпрати Червената стрела; при това той би могъл да застане на линията запад-северозапад, която минава през Рохан близо до Едорас и продължава към Бродовете на Исен. По онова време е можел да зърне придвижване на хора. В такъв случай навярно би се съсредоточил (пак като пример) върху една отделна група, да разбере, че ездачите са Рохирими и накрая да различи познато лице, да речем Гандалф, който препуска с подкрепленията за Шлемово усое, но внезапно се отделя и поема на север<20>.

Сами по себе си палантирите_ не можели да проникват в мислите на хората неусетно и против тяхната воля; защото прехвърлянето на мисли изисквало желание_ от двете страни и мисълта (възприемана като говор)<21> можела да се предава само между два Камъка "в съгласие" един с друг.

БЕЛЕЖКИ

1 Несъмнено те са използвани през 1944 година при консултациите между Арнор и Гондор относно наследника на короната. "Вестите" за бедите из Северното кралство, получени в Гондор през 1973 г., навярно са били последният случай на тяхна употреба преди приближаването на Войната за Пръстена. [Бележка на автора.]

2 Заедно с Арведуи изчезнали Камъните от Ануминас и Амон Сул (Бурния връх). Третият палантир_ на Севера бил в кулата Елостирион върху Емин Бераид и притежавал особени свойства (виж Бележка 16).

3 Камъкът от Осгилиат бил загубен във водите на Андуйн по време на гражданската война през 1437 г.

4 За възможността да бъдат унищожени палантирите_ виж по-нататък в текста. В бележката за 2002 г. от "Разказ за годините" и в Приложение А към "Властелинът на Пръстените" се посочва категорично, че палантирът_ е бил пленен при падането на Минас Итил; но баща ми отбелязваше, че тези летописи

са били създадени след Войната за Пръстена и въпреки цялата си категоричност твърдението е само догадка. Игилският камък повече не бил открит и вероятно е унищожен при рухването на Барад-дур.

5 Сами по себе си Камъните можели единствено да виждат_ - сцени и образи от далечни места или от миналото. Те оставали без обяснение; и във всеки случай за хората от по-късни времена се оказало трудно виденията да бъдат избирани чрез волята или желанието на наблюдателя. Но когато нечий друг ум заемал отсрещния камък "в съгласие", ставало възможно мислите да бъдат "прехвърляни" (възприемали се като "говор") и видения от съзнанието на единия наблюдател да се прехвърлят чрез Камъка у другия. [Виж по-нататък в текста и Бележка 21.] Тази възможност се използвала главно при размяна на съвети, мнения и необходими за управлението вести; по-рядко за дружески беседи и размяна на приветствия или съболезнования. Единствено Саурон е употребил Камък, за да прехвърли могъщата си воля, да се наложи над изтощения наблюдател и тъй да го подчини на своите заповеди, като изтръгне от него всички потайни мисли. [Бележка на автора.]

6 Заслужава да си припомним думите на Гандалф пред Съвета на Елронд, че Саруман дълго е проучвал свитъците и книгите в Минас Тирит.

7 Що се отнася до "по-светската" политика на власт и военна сила, Исенгард бил отлично разположен като ключ към Роханския пролом. Там се намирала слабата точка в отбраната на Запада, особено след упадъка на Гондор. През пролома можели тайно да преминават вражески съгледвачи и вестоносци, а дори и цели войски, както в предишни епохи. Съветът, изглежда, не е усещал това, тъй като вече дълги години над всичко ставашо в Исенгард тегнела най-строга тайна. Използването, а може би и специалното отглеждане на орки оставало неизвестно, но сигурно е започнало не по-рано от 2990 година. Оркските войски вероятно не са били използвани извън територията на Исенгард преди нападението срещу Рохан. Ако Съветът е знаел всичко това, то естествено веднага би се разкрило, че Саруман е преминал на страната на злото. [Бележка на автора.]

8 Денетор явно е разбрал за догадките и подозренията на Гандалф, при което проявил едновременно гняв и насмешка. Заслужават внимание думите му при срещата с Гандалф в Минас Тирит ("Завръщането на краля", книга 5, глава 1): "за тия дела вече знам колкото ми е нужно, преди да връхлети ударът от Изтока", а още по-многозначителни са следващите му думи: "Да, казват, че Камъните са изчезнали, ала и до днес властелините на Гондор са по-зорки от простолудието и получават вести отвсякъде". Съвсем отделно от палантирите Денетор е бил надарен с изключителна духовна мощ и умеел светкавично да разчита скритото зад лица и думи, но освен това може би наистина е зърнал чрез Анорския камък видения от събитията в Рохан и Исенгард. [Бележка на автора.]

9 Заслужава внимание откъсът от "Двете кули" (книга 4, глава 5), в който Фарамир (роден през 2983 г.) си спомня, че е виждал Гандалф в Минас Тирит като дете и по-късно още два-три пъти; споменава също така, че вълшебникът е идвал поради интереса си към древните летописи. Последното посещение трябва да е било през 3017 г., когато Гандалф открил свитъка на Исилдур. [Бележка на автора.]

10 Това е отправка към думите на Гандалф пред Перегрин ("Двете кули", книга 3, глава 11): "Кой знае къде лежат днес изгубените Камъни на Арнор и Гондор, в земните ли недра или в морските дълбини?"

11 Става дума за твърдението на Гандалф след гибелта на Денетор в "Двете кули" (книга 5, края на глава 7). Баща ми бе решил (при съставянето на настоящия текст) да поправи израза "не дръзваше да го използва" на "не би дръзнал да го използва", обаче тази поправка (вероятно по недоглеждане) не бе включена в преработеното издание. Виж бележката за палантирите в Увода към първа част.

12 Торонгил ("Звезден орел") било тайното име, под което Арагорн служил в Гондор на Ектелион Втори; виж "Властелинът на Пръстените", Приложение А ("Наместниците").

13 Използването на палантирите_ представлявало тежко душевно натоварване, особено у хората от по-късни времена, които не били обучени за подобна задача, тъй че не причината за Денеторовата "суровост" се крие не само в тревогите, но и в изтощението. Вероятно съпругата му е открила това преди другите, което е допринесло за нейното нещастие и ранната ѝ смърт. [Бележка на автора.]

14 Една неадресирана бележка в полето на ръкописа отбелязва, че волята на Саруман "била подкопана от лична гордост и жажда за власт. Това идвало от неговото изучаване на Пръстените, тъй като в своето високомерие той вярвал, че може да ги използва, чиято и воля да се изпречи на пътя му. След като в сърцето му вече нямало вярност към кауза или приятели, той се оказал уязвим за могъществото на чуждата воля, за заплахите и демонстрацията на сила". А трябва да добавим, че и самият той не е имал право_ да ползва Органкския камък.

15 През 1998 година умира гондорския Наместник Пелендур. "След времето на Пелендур Наместничеството станало наследствено като кралската власт и се предавало от баща на син или най-близък потомък." "Властелинът на Пръстените", Приложение А ("Наместниците").

16 В Арнор случаят бил по-различен. По закон Камъните принадлежали на краля (който обикновено използвал Камъка от Ануминас); но кралството се разделило и започнали спорове за престола. Кралете на Артедаините, чиито претенции без съмнение са били единствено основателни, имали специално назначен пазител в Амон Сул, където Камъкът се смятал за главният от северните палантири_ понеже бил най-голям и най-мощен, затова именно чрез него най-често се осъществявала връзката с Гондор. След като Ангмар унищожил Амон Сул през 1409 година, двата Камъка били преместени във Форност, където живеел кралят на Артедаините. Те изчезнали при корабкрушението на Арведуи, след което не останал представител с пряка или наследена власт да ги използва. В Севера се съхранил само Елендилският камък върху Емин Бераид, но той имал особени свойства и не служел за разговори. Наследственото право да го използва несъмнено се е падало на "Исилдуровия наследник" - всепризнатия вожд на Дунеданците и потомък на Арведуи. Но не се знае дали някой от тях, включително и Арагорн, е

поглеждал някога в Камъка с желание да съзре изгубения Запад. Този Камък и кулата, в която се съхранявал, били поддържани и пазени от Кирдан и елфите в Линдон. [Бележка на автора.]

В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" се казва, че палантирът_ от Емин Бераид "не бил като другите и не влизал в съгласие с тях; той гледал единствено към Морето. Елендил сторил това, за да гледа нататък с "прав поглед" и да вижда Ересеа и изчезналия Запад; но извитите морета вече навеки закривали Нуменор". За Елендил и неговите видения на Ересеа чрез палантира_ от Емин Бераид е казано и в "За Всевластните Пръстени" ("Силмарилион", стр. 378): "казват, че понякога виждал в далечината кулата на Авалоне да се извисява над Ересеа, където е бил и си остава до днес Камъкът повелител". Интересно е, че в настоящия текст не се споменава за Камък повелител.

17 По-късно една отделна бележка отхвърля идеята, че палантирите_ са били поляризирани и ориентирани, но не дава повече подробности.

18 Гореспоменатата бележка разглежда малко по-различно някои аспекти на палантирите_; особено променен изглежда подходът към "забулването". Ето част от този набързо надраскан и твърде неясен текст: "Те съхранявали получените образи, тъй че във всеки от тях имало множество изображения и сцени, включително и от далечното минало. Не можели да "виждат" в тъмното; тоест всичко в мрака било недостъпно за тях. Самите те обикновено се съхранявали в мрак, тъй като така било много по-лесно да се различат показваните образи, а и това предотвратявало "препълването" им в течение на вековете. Самото "забулване" представлявало тайна, която днес е изчезнала. Те не били "заслепявани" от физически препятствия като стена, хълм или гора, стига далечните предмети да са оставали осветени. По-късните коментатори предполагат, че първоначално Камъните се съхранявали в кръгли калъфи, които били заключвани, за да се предотврати употребата от неупълномощени лица; но тези калъфи вероятно са имали и свойството да ти забулват и успокояват. Следователно трябва да са били изработени от някакъв метал или друго неизвестно вещество".

Допълнителните забележки се разчитат само отчасти, но все пак става ясно, че колкото по-отдалечено било едно видение във времето, толкова по-добре се различавало, докато за наблюдения надалеч имало "подходящо разстояние" (различно за всеки отделен Камък), на което предметите се виждали най-отчетливо. Големите палантири_ виждали по-надалече, отколкото малките; за малките "подходящото разстояние" било от порядъка на петстотин мили, колкото е имало между Органския и Анорския камък. "Итилският бил твърде близо, но се използвал предимно за [нечетливи думи], а не за лични контакти с Минас Анор."

19 Разбира се, делението не било на отделни "четвъртинки", а постепенно; така за наблюдателя от югоизток правата_ линия би била на северозапад и тъй нататък.[Бележка на автора.]

20 Виж "Двете кули", книга 3, глава 7.

21 В една отделна бележка това е разгледано по-подробно: "Използвайки Камъни "в съгласие" един с друг, двама души можели да общуват, но не чрез звуци, които Камъните не предавали. Като се гледали, те можели да обменят

"мисли" - не пълната и искрена мисъл или намерение, а "безмълвен говор", тоест мислите, които желаели да предадат (вече езиково оформени в тяхното съзнание, а дори и наистина изричани на глас); тези мисли достигали събеседника и естествено веднага се преобразявали в "говор", тъй като в друга форма не биха могли и да бъдат предадени."

* В текста тук и по-нататък са използвани типично нуменорски обръщения (най-често с окончание "-ия"); така например употребената малко по-долу от Менелдур дума ония вероятно означава нещо като "сине мой". Нито авторът, нито редакторът са обяснили точното значение на тези обръщения и без съмнение би било грешка това да се прави в българския превод. - Б. пр.

* В оригинала височината е дадена като дванайсет фута. След дълги колебания предпочетох където е необходимо да давам мерките за дължина според метричната система. - Б. пр.

* Река Гландуин ("гранична река") слизала от Мъгливите планини южно от Мория, за да се влее в Митейтел над Тарбад. На оригиналната карта към "Властелинът на пръстените" името не е отбелязано (в книгата то се среща само веднъж - в Приложение А). Изглежда, че през 1969 г. баща ми е съобщил на мис Полин Бейнс някои допълнителни имена, за да бъдат включени в нейната декоративна карта на Средната земя: Еделонд (вече споменат в Бележка 18), Андраст, Друваит Иаур (Древна земя на Пукелите), Лонд Даер (руини), Ерин Ворн, река Адорн, Лебедорой и река Гландуин. По същото време последните три от тези имена са били вписани в оригиналната карта към книгата, но така и не успях да открия защо е направено това; и макар че река Адорн е поставена точно на място, Лебедорой и река Гландуин [забележете!_] са разположени наслуки край горното поречие на Исен. За правилното тълкуване на отношението между имената Гландуин и Лебедорой виж в следващите страници.

* В ранните дни на тези кралства най-бързият път от едното до другото (освен когато ставало дума за големи армии) бил по море до древното пристанище в устието на Гватло и нагоре до речното пристанище Тарбад, а сетне по Пътя. Древната крайморска крепост и големите ѝ кейове лежали в разруха, но с тежък труд в Тарбад било изградено пристанище, способно да приема морски кораби, а край него и укрепление върху високи насипи от двете страни на реката, за да охранява прочутия по онова време Тарбадски мост. Древното пристанище било от най-древните строежи на Нуменорците, започнато от прославения крал-мореплавател Тар-Алдарион, а по-късно разширено и укрепено. Наричало се Лонд Даер Енед, тоест Голямото средно пристанище (тъй като се намирало между Линдон на север и Пеларгир в устието на Андунин). [Бележка на автора.]

** Лебед на Синдарински е алф_, множествено число елиф_; на Куенийски (староелфически) език - алква_ като в Алквалонде_. Телерийската разновидност на езика на Елдарите преобразувала първоначалното кв_ на п_. Силно измененият Синдарински език в Средната земя превърнал звучните съгласни в беззвучни след л_ и р_. Така първоначалното алква_ станало в Телерийския език алп_, а в Синдаринския алф_.

* Тук Кристофър Толкин допуска грешка. Става дума не за Гимли, а за Глоин. - Б. пр.

* За улеснение на читателя привеждам тук съответните английски мерки за дължина: 1 инч = 2,54 см; 1 фут = 12 инча = 30,48 см; 1 ярд = 3 фута = 91,44 см; 1 миля = 1760 ярда = 1609,31 м. - Б. пр.

** Тоест около 193 см. - Б. пр.

* Еловръх е другото име на Халифириен. - Б. пр.

***** Техническа бележка на преводача: Тук да се вмъкне факсимиле на трите букви от стр. 316 на оригинала.

* За съжаление в българския правопис не е решен задоволително въпросът с дългата пряка реч. Според сегашните правила би трябвало да слеза целия разказ на Гандалф без нито един нов ред. Тъй като това (според мен) би било твърде грозно, избрах компромисно решение. Цялото повествование между двата празни реда се води от името на Гандалф, а след това Фродо отново има думата. - Б. пр.

* Гимли би трябвало поне да е минавал през Графството при своите пътешествия, след като напуска дома си в Сините планини (виж предпоследния откъс от Приложението).

* В Приложение А към "Властелинът на Пръстените" е разказано за бедите в Рохан през Дългата зима на 2758-59 г.; а в "Разказ за годините" се споменава, че "Гандалф подпомогнал народа на Графството".

* Тук в ръкопис А, може би неволно, е пропуснато едно изречение, свързано с по-нататъшната забележка на Гандалф, че Смог никога не е помиришвал хобит: "А също тъй и непознат мирис, поне непознат за врага на джуджетата Смог".

* Това деление се отнасяло само до военната организация. Границите на окръга минавали по река Снегоструй до сливането ѝ с Ентотил, а оттам на север покрай Ентотил. [Бележка на автора.]

** Там някога бил домът на Еорл; след като Еорловиет син Брего се преселил в Едорас, домът останал владение на неговия трети син Еофор, чийто потомък бил Еомунд, бащата на Еомер. Диплище било част от кралските владения, но Алдбург си оставал най-удобна база за Сбора на Източните предели. [Бележка на автора.]

*** Например когато преследвал орките, които отвлекли Мериадок и Перегрин и се спуснали в Рохан от Емин Муил. Сам Еомер казва пред Арагорн: "Аз поведох своя еоред, мъже от собствения ми род" ("Двете кули", книга 3, глава 2).

**** Онези, които не знаели за събитията в двореца, можели само да предполагат, че подкрепленията потеглят на запад под командата на Еомер като единствен оцелял Воевода на Пределите. [Бележка на автора.] Тук се намеква за думите на Кеорл - Конника, който посрещнал подкрепленията от Едорас и разказал какво се е случило при Втората битка край Бродовете на Исен ("Двете кули", книга 3, глава 7).

***** Още преди да седне на трапезата, Теоден незабавно свикал "пълководците и воеводите"; съвещанието обаче не е описано, тъй като Мериадок не присъствал на него ("Питам се за какво ли говорят"). [Бележка на автора.] Става дума за събитията от "Завръщането на краля", книга 5, глава 3.

* Гримболд бил по-дребен военачалник на Конниците от Западните предели под командването на Теодред и заслужил това положение заради своята доблест в двете Сражения край Бродовете, тъй като Еркенбранд бил по-възрастен, а кралят се нуждаел от достоен и почитан заместник, комуто да повери малката войска, оставена за защита на Рохан. [Бележка на автора.] Във "Властелинът на Пръстените" се споменава за Гримболд едва при последното подреждане на Рохиримите преди Минас Тирит ("Завръщането на краля", книга 5, глава 5).

** Твърдението, че по време на Кралете Енедваит е бил част от Гондорското кралство изглежда в противоречие с казаното малко преди това,

че "западните предели на Южното кралство стигали до Исен". Другаде (виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн") се казва, че земите на Енедвайт "не спадали към никое кралство".

*** За сравнение виж Приложение Г към "Историята на Галадриел и Келеборн", където се казва, че "многоброен, но варварски народ от рибари обитавал между устията на Гватло и Ангрин (Исен)". Не се споменава за никаква връзка между тия хора и Друедаините, макар за последните да е казано, че са живеели (и оцелели до Третата епоха) на полуостров Андраст, южно от устието на Исен (виж края на "Друедаините" и Бележка 13 към същата глава).

**** За сравнение виж "Властелинът на Пръстените", Приложение Е ("За хората"): "Дунеземците били потомци на люде, що през отминали времена обитавали долините на Бялата планина. Техни сродници били Мъртвите от Черноден. Но през Мрачните години някои се преселили към южните долини на Мъгливите планини, а оттам неколцина стигнали на север из пущинаците чак до Могилните ридове. От тях произлезли жителите на Брее; но те отдавна се били присъединили към Северното кралство Арнор и възприели Западния език. Само в страната Дун людето от това племе съхранили своя език и обичаи, та си останали потайни, недружелюбни към Дунеданците и пълни с ненавист към Рохиримите".

* Които наричали местността Глемскрафу_, а крепостта Сутбург, но по време на крал Шлем възприели името Хорнбург или Рогоскал. [Бележка на автора.] Думата Glaemscafu_ има англосаксонски произход и означава "искрящи пещери", тоест същото като Агларонд_.

** Често имало нападения срещу гарнизона по западния бряг, но те не били особено енергични - истинската им цел била да отклонят вниманието на Рохиримите от северните области. [Бележка на автора.]

*** Описанието на тези нашествия срещу Гондор и Рохан е включено в Приложение А към "Властелинът на Пръстените".

* По-нататък текстът е цитиран буквално с всички несъвършенства на суровия ръкопис. - Б. пр.